

Bibliotéka poučná a zábavná
vydávaná
„Dědictvím sv. Cyrilla a Methoděje“.

Veškerých Dědictvím vydaných spisů č. 50. na rok 1903.

Dějiny světa v obrazech.

Od pravěku do počátku XX. století.

Složil

Alois Hlavinka.

V BRNĚ 1903.

V kommissi u Karla Winikra v Brně, Bedticha Grosse v Olomouci
a v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze.

Dějiny světa v obrazech.

Od pravěku do počátku XX. století.

Složil

Alois Hlavinka.

Díl první:

Starý věk.

V BRNĚ 1903.

V kommissi u Karla Winikra v Brně, Bedřicha Grosse v Olomouci
a v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze.

Tiskem benediktinské knihtiskárny v Brně.

Msgr. Vladimíru Šťastnému,
pap. čestnému komoří a c. k. gymnas. professoru náboženství ve výsl.
v Brně.

Biskupská konsistoř vyhovujíc Vaší žádosti ze dne 27. března t. r. uděluje Dědictví sv. Cyrilla a Methoda své povolení, by smělo I. díl »Dějín světa v obrazech« od Aloisa Hlavinky jakožto podíl pro své členy na rok 1903 vydati.

Z biskupské konsistoře v Brně,
dne 18. června 1903.

R. Šuderla m. p.,
kap. děkan.

Dr. Jak. Hodr m. p.,
ředitel kanceláře.

ÚVOD.

Dějepis, co jest a jak se dělí.

Všeobecný dějepis vypráví důležité děje pokolení lidského; nikoli vše, co se stalo; jen to, co pokolení lidskému nějak zdatně prospělo neb uškodilo. Dějiny světové líčí veliké změny krajův a národů, vysvětlují důvody a následky velikých činův a působnost znamenitých mužů, kteří jako nástroje prozřetelnosti Boží zasahovali do proudu času a událostí.

Zprávy, ze kterých dějepis čerpá své vědomosti, nazývají se prameny a rozeznávají se v nepsané a psané. Nepsanými památkami se rozumějí pomníky a náhrobky, stavby, sochy a obrazy, staré nářadí a náčiní, zbraně a zbroje, oděvy a ozdoby. Psané památky jsou nápisy, pověsti, písně národní, slavnostní básně a hrdinské zpěvy, veřejné i soukromé listiny, zápisky, listy a dějepisné knihy. Dokud se málo psalo, mnoho zpráv o důležitých činech se zachovávalo třeba několik set let jen v ústním podání, přecházejíc s pokolení na pokolení. Obyčejně však se vyskytovali mužové, kteří poctivě a pilně zaznamenávali, co se sběhlo za jejich doby nebo krátce

před nimi, nebo spisovali staré pověsti a zkazy svého kraje, a knihy jejich pak se pečlivě uschovaly a bedlivě opisovaly. Sám Bůh dal lidem napsati knihu dějepisnou, bibli.

Takoví mužové se jmenují dějepiscové. Kdežto dějepisec popisuje dějiny ze starých památek a zpráv, dějezpytec čili kritik historický razí a spravuje mu cestu, neboť posuzuje a vyšetřuje, pokud která zpráva jest hodnověrna, v čem jí věřiti, v čem nikoli.

Jelikož doba světového dějstva je dlouhá, dělí se dějiny na trojí věk, starý, střední a nový, aby byly přehlednější:

starý věk: od začátku dějin do zániku západní říše římské (r. 476 po Kristu);

střední věk: od té doby do konce třicetileté války (r. 1648);

nový věk: od konce středověku do našich časů.

Rozdělení dějin na trojí věk nebývá ve všech knihách jednaké; nám se líbilo toto.

Křesťanským národům jest narození Krista Pána zakončením dlouhé přípravy na jeho příchů a zároveň počátkem nového života, nového řádu světového. Proto se rozvrhuje dějstvo na dvě veliké části: před Kristem a po Kristu.

Kdo se chce s prospěchem obíratí dějinami, ať dobře dbá této dvojí věci: kdy se co stalo a kde se stalo. Chronologie (letočet) a geografie (zeměpis) jsou jakožka obě oči, jimiž se má pozíratí na dějiny.

Počátek dějin.

Dějiny lidské počínají prvním člověkem a končívaly dobou, kdy dějepisec žije. Ale přes tyto meze lidského obzoru jsou i dějiny předvěké, které vypravují co se stalo ještě před prvním člověkem, a dějiny budoucí, které kdo viděl než se staly.

Proroci předpovídali budoucí věci na sta na tisíce let předkem. Bůh vidí vše, minulé i budoucí jako přítomné. Božským zjevením mohl tedy člověk dovědět se budoucnosti. Duch Boží povznáší ducha prorokova nad meze času a prostoru, aby zíral, co bude. Proroctví do budoucna naskytá se v dějinách dosti často.

Z minulosti zjevil Bůh člověku jen jednou, když Mojžíšovi ukázal počátek světa. Ve zprávě Mojžíšově o stvoření světa jsou tak živé představy, názorná líceň a malebná barvitost, jak mohl psáti jen kdo to ve skutečnosti viděl. Ampère píše: „Buď měl Mojžíš právě tak důkladné vědomosti přírodopysné jako naše doba, nebo byl osvícen.“ Zjevení Boží o stvoření světa neupravuje a nešíří vědomosti vědecké; vědeckou látku jen přibírá, by objasnilo některou pravdu náboženskou.

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Bůh stvořil. Bůh jest tvůrce a vládce všehomíra. Nikoli napřed temný chaos, věčná hmota a z ní teprv bohové, nýbrž napřed Bůh, jeden, sám od sebe, všemohoucí. — Bůh v šesti dnech všecko stvořil. Za 6krát 24 hodin? Nikoli; na jiném místě praví písmo, že před Bohem jest 1000 let

jako jeden den. — Sedmého dne odpočinul ode všeho díla, které byl konal. I požehnal dni sedmému a posvětil ho, aby se štípilo přikázání: pomni, abys den sváteční světil. — A stvořil Bůh člověka k obrazu svému; kdy se to stalo po stvoření světa, o tom v písmě není zprávy. — Že by od stvoření člověka po narození Krista Pána bylo uplynulo 4000 let, první vypočetl až protestant Skaliger. Jiní načítali méně, jiní více, jak si kdo troufal svůj letočet doložit.

Kde že byl ráj rozkoše, na jisto již nelze stanovit. Podle čtyř řek plynoucích odtud bylo by jej hledati asi v západní části pohoří himalajského, v nynějším Turkestanu.

I vyvedl Bůh všeliké dřevo: dřevo také života uprostřed ráje i dřevo vědění dobrého a zlého. Když měli první lidé osvědčiti vzácný dar, svobodnou vůli, zprotivili se Bohu a přestoupili jeho přikázání. Byli potrestáni, však nezavrženi. Hospodin Bůh zaslíbil Vykupitele. Brána rajská se zavřela za prarodiči, a rozštěpenost v nitru, vůle ke zlému náchylnější než k dobrému, tuhý zápas s přírodou, nemoci a smrt staly se jich údělem.

Znenáhla lidu přibývalo, i osazovali kraje okolní. Byli to lidé dlouhého věku a silní v dobrém i ve zlém. Zloba převládala. Lidstvo potřísnilo sebe i tvář země hroznými neřestmi. I seslal Bůh potopu, aby zahynulo všeliké stvoření. Zůstal jen Noe, jeho rod a něco majetku. Usadil se v rovině Sinear a stal se druhým praotcem pokolení lidského.

Když se lidé zmnožili a kraj nemohl jich uživit, v hrdém vědomí své síly umínili si postavit věž, jejíž vrch by dosahoval k nebi. Ale Bůh zmařil jejich úmysl a zmátl jim jazyky. Odtud nazváno jméno věže Babel. I rozešli se a dle synů Noemových jakožto Semité, Chamité a Jafetité zalidnili zemi.

Jednota pokolení lidského.

Pokolení lidské pochází od prarodičův Adama a Evy. Zprávy Mojžíšovy jsou věrným a historickým zrcadlem pravěku, v přesné ryzosti a bez bájených přídanků. U přerůzných národů tyto zprávy buď jen temně probleskují nebo se dosti jasně zobrazují ve starodávných pamětech.

Všichni národové zachovali památku ráje a želí jeho ztráty. Jedněm byl ráj zahradou, jiným byl domem radosti, jiným horou blaženosti, jiným opět ostrovem uprostřed širého moře. Potopa světa je také všem národům známa, aťsi všelijak změněna. Staré pověsti Číňanů, Indů, Babyloňanů, Řekův a Keltů, jakož i národův amerických vypravují o velké potopě. I stavba babylonské věže jest doložena staršími zprávami než jest Mojžíšova a zbylými zříceninami, Birs Nimrud. Jméno Babel znamená i Mojžíšovi zmatek jazyků. Srovnávacím jazykozpytem se dokázalo, že rozštěpení jazyků se stalo náhle. To vše dává najevo, že tato podání tíhnou ke společnému původu, že tedy všichni

národové ve svých prarodičích byli svědkem těch událostí.

Náboženství všech národů, jak by se zdálo pestré a různé, plyne z jednoho původního pramene, časem více nebo méně zkaleného.

Řeč lidská, čím více se zkoumá, tím jasněji ukazuje prvotnou jednotu. Počítá se na tisíce různých jazykův, ale věda už je svedla na trojí hlavní kmen.

Povaha lidská jest všude podobna a příbuzna: podobnost citů a příbuznost náklonností, jednaké mravní vlastnosti, trvalá rodinná láska, společenská vzájemnost a nade vše svatý dar řeči potvrzují, že lidé aťsi jakkoli ve vzdělanosti prospěli nebo zakrněli, všichni měli prvotně jednaké povolání. Asiat proklímá život líně na pohovce, Američan jej proloučí po prerii, ale oba hned zítra mohou zaměnit způsob života.

Ani různosti tělesné jako barva pleti a vlasů, tvar lebky a jiné zvláštnosti nemohou býti společnému původu na závalu, anyž pocházejí od různého podnebí, vzdělanosti, potravy a jiných okolností. Hlavních plemen pokolení lidského jest patero: plémě kavkazské čili bílé, mongolské nebo žluté, americké = rudé, malajské = hnědé, negerské = černé. Každé plémě se rozstoupilo v několik národův i mezi sebou v barvě odlišných. Hnědý Malaj prostředkuje mezi kavkazanem a černochem, Američan mezi mongolem a kavkazanem. Někteří negerští národové mají barvu jižních Evropanů a lebku negrovskou; jiní mají sličnou tvář jako spanilý kavkazan, ale jsou

barvy černé jak ebenové dřevo; některé kmeny arabské jsou černé jako negři; Turci a Maďari vyšli z mongolské podoby.

Vznik státu.

Noe byl první Bohem ustanovený kníže; měl právo a moc souditi skutky lidské a trestati zlé; v jeho rodině byl dán světu první stát. — Každý člověk měl by vlastně míti svého jediného pána ve svém rozumě a svědomí; ale zkažená vůle a zlé vášně přehlušují hlas rozumu a svědomí, a člověk proti nim páše křivdu a nepravost. Takovou nezřízenost má stát krotit, aby každý v něm byl jist životem a majetkem. Jak přibývalo lidu, přibývalo sporů a různic a tím více bývalo třeba vrchnosti.

Nejstarší způsob vlády a zřízení státního byla vrchnost patriarchální, když hlava vynikající rodiny byl zároveň náčelníkem celého rodu nebo kmene, jako byl Noe, Abraham. Takovouto vládu mívali obyčejně národové kočovní, kteří nemajíc pevných čili zděných sídel bydleli pod stanem a chodili s místa na místo.

Ale již záhy, jak lidu přibývalo a jak se od sebe cizili, jmenovitě jak se usadili ve větších města, vznikala moc a vláda královská. Některý válečník porazil a zahnal nepřitele, lid ho zdravil a vítal jako svého dobrodince a pána, a on mocný a slavný chopil se žezla, vstavil si korunu na hlavu a sedl na trůn. Nimrod, vnuk Chamův počal býti mocným na zemi.

Obyvatelstvo se časem rozlišilo dle zaměstnání, schopností a majetku v různé třídy nebo kasty: kněžskou, vojenskou, rolnickou, řemeslnou, a pastevčí.

Státní moc nad poddanými není neomezena. Nemá zkracovati práva božského: co Bůh ustavil za právo, i státní moc má ctíti a uznávati. Nemá zkracovati práva lidského, jelikož právo člověka k obrazu božímu stvořeného je starší; ani práva rodinného, poněvadž rodina byla hned v ráji; ani práva majetkového: i toto bylo před právem státním, neboť už Abel obětoval ze svého.

Bůh ustanovil stát, aby člověk v něm docházel snáze svého povolání. Povolání člověka jest dvojí: věčné a časné, věčná blaženost po smrti a časná spokojenost na zemi. V obojím má býti stát pomocen, jednak že má pečovati o rozkvět náboženství a mravnosti, jednak že má pomáhati poddaným k časnému blahobytu a k bezpečnosti života, majetku a ostatního práva.

Počátky vzdělanosti.

Člověk z ráje vyhnaný zůstal i dále pánem přírody a tvorstva. Poznával přírodu, její vlastnosti a síly, a svým důvtipem si je pořádk více podmaňoval a zužitkoval. Orbu a chov dobytka znali už Kain a Abel; znali též oheň a oděv. Již záhy lidé uměli kovati železo a rudu. Tubalkain byl první kovář, Jubal vynalezl hudební nástroj. Noe vystavěl řemeslně loď o trojím patře a mnoha příhradách. Také znal révu. Zkušenosti a vynálezy předpotopné přenesl na své potomky.

Lidé počali vyráběti hliněné tihly, sušili je na slunci nebo je pálili v ohni; skládajíce je v zeď spojovali je zemskou pryskyřicí nebo lepkavou hlinou. Tak začala pevná sídla a z nich města.

Potomci Sethovi byli synové boží, potomci Kainovi synové světa, poněvadž hověli žádostem světa a těla. Synové světa byli chytřejší k vynalezání všeho, co jest ku pohodlí a rozmafilosti; ale také mravní zkáza u nich začínala dříve. Tou měrou, co někteří národové jdouce po zkažené přirozenosti zapomínali pravého Boha, zatemňovalo se jim světlo přirozeného rozumu a upadali u všelikou zkázu ducha i těla. Zejména to byli potomci Chamovi, stížení kletbou.

Když se národové rozešli daleko široko po vlasti zemské, i způsob živnosti se rozlišil dle různé povahy kraje a okolností života. Jedni majíce nehybné příbytky zorávali zemi nebo se v městech živili obchodem a řemeslem, jiní se potulovali s dobytkem po širých pastvinách a rozpínali na krátký pobyt kožené a plátěné stany, ještě jiní přebývajíce ve skalních slujích a v lesních doupatkách živili se lovem zvěře a ryb. Jedni ve vzdělanosti postupovali rychle, jiní zvolna; jiní upadali.

Modlárství.

Víra v Boha jednoho a pravého dlouho se držela v paměti pokolení lidského. Ale po rozptýlení národů počínala památka pravého nábo-

ženství blednouti a mizeti. Lidstvo se odvracelo od Boha a hledajíc jen co nízkého a pouze lidského, zanechávalo božského, až mu vše nadpřirozené, nebeské a věčné bylo příliš vysoké, vznešené. Tíhou vlastní hříšnosti padalo do propasti temnoty a bludu; i snaha porušené přirozenosti, aby zlé ze zlého se snovalo, pomáhala, že se k první lži rádo přilhávalo a od dobrého ulhávalo. Pavel apoštol píše o tom v listě Římanům: Poznavše Boha neoslavovali jako Boha aniž děkovali; ale marni učinění jsou v myšlení svém a zatměno jest nemoudré srdce jejich; nebo pravíce se býti moudřími učinění jsou bláznivá. A změnili slávu neporušitelného Boha v podobenství obrazu porušitelného člověka i ptactva i čtvernohých hovad i zeměplazů. Pročež vydal je Bůh v žádosti srdce jejich — jižto změnili pravdu boží v lež a klaněli se i sloužili stvoření raději než stvořiteli.

Takové byly počátky pohanského polytheismu, mnohobožství. Všechno pohanství má tu společnou chybu, že ctí a vzývá tvora místo tvůrce. Zapomněli, že příroda není bohem, nýbrž jen vede k Bohu. Jedni vidouce jak krásně a velebně slunce vychází a zapadá, jak jeho světlem a teplem vše okřívá a oživuje, a bez něho vadne a chřadne, počínali v něm viděti živou bytost. Vedle slunce se líbila čarovná krása měsíce i myriady hvězd, a ve všem viděli bohy a bohyně. Ctíli též bytosti smyšlené, ctíli slavné muže a všelicos o nich bájili; ba ctíli zvířata a všelijaké lité, tesané a vyřezávané sochy a obludy.

Jaké božství, také oběti. Lidé si vymýšleli bohy podle sebe, podle svých náklonností a náruživostí a domnívali se, že se bohům líbí co jim. Tak se stala krvelačnost a smilnost první a hlavní známkou pohanské modloslužby.

Člověk cíť svou závislost na bohu a prahna touhou, nahlédnouti do budoucnosti nebo se v nesnázi poraditi vyšší moudrosti, všelijak vyzvídal a hádal božskou vědomost a vůli. Kde se klaněl hvězdám, skládal si z nich odpovědi na své dotazy; kde ctil bohy ve chrámě nebo v posvátném háji, i tam si usazoval kněze, by zpytující zvěstovali mu vůli bohův.

Naděje ve Spasitele.

Pohanství, jak bylo žalostným a záhubným poblouzením pokolení lidského, přece mělo některé dobré stránky. Vedlo k poznání a přesvědčení o Bohu jediném a pravém.

Kdo jen poněkud mohl pohlédnouti na zmatenou směsici a nedůstojnou strakatinu pohanických bohů, bohyň a bůžků, a kdo se proti tomu zahloubal do velebného svědectví přírody o jediném Bohu, nemohl přeslechnouti hlasu rozumu a svědomí, že jest jeden Bůh.

Vědomí toto bylo v tajemné temnosti a v nejasném tušení, že jest nade všemi jejich bohy ještě cosi vyššího, svrchovaného. — Pohané se modlívali alespoň za dary časné a vezdejší. A z obětí jejich zaznívalo temné vědomí prvotního hřichu, ještě nezhlazené viny. Obětujícíce

zvířata nebo lidi přiznávali se, že je obětují místo sebe. Uznávali, že potřebují mezi sebou a bohem prostředníka a smírce. Viděli je ve svých kněžích, a odtud ta veliká úcta a vážnost k nim. Moc boží se všude považovala za vyšší než lidská; proto duchovní moc a důstojnost bývala i nad státní a královskou.

To byly ony starodávné pilíře, které strměly a čněly z pohanských ssutin a zřícenin k nebesům jako zbytky prvotného zjevení a svědkové pravého Boha. Bůh pokolení lidského nikdy tak neopustil, aby mu nebyla zůstala ani potucha pravdy a ctnosti, a odtud vzešlo, co pohanstvo zplodilo šlechetného a vznešeného. Bůh nechal jim v duši světlo přirozené, jako jim dával slunečný jas a svit a úrodu zemskou. Jakkoli se odchylovali a zpírali pravdě, obracel jejich bludné stezky k cestě pravé a připravoval je na příští Toho, jehož byl v ráji zaslíbil, až pokolení lidské tonouc v temnostech a propastech bludu a hříchu a vidouc, že samo si nepomůže, v zoufalé touze volalo z útroby srdce: Vyros nebe Spasitele!

Dějiště a národové.

Po zmatku jazyků rozešlo se lidstvo různým směrem do končin světa. Zpráva Mojžíšova, jak vypočítává tehdejší národy, jest nejstarší zachovalý popis země a národů. Záznamy starých spisovatelů pohanských a nejnovější vědecké výzkumy ji podivuhodně potvrzují.

Od kolébky lidstva, od horstva himalajského, jedni se dali na východ a přišli do Číny a Japanu, a něco jich tudy snad až do Ameriky. Jiní se pustili dolů k jihu a usedli v Indii. Opět jiní se vydali směrem západním a zalidnili Persii, Arabii. Kteří pak odtud zaměřili dále k severozápadu, přišli do Malé Asie, ku břehům středozemského moře a odtud do Evropy. Jiní se drželi směrem jihozápadním a osadili Egypt, Nubii a jiné kraje západní.

Z počátku a ještě dlouho mělo lidstvo velmi temné a nedokonalé domněnky o tvaru a velikosti země. Někde se myslo, že země jest jako pás na kuželi, jinde že jest rovná okrouhlá plocha, obtékaná velikým proudem vody; a všichni mněli, že stojí na pevném podkladě. — Časem přibývalo vědomostí: buďto plavbou po moři a obchodními cestami, nebo vědeckým cestováním a popisem cizích krajů, jak činil Herodot, nebo válečnou výpravou, jak Alexander a Římané.

Jak se lidstvo dál a dále rozsazovalo po oboru zemském, tak se šířil a zvětšoval prostor dějstva. Nejdlehlší kraj jest Čína, blízko středu jest Indie. Nám jsou důležité dějiny národů kolem středozemského moře: na východě, v Africe: Egypt, v Asii: Židé, Foeničané, Babyloňané a Assyrové, Peršané; v západní části moře středozemského: Řekové a Římané.

Kraj a lid.

Čína jest nejdále od evropského lidstva i dle prostoru i dle všeho života. Rozprostírá se po jihovýchodní části Asie. Kraj jest po většině vysočina, která se k východu schyluje v pahorkatinu a z té v rovinu a nížinu až k moři. Tato dolní část jest nejúrodnější. Rodí se tam vše, čeho třeba k živobytí, ba více, ku blahobytu: obilí, rýže, čaj, réva, cukrová trst, oranže a p. Už za stara tam bývalo hojně dobytka i zvířete plaché a dravé. Na severu měli také soba, na jihu slona a velblouda. Hory poskytovaly mnoho rud a kovů. Vzduch je zdravý, podnebí průměrně mírné.

Lid jest plemene mongolského. Muži bývají postavy neveliké a pevné; ženské jen drobné a útlé. Tváře mají Číňané okrouhlé a hladké, kosti v líci vyčnělé; oči malé, černé a šikmo k nosu; vlasy černé, lesklé a tvrdé, vousy řídké.

Číňané ničeho nepotřebovali odjinud a bránili se všemu cizímu. Byli jak odkrojeni ode všeho světa: na východ mořem, na jihu a západě horstvem a od severu, kde nestačily hory, obehnali se velikou zdí. Ve své odloučenosti ustrnuli ve všem a zakrněli. U nich vše zůstávalo sta a sta let jednaké. Ztrnulý klid se považoval za

první podmínku všeho pořádku, a nemálo si na tom zakládali. Jen cizincům a nevzdělančům prý se zachtívá co chvíle něčeho nového a neustále prý se vše u nich mění.

Ačkoliv u Číňanů všelico ještě připomíná společný s ostatním lidstvem původ, nicméně tak se od něho odlišili, že všechny květy a plody jejich vzdělanosti jakoby byly vypučely v půdě docela cizí a na rostlině od prastara zavadlé a zakrsalé.

Dějiny.

Od kolébky lidstva, od pohoří himalajského, vystěhovalo se v nepamětné době sto rodin, usadily se v Číně a znenáhla zalidňovaly zemi. Od tohoto sta rodin (= pek-sing) podrželi jméno podnes.

Děje staročínské se dělí na tři doby:

1. Doba od nepaměti do r. 2300 př. Kr., v nížto dle pověsti panovník Suišin naučil lid třením dvou dřívěk podpalovati a ohněm vařiti, Fohi učil lidi loviti zvěř a ryby, Šinnong panovník je učil orati a Hoangti rozmnožil říši a vynalezl magnetickou střelku.

2. Druhou dobu, polohistorickou až do r. 550 př. Kr. začíná panovník Yao, první z dynastie Hia. Ve 12. století panovník Vuvang, z dynastie Čeu, nazýval se jen „vang“ = král, nikoli „ti“ = císař. Syn jeho chodil do školy s jinými selskými hochy. Byl to panovník statečný a dobrotivý, a všecek lid ho ještě dlouho měl v dobré paměti.

3. Ve třetí době, historické (do r. 600 po Kristu) nad jiné vyniká císař Ši-hoang-ti, sjednotitel říše a stavitel čínské zdi. Jezdil po své říši a všude zanechával památky velkých činů. Do vysokých skal dával vtesávat slávu svého jména. Pusté kraje měnil v zahrady a líbezné sady. Kdysi stanul na břehu mořském. Kněz jeden mu pravil, že daleko na východ na ostrovech roste bylina nesmrtelnosti. Král rozkázal jinochům a pannám, aby se tam vydali a bylinu přivezli. Jen jedna loď se vrátila, ostatní prý se v bouři rozptýlily nebo snad dopluly až břehův amerických.

Náboženství.

Zprávy o prastarém náboženství jsou velmi temné a zmatené. Zprvu prý byl velký původ, po něm velký počátek, po něm velký počínek a z něho hmota. Jemnější část té hmoty se zdvihla a bylo z ní nebe, hrubší spadla a byla z ní země. Pak vznikl pračlověk Puanka. Je v tom asi tolik smyslu, jako by kdo řekl, že napřed byl kyv, pak srdce, pak zvon, pak zvuk, pak člověk, který jej slyšel. Z toho uznávali tři hlavní bytosti: nebe, zemi a člověka.

Náboženství bylo státní. Panovník obětoval nebi, knížata zemi; jiných kněží nebylo. Duši považovali za nesmrtelnou a netrestnou. Oběti bývaly někdy krvavé, někdy z plodin zemských.

Mravouka čínská byla volná; zakládala se jen na výrocih některých mudrců; teprve prorok Kongfutse kolem r. 500 př. Kr. obnovil a vy-

světlnil staré názory náboženské, dal lidu zákony a učil mravnosti. Měl mnoho žáků, kteří s ním chodili a od něho se učili. Za nejvyšší účel člověka vyhlásil ctnost, jako lidskost, moudrost, věrnost a spravedlnost, a nade všemi těmito lásku dětí k rodičům a oddanost poddaných k panovníkovi. Ačkoli učení bylo přizpůsobeno povaze čínské, ba zrovna z ní vyrostalo, přece již od III. století vnikal z Indie do Číny buddhismus a r. 65 po Kr. byl přijat a uznán za náboženství státní. Veliká většina obyvatelstva čínského posud se k němu hlásí.

Správa zemská.

Vrchní vládu v zemi měl vždy panovník. Byl považován za syna nebes. Jeho jménem vládli knížata a vrchní úředníci nebo mandarini, sluhové nebes. Císařské rozkazy dávaly se veřejně na vědomost.

Základem státního zřízení byla rodina. Vědouce Číňané, že pocházejí od sta rodin, zachovávali přesně rodinnou příbuznost. Pět rodin činilo družinu, pět družin rod a čtyry rody kmen.

Všecka země nebývala vždy pod jedním žezlem sjednocena. Jen některým panovníkům se podařilo podrobti několik knížat, jiným se kraje samy poddávaly. Název „říše středu“ pochází ze 12. století př. Kr. a neznamená, jako by Číňané tehda ještě snad se byli domnívali, že jejich říše jest uprostřed světa, nýbrž tehda bylo tam několikero království, a slavný panovník Cingvang z dynastie Čeu vládl v kraji pro-

středním. Dynastií bylo celkem 21, ale žádný panovnický rod na trůně nevymřel, každý byl násilně svržen s trůnu a zbaven vlády.

Orby a jiné polní a hospodářské práce hleděli Číňané bedlivě; místo mečem dobývali krajů pluhem a tak šířili území své říše pořád dále od úrodného pobřeží mořského k vyšším a hornatým polohám.

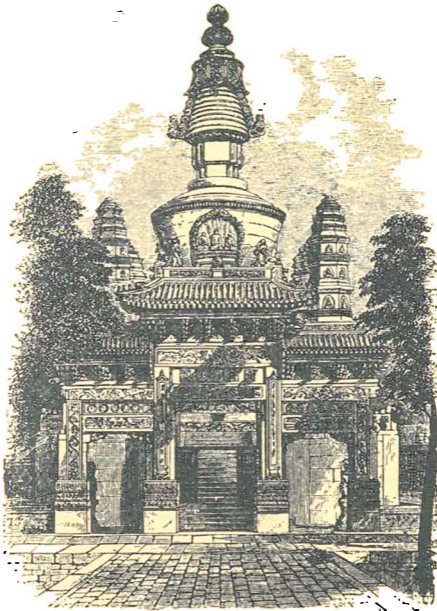
Řemeslo a umění.

Již v IX. století napsal jakýs Arab o Číňanech, že mají tolik dovednosti a zručnosti v každé práci jako nikdo jiný. Vymyslí-li kdo co nového, běžel to místodržiteli ukázat. Ten věc vystavil u vrat palácových, a když do dne do roka nikdo tomu nenašel jaké hany, dostal člověk odměnu; sice nedostal nic.

Číňané uměli látky tkáti zvláště hedbávné; proto Římané znali Čínu jménem Serica t. j. země hedbávná. Vyráběli také barvy, uměli dobře natíratí, tavili kovy a foukali sklo. I vyřezávatí uměli dobře; malovati se naučili až později. Stavby prováděli po svém zvláštním způsobě a ve vlastním slohu. Stavěli nádherné chrámy, pagody, věže až o 13 patrech, veliké budovy, visuté mosty, silnice a hradby. Zvláště známa a pověstna je čínská zeď.

Čínská zeď byla vystavěna kolem r. 200 př. Kr. na ochranu říše podél hranic mezi vlastní Čínou a Mongolskem. Táhne se přes hory a doly, přes propasti a řeky na západě od Kansu a na východ až po moře. Jiní národové, jako Egypťané,

Syrové, Medové a Římané v Britanii také stavěli ochranné zdi, ale všechny jsou jako nic proti

Brána buddhovského kláštera v Pekingu.

ohromné čínské. Deset let vydávala na ni celá říše všecku sílu. Číňané jí říkají vanli-čang-čing

t. j. veliká zeď 10.000 li délky. Jest na 3000 km dlouhá, 7-5 m tlustá, 8 až 11 m vysoká. Boky jsou z kamení, vnitřek je zasypán hlinou. Vrch je dlážděn kamením a po vnější straně vyčnívá cimbuří. Každých 200 kroků strmí hradební věž a sem tam jest ve zdi brána. Na nepřístupných místech byla nižší, za to v místech nebezpečných byla vyšší, ba někde dvoj- i trojnásobná, a v mezerách ještě bývaly věže a hradby. Za nových dob a zbraní pozbyla čínská zeď válečného významu a rozpadá se.

Řeč, písmo, písemnost.

Čiňané znali jakýsi způsob knihotisku mnohem dříve než Evropané, ale co jinde rychle se zdokonalovalo, u nich zůstávalo dále jako v začátku.

Živým obrazem té ztrnulosti je čínská řeč. Jest velmi jednoduchá. Má jen 450 jednoslabičných slov, jež přízvukem a složkami nabývají rozmanitých významů. Tak slovo „po“ značí „sele“, ale přízvukem může značiti též „moudrý“ nebo „nachýlený“, nebo že něco „vše“, nebo značí „otroka“. Čínská řeč nemá ani sklonění ani časování a slovo dle toho, na kterém místě jest ve větě, může býti podstatným jménem anebo předložkou neb i slovesem.

P í s m o bylo v některých základních pojmech snadné a vtipně vymyšlené jako: slunce nad stromem značilo den, pod stromem noc, nad čarou ráno; světlo se poznačovalo obrázkem slunce a měsíce vedle sebe; vášeň se zobrazovala srdcem a otrokem atd., ale čím více pojmů bylo

potřebí vyjadřovati, tím bývalo písmo nesnadnější. Po čase zbyly z obrázků pouhé značky. Slovník čínský vysvětluje na tisíce takových značek, ale málokdo je znal všechny. Když se kdo nemohl s kým domluvit, napsali si to. Třikráte bylo písmo zjednodušeno; naposledy ve IV. století po Kr. a trvá podnes.

Z počátku se psávalo mokrou černou hrudkou na listech palmových, na tkaninách, na korách, na kovu a všeličem jiném, až se naučili ze sazí a lepu neb oleje vyráběti tuš; papír měli morušový neb konopný.

Ze psaných památek jest jmenovati napřed 4 knihy náboženské: Ši-king, kniha prastarých písní národních, které svědčí, že lidská mysl přes všecek tlak nehybných pravidel ráda se vznáší do jasných, veselých výšin básnických, pak Šu-king, kniha státních listin, I-king, kniha náboženských výkladů, Li-king, kniha mravů a zvyků. Z ostatních spisů jest nejvíce lékařských, hvězdářských, dějpravných a básnických. Také zpěv a hudbu rádi pěstovali.

Školy byly veřejné, a chodili do nich jen chlapci od 9 do 13 let; děvčata se neučila ani čísti ani psáti; ať prý se učí vařit a pěstovati víno.

Indie.

Kraj a lid.

Jižně od mohutného pohoří himalajského jako klín do moře vyčnívá rozsáhlý půlostrov Indie. Náhorní planina uprostřed dělí jej v část severní a jižní. Obě části jsou jako trojúhelníky, základnami obrácené k sobě, jejich vrcholy opáčně od sebe, jeden k severu, druhý k jihu. Ramena severního trojúhelníka číní hory, jižní kraj oblévá moře. Horní a důležitější část Indie jmenuje se Hindostan, dolní jižní Dekan. Severním krajem protékají mohutné a vele-památné řeky Indus a Ganges; jižní kraj se schyluje od náhorní planiny znenáhla k moři.

Touto povahou kraje má Indie velmi různé podnebí. V nížinách je tropické vedro, ve vyšších polohách se mírní v jarní teplo a ještě výše jsou na horách věčné sněhy a ledy.

Dle veliké rozmanitosti v podnebí, v úrodnosti kraje, v povaze útvarů zemských a členitosti pobřeží bývala též bohatá rozmanitost přírodních darův a umělých výrobků. Indie byla od prastara známa jako země bohatá a krásná, kde příroda poskytuje člověku více než potřebuje. Odtud její rozličná jména jako: baratavarša, t. j. země úrodná nebo sudarsana jako že krásný kraj na pohled.

První a původní obyvatelstvo Indie bylo pleti tmavé. Když pak do země vpadli Ariové, byla Indie obydlena lidem barvy tmavé a bílé.

Dějiny.

Původní obyvatelé Indie žili v dobách, kdy se vyskytují prvě zprávy, v kmenové rozdrobenosti, jak obyčejně u národa kočovného, pastýřského. Vedle tohoto způsobu života se zvolna ujmala a zmáhala živnost rolnická.

Asi půltřetího tisíce let př. Kr. sestoupila od severu s planiny pamiřské větev Ariův do země, přemohli domácí obyvatelé, podrobili je nebo tlačili do hor a dále na jih. Přes tisíc let podmaňovali mečem i pluhem, násilím i převahou vzdělanosti kraj po kraji; v VI. století př. Kr. stanuli až v dolním cípu Indie a odtud přešli na ostrov Ceylon.

Říše tam vznikaly. vzájemně se potíraly a zanikaly. Slavnou a mocnou dynastií založil kolem roku 300 př. Kr. král Čandragupta, však již za čtvrtého nástupce říše klesala, až kolem roku 100 př. Kr. vtrhli do země Indoskytové, poplenili zemi a usadivše se tam smísili se s obyvatelstvem.

Indie mnoho trpěla válečnými zájezdy a vpády cizích národů. Byla blízko, snadno přístupna a vyhlášena blahobytem a bohatstvím; bájilo se ještě více, než bylo pravda; ký div, že se tam chodilo na lup a plen. Z pozdějších dob se ví o výpravě perského krále Daria; po něm ještě dále do země pronikl Alexander, válečný král macedonský.

Náboženství. Brahma. Buddha.

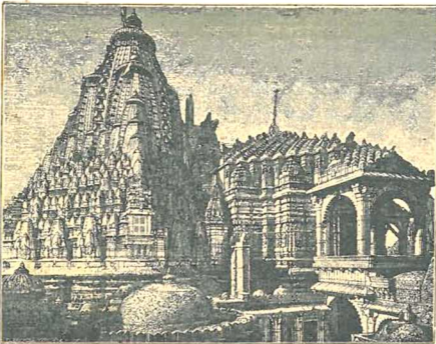
Náboženské pojmy indické nebyvaly ani jasné ani jednotné. Skládaly se z cizích a protivných živlů a měnily se. Zprvu byla víra v jednoho boha, ale to vědomí čím dále mizelo v temné pozadí, tím více se zmáhalo ctění a vzývání jevů a sil přírodních jakožto živých bytostí.

Nejvyšší z nich byly tři: Mitra, bůh slunce, Varun, bůh oblak a Indra, bůh nebes. K nim zvedal Ind prosebně ruce a vysílal nadšené chvalozpěvy. Nejstarší náboženské památky indické jsou Vedy, čtvero knih; v prvním díle každé knihy jsou modlitby a písně, v druhém náboženská naučení a mudrcké úvahy. Jinou starou památkou byl zákonník, jež Brahma zjevil prvnímu člověku Manu.

Brahma byl praduše světa, pak tvůrce bohův a lidí i všeho což jest. Všecek svět byl jakožka jeho snem, jenž po 300 milionů let zase zmizí. Brahminové prý mu vyšli z úst, kšatryové z ramen, vajsiové z beder, sudrové z nohou. Neustálá změna, vznik a zánik ve přírodě se zobrazovalo tím, že Brahma tvoří, Višnu zachovává, Šivu ničí. Tato trojice se jmenovala Trimurti. Nemravný Krišna býval nejvíce ctěn.

V VI. století př. Kr. vznikl proti brahmanismu buddhism. Založil jej knížecí syn Gautama, jemuž se později říkalo Buddha t. j. Osvícený. Neuznával bohův a učil, že zásluha lidská není v náboženských úkonech, nýbrž jen ve mravní dokonalosti. Lidé jsou si rovni a není kast mezi

nimi. Duše se stěhuje ze tvora do tvora, přetěluje se. Země prý jest místem bídy a svět mořem trápení. Proto prý nejlépe, když duše po ctnostném životě a mnohonásobných proměnách přijde do nirvany, do nicoty, v níž se rozplyne a jako světlo zhasne.

Pagoda v Udajpuru.

Mezi stoupenci brahmanismu a buddhismu vedl se dlouho boj. Král A š o k a v třetím století učinil buddhismus státním náboženstvím; později opět zvítězil brahmanismus. Buddhismus novější a změněný posud se drží ve střední Asii, v Tibetě, Číně a na ostrovech a má na světě nejvíce vyznavačů. Nejvyšší hlavou buddhistů jest D a l a i - L a m a; v něho prý se vždy sám Buddha vtěluje; sídlí v Tibetě.

Buddhismus neznal ideje boha. Člověk byl osamocen; z ničeho vznikl a nabloudiv se temnostmi života vracel se vniveč. Neměl nad sebou vyšší bytosti, jež by ho k sobě povznášela. Buddhismus již dávno se přežil a životní síla jeho, ač měl-li kdy jakou pravou, dávno mu vyvanula. Dostačiti mohl jen lidu znehodněnému a na duchu zaškudlému, a v té zakrnělosti jej udržel a utvrdil.

Kasty.

Obyvatelstvo Indie se dělilo na třídy čili kasty. U žádného národa nebývalo roztřídění tak přísné jako tam. První a nejmocnější kastou byli brahminové, třída kněží, jež se vyznačovala zbožností a učeností. Brahmini nebyli všichni kněžími. Kdo se chtěl státí brahminem, zvolil si moudrého muže a chodil k němu do učení. Před učením se pokaždé posadil proti slunci, zadržel třikrát dech a vyslovil tajemné slovo Brahmovo „Om“ = To. Po 36letém učení a přípravě stal se brahminem. Čím více míval učenosti ve vědách, tím více měl vážnosti a tím vyšší bylo jeho důstojenství.

Druhou třídou byli kšatryové, třída šlechtická a vojenská, z níž se brali králové. Král byl hlavou státu a míval z brahminů své rádce. Brahmini se honosili, že mohou býti bez krále, ale král nikoli bez nich. Tyto dvě třídy byly vrchní a vládnoucí.

Daleko pod nimi, za velikou mezerou byli v a j s t r o v é, třída třetí, jádro lidu, rolníci a pastýři,

obchodníci a řemeslníci. Počítala se ještě k čistým třídám arijským.

Od ní zase za velikou mezerou byla čtvrtá třída, již nečistá. Byli to sudrové, třída služebná, poloviční otroci, potomci domácího obyvatelstva, kteří se dobrovolně vzdali vítězným Ariům. — Poslední, nejnižší a nejpovrženější třída byli čandalové čili pariové, též původní obyvatelé, kteří byli násilně podrobeni. Nesměli bydleti ani v městech ani v dědinách, jen ve slujfch a jeskyních. Majetku také neměli právem žádného, leda nečistá zvířata osly a psy. Oděv si měli bráti z mrtvol a jísti měli jen ze střeptů. Ve dne se nesměli ukázati mezi lidmi. Pouhý pohled na ně znečišťoval. I voda, jež proběhla stínem čandalovým, považovala se za nečistou. Kdekoli by se byl který ukázal, každý měl právo jej honiti a zabiti, aby ani společného vzduchu s ním nedýchal. Řemeslníkem nesměl býti jinakým než katem. — Vyskytla se otázka, nejsou-li cigáni jejich potomci.

Kasty se rozeznávaly oděvem. Brahmini měli košili konopnou, pás kolem života z cukrové trsti, plášť ze salajčí kůže a bambusovou hůl do výšky vlasů. Kšatryové měli košili lněnou, pás z lukové tětivy, plášť jelení a bananovou hůl po čelo. Vajsiové se poznávali po košili vlněné, pásu konopném, plášti z kozliny a po dubové holi, jež sahala po nos.

Potomci jen tehdy zůstávali v kasty, když oba rodiče byli rovného původu. Synové brahmínské kasty byli přijímáni do kasty a opásáni

v osmém roce, kšatryjský hoch v 11. roce a vajsijský synek ve 12. roce. Přižeňovati a přivdávati se z kasty do kasty nebylo zakázáno, jen že potomci padali do nižší třídy. Takových různých stupňů se čítalo nestejně, na padesát.

V prvních třech svobodných kastách nesměly se po smrti otcově pozemky kouskovati mezi syny, aby časem všichni nezchudli a nepadli v bídu a v porobu. Dvě poslední služebné třídy měly však hodně majetek dělití a drobiti, aby se nikdy nedomohly zámožnosti a svobody.

Život rodinný.

O rodinném životě byly v zákoně pěkné příkazy, jen že se jich, jak u výchoďanů, nedosti dbávalo.

Děti měly ctítí rodiče a vůbec starší osoby. Syna chtěl mřti každý Ind, dceru směl zabiti bez trestu.

Sňatek z lásky nerad se vídal, aby se neobmezovala vůle otcova, komu chce dáti dceru za manželku. Bráti dary od ženicha nebývalo počestné.

O důstojnosti ženy bývaly pěkné průpovědi, jako: duchovní učitel je ctihodnější než deset jiných učitelův, otec je ctihodnější nežli sto duchovních učitelů, matka je ctihodná za sto otců. Ve skutečnosti bývalo jinak. Žena nevycházela z mužského poručení, napřed otcova, pak mužova, a když ovdověla, míval nad ní právo nejstarší syn.

V zákonníku nic o tom není, ale časem stalo se zvykem a pravidlem, aby žena umřála

s manželem. Okoupavši se a pomazavši hlavu oděla se nejvzácnějším rouchem a držíc v rukou čisté máslo a hlasitě rozjímajíc, že život nic není a nebožtík její vládce že jí byl vše, obcházela hranici, rozdávala se sebe skvosty na památku a těšila příbuzné. Pak vystoupila na hranici, již syn anebo příbuzný podpálil, a ona objímajíc nebožtíka muže naříkala „ať, ať“, až se zalkla dýmem a shořela.

Stěhování se duše.

Z Brahmy vše plynulo a do něho se vracelo. V každé bytosti bylo něco světové duše; každá měla na světě vykázané místo, s něhož se nesměla hýbati, aby se neprohřešila. Ctnostným životem se člověk blížil praduši, hříšným se jí vzdaloval.

Po smrti byla duše souzena; dobrá přišla do nebe, zlá do pekla. Zásluhy dobrých skutků po něčem mizely. Která duše se již naradovala v nebi za své zásluhy nebo natrpěla v pekle za hříchy, vracela se znova na svět: dobrá duše do něčího těla z vyšší kasty než byla dřive, zlá do nižšího těla. Nejníže mohla býti odsouzena do neživé hmoty, výše do rostlinstva, pak do nečistého živočicha: do červa neb jiného hmyzu, do ryby, hada, želvy, psa neb osla; čistější byl slon, kůň, lev; pak lidé barbaři, pariové a sudrové, jež brahminové počítali jen za zvířata s lidskou tváří, pak byli upíři a obři. Po nich začínaly stupně lidí: nejníže tanečníci, herci, kováři a různí řemeslníci podle čistoty; pak rolníci; výše vojenská šlechta, nad nimi král, nad ním nebeští

duchové, nad nimi brahmanové pod samým Brahmou.

Jelikož Brahmá byl svrchovaně svatý a čistý, nic nečistého se nemohlo do něho vrátit. Ale ve světě bylo skoro vše nečisté, jídlo, nápoj i hlína; dotknutím se člověk znečistil. Na nečistého měli moc zlí duchové; tak očišťování nebylo konce

Chrámová jeskyně v Elloře.

kraje. Kdo selhal, pomluvil, byl nečist. Kdo se dotkl mrtvoly nebo v domě, kde někdo umřel, všichni byli nečisti. Úmrtím znečistěná rodina měla deset dní spávat na holé zemi a požívat leda nesolené rýže.

Pokuty a pokání byly kruté. Kdo by řekl svobodnému, že je syn otrokyně, zrodí se pětkrát

v otroctví; kdo byl ukruten, stane se dravcem; kdo ukradl krávu, narodí se krokodilem nebo ještěřem. Který brahman chybil něčím v oběti, bude se sto let roditi vránou nebo luňákem; který arij z nedojipky snědl něco nedovoleného, měl třicet dní požívatí pouhou rýží: první den jen patnáct soust, pak den co den o sousto méně; šestnáctý den byl úplný půst; pak opět počínaje jedním soustem každý den o sousto více až do patnácti

Těmito hrozbami a pokutami byl život lidský nad míru sklíčen, duch unaven. V tupém pohrdání světem lidé se mrzačili nebo se utápěli v posvátných prý vlnách řeky Gangu, aby si skončili trapný život a zmírnili tresty po smrti. Každý toulavý fakir jest dosud smutným svědkem tohoto hlubokého poblouzení. Za takového náboženství a s tak ukrutnou askesí každá ušlechtlejší snaha zakrněla. Indové poznávajíce potřebu krotit a mrtviti žádostivost, projevíli hluboké porozumění přirozených podmínek dokonalosti; že však zabloudili a zapadli do takového šfienství, učinili si z života karikaturu a jasná, vážná tvář pravdy skřivila se jim v pošklebek.

Ironie osudu: přistěhovalí Ariové přijali záhubné učení o přetělcvání duše od porobeného praobyvatelstva; poražení se pomstili vítězům.

Řeč a písmo.

Řeč starých Indů, jmenem sanskrit, byla velmi obsažná a rozmanitá ve slovech i v jejich tvarech; sklonění a časování měla ještě doko-

nalejší než řecká. To byl jazyk spisovný. Novější obecná mluva se jmenovala praktik.

Písmo bylo původní, samostatné a skládalo se ze značek hláskových, nikoli z obrázků.

Nejstarší písemné památky jsou mimo zmíněné Vedy a zákonník Manuův dvě velké básně hrdinské Mahabharata a Ramajana. Vznikaly po něčem a dlouho. Vypráví se v nich prostě a ušlechtilé, jak bohové sestupovali na zemi a obcovali s lidmi, a oslavují se skutky hrdinské, kdy Pandavi vítězně potírali až i zahubili rekovné pokolení Kuravů. Krom epického básnictví pěstovalo se také divadelní. Staroslavná Kalidasova hra Sakuntala (= Po prstyňku poznaná) dodnes překvapuje něžností, jen že se příliš uchyluje od opravdového skutečného života.

K filosofii měli Indové náchylnost i vlohy, rádi se jí zabývali už i z té příčiny, že je po bádal dvojí protivný, mírný a strohý výklad posvátných knih, a obojí strana hleděla svůj výklad jak možná zdůvodniti. Z poučné literatury jsou dobře známy bajky Bidpajovy. První mluvnicki měli Indové a v počtech vynalezli soustavu desetinnou.

Umění.

Podnětem a příčinou umění indického bylo náboženství. Co Indové provedli velkolepého, stalo se jen na oslavu bohů, zvláště v dobách, kdy brahmanové a buddhisté závodili o přednost.

Ze starých dob se zachovaly na ostrovech Salsetě a Elefantě a jinde v Karli a Madhuře

velmi podivné památky indických chrámů čili pagod, zděných neb na způsob jeskyň do skály tesaných. Brahmané mívali chrámy pod zemí, buddhisté na povrchu země. Pagody některé byly rozměrů zrovna obrovských. U města Ellory jsou vtesány do horstva přes hodinu cesty dlouhého a do půlměsíce stočeného. Podnes tam viděti tolik práce úmorné a umělecké, že jen tisíce lidí a za nedohlednou dobu a s neuvěřitelnou pilností a vytrvalostí mohlo něco takového vykonati. Jinde celé chrámy spočívají na hřbetech slonů.

V pagodách se nacházejí sochy božstev u veliké hojnosti. Jsou ohromně veliké, podobné obludám a netvorům. Brahma se vyobrazoval se třemi hlavami na znamení moudrosti a vševědounosti, se šesti rukami, jako že je silný, všemohoucí atd. Jaké náboženství, takové umění. U Indů všecko mělo člověka před bohem drtit a ničit.

Z jiného zaměstnání uměli Indové krásně tkáti, brousiti drahé kameny a železo tvrditi v ocel.

Kraj a lid.

Poříčí dolního toku řeky Nilu se jmenuje Aegypt (psáno dle řeckého Aigyptos) nebo (po novějším způsobě) prostě Egypt. Jest na rozhraní Afriky s Asií, jako zelený ostrov mezi trojí velikou pouští: saharskou, arabskou a syrskou. Země egyptská jest údolí přes 1000 km dlouhé a neširoké. Na levém břehu, od západu, dělí jej nevysoká hornatina od veliké pouště. Pravý břeh, dále od řeky na východ, je skalnatý, kdež bývalo s dostatek žuly, ruly, hřokovce a pískovce na velikánské stavby, a končí v písčinu na pobřeží Rudého moře.

Egypt od prastara býval sýpkou světa. Řeka Nil jej činí tak úrodným; proto se nazýval „darem Nilu“. Rok co rok v červnu měsíci, když nastaly tropické deště, zdouvá se řeka, zaplavuje všecku zemi a mění ji v jezero, že dědiny trčí z vody jak ostrovy. A kam by voda nedonikla tam se pouštěla vyházenými průplavy, ba vykopávaly se nádržky, aby všecka země stejně se zavlažovala. V půl září začíná povodeň opadávati zanechávajíc tučnou, úrodnou prst, v říjnu půda osychá a zanedlouho pučí ze země bujně zelené osení, zvláště obilí a len. V lednu kvete réva, v únoru oranže, v březnu bývají žně.

Podnebí je horké. Sněhu mnozí lidé jakživi ani neviděli. Největší parna bývají od února do června, kdy vane ze Sahary horký, suchý vítr a všechno vysouší. Odtud se říkalo, že Egypt bývá hned pouští, hned jezerem, hned polem. Z domácích zvířat je tam nejvíce velbloudův a oslů, koček a psů. I dravé zvěře tam bývalo dosti.

Již dávní Řekové dělili Egypt podle toku řeky na tři části:

Horní část byla největší, ale nejméně úrodná. Velikých staveb, jak svědčí zříceniny, bývalo tam hojně. Zvláště veliké a slavné bývalo královské město Theby na obojím břehu řeky Nilu.

Střední Egypt měl za hlavní město Memphis, na levém břehu Nilu, se skvostnými chrámy a paláci. Od města na západ a na jih byly skupiny pyramid.

Dolní Egypt se nazýval delta, jelikož Nil, než vtéká do moře, dělí se v ramena na způsob trojúhelníka nebo řeckého delta. Kraj ten jest asi té velikosti jako Morava a Slezsko, a jest neúrodnější. Odtud na východ byla krajina Gosen. V té části byla města Heliopolis, Bubastis, Sais a Pelusium, později Naukratis a Alexandria.

Obyvatelé. Původně obýval zemi národ temné pleti a vlasů vlnových, černoši čili mouřeníní. Později se k nim nastěhoval lid z Asie čeledi chamitské, pleti světlé, narudlé. Obyvatel bývalo skoro vždy jednak, na 7 millionů, někdy přes ně, jindy méně. Bývali zbožní, uctiví k rodičům a ke starším, v oděvu čistotní, veselé mysli a dobrého srdce. Za vadu se vytýká u nižších

vrstev náchylnost ku krádeži, u vyšších hrdost, na poddané tvrdost, někdy až nelidská krutost, zvláště při stavbách.

Dějiny.

Dějiny starého Egypta lze rozvrhnouti na čtvero dob:

První doba zahrnuje děje nejstarší až do r. 1600 př. Kr. Počátek dějův egyptských ztrácí se v temné dávnověkosti. Bývala tam za prastara dvojí říše: severní a jižní. Mena král spojil obě v jednu a vystavěl ve středním Egyptě hlavní město Memfis t. j. dobrý odpočinek. Kněží egyptští vypravovali, že od krále Meny do krále Alexandra Velikého vládlo v zemi 31 dynastií a 513 králů. V těch dobách stavěli si králové ohromné náhrobky čili pyramidy.

Když nastaly v zemi rozbroje, nastoupil na místo králů memfidských jiný rod. Sídlem této 12. dynastie byly Theby město, tak veliké, že trosky jeho měly 40 kilometrů v objemu. I tito králové podnikali veliké stavby, zvláště král Amenemha III., jenž dal vyházeti objemné jezero Moiris nyní Fajum, a vystavěl nádherný palác labyrint.

Kolem roku 2000 vpadli tam ze Syrie a z Arabie Hyksové t. j. králové kočovných pastevců se zbrojným lidem a vládli na 400 let, až je farao thebský vypudil. Za těch dob přistěhoval se patriarcha Jakub se syny do Egypta a usadili se v kraji Gosen.

Druhá doba (od 1600—525 př. Kr.) je dobou veliké moci a slávy. Králové vítězně roz-

Veliká síň chrámová v Karnaku.

množovali říši zejména Thutmes III. po řecku Thutmosis, přijímám egyptský Alexander. a

Amenofis III., egyptský Nimrod, a jiní zvelebovali zemi velkolepými stavbami a památníky. Za krále Seta II. (kolem r. 1300) vyvedl Mojžíš Hebreje z Egypta.

Po slávě nastal úpadek. Říše ubývalo, kraj po kraji odpadal, až se dostala pod cizí vládu, ethiopskou a assyrskou. V zemi vládlo 12 králů. Bylo předpověděno, že ten osvobodí zemi z poddanosti, kdo bude obětovati z měděného poháru, a že mu pomáhati budou železní muži. Stalo se, když oněch 12 králů mělo obětovati, že velekněz jim podal z nedopatření jen 11 zlatých pohárů. Psammetich král, jemuž se nedostalo poháru, sňal s hlavy měděnou přilbu a obětoval z ní. Nedlouho potom zahrnala mořská bouře loď plnou řeckých kovem obrněných žoldnéřů ku břehům egyptským. Psammetich je zavolal na pomoc, porazil ostatní krále a spojil zemi pod svým žezlem v jednu říši. Hlavní město sloulo Sais. Však on i jeho nástupcové nadržovali v zemi Řekům na úkor domácího lidu. Roku 525 za krále Psammenita dobyli země Peršané pod králem Kambysem v bitvě u Pelusia, jak obšírněji bude vyloženo v dějinách perských. Od té doby říše egyptská dostala se pod vrchní vládu perskou.

Třetí doba (525—332 př. Kr.). Egyptané neradi snášeli panství perské. Dvakráte se zbouřili, však marně. Teprve po třetí se jim podařilo zrušiti nenáviděnou vládu. Měli opět své krále, ale po 64 letech znovu padli pod moc perskou. Roku 332 zmocnil se země a vlády král Alexander Veliký.

Doba čtvrtá (323—30 př. Kr.). Po smrti krále Alexandra stal se králem a pánem Egypta jeden z jeho vojevůdců, Ptolemaeus. Za jeho vlády a za králů z jeho rodu zase byla říše samostatnou a kvetla slávou, blahobytem a vzdělaností, až roku 30 stal se Egypt osobním majetkem římských císařů.

Náboženství

Egyptané ctili různé bohy, ale v každém kraji měli jiného vrchního boha, jehož nazývali „jediným“. Odtud staré nápisy na pyramidách: „Bůh jest jeden, sám, jediný.“ „On vše učinil, nebe i zemi i všecko což jest.“ Jsou to paprsky původního prazjevení. Nápisy pocházejí z dob před povoláním patriarchy Abrahama a půl druhá tisíc let před Mojžíšem. Později proměňovali rozličné vlastnosti a působnosti boha na nebi, v přírodě a v životě lidském v živé bytosti a osoby a vymýšleli báje, v nichž nebyvalo ani jasnosti ani jednoty. Ctili síly přírodní, nadzemské i pozemské.

Amon, světový duch, a Neith, světová hmota, byli původem ostatního božstva. Pramát Neith (kráva) měla sídlo v Saidě a byla zastřena závojem, jehož nikdo nesměl odhaliti. Z ní se zrodil bůh slunce. V prastarém hlavním městě This ctili je v osobě boha Ra, v Memfidě se jmenoval Ptah, v Thebách Ammon-Ra, po celém Egyptě Asar neboli Osiris; jeho manželka a sestra byla bohyně luny Isis. Synem jejich byl Har, jakože síla slunečného světla a

tepla. Z pozemských sil uctívali boha úrody zemské, také jménem Osiris. Vidouce, ano slunce ráno se rodí, ke dni roste a večer bývá pohlceno tmou, a vidouce také, že Nil řeka zavlažuje zemi k úrodě, ale pak že země zase prahne žizní: vykládali si to za boj bytostí dobrých a zlých. Tyfon (= zatmění, žhavý vítr, nemoc, vášeň) prý

Bůh Ra.
Slunce.

Sebak.
Hubivý úpal sluncečn.

zabil bratra Osira. Oběti přinášeli bohům rostlinné i masité a ctili je modlitbou a zpěvem.

Krom těchto a jiných bytostí, bohův a bohyň, uctívali Egypťané také zvířata. Apis, černý býk s bílou skvrnou na čele a na hřbetě, býval ctěn nejvíce v Memfidě; pták foenix, jakýsi druh volavek, které zvěstovávaly příchod vody v Nilu, prý každých 500 let se spaluje a zase omládlý

z plamenů se vznáší; také pták ibis, krokodil, pes a kočka se počítali za posvátné, po smrti bývali balšamováni a čestně pochováváni. Někteří bohové byli vyobrazováni se zvířecí hlavou: tak Ammon s beraní, Ra s jestřábí atd.

O duši věřili, že jest nesmrtelná, však nemohli si jí mysliti bez těla. Domnívali se, je-li tělo v nerušeném klidu, i duše že má klid, a dokud tělo se nerozpadne, i ona že trvá. Proto mrtvolý balšamovali a spravovali je v mumie, t. j. namočili je do natronu nebo salajky a natřeli;

Mumie Ramsa II.

uvnitř naplnili vonným kořením, obalili jemným plátnem, potřeli gummovým lepem, jemuž se říkalo mum, a obložili sádrou; svrchu namalovali tvář, ostatek pomalovali písmem a vložili do rakve. Než bylo tělo pochováno, konal se nad ním veřejný soud, zasluhuje-li svým životem čestného pohřbu. Nikdo, ani farao, nebyval vyminut. Tělo bylo pochováno, duše šla na soud Osirův a jeho 42 rádců. Spravedlivá přišla do nebe, nespravedlivá bloudila až i 3000 let postupně ze zvířete do zvířete, až konečně zase přišla do člověka a směla po ctnostném životě do nebe. Duše velmi hříšná propadala se do pekla.

Správa zemská a živobyť.

V Egyptě vládl král jako nejvyšší kněz, vojevůdce, zákonodárce a správce říše. Jmenoval se farao. Moc jeho se dědila na syna neb i na dceru. Když rod vymřel, volil se nový král ze dvou vrchních vrstev obyvatelstva, z kasty kněžské neb vojenské. Král míval dvojí korunu; bílou jako pán horní části země, a červenou za dolní kraj. Králi se vzdávala pocta skoro jako bohu. Měl velikou moc, jen souditi nesměl. Všecka jeho denní práce bývala přesně rozdělena: na každou hodinu připadalo nějaké zaměstnání. I v jídle a pití byla mu přikázána prostota a mírnost. Když umřel, truchlila země po něm 72 dní.

Obyvatelstvo se dělilo ve třídy čili kasty, třebaš ne tak přísně jako v Indii. Vrchní dvě třídy zaujímali obyvatelé světlé pleti, kteří si

podrobili staré obyvatelstvo. Byla to kasta kněžská a vojenská. Kněží bývali třídou nejváženější. Starali se o bohoslužbu a mrav, pěstovali učenost, spravovali školy, byli lékaři a soudili po moudrých zákonech, nasbíraných ze zkušenosti. Po nich byla kasta vojenská. Ve válku bývalo vojska 250—400 tisíc, někdy ještě více.

Ostatní třídy zabývaly se orbou, chovem dobytka, řemeslem a plavbou po řece Nilu.

Vítězosláva králova.

Kreslil Konrad Ermisch.

Pozemky byly skoro rovným dílem, po třetině královské, chrámové a vojenské. Lid měl z nich živnost a dával desátky. Pole se zkyřovalo hlavně pluhem, símě zašlapávaly kozy, žalo se srpem a volí vyšlapávali zrní. Zachovala se písnička, kterou si pacholek prozpěvoval při práci: „Mlaťte, volí, mlaťte sobě i svému pánu.“ Hrozny se vyšlapávaly nebo jak olej lisovaly.

Řemeslo dospělo časem značné dokonalosti. Umělo se tkáti plátno a jiné látky a trvale barviti, jemné hliněné nádoby dělati, sklo foukati, kovy taviti a všelico z něho hotoviti. Zvláště uměli tesati a křesati i nejtvrďší kameny. Obchodníkem Egyptan nebýval; cizí kupci rozváželi výrobky daleko po světě. Všecka práce jak polní tak řemeslná bývala u veliké vážnosti.

Otroků bývalo v zemi hojně, koupených nebo ve válce zajatých, a zacházelo se s nimi po lidsku. Ani ženské pokolení nebývalo zotročeno jako jinde.

Země se dělila v okresy, jichž bylo 42. Z nich nejvíce vynikly thebský, memfidský a heliopský.

Řeč, písmo a písemnost.

Řeč egyptská byla podobna jazykům semitským. Byla velmi prostě složena. Ženský rod a množné číslo se naznačovaly ohybáním, předřázkami se skloňovalo, čas a způsob se vyjadřoval všelijakými složkami.

V písmě se rozeznával trojí způsob:

písmo hieroglyfové čili obrázkové; co kdo chtěl napsati, namaloval, a každý mohl z toho něco uhodnouti, třeba ani neuměl egyptsky. Hlava lidská značila člověka, lev sílu, včela pilnost, oko bdělost atd.; rozličná zvířata a roztodivné věci se malovaly místo vlastnosti a činnosti, která se jim zvláště připisovala;

písmu hieratické (kněžské) bylo zkrácené hieroglyfové. Z obrázku platilo jen první písmě.

Z malované ruky „tot“ platilo v písmě jen t, z „lab“ (lev) se bralo jen l; tohoto písma nejvíce lze nalézt na papyrových smotankách;

písmo demotické, totiž lidové a listovní, běžné nebo kurrentní, jehož se potřebovalo na světské listiny, dopisy a j.

Egyptané psávali velmi mnoho, neboť vodní bylina papyrus poskytovala jim hojnost lýkových blánek na papír. Mnoho psaných památek se zachovalo jmenovitě při mumifích znamenitých osob.

Písmo hieroglyfové.

I do kamene rytých a dlabaných nápisů zůstalo z prastarých dob hojně.

Z písemnosti vědecké dochovaly se jen chatrné zlomky. Nejdále se dospělo v počtářství, v měřictví a hvězdářství, a z toho zase v hádání ze hvězd (astrologii). Sám řecký Thales a Pythagoras prý se učili od kněží egyptských. Egyptané vyměřili délku roku slunečního a znali oběh planet i měsíce. V lékařství byl od každé nemoci úředně

ustanovený lék. Lid býval velmi zdravý, protože mírný a celkem střídmý. Při větším chrámě bývala i vyšší škola pod dozorem kněží. Nedbalí žáci bývali trestáni, neboť prý „hoši mívají uši na zádech“.

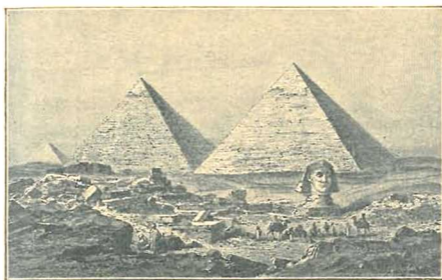
Umění.

Egyptané nejvíce vynikali ve stavitelství a v tesání soch. Velikánské jejich stavby jakožto památníky bývalé moci a slávy jsou světoznámy. Mnoho jich za tolik věků bylo zasypáno nebo zničeno, ale co zůstalo, ohromuje velikostí a nádherou.

Egyptané považovaliездеjší život za velmi krátký proti životu posmrtnému. Přibyték na zemi jim býval jen jako noclehem, hrob nazývali domem věčným. Proto jej budovali pevně, buďto že jej dlabali do skal, nebo kde těch nebylo, zdili z kamení. Vedle města živých bývalo město mrtvých. Velmi rozsáhlé pohřebiště bylo u města Theb, v pustých skalách lybického pohorí. V několikero řadách nad sebou byly vytesány do skalních stěn chodby a po obou stranách na tisíce výklenků s uloženými tam mumii. Po stěnách byly hieroglyfové nápisy a malby tak trvalých barev, že posud nepozbyly jakožka původní svěžesti.

Za hrobky stavěli si faraonové za živa pyramidy. Nejstarší tyto stavby nejsou památné stavitelskou umělostí, nýbrž jen spotřebovaným zdívm a vydanou silou na dílo tak ohromné. Jsou to čtyřstranné jehlany, které z velmi roz-

sáhlých základů stupňovitě se úžily, až končily hrotem neb rovinkou na temeni. Byly ze samých kvádrů. Dovnitř byla úzká chodba a v prosté podlouhlé komnatě odpočívala v chladě a nerušeném tichu mumie faraonova. Vchod byl zavalen velikým kamenem. Však ode dávna jsou kameny odvaleny a hrobky vydrancovány. Kolem královské hrobky bývalo několik menších pyramid

Pyramidy a sfinx.

jakožto hrobky jeho rodiny. Pyramid se zachovalo asi 40 v pěti skupinách. Nejvyšší pyramidu vystavěl prý farao Cheops u vesnice Gizeh. Než jí vršek spadl, měla výšky 150 m., každá strana byla dole 240 m. široká.

Na počest bohů před chrámem, palácem a jinde stavěly se obelisky. To byly čtverhranné, štíhlé, k vrchu znenáhla tenší a na vršku ve

hrot stesané sloupy ze žuly až do výše 60 m. Boky byly hladké a posypané hieroglyfovým písmem. Několik jich ještě stojí na svém místě, mnoho se jich vyvalilo a rozbilo, jiné byly po světě rozvezeny. Bývaly z jednoho kusu, a dostati je s místa na místo a postavití bývalo jak ne snadno tak nebezpečno.

Jinou ozdobou před chrámem a paláci bývaly sfingy, z balvanů tesané úžasné obludy s lidskou ponejvíce ženskou hlavou a lvím tělem. U jedné pyramidy je sfinx s tělem už zasypaným, jen hlava, jako dům vysoká, vyčnívá z písku. Někde jich byly dlouhé řady, počtem až do šesti set vedle sebe.

U chrámu boha Ammona jsou kolosy Memnonovy, velikánské sedící sochy báječného krále Memnona, vlastně Amenofisa III. Severní z nich prý vydávala při východu slunce zvuky veselé, při západu žalostné. To tím, že zemětřesením rozštípená socha večer se ochlazovala a stahovala, a když ráno teplem se rozstupovala, zase jaksi rachotila.

Chrámů bývaly ohromné, jak patrně ze zbytků mezi Luxorem a Karnakem. Kolkolem bývaly obezděny. Vstupovalo se branou mezi dvěma uťatými věžmi čili pylony. Před pylony jsou sedící sochy faraonů, zakladatelů chrámu. Stěny jsou popsány, pomalovány a potesány. Nyní leží sloupy a sochy svalené a rozbité a v obezdívce se usadily dědiny.

Z paláců byl největší labyrint, jakýsi to palác říšský, v němž lidé všech krajův a okresů

jako ve společném ústředí a přec každý okres ve svém oddělení, mohli se scházeti ke společným

Memnonovy sloupy.

obětí a slavností. Herodot viděl ten palác a píše, že labyrintu nelze popsat ani v ohromnosti

ani v nádheře. Všecky stavby řecké jsou prý proti němu drobušské a chudičké.

Předním původem a hlavní příčinou ohromných staveb egyptských bývala nedostí duchově pochopená myšlenka nesmrtelnosti, ba někdy jen obyčejná ctižádost faraonská, aby jméno své oslavili a zvěčnili. Ramses II. dal dokonce na stavbách jména svých předchůdců vyhladiti a své jméno zasaditi, jakoby on byl původcem těch staveb. Z marné ctižádosti býval lid sužován a týrán, a na tisíce balvanů bylo při stavbě skropeno hořkými slzami a potřísněno horkou krví lidskou.

Židé.

Kraj a lid.

Od Eufratu řeky na západ prostírá se až k moři středoziemskému kraj Syrie. Jihozápadní část Kanaana t. j. Nizozemí, nazývala se Palestina. Řeka Jordan protéká zemí od severu k jihu dělí ji ve stranu východní a západní. Jordan prýští v Antilibanoně horstvu, teče jezerem meromským, pak genezaretským a spěchá tokem tichým ale bystrým do Mrtvého moře. Západní část, mezi Jordanem a mořem jest úrodnější, pročež i obydlenější a v dějinách důležitější než poustevní strana východní, a rozkládala se v tyto tři kraje: v zemi judskou, výše Samarii, nad ní Galilaei. Za stara země oplývala mlékem a medem, v hojnosti se dařily pšenice a ječmen, strom fíkový a granátový, oliva a vinná réva. Nyní jest vyprahlá a spustlá, u Mrtvého moře nevyslovně smutná. Nedaleko jest i solný sloup, v nějž se proměnila žena Lotova.

Obyvatelé kraje jsou semité, potomci Abrahamovi, jenž pocházel z rodu Semova. Zprvu se zabývali a živili pastevčinou; v zaslíbené zemi teprve se naučili orbě a jiným živnostem. Povšimnutí hodno, že obchodu se naučili Židé dosti pozdě, až od sousedních Foeničanů.

Jako Israel byl lidem vyvoleným, tak i jeho země zůstala od světa odloučena. Žádný kraj světa se nevyrovnal po té stránce Palaestině. Uprostřed národů starého světa, na rozhraní trojí staré pevniny, obklopen nejmocnějšími státy a nejslavnějšími kulturními národy, Babyloňany, Assyřany, Medy, Peršany, Foeničany, Egyptany zůstával národ israelský ode všeho světa oddělen a odloučen, aby v té odloučenosti zachoval svou přesnou víru v jediného Boha. Ohybný náboženský kult Foeničanův opanoval svět a mocně pronikl až do Říma, jen nejbližší soused Israel nebyl zachvácen záhubným proudem.

Abraham.

(Doba 2100 – 1500 př. Kr.)

Aby pravá víra v jediného Boha, stvořitele nebes i země, a naděje v zaslíbeného Vykupitele nepřišla v zapomenutí v pokolení lidském, zvolil Bůh zbožného Abrama a slíbil mu, že v něm budou požehnáni všickni národové. Jméno Abram změnil mu v Abraham. Obřizka se stala znakem úmluvy. Toto vlastně ponížení mužského rodu bylo tajemným proroctvím, že Bůh sám bude otcem zaslíbeného Mesiáše, že „Panna počne a porodí Syna.“

Abraham sídlil v kraji chaldejském v Mesopotamii nedaleko města Ur. Byl knížetem lidu pastevčího a přebýval pod stanem. Že však i v tom kraji se zmáhalo modlářství, rozkázal mu Hospodin vyjít z rodného kraje a usadit se v zemi kananejské, již mu ukázal za budoucí

sídlo potomstva. Abrahamova spravedlnost, zámožnost a pohostinnost, ale také válečná síla a statečnost dodaly mu kolkolem vážnosti. Ve víře v jediného Boha byla jeho síla, jemu byl ochoten obětovati jediného syna.

Kananejští, domorodci v Kanaanu ho nazývali Heber t. j. přičozí, a jeho potomkům říkali Hebrejové. Vnuk jeho Jakub měl přijmení Israel t. j. bojovník boží, odkud také jméno potomků jeho Israelité. Israel měl dvanácte synů, kteří se stali praotci dvanáctera kmenů čili pokolení. Po hlavním z nich Judovi jmenují se Židé. Když se Josef stal v Egyptě prvním po králi a v Kanaaně se zmohl hlad, přestěhoval se Jakub i s rodem do Egypta, kdež jim král postoupil kraj Gosen.

Potomci Jakubovi přebývali v Egyptě 430 let. Egypťané je pořád považovali za cizince a měli je v opovržení pro pastevčí život. A když se Židé zmohli v národ, počali se jich Egypťané báti, aby se někdy nezmocnili nadvlády v zemi. Proto je krutě utiskovali. Honili je do tuhé práce při velikánských stavbách, a když nepomáhalo, vydán rozkaz, by každé pachole hned po narození bylo utopeno.

Mojžíš.

(1300 př. Kr.)

Když se naplnila míra utrpení, poslal Bůh Israelitům vysvoboditele Mojžíše. Hospodin mnoha ranami přiměl faraona, že je propustil. Mojžíš vyvedl lid hebrejský, jehož bylo na dva miliony, Rudým mořem na poušť arabskou. Když došli

hory Sinaje, dal jim Jehova desatero přikázání. Učinil s nimi smlouvu, slíbil jim ochranu a hojnost požeňání a učinil si je národem vyvoleným.

K tomuto povolání je Bůh vychovával. Cestu z Gosenu do Kanaanu mohli vykonati za tři neděle, ale zůstali na poušti čtyřicet let, aby lid, pohanskou modloslužbou nasáklý a dlouhou porobou znehodněný v osamělosti na poušti a úplně na prozřetelnosti Boží závislý upevnil se ve víře v Boha a otužil se proti budoucím nákazám pohanských národů. Teprve mladé, očistěné a vychované pokolení mělo vkročiti do země zaslíbené.

Na památku vysvobození z Egypta stanovena slavnost velkonoční, na památku smlouvy Hospodinovy slavnost letnic a na památku pobytu na poušti slavnost stánků. Vedle těchto slavností byl ještě svátek nového roku. Každý sedmý den a každý sedmý rok byl Bohu zasvěcen. Sedmkrát sedmý čili 49. rok byl jubilejní.

Státní zřízení bylo theokratické, bohovládné. Sám Hospodin byl neviditelným pánem a zákonodárcem. Viditelným středem národu a státu byl svatostánek, archa úmluvy, palladium národa. Velekněz z rodu Aaronova býval se staršími lidu nejvyšší státní radou a vrchním soudem.

Právo se konalo přísně. Kdo se rouhal Hospodinovi nebo zavraždil člověka, býval smrtí trestán, sťat nebo kamenován. Kdo neúmyslně koho zabil, mohl se uchýliti do některého ze šesti útulkových měst k oltáři, kdež byl bezpečen, až se věc vyšetřila a rozsoudila.

Světový názor hebrejský byl daleko šlechtnější než u pohanů. Příroda byla vznešeným dílem Božím; síly přírodní nezdály se krutými obludami. Otrok býval jako z rodiny; byli-li z domácích, dostával svobodu již po šestileté službě, cizí až v roce jubilejním. Cizinec nemohl nabyti práva občanského, leda že by se byl dal obřezati a odpřisáhl pohanskou víru.

Rodinný život také byl zušlechtěn. Manželská kázeň a láska rodičů k dětem bývaly posvátnou páskou rodiny. Kdo by byl na rodiče ruku vztáhl nebo jim klel, na hrdle býval trestán. Sňatky příbuzných byly přísně zakázány. Prvorozenec míval veliké právo a přednost.

Ze všeho zákonodarství vane duch Boží a z každého ustanovení božská moudrost. Mojžíš jakožto vysvoboditel a vůdce, jako zákonodárce, vojevůdce, dějepisec, státník, básník a prorok náleží — už i dle světského úsudku — k nejvýtečnějším mužům světa.

Soudcové. Saul.

Mojžíšův nástupce Josue překročil s Israelity Jordan a uvedl je do Kanaanu. Rychlým postupem dobyl veliké části země a rozdělil ji dvanácti kmenům. Leni nedostal podílu, poněvadž jako kněžský kmen měl na starosti bohoslužbu; byl roztroušen mezi ostatními kmeny a měl žíti z desátku a z obětních darů.

Původní obyvatelstvo Kananejských mělo zhynouti mečem pro ohavnou modloslužbu a všelikou neřest. Ale Židé zmocnivše se několika

měst přestali na tom, že jiná města jim dávala poplatek. Rozsadivše se dle kmenů každý bojoval o sobě, na svůj vrub, nestaraje se o sousedního pokrevence. Rod Benjaminův zahuben skoro docela. Tím držba nového majetku nebyla dosti zabezpečena. Kananejští se bouřili a spojivše se s Filistinskými velmi důrazně tísnili Hebreje.

Israclité ani neměli býti ve své zemi někomu poddáni, ani nesměli jiných národů podmaňovati, aby se z nich nestal národ, jemuž by válka byla živností a řemeslem. Kdykoli se vyskytlo nebezpečí, rolník a ovčák a kde kdo se chápal zbraně a v důvěře v Boha táhl na nepřitele.

Vyvolený národ odevšad obklopený a v nitru prostoupený živlem pohanským, otižoval si jho národa vyvoleného a velmi snadno upadal v modlářství. Ale v zápětí chodil trest, dopuštění Boží. Sotva ochladla vřava v jednoho Boha, popouštěly také svazky jednoty a svornosti, sousední národové vpadali do země a Hospodin dával odpadlý lid v ruce jejich. Když se pak skroušeně obrátili k Bohu svému, poslal jim nadšeného muže, který je spojil, vlast osvobodil a bohoslužbu obnovil. Byli to soudcové -- šofetim, jako: Barak, Jefte, Samson, Gedeon.

Saul. Poslední ze soudců byl Samuel. Když sestárnul, žádal ho lid, aby jim dal krále, jak měli jiní národové. Samuel je varoval, že pod despotským vládcem upadnou v porobu, ale když lid stál na své, pomazal jim na krále Saula z pokolení Benjaminova, největšího muže a nejstatnějšího v Israeli. Vládl 40 let vítězně. Odvrátiv

se posléze od cest Hospodinových byl zavržen od něho, aby nebyl králem. I pomazán jest David za budoucího krále. Od Saula pak odstoupil duch Hospodinův a lomcoval jím duch zlý, až v zoufalosti po nešťastné bitvě nalehl na meč a probodl se.

David.

Za Davida krále dostoupila říše israelská vrcholu slávy. V krvavých bitvách porazil Filiistinské, Edomity, Ammonity, Moabity a Syrské a ponesl hranice říše na východ až po Eufrat řeku, na jih po Rudé moře. Za něho čítala Palestina obyvatel 5 milionů a v celé říši bylo jich 15 milionů. Na obranu říše a na ochranu pořádku doma bylo vojska 288 000. Rozděleno bylo ve 12 sborů po 24 000 mužů a každý sbor byl ročně měsíc ve zbrani.

Z království za Saula zesvětačelého David učinil království Boží. Spořádal správu státní, vojenskou a soudní. Neméně pečoval o zvelebení říše a blahobyt v zemi. Jerusalem učinil hlavou říše a na hoře Sioně vystavěl nádherný palác královský. Jeho přítel a spojenec král Hiram z Tyru poslal mu foenické stavitele a vzácné dříví cedrové. Ještě skvostnější chtěl vystavěti chrám Hospodinu, ale bylo mu zvěstováno prorokem Nathanem, aby nestavěl chrám, poněvadž jest muž bojovný a proléval krev. Když ne chrám, alespoň stánek Boží přenesl na Sion, zařídil slavnostní bohoslužbu a složil nadšené žalmy ke slávě Boží.

Neobmezená moc a štěstí válečné budívají zpupnou hrdost. David také zhřešil, ale pokání jeho bylo tak tuhé a vroucí, tak hluboké a vytrvalé, že ho roznítilo k žalostně dojemným žalmům, jakých nemá žádný národ. Příkladná jest i trpělivost a pokora, jak uměl snášeti tresty Boží. — David byl nejslavnější král israelský, ať

Pohled na Jerusalem za časů Davida krále.

si ho kdo považuje a posuzuje po stránce člověka, panovníka, vojvody, básníka, hudebníka a proroka.

Šalomoun.

Umíraje David král prosil Boha, by synu jeho Šalomounovi dal srdce dokonalé. Šalomoun se modlil: Hospodine Bože, dej mi moudrost a rozum,

abych dobře spravoval lid. I propůjčil mu Bůh vedle moudrosti také plnost vezdejších statků.

Šalomoun byl knížetem míru. Podmanění národové zůstávali bez odboje v jeho poslušství, a kde kdo žil za jeho vlády pokojně, bezpečně a šťastně pod svou olivou a révou. První veliký jeho čin byla stavba chrámu v Jerusalemě. Na hoře Moria měl státi. Že tam nebylo dosti prostranství, dal trhliny skalní obezdítí a dutiny mezi skalou a zdí zasypati kamením a hlinou. Půl druhá sta tisíc dělníků stavělo chrám pod vrchním dozorem foenických stavitelů. Chrám byl i nádherou i řemeslnou prací vzácné dílo stavitelské umělosti. Od něho byl klenutý most do královského paláce na Sioně. Jen v tomto chrámě se smělo obětovati a konati slavnosti. Bylo to středisko všeho života náboženského a státního.

Ještě jiné velké stavby provedl král Šalomoun v Jerusalemě a jinde. Královský palác skvostně vyzdobil, zřídil krásné sady a vodovody. Na úpatí Libana, u města Baalbeku vystavěl překrásný letohrad. Až do dalekých končin proniklo slavné jeho jméno. Královna ze Saby přijela s četným komonstvem podat mu darův a podívat se jeho moudrosti. Přisloví a zpěvy Šalomounovy podnes dosvědčují jeho moudrost.

Po lodích se dováželo zboží ze zámoří. Aby také po suchu zvelebil obchod, král Šalomoun dal u obchodní karavanské cesty z Antilibanu k Eufratu vystavěti město Tadmor. Obchodem dostalo se do země veliké bohatství.

Ale s bohatstvím přibývalo rozmařilosti, napřed a nejhůře v samém paláci královském. Šalomoun se spustil cest Hospodinových a učinil z království Božího světské. Hýřil a hověl smyslnosti, pojímal pohanky za manželky, které přinášely do země modlářství. Když se tak natrhla jednota víry, trhala se i jednota politická. Podrobené země se bouřily a odpadaly, královské důchody se ztenčovaly, že již ani nestačily na stavby a nádherný život u dvora. Lid byl daněmi tísněn a novotami drážděn k nespokojenosti. Šalomoun se poznal a lítostivě uznal pravdu, že marnost nad marnost a všecko jest marnost.

Rozštěpení říše. Konec samostatnosti.

Po Šalomounu panoval syn jeho Roboam nebo Rehabeam. Že nechtěl uvolnit lidu, odpadlo deset kmenů a zvolilo si králem Jeroboama. Tak říše rozštěpena ve dvě r. 931. Kmenové Juda a Benjamin a většina pokolení Leviho zůstali při Roboamu jako říše judská, jejíž hlavní město byl Jerusalems. Ostatních deset severnějších kmenů se spojilo v říši israelskou s hlavním městem Samarií. Obojí říše se válečně potíraly a volaly si cizince na pomoc. Tak se rozštěpila říše i národnost i víra; v israelské říši chvatem upadala pravověrnost a ztrácela se v pohanské modlářství.

Judský král Achaz válce s říší israelskou zavolał Assyřany na pomoc. Ti přitáhli, sevřeli město Samarií a dobyvše jí po třech letech, vyvrátili. Polovici obyvatelstva odvedli v otroctví, aby tam u nich rozorávali plané kraje. Ostatek

lidu utonul v pohanství. Spustili se Boha a Bůh je vydal v ruce nepřátel, jak jim předpověděl Mojžíš. Poznali se, ale až pozdě. Zajetí assyrské r. 722.

Ani judská říše neuhájila samostatnosti dlouho. Král judský spolčil se s Egypťany proti Nebukadnezarovi, králi babylonskému. Když pak egyptský král Necho byl poražen, došlo i na říši judskou. Babyloňané dobyvše Jerusalema odvedli r. 606 krále a některé urozené Židy do Babylona za rukojmě, mezi nimiž i Daniele. Že se však Židé bouřili proti nadvládě babylonské, přitáhly znova voje babylonské a po tuhém obležení dobyvše města zapálili chrám i palác a rozvalili město i hradby. Lid byl odveden do zajetí (babylonského r. 588 př. Kr.), posvátné nářadí a nádoby odvezeno do Babylona.

Po nějaké době, v 70. roce od počátku zajetí, Cyrus král perský ztroskotav říši babylonskou, dovolil Židům vrátit se do vlasti a z rumu vyzdvihnouti chrám i město. Na 40 tisíc vrátilo se jich r. 536 př. Kr. pod knížetem Zorobabelem a postavili město i chrám, pravda již ne tak nádherný ani krásný. Poučení trpkou zkušeností drželi se již také víry v pravého Boha.

Poslední doby.

(Od r. 536 do narození Kr. P.)

Přes dvě stě let žila říše judská v míru pod nadvládou perskou. Ještě za časů macedonského krále Alexandra viděla klidné časy, ale po jeho smrti dostala se mezi dva mlýnské kameny, mezi

říši egyptskou a syrskou, jež o ni zápasily a mnohými válkami ji pustošily.

Pod vrchní vládou egyptskou platili Židé mírný poplatek, měli své velekněze, své zákony a svobody. Kolem r. 200 př. Kr. dobrovolně se poddali králi syrskému. O důstojenství velekněze ucházeli se mužové ctižádostiví, slibovali králi za jmenování veliké peníze, které pak vyždímávali z lidu. Jeden z nich dokonce sáhl na drahocenné nádoby chrámové. Bouře, které z toho vznikaly, potlačoval král mečem.

Antiochus Epiphanes t. j. osvětlený byl krutým nepřitelem židovské víry a rád by ji byl úplně vyhladil. Roku 167 př. Kr. vydal rozkaz, aby se všude obětovalo řeckým bohům. I chrám jerusalemský byl znectěn řeckou modlou. Bohatí a vzdělaní odpadali, jen lid se tomu bránil a raději podstupoval kruté tresty, jako starý Eleazar nebo matka se sedmi syny.

V těch strastných dobách postavil se v čelo nespokojených zástupů kněz Matatiáš, zahnal vojsko syrské, kácel modly a trestal odpadlíky. Po něm nejstatečnější syn Judas Makkabejský poraziv nepřátelské voje dobyl Jerusalema, očistil chrám a zavedl opět židovskou bohoslužbu. Po jeho smrti postavili se v čelo lidu bratři jeho Jonatas a po něm Šimon, za něhož i poslední zbytek syrského vojska byl sehnán se Siona hradu. Ale po něm již upadala rodina makkabejská a s ní také víra a mravnost. Konečně zakročili Římané a r. 37 př. Kr. pomohli edomskému cizinci Herodesovi ku vládě. Ten úplně

vyhladil královský domácí rod; — žezlo bylo odňato Judovi.

Proroci.

U vyvoleného národa vystupují v popředí proroci a mocně zasahují v jeho dějiny. Proroci jsou velikou a výraznou zvláštností tohoto národa; u žádného jiného nenaléztí nic podobného.

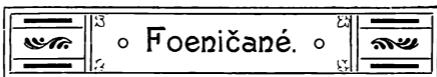
Za časů Samuelových začaly prorocké školy, v nichžto jinochové byli chováni v přísné kázni a přidržováni k bedlivému učení a horlivému konání zákona Božího. Z těch jinochů a mužů vybíral si Bůh prostředníky a zvěstovatele své vůle. Býval to někdy kněz nebo levita, někdy prostý muž z některého ze dvanácti kmenů. Vystupoval uprostřed lidu, poučoval, radil, varoval a káral, těšil nebo hrozil. Někdy se prorok bál vzítí na se „břímě slova“, bránil se, ale Bůh ho přiměl.

Zejména v dobách důležitých a v nebezpečných obrazech povstávali proroci jako strážcové zákona a zachovatelé zaslíbení Božích. Brojili proti modloslužbě a žehrali na vše, co se přičilo zákonu Hospodinovu a kárali zaslepené vášně své doby. Ale často kázali hluchým; zchátralý lid raději poslouchal pochlebníků, kteří mu andělským hláskem zpívali čertovu písničku, trávili a sváděli jej sladkými řečmi a planými sliby, než těch, kdož mu říkali pravdu, někdy trpkou, ale zdravou a prospěšnou. Nešlechetoné královny jim ukládaly o život. Když v říši israelské pohanská Jezabel, královská dcera foenická a man-

želka krále Achaba, uvedla Baalovu modloslužbu za státní náboženství, brojili proroci proti tomu, ale hynuli smrtí násilnou; jen ohnivému Eliášovi se podařilo uniknouti na poušť. A judský král Manasse, který foenickému bohu Molochovi obětoval syna, zabíjel proroky, že zbraňovali modlám. Stalo se příznakem hlavního města Jerusalema, že zabíjelo proroky a kamenovalo ty, kteří k němu byli posláni. Jak Israel tak Juda jakožto hledali své záhuby.

Jako dříve proroci krotili Zidy ve štěstí, tak později, když říše jim byla ztroskotána a lid odvečen do zajetí, vodili jej k poznání viny, těšili v neštěstí, slibovali lepší časy a oživovali naději v zaslíbeného Vykupitele, že založí nový Jerusalem a v míru spojí všechny národy.

Bůh dával prorokům předvídati budoucnost vlastního lidu a jiných národův, ale zvláště o zaslíbeném Mesiáši. Všecka proroctví jsou jako paprsky, jež tíhnou k jednomu středu, k Vykupiteli potomstva Adamova. V souboru pak dává proroctvo dokonalý obraz Zaslíbeného. Jako když sochař teše sochu, napřed jen v obrysech, pak jasněji a určitěji; jako když malíři malují obraz: nejstarší nakreslil první rys, a jiní, jak šli po sobě, tak obraz dokreslovali a zdokonalovali, a čím blíže k veliké udalosti, tím živěji a zevrubněji. Když obraz ukončen, zmizeli malíři: zobrazený zjevil se osobně; kdo chtěl, mohl jej poznati.

Kraj a lid.

Foenikové nebo prostě Feničané obývali pobřeží severně od Palaestiny. Byl to jen uzounký pruh země mezi mořem a horstvem Libanonem, asi půl třetího sta km dlouhý a pět km široký, někde o něco širší, jinde ještě užší; jižně končila země horstvem Karmelem, severně sahala po město Arados s územím. Potoky z pohoří spěchaly krátkým tokem do moře. Podnebí bylo na tak malou zemi velmi různé. V nížinách horko, výše v horách věčné jaro. Dle arabských básníků má Libanon na hlavě zimu, na ramenu jaro, v klíně podzim a u nohou léto. Rozsochaté výběžky horské příkerm zemí k moři činily mnoho rozkošných údolí, menších a větších rovin, vesměs velmi úrodných. Krom obilí dařilo se vzácné ovoce, vinná réva, cukrová trstě, balšámová lodyha a jiné.

Obyvatelstvo bylo původu kananejského. Jméno jejich Foenikové snad pochází z řeckého slova foinos = rudý; příbuzným jejich Karthagincům říkali Římané Poini, později Puni. Hlavním zaměstnáním bývala jim námořní plavba a obchod. Válečné slávy nebývali dychtívi, ba nebránili se dosti ani cizím zájezdům do země. Obývali zprvu rozsáhlejší území, až jim po vítězném postupu Hebrejův zůstalo jen úzké pobřeží.

Dle starých zpráv byl to lid zasmušilý, nevěrný, tvrdý a krutý, sobecký a lakotný, zkažený, krvelačný. Přenášejíce vzdělanost babylonsko-assyrskou a egyptskou napouštěli ji svou povahou. Co z ní pak mohlo vzejítí dobrého? Foeničané neznali, co by člověka jemnilo a povznášelo; nehledali idealů; vše se jim sráželo a zhušťovalo ve hmotný zisk a tělesný požitek.

Dějiny.

Foenicie tak malá, a nebyla sjednocena v jeden stát. Neobyčejná článkovanost země a různé záměry a zájmy obchodní pomáhaly udržovati rozdrobenost. Každé větší město bylo státem samostatným, a které kdy vynikalo nad ostatní bohatstvím a vzdělaností, stávalo v popředí dějin vlasti. Nadbytek obyvatelstva doma a výhody obchodní kázaly zakládati osady v cizích zemích.

Nejslavnější města foenická byla Sidon a Tyrus; vedle nich později také města Aradus, Byblus, Berytus. V nejstarších dobách kvetl Sidon. Po nich byli všichni Foeničané jen „kupci sidonští“. Když kolem roku 1200 př. Kr. mnoho vzácných rodin se odstěhovalo ze Sidonu do Tyru, ujal Tyrus nadvládu a podržel ji nejdéle ze všech. Naproti starému městu založeno nové na skalnatém ostrově, ale že se nemohli dovtátí studničné vody, dováželi ji po člunech z pevniny. Vláda dvou šoftů nebo suffetů = soudců byla zrušena a zřízeno království tyrské. Z panovníků tyrských znám jest král Hiram (v X. století př. Kr.), věrný přítel a spojenec židovských králů Davida

a Šalomouna. Přátelství obojí říše potrvalo, i když rod Hiramův byl vyhuben; Achab král judský vzal si Jezabel z nové dynastie za manželku.

Tyru zůstal předním městem a tržištěm i za dob, kdy začala blednouti jejich moc a sláva, když r. 722 padli Foenikové pod nadvládu assyrskou, pak egyptskou, později, po bitvě u Karke-miše r. 605 pod novobabylonskou a posléze pod perskou do r. 332 př. Kr.

I Sidon se opět zmohl na dřívější moc. Králové vlastně už jen místodržitelé sidonský, tyrský a aradský učinili trojspolek a scházeli se na společné porady a úradky do města Tripole (— trojměstí), které si schválně založili, aby nevznikly spory mezi městy královskými.

Když král Alexander macedonský dobyl města Tyru, rozprodal obyvatelstvo jeho za otroky; Foenikové obchodovali dál, ale jako když pták lítá s nalomeným křídlem; světový obchod přešel do Alexandrie.

Náboženství.

Vrchní všech bohův a vládce světa byl Il, cosi jako neodvratný věčný osud; manželku mu byla Ilat. Krom nich se ctíl už za stara Baal, bůh světla, vlastně zosobněné slunce. V Tyru ho nazývali Melkart a ctíli v něm ochránce města a námořní plavby a kam donikali, roznášeli jeho úctu, zvláště kde se usadili jako osadníci. V Řecku jej sdružili s Heraklem a v jeho dobrodružných cestách a činech viděti vlastně obchodní cesty foenické a později řecké.

V Byblu městě se jmenoval Baal Adonis, obraz jara úpalem slunečním hynoucího. Bájilo se o Adonise, že ho švarného jinocha divoký kanec roztrhal, a milenka jej tak oplakávala, že opět ožil. Báje měla v tom příčinu, že řeka Adonis každého roku nabrala z hor červené hlíny a zbarvila se. Myslílo se, že to krev teče Adonise z ran. Ženské truchlily nad jeho smrtí, zármutkem si stříhaly vlasy, a když ožil, konaly radostí slavnost bujnou a prostopášnou.

Jako Baal tak i manželka jeho bývala ctěna na různých místech pod různými jmény. Nejznámější z nich byla Astarte; jméno zajisté pošlo z babylonského Istar; k Židům se dostala pode jménem Aštoret, u Řeků si podle ní vymyslíli Afroditu.

Bohoslužba byla dle povahy lidu příšerná, ukrutná. Baalu Molochovi kladli živou oběť do náručí, nejraději prvorozené děti, které pak jícnem modly padaly do ohně. Byl-li hněv boží veliký, i král a šlechta dávali své děti; hudba hlučela, aby zahlušila žalostný nářek. Hluboký zármutek náhle se měnil v divokou, nevázanou rozkoš; bývaly to slavnosti nelidské a pusté. Z jara, ve slavnost Astartinu, mužové zběsilí hlukem, hudbou a tancem mrzčili se před jejím oltářem a ženy páchaly ohavností. Žádný národ neměl v bohoslužbě tolik ukrutnosti a chlipnosti.

Přsmo; průmysl.

Přední snahou a vlastností Foenikův bylo jezdit po světě, všimati si všude výrobků kraje a vynalézati pořád něco nového.

Feničané přinesli z východu písmo hláskové. Kterémusi národu podařilo se místo neohybného písma obrázkového a klínového sestaviti 22 značek na mluvené souhlásky a z těch značek mohl si každý národ pohodlně skládati svá slova. Hláskové písmo jest velmi prosté a jednotné a proto se ujalo po všem světě. V jazyce foenickém se psávala jen souhlásková kostra slova, samohlásky se vynechávaly. Třeba ze slova „Astoret“ psalo se jen st-r-t a mohlo se čísti též „Astarot“ neb „Astarte“; místo mene též mane; Koreš neb Koroš; Muhamed, Mohamed, Mahomed, Mahmud. Abeceda všech vzdělaných národů (krom Číňanů) zakládá se na písmě hláskovém.

Foeničané a všichni jim po jazyku příbuzní jako Hebrejové, Arabi a Chaldejové psávali od pravé k levé; Řekové psávali pak první řádek od levé k pravé, druhý od pravé k levé a t. d. liché řádky od leva, sudé od prava; říkali tomu bustrofedon, protože se vůl v oračce tak obracel. Později psávali pořad jen od levé k pravé. Psalo se na lisovaných listech palmových, na jemné koře lípové, na plátně neb na egyptském papyru, inkoustem černým nebo červeným; boháči psávali nachem. Napsané se smotávalo kolem hole.

Foenikové bydleli u moře. Kdosi zpozoroval, že dřevo ve vodě netone. Sedl naň a neslo; vydlabal si je, vzal tyč a jezdil; pak jich sedlo několik. Podle rybích ploutví zrobili vesla, dle rybšho ocasu kormidlo. Z vydlabaného kmene byl časem člun, vor, loď, koráb. Jisto jest, že Foeničané aspoň stavbu lodí značně zdokonalili.

Jednou si lodníci složili oheň na čistém křemenném písku na břehu mořském, aby si uvařili pokrm. Postavili kotylek na ledkové nebo sanytrové kameny a když se oheň rozhořel, počaly se kameny rozplývati, smísily se s popelem a roztaveným pískem, a když ohniště vychladlo, spatřili lodníci lesklé, tvrdé, průhledné kusy — skla. Tak prý se lidé naučili vyráběti sklo. Ostatně staří Egypťané už je také znali.

Kdysi prý foenický pasák pásl nedaleko moře. Pes běhaje sem tam poňuchával, až se vrátil s frňákem červeným. Pastýř hledaje, kde krvácí, poznal, že to není krev nýbrž barva. Hledal tedy až našel zakousnutého plže, z něhož řinula rudá šťáva. Věc se rozhlásila, počali tím barviti tkaniny a látky, a tak nastala vzácná roucha nachová. Barva nachová byla třináctera, i fialová a černá. Foeničané zachovávali v tajnosti výrobu nachu, proto bývalo roucho nachové tak drahé, že jen králové a velcí boháči mohli se jím odívati. Za našich dob už se nach ani nezná. Nyní jest nejvzácnější barva červená šarlatová nebo brunátná, jež se vyrábí ze sušeného červce (košenilu).

Foenikové uměli pěkně pracovati z kovu, zejména z mědi; přidávajíce do ní cínu vyráběli spěš čili bronz. Z té se za stara hotovily po nejvíce zbraně a jiné náčiní. Také šperky uměli jemně hotoviti ze zlata, stříbra, sloně a drahých kamenů; dělali poháry a různé nádoby z kovu a jemné hlíny s pěknými malovkami.

Z oborů vědeckých hlavně u nich kvetlo hvězdářství a znalost věcí přirodních.

Obchod.

Všecky okolnosti přírodní a životní vodily Foenika na moře. Vlast malá, oblézce široširé moře a článkované pobřeží s hojnými zálivy jakožto přirozenými přístavy vábily ven na moře. Hojnost cedrového dřeva, železa a mědi v horách libanonských poskytovaly čeho třeba na stavbu lodí, a posilovaly jim rostoucí náklonnost a odvahy. U zátok vznikala lidnatá města. Jednak přelidnatost země, jinak také že něčeho vyráběli nad potřebu a jiného neměli v zemi čeho potřebovali, vyháněla je na vodu a poháněla dál a dále do světa. S výšin libanonských bylo prostým okem viděti pěkný ostrov Cypr. Nejprv osadili ostrovy Cypr, Kretu a Rhodus, ve XII. století př. Kr. už se ukazují na pobřeží maloasijském a řeckém, pak už i dále na západě.

Foenikové začali plavbou a živností rybářskou až se po čase povznesli na velkoobchodníky. Zprvu vyjížděli na dosti chatrné lodici, později na velikánském korábě. Po obojím boku korábu byla vesla třemi, čtyřmi až i pěti řadami nad sebou; odtud jméno třiveslice a t. d. Foenikové byli v menších rozměrech tehdejšího světa, čím nyní jsou Angličané. V obchodě byli první národ starého věku. Světový obchod byl v jejich ruce a moci. Vyváželi z vlasti a přiváželi do ní, převáželi ze země do země a kupčili vším, z čeho kynul jaký zisk.

Obchod vedli po suchu i po moři. Velbloudí karavany jejich pronikaly za obchodem až do Egypta a Babylonu, ba nelekaly se ani hrozných

pustin arabských a nubijských. Z Nubie přiváželi zlato a koření, ze severní Afriky olovo, sůl, mramor, sloň, vlnu a pštrosí péra, z Arabie zlato, kadidlo a zboží indické. Na protější stranu se po lodi doplavili Iberie (= Španělska), odkud navezli domů tolik stříbra, že dřívě jsouc v penězích nad zlato padlo na desetinu své ceny; odtud se pustili dále na západ za „sloupy Heraklovy“ t. j. za skalnaté mysy, které svírají úžinu gibraltarskou, a založili tam osadu Gades (nyní Kadiz); odtamtud pak ještě dále do atlantského oceanu, jižně podél pobřeží afrického, na sever až do Britannie pro cín a do Jutska pro jantar, jemuž Homer říká elektron.

Ba zdá se, že ve službách egyptského krále obepluli celou Afriku za tři léta. „Necho, král egyptský“, vypravuje dávný dějepisec Herodot, „vyslal foenické muže po lodi poručiv jim, aby proplující sloupy Herkulovými vrátili se mořem severním (středozemským) do Egypta. Foeničané vyplouli z moře Rudého a dostali se do jižního. Na podzim přistáli, ať byli kdekoli v Libyi, vystoupili z lodí, nasili obilí a sklidivše plavili se dále. Třetího roku zabočili kolem sloupů Heraklových opět do Egypta. Vyprávěli také, čemuž si jiný věříž já ne, že plovouce kolem Libyje měli prý slunce s prava.“ Právě tento dodatek, že Herodot nevěřil zprávě plavců, činí věc pravdě velmi podobnou, neboť odkud by tu vědomost byli měli, ne-li ze zkušenosti?

Ale Foeničané byli též otrokáři starého věku. Potřebovali sami na tisíce otroků za veslaře, za

nosiče v přístavech a za dělníky na poli a v továrnách. Jezdili na ně do Afriky do zemí negerských. Co jim zbývalo, prodávali jiným. Hlavní trh otročí býval dlouhé časy na ostrově Delu.

Vědomosti o krajinách objevených a jejich vlastnostech jakož i své plavecké zkušenosti zachovávali v tajnosti, ba naschvál trousili o nich nepravdivé a hrůzostrašné pověsti, aby je zahalovali v tajemné posupné šero a odstrašovali jiné národy od soutěže. Nepomohlo na dlouho; Řekové již záhy se pouštěli za nimi. Foeničané si jich zprvu nevšíмали a později už se jim neubránili.

Karthago.

Foeničané zakládali v cizích zemích osady na důležitých místech a křižovatkách svých cest, aby tam měli pevné stanice obchodní a mohli udržovati stálé styky s cizími národy zejména v okolí středozemského moře.

Z nejstarších osad foenických bylo Karthago na severním pobřeží africkém, kde jest nyní město Tunis. Založeno prý bylo tak: král Pygmalion měl panovati v Tyru se sestrou Elissou, již se říkalo též Dido a byla zasnoubena velikému boháči Sichaeovi. Pygmalion dychtě po jeho majetku dal ho tajně sprovodit se světa; duch jeho však se zjevil ve snách Didoně, aby prchla se všemi poklady do ciziny. Dido poslechla a s předními rodinami ujela po lodích za širé moře na severní pobřeží africké naproti ostrova Sicilie. Koupila tam lacino kousek země, co by prý obsahla volská kůže. Pak ji dala pokrájeti na tenké

řemínky a obejala jimi značnou plochu. Usadivše se tam vystavěli napřed hrad Byrsu pak i město Karthago.

Karthaginci byli z počátku poplatni Libyům. Nabyvše do VII. století př. Kr. značnější moci nad sourodými osadami v okolí počali svou nadvládu rozšiřovati v zámorské Iberii, na ostrovech Korsice, Sardinii, Maltě a pobřeží jihoitalském.

Pak se pokoušeli o bohatou Sicilii, kde byly staré a mocné osady řecké. Zprvu se jim dařilo, neboť Řekové byli rozdrobeni v malé státečky; když pak vrazili na tuhý odpor mocných a bohatých Syrakus, nastaly z toho války veliké a dlouhé, tak vážné a tuhé, že je Řekové italští kladli na roveň těžkým bojům, které vedli Řekové v domovině proti válečným záplavám perským, jak uslyšíme v dějinách řeckých.

Babyloňané, Assyřané.

Kraj a lid.

Z vysočiny armenské vyvěrají dvě řeky, Eufkrat a Tigris. Západní neboli spodní Eufkrat jest větší a delší a teče zvolna; východní Tigris jest bystřina, odtud jeho jméno tigris -- šíp. Prameny jejich jsou nedaleko sebe, pak se vzdalují od sebe, v prostředním toku se sblíží, z toho se zase odchylní až se posléze stékají v jeden mohutný proud a valí vody do zálivu perského.

Kraj mezi těmato řekama se podobá dvojakému poháru nebo přesýpacím hodinám, jen že horní polovice byla větší než dolní. Celý kraj se jmenoval v bibli Sinear, po řecku Mesopotamie t. j. meziříčí nebo mezivodí. Severní část se nazývá nyní El Džesire, jižní Irak Arabi. Obě sesterské řeky bývaly za stará v místech kde se sblížovaly, spojeny velikým průplavem nedaleko nynějšího Bagdadu.

Mesopotamie se podobala Egyptu. K východu bylo skalnaté pohoří Zagros, k západu syrská poušť. Egypt byl darem Nilu, Mesopotamie darem obou řek, neboť obojí země byla v pásmě nepršném; s tím toliko rozdílem, že v Egyptě se rozvodňoval Nil tropickým deštěm a proto ne-

náhle se vody jeho zdýmaly a stoupaly, kdežto v Mesopotamii se někdy přivalila voda náhle z roztálých sněhů v armenských horách a způsobila mnoho škod. Průplavy měly tedy také zadržeti první nával a zlomiti sílu vody.

Horní kraj byl pod horkým nebem jen potud úrodný, pokud měl vláhu. Proto se voda uměle rozváděla po kraji a hnala do vyšších poloh podzemními rourami. Dolní kraj byl mnohem úrodnější. Obilí dávalo až i 300násobný užitek. Ze stromoví se zvláště dařila palma, z jejích plodů se chystaly pokrmy a tlačilo se víno a med. Horní kraj zdobily také lesy platanové a cypresové.

Dolní část Mesopotamie, jelikož úrodnější, byla dříve zalidněna. Vznikla tam říše babylonská, jejíž hlavní město se nazývalo Babel, Babylon. V horní trati se usadili lidé až později a zřídili království assyrské s hlavním městem Ninive. Obyvatelstvo obojí říše bylo původu mongolského. Těla byli nevysokého ale zavalitého a silného. Husté černé vlasy, veliké žhavé oči a prohnutě vyčníhlý nos svědčí, že byli hojně prostoupeni a promícháni živlem semitským, Elamy a Chaldeji, Assyřané ještě více než Babyloňané. Snad právě proto národnost assyrská, že byla tak míchaná, neměla trvalosti. Když jejich říše byla vyvrácena, i národnost jejich tak docela zanikla, že není příkladu v dějinách světa, aby který národ po ztrátě politické moci tak byl zmizel s povrchu země.

Assyrové bývali jak oheň do boje, udatní jako lvi, úskoční jak lišky a ukrutní jako tygři.

Proti každému, kdo neuznával jejich krále, viděli si příčinu k válce svaté. Babyloňané byli mírnější a náchylní k pohodlí, ale majíce takového souseda udržovali se také v otužilosti a válečné hotovosti.

Říše babylonská.

Když Bůh rozptýlil národy, zajisté že z prvních zalidněných krajů byla Mesopotamie. První její obyvatelé jsou podle zachovaných zbytků jazyka sumersko-akkadské kmeny. Severně od Mesopotamie seděli Semité, kteří již záhy posemitili horní kraj, že čistě sumerský živel zůstal jen v dolní Mesopotamii.

Tito pranárodové žili jako sumerské státečky nějakou dobu pokojně vedle sebe, každý pod svým knězem, duchovním knížetem. Záhy začínal soused sousedu si podrobovati a vtírati se mu za pána a vládce. Zvláště Nimrod, pravnuk Noemův, byl silný lovec před Hospodinem a počal býti mocným na zemi. Byl pak počátek království jeho Babylon. V pozdějších dobách byla říše babylonská dvojitá, horní a dolní.

Králové babylonští podnikali veliké činy na zvýšení blahobytu v zemi. Spojili řeky Eufrat a Tigris královským průkopem a zřizovali veliké vodovody, aby všude v zemi bylo dosti vláhy. Prováděli též velikánské stavby. Město Babylon bylo stavěno do čtverhranu, každá strana měla 3 míle, a rozkládalo se po obojím břehu řeky Eufratu. Kolem města byla zeď vysoká a tak široká, že vůz čtyřmi tažený lehkou se mohl na

ní zatočit. Ze zdi vyčnívalo 250 věží a bylo do města nebo z města sto velkých kovových bran. V ohradě města byly také zahrady, pole a datlové háje, aby ho nepřítel nemohl vylezti hladem.

Velikou ozdobou města byly nádherné paláce, nad jiné palác královský. Bývaly to

Birs Nimrud. Ssutiny věže babylonské.

budovy velmi rozsáhlé, a vcházelo se tam po širokých schodech. U brány stály alabastrové sfingy v podobě lvů nebo býků s perutěmi a s hlavou bradatého muže. Po stěnách dlouhých dvoran a dvorů bývaly alabastrové tabulky s různými ozdobami.

Říše assyrská

V horní Mesopotamii nad horním tokem řeky Tigrida vzniklo několik set let po založení říše babylonské království assyrské. Zakladatelem jeho byl král Ninus. Z počátku byl Asur hlavním městem; již záhy však vystavěno na levém břehu Tigrida město nové Ninive, ještě větší a pevnější než Babylon, tak veliké, že mu na světě nebylo rovného. Bylo stavěno do obdélníka. Brány města byly s protějších stran navzájem proti sobě a od každé šla přímá cesta ku protější. Dle proroka Jonáše mohlo se projítí městem od vchodu k východu za tři dni. Kolem byla ohromná zeď 31 m do výšky a tak široká, že se tři vozy dobře na ní směstnaly vedle sebe, a měla 1500 věží. Uvnitř ohrady byly jako v Babyloně polnosti a v prostředu teprve vlastní město. Obyvatelstva mělo v době slávy přes dva miliony. Kujunžik, Chorsabad, Nimrud a Karamles poznačují asi rohy té plochy.

Dostavěv Ninive vydal se Ninus na výboj. Porazil vojsko bakterské a oblehl hlavní město Baktry, ale nemohl ho dobytí. Tu přišla do tábora sličná Semiramis, manželka vysokého důstojníka assyrského. Ta zatím co Baktrové hájili města vystoupila s četou vojska na strmý hrad, že Bakterští vidouce assyrské vojsko před sebou i v zádech nemohli se ubrániti a město padlo. Statečná Semiramis stala se pak manželkou Ninovou a když i ten umřel, i samovládnu královnou. Vedla veliké války a v míru konala jiné veliké skutky. Strabo vypráví, kdyby kdo neví

co a jak podivného byl o ní vykládal, že by kde kdo tomu věřil, neboť se jí nezdálo nic nemožným.

Assyrská říše byla již za stara poddána babylonské, ale tak, že měla při tom vlastního krále. Ve století XVI. př. Kr. vidět už Assyřany domáhati se samostatnosti. Od té doby obojí říše, assyrská a babylonská, neustále řevnily o nadvládu. Buďto král babylonský byl vrchním vládcem též assyrským, nebo král assyrský vrchním pánem i babylonské říše. I když jedna říše byla poddána druhé, přece zachovávala svého krále. Zbouřil-li se poplatný král a byl poražen, byl třeba na kůl naražen nebo jinak usmrcen, ale syn jeho nebo příbuzný zase po něm býval králem.

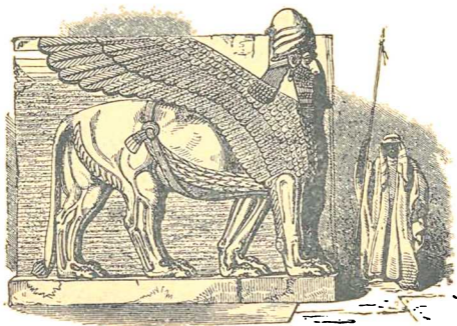
Sláva a záhuba říše assyrské.

Ve XII. století př. Kr. dostala se na vrch říše assyrská. Slavný král Tiglat Pilešar, dobrý vojvoda i státník, utvrdil nadvládu nad Babylonem, zvětšil království a dal říši pevně zřízení. Stavěl chrámy a paláce, rozváděl vodu po říši, schraňoval zásoby obilí, přivezl do země cizí stromoví a zvířectvo a jak sám pravil staral se, aby se kde komu v říši bývalo dobře a pohodlně.

Po něm Tiglat Pilešar III. dobyl až i Damašku a nazýval se králem sumerským, akkadským a babelským. Salmanasar oblehl Samarii, Sargon jí dobyl a vyvrátil říši israelskou r. 722. Podrobené národy držel železnou pěstí v poslušenství. Aby znesnadil zpouřu a v širé říši zavedl jeden jazyk, promíchával obyvatelstvo;

z odbojného národa odváděl něco do ciziny a místo nich usazoval jiné. Tak učinil též Israelitům. Mněl, že prospěje sobě a říši, ale prospěl svým nepřátelům, Peršanům.

Jiní králové buďto ještě přimnožovali říše neb aspoň ji drželi v celosti. Sanherib r. 690 vyvrátil město Babylon. Vrcholu velikosti a slávy dospěla říše za krále Asurbanipala, jemuž

Křídlatý lev.

Řekové a po nich Římané říkali Sardanapal. Ale potom již se říše nepřetržitými válkami vysilovala, klesala. Z půlnočních končin zpoza Černého moře přivalil se cizí národ, Skythové nebo Skolothové, neobyčejného vzhledu, cizího způsobu a neznámé řeči a v nesčetných zástupech vojska jízdného i pěšího jako hejna kobytek se proháněli napřed po Medii, po Armenii, pak i

po Assyrii vše vůkol sebe pleníce. Takového nárazu nezdržela veleříše assyrská, založená jen železem a krví. Když pak v rodině královské nastaly spory a sváry, že syn vztahoval ruku na otce a bratr opřihal zbraň na bratra, záhuba kvapila ještě rychleji.

Poddaní národové odpadali, na troskách oslablé a ořesené říše vznikaly nové. Kyaxares král medský spolčil se s Nabopolasarem místokrálem babylonským a slíbil mu království babylonské a svou dceru za manželku táhl válečně na Ninive. Poslední král assyrský, o jehož jméno není jednoty a jistoty, ale jako z posměchu se nazývá Ašuritililani, už tak byl rozmařilý a změkčilý, že vládu nechával dvořanům a pochlebníkům a jen se přešťárel, líčil si tváře a předa vlnu prosedával čas v haremu, v paláci žen.

Když se spojení nepřátelé hrnuli k městu Ninive, král postavil se v čelo vojska, třikrát je porazil u samého města, ale oni přece je obklíčili. Dvě léta se město bránilo zoufalou statečností. Teprve když rozvodnělá řeka Tigris podebrala veliký kus hradeb, otevřela jim cestu do města. Král vida jistou zkázu, aby nepadl do rukou nepřátel, dal zapáliti palác a uhořel v něm i s ženami, dětmi a všemi poklady. Ninive bylo r. 606 př. Kr. z kořene vyvráceno a vítězové se dělili o nesmírnou kořist. „Běda ti, město krve, pohubeno jest Ninive! Odkud ti budu hledati utěšitele?“ volá prorok Nahum.

Cedrové krovy a trámy budov shořely, zdivo se mokrem a sluncem znenáhla sesypalo, vítr je

zavíval prachem a drobuškým pískem, na tom se chytala tráva a křoví, až se po čase jen hádalo, kde asi stávalo Ninive. Nedávno teprv, roku 1843 nalezly se jeho ssutiny nedaleko města Mosulu.

Říše novobabylonská.

Po zkáze říše assyrské stala se opět Babylonie první mocí v přední Asii. Nejznámější král její byl Nabuchodonosor čili Nebukadnezar II., jenž už za živobytí svého otce v krvavé bitvě u Karkemiše roku 605 odrazil mocný nájezd vojska egyptského, dobyl r. 586 říše judské, vyvrátil město Jerusalem i chrám, odvedl lid do zajetí (babylonského) a posvátné nádoby chrámové přenesl do chrámu Baalova. Námořní město foenické Tyrus vyležel vojskem za 13 let.

Pečoval též o blahobyt v zemi. Obnovil některé zapadlé vodovody, jiné v nově založil, u města Sippary dal vyházeti veliké jezero jakožto vodojem a provedl veliké stavby. Proti starému městu vystavěl na druhém břehu Eufratu nové město a spojil obojí dřevěnými mosty na kamenných sloupech. S obojího břehu sestupovalo se k řece, pokud tekla městem, po kamenných schodech. Na hranicích země od severu zbudoval medskou zeď, aby se říše snáze bránila proti vpádům cizích národů. Na vrcholu moci a slávy stihla ho nemoc lykanthropie. „Z lidí vyvržen jest a seno jako vůl jedl a rosou nebeskou tělo jeho smáčeno bylo: až vlasy jeho jako peří orličí vzrostly, a nehty jeho jako ptačí pazourové byly.“

Potom zase, když mu navrácen byl smysl, dnové jeho byli slavní.

Tato moc a sláva říše babylonské netrvala dlouho po jeho smrti. Cyrus, král perský přemohl Babyloňany v polní bitvě. Král babylonský Naboned se uchýlil do pevnosti Borsippy, v Babyloně vládl zatím jeho syn Baltasar nebo Belsacar.

Cyrus přitáhl s vojskem, oblehl Babylon, ale dlouho nic nezmohl proti vysokým a pevným hradbám, až mu napadlo něco, čeho se v Babyloně nenadáli. Zanechav statečnější část vojska před městem rozkázal jim, až voda v řece opadne, aby potaji v noci vnikli řečištěm do města. Sám pak s ostatním vojskem odtáhl k Sippaře, kde byl opodál řeky veliký vodojem, tehdy prázdný. Vojsko rychle vystavělo příkem řeky hráz, voda se valila do jezera a z něho potrubím dále po zemi, a v řece opadla. Potom perské vojsko potmě a potichu se vbrodilo do města obojím otvorem ve zdi, dolním a vrchním.

V městě právě byla slavnost, stráže nehlídaly a v paláci královském se hodovalo. Mladý král vínem zpitý dal donésti posvátné nádobí, uloupené z chrámu jerusalemského. Když z nich pili, zjevila se tajemná ruka, jež písmem na stěně zvěstovala brzkou zkázu. Zatím se vojsko nepřátelské již řadilo v ulicích babylonských. Posel za poslem dobíhal do paláce se zprávou, že nepřátelé dobyli města. Vojsko perské mělo rozkaz, kdyby se Babyloňané bránili se střech, aby pod nimi zapalovalo domy. Ale nikdo se nemohl

zpamatovati, nikdo se nebránil. Kteří vojní uměli syrsky, jezdili ulicemi ohlašovat, kdo zůstane doma, že bude uchráněn, ale koho dopadnou venku, že bude syn smrti.

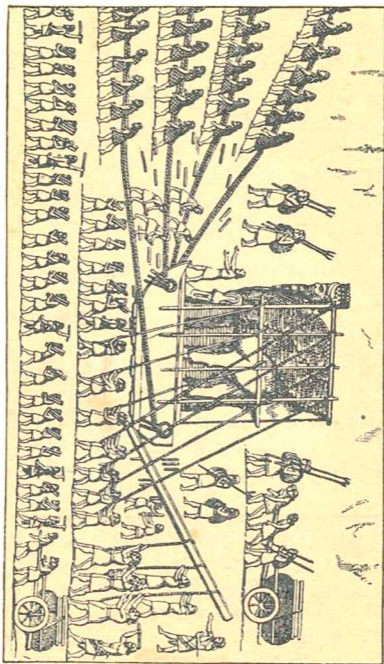
Král byl porubán se vším dvorem. Ostatní vojsko babylonské se vzdalo. Cyrus ušetřil města, jen do hradů a pevností dal posádky perského vojska. I král Naboned byl jat a držán v počestném zajetí. Tak z Babylonie r. 538 př. Kr. stala se provincie perská.

Náboženství a věda

Náboženství bylo jak u semitů a národů jimi ovládaných ještě dosti jasně zachovaná víra v jednoho boha, bytost duchovou a moudrou. Chaldejové již hlouběji padli ve hmotné názory náboženské, ve zbožňování sil přírodních. Náboženství bylo ponejvíce hvězdářské. Vrchním bohem byl Ilu, jenž sídlil v nedozírných výsostech; Assyřané mu říkali Assur. Viditelným jeho zjevem byl Hoa, bůh světla, Baal, bůh slunce, Anu, bůh podsvětí a temnosti. Manželka Baalova byla Istar nebo Ninna, hvězdné nebe

Vedle této trojice byla ještě jiná, pak duchové planet a ještě veliký zástup všelijakých bohův a bohyň, zosobněných sil přírodních. Představovali a zobrazovali si je jako bytosti živé v podobě lidské nebo zvířecí, rybí, hadí, račí, dračí, ptačí, neb obojí, jako zvíře s lidskou hlavou nebo člověka s hlavou zvířecí. Bohy ctili horlivě, ale páchali též neřesti zejména na počest Istaru. V Babyloně byl zvláště zlopověstný chrám a háj.

Kněží kromě služby bohu Baalovi a jiným bohům zabývali se vědou a uměním. Zejména

Assyrové lánou křídlatého tůně.

ve hvězdářství se dopátrali vědomostí až úžasných. Znali běh slunce, uměli stanoviti čaru

polední, vypočítávali zatmění slunce a měsíce, dělili rok ve 12 měsíců, ten v týdně o sedmi dnech, den v hodiny a tu v minuty. Každý den měl jméno po hvězdě oběžnici čili planetě. Hodinu měřili vodními hodinami. Znali zvěrokruh rozdělený na 12 dílů a 30 stupňů.

Měli hvězdárny, odkud pozorovali hvězdy. Vedle užitečné vědy hvězdářské čili astronomie pěstovali hlavně také pověřčivé hvězdozvěstí čili astrologii, četli ve hvězdách, neboť se domnívali, že z nich mohou zvědati a předpovídati budoucí věci. Babyloňané snad pivní znali míry, váhy a ražené peníze, ba snad i zvětšovací sklo a dalekohled. Od nich se tomu teprv jiní učili.

Král; vojsko.

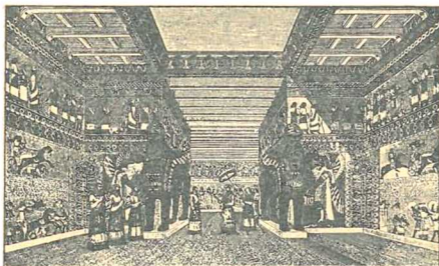
Král byl pravý despota, svrchovaný pán země a všeho lidu. Byl považován za vyšší bytost a žádal božskou poctu. Proti němu bylo vše ostatní jen nízké a nepatrné. Koho král povýšil, děkoval za to jen milosti královské. V míru se rád zabýval lovem zvěře, na jméně lvů, buvolů a pštrosů. Vojsko nashánělo zvěře do ohrady, kde král s místa vyvýšeného a bezpečného metal po nich kopím nebo je střílel z luku.

V Assyrii byl král i veleknězem. Velmi často je zobrazen, jak v obětním rouše kněžském obětuje bohům, buďto vylévá oběť z poháru na zemi nebo pozdvihuje smolku t. j. smrkovou šišku. Kolem něho jsou kněží hotovi posluhovati.

V poddaných zemích byli buď poplatní králové nebo jeho náměstkové, kteří jednou do roka

přinášeli králi vzácné dary. Ku králi do trůnní síně se chodilo dlouhou řadou komnat, buď aby každý viděl skvostnou nádheru královskou neb aby se ku králi nevedral nikdo nebezpečný; všude bylo hojně stráží. Daně se platily plodinami a zbožím, penězi a koňstvem.

Vojsko táhlo do boje pěšky, koňmo a vozmo. Král a vojevůdcové jezdili a bojovali jen s válečného vozu. Zbroj bývala lehká nebo těžká.

Skvostná síň v paláci královském.

▼ nově sestavil Layard

Hlavní zbraní býval oštěp a luk. Na koni se jezdilo zprvu bez sedla. Assyrové byli tak bojovní, že je svět nazýval východními Římany. Uměli dobře dobývat města; obehnali je naspem a s něho pak metali velikým prakem kamení, jiní podkopávali hradby a tak vrchem i spodem se dobývali do města.

Koňst se snášela na hromadu a vítězové nosili hlavy zabitých k vojevůdci, kde písaři za-

pisovali kolik který má. Zajatému knížeti šlápl král na šíji, jinému vypíchl oko, jiného dal nabodnouti na kůl. Třem zajatým králům arabským byly dány řetězy na krk, aby v Ninive jako psi hlídali u východní brány. Za každým byla psí bouda. Jiné zajaté vodili na provaze, který jim provlekli propíchnutým nosem nebo pyskem. Někteří byli zabiti, mučeni, mrzačeni, někteří rozdáni a prodáni za otroky.

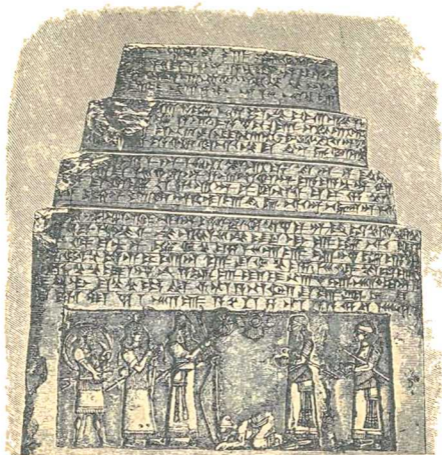
Písemné památky.

Písmo bylo klínové; říká se mu tak, že znaménka jeho jsou jako klíny nebo hřebíky. Nepsávalo se pérem na blaně nebo na papíře, nýbrž trojhranný kovový střenek se všelijak vtiskoval do měkkých hliněných tabulek. Popsaná vlastně popíchaná a pođubaná tabulka se pak vypálila v peci.

Jak se porozumělo tomu písmu? Počátkem minulého století podařilo se uhodnouti nápis „Nabuchodonosor král“. Věc velmi poskočila ku předu, když se našel obšírný nápis ve trojím písmě: perském, medském a assyrském. Perské písmo se již dobře znalo a podle něho se poznávalo medské a assyrské. Pomáhaly také zprávy biblické a řecké.

Psaných památek zůstalo mnoho, ba našla se celá knihárna krále Asurbanipala ze samých hliněných tabulek a válců. Tabulky jsou potíštěny po obojí straně, jsou číslovány a lze je tedy jakožka skládati v knihy. Knihovna ta byla založena lidu. Na jedné tabulce se čte: Palác

Asurbanipalův, krále králů, krále assyrského, jemuž bůh Nebo a bohyně Tasmit dali uši k slyšení a otevřeli oči k vidění, odkud pochází vláda. Oni zjevili králům, mým předkům, toto písmo klínové, zjevení boha Neba, boha svrchovaného

Klínové písmo.

Kus obelisku Salmanasarova; dole zajatí Židé před králem.

poznání; já jsem je na tabulky dal psáti, pečeti, spořádat a v paláci postavit na poučenou poddaných.

Půl třetího tisíce let byly tyto památky pochovány v temném lůně zemském, zatím co po-

kolení za pokolením mýjelo a říše se zvedaly a padaly. Nedávno teprve, před sto lety, počaly vstávat z hrobu a vystupovati na světlo. Čím víc se jich objeví a čím lépe se pozná písmo klínové, tím více zví svět o životě prastaré Mesopotamie a širého okolí.

Písemné památky pocházejí ze všech jmenovaných dob starých dějin:

z doby sumerské jsou některé nápisy, čarodějské a zaklínací říkání, žalmy, písničky, přísloví;

z doby starobabylonské jest hrdinská báseň o Nimrodovi, v ní zvláštní zmínky zasluhuje část o potopě světa, pak o vstoupení bohyně Istarý do pekel, kde se líčí život po smrti;

z doby assyrské pocházejí zprávy z rozličných oborů vědy, z dějepisu, zeměpisu, hvězdářství a mluvnice, pak zákony a rozsudky;

v době novobabylonské se píše dále o těch věcech a též o rozličných stavbách.

Památné stavby.

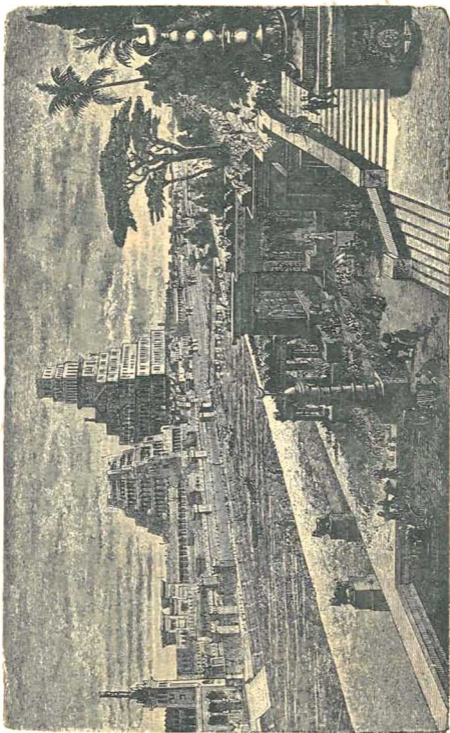
Babyloňané a Assyrové byli velcí stavitelé před Hospodinem. Třeba jen připomněti babylonské věže. Stavby babylonské bývaly objemné a zprvu nedosti umělé. Ohromné spousty zdíva se skládaly dlouhou řadou vedle sebe. Na pevnější podezdívce z kamení nebo z pálených tihel zdílo se výše tihlami někdy jen na slunci oschlými. Do tihel vtiskovali obrázky a nápisy na památku, ale že je spájeli asfaltovou maltou, spěkalo se zdívo a málokterou tihlu lze vykopati

v celosti. Assyrové stavěli pevněji, poněvadž neměli tak daleko pro kamení.

Paláce královské byly velké a skvostné. Palác krále Sargona v Chorsabadě měl zvenku čtyry hlavní boky, každý 1800 m dlouhý. Bylo v něm 26 dvorů a přes 200 dvoran, dlouhých ale úzkých. Po stěnách bývaly sochy nebo malby, vypouklé řezby nebo visely koberce. Do paláců a jiných nádherných budov se vstupovalo po širokém ozdobeném schodišti. U brány bývaly alabastrové sfingy v podobě lvů a turů s perutěmi a s hlavou bradatého muže. Sochařské práce ze staršího věku byly neumělé, později ohromné a nepoměrné, z novější doby už více dle přírody někdy jemně provedené a jako živé.

Krásným důkazem babylonského stavitelství byl chrám Baalův, boha slunce. Měl sedmero pater, každé vyšší bylo užší. Stavěn byl do čtverce. Každá strana měla dole 200 m a jak byl chrám dole široký, tak byl vysoký. V nejvyšším patře byl Baalův příbytek, v něm zlatý stůl a zlaté lože, kde prý Baal někdy nocovával. Z věže, již Arabové podnes nazývají birs Nimrud t. j. hrad Nimrodův, posud se zachovaly objemné ssutiny (u Hillehu).

V Babyloně byl také jeden ze sedmi divů světa — visuté sady — chybně připisované královně Semiramidě. Staly se tak: král Nebukadnezar měl za manželku dceru krále medského. Že však Medie byla lesnatá a hornatá, kdežto kolem Babylona města byla širá rovina, zastesklo se mladé královně po lesích a horách rodného

Babylon za Nebukadnezara.

kraje. Aby tedy v dusné nížině babylonské měla vzdušné výšiny své vlasti, dal jí král manžel v novém velkolepém paláci vystavěti několikero hájů a sadů nad sebou. Spodní sad byl nejprostrannější; každý vyšší o něco užší. Do každého vyššího tarasu vystupovalo se z nižšího po širokém schodišti. Každý taras nebo násyp spočíval na klenutí, jež drželo mnoho tlustých do oblouků spojených sloupů. Na každém klenutí byla zespod napřed dlažba z křesaného kamene, na ní vrstva pryskyfice, nad ní dvojí vrstva kamení zalitého sádrou, na tom olovené tabule a teprve hlína do té výšky, že veliké stromy se mohly pevně zakořenit. Vrchní taras byl zároveň s cimbuřím hradeb. Na samém vrchu byl veliký vodojem, do něho se hnala voda z Eufratu a spouštěla a rozváděla se po všech nižších násypech.

Nebukadnezar učinil z Babylona největší a nejkrásnější město na světě. Byla to nejbláženější doba říše.

Život a živnost.

V rodině býval muž neomezeným pánem: žena, děti a otroci neměli proti němu žádného práva, žádné ochrany. Kdo zabil svého otroka, neměl za to trestu; zabil-li cizího, nahradil majetníkovi jen škodu. Jednou za rok v létě mívali otroci hody: pět dní směli si hráti na pány a míti svého krále. V Babyloně býval také jednou do roka veřejný trh na nevěsty. Co se víc utržilo za sličnější, z toho se dával přídanek jiným méně prodejným. Onemocněl-li kdo a nevědělo se mu rady, vynášeli ho na veřejné tržiště, aby někdo,

komu již od té nemoci bylo spomoženo, také jemu poradil, neb se tam lidé sjížděli z dalekého světa.

Babyloňané a ještě více Assyřané byli při své bojovnosti dobří hospodáři. Pěstovali hlavně pšenici, ječmen a proso. Řemeslníci hotovili všecky vezdejší potřeby, a že v zemi byl značný blahobyť, vyrábělo se vše, čeho si žádá pohodlí a přepych. Jako nikde na světě uměli tkáti jemné látky a vázali pestré koberce. Římský císař Nero zaplatil za babylonský divan 4 mil. sestercí, přes 250 tisíc korun. Vzácnost assyrská byl bombyx, jemná průhledná látka. Uměli též krásně a bohatě vyšívati, hotovili krásné nádobí zvláště vásy, brousili drahokamy a ryli pečetě.

K obchodu byla Mesopotamie jako stvořená, jsouc uprostřed mezi Indíí, středoziemským mořem a zálivem perským. Ninive a Babylon byly na křižovatkách světového obchodu. Již půl druhá tisíc let před Kr. byl Babylon široko daleko známým tržištěm. Po Eufratě a Tigridě se dovážely z hor kůže a kovy; z Indie, Arabie a z Afriky pocházelo zlato, stříbro, drahokamy, perly, vzácné koření a kadidlo. Karavany dovážely z dalekých krajů domácí výrobky a odvážely je a jiné přes Damašek dále na západ do přístavů středozemského moře.

Země oplývala blahobytem. V Ninive i v Babyloně scházelo se ohromné bohatství. Z něho vznikala neobyčejná nádhera, zmáhala se k víře nepodobná bujnost, která podtínala kořínky mravnosti a síly, až i byla příčinou zkázy.

Národové iranští.

Širý kraj východně Tygrida řeky po Indus, na sever po moře kaspické a aralské, na jihu po moře persko-arabské nazývá se Iran. Jest to kraj v nitru širošířá planina, písčítá a solná poušť s některou bujně zelenou oasou nebo rozlehlou stepí. Kolkolem ji lemují hory: na severu Elburs a Paropanisus, na východě vysočina pamirská a pohoří solimanské, na západě zagrosské, od moře arabského také vystupuje kraj tarasovitě a povolně. — V těchto horách kolem Iranu jsou utěšené krajiny, úrodné roviny, květnaté stráně a údolí rajske krásy. Odtamtud zajisté pocházejí naše obilniny a stromoví.

V úrodných a milých krajích kolem kotliny iranské přebývali za stará národové různých jmen a názvů, ale všichni plemene arijského, příbuzni krví a jazykem. Časem se všichni dostali pod nadvládu veleříše assyrské. Jen někteří z nich nabyli v dějinách jména a důležitosti.

Baktrie byla říše nad horním tokem řeky Oxu, nyní Amu. Tam hledati počátky dějin iran-

ských. Později byli neustále znepokojováni Assyřany, až si je Peršané podrobili. Z Baktrie prý pocházel Zarathustra, o němž brzy bude zmínka.

Parthie byla na jihovýchodním svahu hor elburských; byl to kraj nehostinný, stepnatý a skalnatý. Lid tam býval tak otužilý a válečný, že dlouho odolával Římanům.

Susiana, východně od Tigridu, mezi Medii a Persií. Hlavní město Susa, staré sídlo elamské, stalo se později také sídlem králů perských. V roztomilém kraji tom bývalo neustálé jaro a dařilo se tam rozmanité ušlechtilé ovoce; posud se vychvaluje země jako sad růžový a slavičí. Jiná říše íránská byla

Medie,

v severozápadní části Iranu. Jméno Media znamenalo Skythům „zemi“ vůbec. Byl to kraj dílem planý a drsný, dílem úrodný a líbezný. Když uplynula léta a století od doby, kdy Medie padla pode jho assyrské, velmož Dejokes sjednotil různé kmeny, spojil je v celek a vystavěl nové hlavní město Ekbatana. Mělo v objemu čtyry míle a bylo stavěno kolkolem hory v šesterém pruhu a kruhu; každé vyšší patro bylo ohraženo, cimbuří hradeb měla různou barvu: dolní bílou, druhé černou, třetí načervenalou, čtvrté modrou, páté tmavočervenou, šesté stříbrnatou, sedmé pozlacenou. Na samém vrchu byl hrad a zámek stříbrem krytý.

Po něm syn Fraortes podmanil Peršany a jiné sousední národy, ale prý padl v boji

s Assyřany. Syn jeho bojovný *Kyaxares* rozmnožil a spořádal moc válečnou chtěl pomstít otce, ale v té mu do říše vpadli Skythové. Zhostiv se jich po čase spojil se s místokrálem babylonským a vyvrátili Ninive r. 606, jak už se vyprávělo v dějinách assyrských. Podílem jeho z veleříše assyrské byly všechny kraje východně od Tigrida.

Potom se pustil do války s *Alyattem*, králem Lydie v Malé Asii. Když v šestém roce války došlo k rozhodné bitvě, právě nastalo úplné zatmění slunce, 28. května r. 585, jak byl řecký mudrc *Thales* předpověděl. Obojí strana lekem nechala boje a smluven mír, že *Halys* řeka má být hranicemi obojí říše.

Kyaxarův syn *Astyages* byl poslední král medský, ačkoli zdědil po otci mocnou říši. Jak se to stalo, hned se vyloží.

Peršané za Cyra.

Farsistan nebo Persie byla hornatá a písečnatá krajinka nad perským zálivem. Pokud měla vlahu, byla úrodná a rajscky rozkošná. Od jiného obyvatelstva Iranu ji dělily hory; proto Peršané neznajíce rozmařilosti jiných národů, ostávali dlouho prostí a otužilí. Pod nadvládou medskou žili pokojně a spokojeně, až mezi nimi povstal muž, který je letem učinil národem velkým a slavným. Doma persky se jmenoval *Kuruš*, v bibli se nazývá *Koroš*, Řekové mu říkali *Kyros* a Římané *Cyrus*. O jeho původě a mladosti šly různé pověsti.

Astyages a Cyrus. Zmíněný Astyages, král medský, měl dceru Mandanu, o níž se mu kdysi zdálo, že syn její ho zbaví trůnu. Aby na to nedošlo, vdal Mandanu za dosti nepatrného Kambysa v poddané říši perské. Když se Mandaně narodil syn Cyrus, děd Astyages pro jistotu poručil dvořenínu Harpagovi jej usmrtit. Harpagus dal dítě královskému pastýři, aby je pohodil v horách dravé zvěři, sám se nechtěje propůjčovati k takovému dílu. Pastýř, jemuž se právě narodilo mrtvé dítě, pohodil je a zdravého hošíka si nechal a vychovával za svého. Ten dorůstaje hrával si s vrstevníky a že byl nejchytřejší a nejjobratnější, volívali ho králem a poslouchali ho jako krále. Jednou si s nimi zaskotačil synek urozeného Meda, a že neposlechl, dal ho král pastoušek Cyrus zmrskati. Chlapec to žaloval otcí, ten králi. Cyrus byl zavolán. Král Astyages, jakmile ho spatřil, hned ho poznal, neboť hošík byl matce podoben, jak by jí byl z oka vypadl. Vyšetřiv pak, jakým způsobem zůstal Cyrus na živě, dal Harpagovi, že tak nedbale vykonal rozkaz, tajně synáčka zabiti a uchystaného k jídlu předložiti. Až pojedl, zvěděl, co jedl. Srdce mu bouřilo, ale dusil hněv.

Astyages král se radil magů, co s Cyrem. Ti jej upokojili, že sen se již vyplnil, když pastouškové zvolili Cyra králem. Nechal si tedy hochu vnuka na dvoře královském. Když dospěl, poslal ho domů do Persie. Tam zatím otec jeho Kambyses stal se královským místodržitelem. Mladý Cyrus pobádal Peršany proti nadvládě

medský, až se i postavil v čelo zpoury. Astyages vytáhl s vojskem proti němu, ale když vůdce Harpagus přešel k Cyrovi s oddílem vojska, Astyages byl poražen a zajat r. 550 př. Kr. a říše jeho podrobena Persii. Na památku vítězství vystavěl tam Cyrus město Pasargada. Tak se stal Cyrus králem perským. Z počátku měl doma v říši dosti práce, poněvadž někteří poddaní národové byli by rádi za té změny na trůně opět nabyli svobody. Cyrus je znova podložil svému žezlu.

Kroesus a Solon. Té doby v Lydii za řekou Halyssem panoval Kroesus, svak Astyagův. Byl panovník mocný, bohatý a štedrý. Do jeho sídelního města Sard přicházelo mnoho výtečných mužů. Kdysi prý tam došel také moudrý Solon z Athen. Kroesus ho vlídně uvítal a pohostil královsky. Pak ho prováděl komnatami a pozukazovav mu své poklady tázal se, koho že počítá za nejšťastnějšího na světě. Myslíl najisto, že Solon řekne, že jeho. Ale Solon odvětil, že Tella athenského, který že prý třeba nebohatý, dobře vychoval děti a dočkal se mnohé radosti na nich i na vnucích, až pak i ve vítězném boji dal život za vlast. Udivený Kroesus zvolal: Cizinče athenský, za tak-li málo počítáš mé bohatství, že nepatrné lidi kladeš nade mne? Solon na to vážně: O králi, štěstí jest vrtkavé; nikdo dokud živ, nemá se pokládati za šťastného.

Cyrus a Kroesus. Když Kroesus uslyšel o porážce svaka Astyaga, pomýšlel s pomocí Egyptanů a Babyloňanů obořiti se na Cyra.

Napřed se radil Apollona v Delfech. Dostav odpověď: Překroč-li řeku Halys, že vyvrátí velikou říši, pln důvěry spěchal za Halys a svedl s Cyrem bitvu nerozhodnou. Couval k Sardům; ale Cyrus rychle za ním, dobyl města a krále zajal. Kroesus měl býti upálen. Stojе na hranici zpomněl si Solona a třikrát hlasitě zvolal jeho jméno. Slyše to Cyrus tázal se, co by to bylo? Přivedli mu Kroesa, a ten mu vše vyložil. Cyrus dojatý pravdivostí výroku, daroval Kroesovi život a nechal si ho po boku rádcem a přítelem. Kroesus poslal do Delf řetězy, jimiž byl spoután, a otázal se, šidivá-li Apollon též jiné lidi, jak ošidil jeho? Z věštírny mu odpověděli, že opravdu vyvrátil velkou říši, ale svou. Orakulum delfské tím pozbylo mnoho důvěry.

Cyrova smrt. Harpagus, vojevůdce Cyrův podmanil pak řecká města na pobřeží maloasijském. Potom se Cyrus vypravil na Babylon. Dobyv města r. 538 př. Kr., jak už jinde vyloženo, našel tam také Židy v zajetí a podivil se, že prorok Isaiáš už před dvěma sty lety předpověděl jeho jméno a výboje. Pln jsa úcty k Hospodinu Bohu israelskému propustil je do vlasti a vydal jim uloupené posvátné nádoby. Babylonem připadly též podřízené země Syrie, Palestina a Foenikie pod panství perské. Tak tehdy Persie, Medie, Assyrie a Babylonie činily jednu říši, veleříši perskou. Každou podmaněnou zemi, provincii spravoval satrapa, místodržitel. Babylonskému satrapovi dávali každý den korec stříbra; čtyry dědiny neplatily nic, za to krmily jeho velké indické ohaře.

Poslední válečnou výpravu podnikl Cyrus proti Massagetům, národu válečnému, příbuznému Skythům, východně od kaspického plesa. Ale štěstí sedá na rozcestí; byl poražen a zabit r. 529 př. Kr. Tomyris, královna massagetská vyhledala na bojišti mrtvolu Cyrova, stála ji a hlavu hodila do měcha plného lidské krve, aby prý se jí napil, když za živa tak žíznil po ní. Náhrobek jeho u Murgabu podál Persepole zachoval se dodnes. Na něm jest napsáno: Zde odpočívám, Cyrus, syn Kambysův; dobyl jsem Peršanům vlády nad Asií; cizinče, neruš mi klidu v hrobě.

Cyrus byl znamenitý vojvoda a moudrý vladař; první založil světovou říši, největší, jakou svět do té doby viděl; na nepřítelů býval mírný, v živobytí a v oděvu skromný; ale jako král maje voliti za způsob vlády buď ukrutnost neb nádheru, volil tuto a obendával královský dvůr oslňujícím přepychem a leskem. Po něm zdědil trůn syn

Kambyses.

Byl výbojný a vladochtivý jak otec, ale nešlechtný a nelidsky ukrutný. Že otec podrobil velikou část Asie, umínil si podmaniti Afriku. Příčinu mu k tomu dal egyptský král Amasis. Kambyses ho požádal, aby mu dal svou dceru za manželku. Amasis mu však poslal dceru svrženého Apria za svou vlastní. Uražený Kambyses vpadl do Egypta. U Pelusia srazil se s králem Psammetichem nebo Psammenitem,

synem nebožtíka krále. — První řady perského vojska měly na rukou kočky, které byly Egyptanům posvátny, a vojsko egyptské bojíc se bojovati, aby snad nezabilo některou kočku, dalo se raději na útěk.

Peršané oblehli Egyptany v Memfidě a Kambyses král poslal k městu loď jednat o mír. Egyptané vypadše z města loď zapálili a dvě stě mužů na ní porubali. Peršané hněvem uhodili na město a dobyvše ho dovedli zajatého Psamtika do svého tábora. Tam se hned sestoupil soud a rozhodl, že za každého na lodi zabitého Peršana má býti utraceno 10 urozených Egyptanů. Psammetich král viděl 2000 šlechtických jinochů, mezi nimi vlastního syna, provaz na krku a v ústech uzdu, vésti na smrt, viděl také vlastní dceru v otrockém hávě nosit vodu; ale když uviděl starého přítele a stolovníka svého choditi žebrotou, zaplakal nahlas. Slyše ho lkáti Kambyses daroval mu život; však pro pozdější pikle dal mu píti „volské krve“, myslím nějakého jedu, a sprovodil ho ze světa.

Z Egypta se vydal Kambyses do Aethiopie a dále do země na výboj. Ale v těch pustinách je mořily hlad a žízeň, větry je zasypávaly drobným pískem a ještě na ně vypadali nepřátelé. Na zpátečním pochodě již hladem poráželi soumary, žvýkali trávu a kořínky, až pak i každých deset mužů losovalo, a na koho kdy padlo, toho zabíjeli a pojídali. S takovou se vrátil Kambyses do Memfidy, kde právě lidé plesali, že se opět našel nový Apis. V neštěstí

a vzteku Kambyses dal do lidu sekati, kněze mrskati a s úšklebkem vrazil Apisovi dýku do břicha.

Nespokojeností a pitím tak se mu hlava zmátla, že počal zuřiti. Dvanáct urozených Peršanů dal pro nic za nic až po krk zahrabati do země. Když se kdysi tázal svého miláčka Prexaspa, mají-li Peršané co proti němu, a ten mu přímo řekl, že mu mají za zlé, že mnoho pije, zastřelil mu na dvoře synáčka, aby prý ukázal, že třeba napitý má mírné oko. I bratra svého Smerdia (persky Bartu) dal tajně zavraždit, poněvadž se Peršané již obraceli k němu.

Nepравý Smerdis. Obecnou nevoli proti králi využítkoval mag (kněz) Gautama. Velmi podoben jsa zavražděnému Bartovi, vydával se za něho a v Susách se prohlásil králem. Uslyšev to Kambyses pospíchal udusit zpouř, ale nedokvapil. Vstupuje v Ekbetanech na kůň, poranil se v kyčli o svůj meč a zemřel za krátko. Umíraje přiznal se, že dal bratra zavraždit.

Nepравý Smerdis odpustil na tři léta daně, aby se zalichotil. Ale státní rada, sedmero knížat počalo pochybovati o něm, je-li opravdu Smerdis, neboť se nikde neukazoval. Tu si kdosi zpomněl, že za časů Cyrových jakémusi magovi, který byl podoben Bartovi, byly za pokutu spáchaného zločinu uřiznuty uši. Počalo se tedy potají pátrati, má-li král uši. Když manželka jeho zjevila otci, že nemá, Darius, syn Hystaspův, příbuzný královské rodiny, vnikl s jinými do paláce královského a usmrtivše nepravého krále

vyhodili hlavu jeho na ulici. Rozkacený lid pobil toho dne všechny magy v Susách.

Darius.

(Od r. 521—485 př. Kr.)

Kdo měl býti králem? Vůdcové spiknutí, sedm knížat, se usnesli, že říše perská má zůstatí královstvím, lidovláda že by jí byla jen na škodu. Ujednotili se, že nechají rozhodnouti bohy, kdo má býti králem; za svitání že vyjedou za město, a čím kůň první zařehce, ten že bude králem, neboť koně považovali za posvátné zvíře bohu Mitrovi. Dariův štolba spravil, že Dariův kůň první zařehtal. Ostatní seskákali s koní a pokleknutím ho poctili a uznali králem. Persky jeho jméno znělo Darajavuš, řecky Dareios, latinsky Darius.

Darius náleží k nejslavnějším panovníkům perským a zůstavil si pověst a památku jako kníže mírný a spravedlivý. Než mohl klidně ujeti vládu, bylo mu skrušiti mnoho nepřátel v zemi i zvenku říše. Poddané země nechtěly ho uznáti vrchním pánem; Darius devaterý odboj přemohl devatenácti bitvami a vítězství své dal zvěčniti a vrýti písmem i obrazem na stěně hory Behistanu. Nejhorší byla zpoura babylonská. Babyloňané by se byli rádi osamotnili Proto Darius na ně a již devatenáctý měsíc marně obléhal Babylon. Tu prý Zopyrus, syn jednoho ze sedmi knížat, uříznuv si nos a uši přeběhl k Babyloňanům a vykládal, že ho Darius dal tak zohaviti a že mu za to přisahal pomstu.

Babyloňané mu věřili, a když vypadal s nimi na Peršany a oni ustupovali, uvěřili mu docela a učinili ho vůdcem. Zopyrus pak dal zotvřít brány města a Peršané se ho zmocnili. Na 3000 předních měšťanů bylo prý zukřižováno a Zopyrus se stal satrapem babylonským. Darius buď že měl Zopyra tak rád, nebo že ho mrzelo, jak dobyl města, říkával prý, že by raději viděl Zopyra zdravého než dvacet dobytých Babylonů.

Jako perský král domníval se, že mu náleží podrobovati jiné národy. Vypravil se s vojskem na Skythy, kočovný národ v rozlehlých rovinách nad Černým mořem, aby mu neohrožovali severní hranice říše. Peršanům se to nelíbilo, ale nesměli odporovati. Řekové mu vystavěli v Bosporu, v úžině u Cařihradu, přes moře most ze 600 lodí a Darius převedl po něm vojsko z Asie do Evropy. Odtamtud táhl na sever k dolnímu toku Dunaje; Řekové jej na lodích po moři předjeli a postavili mu nový most přes Ister - Dunaj. Tam ho měli s mostem čekati, až se vrátí. Darius jím dal řemen se šedesáti suky, aby každý den jeden suk rozvázali, a nevrátí-li se do té doby, odplouli domů.

I táhl Darius do nitra země, do jižního Ruska. Skythové ustupovali mu do rozlehlých rovin vše za sebou hubíce, by Darius nenacházel nikde leč holou step. Posléze je vyzval, ať se s ním pustí do boje, neb ať pošlou hlíny a vody, že se vzdávají. Za odpověď prý mu Skythové poslali ptáka, myš, žábu a pět šípů, což perský důstojník Gobryas vyložil, že zkazují: Neuletíte-li

jako ptáci, nezalezete-li jako myši do děr neb neposkáčete-li jako žáby do bažin, zahynete od našich šípů. Darius se počal vraceti s vojskem. Něco Skythů jej předjelo a radili Řekům, aby zrušili most, že Darius zahyne se zbytkem vojska. Atheňan Miltiades, kníže thrácké, velmi se přimlouval o to, ale nejvážnější z nich, kteří tam byli na stráž, Histiaeus miletský, zprotivil se tomu, jako že Řekové v Malé Asii potřebují perské ochrany, opravdu však pomýšlel na odměnu za to, a most zůstal. Nezdarem rozmrzelý Darius dorazil bez pohromy domů do Sus. To byl první útok z Asie na Evropu. Darius sice nepořídil, jak zamýšlel, podmaniti Skythy, ale už tím, že vůdce jeho Megabazus dobyl Thracie, a makedonský král Amyntas, že dobrovolně uznal vrchní panství perské, pevnou rukou zasáhl do Evropy.

Nedlouho potom vydal se v opačnou stranu světa, proti Indii a podmanil kraje až po Indus. Od roku 500 př. Kr. počal válku s Řeky zprvu v Malé Asii pak i s evropskými; však nedočkal se konce; zemřev roku 485 zanechal říši synu Xerxovi. O válkách řecko-perských bude hodně řeči v dějinách řeckých.

Náboženství.

Náboženství perské pochází od Zarathustry čili Zoroastra, jenž prý žil kolem 1200 let př. Kr. a sepsal je ve svatou knihu Zendavestu. Ale Zarathustra ho nevynalezl, nýbrž jen ze starého upravil a odjinud rozmnožil. Král Darius mu pak zjednal platnost po celé říši.

Původně byl dobrý princip všeho, jako Čas; v něm vznikl Ormuzd (Ahuramazda), stvořitel a vládce světa, jehož smyslným obrazem byl oheň a slunce. Ariman (Angromaňa), zlý duch, všelico zlého vmíchal do stvoření: dravou zvěř, jedovaté hady, škodný hmyz. Byl to duch temnoty, smrti a lži. Vnuká lidem pochybnosti, aby je mátl u pravdě; ze lži a z pochybování po-

Král hubí arimanské zvíře.

Velký relief (vypuklá práce) ve stoslouповé síni Dariova paláce v Persépoli.

cházejí zlé skutky. Odtud stálé nepřátelství Ormuzda, boha světla a svatosti, s Arimanem a stálý boj; Ormuzd na konec úplně zvítězí a nastane doba blaženosti. Pod každým z těchto dvou předních bohů byla řada nižších bytostí. Nejmocnější z dobrých duchů byl Mitra, bůh slunce.

Duše lidská jest původu nebeského. Člověk se měl dostatí do nebe, zůstane-li čist v myšlení, v řeči a ve skutku. Ale člověk padl a zhřešil, i nastala zvrácenost rozumu. Ctnostným životem pomáhá člověk Ormuzdovi v boji, hříchem Arimanovi. Tímto náboženství perské více než které jiné pohanské pobízelo člověka k neochablé činnosti a bdělosti. Ormuzdovi se pomáhalo v boji užitečným zaměstnáním, orbou, obětmi, obřady jakož i hubením Arimanových tvorů: dravců, ještěrů, hadů, želv, žab, mravenců a jiné žouzele.

Smrť značila vítězství zla nad dobrem; proto mrtvola považována za nečistou. Duše zlého člověka tři noci obletovala hlavu nebožtíkovu, pak uletěla k mostu věčnosti: dobrá duše snadno přeletěla do věčné blaženosti, zlá padla do propasti věčné temnoty. Mrtvolvy se nesměly ani do země zakopávati ani ohněm spalovati, poněvadž oheň i země, jsouce zasvěceny Ormuzdovi, nesměly se znečistit. Kladli je na suchých kamenných výšinách, aby seschly, nebo je ukládali do kovových a kamenných rakví, neb nad nimi skládali náhrobky, zvláště nad mrtvolami králů, knížat a jiných.

Kněží perští, jménem magové, zaměstnávali se zpytováním přírody a božské bytosti. Obcovali přímo s bohy a zlými duchy. Přisuzovali některému zaklínání čarovnou moc, vykládali sny a hádali z ruky. Odtud značí magie tolik co čarodějství.

Peršané první udržovali věčný oheň ve chrámě; posvátný oheň nesměl přicházeti na světlo sluneční, aby před ním nemizel. Hvězdy

byly jim za ozdoby na oděvě Ormuzdově. Přese všechny bludy a nedostatky bylo perské náboženství proti všem pohanským poměrně nejrozumnější.

Správa říše.

Za Daria krále byla říše perská nejrozsáhlejší. Král byl neomezený pán země a lidu. Darius ani tak nebyl dobrý a šťastný vojevůdce jako moudrý uspořadatel říše. Staré zprávy jej počítají mezi šest nejmoudřejších zákonodárců. Měl po ruce sedm nejvyšších úředníků, které nazýval svými příbuznými.

Ohromnou říši rozdělil na dvacet satrapií neboli provincií; každou provincií spravoval satrapa, místodržitel. Který satrapa správně odváděl daně, směl si hráti trochu na krále. Ale přes tu vznešenost a moc býval proti králi přec jen otrok; na pouhý pokyn vrchního pána mohl býti o hlavu zkrácen bez vyšetřování, bez soudu, jen jak se znelíbil. Vedle satrapy býval v provincii také vrchní vojenský velitel a ještě královský tajemník, který podával zprávy přímo králi. Satrapa, velitel a tajemník se vzájemně hlídali; satrapa neměl sám ke zpouře vojska, velitel sám neměl peněz a tajemník ani toho ani onoho. Nad to ještě docházeli nenadále královští poslové; důvěrníci a vyzvědači královi se jmenovali „oči“ a „uši“. Později, když satrapové jednou rukou shrnovali daně a druhou veleli vojsku, ba některý satrapa spravoval několik provincií, mizela poslušnost a poddanost, počínali se zpouzeti a zdvihati proti králi. Správu měst vedli praefekti.

Darius zavedl pravidelné dávky a daně, které se platily penězi a plodinami. Peršanům se to nelíbilo, proto jej nazývali kramářem, Kambysa pánem a Cyra otcem. Z plodin posílala ročně Arabie 10 metr. centů vonného kadidla, Armenie 20 tisíc hřibat, Medie 10 tisíc ovec a 4 tisíce koní a t. d. Persie sama neplatila daní.

Dvůr královský, aby užil krásy světa, měnil sídlo dle ročního počasí a podnebí kraje; na zimu býval v Babyloně, na jaře v mírných Susách, v létě v chladné Ekbataně. Hlavním městem a středem říše byla Persepolis. Býval-li už dvorský život satrapů nákladný a nádherný, dvůr vrchního pána býval nepoměrně skvostnější. Živilo se tam na 15 tisíc dvořanstva. Ve všem byl zaveden přísný řád, aby velebnost královská hodně vynikala. Král se považoval za pozemského boha; málokdy se ukazoval a to jen v největší nádheře. Pod trestem smrti nesměl nikdo k němu přistoupiti bez opovědi; kdo byl připuštěn, padl před ním na tvář a líbal zemi. Pohlednouti mu do tváře směla jen nejvyšší šlechta.

Jídal jen na zlatém náčiní. Vodu píjával jen z pramene opodál Susy; i na cestách se vozila za ním ve stříbrném nádobí. Pšenice na chléb bývala z Aeolie, víno jen z Chalybonu v Syrii, sůl od chrámu Ammonova v libycké poušti. Každé slovo, co promluvil, se zapisovalo. Poslové docházeli a donášeli zprávy a noviny ze všech krajů a končin říše.

Vojsko se svolávalo do války z celé říše. Každý satrapa míval nějakou sílu vojska po-

hotově. V míru bývalo vojska sto tisíc, ve válce na miliony, ale nebývalo ani dobře vycvičeno ani jednak vyzbrojeno. Jádrem vojska bylo 10 tisíc nesmrtelných, králova osobní stráž. Z ostatního vojska mívali přednos: Peršané, že se jim nejvíce důvěřovalo; po nich byli Medové a Hyrkani.

Silnice se plně stavěly k účelům válečným, správním a obchodním, z provincie do provincie, od města k městu. Zřízena v říši pošta, aby královské listy a úkazy brzy pronikaly po celé říši. U silnice bývala každé tři míle poštovní stanice, kde ve dne v noci stávaly koně postrojené k jízdě. Hlavní poštovská silnice byla ze Sus do Sard. Byla 2500 kilometrů dlouhá a měla 111 stanic. Doprava byla tak rychlá, že list ze Sard za šest dní byl v Susách; pěší posel byl by na tu cestu potřeboval čtvrt roku. Od hlavní silnice bývaly boční cesty do krajů.

Ze stavitelství perského jsou nejznámější trosky města Persepole. Dobrý vkus perský a velkánské rozměry staveb poznati krom jiného také z pohodlného schodiště z kamene křesaného a tak jemně hlazeného, že podnes, kde se zachovalo, skví se jak zrcadlo. Chrámy stavěti nedalo jim náboženství. Vzácností a rázovitou známkou perského stavitelství byly vysoké, štíhlé, rýhované sloupy s ozdobnými hlavicemi a pěknými patkami. Některé zbytky jejich staveb budí podiv a úžas. U Persepole byly hrobky královské, křesané do skal. Tam spočívali, každý ve své kobě, kolem sebe všecko pohodlí a veliké poklady. Několik set let hlídaly tam četné stráže.

Dvéře hrobky byly tak připodobeny ostatní skále, že jich nebývalo rozeznati.

Poslední doby. Zkáza.

Po Dariovi počala říše perská odkvétati. Vládl po něm syn *Xerxes* (485—465). Podmaniv Egypt, jenž by se byl rád vysmekl z poddanosti, napřáhl meč proti Řekům.

Hrobky perských králů.

Druhá od leva je Dariova.

Artaxerxes I. panoval od r. 465 do 424. Pro jeho dalekosáhlou moc říkalo se mu Dlouhoryký (*Longimanus*). Za jeho doby počínali se již satrapové bouřiti. Vyskytovaly se vraždy v královském rodě. Říše slábla.

Darius II., králem od 424 do 405. Bratrovraždou si pomohl na trůn; krutovláda se zmáhala. Měl syny *Artaxerxa* a *Cyra*. Královna *Parysatis* byla by ráda pohnula krále, by dal trůn mlad-

šimu Cyrovi; nemoouc toho dosíci, vymohla mu alespoň, že se stal místodržitelem Malé Asie.

Artaxerxes II. Mnemon (405—359). Proti němu povstal mladší bratr Cyrus a povolal si na pomoc 10 000 řeckých žoldnéřů. Poražen byl r. 401 u Kunax, 15 mil od Babylonu. Atheňan Xenofon dovedl zbytek Řeků do vlasti po mnoha nebezpečích a velikých nesnázích.

Artaxerxes III. (359—338) domohl se vlády opět bratrovraždou. Znovu podmaňoval odbojné satrapy v Malé Asii, rozvalil námořní město Sidon, přemohl a krutě utiskoval Egypťany.

Poslední král Darius III. Kodomannus byl lepší než jeho předkové, ale za něho vyvrátil říši perskou Alexander Veliký, král macedonský.

Dokud se Peršané spravovali náboženstvím Zoroastrovým, zachovávali prostnost a sílu, a říše jejich byla mocná a slavná. Ale časem upadala u nich víra, hynula pravdivost a počestnost, zmáhala se rozmařilost a nekázeň. Rozkošnictví počalo v palácích královských, kde se prohyřovaly ohromné důchody státní. Králové vyrůstají již nikoli ve zdravé a činuchtivé otužilosti, nýbrž ve změkčilé rozmařilosti, pozbývali chuti a síly ku vládě a dostávali se do moci pletišných žen a úkladných milců. Z haremu pocházelo nejvíce piklů a politických vražed.

A že: jak veliké hodiny ukazují, tak malé se po nich spravují, hýřivost a prostopášnost ujímaly a zmáhaly se pak i v lidu, střebaly mu sílu a zhubily Peršany tak, že veleříše jejich stala se kořistí cizincův.

* * Řekové. * *

Kraj a lid.

Starověký zeměpisec Strabo praví, že Evropa svou přirozenou povahou vede své obyvatelstvo více než která jiná země k tomu, by se zdokonalovali ve všech oborech a směrech života; v teplých úrodných polohách že se daří jemné věci míru, v drsných a hornatých že roste lid bojovný, ale obojí kraje tak se dotýkají a prostupují, že obojí vlastnosti vzájemně se pronikají a doplňují, a žádná že na dlouho neovládne na ujmu druhé.

To platí též o samém Řecku, jihovýchodním půlostrově Evropy. Od západu mu bylo moře jonské, od východu egejské; na severu je dělilo od Illyrie a Macedonie horstvo Pindus a jeho příčné výběžky; od jihu také moře. Běh mořský byl štěrbatý, měl hojně půlostrovů a zálivů a kol kolem byl obklíčen věncem ostrovů. V nitru byla země na vše strany proložena rozvětvenými pahorkatinami, které ji protínaly na mnoho vršin, úbočí a údolí, někdy velmi patrně odlišných. Z řek ani jedna nebyla splavná. Měly všechny krátký tok, náhlý spád a nestálou vodu. Z jara se valily mohutné proudy dravých bystřin, v létě sotva stačily svažovati křemenné oblázky v řečišti.

Velká rozmanitost údolí a vršin a článkovitost pobřeží dodávaly Řecku hojně krásných krajin a teplého místem až líbezného podnebí. Půda řecká, horká a lehko vyprahlá, dosti skoupě vynášela za práci, zvláště v obilí. Lépe se dařily olivy, fíky a jiskrné, kořenné víno. Někde si chovali koně, ponejvíce do války a k dostihům, více si hleděli dobytka hovězího a po stránkách se popásala stáda ovec a koz. V lesích se lovila zvěř, na pobřeží ryby. Pohled na moře lákal k obchodním cestám napřed ku blízkým ostrovům, pak dál a dál, až jim byly jen zastávkami a mostem k dalekému zámoří.

Lid řecký byl duševně velmi nadaný a měl ve své vlasti všechny přirozené podmínky a výhody zdárného rozvoje ducha i těla. Ve dne jej blažilo smavé slunce a jasné povětrí, v noci jej osvěžovaly vlahé vánky a hvězdnatá obloha. Dobývání živnosti nedalo mu sice ani zlenivěti a ztupnouti na duchu, však ani ho zase příliš netísnilo a nedusilo; vedlo ho duchem k bystrosti, tělem k mírnosti.

Již zevní podoba těla: postava nevysoká, však pevná a souměrná, tvář výrazná, veliké oči, přímý nos, jemná ústa a mírně vyčnělá brada značily mnoho dobrých vlastností. Měli bystrého ducha, veselou mysl, cit pro krásu, udatné srdce, smysl pro čest a svobodu a dychtivost vytrvale pracovati a neunavně vynalézati. Koho však nevedla přímá cesta k cíli, směl se dáti oklikami, voliti cesty nepravé a nepoctivé. Tu zeje hluboká propast mezi ideálními snahami

a mezi smýšlením tak nízkým, že za kus zlata prodal syn otce a vůdce vlast. Nehned by se našel národ, by měl ve svých dějinách tolik zrádců jako řecký národek.

Povaha lidu řeckého se zračí v jeho jazyku. Vyzírá z něho jasná bystrá mysl a bohaté srdce, však i v tom jest pevná pravidelnost, světlá článkovanost a účelná zákonitost, v pojmech úsečná přesnost, ve tvarech i ve skladě slov lahodná zvučnost. Patrna jest nechuť k jakékoli odchýlné libovůli. Jazyk řecký jest jako tělo dokonalého zápasníka: každý čiv a sval potřebně vycvičen, nikde zpuchlost a líný tuk, vše sám život, sama síla.

Takto jsouce uzpůsobeni Řekové byli povoláni přejímati vzdělanost východní, přestovati a svérázně ji zdokonalovati doma a zase ji přenášeti dále na západ. Básnictví a umění řecké tak bylo dokonalé, že sotva kdo by mohl něco vymysleti a vytvořiti ještě krásnějšího a ušlechtilejšího. Pronikavým zrakem nořil se důmysl řecký do hlubin důležitých otázek a velikých záhad vlastního života i všehomíra, do jakých se dostalo pokolení lidské hříchem prvotným. Podivuhodny jsou i způsoby státní správy, kterak se snažil duch pohanský, vyšší milostí ještě neosvícený, zaříditi se ve státě co nejdokonaleji.

Podle povahy kraje zůstali Řekové politicky rozděleni v státy a státečky; nikdy se nesrazili v jeden mohutný celek. Tato rozdrobenost, kde každý snáze docházel své platnosti, velmi pro-

spívala volnému rozvoji, než posléze byla přec jen také velikou příčinou zkázy.

Rozdělení země.

Řecko se rozeznávalo severní, střední (nyní Livadie) a jižní (nyní Morea.)

V severním Řecku byly kraje Epirus a Thessalie. Dětilo je horstvo Pindus; západně byl hornatý Epirus, v údolích úrodný, na pobřeží skalnatý. Lid tam býval otrlý a bojovný, ve vzdělanosti daleko za ostatními. Nejznámější místo bylo Dodona, chrám a věštnice, kam se lidé přicházeli radit o budoucích věcech. Východně Pindu byla Thessalia, úrodná kotlina, se všech stran horami obstoupená. Nejvyšší tam byla hora Olymp (3000 m), sídlo bohův. Jediná cesta k ostatnímu Řecku na jihu byl úzký pruh břehu mezi horstvem a mořem, asi dvě hodiny dlouhý a místem tak úzký, že dva vozy sotva si mohly vyhnouti. Nazýval se Thermopyly po sirkovém vřídle, které tam posud klokotá z lesního pahorku.

Střední Řecko začínalo jižně od Thermopyl; bylo to jádro Řecka nebo vlastní Hellas. Moře a pevnina, hory a doly, skaliska, roviny, nestejně podnebí činí kraj velmi rozmanitým. Nejzápadněji jest úrodná pahorkatina Akarnania, východně dílem rovná, dílem hornatá Aetolia, dále k východu dvojí Lokris a Doris. V severní sousední Fokidě jest proslulá hora Parnass, na jejím úpatí Delfy se známou věštnou. Řekové se domnívali, že tam je prostřed země.

Ze staroslavného města a chrámu zbyly nepatrné trosky; jen čistý chladný pramen kastalský posud tam prýští; byla to jakási svčená voda pohanská a mysliło se o ní, že očisťuje z hříchů. Jihovýchodně byla rovinatá Boeotia, hlavní město Theby. Tam se svedlo nejvíce bitev a nejednou se tam rozhodovaly osudy Řecka. Kraj byl úrodný, obyvatelstvo jeho, snad že zámožné, bylo v pověsti zhýralosti a tuposti. Ještě dále na východ byla za horami Attika, nejpamátnější kraj, perla a koruna řecká. Byla většinou pahorkatá s několika rovinkami. Že neskytala ani za tuhou práci dosti výdělku a výživy, obyvatelstvo se obracelo k moři, zvykalo plavbě a obchodu. Když pak se hrnulo bohatství do země, hynula stará počestnost a mravnost. Hlavním městem a srdcem Attiky byly Atheny, nejslavnější město řecké, asi 6 km od moře. Středem Athen byl skalnatý hrad Akropolis. Podél cesty do přístavu Pirea byly pevné zdi. Nyní mají Atheny na 120 tisíc obyvatel; za stará měly o třetinu víc a byly mnohem výstavnější.

Jižní, dolní Řecko nebo Peloponnes, půlostrov půlostrovu, podobný listu platanovému, oddělený od středního Řecka hluboko do země vniklým zálivem korintským, jen krajinka Megaris je spojovala jako most. Prostřed země byla Arkadia, kolem ní podél pobřeží byla severně Achaja, vedle ní k východu bohaté. obchodní město Korint se svým územím, jižně odtud Argolis, jižně drsná Lakonie; protéká

jí řeka Eurotas, na jejímž břehu bylo hlavní město Sparta neb Lakedaimon; po pravém břehu byl skalnatě roklinatý Taygetos. Za ním na západ byla Messenia, rovná a úrodná. Od ní k severu byl kraj Elis, jehož nejznámějším místem byla Olympia, okres chrámový s posvátnými háji a rejdišti, kde se konaly největší všenárodní závody a hry.

V nitru byla země řecká rozdělena ve mnoho státův a státeků, odlišných povahou kraje i lidu. Že však žádný kraj sám o sobě nestačoval na všechny své potřeby, udržovaly se mezi nimi čilé styky zejména výměnou zboží. A tak byl každý kraj odevšad uzavřen, nicméně na vše strany otevřen. Řek se ve své těsné vlasti rád stranil ostatních, ale nebránil se vědomí, že celé Řecko jest obydleno lidem příbuzným. Řek zdokonalil na nejvyšší svou národní bytost a hrdě požíral na cizí národy jako na barbary, ale rád jim udílel ze svých zásob a předností, aby je zhellenisoval.

Svazy jednoty národní.

Řekové přese vši svou krajinnou rozdrobenost zachovali několik živých památek společného původu a plynoucího odtud vědomí výhod, práv a povinností. Předně to byl společný jazyk. Časem se rozlišil v několikero nářečí značně různých, ale staré básně Homerovy a Hesiodovy zůstaly napořád společným majetkem a pokladem všech. V Homeru měli Řekové ještě jiné, důležitější pouto národní jednoty — společné náboženství. Z prvu měly různé kraje řecké též

různé názory náboženské, které se teprv Ilomero-vými básněmi scelily, doplnily a zobecnily. „Homer dal Řekům bohy“, praví Herodot. Hesiod různé báje o nich sebral a srovnal.

Jinou společnou páskou byla příkladná pohostinnost. Host v domě, bůh v domě; byl osobou posvátnou. Nikdo nevyzvídal na něm, kdo jest a kam se bere. Pohostit jej bylo svatou povinností. Zvláště staré obce a nové jejich osady, někdy velmi od sebe vzdálené, bývaly spojeny svazkem vzájemného pohostinství. Býval to poměr jako mezi matkou a dcerou, živý a srdečný. Odtud se říkalo staré domovině metropola, město mateřské.

Někdy se obyvatelé některého kraje sdružovali v amfiktyonie. Zprvu měly účel náboženský, aby ten a ten kraj vystavěl si chrám, aby jej udržoval a potřebo-li bránil. Ze všech nejdůležitější byla amfiktyonie delfská. Kdo si hledal jaké rady ve věštnici Apollonově v Delfách, přinášel dary někdy velmi hojné a vzácné. Když se tam po čase nahromadilo pokladů, smluvilo se dvanáct okolních krajů, že je budou hlídat a v čas potřeby chrániti válečně. — Později se učinily mezinárodní smlouvy a spolky válečné jmenovitě s podmínkami, že obleženému městu nemá se zbraňovati přístup k vodě a bylo-li města dobyto, že nemá býti vyvráceno z kořene. Odepřítí poraženému nepříteli pohřbu nebo zbořiti mu chrám bylo náboženský zločin.

Pevným svazem panhellenké = všeřecké jednoty byly národní hry. Také byly původu

náboženského. V některém kraji scházelo se ke slavnostem některého boha mnoho lidu z daleka široka. Po nábožných úkonech počínaly hry a zápasy ke cti boha: nemejské hry byly zasvěceny Zevovi, isthmické Poseidonovi, pythické Apollonovi. Největší a nejhluchnější „svaté hry“ ke cti Zevově bývaly olympijské na rovině v Olympii u řeky Alfea v Elidě, jež se konávaly prvních pět dní každého pátého roku v letní slunovrat. Když se blížila slavnost, ohlašovali hlasatelé z Elidy po všem Řecku, kdy se začne. Účastníci se nesměl ani cizinec ani otrok aniž jaký provinilec. V tu dobu přestaly všechny spory a sváry a každé nepřátelství, aby Řekové ze všech kmenů mohli se v pokoji a v míru scházeti v Olympii.

Kdo chtěl závoditi, napřed se opověděl u rozhodčích dozorcův a cvičil se měsíc, aby ukázal, co umí. Který ničím nevynikal, ani nebýval připuštěn. Zatím se scházely zástupy lidu ze všech končin řeckého světa, rozbíjeli si stany a kupci vykládali různé zboží na prodej; bývalo to jako nové město.

Slavnost počínala obětmi, zpěvem a průvodem. Potom byly svaté hry. Napřed se běželo o závod, kdo spíš a dál, pak se šlo za pasy, do křížku a na pěsti. Rany a smrt nebývalo nic neobyčejného. Pak se metalo kopím a házelo diskem, těžkým kotoučem nebo dynkem kovovým a kamenným. Poslední bývaly dostihy koňmo, buďto jízdo neb vozmo. Tak mohli závoditi jen bohatí, poněvadž dobré koně,

skvostná zbroj a nádherný vůz bývaly velmi vzácné. Na jiném místě závodili silou ducha řečníci, básníci, spisovatelé a hudebníci a rozliční umělci; malíři a sochaři vystavovali svá díla.

Po hrách herold hlásil jméno a rodiště vítězů. Každý předstoupil a přede všemi diváky byl ověnčen věncem olivovým. Pak se obětovalo bohům na poděkovanou, a slavnost končila hostinou, již Elidané vystrájeli vítězům. Zvítěziti v Olympii bývalo Řekovi svrchovanou ctí a nezměrným štěstím. Otec umřel radostí, když mu věnčili oba syny vítěze. V Olympii byly jim stavěny sochy. Doma jej redáci slavnostně vítali a vezli ke chrámu; tam složil vítězný věnec na oltář. Do smrti pak býval chován na státní útraty, všude ctěn a vážen. — Olympijské hry tak obecně byly známy a oblíbeny, že si Řekové dle nich založili letopočet. Doba čtyř let, od her do her, slula olympiada. První olympiada začala roku 776, druhá r. 772 př. Kr. Kolikátá olympiada, tolikráte čtyry léta po roce 776.

Náboženství.

Původně Řekové jako jiní národové zbožňovali síly přírodní. Později si myslili božstvo již jako živé bytosti, podobné lidem, jen že krásnější, mocnější a moudřejší; vládli přírodou, ale nemohli nic stvořiti; podléhali věčnému, neodvratnému osudu; nebyli ani všemohoucí ani vševedoucí. Cítili bolest a mohli býti raněni. Jedli a pili, ale pokrm jejich ambrosie a nápoj nektar

byly čistější a chutnější než lidské pokrmy a nápoje, a byli z nich nesmrtelní. Někdy trestali zlo, však sami nebyli svatí a spravedliví, ba ve mnohých náklonnostech a naruživostech, ve hněvu a sváru, ve lsti, pomstě a v některých prostopášnostech bývali horší než obyčejní smrtelníci.

Na počátku prý byl jen bohupustý prostor, jménem chaos. Z něho vznikla země, okrouhlá plocha. Nad ní bylo nebe, pod ní peklo. Prvním vládcem světa byl Uranos (nebe), manželkou jeho byla Gaia (země). Z potomků jejich někteří byli ohyzdni: hekatoncheirové měli padesát hlav a sto ruk, kykloповé měli po jednom velkém oku na čele. Uranos je svrhl do temné propasti, ale matka Gaia navedla jiné syny titany, že se zbouřili proti otci a nejmladší Kronos tak otce ve spaní zranil, že bolestí padl do tartaru (pekla). Z krůpějí krve jeho vyrostly bohyně pomsty, erinyje.

Po Uranu vládl Kronos (čas), u Římanů se jmenoval Saturnus. Manželkou mu byla Rhea. Matka Gaia mu zvěstovala, že pozbude vlády jak jí nabyl, že jeden z potomků ho svrhne s trůnu. Aby se to nestalo, Kronos každé dítě, jak se narodilo, pohltil. Když už pět jich bylo spolýkáno, manželka Rhea místo šestého dítěte zavinula do plen kamen. Kronos i ten pozřel. Zachráněné dítě jménem Zeus v ukrytí rychle rostlo a do roka byl z něho nejsilnější bůh. Zatím Metis, bohyně chytrosti, namíchala Kronovi nápoj, po němž dítě zvrátil: napřed Poseidona, po něm ostatní v opačném pořádku

než je byl spolykal. Do časů Kronových kladou básníci zlatý věk.

Zeus (Juppiter) odňav otcí vládu stal se vrchním bohem a vládcem nebes i země. Usadil se se svou družinou na hoře Olympě v Thessalii. Z počátku neměl panování klidné. Obrovští

Zeus.

Antické mramorové poprsí, nyní ve Vatikáně.

titani povstali proti němu a deset let rozléhal se válečný řev a ryk nebem, zemí a mořem, až byli zmoženi a smeteni do tartaru. Po nich se zvihli giganti, hrozní netvorové, kteří kupili hory na hory dobývající se na Olymp. I ti byli odraženi a Zeus každého přitiskl ostrovem. Ještě

jeden boj, poslední a nejkrutější měl Zeus s Tyfonem. Obluda soptěl oheň, měl sto hlav a na ruku místo prstů sto hadů. Hlava mu čněla do mračen a rukama dosahoval od východu k západu. Mluvil jako člověk, řval jako lev, štěkal psem a syčel hadem. Takového nepřítele ještě neviděli na Olympě. Bohové a bohyně se rozprchli a poskrývali; sám Zeus utíkal, ale neustále po něm bil bleskem. Již mu dal tisíc ran, a Tyfon ze všech krvácel. Konečně zvítězil Zeus a zavalil Tyfona horou Etnou na Sicilii. Od té doby kdykoli se pohne Tyfon, zachvěje se země, a když se rozzuří, hora soptí oheň.

Bohové na Olympě. První a nejvyšší byl Zeus, pán ostatních bohův a bohyň, kteří tam přebývali v nádherných palácích, hodovali a obveselovali se hudbou, zpěvem a tancem. Zeus vládl hromem a bleskem a velel mrakům. Znakem jeho byl orel. Jako ten sídlí na výšinách a jest králem všeho ptactva, tak Zeus trůně na výšinách olympských byl pánem bohův a lidí. Zasněeny mu byly vrcholy hor a posvátné háje, kde zvěstoval budoucí věci, zejména v Dodoně. Sestrou jeho a manželkou byla Hera (Juno), vládkyně nebes, paní hrdá a svárlivá; zvláštní péči měla o posvátnost manželství. Kolem ní byly služky iris (duha) a hóry, bohyně čtvera ročních počasí. Jiné sestry Zevovy byly Hestia (Vesta), bohyně domácnosti, Demeter (Ceres) a bratři Hádes a Poseidon. Dítky Zevovy a Heřiny se jmenují Ares (Mars) bůh války, Hefaistos (Vulcanus) bůh ohně,

který s kyklopy, svými tovaryši ve výhni sopek hotovil díla velmi řemeslná, a Heba bohyně věčné mladosti. Ještě jiní Zevovi synové a dcery, jen že různě matek, božských a lidských byli: Pallas Athena (Minerva) ochránkyně Athen, dcera bez matky, neboť prý v plné zbroji vyskočila otci Zevovi z hlavy; jako bohyně války slula Pallas,

Hera.

Mramorová hlava ve ville Ludovisi v Římě.

jako bohyně věd a umění Athena; Apollon (Apollo), jinak Foibos nebo Helios (slunce) byl z bohů nejušlechtilejší, dárce světla slunečního i duchové osvěty; kolem sebe míval devět Mus; sestra jeho Artemis (Diana) bohyně lovu a syn jeho Asklepios (Aesculapius) bůh lékařů; Hermes (Mercurius) posel bohův, obouval perutné

střevíce, ochránce vynálezů, obchodní lsti a zlodějské chytrosti; Dionysos (Bacchus) bůh vína; Afrodita (Venus) se vynořila z pěny mořské, bohyně krásy a lásky; kolem ní bývaly charitky (gracie); Nemesis, zosobnělá trestající spravedlnost.

Božstva vodní. Na moři vládl Poseidon (Neptunus), bratr Zevův. Přebýval s manželkou Amfitritou a synem Tritonem ve zlatém paláci v hlubině mořské. Ohromným trojzubem bouřil vlny a zase je krotil; někdy se projížděl po klidné hladině. Jiné božské bytosti byly: starý vodní bůh, dobrák Nereus se svými dcerami Nereovnamí, sireny sličných tváří a pernatého těla, které na skalnatém pobřeží lákaly nerozvážné plavce, tritoni, dopola lidé, odpola ryby.

Bohové v podsvětí. Druhý bratr Zevův, Hades (Pluto) panoval v podsvětí. Za manželku měl Persefonu jinak Proserpinu. Zeus mu ji dávno již, ještě maličkou slíbil, neb žádá bohyně nechtěla s ním bydlet v ponurém podsvětí. Kdysi hrála si Persefona s družkami vilami na nivách sicilských. Po hře trhala kvítí a čím dále šla, tím bylo pěknější. Když utrhla narcis, květinu smrti, náhle se vynořil z propadliska Pluto na zlatém voze a chopiv ji sjel s ní do temnosti podzemské. Matka Demeter zaslechla poslední její výkřik a hned tam po hlase spěchala, ale nenalezla po ní ani památky. Když se nabloudila po světě a marně nahledala, řekl jí Helios, jenž vidí všechno, kam že se poděla. Matka chtěla dceru zpět, Pluto ji nechtěl vydati. Na konec

rozhodl Zeus, že půl roku bude s matkou na Olympě a půl roku v podsvětí u manžela. Když jest na povrchu, vše na zemi roste a kvete, a když se vrací do podsvětí, vše hyne a tuhne. Od těch dob nastalo prý léto a zima.

Řekové věřili v život posmrtný čili v nesmrtelnost duše. Tři sudičky, moiry nebo parky určovaly délku života: Klotho načínala niť životní, Lachesis ji předla, a když Atropos ji ustříhla, člověk umřel. Duše vyšlá z těla žila v podsvětí jako stín. Směla se na svět vraceti, pozůstalé ve snách navštěvovati, budto těšiti neb jako strašidlo děsiti. Podsvětí neb orkus byl tmavý prostor pod zemí. Sestupovalo se tam strašlivými propastmi. Byla to říše stínu a smrti. Obtékaly ji dvě volně plynoucí řeky Styx a Kokytos, které splývaly v močálové jezero natemnělé barvy. Zasmušilý stařec Charon převážel duše na práchnivém čluně za peněz, za obol. Proto kladli nebožtíkům obol na jazyk. Odtud docházela duše k temné jeskyni; u vchodu hlídal hrozný pes Kerberos (Cerberus). Z jeskyně se vycházelo na volné místo, kde soudcové Minos, Ajakos a Radamantys rozsuzovali, kdo smí do elysia, sídla blaženosti, a kdo má býti zavržen do tartaru. Kdo se dostal do elysia, napil se z řeky Lethy, která tekla kolkolem, a hned zapomněl všech pozemských starostí; duše se tam vznášely na půvabných paloucích nebo ve stínu vonných hájův a konaly své oblíbené zaměstnání. Zlou duši hnaly do tartaru erynie nebo furie, hrozné ženštiny, které měly místo vlasů hady,

místo prstů drápy a bez milosrdenství stíhaly zlého člověka již za živa, šlehaly jej hadím bičem a zjevovaly se mu, kamkoli se obrátil a kde se jich ani nenadál. Kdo si vinu odkál, tomu se proměnily v dobré bytosti, eumenidy Kolem tartaru tekla ohnivá řeka Pyriflegeton, že nikdo nemohl uniknouti. Trápeny tam byly duše různými tresty. Sisyfos valil těžký balvan do kopce, a kolikrát už jej dovalil na sám vrch, tolikrát se mu skutálel dolů. Tantalů, že ošidil bohy u hostiny, trápil věčný hlad a žízeň. Stál po kolena ve vodě a nad hlavou mu viselo krásné ovoce, ale kdykoli se chtěl napít neb utrhnouti ovoce, voda uhnula a větev se zvedla.

Z pozemních božstev jest první Demeter, bohyně obilí, naučila lidi orati a pospolitě bydleti. Jí na počest se konaly poblíž Athen tajemné slavnosti, eleusinské mystérie. Dionysos byl dárce vína. Do vozu měl zapřaženy lvy a tygry a doprovázeli ho bakchantky a satyrové, kteří měli kozlí rohy a bradu; za ním jezdil na vinném sudě pořád opilý Silen. Dionysovi ke cti se konaly slavnosti, dionysie, vinobraní, z nichžto časem vznikly divadelní hry. Satyrům byl podoben Pán, syn Hermův, bůh pastýřův a stád, jen že ke kozlím rohům a bradě měli kozlí nohy. U pramenů bývaly nymfy, u řek najady, v hájích oready a dryady.

Věštírny, chrámy.

Řekové věřili, že člověk může zpytovat vůli bohův a zvdati budoucí věci. Živě nábožná mysl

řecká chtěla předkem věděti, jak se ten onen záměr, soukromý i veřejný, líbí bohům. Nejstarší věštnice byla Zevova v Dodoně. Prorokovalo se ze šelestu posvátného dubu nebo z bublání posvátného potůčka oblízce chrámu nebo z tlukotu měděných pánvic rozvěšených kolem chrámu, a ze zvuků, jaké kdy dávaly, sestavovaly se odpovědi. Ještě slavnější byla později věštitrna Apollonova v Delfech. Na divokrském úpatí Parnassu vystupovaly z rokle mámivé páry. Tam se posadila na třínožce kněžka Pythia, která když se omámila, pronášela trhaně nesusvislá slova a kněží z nich skládali výrok Apollonův obyčejně ve verších. Výroky bývaly temné a mívaly dvojí neb několikery smysl, že tedy různým výkladem všelico se mohlo uhodnouti.

Kněží delfští, majíce zprávy ze všech končin a styky s celým Řeckem byli velmi zkušení a mohli ze svých zásob udělati rady. Někdy si tazatelé sami určovali odpověď. Věštitrny pomáhaly v Řecku vládnouti lidu. V drobných státech, kde každý občan měl hlas a slovo do správy státu, nebyl by často ani nejmoudřejší zákon přijat, kdyby jeho prospěšnost nebyl potvrdil Apollon delfský. Vědělo se již tehdy, kdo se boha nebojí, ten že se lidí nestydí. Na čem tedy stanuli vládnoucí státníci, to kněží v Delfech jim poslušně změnili ve výrok božský, jemuž nikdo neodolal. Nenadarmo nosily se za věštbu bohaté dary. Amfiktyonií delfskou přibýlo věštnici vážnosti.

Chrám y řecké nebyly prostranné jako křesťanské, aby se tam nábožní scházeli k modlitbě;

Svatyně chrámu Zeova v Olympii.
Rekonstrukce Rehlenderova.

měly jedinou dosti těsnou síň, vlastní svatyni, kde stávala socha modly a před ní oltář. Směl do ní jen kněz a jeho pomocníci, když se konala bohoslužba, která záležela z modliteb, obětí, průvodů a slavností. Obětovávaly se plodiny polní, květy, víno, pečivo. Krvavé oběti se spalovaly před chrámem. Zvíře bylo zapleteno a ověnčeno, rohy mu zlatem pobity. Kdo chtěl obětovati, napřed se umyl a oděl rouchem slavnostním. Z ostatního masa se uchystala hostina. Nejpěknější ozdobou chrámu bývalo sloupení: zprvu jen na čelní straně chrámu, pak i vzadu, později též na podélných stranách a třeba dvojí řadou. To jim dodávalo pěkného zhledu. Za nepohody uchyloval se lid do vedlejších místností chrámových.

Přehled dějin řeckých.

Dějiny řecké se rozkládají v trojí hlavní dobu:

I. Dobu starou, od nejstarších časů do konce stěhování dorského, čili od začátku dějin do roku 1200 př. Kr. Obsahuje

- a) dobu trojskou — asi do r. 1500 př. Kr.
- b) dobu mykenskou — asi do r. 1000 př. Kr.

II. Dobu střední, od konce doby staré až po války perské neboli od roku 1000 do 500 př. Kr. Obsahuje hlavně:

- a) jak Sparta zápasila o nadvládu na Peloponnesu;
- b) Atheny v té době.

III. Doba poslední, od roku 500 do r. 200 př. Kr. Do té doby spadají:

- a) doba moci a slávy řecké až i zániku řecké samostatnosti;
- b) doba Filipa II. macedonského a Alexandra Velkého;
- c) doba diadochů, dědicův Alexandrových.

I. DOBA STARÁ.

Počátky dějin.

Nejstarší obyvatelé Řecka byli Pelasgové. Ještě neměli té vzdělanosti jak už za těch dob východní národové asijské, ale také nebyli tak zdivočelí, aby byli přebývali v jamách a slujích. Živili se zprvu chovem dobytka, však již záhy zorávali zemi a stavěli si pevná sídla.

V době trojské (do r. 1500 př. Kr.) měli ještě kamenné nástroje a zbraně; něco bývalo z kosti, třeba šípů, ale ozdoby už byly z mědi a zpeře čili bronzu. Nádobí se hotovilo z hlíny dosti neuměle pouhou rukou; něco už i na hrnčířském kruhu. Náhrobky se nasýpaly vysoké. Nejvíce těch památek se vykopalo v městě Troji, a odtud jméno doby. Způsob života byl původně pastevecký; pásal i královský syn i čeledín. Juž i plavba po moři se rozvíjela.

V době mykenské (1500—1000 př. Kr.) již se lidé pevně usazovali v osady a města. Uměli spracovávat kovy na hrubo v nástroje a náčiní, na jemno v ozdoby dle návodů a vzorů cizích, ale s rázem samostatnosti. Některé zbytky zdí a hradeb se zachovaly, jako „lví brána“ v Mykenách, sídle králův argolských.

Už za stará se jim říkalo „kyklopské zdi“, poněvadž byly složeny na sucho, bez malty, z balvanů křesaných a tak těžkých, že se mysliło, že je stavěli obři kyklopové.

O zalidnění Řecka se bájiło: Dokud lidé byli bohabojní, dobře se jim vedlo. Ale později nenesli dobrého bydla, rouhali se a hněvali bohy. Byli ztrestáni potopou, z níž se zachovali na hoře Parnassu dva zbožní manželé Deukalion a Pyrrha. Stali se prarodiči nového pokolení. Když se jim zastesklo po lidech, poradila jim Themis, bohyně spravedlnosti, aby házeli za sebe kosti své matky. Deukalion se dovtípil, že matkou má rozuměti zemi a kostmi kameny. I chodili po Řecku a házeli za sebe kamení. Z kamenů Deukalionových stali se muži, z Pyrrhiny ženy, a kraj se zalidnil znova.

Kmeny řecké. Deukalionův syn se nazýval Hellen, jeho potomci Hellenové. Byli příbuzní Pelasgů či vlastně jejich potomci, ale z hodně pozdních dob a na vyšším stupni vzdělanosti. Hellen měl syny a vnuky Aeola, Dora, Jona, Achaja, kteří se stali praotci hlavních kmenů řeckých. V Epiru bydlel národek Graikoi, dle něhož latínští všem Hellenům říkali Graeci; z toho vzešel český název: za stará Řeci, novější Řekové. Nejdůležitější z kmenů řeckých byli Dorové a Jonové, v povaze živé protivy. Přední známkou Dorů byla stará zchovalost, drsnost, vážnost; u Jonů však měnlivost, jemnost, volnost. Z Dorů nejvíce vynikli Spartané, z Jonů Atheňané.

Cizí vlivy. Doba mykenská ukazuje svými starobylostmi, že Řekové brali vzdělanost z východu a že ji brali dvojnásobně, po zemi a po moři. Hlavním prostředníkem mezi Řeky a mezi Egyptem a orientem byli Foeničané, nejdokonalší plavci a obchodníci starého věku. Přiváželi do Řecka netoliko plodiny, výrobky a vynálezy cizích krajů, nýbrž i náboženské názory a jinaké vědomosti, a Řekové rádi se učili. Tato pravda je zahalena rouškem báječným, že Kekrops přišel z Egypta do Attiky a založil hrad Kekropii, kolem něhož vznikly Atheny; že Danaos připlul se syny a dcerami z Egypta do Argu a založil nový rod královský; z Foenikie že Kadmos přišel do Boeotie a vystavěv hrad Kadmeu že založil město Theby, že naučil Řeky písmu hláskovému a rozpouštěti kovy; že Pelops, syn frygického krále Tantala, stal se v Elidě praotcem dynastie královské, a po něm že půlostrov Peloponnes má jméno. Od jeho syna Atrea pocházeli králové Agamemnon a Menelaos, známí z války trojské.

Věk herojský, hrdinský.

Do počátků dějin spadá doba herojská. Z nejstarších dějin vyprávějí si Řekové jen tajemné báje a pověsti, že nespůsobí se z nich dopátrati jádra, historické pravdy. Heroové, hrdinové nadlidských sil ducha nebo těla, pomáhali lidem hubiti různé škůdce a netvory. Po smrti je lidé ctili jako polobohy. Takový bohatýr byl

Perseus.

Byl vnukem krále argolského Akrisia. Dospěv junáckého věku vydal se do světa na zkušenou. Přišel také na ostrov Korsiku, kde bývaly tři ohyzné gorgony. Jedna z nich, Medusa, místo vlasů a kolem pasu měla hady, a kdo na ni pohledl, zkameněl hrůzou. Perseus přiblížil se k ní pozpátku, stal ji a hlavu si vzal.

Pak přišel do Afriky. Tam měly dcery krále Atlasa krásné zahrady a v nich zlatá jablka. Perseus byl by se rád na ně podíval, ale že mu Atlas nedal, nastrčil mu Perseus hlavu Medusinu, a hned zkameněl. Od té doby horstvo Atlas drží na ramenou oblohu nebeskou.

Ve Foenikii Perseus našel pannu Andromedu přikovanou ke skale za trest, že se s matkou Kassiopeiou chlubil, že jsou sličnější než bohyně. Již obluda mořská rozvírala tlamu, by pannu polkla: v té přišel Perseus, obludu zabil a pannu osvobodil. Zatím si položil hlavu Medusinu na trávník, který hned kolkolem zkameněl. Nereovny posbíraly semeno z trávy, hodily do moře, a tak nastaly koralý. Perseus pojav Andromedu za ženu vrátil se domů.

Kdysi házel kovovým kotoučem, a děd Akrisios se díval. Tu se vyvezl Perseovi kotouč a zabil Akrisia. Perseus se z toho tak kormoutil, že odešel z domoviny a vystavěl oblízce město Mykeny. Než umřel poručil Medusinu hlavu bohyni Atheně, která si ji pověsila na válečný štít.

Nejslavnější a nejsilnější všech reků řeckého bájesloví byl

Herakles (Herkules),

vnuk Perseův. Pro jeho sílu myslili Řekové, že sám Zeus byl jeho otcem. Když se měl narodit, vyprávěl Zeus bohům, jaké dítě se dnes narodí. To zamrzelo bohyni Heru, že od té chvíle ho nenáviděla a pronásledovala. Již v kolébce naň poslala dva hady, ale on oba zardousil. Když mu bylo 18 let, přišel na rozcestí sedl a rozmýšlel. Zjevily se mu dvě ženské postavy, Rozkoš a Ctnost. Rozkoš mu slibovala, že ho povede cestami pohodlí, lenosti a rozmařilosti. „A kam vede druhá cesta“, tázal se jinoch. „To jest má cesta“, odpověděla Ctnost. „Najdeš na ní jen práci a lopoty, ale za to tě dovedu k nesmrtnosti.“ Jinoch bez rozpaků zvolil tuto cestu.

Dle věštby delfské měl ve služebnosti krále Eurysthea vykonati dvanácte prací, aby se stal nesmrtným. 1. Zabil nemejského lva a oděl se jeho neproniknutelnou koží. Místo přílby měl na hlavě lví tlamu, v rukou luk a kyj. 2. Přemohl lernejskou hydru, saň. Měla devět hlav, prostřední byla nesmrtná. Místo každé utaté naskočily dvě nové. Herakles opálil každou ranu žhavým břevnem a nesmrtnou hlavu přitiskl skalou. Ve žluči hydřině zmočil si šípy, aby rány po nich byly nezhojitelné. 3. Chytil kerynejského jelena se zlatými parohy, honiv jej rok po světě. 4. Lapil erymantského kance, jenž požíral lidi, a donesl jej živého do Myken. 5. Postřílel stymfalské ptáky, kteří měli kovové peří a každé péro mohli spouštěti jako šíp. 6. Přemohl Amazonky,

bojovné ženy a přinutil jejich královnu, že mu vydala vzácný pás, zlatem vyšívaný a vykládaný drahým kamením. 7. Králi Augiovi v Elidě za den vyčistil chlév, v němž stávalo 3000 volů a od třiceti let nikdo hnojem nehnul. Herakles tam pustil řeku a všecek hnůj odplavil. 8. Na Kretě chytil divokého býka, jemuž oheň sršel z nozder. 9. Zajal divoké koně, kterým Diomedes král předhazoval cizince za pokrm. 10. Zabil tříhlavého obra Geryona a stáda jeho přihnul do Řecka. 11. Pak měl donésti zlatá jablka ze zahrad královských dcer hesperidek. Hledal je, dlouho hledal, až přišel na konec Afriky k moři, kde obr Atlas na ramenou držel oblohu nebeskou. Ten slíbil Heraklovi, že mu donese tři zlatá jablka, jen aby zatím podržel zaň oblohu. Herakles ochotně tak učinil a všemi silami držel klenbu nebeskou. Ale vrátiv se Atlas nechtěl podstoupiti břímě. Herakles vida se ošizena také si pomohl šalbou. Poprosil Atlasa, by jen chvilenuku mu přechytl břímě, až by si na hlavě a na ramenou podložil něco měkkého. Atlas podchytl a Herakles sebrav jablka spěchal domů. 12. Poslední a nejhorší práce byla, že z podsvětí vynesl pekelného psa Cerbera.

Potom Herakles dostav se na svobodu ještě mnoho dobrého prokázal lidem. Když se již vracel domů, aby si odpočinul, cestou obětoval bohům. Oděl se k oběti rouchem, jež mu poslala manželka Deianeira, nevědouc, že jest napuštěno jedem, a hned pocítil strašné bolesti. Dal se

vynéstí na horu a spálil se na hranici. Za hromu a blesku vzal ho Zeus na Olymp, a lidé mu na zemi budovali chrámy a oltáře.

Theseus.

Otcem jeho byl athenský král Aegeus a matkou Aethra, královská dcera z Troizeny. V tomto městě byl Theseus vychován a ještě neznal otce svého, krále athenského. Ale Aegeus, odcházející z Troizeny, položil pod těžký balvan meč a opanky a pravil manželce, až Theseus tak doroste a sesílí, že sám odvalí balvan, ať za ním přijde do Athen a prokáže se těmi věcmi, že jej uzná za syna. Sotva bylo Theseovi 16 let, lehce odvalil balvan a vzav meč a opanky ubíral se za otcem do Athen.

Cestou podstoupil několik bojů s loupežníky a zahubil několik sužičů lidu. Na Isthmu byl obr Sinis, který pocestné uvazoval na vršky dvou k sobě sehnutých jedlí. Pak je pustil, jedle se vyšvihly a uvázaného roztrhly. Jiný obr Skiron seděl na skále dával si pocestným umývatí nohy a každého skopl do moře. Theseus učinil mu také tak. Ještě jiný olbřím Prokrustes t. j. napínač, vodil pocestné do svého domu, kde měl dvojí lože, krátké a dlouhé. Velkého pocestného kladl na malou postel a pozutínal mu převislé údy; malého na dlouhé posteli tak dlouho napínal, až ho bylo na celou délku. Theseovi chtěl také tak učiniti, ale ten po tuhém zápase hodil jej na krátké lože, údy mu zutínal a mečem ho protkl.

Když přišel do Athen poznal ho král po meči a opankách, a lid uvítal ho radostně uslyšev již o jeho činech. V tu dobu měli Atheňané odvésti krutý poplatek, který jim uložil Minos, král kretský, aby každých devět let poslali za ním na ostrov sedm jinochův a sedm panen. Minos je házel do labyrintu obludě Minotaurovi, spolu člověk spolu tur. Labyrint hyla ohromná podzemní budova s nesčetnými spleťtými chodbami a komnatami, že nikdo z ní nenašel východu. Zbudoval jej umělec Daidalos, kteréhož pak samého Minos tam zavřel. Ale oni se synem Ikarom pomohli si jen tím, že udělavše si křídla z plátna a vosku vylezli z labyrintu děrou v klenutí a ulítli. Ikaros nedbaje otcova napomenutí vyletěl příliš vysoko, křídla se mu rozpustila a spadl do moře, jemuž od té doby dáno jméno: ikarské.

Když tedy tento potupný poplatek měl se opět odesílati na Kretu, Theseus dořvolně se postavil mezi jinochy a slíbil odjízďeje, podařili se mu osvoboditi vlast, že na lodi místo černých plachet zavěsí bílé. Na Kretě Ariadna, dcera královská, pocítivši lítost a lásku dala mu klubko, aby je ode vchodu dále jda odmotával. Theseus Minotaura skolil a po niti našel východ z labyrintu. Pak se vydal s Ariadnou a ostatními na zpáteční cestu; ale zapomněli vyvěsiti bílé plachty. Otec Aegeus, sotva že z vysoké skaly uviděl černé plachty, žalem skočil do moře, jež odtud sluje egejské. Theseus jako král učinil Atheny hlavním městem Attiky a na

památku založil slavnost panathenskou, všeahenskou.

Výprava sedmi hrdin na Theby.

Za dob athenského krále Thesea panoval v sousedních Thebách král, jehož smutné osudy často se připomínaly v divadelních truchlohrách řeckých, kterak nad lidmi vládne nevidomý a nezměnitelný, neuprosný a nevyhnutelný osud, a kterak člověk při vši opatrnosti nevědomky a mimovůli se dopouští viny přetěžké, za niž pak jej i jeho potomstvo stíhá trest a kletba do kolikátého kolena.

Ten král byl Oidipus (latinsky Oedipus) z nešťastného rodu Kadmova. Rodičům jeho, Lajovi a Jokastě bylo předpověděno, že syn jejich zabije otce. Aby se to nestalo, Laios král dal synovi nohy propíchatí a svázati a jej pohoditi v horách. Nalezl ho pastýř a donesl králi korintskému, jenž se ho ujal a pojmenoval po zpuchlých nohou Oidipus. Když dospěl v jinocha, uslyšel, že není vlastním synem královským, nýbrž nalezencem. I vydal se do Delf otázat se po svém původě. Věštba mu radila, by nechodil domů, nebo že prý zabije otce a stane se manželem své matky. Domnívaje se, že domovem se mní Korint, nevrátil se tam, nýbrž se dal cestou k Thebám. V úvoze potkal starého krále Lajanic netuše, že potkává otce. Strhla se hádka, kdo má vyhnouti, a z hádky bitka, až Oidipus zabil starce — otce.

V ten čas byla u thebské brány okřídlená nestvůra Sfinx, s dívčí hlavou a lvím tělem, která sedíc na skale dávala mimojducím hádanku: co chodí z jitra o čtyřech, v poledne o dvou, večer o třech? Kdo neuhodl, házela do propasti. Kreon, královnin bratr vyhlásil, kdo by od ní osvobodil kraj a město, že se stane králem a manželem ovdovělé královny. Oidipus uhodl hádanku, že je to člověk, jenž za mála leze, pak volně chodí a ve stáří se podpírá berlou; Sfinx vidouc hádanku rozluštěnu skočila střemhlav do propasti a on se stal králem a manželem své matky. Neblahá věštba se splnila. Za trest přišel na Theby zhoubný mor a když pátrali po příčině, vyšla hrozná pravda na jevo. Jokasta si vzala život; Oidipus si vyrval oči a voděn jsa dcerou Antigonou bloudil slepý po světě, až smířený zemřel v háji eumenid na pahorku Koloně u Athen.

Po něm vládli v Thebách synové Eteokles a Polyneikes; rozdělili se o vládu, že střídavě každý má vládnouti rok. Však Eteokles povládnuv rok nechtěl pustiti bratra na trůn. Proto se Polyneikes spojil s králem Adrastem a ještě s pěti knížaty a společně se vypravili na Theby. Když už padlo s obojí strany mnoho statných bojovníků, srazili se oba bratři soubojem a zabili jeden druhého. Strýc jejich Kreon pod pokutou smrti zakázal pochovati mrtvolu Polyneikovu. Ale sestra Antigona, nedbajíc hrozby, z lásky sesterské mu prokázala poslední službu. Za to byla zazděna. Syn Kreontův a její snoubenec

probodl se mečem; manželka Kreontova se usmrtila; Kreon sám byl zdrcen. Pokolení Kadmovo vyhynulo.

Plavba Argonautů.

Do této báje snesena jsou skoro všechna jména slavných hrdin, která se zachovala z doby předhistorické. Jest to první společná výprava do ciziny. V Orchomenu, městě boeotském byl král Athamas, jenž měl po první manželce Nefele dívky Frixu a Helle. Že pak macecha byla na ně nedobrá, zjevila se jim vlastní matka v noci a poručila, by šly na břeh mořský, tam že čeká beran a na toho ať sednou. Beran měl zlaté rouno, uměl lítati a plovati. Frixos a Helle sedli naň a letěli přes hory a doly a plovati po moři. Helle, již se zatočila hlava, spadla do moře, které odtud vzalo jméno Helles pontos; Frixos se šťastně dostal až do Kolchidy, za Černým mořem, kdež ho král Aietes uvítal vlídně a přijal do svého domu. Frixos obětoval berana na poděkovanou bohům a zlaté rouno daroval králi. Ten je pověsil v posvátném háji a dal je hlídati drakovi, který soptěl oheň a nikdy neusínal.

Pelias, král města Jolku, slíbil bratrovci Jasonovi, příbuznému uprchlých dítek, královský trůn, donese-li zlaté rouno zase do Řecka. Na tu nebezpečnou výpravu pozval si Jason nejstatnější bohatyry: přišli Herakles, Theseus, nerozdílná dvojice nebo dioskurové Kastor a Pollux, slavný pěvec Orfeus, který zpěvem krotil

dravou zvěř, že mu lísavě léhala k nohám, stromy naslouchavé skláněly vrcholky a řeky se v toku zastavovaly. Bylo jich všech na 50. Vyplouli na lodi Argo a odtud se nazývali Argonauti.

Plavba se jim dařila, že šťastně doplouli Černého moře. Tam stály Symplegady, dvě mohutné skaly, které se srážely, kdykoli se mezi ně dostalo co živého, že projeti bylo velmi ne snadno a nebezpečno. Nedaleko na pobřeží bydlel věštec Fineus, jehož bohové potrestali slepotou a hladem; neboť kdykoli mu byl nastolen jaký pokrm, hned přiletěly Harpyje, oškliví ptáci s dívčím obličejem, jídlo mu rozchytly a zbytky znečistily. Argonauti je zahrnali a Fineus jim za to poradil, aby napřed pustili holubici a prolítne-li bez úrazu, aby se za ní pustili. Holubice prolétla, jen ocas jí byl zachycen a utržen, a tak i loď Argo šťastně projela, ale záď jí byla uražena. Skály od té doby stanuly nepohnuté.

Když dorazili do Kolchidy, král Aietes nechtěl rouna vydati, leč až by Jason chytil dva býky oheň soptivé, zapřahl je do pluhu, zoral jimi kus země a nasil dračích zubů. V té těžké práci pomohla mu Medea, dcera králova, která zahořela láskou k Jasonovi a uměla čarovati. Dala mu čarovný prut, tím býky skrotil, půdu zoral a zubů nasil. Z nich hned vyrostli jako by ze země vyskočili obrněnci a obořili se na Jasona. Ten jim hodil tajemný kámen, o který se dali do hádky až i do bitky.

Dověděv se Aietes, že Jasonovi pomáhala dcera, nechtěl mu rouna vydati. Medea, již manželka Jasonova, draka uspala, Jason uchytíl rouno a tajně spěchali k lodi, kde jich druzi čekali. Vida to Aietes hnal se za nimi. Medea v nesnázi zabila malého bratra Absyrta a údy jeho rozházela, aby se otec sbíráním opozdil. Jason a Medea unikli, ale Argo loď byla z trestu zahnána až do atlantského okeanu, odkud až za dlouho, po dalekých dobrodružných a nebezpečných cestách se vrátila.

Válka trojská.

(Kolem r. 1200 př. Kr.)

Příčina. Na svatbě thessalského krále Pelea s bohyní Thetidou byli všichni bohové a bohyně, jen Eris, bohyně sváru nebyla pozvána. Ale přišla potaji a hodila na zlost do svatební síně zlaté jablko, na němž bylo napsáno: „Nejsličnější bohyni.“ Hned po něm chytaly všecky, až zůstalo na tom, že je má dostati Hera neb Athena neb Afrodita. Zeus měl rozhodnouti, ale on se chytře z toho vymluvil, aby šly na horu Idu, tam že Paris pase stáda a rozsoudí je. Bohyně se tam spustily a každá si hleděla Parida nakloniti: Hera mu slibovala slávu a bohatství, Athena moudrost, Afrodita nejspanilejší manželku. Paris na ně pohledl, a že se mu Hera zdála pyšnou, Athena přísnu, dal jablko usměvavé Afroditě. Tím popudil Heru i Athenu k velikému záští na sebe i na všecken svůj rod.

Paris byl syn krále trojského Priama, jehož říše byla v severozápadní části Malé Asie; hlavní město, staré a dobře opevněné, jmenovalo se Troja neb Ilion. Král Priamos vládl blaženě a měl mnoho synův a dcer. Když mu Herakles unesl dceru Hesionu, vyslal Priamos syna Parida ji hledat. Na těch cestách přišel Paris také do Sparty, kdež ho král Menelaos vlídně přijal a přátelsky pohostil. Ale Paris porušil pohostinství a zle se mu odplatil, neboť z návodu bohyně Afrodity odvedl mu manželku, krásnou Helenu, do svého rodného města Troje.

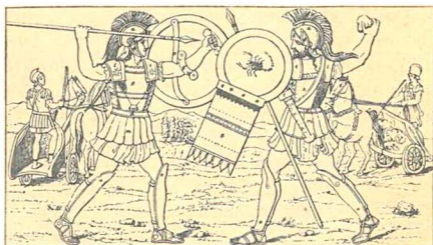
Výprava. Té potupy nesnesl Menelaos. Hned chystal válku proti králi Priamovi a pozýval na pomoc nejlepší hrdiny řecké. První vstal k vojně bratr jeho Agamemnon, král mykenský a nejmocnější kníže řecký. Jiní účastníci byli: z Pylu přišel starý Nestor, který již měl tři lidské věky za sebou a slynul zkušeností a moudrostí; z ostrova Íthaky Odysseus, nejchytřejší a nejlestnější ze všech; z Argu král Diomedes, chytrý a neohrožený; z Krety Idomeneus, ze Salaminy Ajas, Telamonův syn, o hlavu větší než ostatní; jeho jmenovec Ajas menší z Lokridy, Filoktet se zbraní Heraklovou, výborný střelec Teukros a jiní. Vojska se sbírala v námořním městě Aulidě. Jen ještě chyběl nejstatečnější hrdina, Achilleus, syn krále Pelea, kníže Myrmidonů. Byl neporazitelný, protože máť jeho, bohyně Thetis hned po narození ho ponořila do Styxu; jen na patě, za niž ho držela, mohl býti raněn. Zbroj i zbraň jeho byla

převýborná, neboť mu ji matka donesla od Hefajsta. Bylo mu na vůli dáno, vybrati si život dlouhý a neslavný nebo krátký jen a slavný. Matka mu radila voliti první, ale on raději poslechl rady Odysseovy a vydal se s přítelem Patroklem za ostatními. Ani v udatnosti ani v běhu ani ve vzteku neměl svého rovně a brzo se stal postrachem Trojanův.

Řekové v Aulidě. Vojska sešlo a sjelo se v Aulidě na sto tisíc. Vrchním velitelem si zvolili Agamemnona. 1200 korábů stálo pohotově, aby je odvezly ku břehům Malé Asie. Ale nemohli s místa, poněvadž neměli příznivého větru. Nemohouce se ho dočkat, tázali se po příčině vrchního kněze, jehož měli s sebou. Věštec Kalchas odpověděl, že bohyně Artemis se hněvá na Agamemnona, že jí zastřelil milou laň, ale že mu odpustí, bude-li jí obětovati svou dceru Ifigenii. Dlouho se zpěčoval otec, až posléze k domluvě ostatních knížat a s těžkým srdcem svolil k oběti. Poslal domů pro dceru pod záminkou, že jí dá Achillovi za manželku. Již stála před obětním oltářem, když tu náhle spustil se mrak a zahaliv ji odnesl na Tauridu, nynější půlostrov Krim; Kalchas pak obětoval laň, již mu Artemis podložila za Ifigenii. Hned potom zadul dobrý vítr, loďstvo se hnulo a hnalo ku břehům trojským.

Řekové u Troje. Uslyševše Trojané, co se na ně chystá, také si nazvali přátel a spojenců, že se vyrovnali Řekům nebo Achajským. Nastávala tedy Řekům práce tuhá a dlouhá. Proto

vytáhli koráby na břeh a složili je čtyřmi řadami za sebou. Před nimi nastavěli sobě stanů a koním stájů a obehnali vše příkopem a násypem. Mezi táborem a městem byla rovina protékaná říčkou Skamandriem. Obojí vojsko bylo vyzbrojeno na hlavě přilbou, po těle pancířem a krunýřem a na levém lokti měli obdélný štít; zbraň záležela z kopí, mečů, kyjů nebo šípů. Málodky se srazily větší zástupy vojska; obyčejně vrazil některý hrdina na tlupu nepřátel, honil je a pobíjel.

Každý bojoval, jak chtěl, společného velení nebylo. Přední mužové jezdili do boje na válečných vozech o dvou nízkých kolech a se zábradlím z předu a z boků. S voza metali kopí; někdy sestupovali a bojovali mečem. Když nastávala noc, Trojané ustupovali do města, Achajové do tábora. Když Řekům došly zásoby potravin dovozené z vlasti, rozbíhali se po kraji na lup a plen. Zvláště Achilleus donášival mnoho kořisti všelijaké, i otroky a otrokyně, a dělivali se o ně.

Hektor a Achilleus. Vůdcem vojska trojského byl Hektor, nejstarší syn Priamův, a tak statečný rek, že sám Achilleus uviděv ho se zarazil. Jiní přední hrdinové trojští byli Aeneas, Glaukos, Agenor, Sarpedon, Euforbos. I Paris, mladší bratr Hektorův, byl velmi statečný, ale vrtkavý a lehkomyšlný. Rovnými skoro silami s obojí strany se stalo, že válka již se protáhla devět let a ještě jí nebylo dozírati konce. Obě strany už počínaly malátněti a ustávati, ale Trojské bylo hanba Helenu vydati, jako by se byli poddali. Řekové se hanbili vrátiti se bez ní, jako s nepořízenou. V desátém a posledním roce byla válka nejprudší.

V tu dobu nepohodli se Agamemnon s Achillem a tento uražený tak se rozzuřil, že ze vzdoru nechodil do boje. To vědouce Trojané vypadali hojně a činili Řekům veliké škody, vítězili, Hektor balvanem rozbil bránu do tábora, zapálili tam a juž i na lodě se jim dobývali, zničit je, by se Achajští neměli na čem vrátit.

Paris a Menelaus se srazili bojem. Menelaus byl by zabil Parida, kdyby mu ho Afrodita nebyla zahalila do mlhy. Pandaros střelil z luku po Menelaovi, ranil ho, ale Machaon lékař ho vyhojil. I bohové bojovali na obou stranách. Když Ares pomáhaje Trojanům, byl raněn od Diomeda, řičel holestí za deset tisíc mužů, že Achajští a Trojští se rozprchli hrůzou.

Achilles ani se nehnul od tmavých lodí, jen půjčil příteli Patroklovi svého brnění. Ten hned

vytrhl na Trojany a srazil se s Hektorem. Trojané již ustupovali, a Hektor poznáv, že to není Achilles, probodl jej kopím a ukořistil jeho vzácnou zbroj i zbraň. Tu teprv Achilles přísahal pomstu Hektorovi a všem Trojským.

Hektorova smrt. Hektor chvátaje do boje, potkal u skajské brány manželku svou Andromachu. Vytýkala mu laskavými slovy, že ta udatnost ho zahubí a že by sama raději umřela, než by dítě jejich viděla sirotkem. On jí na to, že musí konati povinnost a hájiti vlasti. Na rozloučenou sklonil se k dítěti, jež chůva nesla na ruce, ale hošík boje se chocholaté přilby skrýval tvář. I sňal otec přilbu a hned se pachole usmálo a šlo mu do náručí. Tu vytryskla mu z otcovského srdce tesklivá prosba, by dali bohové synkovi vospěti v muže silného a hodného, aby kdysi až ho samého již nebude, lidé k matčině radosti mohli říci, že jest ještě nad otce. Manželka se bolestně usmívala a on jí hladil a těšil, že bez vůle bohů nic se mu nestane. Rozešli se a ona několikráte se za ním ohlédajíc, vracela se domů. V komnatě propukla v usedavý nářek, jako by manžel už byl nebožtík, a služky předouce plakaly s ní.

Achillovi zatím donesla matka novou zbraň od Hefaista, Athena mu poskytla nektaru a ambrosie, a tak vyzbrojen a posílen opět vystoupil na bojiště. Pobív některé tlupy Trojských ostatní hnal do města; jen Hektor se mu postavil. Ale když Achilles útokem se naň rozehnal, Hektor uviděv jeho sílu dal se na útěk. Rychlonohý

Achilles za ním a třikrát oběhli město. Konečně stanul udýchaný Hektor a vytasil meč. Však Achilles žena se po něm protkl mu hrdlo kopím, že za krátko skoná. Soptě pomstou za přítele prosmekl mu řemen za kotníkem a uvázaného za vůz vláčil kolem města. Trojané se dívali se zdi a hlasitě naříkali. Pak mrtvolu krví a prachem potřísněnou zavekl do tábora. V noci tajně přišel staříčkový otec král Priamos a kleče u lože Achillova a prolévaje horké slzy prosil za mrtvolu, aby ji směl pochovati. „Pomysli,“ pravil, „jak by tvému otci bylo, kdyby klečel před mladším mužem! A já — běda přeběda — líbám ruku, která mi zabila syna.“ Achilles, pohnutý hlubokým slitováním dal mrtvolu očistit a pomazati a vydal ji otci. Povolil též příměří na 12 dní, aby Trojané mohli vystrojiti slavný pohřeb. Nedlouho po svém soku i Achilles se odebral se světa, když ho byl Paris postřelil do paty šípem z luku. Achajové mu na pobřeží hellespontském nasypali velikou mohylu na památku.

Záhuba Troje. Dle staré věštby měla Troja jen tehdy padnouti, až by se podařilo odnésti z ní palladium, ochranný obraz Palladin. Proto Řekové vidouce, že Troje silou nedobudou, počali pomýšleti na leš. Odysseus a Diomedes vkradli se přestrojeni do Troje a obraz odnesli. Pak poradil Odysseus Řekům, aby vystavěli ze dřeva ohromného koně. V jeho dutém břiše skryli se nejstatečnější rekové a zavřeli za sebou dvérce. Ostatní vojsko řecké jako by se jim už bylo zmrzelo dobývati města, odplulo za blízký ostrov Tenedos.

Trojané spatřivše běh prázdný zaradovali se a před koněm se zarazili. Kněz Laokoon, netuše v tom nic dobrého, varoval je. Udeřil koně kopím do boku, že zařinčela zbraň ukrytých Řeků. V tom byl přiveden zraněný Řek Sinon, který velmi nařikal na své krajany, že ho chtěli zabiti. Vyprávěl, že Řekové vystavěli koně, aby smířili Palladu za to, že obraz její ukradli z Troje. Pallas prý dala koni ochrannou moc, jakou mělo palladium. Proto prý Řekové ze zlosti urobili koně tak velikého, aby ho Trojané nedostali do města. Za té řeči Laokoon se dvěma syny obětoval na běhu mořském; náhle se připlížili dva ohromní hadi a zardousili je. Trojané v tom viděli trest boží a hned rozkopavše kus hradeb vtáhli koně do města. Podvečer se vrátilo vojsko řecké a potmě se plížilo k městu. Tam už Řekové vystoupili z koně, pobili strážce u bran a zotvírali je. Za chvíli stála Troja v plamenech. Všude zmatek a nářek. Kdo nezhylnul ohněm, padl mečem. Jen hloučkům se podařilo prchnouti a hledati si nové vlasti. Troja lehla popelem.

Válku trojskou, vlastně jen poslední, desátý rok její, opěvuje Homer ve veliké hrdinské básni Iliadě (Troja Iliion město).

Návrat z Troje.

Po dobytí Troje vraceli se vítězové do vlasti s bohatou kořistí, nikoliv už pospolu, nýbrž po různu, někteří v nesvornosti, každý se svou družinou. Nebylo jim dáno těšiti se z vítězství. Jen málokterý se dostal šťastně domů jako Nestor.

Mnohým se vedlo zle, buďto že zahynuli na moři nebo že je bouře honily po moři a třeba několik let jim nedávaly přistáti ku vlasti.

Nejhůře již zastal doma v Mykenách Agamemnon. Manželka Klytaemestra byla vdána za jiného. Hněvala se na Agamemnona, že vyhlákal z domu Ifigenii a že ji obětoval. Že však Ifigenie byla zachráněna a že jest na Tauridě, o tom nevěděla. Domnívala se také, že Agamemnon jest již dávno mrtev. Když se nečekaný vrátil, vlídně ho sice uvítala, ale s Aegistem, nepravým manželem již byla srozuměna o jeho bezživotí. Když Agamemnon vystupoval z lázně, hodila mu na hlavu řásný plášť, načež Aegistos zabil bezbranného.

Aby alespoň Orestes, Agamemnonův synáček, ušel smrti, poslala ho sestra Elektra ke strýci do Fokidy. Ten měl syna Pylada, a oba jinochové se spřátelili tak pevně a věrně, že přátelství jejich stalo se příkladným a příslovným. Když oba dospěli, žádala věštba, aby smrt Agamemnona byla pomstěna. I vydali se na cestu do Myken, kde se mysliho, že Orestes již umřel. Vstoupivše do paláce královského, Pylades napřed zahnal všecku čeleď a Orestes proklál mečem napřed Aegista pak i matku. Od té chvíle ho pronásledovaly erinyje, lítice, až se uchýlil o radu a pomoc do chrámu Apollonova v Delfech; furie zatím usedly na prahu chrámu čekající ho. Bylo mu slíbeno, že bude sproštěn soužením, až dovede sestru z Tauridy. Dvojsmyslné věštbě rozuměl Orestes, že má donéstí obraz

Artemidy, sestry Apollonovy, neboť nevěděl o své sestře Ifigenii. Vydal se tedy s Pyladem na cestu. Když tam došli a chtěli odnésti obraz Artemidin, byli jati a jeden z nich měl být obětován. Oba se nabízeli na smrt, jeden za druhého, aby zachránil přítele. Ifigenie poznala, že jsou krajané její, posléze poznala se s Orestem jako bratr a sestra. Ifigenie tam již velmi tesknila a toužila po vlasti. Když o tom všem uslyšel král Thoas, propustil je domů. Orestes pojav pak za manželku Hermionu, dceru Menelaovu a Heleninu, stal se králem spartským a Pylades zůstal mu přítelem do smrti.

Cesty a příhody Odysseovy.

Odysseus, hrdina řecký, měl do své vlasti Ithaky návrat nejtěžší a nejdelší. Bludné cesty jeho vylíčil Homer v krásné básni, která se jmenuje Odyssea. Z počátku se plavba dařila až k jižnímu cípu Peloponnesu. Odtud ho bouře zahнала k pobřeží africkému k národu Lotofagů (lotojedů). Jmenovali se tak, poněvadž jídali lotos bylinu, sladší než med, a kdo jí okusil, zapomněl vlasti a chtěl tam zůstat. Někteří druhové Odysseovi, poslaní na zvědy, požili jí a nechtěli domů. Odysseus je silou a mocí zahnal na loď, uvázal k veslům a ujel. Potom ho zanesla bouře k ostrovu Sicilii. Tu mohl básník vplést mnoho pohádek, a jak byly podivné, tak je lidé rádi poslouchali.

Odysseus u kyklopů. Odysseovi zbylo ještě dvanáct lodí. Jedenáct nechal u ostrůvka,

na dvanácté se vydal se dvanácti druhy blíže k zemi. Nalezli tam obry kyklopy, kteří měli v čele po jednom velikém oku. Přebývali po různu každý ve své jeskyni a vedne si pásali po horách hojná stáda. Odysseus přišel do jeskyně nejhoršího z nich, jemuž bylo jméno Polyfem. Uviděli tam mnoho mléka, másla a sýra, jehňat a kozlat. Druhové chtěli si nabrati a prchnouti, ale Odysseus byl by rád viděl, kdo tam přebývá. K večeru se hrnula do jeskyně stáda ovec a koz, a za nimi olbřím Polyfem, ohromnou otep roští a okleštěků na zádech. Když ji spustil, rozlítli se cizí hosté do všech koutů. Pak zavalil vchod do jeskyně ohromným balvanem, že by ho ani 22 párů volů nebylo utáhlo, podojil stádo a rozdělal oheň. Uviděv za světla cizince zařval na ně, co jsou zač a co tu chtějí. Krátká řeč a pěkné slovo vymůže mnoho, myslil Odysseus a dal na rohatou otázku kulatou odpověď; zmíniv své osudy, pravil, že se jmenuje Udeis (Nikdo) a prosil o nocleh. Ale se zmýlil. Polyfem chopil dva z druhů za nohy a uhodiv jimi o zemi, že krev a mozek stříkaly, po kuse je povečeřel a zapil mlékem. Pak se položil příkem stádem a usnul. Odysseovi napadlo, nemá-li ho probodnouti mečem, ale jak by se pak dostali z jeskyně? Ráno kyklop zase posnídal jak povečeřel a vypustiv stádo zatarasil za sebou vchod. Zajatci přemýšleli, jak uniknouti, až Odysseovi kmitla chytrá myšlenka. V jeskyni byl dosti tlustý a dlouhý okleštěk, ten zahrotil a opálil, aby zatvrdl. K večeru se vrátil kyklop a učinil jak včera. Odysseus mu zavalil vína,

až se kyklop opil a tvrdě usnul. Odysseus a šest druhů popadli uchystaný kůl a rozpálivše jej, že jiskry sršely, vrazili jej kyklopovi do oka, až v něm zasyčelo. Polyfem řval bolestí a zlostí, a když se ostatní kykloповé sběhli, co se děje a kdo že mu blíží, pravil, že Nikdo. Kykloповé myslíce že se pomínul, rozešli se. Polyfem přísahal strašnou pomstu a ráno odvaliv kamen a stoje u vchodu vypouštěl ovce, ale každou svrchu ohmatával, nesedí-li někdo na ní. To vida Odysseus uvázal své druhy beranům pod rouno, sám se též upjal nejsilnějšímu do vlny a šťastně vyvázli. Skočivše rychle na loď řekli kdo jsou. Polyfem hodil po nich kamenem, že by jim byl rozbil kormidlo a prosil otce Poseidona, by potrestal Odyssea i jeho druhy. Poseidon dopustil na ně za to mnoho strastí na moři.

Odysseus u Aeola a Kirky. Odtud přijeli ku plovoucím ostrovům aeolským (liparským), kde přebýval král větrů Aeolus ve větrném zámku. Hostil je měsíc a na rozloučenou dal Odysseovi měch, do něhož mu vtěsnal všechny protivné větry. Měli tedy plavbu klidnou a za devět dní se šťastně dostali k samé Ithace. Odysseus právě usnul, a nešťastní druhové ze zvědavosti otevřeli větrný měch a hned se strhla bouře a zanesla je k obrům Laestrigonům, kteří mu vzali 11 lodí a všechny muže mu na nich požrali. Odysseus ujel s jedinou lodí.

Nedaleko byl Ostrov Aiaia. Z opatrnosti vystoupili až třetího dne na břeh. Odysseus poslal 22 vylosovaných druhů na zvědy. Ti potkávali

dravou zvěř a divili se, že jim nic nedělá. Na ostrově přebývala čarodějná Kirka, která lidi měnila ve zvířata. Když druhové Odysseovi přišli do jejího paláce, zazpívala jim, pohostila je a pak je proutkem proměnila ve chrochtavé vepře. Jen jeden, který vše zpozdílí viděl, zvěstoval Odysseovi, co se přihodilo. Odysseus opásav meč hned tam spěchal; cestou mu dal bůh Hermes bylinu od kouzla. Když mu Kirke chtěla učiniti jako jiným, vytasiv meč dorážel na ni. V úzkosti slíbila, že propustí jeho druhy; potfela je mastí, a hned byli jako prvě. Pobyli tam rok v samých slavnostech a radovánkách, až se jim zase ozvala touha po vlasti.

Odysseus v podsvětí. Kirka čarodějka poradila Odysseovi na rozchodnou, kudy by se dostal do podsvětí, aby si vyžádal věštbu o návratě do vlasti. Zajel daleko na západ a našel vchod do Hádu. Tam mu předpověděl věštec Teiresias, že ještě mnoho podstoupí a vystojí, že však posléze přec uvidí vlast a rodinu. Viděl tam stín matčin, jež starostí a zármutkem oň zemřela, viděl také stíny slavných hrdin trojských. Agamemnon hořekoval na svůj trudný osud, Achilles se zaklínal, že lépe na světě pohunkem než v Hadu knížetem. Uviděl také trápení zatracenců v tartaru. Dovědév se ještě, že doma ho toužebně čekají otec Laertes, věrná manželka Penelopa a zdárně dospívající syn Telemachos, rád pospíchal na denní světlo.

Prorocství Teiresiovo se začalo plnit záhy. Na další cestě bylo jim minouti sireny, které

na pobřeží čarovným zpěvem vábily plavce v jistou záhubu. Byly to obludy hezkých tváří ale dlouhých drápů, jež skrývaly pod vodou. Odysseus zalepil druhům uši voskem a sebe dal pevně přivázati ke stožáru. Když zaslechl líbezně svůdný zpěv, trhal sebou a poručil, aby druhové zaměřili k sirenám. Ale ti nic neslyšce plouli rovnou cestou dále, až byli z nebezpečí.

Odtud nedaleko byly mořské obludy Skylla a Charybdis, které ve vírech průlivu sikulského hubily, kdo se tam dostal. Skylla bývala ve skalní sluji se strany italské, Charybdis se strany sicilské. Illedě s ustrnutím, jak Charybdis srkala hrůzu vody, zajel blíže ke Skylle, která mu svými šesti hlavami uchytla šest druhů z lodi a požřela.

Odysseus na ostrově nymfy Kalypsy. Odysseus už všecek zarmoucen a velmi sklíčen přistál opět u Sicilie právě v místech, kde se pásla stáda boha Helia. Odysseus varoval, ať se žádný neopovázá ublížiti stádu, ale druhové, když Odysseus usnul, hladem zabili několik tučných krav a pekli. Odysseus procitnuv a čichaje vůni lekl se a netušil sobě a druhům nic dobrého, zvláště když stažené kůže kravské ještě živé se plazily po zemi a maso na rožni bučelo. Helios to hned požaloval Zevovi, a nebude-li Odysseus potrestán, že se na věky spustí do podsvětí a tam že bude svítit. Za šest dní zadul vítr a Odysseus pustil se na moře; Zeus naň poslal hroznou bouři, blesk mu zapálil loď, všichni druhové utonuli, on sám jedinký se zachránil na ostrov Kalypsin Ogygii.

Nymfa Kalypso si ho přála za manžela slibujíc mu nesmrtelnost. Ale Odysseus nedbaje lichotných slov a slibů denně z rána chodil na břeh mořský a sedaje tam plakával touhou po vlasti a po rodině, až se Zeus smiloval a zkázal, že již se smí vrátit. Rychle si stesal vor a po šestnáctidenní klidné plavbě, když už byl u ostrova Scherie nebo Korikyry, spatřil ho Poseidon, pustil naň bouři a rozbil mu vor. Odysseus přece doplaval ostrova, kdež na úmor utrmácený klesl do křoví a usnul.

Odysseus u Faiaků. Na ostrově Korikyře nebo Korfu přebýval vždy veselý národok Faiaků v pod králem Alkinoem, jehož manželkou byla Areta. Dcerka jejich Nausikaa přišla na pobřeží se služkami prat. Poházely prádlo do čisté vody s bílými oblázky na dně a šlapaly po něm. Když bylo vypráno a pověšeno, zahrály si v mřč a zazpívaly. Odysseus se zbudil a vstal. Dívky se polekaly a utekly, jen Nausikaa zůstala a z pozdálí vyslechla jeho prosby. Zanechavši mu vypraný oděv poradila mu, aby hledal pomoci u jejích rodičů. K večeru přišel do královského paláce, kde král a dvanáct knížat právě hodovali. Byl vlídně uvítán a pohostěn. Za řeči a zpěvů o válce trojské zaplakal Odysseus a zjevil, kdo jest. Faiakové mu vypravili loď a zavezli ho do nedaleké otčiny.

U Odysseů na Ithace už bylo běda přeběda. Dvacet let už byl Odysseus z domu a nebylo zvěsti o něm. Zpráva, že Troja padla, donikla též na Ithaku, ale marně rok od roku

čekali krále. Hejno knížat a šlechticů myslice, že Odysseus zahynul, dotěrně se nabízelo sličné Penelopě za manžely. Denně se scházeli v královském paláci a mařili Odysseův majetek. Starý Laertes, Odysseův otec, z mrzutosti se odstěhoval na venkov, a mladý ještě Telemachos neodvážil se opřít nestoudným nápadníkům. Věrná svému manželu Penelope slíbila lstivě, že si zvolí jednoho z nich za manžela, až utká rubáš tchánu Laertovi; ale co ve dne utkala, v noci rozpárala. Telemach nemoha se otce dočkat, vydal se na cesty pátrat po něm. S blahou nadějí, že se otec ještě může navrátit, přijížděl k domovu skoro v tu dobu, co se Odysseus opravdu blížil Ithace. Setkali se u věrného pastýře Eumaia, kdež Odysseus se jim dal poznati, a hned ujednali, jak potrestati vetřelce. Telemach to řekl matce, že otec se již vrátí.

Odysseus doma. Ráno se vydal Odysseus, oděný za žebračka, do královského paláce, aby se přesvědčil o svévolnosti nezvaných hostí. Již se hostili sedíce každý za svým stolkem a zapíjeli vínem s vodou míchaným, nabírajíce pohárem z kotla uprostřed zavěšeného. Žebraček se posadil na prahu síně k nemalé jejich zlosti. Když pak žebрал od stolka ke stolku, uhodil ho jeden stoličkou po rameně, druhý kravským hnátem do hlavy. Penelope vstoupila do hodovní síně a pravila, že manžel její rád střílel z luku. Kdo z nich tedy jeho luk napne a pustí šíp uchem dvanácti za sebou postavených prutů železných, od toho že přijme dary a vezme za manžela.

Ženichové nemohli ani luk napnouti, netak miřně spustit. Jen žebrák Odysseus luk napjal a jak se mělo stčlil. Pak Odysseus hromovým hlasem oznámil kdo jest a spěšně počal pouštěti šípy do nepřátel. Dvěře byly pozavírány, zbraně odklizeny, a když se jich domohli, bylo pozdě. Když už nebylo šípů, obořili se otec a syn a pastuchové mečem a kopím na ostatní a dobili je. Penelope zatím spala ve vrchním pokoji. Když uslyšela od služky Eurykleie, že ten starý sražený žebrák jest její manžel, zhrozila se. Dole zatím byly mrtvoly odklizeny a vše odrhuto a opláknuto. Odysseus vykouřiv síň sirou okoupal se a namastil a zase byl statný muž. Tak ho Penelope poznala a radostně vítala choťe tolik let oplakávaného.

Jádro bájesloví řeckého.

Mythologie čili bájesloví řecké, jako každé jiné, vypravuje věci podivné a pravdě nepodobné, nicméně mívají báje ve vědě hluboký smysl a důležitý význam. Alespoň viděti z nich, jak lid a všecek národ myslil o svém náboženství, a svých prvotných dějinách, co si vyprávěl o počátku světa, jak si představoval bohy, odkud vedl svůj původ, kterak si vykládal vznik mravů a základů státních.

Náboženským bájím učil se lid od básníků. Ti ve vlastní síle živé obrazivosti a básnické vlohy jakož i v pohádkové náladě kraje nejen básnicky vyzdobili, co již našli hotového ve starém podání, nýbrž pořád přivymýšleli něco

nového a poutavého, až prostičké náboženství národka pastýřského a loveckého se rozvětvilo v objemnou soustavu náboženskou. Odtud ta obšírnost, bujná různost, nedostatek jednoty, přesnosti a souvislosti, zvláště když se přibíraly náboženské názory také z ciziny, jako: Minotauros = foenický Moloch; Herakles, původně bůh sluneční, hubitel zlého, později foenický Melkart. Ze základních pojmů náboženských a z nejstarších pověstí řeckých kmitá někdy památka prvního dějstva pokolení lidského, více méně zjinačená, ztemnělá.

Důležitá jest v bájesloví symbolika. Někdy se v báji zhustovala a podoby nabývala nějaká idea, pouhá myšlenka: tak odboj titanů, gigantů a Tyfonův proti Zevovi bylo jen smyslné zobrazení mravní pravdy, že hmotná síla marně se zpírá proti vyššímu řádu; jindy se rouchem skutečné osoby a činnosti odívaly duševní věci jako: erinyje (furie) = zlé svědomí; opět jindy rozmanité jevy přírodní, zejména věčný oběh vzniku a zániku ve přírodě, jako: léto a zima = Proserpina na povrchu a v podsvětí; ještě jindy se vykládalo o jediné osobě, co činil celý národ: Zeus v býčí podobě unesl Evropu, značí vliv Foeničanů na Řeky a vůbec na národy evropské, Daidalova křídla znamenají vynález lodních plachet a t. d. v roztodivné rozmanitosti. Anthropomorfismem se k těmto věcem, vlastnostem a činnostem přimýšleli bohové a bohyně v podobě lidské. Ale přesně omezené působnosti neměli; jak přibývalo lidem vzdělanosti, zejména orbou a plavbou, tak bohům přibývalo vlastností a činnosti.

Z náboženství bývá nejvíce poznati pohan-
skou moudrost i pošetilost. Osud, fatum, moira
jest u Řeků strašná moc, která se jasně jeví a
tajemně halí. Zeus lidem nalévá osudy „ze sudu
osudu“, hned zase na vážkách „uvažuje“ úradky
osudu. Nejasno jest, je-li osud nad ním, či vedle
něho, či pod ním. Nejvyšší bůh byl stvořen
k obrazu člověčímu, nedokonalý. Tuto neshodu
cítili Řekové, proto postavili nad něho něco
vyššího, co již nemělo osobní bytosti. V této ne-
osobnosti byl osud slabý a všemocný. Tak vedl
pravý smysl pro pravdu do nesmyslu. Odkud ty
spory a bludy? — ze zbytku pravdy.

Z dějin národa vypravují báje rozličné
udalosti, ale nepraví, kdy se staly. Takové spadají
v dávné časy, kam už nedoniká svit dějin ustá-
lených, nicméně v nich mnohdy bývá zrnko
pravdy. Z pestrých pověstí herojského věku lze
vyvoditi pravdu, že byla doba hrdinská, kdy
mužové a rody hubili loupežníky a dravou zvěř,
zakládali města, dávali zákony a zaváděli slav-
nosti náboženské. Již záhy se spojovali ke spo-
lečným podnikům.

Trojská doba a po ní mykenská již mají
více světla. V čele národu byl král. Soudilo se
po starém zvyku. Mezinárodního práva neznali,
ale ctíli pohostinnost. Válka se vedla na lup a
plen neb aby se pomstila křivda. Že váleční za-
jatici propadali v otroctví a že se smělo kupčiti
otrokem, samo se rozumělo. Rodinný život ne-
býval bez krásných stránek. Za některé práce
ženské nestyděly se ani královny a kněžny:

Nausikaa jela na prádlo, Penelopa, Andromacha předly. Povšechná povaha řecká za doby herojské — dle Homera básníka — byla vášnivá, ale upřimná, pravdivá a vesclá, až na ten jemný závoj tesklivé zadumanosti, jímžto jest obestřena musa Homerova.

Pověsti o trojské válce jsou podivuhodná směsice smyšlenek a skutečnosti, báje a pravdy. Jisto jest, že Ilion město bylo a že s nádhernými stavbami a poklady bylo dáno v požeh. Není však jisto, byl-li opravdu král Agamemnon a Menelaos. Také všelico z přítomnosti se vložilo do starší doby herojské. Do skutečné udalosti vplynuly smyšlenky: únos Heleny, bohyně měsíce; pověst o Achillovi, bohu říčním, jehož otec byl Peleus (od Pelia, hory thessalské) a matka Thetis, bohyně mořská. Boj Achillův s Hektorem znázorňuje starodávnou řevnivost Aeolů (Řeků) s Dardany (Trojany). Odysseus zobrazuje povahu jonskou: opatrnou a lstivou, ale vytrvalou a nelekavou.

Počátky básnictví. Homer.

Několik set let asi uběhlo, než jazyk řecký nabyt té bohaté plnosti a lahodného proudu, jak se mu podivujeme v básních Homerových. První básnické plody řecké byly asi jako jinde krátké, prosté a neobratné písničky o slavnostech, při polní práci ve žně a vinobraní, na svatbě i na pohřebě. Prastaré jsou písně paeany; zpívaly se na počest Apollonovu, když kdo boha zač prosil neb mu zač děkoval nebo si důvěru veň

oživoval, zvláště z jara, když se zpívalo radostí, že minula zima. Starý je také hymenaeus, svatební píseň jinochův a dívek provázená hudbou a tancem.

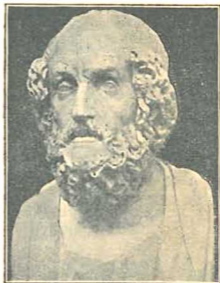
Nejslavnější starý básník a pěvec jest Orfeus a po něm Musaeus, oba zahalení v tajemné šero báje. Pocházeli prý z Thracie, ale snad spíše z rodiště mus, z krajinky Pierie na východním boku horstva Olympu. Chce se tím asi jen říci, že počátky básnictví řeckého byly jak mohly býti a bývaly — u lidu pastevčíska.

Jako citové básnictví, lyrické, tak i hrdinské čili epické vzniklo již v nejstarších dobách herojských. U každé slavnější hostiny knížecí a královské opěval rhapsod slavné činy předků. Pěvec tento přednášel a zpíval své vlastní básně ale také cizí oblíbené skladby. O Homeru se vědělo ve starověku, že složil dvě veliké krásné básně hrdinské, Iliadu a Odysseu. Byl prý slepý a chodě po řeckém kraji zpíval své básně. Odkud byl, se nevědělo; sedm měst řeckých: Smyrna, Rhodos, Kolofon, Salamin, Ios, Argos, Atheny přelo se o čest a slávu býti rodištěm Homerovým. Doba jeho připadá kolem r. 850 př. Kr.

Jiní praví, že Homera nebylo. Z rozličných nesrovnalostí a neshod v básních soudí, že Iliadu a Odysseu nesložil básník jeden, ale že mnoho pěvců z povolání opěvalo v kratších básních hrdinské činy z doby mykenské a trojské, míchajíce novější věci se staršími, živly mythické s historickými, báje a smyšlenky s pravdou. Tyto skladby, původně aeolské, rozprávěli prý

ionští pěvci v delší zpěvy, osamělé pověsti spřádali s jinými, menší stati vpřádali do větších, při tom všelico přibásňovali a přebásňovali, až z toho byl obsáhlý celek. Veršem epického básnictví byl šestiměr, hexamet, a že se nejlépe hodil k souměrné a klidné přednášce, zůstal jím navždy.

Nynější věda jde prostřední cestou; připouští, že některé stati a části Iliady a Odyssey vznikaly po různu, ale nechává Homerovi zásluhu, že většinu básní sám složil, četné roztroušené básně posbíral, na umělecké osnově sestavil a spořádal. Později když básnictví epické upadalo, byly staré písně napsány a zachovány paměti. Poslední jejich úprava, jak se posud zachovaly, pochází z dob Pisistratových.

Homer.

Antické ideální poprsí v Římě.

Homer sjednotiv svými básněmi Řeky v náboženství stal se jakožto zakladatelem svého národu; a že ve dvou předních heroích svých básní, v Achillu a Odysseu, vzorech síly a lsti, dal povšechné povaze řecké neskonalé mistrovský výraz, byl hned i vychovatelem svého lidu. Hoši se učili básním Homerovým na paměť. Ještě za Sokratových časů byli mužové, kteří celou Iliadu a Odysseu uměli z paměti.

II. DOBA STŘEDNÍ.

Po válce trojské.

Válkou trojskou končí vlastní báječná doba hrdinská. Dějiny řecké zůstávají ještě dále než sto let v šeru nejistoty, ale ví se z té doby na jisto, že se staly v Řecku veliké změny.

Kolem roku 1100 př. Kr. vytrhl z Thessalie bojovný národ Dorův na jih; něco se jich usadilo v blízké krajině Doridě, ostatní proud se tlačil dále k jihu, do Peloponnesu. Vůdcové jejich, majíce se za potomky Herakleovy, vedli si z toho právo, že Peloponnes jest jejich. Odtud název té výpravy: návrat Herakleovců.

Boje s domácím obyvatelstvem o Peloponnes byly dlouhé a tuhé, až posléze dorský kmen zůstal vítězem a pánem. Hrubá síla dorská přemohla vzdělanost mykenskou již chabnoucí a hynoucí; ostatek dorazil dorský vojn, že byl silnější a otrejší než mykenský. Tehda shořely staroslavné paláce tiryntský a mykenský, a zůstaly z jejich ohromnosti jen málokteré zbytky.

Dorové si založili na pravém břehu řeky Euroty útočnou posici Spartu, která se stala hlavním městem. Odtud i jméno Sparťané. Ze starého obyvatelstva zůstalo něco doma v porobě, jiní se vystěhovali do Arkadie, jiní jinam, i za moře. Ze Sparty pak ovládli Dorové ostrov Kretu a odtud pak šlo stěhování po ostrovech až do Malé Asie. Také jinde v Řecku se pohnulo obyvatelstvo ze svých sídel.

Kolonie.

Když obyvatelstvo některého kraje se zmohlo, že jich vlast nestačila všech živiti, nebo když se v domovině nesnášeli ve svornosti, hledala si část jich nového sídla. Zejména dorským stěhováním bylo mnoho kmenů řeckých vytlačeno ze své vlasti. Osazovali znenáhla ostrovy egejského moře, pořád dále od staré vlasti až i na pobřeží Malé Asie. Foeničané, staří plavci, byli jim zprvu příkladem a mistrem, vyváděli je jako staří mladé z hnízda a učeliví Řekové pak znenáhla osazovali výhodná místa na pobřeží středozemského moře až foenické osady tak zatlačili, že po nich skoro nezbylo stopy. Později už jedni táhli druhé a Řekové pak zakládali osady, aby dále ve světě měli sklady a stanice své moci a obchodu. Šest set let trvala osadnická činnost řecká.

Každý kmen řecký měl osady své. Byly nezávislé od rodné vlasti, ale zůstávaly s ní v živém styku. Vystěhovalci brali si ze staré vlasti posvátný oheň od oltáře a sošky bohův, aby se jim klaněli také v nové domovině. V důležitých věcech a sporech hledávali si rady a pomoci u metropole, města mateřského, a k náboženským slavnostem posílali své zástupce.

Východně Řecka byly známější osady: Mytilene, Smyrna, Milet, Efesus, Halkarnas, Byzantium (vní Cařihrad), Abdera (vykřičená jako řecký Kocourkov), Olynt a Potidaia. I v dalekém Černém moři byly přednější osady: Sinope, Trapezunt; dovážely se

tam plodiny z Uralu, kovy z Armenie, draho-kamy, perly, hedbáví a slonová kost z Indie. Některé osady tak se zmohly a zbohatly, že samy opět ze svých přebytků zakládaly osady: Milet sám jich měl přes 80. Na západ Řecka byla nejznámější africká osada Cyrene, v Hispanii Sagunt, ve Francii Massilia, nyní Marseille, kam donesli olivu a révu.

Nejznamitější osady byly v dolní Italii a na Sicilii. Bylo jich tam tolik a tak mocných, že se jim pospolu říkalo Velké Řecko. Některým ani Sparta ani Atheny se nemohly rovnati. Syrakusy město měly 300 000 obyvatel (jiní jich napočítali milion), a na 500 válečných lodí, pak Agrigent, Gela, Messina, Rhegium, Kroton, rozmařilostí pověstná Sybaris, Tarent, Kumy a Neapol.

Řekové ovládli středozemské moře s okolním pobřežím. Všude hlaholil řecký jazyk, všude se hemžilo řeckými osadníky, kteří stavěli města a chrámy, lodě roubili a sady zakládali. Byli hrdi na svou krásnou řeč a vzdělanost, všude se cítili Řeky proti barbarům, jako že cizím národům surovým, tupým a otrockým. Rhapsodové, potulní pěvci zpívali jim o dávné slavné době hrdinské, budili a udržovali jim vědomí národní jednoty a vlastenectví také v dobách, kdy vznikaly mezi nimi různice a spory.

Nárys domácích dějin.

Z počátku panovali všude po Řecku dědiční králové, po otci syn. Král býval i veleknězem

svého lidu, v míru vrchním soudcem a ve válce vůdcem. Pravomoc vedl od bohův. Dary a pocty, podíl z kořisti a výtěžek ze svých polností byly jeho důchody.

Ale již ve střední době dějin řeckých, od návratu Herakleovců do válek perských, buďto že někde rod královský vymřel, nebo že se zmrzelo nespravedlivé vladaření, nebo že králové sami ve sporech o trůn popouštěli ze své moci a tím šlechta jim na škodu velmi se zmohla, byla vláda královská ponejvíce zrušena a nastala republika. Třeba v Athenách, král Kodros. Když výbojní Dorové z Peloponnesu vtrhli do Attiky a oblehli Atheny, dostali věštbu, že dobudou města, neusmrtí-li krále. Dověděv se toho král Kodros, aby zachránil vlast, převlekl se za venkovana a šel na dříví do lesíka u nepřátelského tábora. Tam se dal do hádky se stráží a byl zabit. Pověřiví Sparťané poznavše jej, od táhli od města. V Athenách pak prohlásila šlechta, že nikdo není hoděn po Kodrovi býti králem; i zvolili z rodu Kodrova archonta, vládce na doživotí.

Místo králů vládla zámožná, vzdělaná a ve vojenství cvičená šlechta; z monarchie stala se aristokratie. Šlechtici považující se za „pány obyvatele“ státu, volili ze sebe státní radu, osazovali soudy a ve válce vojvodili. Aristokratie přecházela v oligarchii, vládu několika, když vrchní vládnoucí rody nedbajíce starého zvyku a práva hleděli si jen vlastních prospěchův a jen mezi sebou se ženili. Obyvatelstvo státu roze-

stoupilo se pak ve dvojí nepřátelskou stranu, vrchní a dolní, utlačitelův a utlačovaných. Ve státě, kde lid a šlechta byli jednoho původu, všichni potomci hrdin a králů, nebývala protiya tak příkrá, jako ve státech kde národ porobil jiný národ a zřídil si vládu nad ním. Vítězové stali se pány pozemků, porobený starý majetník poplatným nájemcem; s jedné strany tvrdá vrchnost, s druhé bezprávní lid, dvojí různý národ proti sobě.

Ale lid se zmáhal, bohatl a vzdělával. Mužové chytří a ctižadostiví snažili se lidu zalsbiti, strhnouti jej za sebou, svrhnouti aristokraty a státi se sám vládcem. Když pán nadchází prostého, jistě cos cítí u něho. Z vůdce lidu stal se tyran. Napřed chodil jak ovečka, pak trkal jak beran. Ale slovu tyran nebývalo tehdy rozuměti, jak se mu nyní rozumí. Tehdy znamenalo samozvaného uchvatitele vlády. I tyran může býti dobrý panovník, a bylo jich několik. Ale vláda mocí uchvácená mohla se jen násilím držeti; a že nejedem samozvanec byl ukrutný a lakomý, nabylo jméno významu nedobrého. Takový samovládce nikde se neudržel dlouho, leč v Korintě a v sousedním Sikyoně. Někde jej už samého, jinde až některého jeho nástupce svrhla šlechta nebo lid. Mnohý tyran se obendával panovnickým leskem a míval královské choutky; prováděl velké stavby a vše zařizoval dle novější doby. Nucený klid ve státě a záliba v nádheře prospívaly jemnějším potřebám životním: dařilo se básnictví, umění a vědy.

Lidu přibývalo počtem, a že nabýval majetku a vzdělanosti, nabýval časem i moci a vědomí své síly, domáhal se rovného práva a docházel ho. Tak vznikala demokracie, lidovláda. Jen že lid nezůstával vždy jednak rozumný, vážný a poctivý, zvláště když ve státě opanovala luza, spodní kalná usedlina lidu; lid často nedbával rádců, kteří mu mluvili pravdu, třeba i někdy trpkou, a raději poslouchal svůdců, kteří lichotili jeho marnivosti a rozněcovali jeho vášně. Taková demagogie, ochlokratie nebo luzovláda mívala neblahé následy v zemi i za hranicemi. V zemi udržovala spory s třídou majetnou, která nesouc břemena chtěla mít také práva; za hranicemi nerozvážně a zbytečně se začínaly nepřátelské zápletky a zhoubné války.

V tomto povšechném kole chodily domácí dějiny států řeckých, ale všude nějak jinak, s větší nebo menší odchylkou a růzností od souseda.

Atheny a Sparta.

Po velkém stěhování dorském rozsadily se kmeny řecké již na trvalo a pevně. Velké mocné říše z doby mykenské se rozdrobily v samostatné kraje a krajinky dle přirozené povahy sídla. I pouhá města s kouskem okolí bývala o sobě státečkem. Když pak se začaly zakládati osady, bylo těch státečků mnohem více.

Ze států řeckých vynikly nad ostatní Sparta a Atheny. Oba národové byli si vzájemně živým opakem. Měli to již v povaze. Sparťané byli původu dorského, Atheňané jonského. Jevilo se to

v řeči, v umění a ve všech okolnostech a případech života soukromého i veřejného. Sparťané byli silní, rozmyslní, houževní až drsní a tvrdí, nepfáli ničemu novému a cizímu a hleděli při všem na užitek; proti tomu Atheňané byli bystrého ducha, vzletné básnické mysli, jemných způsobů, snadno se podráždili, jednali kvapně a nerozvážně, milovali novotu a nevázanost. Atheňané se podobali jinochu nadšenému pro vše krásné a dobré, smělému a vznětlivému; Sparťané muži dospělému, který chladně uvažuje a pak jedná vytrvale. Sparťané byli více aristokrati, Atheňané demokrati. V obojí povaze bylo něco dobrého a něco zlého. Dobré stránky je vedly k moci, slávě a velikosti, zlé jim oběma způsobily nepokoje, války, až posléze i záhubu.

V dějinách Sparty a Athen se jakožka soustřeďují dějiny všeho národa hellenského. K tomuto velikému významu jim položili základy dva zákonodárcové, u Sparťanů Lykurg, u Atheňanů Solon, kteří dvojím a dle povahy lidu zcela různým směrem a způsobem zákonův utvářili rozvoj a sílu státu.

Sparta.

Dorové vtrhnuvše od severu do Peloponnesu podrobili si domácí obyvatelstvo dlouhými a krutými válkami a založili tam trojí říši: Argos, Lakonii, Messenii. Temenos vládl v Argu, Aristodemos v Lakonii, Kresfontes v Messenii. Nejdůležitější z nich byla prostřední Lakonie, a v ní zase nejdůležitější kraj, údolí po obojím břehu

řeky Euroty, který šel na západ po horstvo Taygetos, na východ po Parnon. Na břehu řeky založili dva královští bratři město Spartu, od něhož přišlo jméno celému národu. Od těch dob měli Sparťané dva krále, z rodu Agisova a Eurypontova.

Lykurg.

Když král Eunomos zahynul ve shluku lidu a syn jeho nástupce zemřel ještě dosti mladý, měl býti králem jeho syn, ještě dítě. Proto vládl zaň jeho strýc a poručník Lykurg, mladší bratr nebožtíka krále. Ovdovělá královna, jeho svatka, chtěla ho za manžela, ale že Lykurg odmítl, počala jej osočovati, že malému kraleviči ukládá o život. I vzdal se Lykurg vlády a odešel z vlasti na cesty, napřed na Kretu. Tam poznal zákony a správu krále Mina a seznal se s Thaletou, slavným státníkem a básníkem, jehož pozval, aby přišel do Sparty utvrdit je ve svornosti. Odtud se pustil do Egypta, procestoval Malou Asii, tam poznal zpěvy Homerovy, a po desíti letech, plný vědomostí a zkušeností vrátil se domů s úmyslem dáti své vlasti nové zákony. Svěřiv se předním mužům, jak zamýšlí vlast uspořádati, a když z Delf došla dobrá odpověď, lid byl ochoten k poslušnosti. Účelem zákonů Lykurgových bylo: vychovati národ bojovný, jemuž by stát byl nade vše.

Gerusia. Lykurg nerušil vše staré; co se mu hodilo, nechal jak bývalo. Napřed upravil poměr mezi oběma králi a lidem. Důstojnost královská byla v obojím rodě po meči dědičná.

Ve válce byli králové vrchními vůdci a měli moc neobmezenou, nad životem i nad smrtí. V míru byla moc velmi ztenčena. Mezi krále a širé zástupy lidu vložil Lykurg starou radu, gerusii. Lid do ní volil 28 starců, gerontů, každý aspoň šedesátiletý; volen býval jen muž počestný a úřad mu zůstal do smrti. Oba králi jim předsedali, že jich tedy všech bylo v radě třicet. Gerusia, rada starých, byla nejvyšší moc ve státě: rozhodovala o životě a smrti, o cti a necti, zavírala smlouvy a spolky a usnášela se o zákonech, které se měly předkládati národnímu shromáždění. Králové hlasovali poslední, aby nemátli a nestrchovali druhých.

Eforové t. j. dozorcí. Později vrchní moc ve státě přešla na 5 eforů. Z prvu byli eforové jen policejní dozorcí pěti okresův obce spartské a měli malou moc soudní. Ale když králové za dlouhých válek prodlévali někdy několik let v poli s vojskem, přibývalo eforům ve Spartě práv a moci, až kolem roku 580 př. Kr. stali se vrchními dozorcí všech úřadů; nesprávného úředníka mohli pokutovati a sesaditi; i na krále dozírali a směli je trestati vyjma na hrdle. Eforové řídili radu a shromáždění lidu, prováděli, na čem se toto usneslo, dohlíželi na výchov mládeže, spravovali státní jmění, dva doprovázeli krále do války. Vrchní z eforů byl eponymos; rok se nejmenoval po králi, nýbrž po vrchním eforovi, který předsedal ostatním.

Národní sněm, halia, scházel se jednou za měsíc, právě v úplněk, a to s takovou přes-

ností a pověřivostí, že od toho zvyku neupouštěli ani v nebezpečných dobách, kdy čekáním úplňku zmeškali sobě a jiným příhodnou chvíli k rozhodnému činu. Sněm se konal pod širým nebem; Sparťané naň chodili ozbrojeni a lomozem zbraní jevíli souhlas neb odpor. Sněm volil ročně efory, vypovídal válku, zavíral mír a jednal o důležitých věcech státních. Řečníci se nesmělo, jen se o tom hlasovalo, co jim předkládala gerusia. Na sněm chodil každý pravý Sparťan, když dospěl 30. roku a nebyl stížen atimíí, ztrátou cti.

Perioikové a heloti. Kromě vlastních Sparťanů, kteří do země vpadli a válečně jí dobyli, zůstali v zemi potomci podrobených Achajů. Kteří se smluvili se Sparťany a dobrovolně vzdali, zachovali svobodu a dostali něco pozemků dál od řeky Euroty, v krajině méně úrodné, hornaté. Že sídleli kolkolem vlastních Sparťanů, jmenovali se perioikové. Pěstovali orbu, prováděli obchod a průmysl; z polí odváděli polovici užitku, z obchodu a průmyslu platili daň, chodili do války, ale práv občanských neměli. Bylo jich na 120 tisíc.

Mnohem hůře bylo helotům. Pověst vypravuje, že se tak nazývali dle města Hela, jehož obyvatelé nejdéle se Sparťanům bránili, až se vzdali na milost i nemilost. Jméno znamená pak vůbec zajaté ve válce. Neměli pozemků, byli rozestrkáni po spartských obcích a pozemcích za otroky a žili s rodinami po chatrčích. Robotili Sparťanům na poli, ve válce jim nosili zavazadla, veslovali na válečných lodích a z nouze je stavěli

do válečných řad lehkooděncův. Od volných občanů se lišili sprostým oděvem. Pán mohl s helotem nakládati jak se mu zlíbilo tvrdě a krutě a neměl z něho žádné odpovědnosti. Zákon jen zakazoval helota prodati neb na svobodu pustit. Bylo jich na 250 tisíc. Sparťané jim nedůvěřovali a kde zvěřili, že by se co chystalo ke zpouře, dospívající mládež spartská učila se na nich válce, nenadále tam vpadala, podezřelě zjímalá neb na místě porubala.

Vlastní Sparťané. Jediní právní občané byli vlastní Sparťané neb Lacedaemoňané, potomci vítězných Dorů. Jim patřily nejúrodnější pozemky v poříčí Euroty; každý Sparťan dostal hned po narození z pozemků státních podíl neb los, který stačil i na výživu rodiny. Všichni Sparťané se dělili na tři fyly, každá fyly měla deset ób nebo fratrií, všech tedy 30. Óba nebo fratrie bylo sdružení rodin, které se počítaly za potomky po jednom praotci. Dvě óby z nich byly královské, a každá, kromě královských, volila ze sebe a za sebe starce jednoho do staré rady. Sparťané byli ve státě vojenskou šlechtou a samojediní drželi všecka práva politická. Nezabývali se ani orbou ani průmyslem, to vše za ně konali perioikové a heloti. Jedinou prací a zaměstnáním bývala jim válka a v míru vojenský cvik.

V y c h o v á n í. Vlastních Sparťanů bylo všech všude asi 10 tisíc, proti poddaným perioikům a helotům velmi málo. Co jich nebylo počtem, měli nahrazovati vojenskou statečností, aby poddané

udržovali v poslušnosti. Sparťan byl od mala chován na vojna, všecko vychování směřovalo k otužilosti a srdnatosti. Jako všechny pozemky byly vlastně majetkem státu, tak si sobil stát i právo nad životem občanů, jako by stát byl majetníkem a člověk jen uživatelem lidského života. Dítě bylo po narození prohlédnuto; silné a zdravé necháno matce, neduživé pohozeno v horách taygetských. Od 7. roku byl chlapec vzat do státní výchovny, kde s vrstevníky po čtách se učili, společně skotačili, jedli a spali. Učili se hudbě a zpěvům, správně mluvit a trochu psát. Nade vše měli zvykati hladu a žízni, horku a zimě a všelijaké námaze. Pod širým nebem bosí a prostovlasí se cvičivali co den v běhu a skoku, v zápase a ve zbrani. V zimě chodili v lehkém oděvu a chodili si na šáchoří k Eurotě, aby měli na čem spát. Jídla dostávali málo, ale směli si přikrástí, aby se cvičili ve válečné lsti, jen že běda, kdo byl v tom chycen. Od 16. roku směli chodit do Taygetu na lov. Otužilost měli osvědčovati zvláště ve svátek bohyně Artemidy. Před jejím oltářem byli veřejně mrskáni a ne-jeden hoch padl bolestí, ale ani nezavzlykal.

Každá četa si volila náčelníka, jenž na ně dohlédal, ve vojenských hrách jim velel, váhavě povzbuzoval a vzdorovité trestal. Měli býti ve všem skromní, pravdomluvní a ke starším uctivi. Vstoupil-li stařec mezi ně, hned vstali ze stolic; ve společnosti starších směli jen mluvit, když se jich kdo tázal; odpovídati měli krátce a jadrně, slovem „lakonicky“.

O slavnostech zpívávali starci, muži a hoši ve sborech. Starci pěli: „bývali jsme muži, sama síla a srdnatost“; mužové odpovídali: „a my jsme; kdo chceš, zkus“; hoši sbor končili slovy: „a my kdysi budeme, a ještě statnější“. Tak se hoši učili a cvičili do osmnácti let. Pak z něho byl jinoch, efebos. Od osmnácti do dvaceti let konali vojenskou stráž po venkově, hlídali heloty, aby se nezbouřili.

Kázeň mužů. Dvacátým rokem stával se Sparťan dospělým. Od té doby mu začínala povinnost vojenská až do šedesáti let, a přísná kázeň trvala dále. Dospělý Sparťan se přihlásil k některému družstvu stanovému, které v míru mívalo společný oběd na společný náklad a ve válce po patnácti bývalo pod jedním stanem. I králové náleželi ke svému družstvu a stolovali s ním. Hlavní pokrm byla „černá polévka“ z vepřového masa, krve, koření a octa. K jídlu se podávalo ječného chleba a pohár vína. Každý stolovník skládal na to měsíčně něco mouky nebo krup, vína, sýra, fíků a nějaký peněz. Hostiny měly se konati veřejně, aby při nich nebylo ani nestřídmosti ani lahůdek. Opilost se počítala za trestnou neřest; Sparťané prý opjeli heloty, aby mládež viděla, jak hanebná je to mrzkost.

Domácnost Sparťanova byla velmi prostá. Každé pohodlí a všecka nádhera byly přísně zakázány. Domky byly dřevěné, všecko v nich, dvěře, podlahy a stropy jen pilkou a sekerou zrobené. Sparťané nesměli do ciziny, aby se jim tam nezlíbil měkčí zvyk a mrav; jen státní po-

selstva a zástupcové k náboženským slavnostem vycházeli za hranice. Peníze v zemi bývaly jen železné, aby se cizincům stížily obchody a styky se Spartou. Kdykoli se uznalo za prospěšno, všichni cizinci byli vykázáni ze země. Z té prostoty a přísnosti přecházelo něco i na ženské pohlaví.

Válka. Láska k vlasti, statečnost a ochota, každou chvíli dáti život v boji, byly přední ctnosti Sparťanů. Válka bývala jejich radost. Ve Spartě bývalo nejveseleji před válkou. Místo obyčejného oděvu oblékali sukni sváteční, nachovou a nosili lesklé zbraně. V táboře byl jim život volnější a veselejší.

Do boje si věnčili hlavu jako na slavnost. Za zvuků píšťal a válečných zpěvů postupovali do bitvy krokem volným a pevným. Vrátit se z boje bez pavézy bylo největší hanba; pavéza bývala Sparťanovi jako máry, na níž ho nosili z bitvy; proto matka nebo manželka podávajíc mu ji říkala na rozloučenou: s ní (jako vítěz) neb na ní (jako mrtvola). Padlý v boji býval ověnčen vavřínem a směl míti na hrobě nápis. Zbabělec, jenž by byl ustoupil z válečné řady neb utekl z boje, pozbyl na vždy občanské cti a býval v největším opovržení. Nesměl do stanového družstva ani ke společnému obědu; chodil trhanem a hlavu míval po jedné straně ostříhanou.

Lykurgova smrt. Když takto zařídil Sparťanům všecek život veřejný i soukromý, Lykurg chystal se do ciziny a zavázal krajany přísahou, že nic z jeho zákonů nezmění, dokud

se nevrátí z cest. Odešel do Delf otázat se, jsou-li zákony dobré. Odvětili, že Sparta dotud zůstane městem slavným, dokud bude dbáti těch zákonů. Lykurg zkázal výrok ten do Sparty, odešel do ciziny a nevrátil se. Zemřel prý na Kretě a umíraje poručil vsypati popel svůj do moře, aby ani ten se nedostal do Sparty a nepovažovali se tam za sprostěné slibu.

Povaha zákonů. Několik set let zachovávali Sparťané zákony tyto a byli nejstatečnější válečníci v Řecku. Podmanili si nejen sousední Messeňany, nýbrž i mnoho jiných států na Peloponnesu přinutili uznati jejich nadvládu, hegemonii. — Zákony, které žádaly úplnou podřízenost a ztracenost osoby ve státě, mohly z občanů dělati dobré vojíny, ale nikoli šlechtné lidi. Nedopouštěly žádné vyšší snahy. Hubením dětí, nepřátelstvím k cizincům a nelidskou krutostí na otroky deptala se lidská důstojnost. Jemný mrav, něžný cit a pospolitá láska neměly vzniku ve Spartě. Stát byl vojenský tábor. Děti nenáležely rodičům, rodina byla za nic. Všecky ctnosti se rozplývaly v jedinou statečnost. V půdě tak tvrdé a hladové nedařily se květy života, vědy a umění.

První válka messenská.

Dorové po vpádě do Peloponnesu opanovali nejen Lakonii, nýbrž i západně Messenii a severně Argos. Ale ani tu ani tam nevyspěli v takové válečnické a neporobili tak domácího obyvatelstva jako v Lakonii Sparťané. Když tedy v malé Lakonii časem obyvatelů tak přibýlo, že

nestačilo podílů půdy čili losů, počali Sparťané chtivým a závistivým okem pozíratí za hranice, do sousední úrodné Messenie. Sparťané cítili se válečně nad Messeňany, proto bez opovědi přestoupili hory Taygetos a zdvihli zbraň proti soukmenovcům. Obezřetně a zvolna táhli do nitra země. Messeňané nejsouce tak honěni ve válce, ustupovali do měst a teprve se cvičili ve zbraní. Pak vyrazivše proti krutému nepříteli bojovali tak statečně, že Sparťané se zarazili v dalším výboji. Ale brzy se zpamatovali a Messeňanům nezbývalo než opět ustupovati. Hrdinský Messeňanů král Aristodemos osadil horskou tvrz Ithomu. Marně jej obléhali Sparťané pod králem Theopompem a Polydorem. Když ve dvacátém roce obležení nastal na Ithomě hlad a mor, radilo se jim z věštírny, aby obětovali bohům pannu z královského rodu. Proto Aristodemos sám probodl svou dceru. Sparťané byli zahnáni, ale válce nebylo konec.

Messenští znova poslali do Delf, jakže válka skončí. Věštírna odpověděla, který národ Zevovi na Ithomě dříve obětuje sto třínožek, ten že zvítězí. Sparťané to zvěděli. Než Messeňané mohli třínožky zhotoviti, Sparťan jeden rychle uhnětl sto malinkých třínožek hliněných, v noci tajně přešel hradby a rozestavil před chrámem podivný dar. Ráno Messeňané vidouce to hned čili leš a klesli na mysli. Poznav Aristodemos, že darmo obětoval dceru, která se mu zjevovala ve snách, žalem se zabil nad jejím hrobem. Messeňané uchýlovali se z Ithomy do pomezních hor

arkadských. Sparťané zabravše dvě třetiny země hned si je rozlosovali; z ostatní třetiny se jim polovice výtěžku odváděla do Sparty. Kdo z Messenských nechtěli býti heloty, vystěhovali se do zámoří; tak na Sicilii stará osada Zankle ožila v novou Messanu.

Druhá válka messenská.

Uplynulo několik desetiletí a válka se vzničila znova. Messeňané pilně vzdělávali zbytek země, že se jim tolik rodilo jako dříve v celé Messenii a při tom se cvičili ve zbraní. Vůdce jejich Aristomenes získal na pomoc Arkadány a s druhé strany kraj Argos také povstal proti Sparťanům. Věděliť oba pomocníci, padne-li Messenie, že pak dojde na ně. To byl počátek druhé války messenské.

Tou dobou měla města Elis a Pisa spor, kterému z nich náleží právo pořádati národní hry olympijské. Že Sparťané stranili Elidanům, Pisané se přidali k Messenským. Válka se z počátku dařila spojencům a Sparťané se ocitli v nemalé tísní, z nížto jim opět pomohla věštba delfská: zkázala Sparťanům, mají-li zvítězit, aby si vyžádali pomoci z Athen. Ale Atheňané jako na posměch jim poslali místo vojska jen kulhového básníka Tyrtaea, který však se jim stal platným za velikého vojevůdce. Ve Spartě by nebyl vyrostl, neboť by ho tam kulhánka byli hned za mala zmařili. A kolik snad veleduchů zahynulo tam jen proto, že se narodili slabšího těla.

Aristomenes už vyhrál tři bitvy, Spartané ochabovali. Básník Tyrtaeus je rozohnil nadšenými zpěvy, že schopivše se posléze také zvítězili u velkého příkopu, ale jen zradou krále arkadského. Aristomenes stáhl voje do nepřístupné pevnosti Eiry. Vypadnuv kdysi z města s vojskem na nepřátele byl jat, na smrt odsouzen a hozen do propasti. Ale brnění ho zachránilo, že se nezabil. Uviděv lišku ohryzávati mrtvoly, chopil ji za ohon a tak se dostal těsnou skulinou na povrch a zpátkem do města. Deset let Spartané oblébali horskou tvrz. Teprve když se jim za hrozné bouře podařilo vniknouti do pevnosti po nehlídané hradbě, obrátila se válka a skončila na plný prospěch Sparty. Kdo se nevystěhoval, stal se robotězem na kdysi vlastním pozemku.

Tím také se rozhodl spor Elidy s Pisou. Spartané rozhodivše město rozhodli, že národní slavnosti olympijské mají se konati v Elidě. Po některých ještě bojích domohli se Spartané náčelnictví na Peloponnesu. Všecky státy dolního Řecka byly povinny stavěti jim vojska pod vrchní velení, a ve Spartě umívali vlastní prospěch ulíčiti na společnou záležitost Peloponnesu. Takto spojená moc válečná byla velmi vítaná a potřebná v tisni řecké proti návalu perskému; ale že Sparta nepřála jinému státu také nabyti hegemonie, strhly se žalostné boje Řeků s Řeky, když se Athenám podařilo nabyti nadvlády nad Řeckem ostrovním.

Atheny.

Stará správa země.

Z prastarých časů zachovala se jména králův athenských: Kekrops, Erechtheus, Aegeus a Theseus. Tento prý sjednotil Attiku ve stát, jehož hlavní město byly Atheny. Královský stát Attika zachoval se z doby mykenské.

Dle dávné pověsti přestala v Athenách vláda královská, když po dobrovolné smrti krále Kodra (asi 1088 př. Kr.) šlechta prohlásila, že po něm nikdo není hoden královské hodnosti, a byl zvolen archon, vladař. Pravdy v tom jest, že časem vedle chabých králů napřed nastal polemarch, vojevůdce, a pak i archon, správce vlády. Obojí úřad se dával eupatridům, „pánům obyvatelům“, t. j. šlechticům zprvu na dosmrti, později na deset let; od roku 682 bylo archontů devět a byli voleni jen na rok, aby více šlechty dostalo se k vyšším úřadům. Vlastnímu králi zůstal jen úřad velekněžský, však i toho pak mohl dosíci šlechtic. Kromě toho byla ve státě rada ze samé šlechty.

Athenský stát vznikl, že Theseus spojil čtyry kmemy attické v jeden celek. I v pozdějších dobách dělilo se obyvatelstvo Attiky ve čtyry fyly, každá měla tři fratry; do fratry se počítalo třicet rodů, do rodu třicet rodin. Obyvatelstvo se rozstupovalo ve dvojí stranu: šlechtu a lid. Šlechta měla více pozemků a v krajinách úrodnějších. Majetnější nešlechtici také se živili orbou a obchodem.

Drakon. Ale ve státě byli také chudší svobodní sedláci, nájemci panských pozemků a řemeslníci. Za vlády eupatridů vedlo se jim pořád hůře. Mnozí konajíce službu vojenskou a z jiných příčin se zadlužili, a dle tehdejších přísných zákonů směl věřitel zabaviti dlužníku všecek majetek, ba směl ho i s rodinou vzíti nebo prodati do otroctví. Lid také nedocházel u soudu práva, neboť panský soudce nezřídka vykládal zvykové právo na prospěch šlechty, protože nebylo zákonů psaných. Lid se dožadoval, aby se zákony sepsaly a podle nich aby se soudilo. Šlechta svěřila ten úkol archontu Drakontovi (roku 621 př. Kr.). Ten sepsal, co a jak již ode dávna se konávalo dle právního zvyku. Že však lid očekával důkladnou změnu zákonů na svůj prospěch, a zatím tam našel jen zase to, co se posud dalo dle nepsaného zvyku, byl ovšem trpce zklamán. Drakon prý musil z Athen, aby ušel pomstě rozkaceného lidu. O jeho zákonech se říkalo, že jsou psány krví; na krádež ovoce nebo zeliny ukládala se pokuta smrti jako na vraždu nebo na vyloupení chrámu. Ale Drakon vlastně jen splnil, co měl uloženo: sepsal zákony, jaké tehda byly v obyčeji. Na polní pých býval za stara přísný trest, neboť Attika byla původně čistě rolnický stát. Za to měly zákony Drakontovy mnoho dobrých stránek; zastavily krvinu čili krevní mstu a vražda a zabítí měly se veřejně soudem vyšetřovati a trestati.

Otroctví a bída se zmáhaly, lid byl nespokojen a docházelo k bojům. Kylon, smělý a ctižádostivý šlechtic athenský a zeť Theagena,

tyrana megarského, byl by rád pomocí lidu uchvátil vládu; již si na to obsadil vyšehrad Akropolis. Archon Megakles je tam oblehl; vůdci posádky se podařilo prchnouti, ostatním slíbil Megakles volný odchod; sotva však vyšli z chrámu, dal je věrolomně porubati. Když pak na Atheny dopadaly nešťastné rany jedna po druhé, viděl v tom lid trest boží za nešlechtný čin a Megakles odešel do vyhnanství.

Tak athenský stát v nitru rozervaný neměl dosti síly na venek, a nepřátelští sousedé vidouce tam zmatek a rozbroje chystali útoky na Attiku. V té době žil v Athenách Solon, muž hodný a vlasti milovný, jenž měl vážnost a důvěru jak u bohatých tak u chudiny. Ten pomohl vlasti z nebezpečí.

Solon.

Byl prý z královského rodu Kodrova. Jsa mužem vzdělaným a šlechtným a jak bylo zvykem i činným obchodníkem, všímal si světa na obchodních cestách, až nasbíral vzácných vědomostí a bohatých zkušeností. Počítá se do řady sedmi mudrců starého světa. Vedle moudrosti měl horoucí lásku k vlasti.

Za sporů lidu se šlechtou osadili Megařané athenský majetek, ostrov Salaminu. Atheňané se několikrát pokoušeli opět ostrova dobytí, ale vždy jen se ztrátou a marně. Posléze už pod trestem smrti bylo zakázáno vyzývati k boji o Salaminu. Tu Solon těžce nesa ztrátu krásné Salaminu vystoupil na náměstí na řečniště a

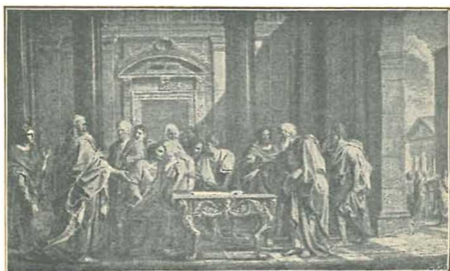
dělaje se šileným přednášel zástupům kolem něho sběhlým nadšenou báseň o lásce k vlasti a o kráse odňatého ostrova. Báseň končila: „Vzhůru na Salaminu! Dobudme utěšeného ostrůvka! Shoďte zlostně potupné jho!“ Posluchači byli tak uchváteni, že odhodlaně volali: „Do boje za Salaminu!“ Solon se jim postavil v čelo a smělym útokem dobyv ostrova stal se miláčkem Atheňanů všech. Brzy po tom, roku 594 př. Kr. zvolila ho šlechta prvním archontem, aby obnovil pokoj a pořádek v zemi, aby dal státu novou ústavu a sepsal nový zákonník.

Úleva. Solon měl úkol velmi nesnadný; zámožná strana nechtěla sleviti ze svých práv a výsad, na druhé straně mluvil chudý lid už o úplném rozdělení statků. Solon nejprv ulevil lidu břemena, by zachránil stav selský. Zákonem, jemuž jméno seisachtheia (ze slov seio = strásám a achthos = útrapu), prohlásil dluhy na pozemky neb na tělo za zrušené a neplatné. Už se nesmělo půjčovati „na tělo“ t. j. za osobní svobodu. Věřitel už nesměl dlužníka prodati ani dlužník nesměl prodávati děti. Kdo byl v otroctví za dluhy, byl propuštěn na svobodu a kdo byl prodán za hranice, vrátil se z otroctví na státní útraty. Za dluhy na pozemku vážnoucí dostali věřitelé od státu jen částečnou náhradu.

Práva a povinnosti. V politickém zřízení Solon také všelico změnil. Zrušil rozdíl mezi městem a venkovem: všichni obyvatelé Attiky stali se občany athenskými. Všecka závislost stavu na stavu přestala; zákon každého občana

chránil jednak. Solon v moudré umírněnosti rozdělil politická práva nesterajně, aby pouhé davy neprozrávého lidu nenabýly převahy ve státě; kdo měl více povinností, měl i více práv.

Solon dal Athenám ústavu timokratickou. Dle pozemkového majetku rozdělil obyvatelstvo ve čtyry třídy: v první byli velkostatkáři, kteří těžili z polností ročně nejméně 500 medimnů

Solon vykládá své zákony.

Obraz v pařížském Louvru.

(měřic) obilí nebo poměrnou úrodu oleje a vína, kteří tedy dle našeho výměru měli pozemků na 200—250 jiter; do této třídy náleželi také bohatí kupci a průmyslníci; povinnost měli vyzbrájeti válečné lodě, skládati se na veřejné častování fyl, vystrájeti slavnosti (leiturgie) a j. — V druhé třídě byli rytíři, kteří těžili 300 měřic; vojenskou službu konali na koni a sami si jej vydržovali.

— Do třetí třídy náleželi menší zemani se 200 měfic, kteří tedy měli aspoň na 70 jiter pole; ve válce sloužili na své útraty jako hoplité, těžkooděnci a činili jádro všeho vojska. Tyto tři vyšší a zámožnější třídy platily daň. — Všichni ostatní obyvatelé, sedláci s menším výtěžkem, dělníci, kramáři, lodníci byli ve čtvrté třídě; ve válce dostávali žold a sloužili za lehkou oděnou prakovněky a na lodi za veslaře. — Za větší povinnosti více cti a práva: z první třídy bývali archonti a členové areopagu; druhá a třetí třída měly s první třídou přístup do bule, velké rady; čtvrtá třída směla jen do národního shromáždění.

Vedle právních občanů byli v zemi též metoikové, jacísi poloobčané; k nim se počítali cizí řemeslníci, kramáři a pod.; pak byli též otroci; nikdo jich nesměl ani týrati ani zabiti. Před zákonem je zastupoval některý občan. Byl-li otrok propuštěn na svobodu, stal se z něho napřed metoik, pak teprv občan.

Správa státní. Ekklesia čili národní shromáždění nebo sněm usnášel se o zákonech, o míru a válce, volil úředníky, slovem jednal o všech záležitostech státních. Šlo-li o důležitějšího jako: uděliti komu právo občanské, odpustiti státní dluh, zrušiti atimii, mělo býti přítomno alespoň 6000 občanů. Aby národní shromáždění nevybočovalo z mezí, měla bule, velká rada, rada čtyř set zkoumati a upravovati zákony a návrhy, které se měly předložiti národnímu shromáždění. Kromě toho vedla bule správu finanční, neb Solon moudře nechal správu státních

peněz třídám majetným. Výbor této rady, sto prytanů, býval archontům k ruce; byli rozvrženi na čtyry části a každá čtvrtina úřadovala čtvrt roku; říkalo se tomu prytanie. Ekklesia se scházívala z počátku asi jednou v každé prytanii, ve IV. století čtyrykrát. Buleuti byli prosti služby válečné, měli své místo v divadle a směli nositi věnec myrtový. Archontů zůstalo devět, každý měl svůj obor správní. Do války se jmenovalo deset vojvodů, strategů.

Soudnictví konali dšlem archontové, dšlem heliaia, zemský soud. Zprvu v něm bylo tisíc pak 4000 porotcův. Archontové je ročně losovali ze všech tříd občanstva, aby tam byli chudí i bohatí. Nebývali voleni, nýbrž losováni, aby to nějak neškodilo spravedlnosti, aby se tam volbou nedostali za soudce lidé z té neb oné strany. Porotcem směl býti každý dospělý zachovalý občan od 30. roku. Heliaia měla též právo dokimasia, zkoumati archonty, pány rady a úředníky, než nastoupili úřad a potahovati je k odpovědnosti po uplynulé době úřadu.

Nejvážnější soudní dvůr byl areopag; zasedal na úpatí pahorku Areova, odtud jeho jméno. Členů míval nestejně; obyčejně tam přicházeli vysloužilí archontové po neúhonném úřadování. Soudili nesvědomitě úředníky, politické zločince, úmyslné vrahy a měli dozor na náboženské slavnosti a veřejnou mravnost. Soud zasedal pod širým nebem, aby ani tu chvíli nebyli soudcové a žalobníci se zločincem pod jednou střešou. Žalobce i žalovaný měli mluviti prostě a stručně.

Výrok areopagu byl nezměnitelný, proti jeho rozsudku nebylo odporu. Areopag směl i zasahovati do správy. politické. Nejdůležitějším jeho právem politickým bylo zastavovati usnesení velké rady nebo národního shromáždění, když ho neuznával za prospěšné státu. Moudrý a spravedlivý areopag byl doma u veliké vážnosti a za hranicemi v tak dobré pověsti, že i jiní Řekové mu dávali rozhodovati důležité věci a spory.

Vychování. Solon snaže se zabezpečiti svému národu šťastnou budoucnost napřed se postaral o dobrý výchov mládeže. Do 7. roku byly všechny děti chovány a cvičeny v rodině. Od sedmi let chodil i bohatý chlapec bos a prostě oděn do školy, kde cvičil ducha i tělo. Vodíval ho věrný a rozumný otrok, paedagog. Nejnižší škole se říkalo musika; tam se učilo číst a psát; řecké čtení bylo nesnadné a dalo mnoho práce; k vyslovení některých slabik bylo potřeba zvláštního cviku, neboť staré jazyky měly mnoho zpěvnosti; různými znaménky se poznačovalo, jak tlusto nebo tenko slabiku vysloviti. Mluvnice a hudba se pěstovaly pospolu. Aby si hoch cvičil hlas a sluch, učíval se hráti na kytaru a na flétnu, pak i básním Homerovým a písním vlasteneckým; z nich měl poznávati moudrost a nabývati ctnosti a učil se slaviti bohy při obětech a průvodech. Neučívalo se z knih, protože jich bylo málo, nýbrž ústně, na paměť. Pak šel na palaestru, na kolbiště, kde se učil běhati, skákat, plovati, metati míčem, kopím a diskem, šermovati, zápasiti a pod.

Dospěv 18. roku byl z něho jinoch, efebos. Složiv občanskou přísahu dostal štít a kopí, jako že již náleží mezi obránce vlasti. Chodil ještě do gymnasia, velikých to sadů, kde se zdokonaľoval v tělocviku a ve zbrani. Později se tam učilo též filosofii. Branná povinnost trvala od 20. do 60. roku. Ve válce se rozdávaly po vítězném boji odměny udatnosti. Padlý vojín byl čestně pochován a děti jeho vychovány na státní útraty.

Soukromý život dospělých upravil Solon zevrubně. Rodiče měli dobře děti vychovávat; bohatší měli dáti syny vyučiti vědám a umění, chudší měli je dáti na řemeslo, vésti k obchodu nebo některé živnosti, aby se později mohli sami uživiti a snad i zchudlým rodičům pomáhati. Na lenochy a zaháleče byly tresty; kde kdo měl mítí nějaké zaměstnání, aby prospíval sobě i státu; který boháč žil jen ze svých peněz, patřil do třídy čtvrté, poslední. — Ctíti bohy a rodiče bylo přísně rozkázáno. Každý mohl žalovati, kdo by zle zacházal s otcem nebo s matkou, a kdo byl usvědčen, upadl v nečest, nesměl mezi jiné ani do chrámu ani do národního shromáždění. Všichni občané byli před zákonem rovni; nikdo nesměl jiného utiskovati nebo z jeho živnosti tupiti. Kdo neměl dětí mohl svůj majetek komukoli poručiti; tím přestala stará souvislost rodového majetku.

Jednotu manželskou Solon uznával a zřídka se uznalo na rozvod. Ale ženy athenské neměly té svobody jako spartské. Kdežto ve Spartě ženy následkem vychování svého se účastnily veřejných

slavností a všeho ve státě důležitého, radostného i žalostného, v Athenách málokdy se ukazovaly na veřejnosti; hlavním bydlištěm bývalo jim gynaikeion, kde v domácím ústraní konaly své práce. Příčina tohoto přísnějšího zvyku přicházela od východních národů, s nimiž se Atheňané hojně stýkali. Byl také zákon proti ženské marnivosti a nádheře, proti přepychu šlechty, proti marnotratníkům, kteří více utráceli než měli důchodů a t. d.

Zvláštním zákonem bylo přikázáno, vypuknou-li jaké nepokoje a rozbroje, že každý občan se má přidati k některé straně, jinak že bude prohlášen za nectného a vypověděn z vlasti. Moudrá příčina tohoto podivného nařízení byla, aby rozumní a rozvážní, ne jak obyčejně bývá, mlčeli ke všemu a seděli doma, nýbrž aby vystoupili proti pošetilcům a zlomyslníkům a buď je přivedli k rozumu nebo hned z počátku odrazili jejich nesmyslný neb zlomyslný útok.

Povaha zákonů Solonových byla mnohem mírnější než Lykurgových. Přálo se jednotlivci více práva a svobody a hovělo se volnému rozvoji ducha, věd a umění. Důstojnost lidská, ač ještě nedokonale, přece byla mnohem více uznávána a ctěna než ve Spartě. O výchov dítek staral se netoliko stát ale i rodičové. Umírněnosti, s jakou se snažil Solon vyrovnati protivy mezi různými stavy ve státě, diví se svět podnes. Mnoho z ústavy Solonovy převzali Římané a od nich posud žije v našem právě.

Solon dal zákony napsati a veřejně vystaviti, aby si každý, čeho kdy potřeboval, mohl přečísti.

Pak zapřisáhnuv přednější Atheňany, aby je deset let nechali beze změny, vydal se do ciziny, napřed do Egypta, pak do Malé Asie, kde navštívil krále Kroesa. Vrátiv se po té době do vlasti zastal tam veliké změny; po nějaké době se vystěhoval na Kypros a tam umřel.

Vznik a zánik tyrannidy.

(560—510 př. Kr.)

Solon zavázal Atheňany slibem, že deset let nezmění jeho ústavy, neboť doufal, že zatím sami se přesvědčí, jak jest jim dobrá. Opravdu se to brzy jevilo: politické strany sice dále řevnily, ale poměry sociální a hospodářské byly urovnány pevně a trvale. I za hranice vystupovali Atheňané s větším důrazem než za bývalých různých: uhájili ostrova Salaminy a dobyli přístavu Nisaje. A že se v zemi zmáhal blahobyť a povznášela se mysl, poznati z toho, že roku 566 zvelebili si panathenaje, velké národní slavnosti a hry, které se konaly každého třetího roku v olympiadě.

Ale jak už lidé bývali a jsou, vždy nespojení, tak tehda urození želeli, že jim ústavou Solonovou bylo mnoho práv odňato, a nižší vrstvy lidu, zvláště ze severní pahorkatiny žehraly, že málo nabyly. Za té doby žil v Athenách vážený šlechtic Peisistratos (nebo latinsky Pisi-stratus), prý z rodu starého Nestora pylského, muž pěkný, výmluvný, bohatý a při tom ke každému blahosklonný a štědrý, ale jen, aby se všem zaliboval a stal se pánem ve státě. Solon

ho varoval tajně i veřejně, ať nechá nekalých zaměrův, ale marně.

Tenkrátě Thespis divadelník vozil své dějiště po městě na širokém deštěném voze. Herci jeho hráli na něm udalosti ze života starověkých heroův. Solon se ho vážně tázal, nestydí-li se lidu předváděti lživé udalosti a zdali Herakles a Odysseus opravdu tak vypadali? Thespis se vymlouval, že je to jen žert na obveselení mysli. Na to Solon rozhorleně: „Pustíme-li si lež do žertu, brzy se nám připlichtí do pravdy.“ A věru záhy provedl Peisistratos ošemetnou hru velmi vážnou. Zraniv se sám přijel tryskem na náměstí, koně zpocené a krví zbrocené, a křičel, že nepřátelé ho přepadli a zranili a že se necítí v Athenách jist životem. Stranníci jeho hned svolali národní shromáždění a neprozřavý lid mu povolil osobní stráž padesáti mužů. Peisistratos si ji tajně rozmnožil a dobyv pak hradu Akropole stal se tyranem, vládcem Athen. — To Solona velmi mrzelo. Myslíl, že svou ústavou povzbudil lid k politické bdělosti a činnosti. Ale širé vrstvy lidu neuměly pochopiti svého významu ve správě státu a nedbale vykonávali práva občanská. Slepě chodili za těmi, kdo jim lichotili planými sliby, jen když hověli jejich náruživostem. Vida tuto nestálost, nevtipnost a netečnost Solon rozhořčeně odešel z vlasti.

Peisistratos byl sice vypuzen z města, však ne lidem, nýbrž jinými ctižádovci, kteří také bažili po samovládě. Vrátil se utvrdil svou vládu a panoval dlouho a slavně. Sídle na hradě Akropoli

obklopil se královskou nádherou. Hleděl si přátelství s jinými tyrany, zejména s korintským a s Polykratem na ostrově Samu. Zveleboval Atheny velkolepými stavbami chrámovými, zřídil velký vodovod do devíti studní na náměstí, dal zorati pusté tratě, aby přibýlo orné půdy, kladl silnice a sázel vedle nich sošky Hermovy, buďoval lodě,razil obchodu nové cesty a zakládal osady; pomáhal chudým, ale zbraňoval zahálce; dal posbírat a spořádati roztroušené zpěvy Homerovy, zval si ke dvoru básníky, učence a umělce a založil první knihovnu — slovem byl původem a začátkem pozdější athenské moci a vzdělanosti. Nechávané Solonovy zákony v platnosti tázával se v důležitých věcech o radu národního shromáždění a chtěl ovšem, aby všecko šlo po jeho. Umřel u vysokém věku.

Po něm vládli společně jeho synové Hippias a Hipparchos, napřed jak otec mírně a vlídně, ale jen na oko; smýšlení byli zpupného a krutého. Kdysi Hipparch potupil sestru šlechtice Harmodia tím, že ji veřejně vykázal ze slavnostního průvodu. Uražený bratr přisahal pomstu, získal si přítele Aristogeitona a několik jiných a ve slavnost panathenajskou zabili Hipparcha. Harmodios zahynul ve hluku, Aristogeiton byl jat a mučen, aby zradil spoluvinné; jmenoval mu věrné vlastní přívržence, a Hippias dával je v prchlivém hněvu o hlavu zkrátit ani nevěda, že se zbavuje pevné opory. Poslední zahynul i Aristogeiton.

Zatím vystěhovalci, kteří uprchli z vlasti,

uprosili Spartány, aby jim pomohli svrhnout tyrana a obnovit vládu, jaká bývala před Solonem, podobná oligarchii spartské. Spartané přitáhli pod králem Kleomenem, porazili Hippiu, ale nemohouce ho vypuditi z Akropole, zajali jeho děti, jež on tajně poslal z města na bezpečnější místo, a zkázali mu, že je vydají na smrt, neopustí-li do pěti dní Attiku. I odešel Hippias a obrátil se k mocnému králi perskému, který už tehda se válečně chystal na Řeky. Zradou Hippiovou se obrátil hrot zbraní perských proti Atheňanům.

Ostracismus. V Athenách opět ožila lidovláda. Aby se však už nikomu nepodařilo zmocniti se vlády, Kleisthenes, vůdce strany lidové, změnil poněkud ústavu Solonovu a ubral moci šlechtě a předákům. Místo čtyř starých fyl nebo kmenů rozdělil obyvatelstvo attické v deset fyl; radu rozmnožil na 500, z každé fyly po 50 a přijal cizince a otroky za občany. Tím zrušil staré rodové záduhy, neboť fyla už neznamenala rodové sdružení, nýbrž okres; pomíchal obyvatelstvo a zavedl úplnou lidovládu. Zařídil též ostrakismos čili stěpinový soud. Když občan některý, šlechtic nebo z lidu, tak vynikal nad ostatní bohatstvím, vážností nebo zásluhami, že se mohlo zdáti, že by chtěl strhnouti na se vládu, lid mohl jej na několik let vykázati do ciziny. Rok co rok se v národním shromáždění kladla otázka, je-li dosti příčin vypověděti některého občana. Řeklo-li se že ano, každý občan napsal jméno psancovo na stěpinu nebo skořáčku. Hlasovati mělo aspoň 6000 občanů. Jednoduchou

většinou hlasů se pak rozhodovalo, má-li psanec odejít z vlasti na 5 či na 10 let. Nebývalo mu to na potupu a nepozbýval tím ani cti ani majetku; měl se jen na nějaký čas odstraniti a lidu odciziti.

Umění a věda za těch dob.

Řekové již za stará si hleděli umění a věd.

Básně Homerovy, Ilias a Odyssea na vždy zůstanou vzorem básnictví epického, hrdinského. Veršem jeho jest vážný hexamet, šestiměr. Vedle tohoto druhu básnictví zakvétaly též hymny = chvalozpěvy bohů, elegie, které začaly z nářku pohřebního, a ody nebo písně, krátké vzněty a projevy citů. Zpěv byl u Řeků velmi oblíben; básně řecké se vlastně zpívaly. Nejmilejším nástrojem byla kythara, napřed o čtyřech, pak o sedmi strunách. Později poznali v cizině flétnu. Sborové zpěvy a tance náležely k bohoslužbě. Divadlo vynalezl už jinde zmíněný Thespis.

Vědomosti o světě také se již vyjasňovaly z temností, v jakých byly za časů Homerových. Obloha nebeská již se neopírala o hory zemské a slunce se již nenofilo do okeanu. Znenáhla se poznával i pohyb těles nebeských; Thales miletský první předpověděl velké zatmění slunce roku 585 př. Kr. a poznal, že měsíc nemá svého světla. I povrch zemský seznávali Řekové pořád líp a dál jmenovitě plavbou a obchodními cestami, hotovili mapy tehdejšího světa a popisy známých krajů.

Sofisté bádali a přemýšleli o původu světa. Thales mínil, že všecko vzniklo z vody; Anaxi-

mander myslil, že prazdrojem všeho jest jakási látka ani časem ani prostorem neobmezená; Anaximenes tvrdil, že základní živel všeho je vzduch, jako prý člověka také drží jen duše, která jest pouhý dech; dle Heraklita pocházelo vše z ohně; vše plyne, jest v neustalém pohybu, vše se mění, vzniká a zaniká; nařiká nad tím a odtud jeho přízvisko „plačtivý filosof“; on první poznal a hlásal, že všecko ve světě chodí podle jistého pravidla. Xenofanes zavrhoval báje o bozích, že prý je v nich mnoho neřestí; když se ho kdosi tázal, kde že jsou bohové, ukázal na nebeskou báni: to všecko jest bůh. — Protivníci této školy ionské byli sofisté ze školy eleatské; učili, že bůh jest jediný a věčný, který nemůže ani vzniknouti ani zahynouti. Podstata věcí že se nemůže poznávati smyslem, nýbrž jen myšlením.

Pythagoras, podivuhodný muž této doby, narodil se na ostrově Samu. Byl postavy štíhlé a pevné a jako jinoch osmnáctiletý zvítězil zápasem v Olympii. Pak se vydal do světa na zkušenou a po čase přednášival v Olympii o moudrosti, začez se mu dostalo čestného názvu sofisty čili učitele moudrosti; ale on sám se skromně nazýval jen filosofem, přítelem moudrosti. Když se ho kdo tázal, co znamená to nové slovo, říkal, že filosof rád zkoumá, co jest na světě věčného, nezměnitelného a nezničitelného.

Když mu bylo 40 let, odebral se do Velkého Řecka v dolní Itálii a usadil se v prostopášném městě Krotoně. Oděl se dlouhou bílou řízou a zalíbil se všem vážnou chůzí a jasnou jadrnou

řečí. Hned měl na 2000 posluchačů. Vybral si z nich a usadil se s nimi na venkově; tam je spojil v jakési bratrstvo a uložil jim jakýsi klášterní život. Kdo tam vstoupil, dal svůj majetek do spolumajetnosti a byl přijat na zkoušku. Nedověděl se ještě nic o hlubší moudrosti, jen se měl učit mlčeti, dusiti zvědavost a přesně konati povinnosti náboženské a všední. Pythagory ještě neviděl, jen někdy zaslechl jeho hlas za oponou. Kdo se nehodil, vrátili mu majetek a propustivše ho považovali za umrlého.

Kdo chtěl zůstat, začal choditi do školy, do tajného učení, že základem všeho jest vlastně číslo a že účelem filosofie jest vášně mrtviti, aby se člověk připodobil bohům. Dle toho byl jejich život. Vstávali časně. Napřed zpytovali, co včera mluvili a činili a co dnes chtějí činiti a mysliti. Oděni dlouhým čistým hávem a lyru v ruce chodili proti vycházejícímu slunci, pomodlivše se procházeli se po hájích a lučinách a tak na mysli zladění a sebrání vraceli se k učeným přednáškám a rozprávám. Po nich pocvičili tělo a posnídali, kousek chleba s medem. V odpočinku pak býval volný hovor, ale nikdy rozpustilý nebo neslušný. K páté hodině se skoupali a teprv se obědvalo. Po deseti sedávali za stoly a dostávali chleba s ovocem, masa nebo ryb s vínem, a'e jen mírně. Před jídlem se modlili a zapalovali kadidlo, po jídle v oběť ulévávali vína na zem. Pak se rozešli do svých cel, každý rozjímal, čemu se naučil a oč se zdokona-il, až pak lyru v ruce a libý zpěv na rtech sladce usnul.

Vyučený a vycvičený chovanec odcházel do života. Všichni zůstávali v jakémisi tajném spolku, měli své značky, po kterých se poznávali, a zachovávali k mistru Pythagorovi takovou úctu a vážnost, že slova „autos efa = sám (mistr to) řekl“ byla jim úplně platným důvodem a důkazem.

Čtyřicet let kvetla škola Pythagorova, až jeho nepřátelé popudili naň lid ke zpouře. Škola byla zrušena a starý mistr umřel v Metapontě. Pythagorovi se přičítají značné vynálezy počtářské, jako třeba „Pythagorova věta“, že v pravouhelném trojúhelníku rovná se čtverec podpony součtu čtverců obou odvěsen. I v náboženství a mravnosti rozeznával lépe než mnozí pohané, ale učil, že duše se stěhuje, a žáci jeho se klaněli hvězdám.

Sed m m u d r c ů. Z těch dob známo je sedm mužů, kteří se vyznačovali bystrým duchem, mravní silou a hojnou zkušeností. Každý měl pravidlem života nějakou stručnou důmyslnou průpověď čili gnomu. Hesla jejich umívaly řecké děti z paměti. Solon athenský říkával: Ničeho příliš; Thales miletský: Ručiti za koho působí žal; Bias prienský: Všecko své mívám s sebou; Pittakos mytilenský: Rozuměj času; Kleobulos rhodský: Zavděčuj se přátelům, abys je podržel, nepřátelům, abys je získal; Cheilon spartský: Poznej se sám; Periander korintský: Netřeba jen trestati, ale brániti, aby se nepáchalo.

Aesop. Za časů Solonových a sedmi mudrců žil Aesop, řecky Aisopos. Skládal bajky o zvířatech, a poučení z nich měli si bráti lidé. Byl čilého ducha a bystrého rozumu, ale ohyzdného

těla. Šišatá hlava sotva mu čouhala z vystouplých ramen; byl hrbatý a kulhavý, pysky měl zduřelé, nos splesklý, však z očí mu sršelo chytráctví. Vyprávělo se o něm mnoho kousků. Byl otrokem. Pán jim dal v opatrování krásné fíky; dva otroci je snědli a svedli to na Aesopa. Ten aby dokázal svou nevinu, spolkl dávidlo a zvrátil čistou vodu; pak prosil pána, by oni dva též tak učinili, a tak vyšly na jevo pravda a — fíky. Po čase jej poslal pán na trh na prodej a s ním dva jiné otroky, grammatika (učitele mluvnice) a zpěváka, kteří oba byli velmi sličného těla. Ohyzda Aesop stál mezi nimi. Přišel filosof Xanthos a tázal se zpěváka: „Co umíš?“ Ten odpověděl: „Všecko.“ Filosof: „Zač?“ Otrok: „Za 1000 obolů.“ Tak se tázal i grammatika, který také tak odpověděl a cenil se za 3000 obolů. Pak se opět otázel Aesopa: „A co ty umíš?“ Aesop na to: „Nic.“ Filosof: „Zhola nic?“ Aesop: „Tito dva už mi nic ne nechali.“ Slyše chytrou odpověď filosof Xanthos koupil Aesopa. Kdysi se Xanthos v opilosti založil, že vypije moře. Vyspav se z toho tázal se Aesopa, jak vyvážnouti ze sázky. Odpověděl, aby přátelé napřed ucpali všecky řeky, které do moře tekou, neboť prý se jen vsadil, že vypije moře, nikoli také řeky. Byv propuštěn na svobodu Aesop přišel do Egypta. Tam prý mu dali hádanku: Ve velikém chrámě jest veliký sloup, na sloupě dvanáct měst, každé město jest podepřeno třiceti trámy a kolem každého trámu honí muž ženu — co to jest? Aesop odpověděl: „To vám u nás uhodne kde které dítě; chrám je svět, sloup je rok, města měsíce, trámy dni a muž a žena jsou den a noc.“

III. DOBA POSLEDNÍ.

Války perské (od r. 500—449 př. Kr.)

Příčina.

Kvetoucí osady řecké v Malé Asii, obyčejně dle hlavního kmene tam usedlého nazývané pouze Jonové, byly již od časů Cyrových poddány Peršanům. Měly své řecké panovníky a tyrany, ale pod nadvládou satrapovou. Toto vědomí a pouto poddanosti je tísnilo. Chybělo jen, kdo by jiskru nespokojenosti rozdýmal ve plamen zpourey. Stalo se.

Jak už vyloženo v dějinách perských o králi Dariovi, Histiaeus, tyran miletský zachoval most přes Ister a tím zachránil krále Daria se zbytkem vojska. Odměnou dal mu Darius krajinu nad dolním tokem Strymonu, nyní řeky Strumy na půlostrově balkanském. Krajina zkvétala a zmáhala se, a Darius počal Histiaeovi nedůvěrovati. Povolal ho tedy do Sus a udělil mu čestný úřad u dvora. Vládu v Miletě a v darovaném kraji ujal zaň jeho zeť Aristagoras. Ten aby poskytl pomoci aristokratům naxenským, vypůjčil si na to 200 loď perských. Ale že válka skončila nedobře a Aristagoras nemohl zaplatit králi perskému náhrady, zbouřil se proti němu, zvláště když Hystiaeus, cíť se u dvora více zajatcem než hostem, podněcoval k odboji, aby se tak nějak dostal domů.

Všecka ostrovní města jonská se přidala ke zpouře. Aristagoras hledal si spojenců také ve starém Řecku. Ve Spartě vykládal králi Kleome-

novi o bohatství Peršanů, o budoucí kořisti a ukazoval mu na měděné tabuli všechny země veleříše perské. I otázal se král, jak že jest daleko z Jonie do Sus, a uslyšev, že by vojsko tam dorazilo za tři měsíce, poručil Aristagorovi, ať hned nebo nejdéle do slunce západu odejde ze Sparty. Aristagoras mu nabízel sílu peněz; král jako by chvíli kolísal; ale když dceruška mu řekla: „Odejdi otče, ten člověk tě snad ještě podplatí“, odbyl ho docela. Lépe pořídil v Athenách. Tam vědouce, že vypuzený jejich tyran Hippias přemlouvá krále perského k válce s Řeky, aby se dostal zpátkem do Athen, usnesli se vypraviti rodákům 20 lodí na pomoc; Eretria poskytla ze starého přátelství s Miletem pět lodí.

To byla předehra velkých a památných bojů řecko-perských. Tak se Dariovi poskytla příležitost a příčina k dávno zamýšlené výpravě do Řecka evropského. Napřed útočili Peršané a Řekové se bránili; potom se list obrátil, Řekové doráželi, Peršané ustupovali. — Zprvu se Řekům dařilo. Dobývali města Sard. Z bujnosti zapálil jeden z nich chatrč na předměstí a od ní chytlo a zhořelo celé město. Ale pak se jim už nedařilo; Lydové váhali se rozhodnouti, které straně mají pomoci; vidouce, že Řekové jsou žháři, spojili se s Peršany. Řekové ustupovali na pobřeží, až i tam byli poraženi. Aristagoras nemůžně utekl do Thracie a byl tam zabit; Histiaeus, jemuž satrap sardský Artafernes, bratr Dariův, vyčtl, že on vlastně povstání řecké spískal, odebral se k Řekům, ale ho nepřijali; žil pak jako námorský

loupežník až byl od Peršanů jat a ukřižován; Milet byl rozbořen, Řekům poddanství přituzeno; Miltiades zbaven panství a odebral se do Athen.

Miltiades u Marathona.

(r. 490 př. Kr.)

Uslyšev Darius král, že Atheňané pomáhají odbojcům, vystřelil šíp k nebi a přísahal jim pomstu. Poručil otrokovi, by mu denně při tabuli zpomínal: „Pane, pomni Athenských“. — Vypravil tedy zetě Mardonie se značným vojskem potrestat a pokořit je. Vojsko přeploulo na lodích Hellespont a po běhu thrackém a macedonském postupovalo k Řecku. Loďstvo je provázelo podél pobřeží; ale když objížďelo půlostrov Athos, zachvátila je prudká bouře a rozmetala velikou část. Po suchu zase Thrakové činili vojsku značné škody, že Mardonius neviděl si jiné rady než obrátit a vrátit se domů.

Tento nezdar jen podráždil krále; hned chystal novou výpravu, která dle rady Hippiovy měla býtí po moři. Napřed vyslal heroldy po Řecku, by mu poslali hlíny a vody na znamení, že se poddávají. Strachem uposlechlo mnoho krajův, ale v Athenách je hodili do propasti a ve Spartě do studně, aby prý si tam sami vzali, čeho po nich žádají. Tak ovšem porušili právo mezinárodní. V Athenách poradil mladý Themistokles, aby také ztrestali tlumočnicka, že znectil jazyk řecký překládaje rozkazy barbarovy.

Po takové odpovědi hned se vydalo druhé vojsko perské na pochod; 100 000 pěších a 10 000

jízdy připlulo na 6000 lodí a přistálo u ostrova Euboje. Vedli je mladý Artafernes, bratracev králův, a zkušený general Datis, Artafernovi za rádce daný; měli také Hippiu s sebou, aby ho usadili v Athenách. Dobyli Eritreje, jež pomáhala ve zpouře pěti loďmi, a vyvrátili město z kořene; co neuteklo do hor, bylo zjfmáno a zavlčeno na loď.

Odtud přirazivše k Attice vystoupily voje a rozložily se v rovině marathonské, čtyry míle od Athen. Atheňané vědouce, co se na ně chystá, vyzývali Řeky ke společné obraně, neboť padnou-li prý oni na kraji, že dojde na ně na všechny; ale skoro nikdo nedbal jejich hlasu. Ve svrchaném nebezpečí, když už Peršané se blížili, poslali běhouna do Sparty o pomoc; za pět dní uběhnuv dalekou cestu vrátil se s odpovědí, že Sparťané nemohou před úplňkem měsíce nic začít, a do úplňku ještě chybělo 10 dní. Nezbyvalo tedy než sami se hájiti. Nezoufali; byli odhodláni vše podniknouti a nasaditi na obranu vlasti. Každý z desíti okresů dal 1000 mužů vojska a jednoho vojevůdce. Vyzbrojili také něco otroků. Vůdcové měli střídavě každý jeden den vrchní velení. Pět jich myslilo, že by měli čekati nepříteli v městě za hradbami. Ale známý již Miltiades obává se, že by se mohli najíti zrádcové, kteří by Peršanům a Hippiovi město vydali, radil k rychlému hrdinskému činu v širém poli.

K jeho návodu se usnesli vůdcové vytrhnouti proti nepříteli. Na pochodě přirazilo k nim 1000 Platajanů, což Athenským dodalo nemalé důvěry.

Miltiades rozložil malé vojsko na svahu pahorku; na pravém boku těžkooděnce athenské, na levém platajské s Atheňany, uprostřed lehkooděnce a otroky. Proti nim Peršané v rozlehlém šiku. Dva dni stáli proti sobě, pozorovali se, ale útoku se neodvažovali. Třetího dne, kdy strategové přenechali vrchní velení Miltiadovi, 12. září 490, uhodili Řekové útokem na Peršany, kteří se divili a posmívali takovému hloučkovi. Peršané lehko prorazili střed vojska řeckého, ale zatím co tam vítězně postupovali, Řekové zvítězivše na obojím křídle obrátili se na perský střed, sevřeli jej a tak naň doráželi, že Peršané po zástupech prchali na loď. Boj trval několik hodin. Řekové něco Peršanů zatlačili do močálů; perský tábor jim padl za kořist; zajali také sedm lodí, které nemohly dosti rychle odplouti.

Jeden hoplita běžel do Athen zvěstovat radostnou zprávu. Sotva doběhl na náměstí a zvolal: „Radujte se, naši vyhráli“, únavou a radostí sklesl mrtev. Peršané na lodích hned zaměřili k Athenám. Předvídaje to Miltiades předběhl je a osadil město a přístav; vidouce tedy Peršané tam vítězné vojsko nechali války a odplouli odkud přišli. Peršanů padlo 6400, mezi nimi prý též Hippias; Řeků bylo 1000 raněno a 192 zabito. Byli společně pochováni na bojišti. V táboře perském našlo se také mnoho řetězů, jimiž měli poutati poražené Atheňany, a také veliký balvan mramoru, z něhož chtěli postavit památník svého vítězství. Slavný sochař Feidias pak z něho vytesal sochu bohyně Nemesis a postavili ji na bojišti.

V Athenách nebylo konce radosti a nadšení. Hlučně vítali vítěze a opěvali Miltiada zachránitelem vlasti; památka desíti vůdců byla zvěčněna velikým obrazem, a jména padlých vryta do deseti sloupů. Den bitvy zůstal dlouho národním svátkem. I Sparťané přikvapivše po úplňku vzdali Athenským chválu. Atheňané byli rádi, že tak šťastně a slavně pořídili bez panovačných Peloponnesanů. Snad nikdy nemělo vítězné vojsko tolik a tak pravdivé radosti jako athenské po bitvě marathonské. Zachránili tehda svobodu Řecka.

Pohřichu též u nich byl první následek slavného vítězství ctižádostivá a sobecká touha po přednosti a vrchnosti nad ostatními Řeky. V Miltiada měl lid takovou důvěru, že jej učinil neomezeným velitelem vojska. Začal tedy dobývati ostrovů v egejském moři. Když obléhal ostrov Paros, aby ho potrestal, že se přidal k Peršanům, byl raněn. V noci náhodou se vzňal háj na ostrově. Miltiades mysle, že to Peršané táhnou na pomoc obleženým, odplul s nepořízenou. Štěstí mění noclehy. Přízeň lidu se odvrátila, byl obžalován a odsouzen nahradit 50 talentů (asi 240 000 korun). Nemoha tolik složitem byl uvězněn a brzo v žaláři umřel od rány. Za jeho syna Cimona, jenž by měl po smrti otcově odsedávati trest, zaplatil pokutu bohatý svak.

Aristides a Themistokles.

Prozíravější v Athenách věděli, že král perský nenechá porážky bez odvety. Proto se snažili vlast tak opatřiti, aby dále odolávala útokům

perským. Po smrti Miltiadově vystoupili v popředí dva mužové athenští, kteří oba statně bojovali u Marathona, oba milovali vlast, ale podle své různé povahy chtěli různým způsobem ji chrániti. Už od mala se neměli rádi.

Jeden z nich, Themistokles, pocházel ze vznešené rodiny a již záhy nedbaje her a zábav zaměstnával se věcmi vážnými, uměním válečným a státnickým. Byl nad míru ctižádostivý; miloval vlast a pomýšlel při tom také na sebe; byl by rád něčím velkým prospěl vlasti, ale sám též aby z toho měl moc a slávu. Když se Miltiadovi stavěl pomník, Themistokles chodil všecek zamyslen a říkal, že mu sláva Miltiadova nedá spáti.

Druhý, Aristides, byl velmi skromný, pozitivní a nezištný; nepomýšlel na sebe, jako spíše na prospěch a blaho vlasti. Byl ve všem tak správný, že mu lidé vůbec říkali „Spravedlivý“. Ve věcech veřejných přidržoval se všeho staršího, kdežto Themistokles rád viděl novoty. Aristides myslil, že se Atheňané nejlépe uhájí za hradbami, proto radil, by si rozmnožili vojsko pozemní. Proti tomu Themistokles dobře poznáváje, že Athenám více prospěje síla námořní, přemlouval rodáky, aby jak mohouce budovali lodě a do služby na nich za námořníky a veslaře aby brali chudé občany čtvrté třídy. Tím se velmi zavděčil chudému lidu. Aristides se protivil tak náhlému přechodu a převratu.

Těžká shoda, s ohněm voda. Proto měl mezi nima rozhodnouti ostracismus, komu lid dává

za pravdu. V den soudu potkal Aristida cizí člověk a požádal ho, by mu na stěpinu napsal jméno Aristides. Aristides věda že ten člověk chce hlasovati proti němu, tázal se ho: „A čím ti ublížil?“ Neznámý odpověděl: „Neublížil, ale mrzí mě, že ho všichni nazývají spravedlivým.“ Aristides mu pak napsal své jméno na stěpinu. — Většina lidu považovala radu a snahu Themistoklovu za lepší, už i proto, že si Themistokles lépe uměl lidi nadcházeti; Aristides odešel do vyhnanství. Themistokles pohnul Athenské, že výtěžek ze stříbrných dolů laurijských nemá se již ročně rozdělovati občanům, nýbrž má se nechávat na nové lodě. Do několika málo let měly Atheny zdatné loďstvo a nový pevný přístav Piraeus. Atheny zrostly na velmoc námořní.

Výprava Xerxova do Evropy.

(r. 480 př. Kr.)

Atheňané se nemýlili; Darius nesnesl hanby z porážky vojska jeho u Marathona. Chtěl se sám postaviti v čelo vojska. Již měl všecko schystáno, v tom se zbouřili Egypťané a v jeho vlastním rodě nastaly spory. Výprava řecká uvázla a než se věc urovnala, Darius zemřel r. 485.

Syn a nástupce jeho Xerxes převzal úkol smýti skvrnu marathonskou se jména perského. Všecka říše se pohnula k té výpravě. Herodot počítá přes padesát národností, které se složily na ohromné vojsko různého jazyka, mravu, kroje a zbraně. Pěších 1 700 000, jízdy 80 000, loď válečných 1200 a 3000 nákladních se zásobami

hrnulo se na malé Řecko. Lodě od Egypta po Hellespont svázely obilí na pobřeží thracké, kudy vojsko mělo táhnouti.

Xerxes dal přes Hellespont sestaviti dva lodní mosty a když je bouře roztrhla, rozkázal moře, mrskati a stavitele popraviti. Pak počal přechod po nových mostech. V samém předu tlupa nosičů a soumarů; za nimi 1000 obíraných jezdců perských a 1000 kopinníků; pak 10 nádherně postrojených koní posvátných bohu slunci, pak vůz nebeský tažený osmi bělouši, pak vůz králův, za ním 10000 vybraných Peršanů koňmo a tolikéž pěchoty; za nimi v nedohledných zástupech ostatní voje. Cesta byla posypána myrtou a kadidlo páleno. Xerxes vylil obětní nápoj ke cti boha slunce a pomodliv se hodil zlatou číši a perský meč do moře.

Sedm dní a nocí trval přechod vojska z Asie do Evropy. Pak se valily zástupy podél břehu do Řecka. Cestou se k nim přidala z přinucení Thracie, Macedonie a Thessalie. Záhuba Řecka zdála se neodvratnou.

Leonidas u Thermopyl.

V Řecku nastal z takové spousty vojska strach a hrůza. První se zpamatovali a zmužili Atheňané. Themistoklovi se podařilo přiměti Řeky, že nechali domácích sporův a na společné poradě v Korintě se usnesli, že po suchu obsadí průsmyk thermopylský; také všechny lodě srazili v jedno u Artemisia. Vojsku na pevnině velel spartský král Leonidas, loďstvu druhý král Eurybiades.

Leonidas měl na 7000 vojska. Obsadil severní a jižní vchod do Thermopyl a 1000 Fokidánů bránilo neschůdné cesty přes pohoří Kallidromos. Posel perský oznamoval severnímu voji, že Peršanů je tolik, že svými šípy slunce zastíní. „Nechť,“ odvětil statečný Řek, „aspoň budeme bojovati ve stínu.“ Bizy potom přitáhl Xerxes. Uslyšev, že taková hrstka mu chce zabrániti průchod, zasmál se a vyzval Řeky, by mu vydali zbraně. Ti mu zkázali lakonicky, aby si přišel pro ně. Čtyry dni stála vojska proti sobě. Pátého dne pustili se Peršané do Řeků, ale ti tak odráželi útoky, že do večera padlo 6000 Peršanů. Druhého dne se bojovalo zase tak, ba Řekové odrazili útok deseti tisíc nesmrtelných, jádra perského vojska. Xerxes vida to zuřil hněvem. Však není chléb bez otruby a rod bez výrodka. Večer přišel Peršanům do tábora zrádný Řek Efiates, že je za odměnu převede do zad vojska řeckého. Peršané rádi šli s ním a v noci sehnali Fokidány s návrší.

Leonidas vida že jsou zrazeni a zaskočeni, propustil spojence, aby se zachránili, že jich bude potřeba k další obraně vlasti; jen 300 Sparťanů a 700 Thespijských dobrovolně a 400 Thebanů, kterým Řekové nedůvěřovali, nuceně zůstalo s ním. Jsouce na smrt odhodláni aspoň chtěli život svůj prodati draze a ukázati nepříteli svou srdnatost a sílu. Než se rozednilo vypadli na ospalé Peršany; vůdcové perští bičem honili své vojsko do boje. Leonidas padl záhy; kolem jeho mrtvol se rozružil nejlítější boj. Když Peršané

vedení Efiatem vpadli jim v zad, Řekové stanuli na vršince, kdež se všech stran jsouce těsně jako lvi se bránili až popadali do jednoho. Thebané se vzdali; bylo jim vpáleno znamení otrocké na čelo a poslání do Asie. Smrt padlých se považovala za tak čestnou, že Spartan jeden poslaný do Thessalie a nemoha se účastniti boje v zoufalosti sám si vzal život. Jiní dva byli pro nemoc odesláni z tábora. Když uslyšeli o zradě Efialtově, Eurytos honem se vrátil a zhyнул s ostatními, Aristodemos přišel do Sparty, ale do smrti žil v hanbě, v atimii.

Xerxes plný hněvu, že tak nepatrný hlouček mu tak dlouho zastupoval cestu a že tím pozbyl na 20000 vojska, zcela proti zvyku perskému pomstil se na mrtvém králi Leonidovi; dal mu hlavu stítí a nabodnouti a bezhlavé tělo přibiti na kříž. Zrádce Efiates došel, čeho zasluhoval: když amfiktyonové vypsali odměnu na jeho hlavu, prchl do Thessalie, tam ho však poznali a zabili. Padlým Řekům budovány pomníky. Leonidovi na paměť postavili kameného lva a na místě, kde vypustil hrdinnou duši, hlásal prostý pomník jejich slávu nápisem:

Poutníče zvěstuj Lacedaemonským, my že tuhle mrtvi ležíme, jakož zákony kázaly nám.

Na jiném místě se četlo:

Proti tisíckrát tisíci z Asie bojoval jeden tisíc z Peloponnesu.

Themistokles u Salamin.

Proraziv se u Thermopyl Xerxes postupoval k Athenám. Na otázku Athenských, jak že se mají brániti, došla z věštírny delfské odpověď, že „za dřevěnými hradbami“. Themistokles vložil temný výrok, že Apollon míní loď a pohnul rodáky, by se vším činem se vystěhovali z Athen. Kdo byl schopen zbraně, vstoupil na loď; ženy a děti s pláčem a nářkem spěchaly ku břehu mořskému; většina se jich schovala na ostrově Salamině nebo dále na Aegině neb odešla na Peloponnes. Jen něco starších a chudších měšťanů vystoupilo na Akropoli, athenský Vyšehrad, doufajíce, že tam přečkají válku. Peršané dorazivše snadno dobyli hradu, pobili kde koho, město i chrámy vypálili a hradby zbořili.

Všecka naděje a spása řecká byla od té chvíle v loďstvu. To se již jednou statně bránilo perskému, ale po bitvě thermopylské couvlo k ostrovu Salamině. Atheňané měli sice nejvíce lodí, jim tedy náleželo veleti, ale jak jim radil Themistokles ponechali vrchní velení Sparťanům, králi Eurybiadovi; přes to však chtěli Peloponnesané v rozhodné chvíli ujeti domů. Atheňané hrozili, že sami se nebudou bít s Peršany za celé Řecko, že též odplují do Italie, tam že se usadí a založí si nové město; Sparťané pak ať hledí, jak se vypořádají s Peršany. Tak je Themistokles udržel. Ale když se blížilo perské loďstvo a Řekové kam dohledli, všude viděli plno nepřátelských korábů, padl na ně veliký strach a hrůza i usnesli se, že se v noci rozjedou a každý

že se doma bude bránit. Themistokles vida, že by pak bylo veta po samostatnosti Řecka, zabránil to lstí. Zkázal tajně králi Xerxovi po věrném poslu, že přítel jeho mezi Řeky mu zkazuje, že Řekové jsou nesjednoceni, aby tedy hned na ně udeřil a potfel je, než se rozjedou, sice potom že by bojům nebylo konce kraje.

Námožní bitva.

Xerxes dal hned zavřít chobot po obou stranách ostrova. Když se vůdcové řečtí radili, hlásilo se Themistoklovi, že cizinec kýsi rád by s ním mluvil. Byl to Aristides. Vrátil se z vyhnanství v té nebezpečné době a přišel podat Themistoklovi ruku na smířenou. Zároveň donesl zprávu, že chobot je zavřen. Řekové mohli tedy vyvážnouti jen vítěznou bitvou. Nastával boj podobný thermopylskému. Řeckých lodí bylo na 380,

nepřátelských dvojnásobně. Bitva počala; s obojí strany se bojovalo statečně; z Řeků se nejvíce vyznačovali Athenští a z ostrova Aeginy. Velké koráby perské nemohly se v úzkém zálivě ani dosti seřadit ani rychle otáčeti; řecké lodě, menší a obratnější, vrážely mezi ně, potápěly jednu po druhé, až jich do večera ponořily 300 a zahubily na 50 000 vojska perského. Na jedné lodi perské byla též Artemisia, královna z Karie, jež doprovázela Xerxa na výpravě. Když athenská loď už se měla zmocniti její lodi, dala královna rychle vraziti do perské lodi a potopiti ji; lešť se podařila; athenský kapitán soudě z toho, že je to loď některého spojence řeckého, otočil svou loď a uleklá královna znikla nebezpečí.

Xerxes dal si na běhu postaviti trůn, aby viděl činy svého vojska a pobádal je k udatnosti. Však naděje mu pořád více mizela, a když viděl moře pokryté troskami svých lodí a mrtvolami svého vojska, žalem a hněvem roztrhl si roucho. V té mu zvěstováno, že se Řekové chtějí zmocniti jeho mostů hellespontských, a jeho rada válečná mu řekla, že spustošením Athen již vlastně došel svého účelu. I poručil ještě té noci lodím obrátit a pospíchati do Persie. Řekové myslíce, že ráno dále se bude bojovati, nemálo se divili, že perské loďstvo zmizelo. Themistokles radil pronásledovati je, ale Eurybiades zůstal na vrchu se svou, že se má nepříteli nechati volný útek. Na poděkovanou za vítězství věnovali Řekové do Delf tři ukořistěné lodě a sochu se zobanem lodním na dlani.

Pausanias u Plataj

Utíkaje z Evropy Xerxes zanechal v Thessalii svaka svého Mardonía s 300 000 vojínů, aby provedl, co se mu samému nepodařilo. Ten se napřed snažil Řeky rozdvojit. Nabízel Athenským pokoj a přízeň velkokrále perského. Ale národní sněm odpověděl, jak mu radil Aristides: „Dokud slunce půjde svou dráhou, nespolečíme se s Xerxem, nýbrž udatně se budeme bítí důvěřujíce v pomoc bohův a heroův, jimž on spálil stánky rukou zločinnou.“

Nastal tedy nový boj po suchu i na moři. Z jara roku 479 vpadl Mardonius opět do Attiky a znova zpustošil Atheny, jichž obyvatelé opět se utekli jinam. Vojsku pozemnímu velel král spartský Pausanias. U Plataj se vojska srazila krutým bojem a spojení Řekové zvítězili tak dokonale, že Mardonius padl v bitvě a vojsko jeho v nepořádku prchalo do Asie. Nad jiné statečně si vedli Atheňané pod vůdcem Aristidem. Ještě jiné vítězství čekalo Řeků toho dne. Loďstvo jejich ploulo za perským až ku břehům Malé Asie. Peršané vidouce Řeky za sebou, strachem vytáhli loď na břeh a obehnali je přfkopem. Ale Řekové vystoupivše na pevninu a udeřivše na opevněný tábor dobyli u Mykala slavného vítězství.

Až dosud útočili Peršané, a Řekové jen se bránili. Od této chvíle však zašla Peršanům chuť a smělost k další válce; za to Řekové počali útoky a výboje. Vytlačovali Peršany z námořních

měst, dobývali města za městem, až i pevné Byzantium se podrobilo. V čele výbojných Řeků stáli pořád ještě Sparťané. Ale král jejich Pausanias, zhrdlý slávou a zbujnělý štěstím, počínal si příliš pánovitě proti spojencům. Mnohem více se mu líbila nádhera a marnivost perského satrapy než drsná prostota spartská. Počal tedy vyjednávat s králem perským, že mu pomůže podmaniti Řeky, učiní-li ho pak satrapou řeckým a dá-li mu svou dceru za manželku.

Řekové již cosi tušili. Pausanias byl povolán do Sparty a vyšetřován, ale dokázati se mu nemohlo nic. Vrátiv se do Byzancia našel tam poměry změněné. Za jeho nepřítomnosti totiž Aristides a Kymon spolčili se s ostrovary a s maloasijskými Řeky; proto Pausanias nenaleznuv u spojenců bývalé poslušnosti, vrátil se s vojskem do Sparty a cítil se tak bezpečným, že znova se pustil do zrádného jednání. Poslal opět posla do Persie. Tomu cestou napadlo, že se dosud nikdo z Persie nevrátil, koho tam Pausanias poslal. Otevřel tedy list, a věru bylo tam, že má býti utracen. I dal se místo do Persie cestou do Sparty a odevzdal list eforům. Pausanias byl povolán na soud; přišel domnívaje se, že se opět vymluví. Vida však, že zrada jeho vyšla na jevo, utekl se do chrámu Athenina, neboť na posvátném místě mu nikdo nesměl ublížiti. Sparťané si poradili: zazdili dvéře chrámové, aby tam uhynul hladem, a matka jeho prý první donesla na to tihlu.

Konec slávy Themistoklovy. Smrt Aristidova.

Po bitvě salaminské nemělo Řecko dle jednotného úsudku slavnějšího muže nad Themistokla. Sparťané sice přisoudili cenu statečnosti svému králi Eurybiadovi a jemu tedy podali věnec olivový, ale když brzy potom přišel Themistokles do Sparty přiznali mu veřejným ověněním rovné vyznamenání, darovali mu nejkrásnější vůz, co byl ve Spartě a tři sta jízdy ho vyprovázelo ke hranicím země jako krále. Velikým důkazem oblíbenosti a vděčné uctivé pozornosti bylo mu také, když se ukázal v Olympii, kde se právě konaly hry, že všichni diváci místo na zápasy upírali zraky na něho.

Nejvíce radosti a hrdosti nad vavříny z válek perských měli Atheňané; na ně vlastně útoky perské byly namířeny, oni byli vždy první na raně, oni se také nejvíce přičinili. Themistokles cíťe to vědomí národa utvrzoval jej na cestě k budoucí moci a slávě. Aby město nebylo bezbranné, kdyby snad zase někdy některý nepřítel odněkud vyvstal, poradil Themistokles národnímu sněmu, že se usnesl pevně ohraditi Atheny. Korinťané a Sparťané se tomu protivili, že by pak nepřátelé prý do budouce Athen měli v nich pevnost proti Peloponnesu, ale tím zastírali jen, že neradi viděli zmáhati se Atheny. Zatím Atheňané ne-
dbajíce toho pilně si hleděli stavby. Aby jim z toho nenastala válka s Peloponnesem, odebral se Themistokles do Sparty vymluvit jim to. Tam odkládal určitou odpověď, až dostal z Athen

zprávu, že hradby jsou již vyhnány do výšky muže. Teprve vystoupil a pravil: „Jak se Atheňané nikoho neopovídali, když před Peršany utíkali z města na loď, tak nyní také sami vědí nejlépe, čeho jim potřeba. Mají zrovna tak právo pevně si ohradit město jako každý spojenec.“ Bylo mu lehké mluvit tak směle, poněvadž spartské poselstvo bylo právě v Athenách a nesmělo spíše domů býti puštěno, dokud se Themistokles nevrátí.

Tím si zbudil nenávisť venku a závist u domácích nepřátel. Vytýkali mu nepěkné vlastnosti povahy, úplatnost a vyděračství a provedli, že byl ostracismem vypuzen z vlasti. Když pak i Sparťané ho vinili, že byl srozuměn s Pausaniem, byl pohnán na soud; ale on utekl na Korkyru, kde ho však nepřijali, aby na se neuvalili hněv Athen a Sparty. I šel do Epiru ke králi Admetovi, bývalému příteli. Odtud se obrátil do Efesu, a poslav králi perskému zprávu o sobě a naučiv se za rok persky, vydal se s rodinou na cestu za králem do Sus. Artaxerxes, syn a nástupce Xerxův, uvěřil mu, že byl vždy přítelem Peršanů, že u Salaminy zkázal Xerxovi důležité zprávy a že mu v Řecku zachránil život. Cenu, jež byla vypsána na jeho hlavu, dvě stě talentů, dal mu vyplatit a v noci mluvil vesele ze sna: „Mám athenského Themistokla!“ Měl se proto k němu přátelsky, že doufal, že mu bude někdy dobrým vůdcem proti Řekům. Vykázal mu značné důchody ze tří měst v Malé Asii. Themistokles bydlel v Magnesii; tam i zemřel v 65. roce věku;

požil prý jedu, aby nemusil vésti vojsko perské proti Řekům, jak prý si přál král perský a jak mu kdysi Themistokles slíbil.

Aristides zůstal bezúhonným a spravedlivým do smrti. Když se roznesla zpráva, že Pausanias chce králi perskému pomáhati podmaniti Řeky, odřekli se spojenci Sparťanův a uznali Athenské za vůdce roku 477. Tím přešla hegemonie námořní na Atheny. Aristides, v jehož uznalost a spravedlivost důvěřovali všichni, měl vyšetřiti a stanoviti, kolika penězi má ročně který spolčenec přispívati do spolkové pokladny a kolik lodí má poměrně stavěti do řad spolkového loďstva. Ročně se scházelo do pokladny na 400 talentů = asi 2 miliony korun. Středem toho spolku jonského a sídlem správy jeho byl posvátný ostrov Delos; majetek spolku se tam přechovával ve chrámě Apollonově.

Takto jsa zasloužilý o povznesení Athen Aristides na stará léta opět stál v čele obce athenské. V ekklesii sám dal návrh, aby občané čtvrté třídy byli do všech i nejvyšších úřadů volitelní, jelikož všichni bez rozdílu stavů hájili vlast. Z Themistoklových novot uznal také, aby Atheny ročně stavěly 20 nových tříveslic a rozmnožovaly sílu námořní. Tak Aristides povznesl athenskou vlast daleko výše nad Spartu. Sám přese vši vážnost a slávu zůstal chudákem do smrti. Umíraje (roku 467) neměl ani na pohřeb. Atheny mu vystrojily slavný pohřeb a vydědily jeho dcery.

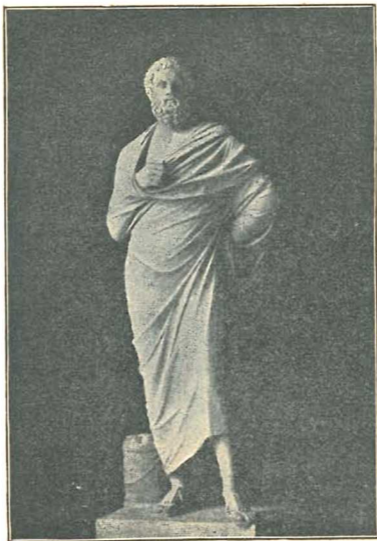
Cimon skončil války perské.

Jakmile se ocitly Athény v popředí států řeckých, rychle vzestupovaly k výši moci a slávy. Po útěku Themistoklově a již za posledních dob Aristidových vedl správu státu athenského Kimon (po latinsku Cimon), syn Miltiadův. Smělou myslí podobal se otci, chytrostí Themistoklovi, rozšafností Aristidovi. Byl z prvních, kdo poslechli, když se radilo zanechat města a bránit se loďmo. U Salaminy bojoval statečně; držel se Aristida a nemálo přispěl, že spojenci přenesli vrchní velení na Athenské. Kořisti, která mu připadala jako vůdci ve válkách perských, rozmnožil svůj majetek velmi. Peníze však mu nepanovaly, nýbrž jen sloužily; uměl jich užívat šlechetně. Sám zůstává prostý a skromný rozdával plnou rukou. Kamkoli šel, chodili s ním otroci s penězi, aby mohl kde potřeba hned pomoci. Denně hostil chudé a u svých sadů dal shoditi ploty, aby si každý po chuti natrhal.

Proslavil se také jakožto vojevůdce. Šťěstí válečné dodávalo Athenským podnikavosti. Spojenci jim pomáhali loďmi a vojáky, nebo se ze své povinnosti vypláceli penězi. Na pobřeží thrackém a macedonském byla některá města řecká posud pod nadvládou perskou. Cimon jich pozdobýval a vraceje se vítězem dovezl z ostrova Skyru popelnici národního hrdiny Thesea. V Athénách oslavovalo se vítězství také divadelními hrami. Starý básník Aeschylus napsal k té slavnosti krásnou tragedii a mladší Sofokles také,

a že se tato více líbila, rozmrzelý Aeschylus odešel navždy z Athen na Sicilii.

Když někteří spojenci vystupovali ze spolku

Sofokles.

Mramorová socha v Lateraně v Římě.

delského, Atheňané jich nepouštěli tak z lehka; kdo vystoupil, byl podmaněn a uložen mu poplatek. Zatím Peršané znova sbírali loďstvo proti

Řekům; ale Cimon je porazil na moři u Eury-medonta v Pamfylii; pak vojsko řecké hned vystoupivši na břeh téhož dne porazilo Peršany r. 466. Říkálo se, že Cimon tím překonal vítězství salaminské a marathonské za den. Moc athenská se množila a šířila.

Však ani Cimon nebyl bez nepřátel. Vytýkali mu hlavně přízeň ke Spartě. Sparťané totiž od zrady Pausaniovy stranili se válek perských a Cimon byl by je opět rád vylákal do pole, neboť myslil, že Řecko bude jen tehdy bezpečné, budou-li Atheny a Sparta věrně spojeny. Sparťané však také žehrali na rostoucí moc athenskou. Již se chystali pomáhati ostrovu Thasu proti Athenským, v tom zachváčena Sparta silným zemětřesením. Ve zmatku tom se zbourili heloti a Messenští. Třetí válka messenská od r. 464—455 př. Kr. Někteří v Athenách radili nechati Spartu svému osudu. Ale Cimon přiměl Athenské, že jim směl jíti s vojskem na pomoc; nedůvěřiví Sparťané však podezírali Athenské, že jsou srozuměni s povstalci, a odkázali je. Cimon vrátiv se s hanbou byl obžalován, že přeje Sparťanům a vypovězen na 10 let.

V tu dobu počaly záhubné války občanské. Každé městečko chtělo býti samostatnou republikou. V Boeocii odpadla některá města od Theb. Sparťané pomáhali Thebanům, Atheňané odpadlíkům. Tak oba přední státy řecké poprvé stály proti sobě. U Tanagry (r. 457) došlo k bitvě; strana Athenských podlehla. Cimon v ní osvědčil pravé athenské vlastenectví a očistil se

z podezření. Tento čin a stará sláva byly příčinou, že byl povolán do vlasti. První starost mu byla zjednatí klid a mír se Spartány. Pak na stará léta znova meč obrátil na Peršany, aby jim odňal bohatý ostrov Cypr. Onemocněl již na té výpravě; cítě se blížiti konec života poručil, kdyby snad umřel před bitvou, aby se smrt jeho zatajila vojsku. Stalo se; Atheňané slavně vyhráli u Salaminy (na ostrově Cypru) na moři i na souši r. 449. Tím skončily války perské.

Po válkách řecko-perských.

Za válek řecko-perských, kde stála Persie proti Řecku, Asie proti Evropě, východ proti západu, vyšel na jevo dokonalý a mnohostranný rozdíl ducha asijského od evropského. Tam strakatá směsice různých národů, které nic jiného k sobě nepoutalo než slepá poslušnost a nehodná poddanost neomezené moci despotického vládce, zde malý ale svobodný a snaživý národ, který přese vši rozmanitost a samostatnost svých částek cítil se za jedno v obraně svobody a společné vlasti.

Z válek perských se vypravuje tato rázovitá událost řeckého sebevědomí:

Od té doby, co ve Spartě zabili perské heroldy, nedostávali kněží k obětem příznivého znamení od bohů; konečně řekli Spartanům, že se mají káti za porušené tehdy právo mezinárodní a poslati králi perskému dva muže odhodlané tam umříti. Hned se na to dobrovolně dali dva stateční Sparťané a šli. Cestou je pře-

mlouval vznešený Peršan Hydarnes, aby přijali službu u krále, že je učiní velkými pány. Odpověděli: „Hydarne, ty znáš jen služebnost; co je svoboda nevíš, sice bys nám radil, bychom za ni dali život a statek“. U královského dvora měli kleknouti před králem; zdráhali se, že u nich doma není zvykem prokazovati člověku, co náleží jen bohu. Stojíce pravili Xerxovi: „Králi medský, Lacedaemoňané nás poslali, abychom byli utraceni na usmířenou bohů za ty, kteří byli ve Spartě života zbaveni.“ Král všecek udiven nad tolikou šlechetností, odpověděl, že jim neudělá, co sám při Spartanech haní a že tím nepropustí Sparty z viny. Oba se vrátili do Sparty bez úrazu.

Jakkoli zástupy, jež Persie stavěla proti Řecku, zdály se v číselné výhodě a převaze: přece mravní síle ducha hellenského nemohly odolati. Všecky krásné vlohy a vlastnosti řecké povahy na plno se rozvily a zjevily v zářivém jase. Války perské jsou vrcholem řeckých dějin; škoda však že ještě neskončily, a již rozdvojení vítězové napřahali meče sami na sebe, k boji bratrskému. Atheny vítězily vzdělaností a pustily uzdu neomezené lidovládě; nestrpěly nic aristokratického ani barbarského: Sparta zamítala všecky jemnější květy míru, vědy a umění a hleděla se zachovati, jak bývala za stará, státem aristokratickým a vojenským. Tak různé ba příčné směry a výstřední snahy nemohly dlouho klidně ostati vedle sebe. Brzy se ukázalo, že prostřední cesta bývá nejlepší.

Boj sicilských Řeků s Karthaginci.

(480 př. Kr.)

Zatím co Řekové doma podstupovali bojem Peršany, osadní jejich rodáci na Sicilii také vedli tuhé zápasy o samostatnost. Na protějším pobřeží africkém usedlí Karthaginci, o nichž byla zmínka v dějinách foenických, vyhlédli si tu dobu, aby přimnožili svého území a rozprostranili svůj obchod. Boj jim značně usnadňovalo, že v sicilských městech politické strany se svářily a potíraly a vláda v nich bývala hned tyrannis a hned republika.

Nade všechny tyranny té doby a toho kraje byl moudrý Gelon. Původně jsa tyranem v Gele městě znenáhla šířil svou moc a vládu po východním a částečně i po severním a jižním pobřeží sicilském, až se usadil v Syrakusách. Byl už tak mocný, že když Řekové v domovině ho žádali o pomoc proti Peršanům, troufal si položit podmínku, aby ho učinili vůdcem výpravy.

Zábarku k válce dali Karthagincům sami Řekové. Tyran Theron z Agrigentu zmocnil se města Himery a zapuzený tamní tyran Terrillos obrátil se o pomoc do Karthaga. Tam se počali chystati k veliké výpravě, a Řekové poznali, že Karthagiňané mají namířeno na jejich úrodnou a krásnou Sicilii, aby si ji podmanili jak už měli dolní Hispanii, Korsiku a Sardinii.

Téhož roku co Xerxes táhl na Řecko, přistál karthaginský vojvoda Hamilkar u Himery s loďstvem 3000 lodí a s vojskem prý na 300 000. Gelon a Theron postavili proti němu 50 000 pěších

a 500 jízdy. Řekům se podařilo zapáliti loďstvo karthaginské a když nad to umřel vůdce Hamilkar, chytil se takový zmátek vojska karthaginského, že Řekové místo posavadní obrany počali útočiti. Na konec Karthago zaplatilo 2000 talentů (přes 12 milionů korun) válečných útrat. Byly to boje tak veliké a vážné, že je sicilští Řekové kladli na roveň vítězstvím řeckým v Helladě nad Peršany.

Gelon chtěl se pak poděkovati z vlády, však lid nedopustil a vděčně ho nazýval ochráncem a dobrodincem. Tuto vděčnou poddanost zachoval po jeho smrti (478) i jeho věhlasnému bratru Hieronovi; třetí bratr Thrasybul byl již ukrutník. Když Syrakusy a ostatní města zapudily tyranny, socha Gelonova zůstala z vděčnosti neporušena.

Perikles.

Již delší dobu za pozdních časů Cimonových byl v Athenách u veliké cti a lásce lidu Perikles. Pocházel ze vznešené o vlast zasloužilé rodiny. Mladost jeho spadá v dobu slavných bojů řeckých s Peršany; bylo mu ke čtrnácti letům, když otec jeho Xanthippus slavně zvítězil u Mykala. Postavy byl ušlechtilé, těla sličného a statného. Ve spanilém těle byl krásný duch. Slavní za té doby filosofové Zeno a Anaxagoras ho tak zdárně vyučili a vychovali, že rozumem a ušlechtilostí srdce vynikal nade všechny vrstevníky. Majetek svůj spravoval pečlivě, ale byl nezištný a kde potřeba velmi štědrý. Miloval vroucně vlast a

položil si za cíl života rozmnožiti a utvrditi její moc a slávu.

Na to potřeboval napřed vážnosti u lidu. Na chudinu byl dobročinný, měl se vřídne ke každému a hostil hojně občany; ve shromáždění lidu mluvíval jen za důležitých okolností, ale pak uměl tak mocně hýbati lidem, že se o něm říkalo, že má na jazyku hromy a blesky. Perikles tenkrát přiměl Atheňany, že opatrnějšího Cimona vypudili z vlasti.

Provedl zákon, že chudý občan, který šel na sněm nebo zasedal na soudě nebo sloužil ve vojstě, dostával za to denní plat. Za účastenství na sněmě se platilo denně po obolu (— 16 haléřů, ekklesiastikon), právě co stačilo, aby si denně koupil chleba. Později se plat zvyšoval, bylo-li potřeba získati neb udržeti si přízeň lidu. Přísedící rady dostávali denně po drachmě, asi korunu.

Čtyřicet let (469—429) ovládal Perikles vrtkavý a těkavý lid athenský svou výmluvností, vzdělaností a státnickými vlohami. Nenazýval se knížeťem, ale vládl jako král. Dle jména to byla vláda lidu, opravdu jeho samovláda. Na konec Perikles už tak lid zpovyká a zlodařil, že sám ho již ani nemohl udržeti na uzdě. Prozíravý Cimon býval vždy pro vládu předních a uznalých.

I za hranicemi povznesl Perikles jako dobrý vojevůdce moc athenskou; 300 řeckých měst náleželo k symmachii, ke spolku, v jehož čele stály Atheny, poslouchalo rozkazů sněmu athenského a odvádělo ročně značné poplatky do spolkové pokladny. Perikles dal pokladnu z ostrova Delu

přenesení do Athen a část pokladu obrátil na výstavnost rodného města. Se Spartou učinil r. 445 třicetileté příměří, známé pode jménem Periklův mír. Vedle vojska 30 000 hoplitů dobře ozbrojených a vycvičených stálo pohotově také 300 lodí válečných s potřebnou silou námořní na všechny případy obrany a výboje.

Zlatý věk athenský.

Míru a hojných důchodů státních užil Perikles na opevnění a ozdobu Athen. Přístav Piraeus, už dříve opevněný, učinil hlavním přístavem města. Cesta z města do přístavu byla ve značné vzdálenosti s obou stran opevněna „dlouhou zdí“, aby Atheny nemohly býti odkrojeny od moře a v čas obležení aby bylo na více lidu více místa. Atheny se tehdy skládaly ze dvou měst, vlastního a přístavního. Domů bylo celkem přes 10 000, obyvatel 180 000; celá Attika měla na 500 000 lidu, z toho skoro dvě třetiny otroků.

V přístavě bývalo čilým obchodem velmi živo. Sjížděly se tam lodě ze všech končin tehda známého světa. Od Černého moře a z Egypta se dováželo obilí, z Thracie stavební drva, z ostrovů víno a vyvážely se výrobky řemeslné, průmyslové a umělecké do ciziny. Byla tam bursa, kde měli kupci zboží na ukázkou, byly tam také zásobny a veliké sýpky, lodní arsenal, divadlo, chrámy a jiné budovy.

Ulice athenské byly úzké a klikaté, domy nízké a z venku neúhledné; pěkné stěny a všecko pohodlí domu bylo dovnitř. Ostatně občan athenský

málokdy býval doma. Jinoch se učil a [cvičil venku, muž chodil po své práci a politickém zaměstnání. Nejživěji bývalo na náměstí, na trhu, kde bývalo vídati kroje a stroje všech krajů řeckých. Platany, které dal Cimón nasázeti a krásné sloupení — stoje chránily od slunce a deště. Tam se také scházivali filosofové se svými žáky: Zeno a jeho škola dostala odtud jméno stoiků. Nejznámější byla stoa poikile t. j. pestré loubí, pomalované obrázky z války trojské, z bájí o Theseovi a z bitvy marathonské.

Hlavice sloupu dorského.

Však netoliko nejpevnějším nýbrž i nejpečnějším městem chtěl míti Perikles Atheny. Vysoko nad soukromými domky vyznívaly veřejné budovy krásou a velikostí. Již Cimón zřídil akademii, kdež pak učil filosof Platon, rozsáhlý sad s platano-

Hlavice sloupu jonekého.

vými alejemi a vodomety; na Akropoli vystavěl chrám Theseův z nejvzácnějšího mramoru pentelického a na nejvyšším bodě hradu dal z kořisti marathonské postaviti obrovskou, 22 m vysokou kovovou sochu bohyně Atheny. Lesklou přilbu

a hrot kopí jejího bylo viděti z daleka, až od jižního cípu Attiky.

Perikles ještě více zvelebil Atheny. Zřídil lykeion (latinsky lyceum) a gymnasium kynosarges, kde učil Sokrates, veliké cvičiště pro mládež. Nejvíce péče měl o Akropoli, athenský Vyšehrad; tím na věky proslavil své jméno. Po krásném mramorovém schodišti, jakých bylo málo na světě, přicházelo se k nádherným pro-

Hlavice sloupu korintského.

pylajím, pateré bráně sloupení z pentelického mramoru, vedoucí na nádvoří hradu. Uprostřed nádvoří byla nejskvělejší budova akropolská,

Parthenon, mistrovské dílo starého stavitelství. Tam býval uschován poklad

spolkový. Chrám byl zasvěcen panenské Pallas-Atheně, bohyni války a v něm byla její socha ne mramorová, nýbrž jak si lid ve své zámožnosti přál, všecka z ryzího zlata a sloně: vlasy, zbroj a říza byly zlaté, ostatek ze samých kousků a kusů slonové kosti a místo očí skvoucí drahokamy; v pravici měla sošku vítězství dva metry vysokou, sama měla výšky 13 metrů. Severně od Parthenona bylo Erechtheion,

svatyně zaslíbená Atheně jakožto ochránkyni města.

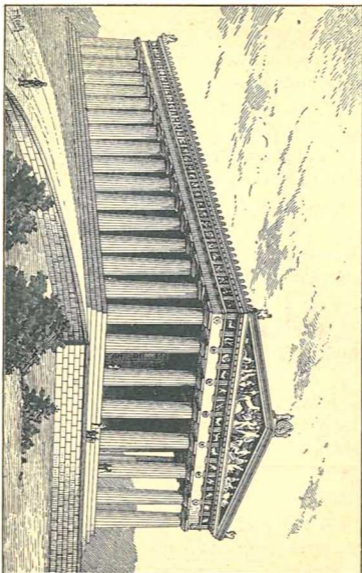
Stavební sloh byl trojí: vážný dorský, štíhlejší jonský a později ještě korintský. Rozeznávaly se hlavně dle sloupů: dorský sloup býval asi pětkrát tak vysoký jak tlustý, shora dolů rýhovaný, na vrchu prostou hlavici jako podušku a dole bez patky; jonský sloup býval štíhlejší, asi osmkrát vyšší základny, míval rýhy dál od sebe, dole patku a nahoře ozdobnou hlavici stočenou jako hlemýžďí skořápka; korintská hlavice mívala podobu kalicha s vytesanými listy kolem; později mívala též jonská hlavice ozdobu z listu paznehtíkového (akanthos).

Perikles postavěl asi 40 milionů korun. Lidu dělnému se poskytovalo hojného výdělku, a když se ho nahrnulo do města více než se mohlo zaměstnáním uživiti, vyváželi je a zakládali osady.

Ze štědré ruky Periklovy také umění bralo a prospívalo. Umělci docházeli z daleka široka do Athen jako na vysokou školu stavitelství a všeho umění výtvarného. Na svahu Akropole dal vystavěti divadlo Dionysovo, pod širým nebem, do půlměsíce; směstnalo se v něm na 20 000 lidí. V dolejších městě zbudoval Odeon, okrouhlou budovu, nad níž se vznášela báně ze stožárů zkořistěných lodí perských; tam se konávaly zápasy hudební za slavností panathenských. Snahy Periklovy prováděl jeho přítel Feidias (latinsky Fidias), slavný mistr po všech oborech umění výtvarného. Pod jeho rukou jako by mramor

byl měkl, jako by nabýval života a ducha. Nej-slavnější jeho dílo a hned i přední výrobek staré umělosti byla široce daleko velebená socha Zevova v Olympii, kterou kdo spatřil, počítal se

Parthenon.

za šťastného. Ještě jiní slavní sochaři žili za té doby, a Řekové nešetřili peněz a mramoru, aby si vyzdobili chrámy a budovali pomníky slavných mužův a památných činů.

V malířství vynikal vrstevník Feidiův Polygnot a jiní, zejména Apollodor. Později se malířství ještě zdokonalilo, jak povíme zanedlouho.

Básnictví hrdinské již odkvetlo dobou Homerovou. Za slavných válek perských zpíval Řekům slavík Pindar, výtečný básník lyrický. Nebyl rodem Atheňan, však i tam se kochali jeho básněmi. Skládal písně sborové a chvalo- zpěvy (epinikie) na vítěze ve veřejných hrách. Jeho myšlenky a řeč jsou vzletné a smělé jako tehdejší duch řecký. Na pythijských hrách v Delfech byl ověnčen a pozván k posvátné hostině; té cti se dostalo jemu prvnímu.

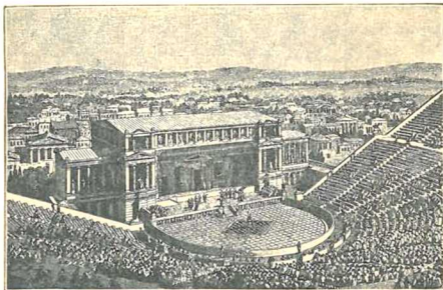
Za té doby nad jiné krásněji a dokonaleji zakvetlo v Athenách básnictví dramatické, divadelní. Divadelní hry začaly z dithyrambu, chvalozpěvu o slavnostech boha vína, Dionysa neboli Bakcha. O té slavnosti býval bohu vína obětován kozel, řecky tragos, od něhož se přeneslo jméno na hry. Zatím co oběť hořela, přestrojená chasa kolem oltáře zpívala a tančila. Z nich byl jeden choreg nebo stárek; ostatní mu byli chorem, sborem. Hlavním úkolem jim bylo tančiti. Však býval to tanec obřadný, bohoslužebný. Řecké tance zobrazovaly vždy nějakou myšlenku, nějaký čin boha neb hrdiny. Úklony těla, posunky tváře a pohyby rukou při tanci značily jak kdy, něco válečného nebo slavnostního, žalného neb veselého. Každý ton hudby se zračil také v pohybu a na tváři tanečnickově. Chvilí tančil na vzor stárek sám, chvíli všecek

chor. Dlouhé řasnaté roucho dopouštělo volné pohyby a činilo je malebnými. Tanec se považoval za úkon vážný, posvátný a čestný. Atheňané zvolili Frynicha vojevůdcem proto, že na divadle Bakchově ze všech tančil nejlépe.

Básník a pěvec Arion zdokonalil tyto staré venkovské skladby. Že dithyrambos byl dvojitý, z jara žertovný a veselý, v zimě vážný a smutný, zůstal rozdíl také na divadle: smutná hra, tragöedia čili truchlohra a komöedia, veselohra. Thespis, vrstevník Solonův, učinil z dithyrambu drama; začal rozpravy mezi zpěvákem a sborem. Aischylos postavil vedle zpěváka druhou osobu, že tedy v jeho kusech už byli dva mluvčí neboli herci; Sofokles uvedl ještě jednoho, třetího herce na jeviště. Za to chor ustoupil a jen prostředkoval mezi herci a diváky, mezi dějištěm a hledištěm; dle toho měl i své místo. Hercům připomínal pravidla a příkázání pravdy a spravedlnosti; u diváků budil rozličnými úvahami pozornost a zájem o děj a vážnost ku věci.

Divadlo bývalo proti našim náramně veliké a pod širým nebem. Proto mívali herci velmi vysoké střevíce kothurny, výrazné škrabošky a na ústech zvučivý náhubek, aby je bylo na vše strany dobře vidět a slyšet. Hrávalo se jen o slavnostech; divadlo začínalo ráno a trvalo do večera. Divadelní trojhra (trilogie) skládala se ze tří kusů, které k sobě náležely jako začátek, prostřed a konec. Zachovala se jediná celá Aeschylova trilogie „Oresteia“; skládala se z kusů: Agamemnon, Chocfory a Eumenidy.

Aeschylus, Sofokles a Euripides, tři slavní athenští spisovatelé divadelních her, brali látku ke svým tragoediím jako Homer k básním z dávných bájí herojských. Předvádějíce divákům činy heroův živě a účinně, budili v nich důvěru v bohy, učili je milovati vlast a básnickým vzletem a lahodně plynoucím proudem řeči živili a brousili jim cit a smysl ke všemu krásnému

Divadlo Dionysovo.

Dle domyslu sestavil Rehlender.

a šlechtnému. Klasičtí tragikové byli hlasatelé zbožnosti a mravnosti. Že tedy staré divadlo zušlechťovalo lid, platilo se chudým v Athenách vstupné do divadla ze státní pokladny, a stát nešetřoval nákladu, aby dobré hry krásně a důstojně se prováděly. Jakou moc míval básník na vznětlivou mysl obecnstva, poznati z toho, že Atheňané, když je Sofokles uchvátil dojemnou

krásou hry „Antigony“, jmenovali ho jako zmíněného Frynicha vojevůdcem proti ostrovu Samu. Pověst sestavila Aeschyla, Sofokla a Euripida stupňovitě kolem bitvy salaminské: muž Aeschylus v ní bojoval, jinoch Sofokles vedl rej ve slavnostech po vítězství, Euripides se ten den narodil.

Aeschylovo umění tragické drtilo člověka smělou řečí a podivnými obrazy; Sofokles svou neskonalou jemností přiblížil je člověku čili jak sám o sobě pravil, „vznešenost Aeschylovu vychodil dětskými střevíčky.“ Z jeho her se dochovaly: Antigona, Oidipus tyran, Elektra, Trachiňanky, Aias, Filoktet a Oidipus na Koloně. Sofoklem rozkvetla tragoedie v plnou krásu, ale již Euripidem odkvétala. Euripides jako by již pocházel z dalekého a zcela různého pokolení. V jeho hrách už nebylo tragického vznětu a vzletu. Hrdiny líčil jak obyčejné všední lidi, kteří místo činů jen si vykládali a po modě mudrovali; na konec přišel na jeviště některý bůh — deus ex machina — a skončil hru jak by jí uťal; zpěvy sboru neměly s jednáním skoro nic společného. V Euripidových kusech jeví se již rozklad řeckého života: tak náhle padali Atheňané s vrcholu síly a slávy, tak rychle stárnuli.

Po vážné hře dávala se na zasmání veselohra, satirické drama, by obecenstvo neodcházelo z divadla v náladě rozechvělé a chmurné.

Ve filosofii se jevily různé směry, hlavně v mudrování o původě světa. Záleželo jen na tom, aby svými domněnkami, jež uličovali na pravdu, neškodili náboženství a nerušili mravnosti.

Anaxagoras správně učil, že věčný rozum spravuje svět. Ale Demokrit abderský hledal původ všeho v atomech, které se neustále srážejí v jevy a zase odlučují; svět prý vznikl takovým shlukem částic, jen náhodou; pravda tedy jest prý jen to, co se jeví; jisté, samostatné, od lidského poznání nezávislé, slovem objektivně pravdy prý není. Toho se chytli sofisté, že jest jen subjektivná pravda a že prý každý člověk jest měřítkem všech věcí. Kdo umí pěkně mluvit, že prý umí vše dokázati, i zlou věc ulíčiti na dobrou a naopak. Sofisté si lehkomyšlně a nestoudně pohrávali s pravdou a zlehčovali ji, ba rouhavě mluvili o posvátných věcech, jako že není boha, nesmrtelné duše, ani ctnosti, ani hříchu, každý ať prý jen po chuti užívá života a světa. Takové věci se líbily lehkomyšlným a ke smyslnosti náchylným Řekům; sofisté mluvili jim po chuti, aby z toho měli slávu a zisk. Chodíce po Řecku za drahé peníze jeden přes druhého učili filosofii a rhetorice. Hlavním sídlem jim byly Atheny. Jejich působením nalomena dosavadní víra v bohy a tak hrozila záhuba všem základům života mravního i společenského.

Na sofisty se obořil Sokrates; učil, že ne každý člověk jest měřítkem všech věcí, nýbrž jen člověk do sebe jdoucí, sám sebe poznávající; ten že zároveň pozná absolutní, naprosté dobro čili ctnost a může se jí učit. Tajný hlas v nitru (daimonion) prý mu říká před činem, jak má jednati správně. Světem že vládne bytost jediná, rozumná. Vida záhubné učení sofistů potíral a

vydával je v posměch. Nedošel za to dobrých konců, jak uslyšíme níže.

I řečnictví se v Athenách pěstilo a dařilo. Každý občan mohl do sněmu a do všech úřadů soudních a správních. To vše ho mělo k tomu, by ozbrojil jazyk zbraní řečnickou, jelikož pouze ten stoupal k výši politické slávy, kdo nad jiné uměl uchvátit kolísavou mysl samovládného lidu. Z té příčiny a potřeby vznikaly řečnické školy. Slavný řečník byl Perikles; Lysias vynikal prostým slohem, správnou řečí a jemným půvabem; Isokrates byl mistr dokonalého souvětí, uměle okrouhlého a harmonického.

Také dějepis a zeměpis našel přátele a pěstitele. Herodot z Halikarnasu prošel skoro všecek tehdejší svět a v devíti knihách, pojmenovaných dle devíti mus, napsal co kde zvěděl. Zvláště popsal války perské, které za jeho dob ještě byly v živé paměti. Když roku 456 čel v Olympii počátek svých dějin světa, všecko bylo radostí jak u vytržení. Život ztrávil větším dílem v Athenách; v pozdějším věku se vystěhoval s athenskou osadou do Thurií v dolní Itálii, kdež se dočkal vysokého věku. Herodot byl první dějepisec, odtud jeho čestný název „otec dějepisu“. Leckterá jeho zpráva jest mylná a mnohá domněnka bludná. Za Dunajem prý už nelze bydleti pro velikou zimu. Jak by se starověk asi podivil, že mezi Dunajem a ledovým severem jest ještě hodný kus pěkné země, třebasí neměla podnebí řeckého. Proti tomu zase mnohá věc považovaná za bajku osvědčila se pravdou.

Atheny byly středem vzdělanosti řecké, ohniskem obchodu a průmyslu, sídlem bohatství a nádhery; slovem, Atheny byly prvním městem hellenského světa. Slupka byla pěkná, roztomilá; škoda, že tak záhy v době slávy usadil se v nitru a hlodal červ sobectví, rozmařilosti a panovačnosti. Atheňané jiným ukládali tuhá pouta poddanosti, sami v ničem netrpěli žádné ujmy a uzdy.

Válka peloponneská.

(431 – 404).

Příčina a prvních 10 let války.

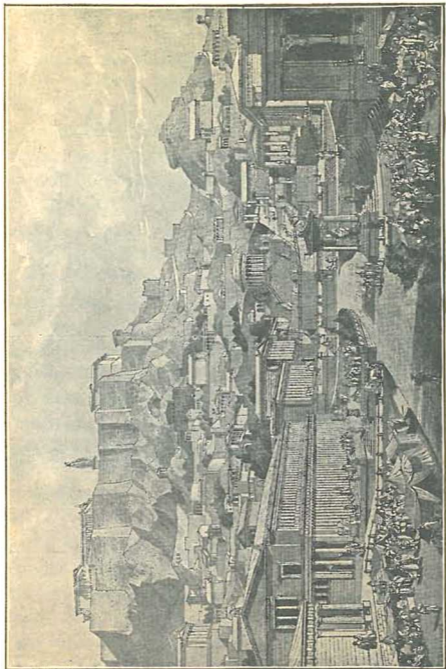
Sparta již dávno závistivě pozírala na rostoucí moc athenskou. Oba státy, Atheny a Sparta řevnily o přednost a nadvládu v Řecku a nechtěly strpěti soupeře vedle sebe. Příčiny dostalo se jim brzy k válce, kde se mělo ukázati, kdo s koho.

Na pobřeží Illyrie bylo město Epidamnus (později Dyrrhachium, nyní Durazzo, slovansky Drač); byla to osada založená z ostrova Korkyry; Korkyřané pocházeli z Korinta. V Epidamnu jako skoro všude v městech řeckých vznikly spory mezi stranou oligarchickou a demokratickou; strana šlechtická byla vypuzena ale s pomocí illyrskou oblehla město; strana demokratická hledala si pomoci u mateřského města Korkyry; že však matka Korkyra odepřela, ucházeli se o pomoc u babičky, u města Korintu. Korinťané vypravili loďstvo, ale Korkyřané je porazili a dobyté Epidamnu volali Atheňany na pomoc. Ti z řevnivosti proti bohatému Korintu byli tomu

rádi. Loďstvo jejich právě přijíždělo, když Korinťané se bili s Korintskými; tito vítězili, ale vidouce athenské loďstvo nechali boje a ujeli.

Rozhořčení Korinťané za to zbouřili proti Athenám město Potidaju (lat. Potidaeu) na pobřeží macedonském. Proto ji Atheňané sevřeli po suchu i po moři. Korinťané si pestěžovali ve Spartě, že Atheňané porušili mír na třicet let učiněný a že se Peloponneským děje křivda. Spartané vidouce za Korintskými ještě jiné spojence, zkázali do Athen, by dobrovolně propustili z poddanosti všechny ostrovy a města, sice že budou k tomu donuceni. Atheňané odkázali hrdě, že učiní tak, propustí-li též Spartané své spojence ze všech závazkův, ale donutit že jich nemůže nikdo.

Tuto odpověď jim poradil Perikles. Atheny si byly vědomy své moci; myslily, že netřeba se jim báti Sparty. Státního pokladu měly na 6000 talentů (talent asi 4800 korun) stříbrných peněz; krom toho bylo ve hradě chrámových pokladů na 600 talentů neraženého zlata a stříbra; zlaté roucho Athenino, které se mohlo snímati, samo vážilo 40 těžkých liber; 300 lodí dobře vyzbrojených, s 50 000 vojska stačilo udržovati spojence v poplatnosti; pozemního vojska bylo 13 000 hoplitů (těžkooděnců) do války a 16 000 posádky na obranu Athen. Válku chtěli Atheňané vésti jen po moři. Ať by si nepřítel vpadl do země a třebaš ji všecku zpustošil, o hradby města se zarazí a rozbije útok jeho a lodě budou městu dovážeti potravu; zatím loďstvo athenské že bude

Akropolis a trh athenský.
Z domyslu v nově sestavil Rehlander.

nepříteli vrchovatě spláceti v jeho území. Tak počítal Perikles a — přepočítal se, jak uvidíme.

Po takové odpovědi athenské svolali Sparťané shromáždění spolkové a vymohli v něm usnesení války celého spolku peloponneského proti Athenským r. 431. Tak byla vypověděna válka jménem peloponneská, jež s nemalými přestávkami trvala pět a dvacet let a podřadila Řecku blahobyt a slávu. Válku vedly vlastně jen Atheny a Sparta o nadvládu v Řecku, ale skoro všechny ostatní státy řecké se účastnily války buď s Athenami, buď se Spartou. Sparta neměla veřejného pokladu ani loďstva ani jízdy, jen své statečné vojsko, ale počítala si hojně spojenců, že se k ní přidají z obecného tehdy záští proti Athenám. Kromě Peloponnesu, kde jen Argos a četná města achajská zůstaly nestrannými, měli Sparťané důležité spojence také ve středním Řecku, v Boeotii, v Lokridě, Fokidě a Megaře. Athenským po boku stály jen Thessalie s výbornou jízdou, Akarnanie, pak ostrovy Korkyra, Chios, Zakynthos a Lesbos; ale měli mnoho poplatníků. Krvavé toto drama válečné mělo tři díly.

Válka počala vpádem Sparťanů do Attiky pod králem Archidamem; Atheňané se uchýlili do pevného města; zatím co Sparťané pustošili kraj kolem Athen, attické loďstvo se za to mstilo na pobřeží peloponneském. Když se přiblížila zima a král Archidamus nemohl města dobytí, vrátil se mrzutý domů. Těž Perikles se vrátil do vlasti z Peloponnesu, vystrojil padlým za vlast

velikou slavnost pohřební a sám k tomu proslvil krásnou řeč.

Druhého roku zase vpadli Sparťané do území attického; tentokráte dostali nečekaného spojence a pomocníka: v Athenách vypukl brozný mor, který tam lodě přinesly z Asie a zle řádil za tehdejšího vedra a v přelidněném městě. Všecko se považovalo za kořist smrti; jedni spustivše se víry v bohy oddali se bujným prostopášnostem, jiní upadali v zádumčivou zoufalost. Začalo se reptati proti Periklovi, že jest vinen tím neštěstím. Prohledli jeho správu státu, odsoudili jej na 15 talentů pokuty a sesadili. Noví správcové státu požádali Sparťany o mír, byli však s posměchem odbyti. Perikles zatím mužně snášel i tu bolest, že mu pomřeli přátelé a všechny dítky; když poslednímu zemřelému synu Paralovi dával po řeckém zvyku věnec kolem hlavy, sklíčil jej mocný žal a rozplakal se velikým nářkem.

Atheňané však brzy poznali, že odstrčivše Perikla zbavili se jediného vůdce. Proto ho žádali, aby znovu vzal do ruky otěže vlády. Perikles jim vyhověl. Zatím konečně obležená Potidaja, jejíž obyvatelé už se živili masem lidským, vzdala se Athenským na smlouvu. To byla poslední potěšitelná udalost za života Periklova. Obětavě se ujímaje nemocných byl posléze také zachvácen nákazou a zemřel r. 429. Když už ležel ve mdlobách smrtelných a přátelé kolem něho si připomínali jeho skutky, pozvedl ještě hlavu řka: „Nepomníte nejlepšího: žádný občan netruchlil mou vinou.“

Po smrti Periklově popouštěly v narušeném státě svazy kázně a zákonnosti. Strana šlechtická, za poslední doby Periklovy odstrčená, radila svěřiti vládu Nikiovi, který sice neměl té odhodlanosti, výmluvnosti a vzdělanosti, ale byl muž mírný, rozvážný a šťastný vojevůdce. Strana demokratická, poslouchajíc hlasů nerozmyslných demagogů, oblíbila si Kleonta, zbohatlého koželuha a drzého křiklouna, který neuměl leč podněcovati lid doma proti šlechtě a na venek proti Sparťanům. Ošálený lid volně šel za ním; od té chvíle nastala v Athenách vláda nezbedné luzy.

Ani Atheňané ani Sparťané netroufali si rozhodně udeřiti na nepřítele a skončiti válku. Bojovalo se hned tu, hned tam, ale rozhořčeně a vášnivě a páchaly se ukrutnosti, jakých je schopna jen válka nejhroznější, válka občanská, bratrská. Když veliké město Mytilene na Lesbu ve 4. roce války odpadlo od Athen ale opět bylo přinuceno se vzdáti, přemluvil Kleon Athenské, že se usnesli v národním shromáždění, aby tam všichni muži za to byli pobiti, ženy a děti prodány v otroctví. Už za den, když je minul hněv a řečník Diodot jim to rozmluvil, zrušili nelidský rozsudek a poslavše za loď, jež tam nesla kruté usnesení, jinou spěšnou loď udělili městu částečnou milost. Loď ještě dokvapila včas; nicméně bylo na postrach a výstrahu tisíc urozených popraveno, hradby města rozvaleny, válečné lodě vzaty a pozemky odbojníků rozdány občanům athenským.

Toho času vzdalo se město Plataje po dlouhé hrdinné obraně Sparťanům na příповěď,

že soud rozhodne, co s nimi. Na válečném soudě připomínali a dovolávali se svého hrdinství ve válkách perských; než Spartané nedbajíce toho tázali se jen, komu nyní v této válce pomáhali. Nemohouce říci, že Spartanům, byli vesměs odsouzeni na smrt a krvavý rozsudek hned vykonán; ženy prodány a Thebané město vyvrátili z kořene vyjma chrámy.

Atheňané obsadili na Peloponnesu prostranný přístav Pylos, aby odtud mohli buditi zpouru mezi heloty a vpadati do území spartského. Když vojvoda Brasidas ve Spartě ujal velení, obrátila se válka v neprospěch Athenských. Dobrý vojevodce a lstivý státník Brasidas, aby Atheňany osamotil a oslabil, vydal se s vojskem do Macedonie a Thracie, kdež mírností a důvěrností odváděl Athenským přátelská města, mezi jinými také Amfipolis. Thukydidés, jenž byl o blízce s částí loďstva athenského, pospíchal tam zachránit aspoň toto důležité místo, ale že přijel už pozdě, byl od Athenských vypuzen z vlasti; v bezděčném klidu sbíral si látku k velikému dílu dějepisnému. I vydal se tam Kleon se značnou silou. U města Amfipole se srazila vojska v rozhodnou, Atheňanům nešťastnou bitvu; oba vůdcové přišli o život: Brasidas v boji, Kleon na útěku. Po smrti těchto mužů, hlavních podněcovatelů k válce, nastalo utišení. Nikias, moudrý řečník athenský, přiměl obojí stranu k míru r. 421 na 50 let. Než ani Sparta ani Atheny nebyly ochotny splniti jeho podmínky a vydati dobytá města. Nepřítel smířený, a břeh podemlený.

Alcibiades.

Za té doby v Athenách obracel na se pozornost muž, který v dobrém i ve zlém byl věrným obrazem nestálé a lehkovážné povahy athenské, jménem Alcibiades (lat. Alcibiades). Po rodičích, kteří mu záhy zemřeli, zdědil veliké jmění. Vychován byl v domě poručníka svého Perikla, který však jen málo naň mohl dohlédati. Alcibiades vypěl v jinocha velmi nadaného, sličného a silného, ale při tom nad míru ctižádostivého a svévolného. Ani moudrý učitel jeho Sokrates, jemuž Alcibiades byl zcela oddán, nemohl ho na trvalo zlepšiti. Ještě hochem hrál si na ulici v kostky. Jedoucí tudy vozka mu kázal uhnouti. Alcibiades se mu položil přítkem do cesty řka: „Opovaž se jeti!“ Na flétnu se nechtěl učití, poněvadž prý tvář nadutím znešvarní. Jednou se vsadil, že na veřejné ulici vytne poliček váženému občanu Hipponikovi; a vyřal, ale hned po tom šel k uraženému a nastavil mu holá záda, aby mu Hipponikos za to nabil po vůli. Ten mu odpustil, ba tak si jej oblíbil, že mu dal dceru za manželku. Manželství větroplacha s tichou Hipparetou nebylo šťastné. Když ho žalovala na rozvod, přišel si Alcibiades pro ni k soudu a v náručí ji zanesl domů. Nic ho tak netěšovalo, jako když si lidé vyprávěli jeho divné a divoké kousky. Kdysi koupil vzácného psa, který se všem líbil; když se počínalo na psa zapomínati, dal mu Alcibiades utít ocas, aby zas bylo o čem mluvíti, jak je zohyžděn.

V boji byl Alcibiades statečný a se Sokratem nerozlučný přítel; u Potidaje zachránil Sokrates Alcibiada, u Delia mu to Alcibiades oplatil. Maje velmi jemné způsoby a líbezný hlas stal se oblíbeným řečníkem ve shromáždění. Chodil v nachové říze s vlečkou, ve válce měl štít zlatem kovaný a vystrájel svým nákladem divadelní hry. Muž pro své přednosti tak oblíbený, ale takovými vadami stížený mohl býti státu nebezpečný. Ukázalo se to záhy. Nikias chtěl zachovávat smluvený mír se Spartou; Alcibiades touže po slávě radil k válce. Podařilo se mu, že města Elis, Argos a Mantinea odstoupila od Sparťanův a přidala se ke spolku athenskému. Když Sparťané k tomu nemlčeli, poslali Athénané městům válečnou pomoc; Sparťané zvítězili u Mantineje r. 418 a válečný zápal se vznítil znova.

Sokrates.

Mramorové poprsí v museu neapolském.

Výprava na Sicilii.

Nedbaje porážky u Mantineje Alcibiades přiměl Athenské k podniku velmi nebezpečnému, k výpravě na Sicilii. Tam město Egesta pustivši se do sporu s mocnými Syrakusani žádalo si

pomoci z Athen. Atheňané měli doma dosti starosti; Nikias varoval, ale vznětlivý lid učinil po vůli lehkomyšlnému Alcibiadovi; slibovali si z toho nadvládu na Sicilii, v Itálii a odtud v Africe. Celé Atheny hrdě pohlížely na pěkné a vzácné loďstvo, jakého do té doby v Řecku nebylo, když v červnu r. 415 ploulo z přístavu pod vůdci Alcibiadem, Nikiou a Lamachem do Itálie.

Nedlouho před odjezdem kdosi v noci posrážel sochy Hermovy na ulicích města. Byly to sloupky shora dolů tenknoucí, nahoře hlava Hermova a pod ní krátká průpověď jako „Cti bohy“, „Buď moudrý“ a t. d. Hádalo se hned na Alcibiada, a jest mu takový kousek podoběn, ale dosti možná, že to učinili jeho protivníci sami, aby ho měli z čeho vinit. Sotva že Alcibiades odejel z Athen, podali naň žalobu, že to učinil se svými tovaryši po noční pitce, a že té noci také si tropil posměchy z posvátných mysterií eleusinských. Takový zločin se trestal na hrdle. Hned vyjela spěšná loď pohnat Alcibiada na soud; na zpáteční cestě podařilo se mu prchnouti. V Elidě uslyšel, že jest v Athenách odsouzen na smrt. Necitě se tam jistým a zahořev pomstou odebral se k úhlavnímu nepříteli své vlasti, do Sparty. Tam ho rádi přijali. Alcibiades rychle zvykl jejich životu; jídal černou polévku, odíval se prostě, učil Sparťany stavěti lodě a válčiti na moři a přemluvil je posléze, že vyslali loďstvo pod vůdcem Gylippem na Sicilii proti athenskému.

Atheňané rychle sesílili své loďstvo; bylo však u Syrakus zaskočeno a na suchu i na moři

poraženo, vůdcové popraveni, ostatní prodáni nebo posláni do kamených lomů, kde bídně pohynuli. Někteří byli později propuštěni z otroctví, když se jim poštěstilo pohnouti pána k milosti přednáškami z tragedií Sofoklových a Euripidových. Výprava sicilská skončila ztrátou 200 lodí, 60 000 vojska a veškerého státního pokladu. Zpráva o tom došla do Athen jen jako temná zvěst; nikdo se nevrátil, kdo by byl donesl určitější zprávu. Všech se zmocnila hrůza; zoufalost se rozestřela nad městem. Strach má velké oči. Již viděli Sparťany táhnouti na Atheny.

Alcibiades dále chystal vlasti záhubu. Poradil Sparťanům, by obsadili Dekeleu nedaleko Athen a odtud aby pustošili Attiku; ba zjednal spolek perského satrapy Tisaferna v Malé Asii — se Sparťany. Peršané dávali Sparťanům peníze do války, aby si zbudovali silné loďstvo. Ale znenáhla se zmrzel Alcibiades Sparťanům bujnou svévolí. Troufali si už bez něho a nelibě snášeli výtku, že Atheňan je učí vítěziti; nadto se obávali, že by je také mohl zraditi jako zradil vlast. I vydán tajný rozkaz, aby byl utracen. Zvětviv to Alcibiades utekl z Mileta do Malé Asie k Tisafernovi. Peršané přestali Sparťanům pomáhati; Řekové sami se měli bojem zmořiti.

Konec války. Zkáza Athen.

Atheny se zpamatovaly z pohromy sicilské dosti brzy. Mírnější živly ve státě se zmohly nad výstřední stranu demokratickou a radikální. Rečník Pisander je přemluvil, že ústavu

demokratickou změnili v oligarchickou; národní shromáždění zrušeno a státní moc svěřena radě čtyř set občanů s pětičlenným výborem v čele. Změna ústavy stala se z dvojího důvodu: jednak aby aristokratičtí Sparťané snáze šli k domluvě o mír, jinak že mnoho rozvážných občanů vidělo ze zkušenosti, jak záhubna bývá samovláda lidu neprozíravého, vášnivého, sváděného.

Ale vojsko athenské pod demokratickým vůdcem Thrasybulem neuznalo nové ústavy a zřejmě se prohlásilo proti ní; do toho sporu chytře se vpletl Alcibiades. Vojsko chtělo, aby je vedl proti oligarchům athenským; on však je přemluvil, aby se napřed obořili na nepřitele, a opravdu slavně zvítězil u Kyzika r. 410 nad spojeným loďstvem persko-sparsko-syrakuským. Loďstvo sparské zničeno, vůdce jeho Mindaros padl. „Veta po našem štěstí, Mindaros mrtev, vojsko mře hlad, nevíme co počít“ psali Sparťané eforům.

Alcibiades dobyv pak pobřežních měst v Thracii a v Malé Asii a nasbírav peněz vracel se do Athen. Byl radostně uvítán, vyhanství zrušeno, památka zločinu proti náboženství zhlazena velkolepým průvodem do Eleusiny, obnoveno zřízení demokratické, Alcibiades jmenován neomezeným vojevůdcem. Měl snad opravdovou vůli napraviti a nahraditi dřívější chyby a škody, ale už bylo pozdě.

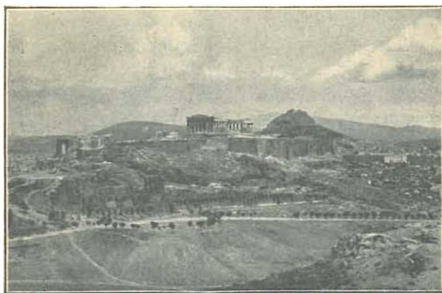
Té doby vystoupili proti Athenám dva protivníci, jakých Athenští dosud neměli. Syn krále perského Cyrus mladší, vládce Malé Asie,

jinoch nadaný a podnikavý, hořel nenávistí proti Athenským; Lysander, vůdce loďstva spartského, byl vzor starodávného Sparťana, otužilý, chrabřý, ctižádostivý a lstivý a zapřisáhlý odpůrce demokratické ústavy athenské. Ti dva se spojili: Cyrus platil, Lysander bojoval. Zatím co Sparťané byli hojně zásobováni, Alcibiades si náklad na vojsko sháněl a vymáhal v poplatných městech. Když opět byl na takové rekvisici, podvůdce jeho Antiochus nedbaje zákazu Alcibiadova pustil se svévolně v boj s Lysandrem a byl poražen r. 408. Rozhněvaný lid vinil Alcibiada, že na své hýření odíral města v Malé Asii, sesadil ho a na jeho místo si jmenoval deset vojvodů. Alcibiades nedůvěřuje Athenským usadil se v pevném hradě na thráckém Chersonnesu.

Atheňané ještě se zmožili na vítězství u Arginus roku 406, ale už bylo poslední. Roku 405 stála nepřátelská loďstva proti sobě v úžině hellespontské, Sparťané u Lampsaku, Atheňané naproti u Aegospotamu (kozí říčky). Alcibiades jsa o blízce vytýkal athenským vůdcům nevhodné postavení, varoval, aby se tolik nerozbíhali na lup a nabízel své tlupy na pomoc; nic od něho nebylo přijato, ani porada ani posila. Lysander vyčíhav si vhodnou chvíli uhodil večer plnou silou na nepřítel a potřel ho docela. Jediný Konon vůdce byl na svém místě a ujel s osmi loďmi na ostrov Cypr. Tato bitva rozhodla válku peloponneskou: Sparta zvítězila, Athenám se blížila záhuba.

Zvolna táhl Lysander s vítězným loďstvem

na Atheny. Cestou v aegejském moři dobýval měst a ostrovů, které dosud neodpadly od Athen. Odevšad hrnul athenské posádky a kleruchy (osadníky) do Athen, aby se město přelidnilo a tím spíše aby tam nastal nedostatek a hlad. Spartský král Agis sklíčil město po suchu s jedné strany, druhý král Pausanias s druhé a od přístavu tísnil Lysander. Město vysílené, opuštěné

Zříceniny athenské Akropole.

Dle fotografie.

a hladem zmořené vyslalo oligarcha Theramena jednat o mír. Korint a Theby žádaly úplné vyvrácení Athen; konečně přestalo se na těchto podmínkách: dlouhé zdi a hradby přístavu Piraea mají se zbourati a všechny lodě až na dvanáct vydati; všichni vypovězenci mají dostati volný návrat, poněvadž strana demokratická vyháněla přátele vlády aristokratické; moc athenská má

býti omezena jen na Attiku, to jest, že se mají zřici panství nad spojenci; Atheny mají přistoupiti k symmachii spartské, jako že uznati nadvládu Sparty, přispívati vojenskou hotovostí a upravití si vládu po způsobě spartském.

Roku 404 zjara vtáhl Lysander vítězně do Athen a dal na náměstí mnoho set předních mužů popravití; pak Sparťané vyloupivše město jali se bofiti nákladné hradby, a kde který pištec byl sehnán, aby jim k tomu vesele hráli. Lysander zrušil národní sněm, vládu svěřil třiceti mužům oddaným Spartě a odcházeje nechal na Akropoli 700 mužů posádkou. Ten byl konec smutné války.

Třicet tyranů v Athenách. Smrt Alcibiadova.

Z rozkazu vítězných Sparťanů vládlo v Athenách třicet tyranů. Byli rodem Atheňané, však až na jednoho, jehož také brzy sklidili, byli to samí lakotníci a krvelačné příšery; nejhorší byl Kritias. Pod ochranou spartské posádky na Akropoli řádili zle; odníмали majetek, vyháněli ze země neb odsuzovali na smrt, jak se jim jen zlíbilo. Smutný byl pohled na nešťastné Atheny. Některé domy zcela vybité a pusté, mnoho na polo vymřelých a opuštěných.

Jedinou a poslední jiskrou naděje Athenským a zároveň jediným postrachem ukrutných tyranův a vítězných Sparťanů byl dosud — Alcibiades. Atheňané ho považovali za dosti vynalézavého, by zdeptaný lid zvedl k nové naději a vedl k novému činu; tyraní však a Sparťané

se obávali, že tento neobyčejný a nevyzpytatelný muž někdy náhle se objeví a tyrany svrhne. Proto mu počali státi o život. Alcibiades se odebral k perskému satrapu Farnabazovi a odtud chtěl se pustit do Sus vyložit králi, že mladší jeho bratr Cyrus, spojený se Spartou, touží po trůně perském. Tím by byl zbudil válku krále s Cyrem i se Spartany. Tušíce to Spartané žádali od satrapy hlavu Alcibiadovu. Vyslaní vrahové zapálili mu v noci dům a když Alcibiades vyrazil z něho, z pozdálí ho zbaběle šípem zastřelili. Tak skončil muž velenadaný, v jehož povaze jako v zrcadle se zračily všechny světlé i stinné stránky lidu athenského; ba ještě více: svévolný, vrtkavý a rozervaný život Alcibiadův byl věrný obraz státu athenského, kterak sám si chystal záhubu.

Krutovláda třiceti tyranů netrvala dlouho. Zmíněný již vůdce Thrasyl byl uchýliv se z vlasti do Theb, nasbíral tam zástup vystěhovalcův a táhl na Atheny; cestou mu přibývalo vojska, i zmocnil se přístavu Piraea. Tyrani utekli z Athen do nedaleké Eleusiny. Ze Sparty přitáhl Lysander a bylo by zle bývalo s Thrasybulem; ale spartský král Pausanias domnívaje se, že zhrdlý Lysander již zatemňuje důstojenství královské, nechtěl mu popustiti nové slávy. Přitáhl s druhým vojskem a smluvil čestnější mír s Atheňany. Tyrani zachovali život a majetek a byli vypuzeni; udělena obecná amnestie t. j. zapomnění, aby nikdo ze starších činův politických nebyl stíhán; Atheňané měli si zříditi stát jak sami uznali. Vláda lidu byla obnovena, však již s moudrým omezením

a s náležitou ohradou, už ne tak svévolná a bezuzdná. Thrasybul osvoboditel a obnovitel vlasti nevzal za své zásluhy jiné odměny leč dvojitou ratolest olivovou a žil soukromě bez úřadu.

Prvním archontem dle nového řádu byl Euklides, od něhož měla začínati nová doba pořádku a pokoje. Atheny znenáhla okřívaly z těžkých pohrom, ale bývalá moc a sláva jejich byla navždy tatam. Prvním činem osvobozených Athen bylo pohřbívání, že odsouzen a popraven jest nejlepší a nejšlechetnější jejich syn, moudrý Sokrates; náčelník demokratův Anytos byl hlavním jeho žalobcem.

Po válce bratrské.

Válka peloponneská způsobila Řecku mnoho škod a zkázy. Byla velmi krutá a trvala celkem přes půl sta let. Kdykoli si nepřátelé vpadli do země, hubívali si nejen osení a úrodu polní, nýbrž i vinice, olivy a všeliké ovocné stromoví; vesnice i větší osady páleny a bořeny, a tak někdy za den zničeno, co se nemohlo nahradit ani za dlouhý věk. Kraj pustl, lid chudl, jen daně na potřeby válečné pořád rostly.

Mnoho statečných Řeků padlo zejména v záhubných bitvách námořních; mnoho lidu pohynulo morem. Řecko se uondalo a vydalo ze síly. Lid divočel.

Ještě horší byla zkáza mravních statků. Nábožnost a mravnost poklesla, vzdělanost opadla, krása odkvetla. Zmizela úcta ke všemu posvátnému; málokomu ještě záleželo na blahu vlasti,

nikdo nešetřil poraženého a nedbal chudšího. Byly sice ještě krásné výjimky, než bylo jich příliš málo proti všeobecné zkáze. Místo vojska občanského, nadšeného a ponášeného láskou k vlasti a ke svým, nastaly placené tlupy žoldnérů. Rozličné státy a státečky řecké potratily své zvláštnosti.

Atheny sklesly s vrcholu moci a slávy. Jejich lidovláda, jež měla nedobré a záhubné, ale též výhodné a dobré stránky, byla zrušena. Zlodafilý lid už nebyl vlády ani hoden ani schopn. Neovládal sebe, nadtož aby dobře vládl jiným.

Hegemonii hellenskou přejala nesrdečná Sparta. Pod její vládou nemohlo se zdařiti nic velkého ani obecně prospěšného. Sparťané zvýšili spolkové dávky a vymáhali je krutěji než Atheňané. Z daní a z válečné kořisti plynulo do Sparty bohatství, které se nijak nesrovnávalo s Lykurgovským prostým způsobem života veřejného i soukromého. Na místo bývalé střídmosti a otužilosti loudilo se i do Sparty sobectví a rozkošnictví. Ani mužové jako Gylippus již nebyli dosti poctivi; Lysander zrušil starý zákon, dle něhož nikdo ve Spartě nesměl míti zlata a stříbra. Sparťanům se již znechutila černá polévka a nespávalo se jim dosti měkko na rákosí.

Nevlastenecké spolčování s Peršany zle se Rekům vymstilo. Pozbyvše moci na venek a sly v nitru dopustili na se hanu, že Peršané, dříve poráženi a vyháněni z Řecka, později, když už sami se třásli nad hrobem, ještě byli dosti silni,

by zasedali k soudu nad Řeckem nesvorným a zvrhlým.

Výprava deseti tisíc. Sparta pokořena.

V Persii opravdu povstal Cyrus proti staršímu bratru, králi Artaxerxu Mnemonovi spoléhaje na pomoc přátel Spartanů. Směl ve Spartě a v ostatním Řecku nasbírat přes 10 000 žoldnéřů. S těmi a s desetkrát tolikým počtem vojska asijského táhl Cyrus proti čtyrnásobné přesile královské. U Kunax, opodál Babylonu došlo k bitvě; Cyrus poražen a zabit r. 401. Vojsko jeho se přidalo ke královskému, a Řekové se ocitli ve velké nesnázi, a ještě více, když Peršané vlákali jejich vůdce do tábora a věrolomně je porubali. Ale našel se jim věrný rádce a obezřetný vůdce Xenofon, dobrovolník athenský ve vojště, který je směrem k Černému moři za nesmírných svízelných, přes vysoké hory a dravé řeky dovedl šťastně domů. Hellenové poznali úrodnost a bohatství zemí perských, ale také rozervanost říše; od té doby se neustala vyskytovat myšlenka dobytí říše perské zbraní řeckou.

Peršané, aby se pomstili Spartanům, udeřili na Řeky v Malé Asii. Na ochranu jejich přispěl Agesilaus, chromý a neúhledný ale výbojný král spartský a porazil Peršany. Král perský nevěda jak se ho zbýti z Asie, zbouřil doma Řeky proti Spartanům. Atheny se spojily s Thebami, Argos a Korint se k nim přidaly (válka korintská 395—387). Agesilaus pospíchal do Řecka skrušit odboj. Táhl přes Hellespont a bitvou u

Koroneje s těží si prorazil cestu do Peloponnesu. Zatím Atheňan Konon, od bitvy u Kozí říčky vůdce loďstva perského, potfel u Knidu loďstvo spartské tak dokonale, že námořní hegemonie spartská navždy zůstala zničena; skoro všechny námořní státy odpadly.

Konon pak poradil Peršanům, že by nemohli Sparťanů potrestati důtklivěji, jako kdyby se Atheny opět opevnily. Satrap Tisafernes dal mu peněz a za krátko měly Atheny pevné hradby. Asijská města přidávala se k Athenám; ty si opět nasbíraly loďstvo a zmáhaly se na úkor Sparty. Sparťané zoufali; nevědouce si jiné rady učinili s Peršany nečestný mír r. 387. Zjednal jej Antalkidas. Na hanu Sparťanů podrobení všichni Řekové asijských a na ostrově Cypru vládě perské; ostrovy a ostatní státy prohlášeny za samostatné a neodvislé jak od Sparty tak od Athen. Sparta podržela Messenii v područí a zůstala předním státem řeckým; Athenám zůstaly jen ostrovy Lemnos, Imbros a Skyros.

Sokrates.

(469—399 př. Kr.)

Za dob slávy a úpadu Athen žil tam moudrý Sokrates. Byl z těch málo mužů, kteří ve hrůzách války peloponneské nepozbývali mysli a v obecné mravní zkáze sami zůstali čisti a jiné vodili na cestu ctnosti. Synem jsa řezbáře Sofroniska pracoval za mlada v dílně otcově. Později pocítil mocnou snahu hledati pravdu, neboť se mu nelíbily přednášky a výklady filosofů. Nápísal na

chrámě delfském: „Poznej se sám“ ukazoval mu směr pravé filosofie. Věštkyně delfská ho nazvala největším mudrcem té doby.

Vida kolem sebe mravní spustlost umínil si poučovati mládež a polepšovati občany. Proto chodil na trh nebo mezi mládež na cvičiště. Počínal rozprávky o všedních věcech a uměl je tak zatáčeti, že se vždy rozhovořil o potřebě a přednosti ctnostného života. Ctnost nazýval nejdražším statkem, neboť jí nelze koupiti penězi. Přední ctnost mu byla mírnost, jež obsahovala povinnosti k sobě samému, zejména krocení smyslnosti; druhá ctnost spravedlnost zahrnovala povinnosti k lidem. Uznával jediného boha, stvořitele světa, a nesmrtelnou duši. Zatím co všichni filosofové před ním zpytovali o původě světa, Sokrates nepouštěl se do jemného rozlišování a planého hloubání. Uvažoval přírodu a soudil z ní o moci, moudrosti a dobrotě svrchované bytosti, která vše stvořila a spravuje. Dobře o něm praví Cicero: „Sokrates první svolal filosofii s nebe“, jako že první obrátil moudré zkoumání na sebe a vůbec na člověka. Učil své posluchače milovati pravdu a laskavě souditi o nepříteli. Velikou váhu kladl také na povinnosti vlastenecké a sám byl v trojí válečné výpravě.

Učení své přednášel Sokrates jen ve způsobě rozprávky. Říkal o sobě, že nic neví, jen to že ví, že nic neví, ale že se hledí od jiných učiti, kteří se chlubí, že všechno vědí; proto zahanboval takové mudrce, sofisty. Otázky kladl chytře, až se mu sofista do nich zapletl, že nevěděl, kudy

ven z konopí; ale žáka laskavě vodil v řeči, aby jakožka sám nacházel výroky a zrnka moudrosti; odtud se takové methodě říká sokratovská. Čemu Sokrates učil, také sám konal. Šatil se prostě, chodil bos, v jídle přestával na mále a nepřával si žádného pohodlí. Když ho trápila žízeň a šel ke studni se napít, vytil napřed několik okovů na důkaz, že umí strpěti. Křivdy snášel rovnou myslí a vadivá jeho manželka Xanthippa dosvědčila, že ho nikdy neviděla nějak rozčileného. Když mu kdysi dlouho domlouvala, snad že málo dbá domácnosti, a Sokrates zase odcházel po filosofské práci, vychrstla naň z okna škopík vody. Sokrates pravil klidně udiveným sousedům: Věděl jsem, že po bouři bude déšť. Satirický básník Aristofanes udělal na Sokrata komedii. Herec přestrojený za Sokrata spouštěl se v koši na jeviště a blábolil všelijaké nesmysly; všecko se z plna hrdla smálo a pohlíželo na přítomného Sokrata. Ten se též usmíval a ještě vstal, aby lidé mohli lépe posouditi, umí-li jej herec napodobiti.

Drahně let míval Sokrates kolem sebe značný zástup vědychtivých a nadějných jinochů; ty on nejraději učil pravdě, moudrosti a mravní ušlechtilosti. Ve mladistvém vznětu myslí tak si jej oblíbili a tak zvykli jeho poučně zajímavým rozprávám, že ani den nemohli býti bez něho, aby se jim nestýskalo. Bohatí z nich mu nabízelí hojně peněz, však on sám nejsa bohat, nic nebral. Ještě dlouho po jeho smrti ho zpomínali a památku jeho oživovali.

Sokrates se netajíval s pravdou a tím si způsobil mnoho nepřátel. Lidu vytykal bez obalu lehkomyšlnost, vrtkavost a rozkošnictví. Kruté nepřátele měl Sokrates v sofistech, kteří neuznávali ani boha ani duše ani pravdy ani ctnosti a že všecko prý jest jen tak, jak se komu vidí a zdá; že tedy vrcholem štěstí jest povolovtai

Sokrates umíraje mluví o nesmrtelnosti duše.

Maloval Sané.

nížkým žádostem a chtíčům. Sokrates je pro to důsledně stíhal a nemilosrdně šlehal bičem veřejného posměchu. Ale Sokrates také nechválil všeho ve správě státu. V náboženství také nesouhlasil se svou dobou; věda, že bohu se má sloužiti ne tak obětmi jako ctnostným životem, konal sice veřejné oběti, ale zamítal mnohobozství,

neboť byl přesvědčen o jediném pravém bohu. I to se mu kladlo za vinu, že se někteří jeho žáci, jako Alcibiades, nezdařili a nežili podle jeho učení.

Bylo mu na 70. rok, když byl obviněn a pohnán na soud, že zavádí nové bohy a kazí mládež. Sova síkoře hlavatých nadávala. Sokrates neuznával za vhodné, doprášeti se u soudu milosti. Hájil se důstojně; ukazoval, jak po všecek život se snažil rozmnožovati blaho v obci. Jeho řeč se zdála soudcům hrdá, i odsoudili ho na smrt. Poslední dny života strávil v žaláři v horlivém hovoru s přáteli a žáky. Jejich přispěním byl by mohl prchnouti; nechtěl. Když ho litovali, těšil je s klidem pravého mudrce, že smrtí počíná pravý život. Večer mu donesl hlídač pohár jedového nápoje. Sokrates jej klidně vypil a chodil po žaláři, až mu nohy počaly tuhnutí; pak ulehnuv na znak zahalil si tvář; cíťe již konec života pozvedl hlavu řka: „Jsme Asklepiovi dlužni kohouta; nezapomeňte obětovati.“ Když se ho Kriton tázal, chce-li ještě co říci, už nedostal odpovědi. U Řeků bylo zvykem, kdo se pozdravil z těžké nemoci, že bohu lékařství obětoval kohouta; Sokrates tím pravil, že považuje tento život za nemoc a smrt za uzdravení k lepšímu životu. Po jeho smrti Atheňané uznali svou křivdu a litovali jí; zrušili rozsudek a ztrestali žalobce. Sokratovi postavili sochu na památku.

Xenofon. Platon.

Nejlepší žáci Sokratovi byli Xenofon a Platon. Tento Xenofon jest onen, jenž po bitvě

u Kunax dovedl 10 000 Řeků po osmiměsíčním pochodě domů a ve spise „Anabasi“ popsal svou cestu. Jakožto jinocha potkal ho Sokrates v úzké uličce a položiv mu hůl napříč tázal se ho, kde se tu prodává ta ona strava; když mu Xenofon řekl, kde, tázal se ho Sokrates opět, kde se učí jinoch býti hodným člověkem? Xenofon se zarazil nevěda co říci. Sokrates mu pravil: „Pojď, povím ti.“ Od té chvíle byl Xenofon věrným jeho žákem a stoupencem. V jeho spisech naléztí slova a nauky velikého mistra Sokrata. Zvláště Xenofontovi záleželo, by svého učitele obhájil z obžaloby neznabožství. Z jeho spisů poznáváme Sokrata lépe než ze kterýchkoli jiných. Kromě „Pamětí Sokratových“ napsal „Hellenika“, dějiny od r. 411—362. Xenofon není sice z nejnadanějších ale zajisté z nejpoctivějších mužů starého věku; na něm se zdárně splnil řecký vzor lidské dokonalosti: srovnalá vzdělanost těla i duše. Spisy jeho jsou jasné a přirozené a ve slohu tak snadné, že kde kdo myslí, že by to také tak uměl; ale právě takový sloh bývá ne snadno uhodnouti.

Slavnější než Xenofon byl velenadáný Platon (lat. Plato); pocházel ze vznešeného rodu athenského. Celým srdcem jsa oddán svému mistru Sokratovi chtěl zaň složití pokutu, aby byl propuštěn ze žaloby. Dojatý jeho smrtí odešel z Athen. Zvěčnil svého mistra mnohými filosofickými rozpravami. Později učil v háji Akademii u Athen, odkud škola jeho sloula akademickou. O jeho skromnosti svědčí tento příběh: Kdysi byl

v Olympii na slavnostech a seznal se tam s několika cizinci, kteří se mu pro jeho vlídné chování a rozumnou řeč velmi naklonili. Po slavnostech zajeli s ním do Athen; prohlédnuvše si město žádali svého přivětivého průvodce, by je zavedl ke slavnému žáku Sokratovu Platonovi, jenž prý skládá tak výborné knihy. „Ten jsem já“, pravil skromně se usmívaje Platon svým překvapeným hostem. Po několika letech už by se mu nebyla podařila taková skromnost. Neboť když se tam opět ukázal, stala se mu pocta jako někdy Themistoklovi: všecko si šeptalo jeho jméno a hledělo místo na zápasy na něho. Plato nedokonaleji sokratovskou filosofii pojal a nejvíce rozšířil. Nikdo z pohanských myslitelů nepřiblížil se tak pojmu pravého Boha jak ón, žádný více nerozntil touhu po pravdě. V jeho spisech se druží filosofické hloubání a vědecká přesnost s básnickými zkazkami a vše jest podáno v živé kráse důvěrné rozmluvy.

Základem učení Platonova jsou idey, věčné a nezměnné pravzory pravdy, dobra a krásna, které se obrážejí v prchavých jevech všeho ve-zdejšího. Svrchovanou ideou jest Bůh sám. Duše lidská pochází od Boha; původně žily blaženě na hvězdách kochajíce se pohledem na pravzory; odvrátivše se od nich byly vnořeny do smrtelného těla, kdež toužebně se rozpomínají pravzorů; čím protřejšího ducha kdo jest, tím jasnější bývá zpomínka a mocnější touha. Mezi rozmanitostmi jevů a mezi věčnými jejich pravzory jsou věčná čísla. Víc o tom nenáleží sem, a bylo by čtenářům

knihy nesrozumitelné. Ve spisech o státě stojí Plato hluboko v temnostech pohanských; k výši křesťanského názoru, že v každém člověku jest viděti obraz boží a milovati bratra, nepovznesl se ani nejlepší a nejmoudřejší pohan. V této soustavě filosofické i v jeho politické viděti stopy tajuplné nauky Pythagorovy. Platon byl pozván do Syrakus, aby tam zřídil stát podle své soustavy, ale pro lehkomyšlnou vrtkavost tyranu Dionysia sešlo s toho. Vyučiv hojně zdárných žáků zemřel v Athenách r. 348 u věku 82 let. Z jeho žáků se nejvíce proslavil Aristoteles, o němž později bude řeč.

Filosofie řecká po Sokratovi.

Některí žáci Sokratovi vychytnuvše něco z učení mistrova dávali se různými cestami a zabíhali ve směšné a škodlivé krajnosti. Že Sokrates byl prostý a skromný, na tom Antisthenes jeho žák založil svou filosofii, ale zašel tak daleko, že učil pohrdati vůbec vezdejším statkem, ba zamítal všecku k životu potřebnou slušnost. Chodil v ošumělém a dřevěném plášti, z jehož děr, jak říkal Platon, hleděla pýcha. Chodil s měchem na zádech jako žebrák. Učíval v gymnasiu Kynosarges (od slov kyon = pes, argos = bílý) a odtud se jeho škole říkalo cynická. Patrně se tu přenášelo jméno místa posměšně na učení pro nedostatek slušnosti a studu. Nad jiné pověstným cynikem byl Diogenes, jehož Platon nazýval sokratovským bláznkem. Aby ukázal, že nezná potřeb jako jiní

lidé, bydlel v bečce, vlastně v hliněné budce, již Atheňané žertem říkali „sud“; kousky jídla si vyžebrával; z náčiní měl jen střečinu na pití, a když uviděl dítě pít z dlaně, i střečinu zahodil. Král Alexander, tehdy na sněmě v Korintě, žádal si poznati Diogena. I přišel k němu s komonstvem, právě když se Diogenes vyhříval na slunci. Slyše jeho chytré odpovědi, Alexander vyzval ho, aby si od něho vyžádal nějakou milost. Načež Diogenes: „Buď tedy té dobroty a nezacláněj mi.“ Alexander prý zvolal udiven: „Opravdu, kdybych nebyl Alexandrem, chtěl bych býti Diogenem“, jako že: nezáleží na tom, je-li kdo pyšný na královský palác nebo jen na svůj sud, nebo: nemůže-li kdo býti pánem světa, činí nejlépe když nestojí o svět.

Jiným směrem se od Sokrata pustil jiný jeho žák, Aristippos z Cyreny, zakladatel školy cyrenské. Učil, že člověk užívaje rozkoší nemá jim sloužiti, nýbrž vládnouti. Tuto nauku hedonickou (rozkošnickou) později do konců domyslil Epikur a již tak zabředl do smyslnosti, že jméno epikurej značilo prostopášníka. Nebezpečné učení statně a šťastně potírala škola stoická, že člověk má žíti podle všeobecné rozumné přírody a ve všem má zachovávatí mysl klidnou a lhostejnou. Podnes slýchati o stoickém klidu. Tato škola zůstala uprostřed všeobecné zkaženosti na 300 let v platnosti a přispěla co mohla k ušlechtnění té doby, než na širé vrstvy lidu neměla působnosti jako žádné, a nemohla mlti: těsnala a zavírala člověka do smyslného světa nic mu nemohouc říci o jeho vyšším povolání.

Zase jinou, megarskou školu založil Euklides z Megary. Vyšel od myšlenky Sokratovy, že ctnosti se může člověk naučiti, stanul u věty, že ctnost záleží v poznání, a odtud dále, že mysliti má býti vlastním účelem a veškerou snahou. Tak přišla do učení Sokratova opět sofistická dialektika. Škole té se říkalo eristická,

Filosofská škola athenská

Dle omítkového obrazu Rafaelova ve Vatikáně. Dole v levo Pythagoras, nad ním skupina Sokratova, uprostřed Platon, Aristoteles, pod nimi na schodech leží Diogenes, dole v pravo družina Archimedova.

hašteřivá. Hlavní silou její bývalo sofisma, různé klamy slovné a věcné. Třeba, jak vychytralý sofista Gorgias byl přemudrován svým žákem. Gorgias přijal do učení Euathla a smluvil s ním, že polovici za vyučenou splatí mu hned, druhou až vyuče se vyhraje první soudní rozepři. Milý

žák vyučiv se nezastával nikoho na soudě a také tedy neplatil. Gorgias ho žaloval neboť počítal: buď soud Euathla odsoudí, a musí tedy platit, že jest odsouzen, nebo jej propustí, a musí platit, protože první svou rozepři vyhrál. Na to Euathlos: Nezaplatím, ať mě soud odsoudí nebo propustí, neboť: osvobodí-li mě, nemusím platit, poněvadž mě soud osvobodil od té povinnosti; odsoudí-li mě, také nemusím platit, neboť jsem podle smlouvy první rozepři nevyhrál. Kde je tu chyba? — Od té doby se říká výkrutnému člověku, který si pomáhá klamnými důvody, sofista, a klamným úsudům, někdy jen daremnému skrucování slov, sofisma.

Všecka pozornost se nesla ku vzdělání a zbystření rozumu; mravní stránky se nedbalo. Každý chtěl býti nad jiné chytrý a vtipný, ale naší době by bylo ještě hluboko klesnouti, než by padla tak nízko, jak byla mravnost za tehdejší doby, zejména po válkách peloponneských. Atheňané uměli vynikati v dobrém i ve zlém. Vedle přísné ctnosti bývaly nejhorší neřesti, zastírané závojem způsobnosti, až na některé drsnosti padělané po spartsku. Atheňané byli v obcování tak dvorní a duchaplní, že subtilnost attická dosud jest příslovnou. O každém znamenitějším muži zachovalo se několik vtipů a zdařilých nápadů.

Jiné vědy a umění té doby.

I za trudných časů neblahé války peloponneské a brzy po ní vyskytlo se několik slavných mužů ve vědě a v umění.

Z vědy historické sluší jmenovati Athenana Thukydidu. Když za mlada slyšel přednáseti kus dějin Herodotových, rozplakal prý se a umínil si, že se také stane dějepiscem. Uchýliv se z ruchu válečného, jak jsme se již zmínili, popsal peloponneskou válku nestranně a důkladně, pátraje po důvodech a příčinách důležitých činů jakož i po vlastnostech a pohnutkách předních osob a líče jejich činnost i její následy. Nad jiné dojemnější je zmíněná již pohřební řeč Periklova a popis moru v Athenách. O Xenofontovi jako dějepisci bylo zpomenuto minule.

První znamenitý lékař byl Hippokrates. Sepsal několik knih ze zdravotvědy. Za moru athenského byl prý v Athenách snaže se vyzpytovat nemoc a pomáhati od ní.

Za těch dob se často prováděla na divadle athenském komoedie. Původ a počátek její hledati jest na Sicilii a v Megaře. V Athenách se jí zabýval škádlivý Aristofanes. Sepsal na 50 her, z nich se zachovalo 11. Káral v nich znemravnělý bezkarakterní lid athenský i jeho svůdce. Ve hrách těch bylo mnoho štiplavého vtípu, žravého posměchu a trpké pravdy, ale také nestoudnosti až hrůza. I vynikající vrstevníky své napodobil a veřejně je vydával na posměchy. Na sofisty měl skřesáno a tepal jejich podvratnou činnost, ale neušetřil ani ctihodného Sokrata, buď že ho neuměl rozeznati od ostatních sofistů, nebo že se tím chtěl zalíbíti zchátralému lidu, který si rád stahuje vznešené muže do blata. Zemřel roku 388 maje hojně následníků, kteří se mu

nevyrovnali vtípem, ale ještě ho překonávali neslušností.

V sochařství se učinil v té době důležitý krok; dříve se tesaly sochy v klidu t. j. stojíce nebo sedíce; od toho se přešlo k sochám, jimiž se naznačoval pohyb a život duševní. Nejznámější mistrové jsou Skopas z ostrova Paru a Praxiteles z Athen. Díla jejich byla si v uměleckém provedení tak podobna, že nesnadno rozhodnouti, od kterého z nich pochází to ono umělecké dílo, jako třeba skupina Niobina. Dříve se sochami zobrazovali jen bohové a slavní muži, později každý zámožnější občan nařizoval si v závěti sochu; ba kterýsi Atheňan prý dal své oblíbené psy a kohouty slavně pochovati, hostiny jim na počest vystrájeti a pomníky s nápisem jim sázeti, jako by si byl chtěl ze všech pomníků tropiti smích.

Také malířství mělo své pěstitele. Byli to zejména mistrové Zeuxis a Parrhasius. Když Zeuxis namaloval hrozny v košíku, přilétali ptáci a dohali do nich; Parrhasius prý namaloval záclonu tak podobnou opravdové, že Zeuxis chtěl ji odhrnouti. Tak onen ošálil zvěřata, tento umělce. Zeuxis byl velmi marnivý. Obrazy své rozdával, poněvadž prý mu jich nikdo žádnými penězi nemůže zaplatit; v dílně býval oděn rouchem šarlatovým a zlatý věnec na hlavě; na ulici mívával v ruce hůl se zlatými kroužky a opánky připjaté zlatými řeménky — pravý syn své doby a svého národa, nadaný, ale ješitný a vynášivý.

Theby v popředí. Pelopidas a Epaminondas.

Sotva že státy a státečky řecké mírem Antalkidovým nabyly samostatnosti, hned v nich zase počínaly staré spory a sváry politických stran. Spartané pak rozhodovali obyčejně na prospěch strany oligarchické a dotlačeli svůj rozsudek zbraněmi. Tak se stalo i v Thebách; osadili hrad Kadmeu a dosadili za vládce několik mužů příjemných Spartě; protivníky jejich vyhnali nebo zabili. Něco se jich uteklo do Athen, kdež jim poskytli přístřeší ale netroufajíce si proti Spartě nepřidali se k nim veřejně. Všeobecná nevole zachvěla Řeckem nad svévolí spartskou.

Dva mužové, Pelopidas a Epaminondas se zapřísáhli, že osvobodí vlast. Jest to vzácný úkaz v dějinách, co za příznivých okolností zmohou mužové silou ducha, pevnou vůlí a svorností. Neznámé a pohrdané Theby staly se prvním státem v Řecku, nabyly převahy nad Athenami a Spartou. V té výsosti zůstaly asi šestnáct let, právě pokud je na ní drželi oni mužové. Po jejich smrti zhasla jim hvězda slávy a spadly ve svou bývalou nepatrnost. Epaminondas a Pelopidas se měli rádi od mala. Pelopidas byl urozen a bohat, Epaminondas také pocházel z rodu starého jen že zchudlého. Míval prý jediný plášť, a když mu jej čistili, neměl v čem vyjítí. Byl učený a skoupý na slovo. Jako Perikles mluvil málokdy, ale pak věčně a účinně. Jeho důvěrný přítel Pelopidas, urozený a bohatý, nabízel mu polovici svého majetku; že však Epaminondas daru nepřijal, také si oblíbil prostotu a

chudobu. Také vždy uznával duševní převahu Epaminondovu.

Epaminondas jakožto chudý filosof nebyl vypuzen z vlasti. Poradil Thebanům, aby v palaestře pilně šermovali se Sparťany a zvykali jim. Pelopidas chystal se k činu s ostatními psanci v Athenách. Oba se smluvili a Pelopidas přišel se svými druhy, přestrojenými za myslivce k večeru do Theb. Spolu spiklý bohatý občan pozval ten večer vládnoucí předáky na hostinu. V té doběhl z Athen spěšný posel s listem, kde se polemarchu Archiovi oznamovalo, co se proti nim kuje. Ten rozjedlý a rozpitý slyše, že je v listě něco důležitého pravil žertem: „Vážné věci až zítra.“ Pak vstoupily do hodovní síně dvě tanečnice; to byli přátelé Pelopidovi, kteří oděli na zbroj ženské šaty a zastřnili tváře chvojovými věnci. Neoblíbení vládcové byli zbiti, posádka vypuzena, Theby osvobozeny.

Epaminondas a Pelopidas zřídili správu vlasti: vláda svěřena třem boiotarchům, kteří se měli ročně střídati. V první trojici byl Pelopidas; Epaminondas, že se nikdy neucházel o vysoký úřad, nebyl zvolen. Byl tak nezištný, že když mu posel perský nabízel královský dar, odmítl jej slovy: „Buď tvůj král dobře smýšlí s mou vlastí, pak netřeba darů; pak-li nedobře, nezradím vlasti za žádné peníze.“ Oba mužové vědouce také, že Sparta nenechá toho činu bez pomsty, chystali se k obraně. Zřídili vojsko a zvláště „posvátnou četou“, odhodlanou umřítí za vlast. Sparťané přítáhli. Thebané sváděli s nimi zprvu jen malé

šarvátky a vždy vítězili. Kdysi na ně vystoupil ze zálohy značný zástup nepřátel. Kterýsi Theban zvolal: „Běda, padli jsme jim do moci!“ Pelopidas na to: „Proč raději nepravíš, že oni nám? Hr na ně!“ Pustili se do nich a zvítězili. U Leukter r. 371 strhla se bitva rozhodná. Spartský král Kleombrotos padl a s ním polovice vojska. Thebané zvítězili hlavně svým novým klínovým šikem a udátností posvátné čty. Tehdy byli Spartané poprvé poraženi v širém poli; sláva jejich bledla; už nikdo jich nepovažoval za nepřemožitelné, nikdo se jich nebál. Pozbyli opět převahy v Řecku; moc jejich podlomena navždy.

Již na přesrok vpadl Epaminondas do Peloponnesu. Nespokojení spojenci Sparty přidávali se k němu, by pomáhali skrušiti Spartu. Rychlým a vítězným pochodem proniklo vojsko vzrostlé na 70 000 mužů do údolí řeky Euroty, kam od válek messeňských nevkročila noha nepřátelského vojína. Směle přešel jarním sněhem rozvodnělou řeku. Dobrý válečník král Agesilaus chránil bedlivě Spartu. Když mu z daleka ukázali Epaminonda, zvolal: „Podivuhodný člověk!“ Tenkrát poprvé viděly spartské ženy plameny a kouře z nepřátelského tábora. Trpíce nouzi Thebané loupili po kraji a pak zbouřivše heloty a perioiky osvobodili Messenii a Arkadii od nadvlády spartské a vrátili se domů. Tam už ho nepřítelci obžalovali, že déle podržel vládu než mu slušelo. Hájil se, že zavedl voje až ku branám Sparty, a lid jásavě ho propustil ze žaloby.

Theby nabyly jména a vážnosti; některé

státy hledaly u nich pomoci, jiné ze závnsti se spolčovaly proti nim. Thessalové již dávno utiskovaní tyranem Alexandrem Ferským žádali jich o pomoc. Pelopidas podnikl několik výprav do Macedonie a vítězil, až roku 364 padl v bitvě u Kynoskefal (u psích h'av), že příliš směle a prudce útočil na krále.

Epaminondas jen o málo ho přežil. Veškeré Řecko se spolčilo proti šťastným Thebám. Atheny a Sparta je dokonce zažalovaly u krále perského, že prý porušili mír Antalkidův. Thebané si pomohli jen výmluvou, jak dobří byli Peršanům ve válkách perských. Epaminondas, by zabezpečil, co zřídil na Peloponnesu, opět se tam vydal, vstoupil do Sparty až na náměstí, však uslyšev o příchodu krále Agesilaa uhnul zoufalé obraně starcův a jinochův. U Mantineje r. 362 se stěskly zbraně nepřátel. Thebané svým šikem prolomili řady nepřátel a vítězili; v tom byl Epaminondas smrtelně raněn kopím, jehož hrot mu v prsou zůstal trčeti. Za nastalého zmatku vrátili se již prchající nepřátelé. Epaminondas ležel ve staně dobře věda, že hned umře, jak se mu hrot z prsou vyjme. I snášel bolest, až uslyšel o plném vítězství svého vojska. Pak poručil zavolatí dva přední podvůdce. Uslyšev, že padli oba, radil k míru a vyňav si hrot umřel. Bylo po válce; velké a drahé vítězství zůstalo nezužitkováno.

Tato poslední domácí válka vyčerpala síly Řecka naprosto. Thebané se neuměli udržeti na své výši, Sparta byla zdrcena, Atheňané se na

moři zase trochu zmohli, než byli už příliš oddáni smyslnosti a zaslíbeně poslouchali zlých rádců. Žádný stát řecký nebyl schopen ujati nadvládu; tehdy by si Peršané snadno byli mohli podmaniti Řecko, kdyby sami nebyli zmalátněli. Hegemonie nad Řeckem připadla nepovšimnuté Macedonii.

Zánik svobody řecké. Nadvláda macedonská.

Obyvatelé Makedonie (lat. Macedonia) byli původem Řeci; jsouce však dosti daleko na severu a odkrojeni horstvem zapomněli souvislosti s ostatním Řeckem a nepočítali se za Helleny. Byli vždy královstvím o sobě, ale moc jejich bývala nepatrná; od časů Dariových byli poddáni Peršanům; lepší města námořní náležela Athenským a v době, kdy také na ně padá jasnější světlo historické, byli poplatni bojovným Illyrům, západným sousedům.

Zemi té nemálo škodily spory v rodě královském. To se změnilo. Královský princ Filip byl přiveden do Theb jako rukojmí, že Macedoňané zachovají mír. Tam v Thebách nashbíral bystrý jinoch dobrých zkušeností: naučil se po řecku válčiti, a poznal také řeckou nesvornost a úplatnost. Po smrti Epaminondově vrátil se do vlasti, aby jako poručník dodržoval vládu pětiletému bratranci. Ale Filip dychtivý vlády a slávy dosedl na trůn jako král a rychle si hleděl nakloniti poddané. Napřed vojsko: dal je vycvičit po způsobě řeckém a vdechl jim nového ducha; vynalezl také všelico nového ve

vojenství: macedonská falanx stala se základem nezdolné síly vojska. Byl to válečný šik šestnácti mužů za sebou; každý vojín měl meč a kopí (sarissu) na 5 m; kopí zadních řad leželo na ramenou předních.

S vojskem takto zřízeným vytáhl proti Illyřům a osvobodil říši od poplatku. I řecká města na pobřeží získával železem nebo zlatem, zbraněmi nebo penězi. Obléhaje Methonu pozbyl oka. Střelec Aster nabízel se mu do služby, že prý trefí každého ptáka v rychlém letě. Filip jej odbyl vtipem, že by ho potřeboval, až by válčil s vrabci. Aster vstoupil do vojska řeckého a vyhlídnuv si krále poslal mu šíp do oka s nápisem: Filipovi do oka.

Filip dal v dolech thrackých kutati zlato. Maje vojsko a peníze a podnikavou mysl pomýšlel zmocnit se nadvlády v Řecku. Měl přísloví, že osel s nákladem zlata přeleze každou hradbu. Do Theb a do Athen poslal tajně peníze podplácet veřejné řečnický, aby tam lid konejšili, když by se snad začalo pozorovati, že v Macedonii roste Řecku nebezpečný soused.

Řekové sami poskytli Filipovi příčinu vmíchat se do nich. Fokidáné uloupili část pokladů chrámu delfského. Amfiktyonové jim vypověděli svatou válku a povolali na pomoc krále macedonského. Ten přišel rád, potrestal Fokidany a byl vděčně přijat do spolku. Potom Filip válčil jinde, až také oblehl město Olynth. Řečník athenský Demosthenes již dávno ukazoval na nebezpečí, jež hrozilo řecké svobodě z Macedonie;

naléhal na Athenské, by pomohli Olyntským, ale váhalo se váhalo, až město padlo.

Zatím řečník Aschines našel Filipovi nový přístup do Řecka. Obžaloval lokridské město Amfissu, že zabralo kus posvátného pozemku, a přimlouval amfiktyonům, by uložili Filipovi ztrestati bezbožný čin. Demosthenes opět varoval, marně. Když pak Filip osadil Elateu, klíč do Řecka, kde který zaslepenec poznal, že smýšlí o Řecko. Rychle se spojili Atheňané s Thebany a jinými státy; Sparta se neúčastnila. U Chaeroneje se srazila vojska; Atheňané vítězili na pravém křídle; ale na levém zdrtili Macedoňané posvátnou četou thebskou a strhli vítězství na svou stranu. Touto jedinou bitvou stal se Filip vrchním vládcem Řecka r. 338.

Filip chytře se na oko zarazil na vítěznou dráze. Svolal státy řecké do Korinta na sněm, umluvil společnou výpravu do Persie. Stalo se a Filip zvolen vrchním vůdcem. Řekové byli rádi, že věc ušla tak mírně; ale náčelník výpravy perské byl vlastně náčelníkem Řecka. Nežli došlo k výpravě, byl Filip doma úkladně zabit. Řekové se domnívali, že minulo všecko nebezpečí; však mylili se: štika pošla, zuby ostaly. Po Filipu přišel syn Alexander.

Alexander Veliký.

(336—323 př. Kr.)

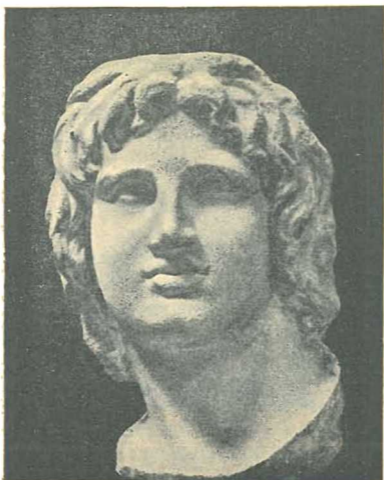
Alexander se narodil roku 356. Již od mala jevil znamenité vlohy ducha. Když dorostl svých let, dostal za učitele Aristotela, největšího a nej-

slavnějšího učence v Řecku. Takový učitel a takový žák jsou jedinou ukázkou v dějinách světa; nikdy neměl slavnější učitel slavnějšího žáka. Pod takovým učitelem rozvíjely se utěšeně duševní vlohy kralevičovy a budilo se mu nadšení ke všemu vznešenému a krásnému. Alexander upřímně ctil učitele a zachovával mu povždy vděčnou památku. Zvláště se mu líbily básně Homerovy a uměl je skoro z paměti; Iliadu míval pod hlavou a než usnul čítával z ní kus. Hrdinu Achilla postavil si za vzor a všechny jeho myšlenky k tomu směřovaly, by vykonal také tak veliké činy a získal si jak on nehynoucí slávu. Proto ani válečného cviku nezanedbával. Otec jeho Filip měl koupiti za 13 talentů vzácného koně Bucefala, který byl tak plachý, že nikdo si netroufal naň sednouti. Alexander poznav, že se kůň plaší svým stínem, poprosil otce, by směl naň sednouti. Pohladiv ho postavil jej hlavou proti slunci a rychle se naň vyšvihnuv, proháněl se po širé planině, až koně tak uhonil, že mu skrotil na beránka. Od té doby jej nosil klidně a stal se válečným ořem Alexandrovým.

Kdykoli Alexander uslyšel, že královský otec jeho zase zvítězil v té oné válce, stýskával si: „Mně už nezůstane čeho dobývati.“ Když mu bylo 18 let, pomáhal otci v bitvě u Chaironeie a porazil posvátnou četou thebskou. Pln podivu zvolal král Filip: „Synu, hledej si jiné království, má říše ti nestačí.“

Alexander měl 20 let, když mu byl otec zavražděn. Potrestav kralovrahy dal se v Korintě

jmenovati vůdcem Řeků proti Peršanům. Jen Sparťané se tam nedostavili; na pozvání Alexandrovo odvětili, že jsou zvyklí vodit, nikoli býti voděni. Alexander toho dále nedbal, neboť

Alexander Veliký.

Poprůf v Britském museu v Londýně.

se nechtěl s Řeky znepřáteliti, nýbrž s nimi a jako jejich náčelník dobytí říše perské. Ale nedošlo hned na výpravu. Napřed ještě se vydal na Thraky a jiné národy. Náhle se roznesla

pověst po Řecku, že jest mrtev. Demosthenes opět zbouřil Atheňany a Thebany k válce s Macedoní, a Thebané porubali posádku macedonskou. Alexander tam přikvapil, dobyl města a zbořil je, že zůstaly z něho jen chrámy a dům básníka Pindara; 6000 mužů bylo zbito a 3000 lidí prodáno v otroctví. Když Alexandra pomínul hněv litoval své krutosti a k Atheňanům byl za to milostivější, by svou památku neposkrvnil, že nedobře zacházel s národem, který dal světu tolik a tak krásných plodů vědeckých a uměleckých.

Alexander dobyl přední Asie.

Alexander si vzal vojska tak 35 000 mužů; byli to Macedoňané a Řeci všech kmenů a krajů vyjma Spartany. To bylo sice málo proti nesčíslným zástupům asijským, se kterými se mělo bojovati, ale byli na vše odhodláni, dobře vycvičení a vyzbrojeni. Alexander přeplavil r. 334 Hellespont a jako někdy Xerxes, vylil s mostu oběť ze zlaté číšky do moře. První vystoupil na břeh asijský. V rovině, kde stávala staroslavná Troja, obětoval Pallas-Atheně a ověňčil hrob Achillův; povzdychl si: „Ó šťastný Achille, že jsi našel za živa dobrého přítele a po smrti Homera opěvatele svých činův!“ Pak táhl k řece Graniku, jež teče do Propontidy čili do moře Marmarského. Za řekou postavilo se mu první vojsko perské; sloužili v něm také řecť žoldnéři. Macedoňané přebrodivše řeku udeřili na nepřítele a zvítězili. Alexander už hned na samém počátku bitvy

tak že nepřišel o život. Dva perští vůdcové vypadli naň v boji, neboť ho poznali po vysokém chocholu na lesklé přilbě; jeden mu rozbil na hlavě přilbu, druhý již naň opřihal mečem. V tom přiskočil Klitus a utal Peršanovi napřažené ramě. Alexander byl zachráněn a hned zase klidně řídil bitvu. Velkomyslně se podělil s Řeky o kořist. Do Athen poslal také 300 krunýřů, kdež pověšeny ve chrámě s nápisem: „Alexander Filipův syn a Řekové, vyjma Sparťany, odňali tuto zbroj barbarům asijským.“

Toto první vítězství otevřelo mu volnou cestu po Malé Asii. Řecká města ho radostně vítala jakožto vysvoboditele ze jha perského. V Efesu viděl Alexander ssutiny slavného díla uměleckého, chrámu bohyně Artemidy, jenž byl počítán do sedmera divů světa. Vyhořel právě té noci, kdy se Alexander narodil. Bezbožník jeden jej zapálil z pouhé svévole, aby prý zvěčnil své jméno; ačkoli za trest bylo zakázáno vysloviti jeho jméno, přece se ví, že to byl Herostratus. Odtud se obrátil Alexander do města Gordia, kdež mu ukázali ve chrámě na starém voze královském uzal velmi uměle smotaný, a stará věštba pravila, kdo uzal rozmotá, že podmaní Asii. Alexander si jej prohlížel chvíli, ale nemoha mu nalézt konce, rozťal jej mečem, však že prý věštba nepravila, jak se má rozuzlití. Alexander pronkl do Cilicie a zkoupal se za vedra v chladné řece Cydnu. Z toho se roznemohl na smrt. Lékař Filippus se odvážil léku rozhodného, však nebezpečného. Zatím co jej chystal, dostal Alexander list, že

lékař jest podplacen, by otrávil svého pána. Lékař donesl králi pohár. Alexander hledě na jeho klidnou poctivou tvář, styděl se sám sebe, že chvíli pochyboval o jeho věrnosti. Levicí vzal pohár, pravicí mu podal list; král pil, lékař četl. Když se věroval svou nevinou, pravil Alexander: „Uchláchol sebe, nikoli mne.“ Za několik dní ozdravěl.

Pak táhl podél pobřeží k jihu. U města Issu postavil se mu král perský Darius Kodomannus. Že však v soutěsce mezi mořem a horstvem nemohl rozprostraniti své ohromné vojsko, byl poražen; 110 000 Peršanů prý zůstalo na bojišti. Matka Dariova, jedna manželka a dvě dcery byly zajaty a nesmírné poklady ukofistěny. Darius ujel na rychlém koni; měl tak na spěch, že tam zanechal i svůj válečný vůz a nachový šat. Alexander ani ho nestíhal a měl se uctivě k zajatým paním; druhého dne je navštívil se svým milcem Hefaestionem. Královna matka nevědouc, který je z nich král, obrátila se k většímu Hefaestionovi, neboť Alexander byl neveliký. Hefaestion ustoupil a ukázal na Alexandra; královna se stydlivě omlouvala, však Alexander pravil: „Nic to, on též jest Alexander.“ Dámy dostaly čestnou stráž a kromě svobody nic jim nechybělo.

Nesmírnou kořistí u Issu zbohatli vítězové. Sám Alexander, v jídle vždy a v pití dlouho střídmý, vydával denně na hostinu 10 000 drachem, přes půl sedma tisíce korun. Podvůdcové jeho stolovali s ním. Znajíce slávychtivou povahu

královu pochlebovali mu, až jim tak zpyšněl, že když byl vínem roznícen, pro jediné slovo se vztekal hněvem. Vládce tolika set tisíc neuměl ovládati sebe. Kde však nebylo jinak, snášel ne-snáze, hlad a žízeň.

Potom se vydal do Egypta. Cestou tam zastavil se ve Foenicii u staroslavného města Tyru a obléhav je sedm měsíců zbořil je do základů; 8000 měšťanů zahynulo, na čtyřikrát tolik bylo jich prodáno. Alexander ještě kdysi jako hoch přehršlím nasypal kadidla při oběti na oltář. Pěstoun jeho Leonidas jej káral z té nešetřnosti; takovými voňáčkami prý by mohl tak plýtvati, kdyby byl králem těch zemí, kde rostou. Alexander mu poslal sto centů kadidla, aby prý nepotřeboval na bozích tak šetřiti. Pak dále táhl r. 332 do Egypta, kdež ho také radostně vítali, že je přišel osvobodit z perského jařma. Na západním břehu Nila vystavěl u moře nové město a pojmenoval je po sobě Alexandria. Stalo se brzo světovým městem, v obchodě druhým Tyrem, ve vědách a umění druhými Athenami. Z Egypta se pustil libyjskou pouští k slavnému chrámu Zeva Amona; kněží ho tam pozdravili jako syna boha Amona čili slunce; to mu dodalo u východních národů veliké vážnosti, a on sám ještě více o sobě myslil. Zimu přebyl v Egyptě a obnovil tam bývalou správu země a starodávné zvyky náboženské.

Alexander králem perským.

Z jara potom zaměřil do jádra říše perské. Darius král sebrav zatím nové vojsko postavil

se nedaleko starého Ninive. Napřed jednal o mír; dával Alexandrovi celou přední Asii až po řeku Eufrat, nesmírné výkupné za své příbuzné a dceru za manželku; Alexander žádal, aby sám se poddal v zajetí. Mělo se tedy rozhodnouti bitvou. U Gaugamel a Arbel se srazila vojska r. 331. Vůdcové Alexandrovi vidouce nepřehledné zástupy vojska perského a mnoho srpových vozů válečných radili nočním útokem překvapiti Peršany. Alexander odvětil hrdě: „Nerad bych ukradl vítězství“, a spal klidně celou noc, až ho ráno zbudili. Bitva byla tuhá, Peršané se statně bránili. Alexander vyhledal krále v boji a mrštil kopím po něm, ale zasáhl jen jeho vozataje. Z toho se roznesla zpráva, že král padl v boji, a perské zástupy se obrátily na útěk.

Po té bitvě města perská otvírala Alexandrovi brány; v Babyloně ho vítali slavnostným průvodem; v Susách mu padl do rukou ohromný poklad krále perského; v Persepoli dal se vyhlásiti králem asijským. V opilosti zapálil královský palác, vykládaný dřevem cedrovým, za to prý, že perští králové vypálili Atheny. Hanbě se za ten skutek vytáhl druhého dne s jízdou hledat krále Daria, jehož satrapa Bessus, chtěje se místo něho státi králem, vozil s sebou jako zajatce. Po dlouhém a unavném hledání a bloudění pustými krajinami našel krále na voze mrtvého; Bessus ho zavraždil a ujel. Alexander dal mrtvolu královsky po persku pohřbiti a pronásledovat Bessa až do jeho satrapie Baktrie nad řekou Oxem. Podmanil Hyrkanií, Parthii, Arii, Baktrii

a Sogdianu. Dopadnuv kralovraha kázal jej bez milosti ukřižovati.

V Sogdianě a v Baktrii zůstal Alexander dvě leta. Zpyšnělý a zbujnělý štěstím zmčnil se tam velmi. Šatil se po persku a zavedl perské dvorní způsoby; kdo s ním chtěl mluvit, měl padnouti před ním na kolena a políbiti zemi. To se protivilo Macedoňanům, kteří dosud mluvivali s králem jako svobodní mužové a nikoli jak otroci. Alexander vzal si za manželku Roxanu, dceru satrapy baktorského. Dal také 30 000 jinochů perských cvičiti po macedonsku ve zbrani. Z toho se roztrpčili vojíni macedonští obávajíce se, že Alexander si je oblíbí a navždy zůstane v Persii, oni pak že nikdy se nevrátí do vlasti. Několikrát se spikli proti němu; také Filotas, syn vojevůdce Parmenia, účastnil se toho. Alexander dal jej popraviti a nepřítomného otce úkladně zavraždit, aby snad Parmenius nemohl mu to někdy vytýkati. U hostiny někteří pochlebníci vychvalovali Alexandra bez konce a mfry. Věrný Klitus, jenž Alexandra u Granika zachránil na živě, připomněl také zásluh jeho otce Filipa. Alexander tak se tím rozlítil, že vytrhnuv strážní kopí probodl svého přítele. Po tom činu se tři dni lítostí ani neukázal.

Alexander v Indii.

(327—326 př. Kr.)

Vláda nad celou říší perskou ještě mu nestačila; chtěl své dílo výbojné dovršiti výpravou do bohaté Indie, dílem aby zvýšil slávu svého jména, dílem aby prorazil důležité cesty obchodní.

Přestoupiv horstvo Hindukuš táhl podél řeky Kabulu k veletoku Indu a cestou si podmaňoval kraje. Překročiv Indus táhl bez odporu dále až k řece Hydaspu. Tam se mu postavil král Porus s udatným vojskem, s válečnými vozy a mnohými slony. Byl však poražen a zajat. Alexander se ho tázal, jak že má s ním zacházeti? Porus odpověděl, že královsky. A stalo se mu po vůli. Alexander velkomyslně mu vrátil říši a ještě mu přidal kus země. Založil tam také dvě města: Nicaeu (město vítězství) a Bucefalu podle svého koně, jenž mu tam posel.

Chtěl dále proniknouti až k řece Gangy, než u řeky Hyfasu zprotivilo se mu všecko vojsko, a že dále nepůjdou. Alexander, aby s toho setřel pohled odporu a zpoury, nastavil kněze, aby veřejně vyhlásili, že bohové nechtějí, by dále postupoval. Odpověděv že bohů jest poslouchati, obrátil se s vojskem. Po lodích se dostali po Indu k indickému oceanu, kdež pohledem na moře znova okřáli. Pak poslal část vojska po moři podél břehu až k ústí Eufratu do Babylonie, sám s ostatkem se pustil po suchu pustou Gedrosií, kde mu ve žhavém písku pohynulo přes polovici lidu. Se zbytkem dorazil do Sus.

Smrt Alexandrova.

V Susách se konala slavnost nad slavností. Napřed byla obecná svatba. Král si přiženil starší dceru nešťastného krále Daria, mladší si vzal Hefaestion; mnoho svých vůdců a dvořanů oženil s perskými princeznami a jinými šlechtičkami;

těž mnoho prostých vojnů pojal o Peršanky za manželky a každý dostal od krále značný dar svatební. Alexander byl by rád Macedoňany a Peršany spojil v jeden národ. Nemoha však déle zdržeti některých vojnů macedonských, kterým už se zmrzelo ve světě a toužili po vlasti, propustil jich 10000 domů s bohatou kořistí.

Alexander se odebral do Ekbatany. Tam mu neustálým hýřením umřel nejmilejší přítel Hefaection, a král velmi želel jeho smrti. Vydal se do Babylona, kde si chtěl postaviti trůn a odtud vládnouti své ohromné říši. Ale začal tam postonávati a po pitce u přítele chytla ho zlá zimnice. Ulehl a desátý den zemřel r. 323 maje věku 32 let a byv z toho 12 let králem. Když se ho tázali, komu poroučí svou říši, odpověděl hrobovým hlasem, že „nejhodnějšimu“. Pochovali ho ve zlaté rakvi v Alexandrii. Alexander patrně chtěl překlenouti mezeru mezi Evropou a Asíí a sloučiti východ se západem. Do východních krajů zanesly se řecká věda a umění, řecký mrav a síla; Řekům a zejména Macedoňanům, dosud ještě zachovalým a pevným, dostalo se východního bohatství a rozkošnictví. Národové se vzájemně sblížili, poznali plody a výtvořy cizích krajů jakož i své požitky a potřeby, a tím se obchod znamenitě posiloval. Prozřavý Alexander dal na to budovati lodě a na důležitých místech stavěl hojně silnic. Řecká vzdělanost a řecký jazyk se rozšířil po všech zemích tehdejšího světa.

Aristoteles (řeckým písmem Ἀριστοτέλης).

(384—322 př. Kr.)

Tento veleduch starého věku narodil se ve Stagiře v Macedonii; odtud jeho přízvisko Stagiřan. Otec jeho byl osobním lékařem macedonského krále Amynty, otce Filipova, děda Alexandrova. Zprvu se učil u otce umění lékařskému a vědám přírodním. Záhy osířev odebral se v 18. roce věku do Athen a stal se žákem Platonovým, jenž ho nazýval „duchem školy a čtenářem“. Po dvacetiletém skoro pobytu v Athenách povolal ho král Filip macedonský za vychovatele svého syna Alexandra, tehdy třináctiletého.

Aristoteles uvedl králeviče do řecké vzdělanosti a snažil se ho vychovati v panovníka moudrého a vznešeného. Pravda, možno se domýšleti, že se dšlo dařilo jen se značnými překážkami u králeviče. Pozdější výbuchy hněvu a unáhlené skutky Alexandrovy plynuly z jeho neskrocené povahy; důkazy velkomyslnosti a živé dojmy lítosti po spáchané křivdě svědčily o šlechtivé působnosti Aristotelově. Jisto jest, že Alexander zachoval Aristotela v upřímné vděčnosti a úctě.

Když se Alexander vydal na výboje asijské, vrátil se Aristoteles do Athen a učil v lyceu. Měl zvyk procházeti se při tom po sadě, žáci kolem něho; z toho dostala jeho škola jméno peripatetická, procházivá. Ráno míval kolem sebe jen své důvěrné žáky; odpoledne směl poslouchati kdo chtěl, když přednášřval o věcech snadno pochopitelných a v životě potřebných.

Učil, že Bůh jest věčný a vševědoucí, svět že prý také je věčný a bohové prý pohybují tělesy nebeskými. Ve své mravouce vyhlásil za vrchol moudrosti zachovávatí ve všem rozumnou cestu střední. Ctnost považoval za rozumnou činnost duše a za jedinou cestu ku blaženosti; člověk má tou cestou jíti, neboť má na to svobodnou vůli. Plato se zabýval více nebem, Aristoteles více zemí. Onen očisťoval mysl a povznášel ji k věcem nadpřirozeným, tento postupoval od jednotlivosti, jak se naskytovaly ve přírodě a ve zkušenosti, a shrnoval je jasnými úsudky ve všeobecné zákony. Zásadou mu bylo: „Pozoruj, mysl, zavírej.“ Aristoteles jest původcem logiky (nauky správného myšlení), původcem věd přírodních, pak i metafysiky a politiky. Ku vědeckému věhlasu Aristotelovu přispěl nemálo král Alexander; na svých výpravách do dalekých a cizích krajů míval s sebou učence, kteří své zkušenosti oznamovali Aristotelovi; král dával neznámou zvěř loviti a jemu posílati. Alexander dobýval říše lidu, Aristoteles dobýval a pořádal říši vědy.

Po smrti Alexandrově chtěli v Athenách též Aristotela obžalovati, že neuznává bohů řeckých. Ušel tomu zavčas, aby prý uchránil Atheňany druhého zločinu proti filosofii, jak se prvního zločinu dopustili úkladnou smrtí Sokratovou.

Aristoteles byl nejhlubší a nejobsáhlejší duch celého starověku. Byl to pravý pansof = vševěd, jenž duchem svým obsáhl všecko vědění až do té doby v člověčenstvu nestrádané. Jeho spisy

měly po všecy věky velmi důležitý vliv na filosofii a vzdělanost až podnes.

Demosthenes (Δημοσθένης).

(382 – 322 př. Kr.)

I za doby Alexandrovy bylo v Řecku několik vynikajících mužů, že potřeba se zmínit o nich, aby se tím objasnila.

Demosthenes, nejslavnější řečník starého věku, narodil se v Paeanii, kraji attickém. Otec jeho, zámožný továrník, zemřel mu, když synkovi bylo teprve sedm let. Šibalský poručník ošidil jej téměř o všecek majetek. Dospěv sedmnáctým rokem zletilosti, zažaloval zrádného poručníka, vyhrál u soudu, ale majetku přece nedostal.

Aby se uživil, stal se logografem t. j. skládal řeči těm, kdož neznajíce práva a nemajíce výmluvnosti měli se hájiti na soudě. To mu bylo jen cvikem a přípravou k vyšším záměrům: mluvití mocně k lidu a pohnouti jej, by celé Řecko se spojilo a nedopustilo na se cizí nadvlády, která mu tehdy hrozila z Macedonie. První jeho veřejná řeč k lidu načisto prý se mu nezdařila. Demosthenes byl totiž útlého těla, měl slabý hlas, krátký dech a všelijaké návyky a nedostatky, jako že nemohl vysloviti *r*. Lid začal hlucheti a smáti se, a Demosthenes nemoha domluvití s hanbou sestoupil s řečníště. Nicméně zvítězila pevná vůle. Hlas si posiloval stoje na břehu mořském a křiče do hluku rozbouřených vln; dech si prodlužoval chůzí do kopce a odřikáváním dlouhých vět; aby si odvykl potrhovati

ramenem, zavěsil na stropě ostrou dýku a postavil se ramenem právě pod ní; v zrcadle se zhlédaje učil se slušnému držení těla, vážným pohledům a půvabným pohybům rukou. Ostříhal si hlavu po jedné straně do hola, aby za všecek čas nemohl z domu, až by vykonal, co si umínil.

Demosthenes dobře tušil, co zamýšlí král Filip macedonský; proto byl mu nesmířitelným odpůrcem. Když Filip nabýval v Řecku moci a záměry jeho pořád jasněji se jevily, Demosthenes hromoval proti němu své filipiky a později své řeči olynthické, aby Atheňany přiměl k válce po suchu i po moři. Atheňané ho vždy pozorně vyslechli, pochválili řeč, ale nedbali jeho rad. Jakým způsobem Demosthenes mluvil, poznati třeba z těchto ukázek z jeho třetí řeči proti Filipovi. V úvodě pravil: „Z veřejné porady jste volné slovo naskrze vyobcovali. Ve shromáždění vám bývá lichoceno a zatím opravdu váznete v největším nebezpečí. Jste-li i teď takové myslí, bylo by škoda řeči; chcete-li však vyslechnouti, co vám prospěje, beze chlouby, jsem hotov mluvití . . . Nestačí však postavit se Filipovi válečně, nýbrž nenáviděti musíte myslí a srdcem (jeho náhončích) lidí mluvících k vám v jeho prospěch; než to vy nebudete moci učiniti, neboť už tak jste zmatení, či nevím ani jací . . . že si zvete ke slovu lidi, kteří ani nezaprají, že jsou najati.“ O Filipovi praví: „Co zavinili Lakadaimonští za 30 a naši za 80 roků, jest všeho všude méně, než co Filip za necelých 13 let napáchal na Řecku, ba nebyla toho ani pětina.

A Řekové na to hledí, ruce založeny.“ Pak radí a pobízí: „Nejprve sami se k obraně chystejme loďmi a penězi a vojskem; pak vyzvěme druhé, aby se s námi spojili, neb aspoň aby se věc protáhla; ani průtah nebude zbytečný, jako loni nebylo marné obeslati Peloponnes a tolik jsme dokázali, že Filip se zastavil a nedorazil k Ambra-kii aniž táhl na Peloponnes.“ — Bitvou u Chae-roneje se splnilo, co Demosthenes předvídal. Do-stalo se mu aspoň uznání, že byl zvolen řečníkem nad padlými tam vojny.

Zavilým protivníkem byl Demosthenovi řečník A e s c h i n e s, přítel Macedonských. Když Ktesifon se přimlouval u Athenských, by Demosthena za jeho zásluhy o stát poctili zlatým věncem, po-vstal proti tomu Aeschines a s veškerou urput-ností starého nepřítele snižoval Demosthena. To bylo příčinou, že Demosthenes překrásnou řečí o věnci skvěle se uhájil a výtky sokovy po pořádku vyvrátil. Zahanbený Aeschines byl vy-hnán z vlasti.

Jiná důležitá událost v životě Demosthenově neskončila tak dobře. Alexander Veliký vrátiv se z Indie a uslyšev, že Harpalos, správce jeho královských pokladů v Babyloně, zatím prohýřil velikou sílou peněz a ještě utekl s velikými pe-nězi do Athen, dal jej soudně stíhati. Také na Demosthena padlo podezření, že dostal od Har-pala dvacet talentů. Byl sice odsouzen a uvězněn, však vina mu nikterak nebyla dokázána. Z vě-zení se mu podařilo prchnouti a žil v Troizenu. Po smrti Alexandrově hned zase budil a bouřil

Řeky proti nadvládě macedonské. Z Athen pro něho poslali krásnou loď trojveslici a vítali ho slavnostně. Ale sen o svobodě se Demosthenovi nesplnil. Když Macedoňané se vítězně blížili Athenám, uchýlil se na ostrov Kalaurii, a když i tam se za ním pustili pochopové, utekl jim do chrámu Poseidona a požil jedu. Vojákům, kteří ho vyváděli z chrámu, sklesl mrtev pod rukama.

Všecka povaha Demosthenova zračí se v jeho řečech jako v zrcadle. Pokud bude rozhodovati statečnost myslí a důslednost mravní snahy, nikoli tedy jen šťastný výsledek, dotud zůstane Demosthenes v řadě nejšlechetnějších mužů a největších státníků. Mohutná působnost (deinotes) jeho řeči pocházela ze síly jeho přesvědčení; sloh jeho byl velkolepý a přece prostý, vážný a přece milý, stručný, nicméně plynňý, líbezný a důtklivý. Atheňané mu postavili kovový pomník na Kalaurii; podnes se zachovalo několikéré jeho poprsí.

Fokion.

Jiný znamenitý muž té doby byl Φωκίων (lat. Focion), bývalý žák Platonův. Byl to muž vážný a přísný; nikdo ho neviděl ani se usmáti ani zaslzeti. O něm se mohlo říci, že se nenarodil ve svůj čas, že nebyl synem své doby. Byl by se všecek hodil spíše do časův Aristidových než do rozbujnělé doby Alexandrový. Považován byl za nejctnostnějšího Atheňana a říkalo se mu vůbec „Pocitivec“. Neznal se na pěkná slova; i ve shromáždění mluvíval úsečně a stručně

ku věci, a lid ho někdy raději poslechl než samého Demosthena. Proto Demosthenes, kdykoli viděl Fociona po sobě vystupovati na řečniště, říkával sousedům: „Tu jde sekera na mou řeč.“

Focion uznával, že Atheny přec už nikterak se nevyrovnejí válečnou silou Macedonii a že by válka jejich skončila jen škodou a třeba zkázou Athen. Proto se přimlouval za mír. Kdykoli však se podařilo jeho protivníkům pohnouti lid k válce a Focion postaven v čelo vojska, první jeho starostí bylo, aby to ušlo bez veliké škody a pohromy vlasti. Když král Alexander, jak jsme jinde pověděli, zbořiv Theby a krutě ztrestav obyvatelstvo táhl na Atheny, Focion ho uchlácholil a naklonil k míru. Alexander byl rád, že může ušetřiti tak slavného města a poslal Focionovi darem 100 talentů. Poslové s penězi přišli právě, když Focion nesl vodu od studně a žena jeho doma hnětla chléb. I otázal se Focion poslů: „Proč mně samému posílá král toliký dar?“ — „Protože tebe samého považuje za statečného muže“, odpověděl přední z poselstva. Na to Focion: „Tím chci také zůstat, ale daru za to nevezmu“. A nevzal.

Focion byl ve čtyřeceti pěti výpravách zvolen za vojevůdce, ačkoli se o tu čest a důvěru nikdy neucházel, ba do takové volby ani nechodil. Kamkoli přišel, vítali ho Řekové, neboť už znali jeho šetrnost a nezištnost a dobrou kázeň jeho vojska. Jen když on byl vůdcem, chodili athen-skému vojsku naproti ověnčení a v průvodech. Když už stařec osmdesátiletý ještě naposledy byl

vojvodou a mladší ho nechtěli poslouchati, zvolal: „O Herkule, tolik vůdců a vojska nikde!“

Kdo na slunci chodí, stín ho následuje. Atheňané i na tak ctihodného muže a jeho přátele našli žalobu a odsoudili na smrt. Cestou do žaláře když ho litoval přítel, odvětil Focion: „Není mi to nic nového; tak zhynulo v Athenách již mnoho hodných lidí“. — Ani mrtvola jeho nesměla zůstatí ve vlasti. Záhy však uznali nevděční a lehkomyšní Atheňané svou křivdu, odsoudili jeho žalobce a postavili mu kovovou sochu.

Život v Athenách.

Když do některého domu donesli chlapce, vystrčil se z domu olivový věnec; když děvče, vyvěsili vlněnou tkanici, protože mužským zaměstnáním bývala práce venkovská, ženským domácí. Narozeňátko položili otci k nohám, jako že jemu náleží rozhodnouti, má-li zůstatí na živě či ne. Zdvíhl-li je, bylo dítě živeno a chováno; pak-li ne, bylo pohozeno neb usmrceno. Tato ukrutnost přiházela se za lepších časů málokdy. Sedmého nebo desátého dne bývaly vínky, a dítě dostalo jméno, jen jedno; proto se k němu přidávalo ještě otcovo jako: Sokrates Sofroniskův syn, nebo po slovansku: Cimon Miltiadovič. Dívka zůstala vždy, hoši pak, jak už jinde vyloženo, do 7. roku v domácí opatrnosti.

Domácnost bývala dle zámožnosti. Athenský dům míval dva dvory: přední, kolem něhož bývaly příbytky mužů, jídelna, návštěvna a t. d.;

kolem zadního dvoru bývaly pokoje ženské a dílny na různé práce, prádelna, přádelna a j. Některé domy mívaly též patro, kde přebývali otroci a přichozi. Dvorky bývaly pod širým nebem, nad nimi ploché nebo šikmé střechy a světlo jimi padalo. Před domem býval u zdi oltář Apollonův, někde také sloupení. Bohatí mívali vše nádherně zřízeno, zvláště na venkovském letohrádku; nábytek skvostný a drahý, stěny vyčalouněné neb umělecky pomalované, na podlaze vzácné koberce, ve dveřích a v oknech drahé záclony.

Oděv Atheňana záležel ze spodního roucha na způsob košile bez rukávů a bývalo do poly lýtek. Na to se odívali na vycházku bílým pláštěm; když se ušpinil, hodil se vyprat a nakřídovat; někdo si jej uměl pěkně nabírat na mnoho záhybů, jak Plutarch připomíná o Periklovi. Panstvo se rádo nosilo v kmentě, nachu a šarlatě. V zimě býval oděv tužší a teplejší. Atheňanky mívaly roucho po zem, shora na jednom rameni sponou spjaté a pod prsoma široký pás; na to se odíval životek s krátkými rukávci; na vycházku přehodila si pláštěk a vzala závoj. Velmi se dbalo pěkných účesů; černovlasých Atheňanek bývalo nejvíce; proto se považovaly za nejkrásnější vlasy rusé, plavé. V pozdějších dobách líčily si nadočí na černo, líce na bílo a červeno, do vlasů zaplétaly stuhy a kvítí a poprašovaly si vlasy na ruso. Některé mívaly jinou mast na nohy, jinou na ruce, jinou na líce, jinou na vlasy a jinou na obočí. U hostin mužů nebývaly nikdy; měly jen domácnost na

starosti a vychovávaly děti. Neměly té vážnosti jako ženy křesťanské.

Lid jídal dvakrát za den, obědval a večeřel; urození jen jednou, obyčejně před sluncem západem, ale pak dobře a dlouho. Za odpoledního vedra si zdřímli a před jídlem se okoupali a namastili. U jídla leželi hodovníci na pohovkách, na každé tři (triklinie). Nízké stoly a pohovky bývaly ze dřeva cedrového, citronového neb ebenového, bohatě zlatem, stříbrem, sloní nebo želvinou vykládané, že se jídelna večer za kmitavého světla svíc třpytila jako v pohádce. Na tabuli a na kredenci se skvělo náčiní a nádobí zlaté, stříbrné a drahým kamením vykládané. Výběr a úprava jídel bývaly velmi labužné, ačkoli hostiny řecké ani u břichopásků nebyvaly tak marnotratné a hýřivé, jak u Řeků v dolní Itálii a později v Římě. Každému hosti u nohou stál otrok na posluhu; poslati některému známému něco hostiny bývalo každému hosti volno. Mezi jídlo se nepilo; než se po hostině začalo pít, učinila se libace, ulilo se v oběť bohům něco vína na zem. Boháči mívali u sebe stálé hosti, parasites nebo cizopásnky, kteří za kus jídla jej obveselovali a snášeli jeho vtipy. Nebylo málo příkladů, že boháč promarnil všecek majetek v hostinách nebo v drahém koňstvu; z nákladných hostin a pitek zůstal některému jen pohár jedu. Kallias, svého času největší boháč athenský, nezachoval z ohromného jmění leč starou věrnou otrokyni; ostatní se rozprchli, když už nebylo zač mlsati a hýřiti.

Z otroků míval každý něco na práci a na starosti, kuchyň, sklep a t. d.; na venkově konali práce tam obyčejné. Statní otroci bývali ozdobou domu a svědky zámožnosti. Bohatého pána nebo paní provázelo po ulici několik otroků neb otrokyň; tehdy už se dováželi také mouřeniční a byli dobře placeni. V Athenách se měli otroci lépe než u ostatních Řeků; nejhůře jim bývalo ve Spartě.

Na ulicích athenských bývalo velmi živo a čilo. Časně z rána za kuropění donášeli a dováželi venkované prozpěvující starodávné písně potraviny na trh, krámy se hřmotně otvíraly, ulice se plnily lidem. Nejživěji bývalo na tihu, kde se vykládalo co kde nového; tam řečnilval Demosthenes, tam se sofisté honosívali svým uměním. Hlasatelé ohlašovali, žebráci se domáhali dárků, kejklři prováděli kousky, v to dusot koní, hrkot vozíků a t. d. Někteří si ráno vyjžděli koňmo na venkovský statek a vraceli se k večeru. Před polednem a za soumraku se procházelo po břehu Ilissu a kolem města, kde byl čistý vzduch a půvabný rozhled. V noci se chodilo s pochodní, aby člověka neobrali na ulici. Jeti na kočáře nebo dáti se otrokům nésti na nosítkách bývalo znamením neduhu nebo zvláštní rozmařilosti; za to slabým a starým lidem ponášel otrok skládací sedadlo, aby se posadili, kde by se jim naskytla jaká podívaná nebo rozprávka; byliť Řekové velmi hovorní a zvědaví.

Doba diadochů.

Po smrti Alexandrově nastal veliký zmatek. V rodině královské v Macedonii nebylo nikoho, kdo by byl mohl ovládati a udržeti ohromnou říši. Děti Alexandrovy byly ještě malé a král Alexander neustanovil určitě, komu zanechává říši. Vojevůdové Alexandrovi toužili po vládě a byli by se rádi stali samostatnými pány. Podrževše vojsko a přibravše nových žoldnéřů válčili v Evropě v Asii a v Africe. Na sta tisíc žoldnéřů plenilo a pustošilo kraje, bořilo města a spalovalo koráby po 23 let. Asi dvanácté vojsko zuřilo někdy proti sobě. Alexandrova matka i manželky, jeho děti a bratr zahynuli úkladně.

Strach a hrůza se šířily po Řecku a po Malé Asii; malá země judská též toho zažila zlým; Atheny byly nejednou hned tím hned oním výbojcem vybity. Konečně se srazili dědicové říše a nápadníci trůnu Alexandrova v rozhodnou bitvu u Ipsa ve Frygii r. 301. Několik vojvodů, kteří ještě zůstali po bitvě, podělilo se o země Alexandrovy; vznikly hlavně říše; egyptská, syrská a řecko-macedonská. Z menších států vynikal Epirus za krále Pyrrha. Nejlepší kraje dostali vojvodové Seleukus a Ptolemaeus.

Seleukus zabral asijské země, spojil je v království syrské a vystavěl své říši hlavní město Seleucii. Syn jeho Antiochus vystavěl nové město, nádhernou Antiochii a přivedl do ní osadníky řecké a macedonské; po něčem se pořečtila také stará města asijská, řeč a vzdělanost řecká se rozprostřela po celé přední

Asii, stala se světovou. Záhy se od říše odtrhl východní Iran a vznikla tam nová říše parthská, o níž bude řeč v dějinách římských.

Ptolemaeus I. Soter vzal si Egypt, Fénicii, Judeu a díl Arabie a nazval svou říši egyptskou. Byla menší než syrská, za to však lépe zřízena. Sídlo své přeložil do Alexandrie, již ozdobil skvostnými stavbami; založil tam první veřejnou knihovnu. Potomci jeho na trůně egyptském nazývají se Ptolemeovci.

Ptolemaeus II. Filadelfus dal kolem r. 280 př. Kr. sboru učenců (po šesti z každého pokolení) přeložiti židovské Písmo sv. do řečtiny. Překladu se říká LXX čili Septuaginta. Vystavěl také vyhlášený Farus, maják na ostrově Faru, u samého přístavu alexandrijského. Byla to štíhlá věž z bílého mramoru a měla osmero klenuté patro; na vrchu, asi ve výši 200 metrů svítil v noci oheň až 300 stadií (45 kilometrů) daleko po moři; ve dne jej bývalo poznati po bělostné barvě mramoru.

Ptolemaeus III. Euergetes zvětšil říši a učinil ze svého sídla Alexandrie středisko obchodu a vzdělanosti. Všecek obchod z Indie a z Arabie, jak dříve chodil Tyrem, tak nyní Egyptem, a vzdělanost se přestěhovala z Athen do Alexandrie.

Z umění pravda se vytratila původní síla, hellenská vznešenost, sprostnost a klid; mudrcství přešlo v náboženský kosmopolitismus, ve směsici náboženských názorů východních a západních, ale vlastní a pravá učenost v některých oborech

znamenitě prospívala: filologie (mluvnictví) teprve tehdy začala, v počtářství a ve vědách přírodních vykonalo se mnoho. Alexandrie se stala střediskem světového obchodu a vědecké vzdělanosti. Ale nebylo té slávy na dlouho.

Již za hýřivého Ptolemaea IV. Filopatora počala říše klesati; náhle rozkvetla, náhle uvadla, jako květina v horkém podnebí; 30 let před Kristem stal se Egypt majetkem římským.

Výboje Alexandrovy a vzešlé z toho nové říše řecké na východě měly ten jediný trvalý a nejdůležitější následek, že se po tehdejších světech rozšířila řeč a vzdělanost řecká. Ale spojením východu se západem šířila se i mravní porušenost. Důstojnost lidská znehodněna; kde mohl král žádati božskou úctu, tam už velmi poklesla svoboda poddaných, jako za dob Alexandrových. Mudrci řečtí nalezajíce vady pohanskému náboženství odníмали mu poslední vetché opory a nemohli ho nahraditi pravdou. Zmohly se nevěra a pověra, jež tlumily poslední jiskry pravdy z původního zjevení. Pohanství se blížilo rozkladu, nemohouc ducha spokojiti ani mysl povznésti. V lidstvu se probouzelo teskné vědomí bludu a hříchu. Čím temnější noc, tím mocnější touha po světle.

Národ řecký padá; nad obzor vystupují Římané a přejímají s druhé strany úkol přípravy na příští Páně. Řekové ukázali, kam až může člověk rozumem, Římané dokážou, kam až mocí.

Říše po říši vzniká na tomto světě a po čase padá, by uhnula jiné. Panství assyrské a babylonské, veleříše perská, velmoc řecká, světová říše macedonská, všechny pozanikaly. Na místo národův a říší, které ve slávě pobledly a v moci ochably, vstoupila veleříše římská.

Římané pozvednou také západní národy a kraje na světlo dějin a mečem spojí všecek svět v mohutný celek. Až tento úkol vykonají, zmizí též; naplní se časy a přijde zaslíbený Vykupitel, aby spojil svět páskou lásky. Připravovaly se cesty Páně.

Kraj a lid.

Italie, sídlo mocného národa římského, jest prostřední půlostrov na jihu Evropy mezi západní Iberií a východním Řeckem. Na severu ji lemují hory Alpy dělící ji od ostatního trupu Evropy; také zdržovaly sychravé větry a chránily poněkud od vpádů severních národů. Na východě ji obteká moře adrijské, na jihu jonské, od západu tyrrhenské a ligurské. Itálie se skládá ze dvou

přirozeně od sebe oddělených částí: na severu široká nížina podél řeky Padu, odtud na jih dlouhý vlastní půlostrom.

Celým půlostrovem táhne se obloukovitě od severu k jihovýchodu horstvo Apennin, „páteř Italie“. Uprostřed jest nejdrsnější a nazývá se Abruzzo. Italie jest takorča odvrácena od Řecka: východní pobřeží je přímočaré, bez záhybů a zálivů; na jihu však a zvláště na západním břehu poskytuje více vhodných zátok a míst na přístavy a města. Severní část Italie má hojně řek; největší jsou Athesis (nyní Adiže) a zvláště Pad s četnými přítoky; z Apenninu k východu spěchají známější řeky: Rubiko, Metaurus, Aufidus (nyní Ofanto); k západu: Arnus, Liris (Garigliano), Volturnus a prostřed půlostrova valí nejznámější řeka Tibera žlutavé vlny. Podnebí jest mírné, země úrodná zejména na severu a jihu; za málo práce dávala hojně obilí, ovoce a vína.

Původní obyvatelé přišli do Italie za pradávnych dob po suchu, od severu. Rozeznávají se v trojí hlavní kmen. Italikové, kmene indoevropského a příbuzní Řekův. Seděli prostřed země a dále k jihu a rozlišovali se ve dvě hlavní haluze: Latiny a Sabelly; tito se opět rozrostli v Umbry, Volsky, Sabiny, Samnity, Peligny, Marsy a jiné. Druhý hlavní kmen byli Japygové, na jihu a jihovýchodě půlostrova; ti však smísivše se s nastěhovalými tam Řeky zanikli v řeckém živlu. Třetí hlavní kmen byli Etruskové, o nichž se dosud neví, jsou-li též

původu indoevropského. Veliká hlava seděla jim na krátkém tlustém krku a těla byli zavalitého a pevně svázaného. Měli svou vlastní vzdělanost a pozdější Římané učili se od nich nejedné věci. V horní Itálii bydleli Keltové čili Gallové; od nich na západ k zálivu ligurskému sídlili od prastara Ligurové, snad příbuzní španělských Iberů, a k východu na dolním toku řeky Padu Veneti; jméno jejich podnes připomíná město Venecia = Benátky.

Tito a jiní menší národové střední Italie žili vedle sebe každý ve volném svazku státním a žádný nenabýval nadvlády nad jiným. To se mohlo podařiti jen státu, který by v sebe spojil jádro jejich vzdělanosti, spojil se doma v pevný ustředěný celek, posvěcený smluvami a chráněný na venek válečnou zdatností. Takovým lidem byli Římané.

Rozdělení dějin římských.

I. Doba královská od založení Říma do zániku moci královské, od r. 753 do 510 př. Kr.

II. Řím republikou, od r. 510—30 př. Kr.

III. Doba císařská — do konce starého věku čili do zániku říše římské; od r. 30 př. Kr. do 476 po Kr.

I. DOBA KRÁLOVSKÁ.

Pověst o založení Říma.

(753 př. Kr.)

Římané počítali svůj původ z města Troje. Když Řekové dobyvše Troje zapálili město a zle

tam řádili, hrdina trojský Aeneas nesa otce Anchisa na zádech a veda synka Askania za ruku šťastně se dostal z hořícího města na loď. Po mnohém bloudění po moři doplaval se západního pobřeží Itálie a usadil se tam se svým lidem u řeky Tibery. V kraji tom panoval král Latinus; jeho země se jmenovala Lacium a řeč jejich byla latinská. Král Latinus dal svou dceru Lavinii Aeneovi za manželku a Latinové a Trojané splynuli v jeden národ. Po smrti Latinově dědil trůn jeho zeť Aeneas. Založil hlavní město a nazval je po choti Lavinium.

Jeho syn Askanius nebo Julus vystavěl si za sídlo město Albu longu. Juliové, vznešený rod římský, z něhož pocházel i slavný Julius Caesar, počítal se za jeho potomky. Po Julovi panovali tam přes 400 let jeho potomci a nástupci; patnáctý panovník se jmenoval Numitor. Bratr jeho Amulius shodil ho s trůnu a dceru jeho Rheu Silviu učinil vestalkou; vestalky byly kněžky bohyně Vesty a zůstávaly svobodné. Tak Amulius chtěl zabezpečiti trůn sobě a svým potomkům.

Ale bůh války Mars zasnoubil se s ní a měla dvojčata Romula a Rema. Amulius poručil oba hoditi do Tibery, jež byla tehdy právě rozvodněna. Zatím voda již opadala a hoši uvázli na suchu. Dvě zvířata bohu Martovi zasvěcená ošetřovala je: vlčice je kojila, datel je krmil a obíral ze hmyzu, až je našel královský pastýř Faustulus a z lítosti je vychoval. Když dorostli a dověděli se, čího rodu jsou, zdvihli se proti

Amuliovi a pomohli opět dědu Numitorovi na trůn. Ten jim daroval kousek země u Tibery, kde byli zachráněni a kde pak pásali stáda, a oni si umfnili vystavěti tam nové město; nemohli se však dohodnouti, kde že má státi a po kterém z nich se má jmenovati; ať prý tedy bohové to naznačí letem ptáků. Každý se postavil na pahorek, kde chtěl mít město: Romulus na palatinském, Remus na aventinském. Napřed se ukázalo Removi šest supů a hned potom Romulovi dvanáct. Při tomto dvojjetném znamení vedl se spor dále, až Romulus vykládaje znamení bohů na svou stranu zabil Rema, že mu prý na posměch přeskočil nízkou hradbu města. Romulus se stal králem a dle něho nazváno město Roma. Ovšem to byla spíše ves než město, a první obyvatelé byli pastýři z okolí, známí druhové Romulovi.

Od založení města, totiž od roku 753 př. Kr. začali Římané svůj letopočet.

Romulus.

Aby městu přibýlo obyvatel, Romulus založil na pahorku kapitolském útočiště (asyl) všem pronásledovaným. Mužů rychle v městě přibývalo, ale žen se nedostávalo. Kamkoli se Římané obrátili o nevěsty, všude je potupně odbývali. Pomohli si tedy lstí. Romulus sezval okolní sousedy na velikou slavnost. Přišlo jich mnoho ze zvědavosti, zvláště Sabinové i s dcerami a dětmi. V poly her vyskočili ozbrojení jinoši mezi diváky a unesli všechny dívky. Všecko se

lekem rozprchlo. Uražení sousedé a zejména Sabinové se vypravili válečně na Římány. Když se schylovalo k boji, unesené Sabinky prostovlasé a s nářekem vkročily mezi své otce a manžely, aby je rozbránily, že ony rády zůstanou v Římě. Nepřátelé se spřátelili, ba něco Sabinů přistěhovalo se do Říma, kdež osadili návrší Kvirinal.

Římané (Ramnes) a Sabinové (Ticies) spojili se v jednu obec; vládli jim Romulus a Titus Tadius, a po jeho smrti vládl Romulus sám. Jako král dodával si královské důstojnosti. Byl nejvyšším knězem, vojvodou a soudcem svého lidu. Kdykoli se ukázal na veřejnosti, chodilo před ním dvanáct sluhů nebo liktorů a každý nesl svazek prutů, z něhož vyčnívala sekera. Tyto fasces byly znakem královské moci: povoláním liktorův bylo stíhati zločince a vykonávat na nich tresty smrti.

Romulus vybral sto rozšafných otců (patres) a učinil si z nich radu, senat vysl. senát; senatoři měli na znamení své důstojnosti togu to jest vrchní šat nachem lemovaný a červené opánky. Všichni občané (patriciové) scházeli se na sněm (comitia), kde se radili o válce a míru, vydávali zákony a volili krále. Byla to římská šlechta, která zastávala důležité státní úřady a později z válek nejvíce bohatla. Romulus sestavil si také vojsko (legio t. j. sbor) ze 3000 pěchoty a 300 jízdy; z těchto časem vznikl stav rytířský.

Jednou Romulus prohlížel vojsko na rozlehlé rovině Martově. Náhle se strhla bouře a za blesku

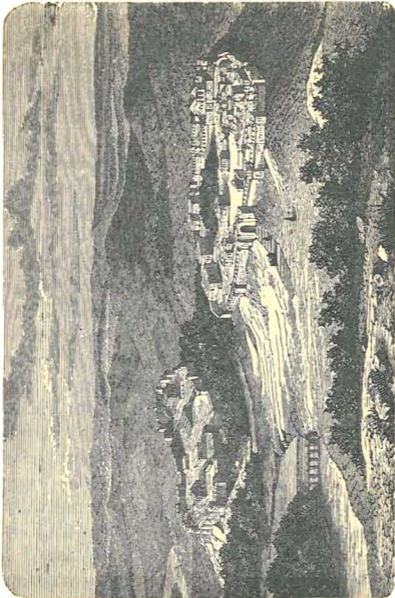
a hromu odvezl Mars syna svého Romula mezi bohy. Římané ho potom uctívali jakožto boha Kvirina.

Numa Pompilius.

Po Romulovi stal se králem Numa Pompilius, rodem Sabin, zeť krále Tita Tacia. Umínil si naučiti zdivočilé Římany životu pokojnému a spořádanému, neboť jen z takového života pochází národu trvalost a síla. K tomu myslil že mu dopomůže náboženství. Ze staroitalského náboženství málo co se dochovalo paměti. Římané uznávali řeckou vzdělanost za vyšší a dokonalejší a proto rádi vedli svůj původ od Řeků a již záhy vzali od nich i náboženství.

Vrchním bohem římským byl Juppiter, podobný řeckému Zevovi. Ostatní bohy měli též jako Řekové a ctíli je pode jmény, jak tam jsou označena. Vedle nich byl ještě zmíněný bůh Kvirinus, ochránce státu římského. Janus, bůh počátku a konce, měl dvojí tvář: jedna hleděla do minulosti, druhá do budoucna; dával dobrý začátek a šťastný konec; chrám jeho podobný bráně, býval ve válku otevřen, v míru zavřen. Bohyně Vesta chránila střed rodinného života, domácí krb a mír v domě. Bellona neb Duellona (od bellum = válka, duellum = souboj), bohyně války, sestra nebo manželka nebo dcera neb kojná boha Marta. Kromě bohů ctílo každé město, každá rodina, ulice a cesta své ochránce, penaty. Sošky jejich dřevěné, mramorové neb

kovové stávaly na krbu. Geniové chránili Římany po celý život; manové byly duše zemřelých, a když se jim vzdávala božská pocta,

Řím za prvních dob královských.

jmenovaly se lares; larvy směly z podsvětí třikráte na povrch a strašily zlé lidi v různých podobách.

Římané byli opravdu zbožní; ctili bohy modlitbou, oběťmi a slavnostmi. Bohoslužbu konaly kněžské sbory. Pontifices ji řídili, stanovili svátky a dělali kalendář. Vrchní jejich, pontifex maximus, byl vrchním správcem bohoslužby. Flamines byli tři a obětovali třem hlavním bohům: Jovovi = Jupitérovi, Martovi a Kvirinovi. Fecialové konali posvátné obřady při smlouvách se sousedními národy a ohlašovali válku. Saliové pořádali v březnu průvody se zpěvem a tancem ke cti boha Martia. Augurové zpytovali vůli boha ze znamení na nebi, z letu a křiku ptactva nebo z toho, jak posvátná kuřata zobala nebo se třepala; haruspices zvěstovali vůli bohů z vnitřností zvířat zabitých na oběť.

Numa Pompilius opravil kalendář: k deseti měsícům přidal ještě dva, leden (januarius) a únor (februarius). Zapověděl obětovati lidi; ustanovil různé svátky a slavnosti a dal je svátečně konati; mezníky a hranice kázal míti v uctivosti. Bohyni Vestě vystavěl chrám a v něm na oltáři udržovaly vestalky (zprvu čtyry potom šest) posvátný oheň. Byly svobodné a měly zachovávat přísnou cudnost. Trest na zpronevěřilou kněžhyni byl hrozný: byla za živa pochována. Ctnostná vestálka měla veliké právo. Potkala-li zločince, jehož právě vedli na popravu, mohla ho jediným slovem přimluvy osvoboditi. Všecka náboženská opatření a zákony Numovy k tomu směřovaly, aby z bojechtivých Římanů byl lid mírný a zvedený.

Báje římské o bozích nejsou tak rozmanité a básnicky vyzdobené jako řecké. U Římanů je

vše vážnější a střízlivější; jejich náboženství mělo jim chrániti stát. Stát jim byl nade vše; bohy ctili, aby jim chránili stát a je samé. Časem přibývalo bohův i bohoslužby, poněvadž Římané vzývali také bohy národů podmaněných, aby se jim zalíbilo v Římě a pomáhali chrániti říši. Tak se dostala do římského náboženství úcta bohů sabinských a etruských, později řeckých a potom i egyptských a perských.

Tullus Hostilius.

Tento třetí král římský, rodem Říman, byl opět divoký válečník. Dal hned otevřít chrám Janův a od té doby zůstali Římané tak bojechtiví, že chrám ten v době sedmi set let jen dvakráte byl zavřen, neboť jen dvakráte měli Římané pokoj s ostatním světem. První výboj nového krále se obrátil proti Albancům. Když obojí vojsko stálo v bitevním šiku, navrhl albanský vojevůdce Mettius Fufecius, aby se bitva rozhodla soubojem. Tullus Hostilius svolil. Ve vojště římském byli tři bratři prý trojčata Horaciové, v albanském také tři bratři také prý trojčata Kuriaciové. Ti měli spolu zápasiti, a která strana podlehne, ta že se má podložiti straně vítězné a uznati její nadvládu. Bojovníci byli před bojem posvěceni a pak se zuřivě pustili do sebe. Dva Římané byli zabiti, Albanci byli všichni tři více nebo méně poraněni. Vida Říman, ještě docela zdravý, že nezmůže všech tří pospolu, dal se na oko na útěk, Albanci různě za ním, jak který mohl. Potom se Říman obrátil a jednoho po

druhém skolil. Staré ctihodné město Alba longa byla podmaněna.

Když vítězný Horacius slavně byl vítán v Římě, sestra jeho, zasnoubená jednomu z padlých Kuriaciův, hlasitě oplakávala smrt ženichovu. Bratr ji hněvem probodl řka: „Tak se staň každé Římance, která pláče za nepřítelem vlasti.“ Byl

Horaciové odcházejí do boje.

odsouzen na smrt, ale lid ho propustil z toho trestu; za pokutu prošel oděný jako zločinec pod šibenicí, na znamení, že propadl hrdlem a jen z milosti že byl osvobozen.

Mettius Fufecius zbouřil Fidenaty a Ve-jenty proti Římanům a slíbil, že v rozhodné bitvě přejde k nim a bude jim pomáhati. Tullus

Hostilius zmařil ten úmysl; obořil se na Albu a vyvrátil ji. Obyvatele přesadil na území římské. Osadili pahorek Caelius a má se za to, že Albanci v Římě nazýváni pak Luceres. Mnoho albanských rodů bylo přijato mezi římské patricie, ostatní se stali klienty.

Ankus Marcius.

Ankus Marcius pocházel z rodu sabinského; mírný král Numa byl jeho děd. Po jeho příkladě vládl pokojně. Latinové majíce ho za slabocha zdvihli válku proti Římanům, ale se zmýlili. Král Ankus měl sice mírnost Numovu ale také Romulovu srdnatost. Rychle vytáhl s vojskem do pole a zhořiv několik měst latinských dovedl jejich obyvatele k Římu, kdež je usadil na vrchu *Aventinu* a přirazil je k městu. Ponechal jim sice osobní svobodu a něco majetku, ale občanských práv neměli žádných: neměli slova do správy státu a nebyli bráni do vojska. Byla to nová třída obyvatelstva, tak nazvaní plebejové (od slova plebs, což znamená množství; později nabylo významu = lid).

Bylo tedy v Římě svobodné obyvatelstvo dvojího druhu: patriciové, kteří se dělili na tři triby nebo třetiny: *Ramnes*, *Ticies*, *Luceres*; každá tribus se dělila na 10 kurií, každá kurie na 10 *gentes*, každá gens měla prý 10 rodin příbuzných po společném praotci; tito měli práva občanská; vedle nich byli

plebejové, měli také osobní svobodu, ale neměli práv občanských;

vedle těchto svobodných občanů byli ve státě klienti, přistěhovalci neb na svobodu propuštění otroci; živili se obchodem a řemeslem. Každý z nich se dal v ochranu některého patricia, který jakožto patronus zastupoval a chránil svého svěřence (klienta); poslední ve státě byli otroci; bývali to ponejvíce zajatí ve válce nebo na trhu koupení a nebyli počítáni za lidi, nýbrž za věc (res) svého pána.

Ankus Marcius vládl čtyry a dvacet let; zanechal dva syny a přál si, aby jeden z nich stal se jeho nástupcem.

Tarkvinius Priskus.

Již za krále Anka přistěhoval se z etruského města Tarkvinii do Říma bohatý Lukumo, vlastně původem Řek, neboť otec jeho Demaratus pocházel z města Korinta; manželka jeho se nazývala Tanakvil. V Tarkvinii nemohl se jakožto cizinec dostat k žádnému vyššímu důstojenství. Proto ho přemluvila ctižádostivá Tanakvil, by se odstěhovali do Říma, tam že mu snad bude volnější cesta ke slávě. Na cestě tam snesl se náhle orel a uchytiv mu klobouk vznesl se vysoko do oblak a zase mu jej posadil na hlavu. Tanakvil z toho poznala, že se v Římě stane králem.

V Římě se mu říkalo Tarkvinius jako že Tarkviňan. Jméno Priskus = Starší dostal až později na rozdíl od Tarkvinia Superba. Manželé Tarkviniovi, že byli zámožní, chytří a ochotní, nabyli záhy v městě tak veliké vážnosti, že sám

král Ankus byl jejich přítelem a než umřel, ustanovil Tarkvinia poručníkem svých nedospělých synů. Zatím se věrolomný poručník přičinil, aby sám se stal králem.

Vláda jeho však byla dobrá. Přemohl Latiny, Etrusky a Sabiny; Etruskové mu poslali jakožto bývalému krajanovi obvyklé u nich známky královského důstojenství, kurulské sedadlo ze slonové kosti a nachovou zlatem protkávanou togu. V míru zveleboval město. Mezi Palatinem a Aventinem zřídil na veřejné hry veliké závodišťe známé později pode jménem cirkus maximus. Začal stavěti stoky, kloaky, jimiž odvodnil močály mezi Palatinem a Kvirinalem; byly klenuté a tak veliké, že vůz sena mohl prý jimi projeti; na vysušeném místě založil náměstí čili forum. Na vrchu kapitolském začal stavěti veliký chrám boha Jova. Řeku Tiberu překlenul mostem a spojil vrch Janikulum na pravém břehu Tiberu s ostatním městem. Obehnal také Řím kamennou hradbou.

Třicet osm let vládl Tarkvinius a bylo mu již na osmdesát let, když ho zastihla dlouho zdržovaná pomsta. Synové krále Anka Marcia dali ho sprovoditi se světa, když viděli, že si starý král Tarkvinius chystá nástupce, jak hned uslyšíme.

Servius Tullius.

Tarkvinius král dovedl z války s Latiny zajatou kněžnu latinskou i se synáčkem. Královna Tanakvil přijala ho z lítosti za svého. Že se hoch narodil v otroctví, dáno mu jméno Servius

Tullius. Když dorostl, přijal ho král do senatu, ba dal mu svou dceru za manželku. Tanakvil neměla vroucnějšího přání než viděti milého zetě nástupcem krále na trůně. Když tedy král byl zavražděn, zatajila jeho smrt a vyzvala Servia Tullia, by prý zatím ujal vládu za raněného krále. Lid zvykl nové vládě, a pak teprv se mu oznámila smrt králova; zároveň se představil Servius Tullius senatu a lidu jakožto nový král. Lid reptal ještě dlouho, že mu bylo zkráceno právo voliti si krále.

Servius Tullius stal se římským Solonem; dal státu nové zřízení. Snažil se uspořádati nepoměr starousedlých občanů k novým občanům a vyrovnati rozdíl mezi patriciji a plebeji na základě majetku nemovitého. Až posud patriciové jediní konali službu vojenskou; tato čest a přednost se jim časem otížila, zvláště když jich ubývalo a války se množily. Servius přibral tedy do vojska též plebeje, však jen aspoň tak majetné, aby se mohli vyzbrojiti a ve válce vydržovati. Rozdělil svobodné obyvatelstvo, patricie a plebeje, na patero tříd, každou třídu na centurie. Měli právo choditi na sněm po setninách, jak byli sestaveni u vojska (comitia centuriata). Vyšší třídy měly více centurií než nižší; měly tedy také převahu ve správě státu. Později byl ustanoven zvláštní úředník censor, a za každých pět let (lustrum) se vykonal nový soupis jmění (census), dle něhož bývali občané nově zařadováni. Censor měl také bděti nad mravností občanstva.

Servius Tullius kraloval čtyřicet a čtyry léta; rozmnožil moc a slávu města Říma tak, že všichni sousední národové uznali Řím hlavním městem v Laci. Přibral k městu ještě pahorky viminalský a eskvilinský, že jich všech od té doby bylo sedm, a obehnal celé město pevnou hradbou z křesaného kamene. Od těch dob se jmenuje Řím městem sedmipahorkovým (urbs septemcollis). Za nedávných dob nalezly se zbytky Serviovy hradby.

Servius měl dvě dcery, které vdal za oba syny krále Tarkvinia; sveřepému Luciovi dal tichou starší Tullii a mírný Aruns dostal sršlivou mladší Tullii, neboť se domníval, že tak se vyrovnají protivy a divokost od mírnosti že zkrotne. Ale stalo se právě naopak: vzteklý Lucius zabil tichou manželku a divá Tullia mírného manžela a teprv se oba divoši sebrali.

Toužíc po vládě a nemohouc dočkati smrti otcovy jízlivá Tullia neustávala popouzeti manžela na otce, až se Lucius rozhodl k činu. Odloudil starému králi některé patricie a obsadil vojskem forum a radnici (kurii); potom oděný rouchem královským vkročil do senatu, posadil se na kurulském přestolu a počal kárati dosavadní vládu královskou. Starý král přichvátal do senatu a chtěl vetřelce sehnati s královského stolce; ale Lucius popadnuv starce donesl ho ke dveřím a shodil se schodů. Těžce raněný Servius vleka se domů byl od stoupců Luciových doražen na ulici. Aby první pozdravila manžela králem, jela Tullia na voze do senatu; když při-

jela na místo, kde ležel mrtvý otec, poručila jeti přes jeho mrtvolu. Lucius Tarkvinus stal se králem.

Tarkvinus Superbus.

Tarkvinus král dostal na rozdíl od otce Tarkvinia Staršího přízvisko Superbus t. j. Zpupný. Kraloval velmi svévolně. Senát se nesměl ozvati do správy státní, ba Tarkvinus dal mnoho senatorův ukliditi s cesty, buď aby mu nevadili v samovládě neb aby se zmocnil jejich majetku. Zámožnější utiskoval velikými daněmi a chudý lid krutou robotou; plebejům vzal práva nabytá za krále Servia Tullia.

Ani příbuzných nešetřil, kdy se mu který viděl podezřelým. Svaka svého totiž manžela své sestry Tarkvinie dal zavraždit a syn jeho Lucius Junius dělal se pohlouplým, aby se uchránil nástrah; proto byl přezván Brutus t. j. blbý. Býval na dvoře královském a princové mívali bratrance za blázna; on však byl ducha bystrého a smělého. Jednou král poslal syny do Delf tázat se Apollona o radu, a oni pro zábavu vzali si Bruta s sebou. Vyřídivše tam věc otcovu otázali se ještě, který z nich bude v Římě panovati. Dostali odpověď že ten, kdo první políbí matku. Brutus jediný porozuměl, co věštba míní, pročež klopýtnuv padl na zem a polbil ji. Věštba se mu splnila, jak brzo uslyšíme.

Tarkvinus Superbus byl také k sousedům ošemetný. Syn jeho Sextus zraniv se sám přišel do města Gabií a stěžoval si tam trpce na ukrutnost otcovu. Gabiové mu šli na lep,

učinili ho po čase vojevůdcem a on vydal město Římanům.

Tarkvinius rozšířil panství římské po celém Laci a z hojně kořisti válečné zveleboval město Řím. Dostavěl veliké kloaky a na pahorku kapitolinském dokončil nádherný chrám Jovův. Dal tam uložit knihy Sibylliny. Jednou přišla ke králi cizí žena prodávajíc mu devět knih. Tarkviniovi se knihy zdály drahé. Žena hodila z nich tři do ohně a žádala za ostatních šest tolik, co dřívě za devět. Tarkvinius opět odmítl. Ona zase spálila tři a za pouhé tři chtěla zase tolik co prvé za devět. Král se nad tím pozastavil, že knihy, čím jich méně, tím dražší jsou, dal je prozkoumat a poznal, že jsou v nich důležitá proroctví, koupil je. To byly slavné knihy Sibylliny. Byly uloženy ve chrámě kapitolinském a opatrovány. V krušných dobách otvírali je kněží a prorokovali z první stránky, jak se jim kdy která namátkou naskytlá.

Konec vlády královské.

Tarkvinius Superbus obléhal s vojskem město Ardeu v zemi volské. Obležení se protáhlo a vůdcové se bavívali v táboře hrou a hostinami. Na takovou kratochvíli sešli se též oba synové královi a příbuzný jejich Tarkvinius z Kollacia, odtud Kollatinus. Došlo také na řeč, který z nich má nejhodnější manželku. Každý chválil svou, a že se nemohli shodnouti, založili se a vsednuše na koně jeli se do Říma přesvědčit. Manželky královských princů v pozdní hodině

noční ještě hodovaly s četnou družinou. Princové se zarazili, ale těšili se, u Kollatina že nebude jinak. I chvátali do Kollacia. Tam Lukrecia

Brutus přísahá pomstu.

s dívkami ještě předla len. Zahanbení synové královští uznali, že Kollatinus vyhrál.

Po několika dnech vrátil se tajně Sextus do Kollacia a zneuctil šlechtnou Lukrecii. Ta hned zkázala do tábora pro otce a manžela. Otec Lukrecius přišel s Valeriem a manžel Kollatinus dovedl přítele Bruta; když jim Lukrecia vyložila, jak byla pohaněna, těšili ji, ale než se kdo nadál, bodla se dýkou do srdce a na místě sklesla. Mužové stáli chvíli jak omráčeni, až Brutus vyňav krvavou dýku a zvednuv ji přísahal, že pomstí nevinnou krev; ostatní přísahali též. Kam se pověst o tom donesla, všude se zmáhalo rozhořčení. Zástup ozbrojeného lidu vtrhl do Říma; spěšně svolaný sněm sesadil krále a vypověděl ze země nenáviděný rod královský r. 510. Uslyšev to Tarkvinius král pospíchal do Říma utlumit povstání, a nebyl vpuštěn do města. Vrátil se tedy do tábora pro vojsko. Ale Brutus již zatím vojsko zvábil proti králi. I nezbývalo Tarkviniovi než odejít s rodinou do Etrurie. Manželka jeho, zlá Tullia přehla z Říma hned za prvního sročení lidu.

II. ŘÍM REPUBLIKOU.

Nová ústava. První konsulové.

Římané zapudivše krále Tarkvinia zrušili důstojenství královské a zřídili si republiku. Trojí královskou moc, kněžskou, soudní a vojenskou přenesli na několik osob. V čelo státu postavili dva praetory, později konsuly, volené pokaždé jen na rok a po roce mohl každý býti pohnán k odpovědnosti. Kdo jim veřejně

radil nebo je varoval, činil to slovy: „videant consules“ neb „caveant consules“ (ať se konsulové postarají, ať zabrání). Konsulové se střídali v úřadování; v městě po měsíci, ve válce denně. Jako před králem tak před konsulem chodilo 12 liktorů se svazkem prutů a sekyrou v nich; v městě nosili pruty spuštěné na znamení úcty k lidu, za městem je vztyčovali. Ve správě státní pokladny mívali k ruce kvaestory. Jméno král se zachovalo jen o jeho moci kněžské; k obětem, které druhdy náleželo konati králi, býval volen obětní král, rex sacrorum.

Senat nabyl více práv než měl za doby králů. Měl vážné slovo do státu a státních důchodů. Byl to sbor tří set předních Římanů; konsulové měli právo doplňovati jej novými členy. Senat bděl nad státním náboženstvím, rokoval o nových zákonech, uvažoval o podmínkách míru, přijímal cizí vyslance a vysílal k vojsku legaty jako důvěrníky vojevůdců. Senat byl vyšší (jen patricijský) a širší (patricijsko-plebejský, do něhož přibráno několik bohatých plebejů). Senat byla hlava a konsulové byli ruce státního tělesa.

Též komicie centuriatní dostaly více moci; volily konsuly, předložené zákony přijímaly neb zamítaly, ba rozhodovaly o životě a smrti, když někdo, odsouzen byv od konsulův, odvolal se ku sněmu.

První konsulové byli Junius Brutus a Tarkvinus Kollatinus. Brzy vyšel zákon, že každý, kdo se jmenuje Tarkvinus, má odejti

z města a z území římského; proto se Kollatinus odebral do Lavinia a místo něho stal se hned první rok konsulem Valerius, který uzákonil, že občan od konsula na smrt odsouzený smí se odvolati k lidu (lex Valeria de provocatione).

Boje o republiku.

Vypuzený Tarkvinius všelijak usiloval, jakby se opět domohl královské moci. Napřed si chtěl v samém Římě nasbíratí mocnou stranu. Vypravil do Říma posly se žádostí, by mu alespoň rodinné statky byly vydány. Zatím co senát o tom přemýšlel a jednal, poslové královi zlákali mnoho mladých patriciů, kterým se stýskalo po nádheře a počtách u dvora královského. Ti se spikli, aby opět pomohli králi na trůn. I dva synové Brutovi byli v tom zapleteni. Přišlo se tomu na stopu a konsul Junius Brutus ani synů svých nešetře vynesl nade všemi spiklenci rozsudek smrti. Poslanci Tarkviniovi byli vyhnáni a královské statky rozdány lidu.

Co se nezdařilo úskokem doma, chtěl Tarkvinius provéstí silou z venčí. Tenkráté panoval v Etrurii mocný král Porsena. Tarkvinius mu připomněl, jaké jemu a každému králi hrozí nebezpečí, budou-li sousední národové mítí příklad na Římanech, jak beztretně sesadili a vypudili krále. Etruskové vytrhli do pole proti Římanům, zmocnili se všeho území za Tiberou, ba již se hnali k mostu přes Tiberu do Říma. Vojsko římské mělo tak na kvap, že nemělo kdy strhnouti za sebou most. Tu postavil se na

předmostí Horacius Kokles, muž obrovské síly a zuřivě máchaje mečem sám jediný zastavil příval nepřátel. Když potom za ním strhli most, skočil do vody a přeplaval ke svým.

Za nedlouho nastal v Římě hlad, neboť Porsena oblehnuv město zabránil všecku dovážku. Statečný jinoch Mucius vloudil se přestrojen do nepřátelského tábora s úmyslem, že zabije krále. Dostal se až do stanu královského. Vida tam muže nádherně oděného myslil, že to je král a probodl ho; byl to však písař královský. Mucius byl jat a vyslýchán. Vyznal že jest občan římský a že chtěl zabiti krále; když se mu to nepodařilo, že to zaň jiní vykonají. Král mu hrozil mukami, ale Mucius aby ukázal, že se neleká hrozby, napřahl pravici do ohně na blízkém oltáři a držel ji v ohni ani brvou nehýbaje. Porsena se divil té mužnosti a daroval Muciovi život a svobodu. Mucius pak řekl králi, že 300 jinochů římských přísahalo učiniti jak on, až by se to bylo zdařilo. Porsena se toho lekl, nabídl Římanům mír a žádal rukojmí. Mezi nimi byla též urozená panna Kloelia s několika družkami. Když se jim zastesklo v nepřátelském táboře, přeplavaly řeku a utekly domů. Ale Porsena je žádal zpátkem a Římané je poctivě vrátili. Aby se jim vyrovnal velkomyslností, propustil Kloelii a dovolil jí vzíti několik pannen s sebou; Kloelia vybrala z nich nejmladší. Král Porsena odtáhl od Říma; Mucius dostal za hrdinství čestný název Scaevola to jest levák.

Tarkvinius král nepořídív šťastně ani v Římě

ani u sousedů, ještě jednou zkusil štěstí u spojenců římských.

Latinové vidouce Římany v nesnázích, byli by se rádi zbavili nadvlády římské. Aulus Postumius, vůdce vojska římského a snad první diktátor porazil je u jezírka Regilla roku 496 př. Kr. I heroové Kastor a Pollux prý pomáhali Římanům. Válka skončila mírem r. 493. Latinům povoleno „foedus aequum“ jakože smlouva rovného s rovným, nikoli s podmaněným. Latinové zůstali ve starém spolčení s Římany a bylo občanům obojího státu volno stěhovati se a zakupovati, kde se komu zlíbilo. Obchod byl také volný (commercium).

Po tom třetím nezdaru vzdal se Tarkvinius vši naděje a usadiv se v Kampanii ve městě Kumách umřel tam u vysokém stáří.

Boje o rovnoprávnost.

O zrušení moci královské přičinili se hlavně patriciové; oni z toho také nejvíce těžili: zastávali veřejné úřady a rozhodovali v senátě i na sněmu. Ager publikus t. j. státní pozemek odňatý nepříteli ve válce pronajmával se též jen patriciům. Co tomu měli říkati plebejové?

Patriciům i za války obdělávali pole otroci. Hůře bylo s plebejem. V létě místo rolníkem býval vojákem, sám se na vojně vydržoval a že mu doma neměl kdo zorati pole, neklidil na podzim nic, když se vrátil z vojny. Plebejové válkami chudli a zadlužovali se u patriciů. Věřitel mohl dlužníka, který neplatil ani jistiny ani úroků,

poháněti na robotu nebo vsaditi do žaláře nebo prodati za otroka. V lidu vřelo jako v sopce.

Již opět táhli na Řím nepřátelé. Patriciové kázali vstáti k vojně; plebejové odpověděli, kdo tyje z tuku země ať ji brání. Ale senat si poradil: dal jmenovati diktatora. Diktator byl na nějaký čas jako samovládce, neomezený pán ve správě státní i ve válce. Moc jeho trvala půl roku, aby se mu nezachtělo důstojenství královského. K rozkazu senatu jmenoval diktatora jeden z konsulův o půl noci. Konsulové pozbyli na ten čas své moci a z rozhodnutí jeho nebylo odvolání ani k senatu ani ke sněmu. Diktator hleděl přísně na poslušnost. Čtyry a dvacet liktorů s pruty a sekerami oznamovalo mlčky, že má právo nad životem a smrtí. Diktatura byla vlastně vždy na krátko oživená moc královská, aby v nebezpečné době přišla všechna moc na jednu osobu, kteráž by jednala rychle a v jednotném úmyslu.

Tribunat. Hrozná moc takového vládce účinkovala: plebejové poslušně chodili do vojny. Časem však, když to sevšednělo, pozbývalo i hrůzy. Jednou přiběhl plebej na náměstí a ukazoval lidu záda, jak mu je věřitel dokrvácel a potom odhaliv prsa ukázal jízvy, které ve válkách utržil za vlast. Strhla se zpoua, právě když nový nepřítel ohrožoval město. Na rychle jmenovaný diktator nemohl dostati žádného plebeje pod orla, až jim slíbil, že po válce budou jim dluhy prominuty. Plebejové ještě jednou poslechli, vytáhli do pole a zvítězili. Diktator

naléhal na senat, aby vyrovnal nepoměr mezi patricií a plebeji; ale senat váhal a odkládal. Diktator složil úřad a plebejové stojíce ve zbrani před městem, odešli na Svatoú horu, 4 1/2 km od Říma, a že prý se tam usadí a založí nové město (secessio plebis r. 494 př. Kr.). Zaražení patriciové poslali moudrého patricia Menenia Agrippu vyjednávat s vystěhovalci. Ten prý je uchlácholil bajkou: Jednou se sřekly údy lidského těla, že již nebudou pracovati na žaludek: ruce že nepodají pokrmu, ústa že ho nepřijmou, zuby nepožvýkají. Brzy však samy ochably a všecko tělo bylo jak souchotivé. Poznavše z toho potřebnou činnost žaludka smířily se s ním. Tak nesvorností stavů hyne stát, ale jednotou mohutní.

Sporné strany se smluvily na tyto podmínky:

1. chudým plebejům odpustí se dluhy a kdo se pro dluhy dostal v otroctví, vrátí se na svobodu;
 2. plebejové ať si volí dva tribuny, kteří by je zastávali proti jakémukoli bezpráví;
 3. tribunové mají právo svolávat plebeje do shromáždění (komicia tributa) k poradám o věcech plebejských.
- Tribunové byli nedotknutelní; mohli se opřítí odvodu vojska, sedávali v senatě u dveří a když viděli, že se senat na něčem usnesl, čím by lid byl zkrácen, mohli zrušiti usnesení slovem „veto“ (nepozvolím). Tribunů bylo později pět a ještě později deset.

Někteří hrdí patriciové nepřáli plebejům vymožených práv zejména tribunatu a čekali vhodné doby, aby jim je vzali. Tehdy se přihodil

neúrodný rok a v Římě zmohl se hlad. Senát dal na státní útraty dovéztí obilí ze Sicílie a chtěl je chudému lidu rozdávat, když tu vystoupil Kajus Marcius příjímím Koriolanus a vychrlil v senatě tato hrdá a tvrdá slova: „Chce-li chátra jísti náš drahý chléb, ať nám vrátí práva drze uchvácená. Na to jsme vypudili Tarkvinia, aby nám poroučeli tribuni z luzy?“ Uslyševše to plebejové zuřili na Koriolana a obžalovali ho. Nedostavil se na soud a byl za nepřítomnosti odsouzen na smrt. I odešel k nepřátelským Volským se zlými úmysly pomsty. Volskové ho jmenovali vojevůdcem a Koriolan za nedlouho přitáhl s vojskem na rodné město. Senát římský vyslal k němu do tábora několikrát poselstvo prosit o mír. Marně. Teprve když vyšly prosit paní římské a s nimi matka jeho Veturia a manželka Volumnia, ukrotil se jeho hněv. Se slzami v očích objal matku řka: „Matko, vlast jsi zachránila, ale syna jsi pozbyla.“ Potom odtrhl od Říma a Volskové se mu pomstili smrtí. Nejstarší historik Fabius Piktör píše o něm, že zemřel ve vyhnanství u vysokém věku.

Plebejové se dále domáhali práv. Místo pěti tribunů dostali jich deset; tribunové směli svolávat senát a konsula pohnati na soud. Za těch domácích sporů doléhali také z venku nepřátelé na říši. Několikrát bylo potřebí jmenovati diktatora; to vždy bývalo znamením veliké tísně. Takovým diktátorem byl také starý Cincinnatus, schudlý patricij. Býval na svém statečku a právě oral, když mu poslové zvěštovali, že je diktátorem

ve válce s Aekvy. Beze všeho šel s nimi, osvobodil obklíčené vojsko římské a poraziv nepřítel vracel se po šestnáctidenní diktatuře zase ku svému pluhu.

Psané zákony.

Politických práv domohli se plebejové již dosti značných; ale všechny soudy měli dosud patriciové v moci. Soudilo se podle starého zvyku a dle ústního podání, neboť psaného práva ještě nebylo. Že pak soudcové byli jen z patriciů, mívali plebejové dosti často příčinu stěžovati si na libovůli a strannost. Ký div tedy, že se plebejové hlásili o psané právo. Tribun Terentilius Harsa žádal r. 462 psané zákony. Patriciové ovšem se ježili a jedili proti tomu, až po několikaletém odporu přece vyslání tří znalcův do řeckých měst v dolní Itálii a do Athen prozkoumat zejména slavné zákony Solonovy. Když se vrátili, bylo zvoleno deset patriciů, by sestavili zákonník z dosavadních právních zvyků domácích podle vzoru zákonů řeckých (451). Ten rok nebylo v Římě ani konsulů ani tribunů. Decemvirové vykonávali zatím všechnu moc ve státě; vládli mírně a spravedlivě a sepsali do roka zákony na deseti měděných deskách. Poněvadž zákony ještě nebyly všechny, zvoleni desetmužové také na rok 450. Sepsali ještě dvě desky a všechny zákony vyryty na dvanácti deskách (*leges duodecim tabularum*). Sněm je schválil a byly vystaveny na fóru, aby je každý Říman měl na očích; mládež se jim učila napaměť. Staly se základem veškerého práva římského.

Ale decemvirové už nevládli jak prvního roku. Hlavní osobou mezi nimi byl hrdý Appius Klaudius, zarputilý protivník plebejů. Prvního roku radil druhům k mírnosti, a když druhého roku dostal za společníky muže sobě oddané, rychle dokončil dvě desky zákonů a počal si chystati samovládu. Decemvirové vládli jako deset despotických králů. Ba když rok vlády jim uplynul, podrželi úřad i r. 449. Stalo se toho roku, že Appius Klaudius přisoudil Virginii, dceru váženého plebeje Virginia, svému klientovi za otrokyni, poněvadž prý je dcerou jeho otrokyně, tedy jeho majetkem. Otec Virginius ani jasnými důkazy nemoha obhájit její svobody, veřejně na náměstí ji probodl se slovy: „Dítě, jinak nemohu zachrániti tvé svobody!“ Pak zvednuv krvavý nůž volal: „Pro tuto krev přijde zkáza!“ Všecko město se pohnulo rozhořčením a plebejové nemohouce jinak docílit, by decemvirové odstoupili, vystěhovali se podruhé na Svatou horu. Decemvirové byli sesazeni, konsulat a tribunat obnoven; Appius Klaudius vzal si život ve vězení. Konsulové Horacius a Valerius zabezpečili novými zákony plebejům nabytá práva r. 449, aby patriciové nemohli jim jich odňati.

Od té doby neustávali tribunové usilovati, až plebejům dobyli úplné rovnoprávnosti. Roku 445 povoleny a uznány sňatky patricijsko-plebejské. Potom se domáhali, aby plebej také směl býti konsulem. O to se vedl dlouholetý boj. Patriciové popustili jim napřed jen vojenský tribunat s mocí konsulskou (tribuni militares

consulari potestate), jako že vojenští tribunové někdy vládli v Římě místo konsulů. Na tom zůstalo téměř sto let.

Války vejentské.

Již od časů královských potýkali se Římané s Etruský, nebezpečným sousedem a tuhým nepřitelem. Už sedmkrát se naň vypravili válečně. Slavný rod Fabiův za těch vojen skoro všecek již vyhynul. Nejvíce se bránilo blízké město Veji a Římané nijak ho nemohli zdolat. Teprve když se zmohli vítěznou válkou s Aekvy, napřáhli po osmé zbraň na protivné město. Vejenti byvše poraženi v širém poli couvli za hradby města, jež strmělo na srázném návrší.

Až do té doby válčili Římané jen v létě. Obležení Vej se však protáhlo deset let v zimě v létě; poněvadž plebejové nemohli si hleděti živnosti, počal se tehdy vypláceti vojínům žold za službu válečnou. Posléze jmenovali si Římané statečného vůdce Furia Kamilla diktátorem. Ten se podkopal dlouhým průkopem až pod chrám bohyně Junony. Tam kněz právě obětoval bohyni a Římané v chodbě zaslechli slova: „Ten bude pánem města, kdo dokončí oběť.“ Proto hned prolomivše dlažbu vstoupili do chrámu a oběť dokončili. Potom dal Kamillus hnáti odevšad útokem na město a zatím s vybranou četou vnikl průkopem do města a zmocnil se ho. Obyvatelstvo bylo pobito nebo prodáno, město vyvráceno r. 396. Veliká kofist padla vítězi do rukou. Kamillus ji rozdělil vojákům, ale ne-

zapomněl na sebe. Po vítězství slavně vjížděl do Říma čtyřmi bělouši, kteráž pocta příslušela jen bohu Jovovi. Jednak to a potom i jeho nepřízeň ku plebejům popudila tribuny, že jej obvinili z nesprávného rozdělení kořisti. Kamillus, než by se dostavil na soud, raději odešel do vyhnanství do města Ardey. Cestou přál vlasti, aby ho jen brzy potřebovala. Stalo se.

Gallové v Římě.

(Okolo r. 390 př. Kr.)

Z Gallie (nynější Francie) vtrhli do horní Italie Gallové nebo Keltové, lid divoký, silného těla, jiskrných očí a s křikem hrnuli se do boje. Velikou úctu měli ke svým kněžským druidům. Od severu se proháněli dále do střední Italie, plenili a pustošili kraje etruské až oblehli město Klusium. Římané byvše požádáni o pomoc poslali tři bratry z rodu Fabiův, aby se otázali galského Brenna to jest vůdce, jakýmže právem zkracuje državu Klusijských. Brennus odvětil, že meč jim dává k tomu právo a statečnému že náleží všecko.

Po té rozmluvě došlo k boji a mladí bojovníci Fabiové nedbajíce, že přišli jen o mír vyjednávat, účastnili se boje. Pro toto porušení mezinárodního práva Brennus žádal v Římě, aby mu Fabiové byli vydáni. Senát byl ochoten vyhověti spravedlivé žádosti, však lid, který tak rád činil senátu vše na přiky, osvobodil je ba zvolil si je na příští rok za vojenské tribuny s mocí konsulskou.

Brennus dal se s vojskem 70 000 na pochod proti Římu. U říčky Allie stálo 40 000 Římanů, 15 kilometrů od Říma. Tam byli Římané poraženi a vojsko rozprášeno, 18. července 390. Ten den zůstal na vždy černo zaznamenán v kalendáři za nešťastný. Měšťané se vystěhovali a Gallové vešli do města bez odporu. V městě všude prázdno, jen na fóru sedělo asi 80 starců jako z kamene vytesaných; seděli na vzácných křeslech, každý v ruce berlu ze sloně. Byli to staří patriciové, kteří nechtěli přežítí záhuby vlasti. Gallové zprvu se jich užasli; ale když jeden potáhl starce za bradu a ten ho uhodil holf, sesypali se na ně a pobili všechny. Potom vyplenivše město zapálili a spustošili. Senát a s ním asi tisíc vojáků vystoupilo na Kapitolium a Gallové je tam oblehli.

Jiní Gallové zatím vybíhali z města na lup a plen a docházeli až do Ardey, kde bydlel Kamillus. Ten si nashbíral něco statečných mužův, aby se společně bránili drancovníkům, ba jednou v noci vpadli jim až do tábora. Po něčem se k němu scházely zbytky poraženého vojska římského a žádali, aby se jim postavil v čelo proti Gallům. Jmenovati vůdce však příslušelo jenom senátu. Proto smělý jinoch jeden propříživ se táborem galským vylezl tajnou stezkou na Kapitolium a donesl odtamtud úradek senátu, že Kamillus je zvolen diktátorem.

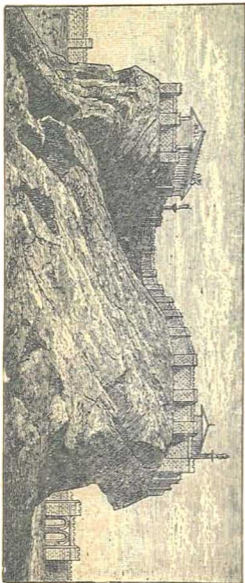
Druhého dne ráno vidouce Gallové stopu na Kapitolium dovtípili se a v noci se dostali po té stezce až ke hradbám. Na hradě všecko spalo,

jen husy posvěcené bohyni Junoně zaštěbetaly; senator a vůdce posádky Manlius tím procitl a hned běžel na podezřelé místo. Gall jeden

právě vystoupil na hradbu; Manlius ho srazil a on padaje pozpátku strhl jich několik za sebou a hrad byl zachráněn. Manlius dostal za to čestný název Kapitolinus.

Již sedmý měsíc obléhali Gallové Kapitolium; obležení Římané čekali pomoci Kamillovy a Kamilla nikde. Gallové i Římané již trpěli nedostatek. Hlad donutil obojí stranu ke s.míru. Gallové se uvolili odtáhnouti za tisíc liber zlata. Když se zlato vážilo, stěžovali si Římané na nespravedlivou váhu; Brennus přihodiv

k závaží ještě svůj meč i s opaskem zvolal: „vae victis“ t. j. běda přemoženým! Tu náhle počalo se plniti náměstí římským vojskem; Kamillus

Kapitolium.

přistoupiv ke hromadě zlata zvolal: „Nikoli zlatem, železem vykupuje Říman svou vlast!“ Brennus připomněl, že smlouva řádně byla učiněna; na to Kamillus: „Já jsem diktátor, beze mne neplatí žádná smlouva — taste meče!“ Gallové byli přemoženi.

Když Gallové odtáhli, byl Řím tak spustošen, že mnozí plebejové byli na té nechatí Řím jak byl, nestavěti nic a raději se přestěhovati do výstavných Vej. Kamillus jim to rozmluvil, že zůstali a než minul rok, zase stálo město, pravda ani dosti úhledné ani pravidelné. Kamillus počtěn příjmením „druhý zakladatel Říma.“

Poslední boje o rovnoprávnost.

Dlouhou válkou a novým budováním Říma plebejové opět se zadlužili; nastala bída a žaláře se plnily. Šlechtný Manlius Kapitolinus hleděl jim pomoci, přimlouval se u patriciův, aby se prodalo něco obecních pozemků a zaplatilo něco dluhů za plebeje, ale zažil toho zle. Patriciové nepřejíce tomu návrhu obžalovali ho, že se chce zavděčiti lidu, aby se stal samovládcem. Manlius byl odsouzen a shozen se skály tarpejské na vrchu kapitolském, právě v místech, kde zachránil Řím.

Manlius zahynul, myšlenka zůstala. Ani násilí nemohlo plebejův zastrašiti, by se nehlásili o rovné právo a vždy se naskytali mužové, kteří se jich zastávali. Tribunové Licinius Stolo a Sextius Lateranus podali r. 376 trojí návrh: 1. místo vojenských tribunů mají se voliti jen

konsulové a jeden z nich má býti plebej; 2. žádný občan nemá míti přes 500 jiter obecního pozemku; 3. splacené úroky měl si dlužník sraziti od vypůjčené částky a zbytek měl zaplatit ve třech ročních lhůtách. Deset let se bránili patriciové těm návrhům. Získali osm ostatních tribunů, i nemohlo se o té věci jednati. Dva lidu věrní tribunové zase překázeli volbě konsulů nebo konsulních tribunů a stát pět let neměl zákonitě správy. Vyvstal-li odkud z venku nepřítel, připustili volbu vojenských tribunů.

Lid rok za rokem volil oba neohrožené zastance svého práva a k nim počal více přátel rovného práva a příznivců lidu, až konečně r. 366 popustil senat i patriciové a Sextius byl první plebejský konsul.

Toho času zle řádil v Římě mor, jenž uchvátil i starého Kamilla, bývalého diktatora. Na smířenou bohů vystrájeli Římané několik dní po sobě hostiny (lektisternie); z Etrurie zavedli také první divadelní hry, aby rozveselili bohy a ukrotili jejich hněv; diktator Lucius Manlius zarazil slavnostně hřeb do zdi chrámu kapitolského a mor prý ustal.

Patriciové popouštěli plebejům občanská práva jen po kousku. Vidouce že si neudrží konsulat, vyňali z jeho pravomoci soudnictví a přenesli je na praetora; vedle plebejských aedilů jmenovali též kurulské a vyhradili oba nové úřady patriciům. R. 356 domohli se plebejové diktatury, r. 351 censury, 337 praeturý; posléze r. 300 nabyli práva k úřadům

kněžským. Od té doby nastala úplná rovnoprávnost plebejů s patricii. Národ římským už se nerozuměli jen patricijské rody se svými klienty; všecek národ, patriciové a plebejové, zahrnoval se slovem *Populus Romanus Quiritium*.

Agrární poměry.

Římané dobyvše kterého území považovali se jako vítězové za pány veškerého majetku. Pozemky staly se majetkem národním, u nich státním, *ager publicus*. Něco jich prodali římským občanům (*agri quaestorii*) nebo se věnovalo chrámům a kněžím (*agri consecrati*) nebo se darmo rozdalo občanům v pravý majetek (*assignatio*). Větším dílem však zůstal pozemek majetkem státním a jen se pouštěl držitelům v užívání na výroční poplatek, buďto že se vracel posavadním majetníkům nebo jej přejímali občané po různu i pospolitě (osady). Držitel pozemku odváděl desátek (desetinu obilí = *decuma* [*decima*] totiž *pars*) a pole se jmenovalo desátkové (*ager decumanus*). Výběřčí = *publicani* najímali daně od státu na hrubo a vybírali je pak od jednotlivců. Držitel mohl pozemky (*possessiones*) zanechat v dědictví neb i prodati, ale vždy, třeba za několik set let, mohl mu je stát odňati. Nežoraná lada zůstala veřejným pastviskem; za pastvu se také platilo.

První podíly veřejných pozemků dostali občané římské za Romula; to byla vlastně původní organizace státní, že každý občan měl nějaký

majetek (*heredium*). Za krále Servia Tullia dostali noví občané plebejští značné poukázky pozemkové (*assignace*).

V dobách republiky bylo jinak. Plebejové jako vojínové pořád dobývali nových krajů a zemí, než měli z toho nemnoho ne-li nic. Patriciové neměli sice jediní právo těžiti ze státních pozemků, opravdu však měli skoro všecek *ager publicus* ve svém držení, jednak že původně oni sami byli „páni obyvatelé“ země, *populus*, národ římský, jinak že vojevůdcové a magistratní úřady jim při dělení nadržovali. Tito boháči pak buď sami hospodařili svými otroky nebo také pouštěli něco pozemků svým klientům v podnájem; ba skupovali drobná sousední políčka chudých plebejův a tvrdé zákony na dlužníky byly jim v tom pomocny.

Za těch trudných okolností domáhali se plebejové nové úpravy poměrů pozemkových a někdy i ctižádostiví buřiči je podněcovali; kdykoli tyto snahy nabývaly vážnosti, bývalo mezi patricii plno starosti a strachu, aby nepozbyli svého nadpráví. Někdy se nasbíralo plebejů na novou osadu a bývaly jim přikázány pozemky různými zákony jako *lex Acilia*, *Aelia*, *Appuleia* a j. Ale tím se pokaždé pomohlo jen některým a na nějakou dobu. V té tísní bylo potřeba pronikavějších změn majetkových, spravedlivějšího rozdělení pozemků.

K tomu směřovaly některé zákony pozemkové (*leges agrariae*). První byla *lex Cassia*. Lidumil konsul *Kassius Viscellinus* provedl

r. 486, aby starší a nově dobytý ager publicus byl rozměřen v nové podily, dílem v assignace (darmo), dílem v possessiones (za plat). Patriciové si pomohli, že deset mužů má napřed rozlišiti pozemky veřejné od soukromých, co jest ager publicus a co privatus. Chtěli nabyti času, aby to nějak zrušili; jiných několik úradků také zmařili.

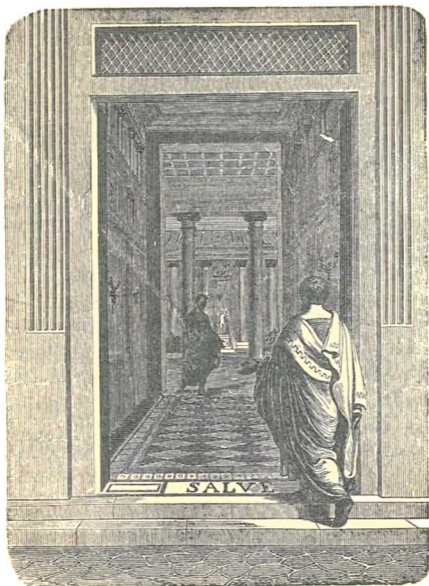
Značný obrat provedl zmíněný už Licinius Stolo, znamenitý zákonodárce plebejský (376 až 367 př. Kr.), jehož zákonem se nařizovalo: nikdo ať nedrží přes 500 jiter veřejných pozemků; nikdo nesmí na veřejnou pastvu vyháněti víc než 100 kusů hovězího a 500 drobného, ovec; kdo by toho nedbal, bude pokutován. Po tom nastal ve státě klid až do časů Grakchových, jednak že hodně chudiny vyvezeno za kolonie, jednak že lid byl zaměstnán velkými válkami. Jak bylo dále, povíme jinde.

Domácí život.

První Římány si třeba mysliti jako lid rolnický, pevný a drsný; i město Řím se podobalo spíše vesnici, a té dosti chatrné, než městu. Časem se vše zvětšovalo a ozdobovalo, zdokonaľovalo.

Domy za té doby už byly pohodlnější a nádhernější než za stara. Římský dům byl zvenčí úzký a neúhledný ale hluboký. V průčelí bývaly pronajaté krámy. Úzkou chodbou (ostium) se vstupovalo na dvůr (atrium). Z výzdoby atria bývalo poznati zámožnost rodiny. Kolem dláždě-

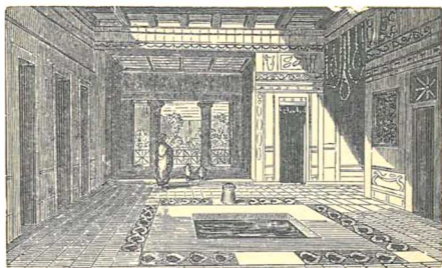
ného nekrytého nádvoří bylo sloupoví, vzácné sochy a obrazy předků; kdo přišel do domu, poklonil se jim. Uprostřed byla nádržka vody.

Vestibulum, průčelí a vchod římského domu s vitacím
»salve« — vítěj.

V atriu stál domácí krb a oltář bohyně Vesty; tam se scházel domácí pán s rodinou, s klienty

a čeledí, tam vítával hosty. Za atriem bylo peristylium, zahrádka s pěkným sloupením, s vodomety a květinovými koberci; tam vodíval pán jen dobré přátele na důvěrné hovory. Za tím byla teprve prostranná zahrada. Krom těch místností byly v domě jídelna, archiv a pracovna, v prvním patře byty rodiny a hostů, čeledník a různé dílny.

Atrium.

Oděv býval tehdy ještě prostý. Vlněná košile (tunica) s kratinkými rukávy neb i bez nich padala pod kolena a byla vejpůl přepásána. Senatoři měli na tunice od krku dolů široký pruh nachový; rytíři dva užší pruhy. Na vycházku se odíval Říman bílým pláštěm (togou); otroci neměli togy. Děti a úřady magistrátní mívaly togu lemovanou. Ve válku bývalo místo togy kratší sagum.

Děti se vychovávaly ještě po domácku ve zbožnosti, přísné prostotě a v úctě k rodičům; každý člověk měl býti poctivec a varovat se zlého. Bedlivě se dbalo jemné slušnosti ve slově i ve všem chování a oboje se hledalo více v pěkné pevné povaze než ve mnoha vědomostech. První školní knihou a vůbec knihou byly Římanům zákony XII desek.

Jídla bývalo jak vůbec u jižních národů proti našemu zvyku jen pošetrně a to plané; masa málo, více luštiny a z mouky. Někdy k jedenácté hodině se něco poskrovně posnídalo (prandium, merenda) a kolem třetí hodiny býval oběd (coena). Později bývalo z rána jentaculum (snídaní), osolený chléb a sušené hrozny, olivy nebo sýr, mléko a vejce, pak teprv posnídanka (prandium) a v jídlech už také větší výběr a více chuti. K jídlu se zprvu sedávalo za stůl, později se po řecku na polo léhalo. Zapíjelo se vínem, mestem (z vína a medu) nebo kaldou, teplým kořenným nápojem z vína a vody.

Jakési peníze začaly za krále Servia Tullia; byly to čtyrhramné kousky mědi s vyraženými obrázky hovada, ovce nebo vepře a platilo se jimi dle váhy. Za této doby byly už vlastní peníze, i stříbrné a zlaté.

Umřel-li kdo, položili ho umytého a nejlepším rouchem oděného do atria, kde se nad ním nafíkalo; na znamení smutku stříhali si přibuzní hlavu a chodili v neprané toze. Mrtvolu se napřed pohřbívaly v městě, později za městem, až pak je po řeckém způsobě pálili a popelnice ukládali.

Římané páni Italie.

Za těch bojův o rovnoprávnost opakovaly se potyčky a války s Gally. Vypravuje se z nich,

Obětná smrt Kurciova.

že mladý Manlius zabil v souboji obrovského Galla; od zlatého řetězu, jež mu ukořistil a sám pak na hrdle nosil, dostal přívěsisko *Torkvatus*. Jiného galského obra porazil *Markus Valerius*. Když spolu zápasili, kloval krkavec Gallovi do tváře, až Říman zvítězil; od těch časů měl příjmení *Korvus*. Zdá se, že se Římanům vedlo dosti zle a že si tu smutnou dobu jen tak ozdobili bájemi a pověstmi.

Na římském fóru bylo propadlisko myslím od zemětřesení a všecka hlína, co jí tam naházeli, nestačila je zasypati. Hrdina *Markus Kurcius* skočiv tam v plné zbroji na koni ukrotil svou smrtí hněv bohův a hned pryč se jícen zavřel.

Když plebejové dobyli rovnoprávnosti ve státě, utichly v zemi spory a sváry. Plebejové od té doby také měli živé účastenství ve věcech státních. Říše tím utěšeně sílila; láska k vlasti zaujala všechny stavy a vrstvy obyvatelstva a podněcovala je k činům až podivuhodným.

Majíce pokoj a mír v zemi Římané ještě více pociťovali svou sílu a mohli ji všecku obracet na venek, za hranice. Spojenými silami snažili se učiniti svou říši prvním státem a zjednati si nadvládu po celé střední a dolní Itálii. Římanům nastala vlastní doba hrdinská.

Poslední válka latinská.

(339—337 př. Kr.)

Latinové, spojenci Římanů, žádali za všecku pomoc a věrné služby, které Římanům posud prokazovali, občanské právo římské a zastoupení

v senatě i v konsulatě. Římané odmítli tuto slušnou žádost. Z toho válka.

Konsuly a vůdci římského vojska byli tehdy Manlius Torkvatus a Publius Decius Mus. Vydali přísný rozkaz, ať se nikdo neopovází bojovati s nepřitelem leda v šiku válečném. Torkvatus poslal syna svého s několika jezdci pozorovat nepřitele; ten se srazil s Mettiem, vůdcem latinské jízdy, a byv na souboj vyzván porazil jej a radostně donesl ukořistěnou zbroj otcí. Torkvatus dal mu napřed podati občanskou korunu římskou za to, že římským občanům zachránil život, ale pak ho dal odpravit, že porušil vojenskou kázeň. Pouštěl hrůzu na své, aby se cizí třáslí.

O bitvě, která se strhne mezi Římany a Latiny prorokovali augurové, že ta strana zvítězí, jejíž vůdce se v nouzi zasvěťtí bohům v podsvětí. Když se vojska srazila, Římané již již couvali. Tu konsul Decius Mus dav se zasvětití bohům vrazil hluboko do řad nepřátelských, aby tam našel smrt. Jeho příkladem se roznítíli Římané a slavně zvítězili. Válka Římanům skončila šťastně, Latinové byli podrobeni; obchodní město Antium vydalo všechny lodě a jejich přídě čili zobáky postaveny byly na římském fóru, kde se řečnivalo k lidu; od těch dob se nazývalo řečniště rostra.

Vojny samnitské.

(342 - 290 př. Kr.)

Ve střední Itálii už jen jediný národ byl dosti mocen, aby se byl mohl postavití Římanům:

Samnité, obyvatelé Abruc, středního drsného a planého Apenninu. Byl to lid svobodmilovný a srdnatý. S nimi se spojili ostatní národkové ve střední a jižní Itálii. Počtem a statečností bylo jich dosti na tuhou válku s Římany, než neměli na ni dvojí důležité vlastnosti: svornosti a vytrvalosti; to je zničilo; po dlouhých bojích přece podleli Římanům.

Kdykoli chudá jejich horská vlast nemohla všech uživiti, stěhovali se Samnité nadbytní do žírné Kampanie, kdež brzo zapomínali svého původu a staré domoviny. Když opět vyšel takový zástup vystěhovalců a obořil se nepřátelsky na město Kapuu, žádali samnitští obyvatelé proti svým krajanům pomoci u Římanů. Ti slíbili pomoc, ale jen až se jim město Kapua poddalo. Pak teprve vyzvali Samnity, by odtáhli z území města, a když neposlechli, došlo k válce. Tato první válka samnitská skončila úmluvou, aby každému zůstalo, co měl na počátku války.

Ale mír dlouho netrval. Římané začali opevňovati město Fregelly na hranicích samnitských. Samnité považujíce to za nedobré znamení zdvihli válku znova (325—304)). Diktátorem jmenován v Římě Papirius Cursor, muž obrovské výšky a síly, válečník drsný a přísný, který nestrpěl nejmenší neposlušnosti. Podvelitelem si jmenoval Kvinta Fabia Rulliana, pravý svůj opak, muže sice neméně statečného, ale mírného, vládného a přívětivého. Papiria nemělo ani vojsko rádo, Fabius byl miláčkem lidu i vojska. Když oba stáli s vojskem v Samniu a

diktator měl odejít do Říma k náboženské slavnosti, zakázal přísně Fabiovi, aby se zatím nepouštěl do boje. Ale Samnité tak na něj doráželi, že se neudržel a slavně zvítězil. Všecek Řím plesal, jen diktator se ztekal, že tou neposlušností, třeba si dopadla šťastně, byla zlehčena vážnost vojvodova a porušena kázeň vojenská. Vrátil se do tábora svolal vojsko a odsoudil Fabia na smrt. Marně zaň vojsko orodovalo. Fabius prchl do Říma, Papirius za ním. Staříčkový otec Fabiův a on padli mu k nohám, senát i tribunové se přimlouvali. Když tak bylo zadost učiněno jeho autoritě a kázní, Papirius daroval sice Fabiovi život, ale sesadil ho s velitelství. Pak se vrátil k vojsku a skrušil Samnity, že si nevěděli jiné rady než prositi o mír; Římané odepřeli.

Po jeho diktatuře štěstí se obrátilo. Samnitský vojvoda Poncius podhodil Římanům poplašnou a nepravdivou zprávu, že vojsko samnitské oblehlo Lucerii, přátelské jejich město v Apulii. Konsulové Postumius a Veturius spěchajíce mu s vojskem nejkratší cestou na pomoc vešli u Kaudia do bažinaté soutěsky, obstoupené s obou stran vysokými skalami. Když přišli k východu, našli je na vysoko zavřené balvany a zásekami; s obou stran vystupovaly řady vojska samnitského; hrnuli se zpět, však i vchod už byl zatarasen a zastoupen. Hrdí Římané mlčky na se hleděli jak omráčeni, že tak vlezli do pastí. Poncius prý se otázal otce, co že nyní s Římany? Ten odpověděl, buď že je propustit bez ublížení, neb do jednoho pobiti. Poncius neporozuměl, že

si má Římany buď nakloniti ku přátelství nebo se jich zbaviti, a neposlechl; učinil s konsuly mír, podržel 600 urozených jezdců jako rukojmí, že senat mír potvrdí, ostatní vojsko (na 20 000) složilo zbraň a bylo posláno pode jho, jako že celé vojsko prošlo pod šibenicí, napřed konsulové a náčelníci, pak legie jedna po druhé. To byla hrozná potupa. Všecek Řím byl zahanben a roztrpčen; vojáci se v noci trousili do města do svých přibytků. Senat neuznal učiněné smlouvy a vrátil Samnitům spoutané konsuly a důstojníky, kteří prý jediní jsou vázáni; Poncius právem žádal, aby netoliko náčelníci, ale celé vojsko se vrátilo v zajetí, a že Římané odmítli, s opovržením ani těch nepřijal. Římané se nestyděli za svou zpronevěru; jim stačilo, že zachovali aspoň povrchní tvar úmluvy. Od té doby dychtili po bitvě se Samnity, aby smazali skvrnu se svého jména. Porazili dvakráte Samnity a dobyvše Lucerie, kterou byli Samnité obsadili a kde bylo jejich 600 daných rukojmí, poslali samnitskou posádku též pode jho.

Brzy potom dostali Samnité spojence a pomocníky; Etruskové a Umbrové se k nim přidali odhodláni jsouce bojovati na smrt a na život. Když obléhali Sutrium, bránu do Etrurie, zaskočil je Fabius Maximus, vypadl jim do zád lesem ciminským, odkud se ho nikdo nenadál, neboť považovali hvozdy ciminské za neprostupné. Římané zvítězili tak dokonale, že nepřátelé prosili o příměří. Porážkou vojska samnitského u hlavního jejich města Doviana a

dobytím jeho roku 305 skončila druhá válka samnitská.

Odpočinku po válce užila obojí strana, římská i samnitská, by se připravila k novému zápasu, poslednímu a rozhodnému (298—290). Ke spojeným nepřátelům Římanů přidali se ještě Gallové. Ještě jednou postavil se v čelo vojska římského stařec Fabius Maximus; kollegou mu byl zvolen starý přítel Decius Mus. V bitvě u Sentina v Umbrii bojovalo se s obojí strany velmi krutě a krvavě. Římské legie na jednom křídle již couvaly před válečnými vozy galskými a vítězství už se sklánělo k Samnitům a jich spojencům. V tom předúležitém okamžiku obětoval se Decius Mus bohům v podsvětí, jako někdy jeho hrdinský otec. Potom zahaliv hlavu a bodnuv koně vrazil do nejužšího boje a padl v bitvě; Římané zmuživše se jeho příkladem zvítězili. Na Samnity pak se ještě usmálo štěstí, že vyhráli bitvu, ale byl to již poslední paprsek zapadlého slunce. Manius Kurius Dentatus ukončil strašnou válku. Samnité byli porobeni, vojvoda jejich Poncius mezi zajatými u vítězoslávě do Říma doveden a sekerou stat.

Po válkách samnitských stali se Římané pány střední Italie. Do zemí dobytých mečem položili hojně vojenských osad římských, aby si je trvale zabezpečili. Krok za krokem šířili Římané svou říši, znenáhla sice ale rozměřeně a rozčítaně. Pak došla řada na dolní Italii, jak hned uslyšíme. O záminku k válce nebylo potíže.

Válka s Pyrrhem.

(282 272 př. Kr.)

Po válkách samnitských, jimiž se panství římské rozložilo po střední Itálii, posunuly se hranice římské až po řecké osady v dolní Itálii. Ty dostavše tak nebezpečného souseda počaly se právem strachovati o svou samostatnost. Tarentané, obyvatelé bohaté a mocné osady řecké Tarentu, všelijak podněcovali Samnity a jiné národy proti Římanům, a když deset korábů římských uchýlilo se před bouří do jejich přístavu, vypadli na ně, pět jich potopili a ostatní zahnali. Římané hned vypravili poselstvo do Tarentu, by zjednálo tam náhradu. V čele jich byl Postumius, třikrát bývalý konsul; ale že byl starý a neobratný a že neuměl dosti řecky, měli z nich Tarentané leda posměchy, ba luza po nich házela blatem. Tu zvolal Postumius: „Ty skvrny smyje tarentská krev a z vašeho smíchu brzy bude pláč!“ Válka byla prohlášena; rozmařilí a nestateční Tarentané pozvali si na pomoc Pyrrha, dobrodružného krále epirského.

Pyrrhus již za doby diadochů jako jinoch se vyznamenával statečností a válečnou podnikavostí. Vojsko měl dobře vyzbrojené a zcela oddané, království mu bylo malé, a tak rád poslechl vyzvání tarentského; troufal si založiti na západě velkou říši, asi jako na východě založil slavný jeho příbuzný Alexander. Sebrav si z domu vojska 25 000 a 20 válečných slonů připlul do Tarentu, kde si ještě vojska přibral odvodem. První bitva se strhla u Herakleie v Lukanii

r. 280. Vojska sedmkrát na se útočila, konečně vyhrál Pyrrhus, hlavně svými slony. Římané se jich lekali a také nevěděli, jak zápasiti s vojny, kteří stojíce ve srubě na hřbetě zvířete jezdili po bojišti jako v pohyblivé pevnosti a shora vše poráželi kolem sebe; 15 000 Římanů zůstalo zabítých na místě. Ale Pyrrhus také měl značné ztráty. Vida padlé Římany, ani leželi v řadách

Appius Klaudius v senátě římském.

Maloval Cesare Maccari.

a tváří proti nepříteli, zvolal: „S takovými vojny dobyl bych světa.“ Pak je dal čestně pohřbiti a k zajatým se měl po řecku vládně; tomu se Římané nemálo divili, nebo sami tak nezacházeli s nepřitelem. Pyrrhus postupoval proti Římu; přišed k Anagnini, tři míle od Říma, poslal řečníka Cineu do města nabídnout Římanům mír a přátelství. Senát kolísal; tu se ozval proti tomu

prudkou řečí starý slepý senator Appius Klau-
dius, jenž pro slabotu dávno již nechodil do
porad, ale do této se dal otrokům donésti na
nosítkách; pravil, že by si přál ke slepotě ještě
ohluchnouti, aby neslyšel nehodnou Římana po-
radu; dříve prý si Římané troufali na Alexandra,
kdyby byl přišel do Italie, nyní prý se bojí
Pyrrha. A tak Cineas donesl Pyrrhovi hrdou
odpověď, že Římané nejednají s nepřítelem, dokud
stojí na půdě italské; o senatě pravil Cineas, že
je to jako sbor samých králů.

Římané poslali Gaja Fabricia k Pyrrhovi
jednat o výkup a výměnu zajatých. Pyrrhus mu
nabízel vzácné dary na důkaz úcty a snad aby
se přimlouval za mř, ale Fabricius ačkoli ne-
bohatý, nepřijal nic. Pyrrhus nevydal zajatých,
jen dovolil jim do Říma na slavnost saturnalií;
po slavnosti se všichni do jednoho vrátili v zajetí,
ba senat pohrozil trestem smrti, kdo by se skryl
doma. Druhá bitva svedena u Askula v Apulii,
ve které opět Pyrrhus zvítězil ale s takovou
vlastní ztrátou vojska, že zvolal: „Ještě jednou
tak zvítězit a bude veta po mně.“

Potom se stal konsulem Fabricius. Osobní
lékař Pyrrhův mu poslal list, že by za peněžitou
odměnu otrávil krále. Fabricius rozhorlen nad
tou nevěrností oznámil to Pyrrhovi. Ten plný
podivu a vděčnosti darmo propustil zajaté Římany
na svobodu. Římané za to propustili rovný počet
zajatých Tarentanů.

Pyrrhus nevěda co si počítí, má-li se ještě
jedné bitvy s Římany odvážiti či s hanbou se

dáti na zpáteční cestu, s povděkem přijal pozvání Syrakusanů na Sicilii, by jim pomohl proti Karthaginským. Prodlev tam tři leta bez jakýchkoli úspěchů vrátil se k dolehavým prosbám Tarentanů do Italie. Konsul Kurius Dentatus porazil jej r. 275 u Beneventa. Římané si pomohli hlavně tím, že házeli na slony smolné věnce; splašená zvířata se obrátila a místo nepřátel pošlapala mnoho vlastního vojska a roztrhala jeho řady.

Po té porážce Pyrrhus zanechav posádku v Tarentě vrátil se do Epiru. Když pak r. 272 zahynul při dobývání města Argu, posádka tarentská vydala Římanům hrad, město i krásný přístav. Kurius Dentatus s'avil vítězný vjezd do Říma; v průvodě byli také čtyři sloni Římanům na podívanou. Římané pak ovládnuvše dolní Italii rozprostranili svou říši od severního Apenninu až po úžinu messinskou. Via Appia, „královna silnic“, vedla z Říma přes Benevent do Tarentu a do Brundusia spojujíc nové kraje s hlavním městem.

Povaha té doby.

Po válkách Pyrrhových minula řeckým státům v dolní Italii doba květu a svobody na vždy; všechny uznaly nadvládu římskou buď jako spojenci neb jako poddaní. Nadvláda římská nad nimi nebyla všude stejná; někteří zachovali více volnosti a samostatnosti než jiní. Římané se všude drželi hesla: „divide et impera“ (rozděl a vládni). Jednotlivé kraje i města byly v různém

poměru poddanském, aby se nemohly sjednotit ke společnému odboji. Do nových krajů poslali Římané své osadníky, kteří pak měli přednost před ostatním obyvatelstvem, zastávali prospěchy Říma a drželi města v podřízenosti.

První ve státě byli plnoobčané nebo prostě občané, jichž po celé Itálii bylo 35 tribuf; jim nejbliže byli občané práva latinského, jak už dříve zmíněno; třetí v řadě a v právech byli poloobčané, kteří nesměli zastávat ani úřadů ani choditi do shromáždění lidu. Spojenci měli svou vlastní správu; jen vojsko dávali a za to dostávali díl kořisti.

Od té doby řecká vzdělanost se svými dobrými a zlými stránkami víc a více pronikala Římany. Mravní zachovalost a jednoduchost římská přemohla řeckou zmarňlost a porušenost. Římané ještě byli přesných mravů, života prostého; na pohled drsní, ale v nitru proniknutí ctnostmi domácími a občanskými, prostotou a poctivostí, láskou k vlasti a srdatostí. Vojevůdcové jejich ještě byli chudi jako někdy Aristides, a nestyděli se za chudobu. Ještě jich nesvádělo nesmírné bohatství ani jich nekazilo mrzké rozkošnictví. Ještě se v nich nerozžírala vynášivost ani závist nejedila stav proti stavu. Láaska k vlasti byla jim nade vše a podněcovala jak patricie tak plebeje ke společným činům hrdinským.

Jedné ctnosti Římané neměli ani v této jinak pěkné době: spravedlnosti k jiným národům. Dokladů se již několik naskytl a naskytné se

jich ještě více. Starověk neznal rovnováhy národů; každý jednotný národ snažil se podmaniti jiné; ale základním rysem římské povahy byla hrabivost. Čeho Říman mohl dobytí a dobytého uhájiti, to považoval právně za své. V této době kladl ještě prospěch státu nad svůj vlastní, bohatil stát a rozmnožoval říši na úkor jiných. Mezi Římany a jinými národy platilo jen právo silnějšího, právo pěstní, jako že prý silnější má právo podrobiti - neb i pohubiti slabšího; kdo s koho, ten toho.

Porážka Pyrrhova v Itálii obrátila oči daleké ciziny na Itálii; jméno římské mocně zaznělo světem. Bohaté a vzdělané osady řecké v Itálii uznaly Římany za své pány. Řecko-macedonské umění válečné, jímž Alexander podmanil svět, podlešlo statečnosti římské. Na sílu a srdnatost neměli Římané svého rovně, ale v umění válečném se mnohému teprv učili. A nepohrdali ani dobrými vlastnostmi poraženého: Pyrrhův zanechaný tábor poučil Římany, jak pravidelně a uměle opevňovati vojenský tábor. O Pyrrhovi mluvili ještě dlouho s velikou úctou.

Římané páni středoziemského moře.

Kolem r. 266 př. Kr. byl už celý vlastní půlostrov italský poddán Římanům. Tím podnikavost jejich nikterak nebyla u konce. Sotva si trochu přispůsobili a zažili nově dobyté země, již obraceli dychtivé zraky po jiných. Z dolní Italie měli jen krok na Sicílii, uzounkým průlivem

oddělený ostrov u dolní Itálie. Tam již ode dávna byli pevně usedlí Karthagiňané, kteří neméně než Římané toužili šířiti svou moc. Brzy se splnila slova Pyrrhova na odchodě z Itálie: „Jaké to bojiště zanecháváme Karthaginským a Římanům!“

První válka punská

(264 – 241 př. Kr.)

Římané dobyvše dolní Itálie stali se sousedy Karthaginských. Město Karthago (Karchadašt — Karchedon = Nové město) mělo pěknou a příznivou polohu na severním pobřeží Afriky v zálivu tuniském naproti Sicílii. Obyvatelé Karthaginy byli Foenikové; Římané jim proto říkali Poeni = Puni. Území toho města bylo rozsáhlé a úrodné; náležely k němu též Korsika, Sardinie a veliká část Sicílie.

Karthaginský stát byl mocný a bohatý. Měl výborné loďstvo pětiveslic, velkých korábů, každý po obojím boku s pěti řadami vesel nad sebou, pak i značné a dobře vyzbrojené voje žoldnéřské a veliké zásoby potřeb do války na souši a na moři. Jádrem vojska byli bojovníci na slonech a znamenitá jízda numidská. Cviku válečného nabývali v dlouhých válkách s mocnými Syrakusami; Karthagiňané zůstali vítězi a měli vládu po celé západní části středoziemního moře.

Římané už dávno si žádali sraziti se s nimi, jednak že mocný soused byl jim nepohodlný a nebezpečný, jednak že dychtili po jeho pěkném majetku, zejména po blízké a úrodné Sicílii.

Bylo na to potřeba tří krvavých válek, než soka zdolali.

Příčina války. Syrakusané propustili ze služby zástup žoldnéřů kampanských, kteří se hrdě nazývali Mamertini t. j. synové válečného boha Marta. Ti se vydali na město Messanu a dobyli ho. Ale král Hiero Syrakuský nemoha strpěti sousedů tak nepokojných a podezřelých, oblehl je v Messaně a tak sevřel, že byli donuceni žádati si někde pomoci. Menšina prosila v Karthagu, většina v Římě. Karthagiňané přišli hned a smířivše Mamertiny s Hieronem zmocnili se města Messany. Římané rozvažovali, mají-li se spolčiti s loupežnickou sběží mamertinskou; však lid nejsa tak vyběravý usnesl se že ano, a tak se Římané rozhodli vlastně k válce s Karthaginou. Vypravili tedy vojsko do Messany; tam jim řekli, že už se porovnali, že už jich nepotřebují. Ale Římané se nevrátili; udeřili na Messanu a dobyli jí. Syrakuský Hiero zprvu se držel Karthaginských a když Římané hned po prvé zvítězili, přidal se k nim a zůstal jim věren.

První vítězství římské na moři. Rozněcení Římané si pak uměnili dobytí celé Sicílie. Válečná síla Karthagiňců byla více na moři; kdežto Římané se cítili v zápase po suchu. Boj jejich byl tedy jako boj vlka se žralokem. Římané poznali, že nezbytně potřebují loďstva. Tím nastalo druhé stadium války. Podle ztroskotané lodě karthaginské, která uvázla na písčině, zbudovali si za krátko 120 válečných korábů; že však nebyly tak obratné a že římské vojsko

nebylo tak vycvičeno v námořním boji jako po suchu, vynalezl konsul Gajus Duilius železné přitahováky, jimiž si Římané přidržovali lodě karthaginské, přecházeli na ně po mostku a bojovali jak na souši. Tak dobyl Duilius u Myl na severním pobřeží Sicílie prvního římského vítězství na moři roku 260. V Římě byla z toho veliká radost; povolili mu za to slavný triumf a na památku mramorovou sochu, na níž byly zobany dobytých lodí; kdykoli se večer ubíral s hostiny domů, směl ho vyprovázeti otrok s pochodní a druhý mu směl cestou pískati na flétnu.

Římanům se na Sicílii tak dařilo, že se senát usnesl změnití válečný plán a uhoditi na nepřítel v jeho domově, přenéstí válku do Afriky. To bylo třetí válečné období. R. 256 odplouli konsulové s 300 řadovými lodmi ku břehům africkým. Karthagiňané se mu postavili na moři v cestu; konsul Attilius Regulus poraziv je velikou bitvou námořní u mysu Eknoma otevřel si cestu do Afriky. Dobýváje města za městem a kořistě všude velmi bohatě dorazil až k samému Karthagu. V hrdém sebevědomí propustil polovic vojska domů s kořistí. Karthagiňané prosili o mír, ale Regulus kladl tak tuhé podmínky, že jich nemohli uznati. V nesnázi učinili Xanthippa, spartského náčelníka řeckých žoldnéřů, vojévůdcem svého vojska, a ten u Tunet roku 255 Římany zúplna porazil a Regula zajal. Jen hrstka jich vyvázla z bitvy a uchýlila se do Klupeje. Římané hned pro ně poslali loďstvo, ale na

zpáteční cestě zachytila je zlá bouře; co nepadlo v Africe, zhytnulo na moři.

Římané byli kde zprvu. Válka začínala čtvrté pásmo. Po nešťastné výpravě do Afriky zbudovali si nové loďstvo a jevištěm další války byla zase jen Sicilie, kde Karthaginci opět postupovali výbojně. Římané dobyli důležitého města Panorma (nyní Palermo) a jiných míst a Karthagiňané vyslali zajatého Regula s jiným poselstvem do Říma jednat o mír. Nepochodí-li šťastně v Římě, slíbil Regulus, že se vrátí do zajetí. Ale prospěch vlasti byl mu nad vlastní život. Radil senatu, aby Římané nečinili mír a válčili dále, neboť Karthaginci že jsou již velmi seslabeni a nezdrží dlouho válčiti. Pak se vrátil do zajetí; v Římě se nechtěl ani setkat s manželkou a s dětmi, aby se nedal jejich slzami zviklati v mužném dodržení slova. Když Karthagiňané uslyšeli co mluvil v Římě, dali prý mu uříznouti oční víčka a po několika jiných mukách zavřeli prý ho do bedny s natlučenými odevšad hřebíky, aby tam pomalu bídně zahynul.

Římané marně obléhali Lilybaeum. Konsul P. Klaudius Pulcher zamýšlel udeřiti na karthaginské loďstvo u Drepana; augurové předpovídali neštěstí, neboť posvátným kuřatům nechtělo se zobati. Klaudius dal je poházeti do moře a podnikl útok; byl odražen a z loďstva jeho se zachránila sotva čtvrtina (249). Po šestnáctileté válce, která zahubila čtyry velká loďstva, výbornou armádu a veliký počet lidu a pohltila ohromnou sílu peněz, byli Římané,

jak se zdá'lo, dále svému cíli než na samém počátku. Senát nevěděl si už rady, nestaral se o loďstvo a válku po suchu nechal běžeti svou cestou. Šťěstí, že Karthaginci také na nic většího nepomýšleli. Na obou stranách se jevila ochablost.

Páté a poslední stadium, konec války. V čelo vojska karthaginského se postavil statečný Hamilkar Barkas t. j. blesk, muž mladý ale velmi zkušený a opatrný. Bystrým duchem poznal, že Karthagiňané nemají na Římany dosti řádné a vycvičené pěchoty a vojsko vůbec že nemá dosti kázně. Proto najal nové sbory žoldnéřů, secvičil je, zvykl přísné kázni a vdechl jim pravého ducha pro společnou slávu zbraní. Po těch opravách sice zvítězil, ale bylo to přec jen cizí vojsko najaté na žold a proti němu stály občanské voje římské, kde každý vojn ještě planul láskou k vlasti a bil se za své. A jak vojn byl ochoten i život položit za vlast, tak bohatí občané doma obětovali statky na potřeby válečné.

Vojsko římské bylo nezdolné. Konsul Lutacius Katulus porazil Karthagiňany u ostrovů aegatských naproti města Lilybea r. 241. Tím se skončila první válka punská. Karthago bylo zemdleno a vyčerpáno; Řím si poroučel podmínky míru. Karthagiňané jim postoupili svůj majetek na Sicilii a všecky ostrovky kolkolem, vydali římské zajatce bez výkupného a zaplatili 3200 talentů = 17 milionů korun válečných útrat. Sicilie (vyjma Syrakusy) stala se první provincií římskou. Provincie od té doby nazývala

se každá dobytá země mimoitalská; senat poslal tam ročně praetora s mocí správní a vojenskou a kvaestora jako správce státních důchodů.

Mezi první a druhou válkou punskou.

Karthaginští žoldnéři na ostrově Sardinii zbouřili se proti svým pánům a žádali Římany o pomoc. Ti byli dosti nešlechetní že jim přispěli. Zmocnili se ostrova a když si Karthagiňané stěžovali na porušení míru, uložili jim ještě 1200 talentů válečné náhrady. Sardinie s Korsikou stala se druhou provincií římskou r. 238.

Tehdy byl opět zavřen chrám Janův, po druhé od založení Říma, na znamení, že Římané nebyli s nikým ve válce. Ale nezůstalo dlouho klidno. Illyrové jako námořní loupežníci znepekovovali lodě v adrijském moři. Poselstvo římské vydalo se k jejich královně Teutě se stížností. Že pak jeden z poselstva byl na zpáteční cestě zabit, posla z toho válka, po níž královna pozbyla kus říše a uvolila se k ročnímu poplatku. Řekové děkovali Římanům, že jim pomohli od loupežníků a připustili je ku hrám isthmickým.

Také s Gally v severní Italii, kteří již nějaký čas byli zticha, vypukla válka znova. Římané porazivše je u Telamona r. 225, v bitvě velmi krvavé a po třech letech opět u Klastidia, podrobili si celou horní Italii až po Alpy. Založili tam četné pevnosti jako Placencii, Kremonu, Mutinu a položili dobré nákladné silnice. Kraj ten nazvali si Gallii cisalpinskou (před-

alpskou); hlavní město bylo Mediolanum, nynější Milan.

Druhá válka punská.

(218—201 př. Kr.)

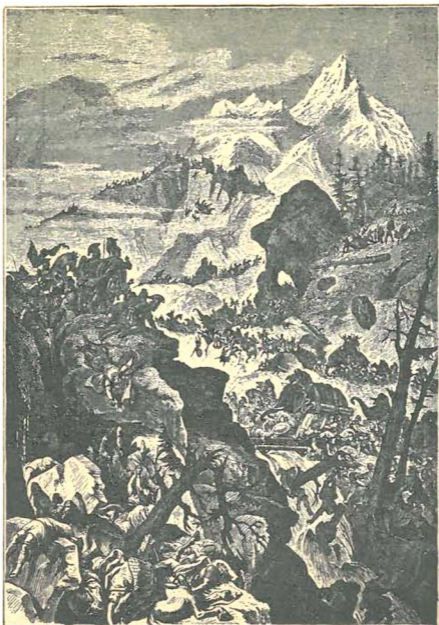
V Karthagině vznikly po nešťastné válce punské dvě strany: stará oligarchická, která si přála trvalého míru s Římany a mladší demokratická, jejíž náčelníkem byl Hamilkar Barakas; tato strana pomýšlela na odvetu Římanům a hledala v jiných zemích náhradu za ztracenou Sicílii a Sardinii. Proto se vydal Hamilkar s vojskem do Hispanie podrobit ji. Jeho devítiletý synáček Hannibal uprosil otce, že ho vzal s sebou, ale napřed mu dal u oltáře přísahati, že do smrti zůstane nepřitelem Římanů. Stříbrné doly španělské dávaly mu dosti peněz na dobývání půlostrova.

Po smrti Hamilkarově pokračoval zeť jeho Hasdrubal v začatém díle. Dobil velké části Hispanie a založil město a přístav Karthagenu, jako že novou Karthaginu = Carthago nova. Také pomýšlel na boj s Římany, ale uměl úmysl svůj tajiti. Vidouce Římané růsti moc karthaginskou v Hispanii počali ťevniti a snažili se to překaziti. Vzali národy mezi ťekou Iberem a Pyreneami v ochranu a spojili se s bohatým a mocným městem Saguntem; na Hasdrubalu pak vymohli slib, že nepřekročí Iberu a Sagunt že nechá s pokojem. Když pak roku 221 sešel Hasdrubal smrtí úkladnou, všecko vojsko žádalo si vůdce Hannibala, tehdy pětadvacetiletého. Lid i senat karthaginský vyhověl vojsku.

Hannibal byl miláček vojska; uměl s ním snášeti hlad a žízeň, zimu i horko a všechny obtíže válečné; spával často na holé zemi a šatem se nelišil od prostého vojína; z jiskrných očí mu zářila opatrná smělost, v chůzi a hlasu sejevila šlechetná urozenost. Kdykoli se chytala vojska malomyslnost a rozmrzelost, jediný jeho pohled a slovo uměly je zaplašit a udobřiti. Byl to vojvoda i státník, jakého nemělo Karthago. Hned počal válku s Římany. Dovědév se, že Římané válčí s Illyry a s Gally, udeřil na Sagunt a za osm měsíců ho dobyl. Římané poslali do Karthaga, aby jim Hannibala vydali a obležení zrušili. Po prudké domluvě a odmluvě složil Kvintus Fabius, jeden z poselstva římského, dva cípy své togy a pravil: „Tu nesu válku a mír, vyberte si!“ Karthagiňané zvolali: „Dej, co chceš!“ Fabius na to: „Tak buďž válka“. A byla, dlouhá a krutá, v níž se Římané ocitli na kraji záhuby.

Hannibal v Italii. Hannibal počítal, že Gallové v severní Italii spojí se s ním proti Římanům. Proto se odhodlal vpadnouti do Italie a po suchu táhnouti na Řím. Poslav do Karthaga posilu a v Hispanii zanechav posádku pod velením bratra Hasdrubala dal se r. 218 na pochod do Italie s vojskem 50 000 pěších, 9 000 jízdy a 37 slony. Přešed Pyreneje spěchal k Alpám. Cestou na ně neustále vypadali divocí národkové. Když vojsko stanulo u strmých skal a ledovců alpských, pojala je hrůza. Devět dní stoupali do hor. Na úpatí sv. Bernarda odpočívali dva dni — synové horkého podnebí uprostřed samých sněhů

a ledů! S hor se jim sestupovalo ještě hůře, neboť horský svah k Itálii jest náhlejší a napadlý sněh zakryl stezky beztoho velmi neschodné.

Hannibal táhne přes Alpy.

Utrmácení a skřehlí vojíni po jednom i v četách sklouzali a stfemhlav padali do propasti, jiné povalil dobytek a strhl s cesty. Po třech dnech nevyslovných trampot a ztrát sestoupili do zelené nížiny italské. Z vojska zbylo jen 20 000 pěších, 6000 jízdy a několik slonů. Pochod Hannibalův od Karthageny až k řece Padu v Italii za půl šesta měsíce s vojskem a se všemi jeho potřebami zůstane vždy velkým činem válečným.

Římané užasli nade zprávou, že Hannibal stojí s vojskem na jejich území v horní Italii. Nedávno podrobení Gallové vítali Hannibala s jásotem a poskytli jeho vojsku všeho počerstvení a odpočinku. Hannibal doplniv si vojsko statnými Gally táhl dále na jih. Uměl i nejzkušejší vůdce římské vylákati k boji a rychlým pohybem a použitím výhod krajiny mařiti jejich záměry. Nad Ticinem řekou srazil se v jízdné bitce s konsulem Scipionem, jenž byl těžce raněn a jen odvahou 17letého syna Publia Kornelia zachránil život. Nad Trebíí velel druhý konsul; i toho porazil a zahnal. Po těch bitvách přidali se k němu národkové horní Italie a rozmnožili mu vojsko. Z jara postoupil do střední Italie. V bažinatých úžinách etruských pohynulo mu mnoho vojska; i jemu se oči zanřily a oslepl na jedno. U jezera trasimenského vlákal za mlhy konsula Flaminia s vojskem na nebezpečné místo mezi hory a jezero a skoro celou armádu římskou dílem pobil, dílem do vody zatlačil a ostatek zajal.

Po těch porážkách byl by mohl rovnou

cestou na Řím, ale neučinil tak; pustil se dále na jih do Apulie, dílem že neměl oblehacího nářadí, dílem že chtěl počkati, až by Římanům odloudil spojence a ještě několikrát je porazil a zeslabil. Římané jmenovali opatrného Kvinta Fabia Maxima diktátorem; nepouštěl Hannibala s očí, stále ho z pozdálí sledoval a pochodem unavoval; držel se jen na výšinách a vyhybal boji, pročež mu vojáci posměšně říkali Kunk-tator t. j. Váhavý. Fabius takto udržel Římanům spojence, že jim neodpadli. Jednou se mu podařilo Hannibala v těsném údolí tak obklíčiti, že si neviděl pomoci leda lstí: dal v noci navěšeti stádu volů na rohy otypky chrastí a zapáliti. Splašený dobytek utíkal v jednu stranu, Římané se tam sběhli, a Hannibal zatím unikl druhou stranou.

Tak loudavé válčení nelíbilo se mnohým Římanům; žádali si rozhodné bitvy. Proto když Fabiovi došla diktatura, zvoleni konsulové Aemilius Paullus a Terencius Varro. Nepřátelské strany srazily se v Apulii u města Kanen. Hannibal rozložil vojsko v širé rovině, poněvadž tak mohl lépe uplatniti svou četnou jízdu. Paullus se varoval tam svésti bitvu, ale prudký Varro hned jak přišel a dostal velení, dal hnáti útokem, aby v jeho den se zvítězilo. S pravého křídla stála jízda římská, s levého spojenská, veprostřed pěchota. Hannibal měl na levém křídle těžkou jízdu španělskou a galskou, na pravém lehkou jízdu numidskou; střed šiku se skládal také z pěchoty španělské, africké a galské.

Nastal boj velmi krutý a krvavý; Římané byli tak hrozně poraženi, že není v jejich dějinách většího krveprolití (216). K večeru ležely na bojišti nepřehledné hromady zabitých a raněných, mezi nimi konsul Aemilius Paullus, 80 senatorů, mnoho rytířů a přes 40 000 občanů římských krom jiných spojenců. Varro ujel s malým hloučkem jízdy. Veliké zděšení padlo doma na Římany, když uslyšeli o strašné pohromě. Nebylo rodiny, aby neměla koho oplakávat. Všecko v Římě myslo, že jest veta po nich, že vítěz tu chvíli může se ukázat. Rozohněný vůdce jízdy Maharbal radil Hannibalovi rovno táhnouti na Řím, že prý může za pět dní obědvati na Kapitoliu; když Hannibal, věda že Římané ještě nejsou dosti skrušeni a že by v zoufalství ještě značné síly sebrali neposlechl té rady, zvolal mrzutě: „Umíš vítěziti, ale těžiti z toho neumíš“.

Štěstí kolísá. Bitvou u Kanen se zvrcholilo štěstí Hannibalovo; od té doby počalo kolísati. Roku 215 přidaly se k němu sice mocné Syrakusy, část dolní Italie a město Kapua, po Římě nej-mocnější, ale také jeho řady vojska dosavadními bitvami tak mu prořídly, že si netroufal dále podstupovati Římany. Poslal tedy domů o posilu. Protivná jemu strana bohatých kupců to překazila; oštlíkali se útrat; vítěz u Kanen ať prý si vymáhá od nepřitele, čeho mu k válce třeba. Hannibal se zazímoval v Kapue.

Římané po kruté porážce hleděli jak mohouce nahraditi ztráty. Sebravše jinochy od 17 roků a vykoupivše i 8000 otroků na svobodu vypravili

nové legie do pole a dali jim vůdce Marka Klaudia Marcella přijmím „meč“ a Fabia Maxima „štit“ Říma. Marcellovi se podařilo vypadnouti u města Noly na Hannibala; způsobil mu sice jen malou škodu, ale porouchal mu pověst nepřemožitelnosti. Nedostávaje z vlasti pomoci Hannibal hledal si za spojence Filipa macedonského; Syrakusy už měl. Proto Marcellus oblehl Syrakusy. Tam slavný Archimedes vynalézal metací a zapalovací stroje na obranu města. Po dvou letech zmocnili se Římané města zradou. Archimedes při tom přišel o život. Byl tak zabrán do jakéhosi vědeckého výpočtu, že přeslechl válečný hluk v městě a právě si kreslil do písku mathematické tvary, když se přihnál vojn římský drancovat u něho; Archimedes zvolal: „Nešlápní mi do mých kruhů“, ale voják nevěda kdo to jest, místo odpovědi rozťal mu lebku. Dobytím Syrakus 212 a Agrigenta 210 stala se celá Sicilie majetkem římským a Marcellus vrátil se do Itálie.

Hannibal se zatím zmocnil Tarentu, a Římané oblehli spojenou s ním Kapuu. Aby ji zachránil a Římany odvrátil od ní, Hannibal přímo zaměřil na Řím. Tam nastal takový strach, že výkřik: „Hannibal ante portas“ t. j. Hannibal za branami stal se příslovím a matky jím strašily děti. Ale Římané oblehali dále Kapuu a Hannibal neodváživ se na Řím odtáhl do Apulie; potom Římané dobyvše Kapuy a Tarenta potrestali obě města tak přísně, že jiné kraje strachem se jim opět poddávaly.

Hannibal jedinou pomoc a spásu čekal od bratra Hasdrubala z Hispanie, kdež po odchodě Hannibalově dva bratři Publius a Gnejus Kornelius Scipio veleli vojsku římskému. Karthagiňané se na ně zmohli, porazili a oba vojvody zabili (211). Po té se věc římská v Hispanii tak zhoršila, že nikomu se tam nechtělo jíti za velitele. Když se Římané sešli k volbě a nikdo se neucházel, vystoupil z nenadání mladistvý Publius Kornelius Scipio, syn padlého tam vojvodce a neohroženě vybízel rodáky, by mu svěřili ten úřad, v němž otec a strýc mu zahynuli. Všecky centurie svorně ho volily, a'e po volbě všecko ztichlo jako zaraženo, zda dobře učinili, že tak důležitý úřad vložili na muže tak mladého. Mladý vojvoda brzy se zmocnil Karthageny a všech tam zásob (210) a zjednával Římanům opět náklonnosti. Po roce porazil Hasdrubala, ale nemohl zabrániti, aby jako před deseti lety Hannibal, spěchal přes Pyreneje do Gallie a odtud přes Alpy do Italie bratrovi na pomoc. Z Hispanie učinili si Římané dvě provincie (206).

Hasdrubal šťastně se dostal do severní Italie; sbíraje cestou vojsko přiváděl bratrovi 60 000 mužů. Římané vypravili jedno vojsko na sever, druhé na jih. Vůdce severního vojska konsul Livius Salinator číhal na Hasdrubala, druhý konsul Klaudius Nero pozoroval na jihu tábor Hannibalův. Hasdrubal poslal tlupu jezdců k Hannibalovi s listem, že se blíží, by mu šel naproti. Jižní armáda římská zajala jezdce a Klaudius Nero hned v noci dal se na spěšný pochod

k severu, zanechav v táboře jen malou posádku. Nad řekou Metaurem r. 207 srazili se oba konsulové s Hasdrubalem a porazili ho. Potom táhli na jih proti Hannibalovi a hodili mu uřatou hlavu bratrovu do tábora. Hannibal ani netušil, že většina vojska římského odtáhla a že si s bratrem byli tak blízko; uviděv hlavu jeho zvolal žalostně: „Běda, už poznávám osud Karthaginy.“

Konec války. Podmaniv Hispanii Scipio se vrátil do Říma a radil převést válku karthaginskou do Afriky, proti samému městu. Římané ho poslali na Sicílii a odtud uználi za vhodné, směl se vydati válečně do Afriky. Hannibal se zatím uchýlil do Bruttia, jižního cípu Itálie, kde se osvědčil neméně dovedným v obraně jako dříve v útoku. Smělý a slávychtivý Scipio vyzbrojil se náležitě a r. 204 přeplavil se do Afriky. Tam teprve v druhém roce, když mu přispěl na pomoc numidský král Masinissa se svou jízdou, sklíčil Karthagiňany, že strachem volali Hannibala na pomoc.

Hannibal nerad uposlechl rozkazu neuznalé a nevděčné domoviny; smutný odcházel ze země, kde patnáct let ohrožoval Římany a nemohli ho vypuditi. V Africe doplniv si vojsko setkal se s vojskem nepřátelským. Nevida své vlasti nic dobrého prosil před bitvou Scipiona o rozmluvu. Stalo se. Oba slavní vojvodové stáli chvíli mlčky proti sobě a patřili na sebe, až Hannibal ukázav na vrtkavé štěstí válečné požádal Scipiona o mír, že Karthago vydá všecek svůj majetek mimo-

africký. Scipio však položil za podmínku, ať se Karthago úplně vzdá na milost a nemilost. I došlo k bitvě u Zamy v říjnu r. 202; nedávno nasbírané čety Hannibalovy počaly brzy uhybatí pádným ranám vojska římského; statečněji si vedly zbytky starého vojska kolem Hannibala; když pak jim Masinissa vpadl do zad, Hannibal div že nepadl v zajetí. I tu v mistrném ústupu vojska dosvědčil neobyčejné vlohy velitelské.

Scipio starší Afričan slavně vjíždí do Říma.

Scipio pak si poručil podmínky míru: Karthago odstoupí všechny země a ostrovy mimoafrické, darmo propustí všechny římské zajatce, vydá válečné lodě až na deset, bez povolení římského nesmí se pustiti v žádnou válku a do 50 let splatí 10 000 talentů válečné náhrady. Karthagiňané přijali podmínky. Před očima jim bylo na moři spáleno 500 lodí, přiběhlci byli

postfnání, a několik jich, co byli římští občané, byli ukřižováni. Po té Scipio sebrav ještě sto rukojmí z nejvzácnějších rodů vracel se domů. V Římě konal slavný triumf, v jehož průvodě bylo mnoho slonů, lodních zobanů a vozů s kořistí; do státní pokladny se tehdy vložilo 123 000 liber stříbra. Scipio dostal čestné přijetí Afrikanus. Tak skončila druhá válka punská.

Římané v Macedonii.

Když moc karthaginská byla zdrcena, Římané už neměli na západě soka. Hned potom začali obracet zraký na východ, co by se tam dalo získati na rozmnožení moci a slávy. Ba snad už tehdy pomýšleli podmanit si všechn tehdejší svět. Válečná povaha římská nezdržela klidu. Chudí toužili po válečném řemesle, neboť mohli rychle bohatnouti a bohatým se otvírala cesta ke slávě. Dychtivost jejich uměla si hledati záminy v okolnostech doby a v náruživostech národů. Všecko se jim hodilo co vedlo k cíli, jen když se zachovala alespoň škraboška práva. Taková příležitost se jim naskýtlá v Macedonii.

Filip, král macedonský, spolčiv se s Hannibalem dobyl několika řeckých měst. Římané se zastali Řeků, vypravili tam vojsko a v třetím roce války zvítězili u Kynoskefal r. 196. Filip prosil o mír: zaplatil 1000 talentů (9 milionů korun), z válečných lodí směl si nechati jen pět, dal syna v zástavu do Říma a slíbil, že nechá všechny státy řecké na pokoji. Na istmických hrách dal vítězný konsul Titus Kvinkcius

Flamininus prohlásiti, že všechny státy řecké jsou svobodny. Řekové jásali nechápajíce, že dostali svobodu, aby se sami mezi sebou uškorčili a ušetřili práce Římanům, až by se jim zachtělo je podmaniti. Flamininus slavil pak vítězný vjezd do Říma. V průvodě byla krom jiných památek a vzácností také dlouhá řada vozů a soumarů se zlatem a stříbrem ryzím a tepaným.

Když tak se bohatství hrnulo do Říma, mizela tam poctivost a mírnost a zmáhala se lačnost peněz. Poľní hospodářství se již nevyplácelo dosti; kdo mohl, chápal se raději meče než radlice. Mladí patriciové drali se v úřady už ne tak ze ctižádosti jako z lakoty. Vábila je kořist a ziskuchtivost jim dávala zmužilosti. Říman starého rázu počínal býti na ukázkou. Kato Starší, jenž zastával všechny čestné úřady státní a přece žil a šatil se prostě, předpovídal nedobrou budoucnost městu, kde ryba prý je dražší než vůl. Paní římské vymohly proti němu, že zákon vydaný za trudných dob druhé války punské, aby nikdo neměl více zlata než půl uncie, byl zrušen. Přísný censor Kato popudil na se všecek lid a jméno „censor“ zůstalo mu přezdívkou.

Římané v Asii. Hannibalova smrt.

Chybu, že nepodporovali Hannibala v Itálii, hleděli Karthagiňané aspoň tím napravití, že mu po krušném skončení druhé války světili správu státu. Hannibal si počínal tak moudře, že Karthago vočihledě okříválo a mohutnělo. Potaji pouzel mocného krále syrského Antiocha III.

Velkého, aby přibera si nespokojené Řeky přitáhl na Římany; on že mu pomůže. Antiochus přijal návrh, jen že nejednal dosti rychle. Zvěděvše o těch piklech Římané žádali v Karthagu, by jim Hannibal byl vydán. Ten zavčas utekl k Antiochovi. Zatím si Římané pospíšili a vyslavše proti Antiochovi vojsko porazili jej nejprve v Řecku. Pak se vydal Lucius Kornelius Scipio, bratr vítěze u Zamy, přes Hellespont a porazil loudavého Antiocha u Magnesie roku 190. To byla první válka a vítězství římské v Asii. Antiochus odřekl se všelikého výboje v Evropě, odstoupil svůj majetek od břehu mořského až po horstvo Taurus, zaplatil 15 000 talentů (asi 80 milionů korun) náhrady a slíbil vydati všechny lodě vyjma deset, všechny válečné slony a všechny sběhy.

Také měl vydati Hannibala. Antiochus byl by to učinil, ale starému pronásledovanému chudákovi podařilo se prehnouti do Bithynie ke králi Prusiovi. Když i tomu Římané hned ostře vytýkali, že přechovává jejich nejhoršího nepřítele, Prusias dal vojskem obstoupiti Hannibalův přibytěk, by nemohl uniknouti. Hannibal požil jedu, ježž míval při sobě, by se nedostal živý do rukou Římanů (r. 183).

Lucius Kornelius Scipio konal po první a šťastné válce v Asii slavný vjezd do Říma, vložil sílu peněz do státní pokladny a dostal čestný název Asiatikus (Asijský). Avšak oba bratři, Afrikanus i Asiatikus dočkali se nevděku. Byli obžalováni, že zpronevěřili něco kořisti; Asiatikus byl odsouzen k veliké pokutě, Afrikanus dobro-

volně odešel do vyhnanství a zemřel na statku u Literna v Kampanii r. 183, téhož co Hannibal. Umíraje zakázal popel svůj převéztí do Říma.

Válka macedonská.

Po smrti Filipově vládl syn jeho Perseus, muž lakomý a potměšilý a zavilý nepřítel Římanů. Spolčil se tajně s Karthaginci, Illyry, Thraky a jinými národy, šidil jejich pomocná vojska o mzdu a směle vyzval Římany do války. Ti přitáhli proti němu do jeho vlastního území, ale že vojsko jejich nemělo poslušnosti nemohli zvítěziti. Teprve konsul Lucius Aemilius Paullus, syn padlého konsula v bitvě kanenské, doplniv si vojsko a opraviv kázeň zvítězil rozhodně u Pydny v Macedonii r. 168. Perseus ujel i s poklady svými ještě před koncem bitvy na ostrov Samothraku. Byl jat a přiveden před vítěze římského. Troufalost jeho se změnila v zoufalost; strhl si s hlavy zlatou čelenku, padl vítězi k nohám a tak nemůžně si naříkal, že Římané litovavše ho zpočátku od té chvíle jím pohrdali.

Bitva u Pydny jest hroblem samostatnosti macedonské; osud východu až po řeku Halys v Malé Asii rozhodnut ve prospěch Římanů. Zatím co konsul sjížděl řecká města, deset jeho zástupců zřídilo z Macedonie provincii římskou; podobně se stalo Illyrii a Epiru. V Epiru vojsko římské za den vydrancovalo a zbořilo na 70 měst, mnoho lidu pobilo a 150 000 prodalo v otroctví. Achajskému spolku v Řecku vzata svoboda, 1000 vážených občanů zavezeno jako rukojmí

do Itálie, kdež usazeni jako zajatci v Etrurii. Římané uměli svými špehouny naléztí každého svobodou nadchlého vlastimila. Po 17 letech vrátilo se jich ale 300, a ti byli zmrzačeni na těle i na duchu, jak už zmíněno v dějinách řeckých. Mezi ostatními rozněcovali sváry, aby pak měli co „pořádati“.

Po třech letech vrátil se Aemilius Paullus domů a konal třídenní vítězný vjezd, jakého Řím ještě neviděl. Před jeho triumfálním vozem šel Perseus v řetězích i s dětmi. Pak byl uvězněn v Albě u jezera fucinského a tam i zemřel.

Touto válkou přišlo do veřejné pokladny římské tolik peněz, že senát mohl občanům na víc než na sto let prominouti daně. Bylo to sice dobrodiní, ale neblahé, poněvadž lid od té doby neměl se čím opřítí senatu. Čím více peněz se hrnulo do Říma, tím více se tam zmáhalo rozkošnictví, a kde se hodně utrácelo, bývalo potřeba nových a větších důchodů. Římští praetorové a správcové provincií ročně tam vyslaní, vědouce, že úřad jejich potrvá jen rok, nemilosrdně a nestoudně vyssávali a odírali kraj a lid. Vladařové doma neznali jiného zákona a práva krom svého sobectví, vojevůdcové bývali suroví výbojnici a vojsko římské se namnoze spíš podobalo sbčti loupežnické.

Třetí válka punská.

(149—146 př. Kr.)

Za těch padesát let, co měli Karthagiňané pokoj po nešťastné bitvě u Zamy značně se

zotavili a státní pokladny opět naplnili. Římané na to pozírali nedůvěřivě a závistivě, aby se jim snad neopakovaly veliké nesnáze z druhé války punské. Římští velkokupci žehrali na kupce karthaginské a nejvíce podněcoval Římany starý mrzout Markus Porcius Kato Censorius, najmě od té doby, co uviděl Karthago, jak jest výstavné a bohaté. Jednou donesl do rady několik fiků. Když je senatorové chválili jak že jsou pěkné a veliké, pravil: „Jen tři dni jsou tomu, co byly utrženy v Karthagu; tak blízko máme úhlavního nepřítel.“ Každou řeč v senatě, ať byla o čemkoli, končil slovy: „Pak ještě pravím, Karthago se má zničit.“

Rada Katonova se ujímala až i nabyla převahy. Aby dostali nějakou příčinu k válce, Římané ponukli numidského krále Masinissu; ten věda, že Karthagiňané nesmějí válčiti bez povolení Říma, dobýval po kuse jejich území. Karthaginci si stěžovali v Římě, a když se jim nedostávalo práva, plni rozhořčení vytrhli proti Masinissovi a byli poraženi. Římané hned na ně, že porušili smlouvu. Poselstvo Karthaginské omlouvalo a prosilo, nic platno; Římané vyslali vojsko do Afriky. Noví poslanci slibovali konsulům na Sicilii úplnou poddanost a jakoukoli záruku, nicméně vojsko římské přistálo ku břehům africkým. Čím více Karthaginci prosili, tím více Římané přituzovali podmínky míru. Konsulové žádali na důkaz poslušnosti, by vydali zbraně a válečné zásoby; i to se stalo. Posléze poručili, že mají z města odejít a usadit se dále od břehu,

aspoň 15 kilometrů od moře, neboť prý se Římané usnesli zbořit toto Karthago, aby jich moře neponoukalo k nepřátelství proti Římu. Nic těžšího a bolestnějšího již ani nemohli žádati. Karthagiňané poznali, že Římanům jde o jejich záhubu; hrdost a zoufalství roznítilo jim lásku ke staroslavnému městu a vtisklo zbraň do ruky.

Karthago bylo město veliké. Rozkládalo se na půlostrově a bylo dobře opevněno. Vjezd do přístavu zatáhli tlustým řetězem a po suché straně rozložil Hasdrubal vojsko, aby se mohly dovážeti všeliké potraviny. V městě bylo vše sama horlivost, sám spěch chystati se k obraně. Strhovaly se domy, aby se z jejich trámů stavěly stroje válečné, mužové snášeli kde který kus kovu na zbraně, paní a děvy si ustříhovaly dlouhé vlasy na provazy a na tětivy do luků; všude i ve chrámech se pracovalo, kovalo, slévalo, tesalo a sbíjelo.

Nekázní římského vojska a statečností Karthaginských protahovala se válka. Hasdrubal již začal jednat s Macedonci o spolek. Římané poslali Scipiona Aemiliana, syna Aemilia Paulla, vítěze pydenského. Rod Scipionův byl na vyměnění, a on byl přijat za vlastního; odtud jeho jméno Scipio Aemilianus. Zjednav kázeň dal vystavěti v moři ohromnou hráz, aby sklíčil město i se strany mořské; ale teprv až úskočně přiměl Hasdrubala, že s vojskem ustoupil do města, odkrojil město od pevniny a zadržel mu dopravu stravy. Druhého roku dostali se Římané do města hladem a nemocemi zmořeného (r. 146). Šest dní

a noci se vraždilo a drancovalo; 650 000 Karthaginců zhytnulo mečem a ohněm, ostatních 50 000 prodáno; 17 dní hořelo město, než lehlo popelem. Scipio sedě oblézce na pahorku plakal, zpomínaje podobné kdysi zkázy slavné Troje a snad i vida v tom budoucí osud Říma.

Triumf Scipionův byl nádherný a slavný. Dostalo se mu přijmení Scipio Africanus

Via Appia, Regina viarum = královna cest.

S obojí strany náhrobky a pomníky. V levo slavné hrobky Scipionův.

minor t. j. mladší, na rozdíl od staršího, vítěze u Zamy. Místo, kde stálo Karthago, srovnáno se zemí a proklete. Římané pak město sice sami znova vystavěli, ale později opět se rozpadlo; dnes už nepoznati, kde vlastně stálo; myslí se, že v místech, kde nyní město Tunis. Z bývalé državy karthaginské stala se římská provincie pode jménem Afrika.

Korint rozbořen.

(146 př. Kr.)

Toho času byli Římané zaměstnáni také na východě. Macedonie se hýbala proti nim, zvláště když se tam vyskytl dobrodruh *Andriskos* vydávaje se za syna krále *Persea*. Také spolek achajský trpce nesl ukrutnosti římské. Návrat nešťastných zajatců r. 150 ještě víc je zjehlił. Sparťané povolali Římany na pomoc proti achajskému spolku. Konsul *Caecilius Metellus* podrobil Macedonii a porazil vojsko spolku achajského. Sám pak pořádaje Macedonii v provincii římskou ostatní válku v Řecku ponechal kollegovi svému *Mummiovi*. Po bitvě u Isthmu byl krásný Korint z rozkazu senatu vypálen a zbořen r. 146, tři měsíce po zkáze Karthaga; lid jeho v otroctví rozmetán. Až víře nepodobny jsou zprávy, jak sprostý a nevzdělaný muž byl *Mummius*. Když vojáci na loď nakládali mistrovské sochy, vzácná díla řecké umělosti, hrozil jim, kdo by co porouchal, že bude povinen dáti to v Římě spraviti na své útraty. Bohatý Atheňan podával za obraz 100 000 korun našich peněz, aby jej zachoval Řecku. *Mummius* nerozuměje, jak může kdo nabízetí tolik peněz za kus pomalovaného plátna myslil, že obraz má nějakou tajnou moc čarovnou.

Nemnoho lépe vedlo se jiným městům řeckým. Řecku se stalo římskou provincií a mělo s Macedonií společnou správu a společné jméno *Achaja*; od r. 27 však se rozumí tímto jménem pouhá provincie řecká. Některé krajiny podřízeny

zrovna Římu; zvláštní výhody měly Delfy, Atheny a Sparta. Řekové zachovali své zákony a své soudnictví; také ve vědě a v umění se jim ještě dařilo, třevasi minula již doba květu: ale svoboda země a lidu byla tam ta. Římské silnice a denary označovaly nové poměry. Atheny se dolichotily čehosi lepšfho, Sparta se rozpadla v nepatrnou ves.

Římané v Hispanii.

Karthaginci postoupili po druhé válce punské Římanům zlato- a stříbrnosnou Hispanii, a ti z ní učinili dvě provincie, ale obyvatelé, stateční horalé, neradi snášeli římskou vládu. Vůdce i vojsko hanebně odírali kraj a lid a vůdcové měli nad to tajný příkaz senatu, aby kdy a kde a jak mohou zemi podrobovali. Ti pak se neštítli ani násill a podlosti. V Lusitanií (v nynějším Portugalsku) slíbil praetor lidem úrodnějši kraj a když je vyvedl trojí různou stranou, dal je vojskem porubati. Několik jich uprchlo, mezi nimi Viriathus, původně pastýř a lovec. Hrdina ten stal se vůdcem zbojného lidu a bezmála deset let nemohla ho zdolati hrdá republika římská, až se podařilo skliditi ho vraždou.

Po jeho smrti stálo v čele odbojných národků město Numancia. Praetora Pompeja Aula, který se k nim odvážil, sevřeli Numantané v horách; prosil je by ho pustili a pro jméno něco zaplatili, aby se neřeklo, že uvedl římské voje v záhubu; za to že jim zjedná mír a pokoj s Římany. Numantané uvěřili, ale Římané válčili

s nimi dále. Opět se jim podařilo sklíčiti konsula Hostilia Mancina; opět prosil a zapřísahal se a dal jim písemně mír a když ještě nevěřili, zaručil se zaň kvestor Tiberius Sempronius Grakchus, a senat přece mír nepotvrdil, nýbrž jim odeslal spoutaného konsula.

Uplynulo několik let a Římané ještě nemohli zvítěziti. Posléze poslali na Numantany Scipiona Afričana Mladšího r. 134. Obehnal Numancii dvojitou zdí, mezi nimiž tábořilo jeho 60 000 mužů, a odňal jí všecek dovoz. Když obležení potrvalo přes rok, počínalo město tichnouti. Mnoho jich pomřelo hladem, jiní zabivše ženu a děti sami se zmařili a zbyteček jich vzdal se na milost a nemilost. Byli prodáni a město rozvaleno. Potom už Hispanie až na některé horské krajinky patřila Římanům. Scipio odměněn názvem Numantinus; Plně jeho jméno bylo: Publius Kornelius Scipio Aemilianus Afrikanus Minor Numantinus. Když se vítězem vrátil do Říma, shledal tam již bouře mezi boháči a chudinou.

Rozvaha těch dějův.

Ve válkách punských bouří se mysl na kruté Římany a želí truchlých osudů nešťastné Karthaginy, — než dějiny dávají tu jiné věci na pováženou. Netažme se ani, co by se asi bylo stalo, kdyby místo Římanů byli tak docela zvítězili Karthaginci? Přestaňme jen na otázce, co by se bylo stalo, kdyby vítězní Římané byli nechali aspoň zbytky živlu karthaginského? I v tom

případě byly by se dějiny světové jinak utvářely. Houževností svou byli by se Karthaginci zase zmohli a byli by později v dědictví uchvátili rozpadlou říši římskou; jim po boku si pak ještě myslíme zmezinárodnělé rabinské židovstvo a arabský islam v boji proti arijskému živlu a západní vzdělanosti: — a v Evropě by ještě za našich časů bylo jinak, mnohem jinak.

Římané vyhubivše z kořán říši karthaginskou poslouchali jen své nízké mstivosti a řevnivosti, ale i tak ve své vášnivě zaslepenosti s jakousi prorockou tuchou, ba s podivuhodnou jistotou uhodli pravou cestu. Velikánský doklad, jak Bůh ve své prozřetelnosti nešlechtné zámysly obrací v dobro.

Ovládnuv pak válkou řeckou a asijskou všecky kraje středomořské senat římský nabyl skoro z nenadání panství světového. Nabyl, však neuměl udržeti. Potřeboval přece na to silného loďstva, a zatím nechával i to se rozpadnouti, co bylo. Zmáhalo se námořní loupežnictví, na hranicích říše nebylo silné ruky a bezpečnosti, východ si počínal troufati, až se politika Alexandrova, vésti proudy lidstva ze západu na východ, obrátila v opak: proudy se obrátily z východu na západ, a poslední jejich vlny končily ve španělské Alhambře a ve chrámu Moudrosti, nyní velké mešitě cafihradské.

Počátky literatury.

Občanského a vyššího vzdělání dostávalo se jen bohatším vrstvám; o mládež přečetné chudiny

nestaral se nikdo. Řečtina byla oblíbeným jazykem vzdělaných. Bylo zvykem u bohatého Římana míti v družině řeckého grammatika, otroka nebo propuštěnce, někdy vysoce vzdělaného. Za stará šířili Hellenové moudrost a umění po světě; potomky jejich rozváželi Římané po světě v okovech za otroky. Sparťané chodili do světa za žoldnéře, Atheňané za učence a umělce, za herce a tanečníky. Snažili se baviti pánovitého Římana a ten i když jim tleskal pochvalu, přece jimi pohrdal; nechal si posluhovati vzdělaností, však nejraději z ní vdechoval jedovaté výpary mravní porušenosti.

Po první válce punské objevili se první spisovatelé latinští. Řecká uměna a věda budila římskou a byla jí vzorem. Livius Andronikus, rodilý Řek, otrok zmíněného již Livia Salinatora, od něhož byl pak propuštěn na svobodu a z vděčnosti dal si jeho jméno, přeložil Homerovu Odysseu a některé divadelní hry. Naevius napsal veršované dějiny města Říma a složil první národní veselohry. Ennius sepsal veršovanou kroniku a napodobil homerské básně; uvedl do latiny hexamet. Komoedii pěstili Plantus a Terencius; nejlepší tragikové byli Pakuvius a Akcius.

Prvním latinským dějepiscem a zakladatelem latinské prosy jest už několikrát jmenovaný Kato, censor. Vědecky přesné dějiny římské od první punské války napsal řeckým jazykem Polybios, jenž byl také po bitvě u Pydny dovezen do Říma za rukojmí.

To byly začátky latinské písemnosti, dosti těžké a trudné. Římanova mysl se klonila ku věcem válečným a praktickým. Lid tam nikdy nevypěl k té povznešenosti myslí jako v Athénách a jinde v Řecku. Vážnému Římanovi zdálo se divadlo nedůstojnou hračkou. Zprvu nebyvalo v divadle sedadel, „aby lidé tam nervy sedávali

Tibur, nyní Tivoli.

celé dni.“ Tehdy se také Říman ještě bál o mravnost. K návrhu Kornelia Nasiky dal senat rozstavěné divadlo zbořit, ježto prý „jest nanic a škodí veřejné mravnosti.“ Různé druhy umění také byly ještě teprve v začátku. Chladné a pověřčivé náboženství římské nepodněcovalo ani básníků ani umělců.

Někteří moudří lidé pravili, že povahu národa bývá nejlépe poznati z jeho her. Řecká tragoedie byla Římanu vysoká, komoedie jemná. Říman ani tak nechtěl slyšet jako vidět. Římské hry bývaly obyčejně závody a zápasy. Nejznámějším závodišťem byl cirkus maximus. Od časů punských válek bylo v Římě i divadlo (amfiteatrum), jež se lišilo od cirku hlavně tím, že bylo okrouhlé neb obdélné. Na léto chodila zámožná třída z města na venkov, nejraději do líbezného Tiburu (nyní Tivoli) s rozkošnými vodopady arionskými.

Rozbroje a převraty v říši.

Povaha doby.

Válkami (od roku 366 do 133 př. Kr.) říše římská vysunula své hranice od horstva Tauru po sloupy Herkulovy a od Afriky po Alpy. Však jako státu přibývalo v rozměru a vnější moci, skoro tou měrou ubývalo v zemi spokojenosti a občanského blaha. Válkami zejména druhou punskou velmi trpěl a namnoze i zanikl stav sedlský, jak už jinde bylo naznačeno; ostatek dorazili boháči. Tito měli četné otroky, kteří jim pracovali za kus bídné stravy; proto mohli polní plodiny laciněji prodávati než sedláci, kteří své pozemky sami vzdělávali. Lid sedlský přicházel na mizinu; statečky jejich skupovali boháči a sráželi je v latifundie (velkostatky). Boháči nebrali zchudlých sedláků ani za dělníky, poněvadž měli dost otroků. Schudlý lid se hrnul všecek do Říma. Tak se v Římě volně občanské oby-

vatelstvo rozpadlo ve dvojí třídu: v boháče (*optimates*) a chudinu (*plebs* = lid).

Místo starých patriciů zmocnili se boháči správy státu. Náleželi k nim i urození patriciové i bohatí plebejové. Byla to šlechta (*nobiles*, *optimates*) z rodů, které několikráte po sobě zastávaly vysoké úřady státní, *nobilitas*. Jen bohatý se domohl vysokého úřadu a jen kdo měl vysoký úřad mohl zbohatnouti; všichni ostatní, *ignobiles*, *obscuri* t. j. sprostí stáli hluboko pod nimi. Kdykoli některému sprostému se podařilo prolomiti železný kruh a dosáti vyššího úřadu, říkali mu šlechticové *homo novus*, nováček. Všecek politický život se točil kolem voleb konsula a censora. Obojí strana, jak *nobilitas* tak demokraté, *popularové*, jako že lidovci byla rovně chatrná až ničemná.

Za takových okolností nejvíce se zmáhal proletariát. Tito chudí občané měli hlas ve shromáždění, pomáhali voliti konsuly a praetory. Proto měl každý boháč svůj zástup vyhládlých občanů, které potají živil a kteří proň hlasovali kdykoli se ucházel o některý úřad. Boháči vládli; oni jediní zabírali všechny důležité a vysoké úřady a hodnosti, vodili války a těžili z nich. Heslem jejich bylo bohatnouti a užívat. Prokonsul i praetor s celou řadou nižších úředníků vyssávali provincie; bohatí rytířové najímali daně a cla, pod rukou je zase pronajímali jiným celníkům a výběřcům, kteří pak ukrutně vyždímovali poplatky z lidu. Všude chtivost, úplatnost a podvod, a když se kde žalovalo na křivdu, soudil opět

boháč, a chudás málokdy docházel práva. Revoluce římská pošla z otázky socialní, nikoli z politické.

Bratří Grakchové.

Z tak neurovnaných a neutěšených poměrů ve státě nemohlo pocházeti nic dobrého. Mezery a propast mezi boháči a chudinou bylo potřeba vyplniti stavem sedlským. Jen podivno, že první kdo se toho chopili, nebyli z lidu, nýbrž právě z urozených. Byli to bratří Tiberius Sempronius Grakchus a Gajus Sempronius Grakchus. Pocházeli z rodu vznešeného. Matka jejich Kornelia byla dcera Scipiona staršího, Afričana. Osířeli záhy po otcí a šlechtná matka je vychovala s velikou péčí a láskou. Kdysi prý ji navštívila bohatá Římanka a za řeči se jí pochlubila svými šperky. Kornelia mlčela. Když ji přítelkyně vyzvala, by ji též ukázala své, protahovala Kornelia řeč, až se jí synkové vrátili ze školy; pak ukázavši na ně pravila: „Toť má ozdoba.“

A splnilo se. Oba vyspěvše v muže šlechtné stali se ozdobou vlasti. Poctivost jejich i za hranicemi byla známa. Když Numantáné sevřeli vojsko římské pod konsulem Mancinem, uvěřili ve smlouvě více kvestoru Semproniovi než jemu konsulovi. Vraceje se domů Sempronius poznal velikou bídu otroctva a schátralé chudiny po venkově, i umínil si obnoviti stav rolnický. Ve srozumění s několika předními muži stal se r. 133 tribunem a počal prováděti svůj záměr.

Římané nepřáli novotám; aby se tedy nezdálo, že chce něco nového, vytáhl na světlo starý a jinde zmíněný zákon Liciniův z roku 366, dávno zapomenutý a překráčený a znova navrhl, že nikdo nesmí ze státních pozemků držeti více než 500 jiter (asi 125 hektarů). Dvěma nejstarším synům popouštěl ještě po 250ti jitrech; co měl kdo více, měl vrátit za přiměřenou náhradu. Z vrácených pozemků mělo se nadělati usedlostí selských po 30 jitrech a dáti je schudlým občanům v dědičný nájem. Té doby poručil Attalus, bezdětný král pergamský, zemi svou a velké poklady národu římskému. Grakchus navrhl, aby se zděděné peníze rozdaly novousedlým zemědělcům na potřebné náčiní a nářadí.

Návrhy jeho byly optimatům velmi proti mysli a proto získali si tribuna Marka Oktavia, že zakázal o nich hlasovati. Grakchus nevida si jiné rady a pomoci učinil něco neslýchaného a nezákonného: vyzval komicie, by nepřátelského tribuna sesadily. Když z 35 tribuí odhlasovalo 17 vesměs na sesazení, zapřísahal Grakchus Oktavia, by upustil od svého veta, neboť sám uznával, že jedná nezákonně. Ale když nepomohly domluvy, dal hlasovati též 18. tribuí, jež hlasovala také pro něho. Oktavian na to opustil lavici tribunskou. „Nedotknutelný“ tribun byl sesazen a pak uzákoněn i Grakchův návrh pozemkový (lex agraria). Zvoleni hned také tři vykonavatelé zákona; on, bratr Gajus a tchán jeho Appius Klaudius. Když začali jednati, vyvalovaly se různé překážky a záhady, jako třeba stanoviti,

který pozemek je státní a který soukromý; odevšad se ozývaly stížnosti a lid se mátl. V září měsíci volili se tribunové a Tiberius opět se ucházel. Nepřátelé volbu několikráte zmařili; Grakchus marně se snažil promluvit k lidu a chtěl mu naznačiti, že není jist životem, zatočil si rukou nad hlavou. Nepřátelé hned pokřikovali, že chce korunu a zarytý optimat velekněz Scipio Nasika zvolal: „Kdo jest přítel republiky, za mnou!“ Mnoho senatorů a jiných hodnostů chopivše nože, okleštky, nohy sedadel a co se kterému namátlo, táhli na tribuna a vrazili do lidu; v šarvátce bylo zabito tři sta lidí, i Grakchus; mrtvola hozena do Tibery. Nasika utekl rozkacenému lidu do Asie, Scipio Afričan na'ezen mrtev na svém loži. Zavražděn byl asi ze msty od stoupenců Grakchových.

Smrtí Tiberiovou myšlenka jeho nezanikla. Zákon jeho se prováděl dále a propast mezi senatem a lidem vydechovala pořád více nenávisť. Deset let po smrti Tiberiově zvolen tribunem bratr jeho Gajus r. 123. Provedl zákony, že se chudině za laciný peníz dávalo obilí, že vojní kromě žoldu dostávali též obšat a že soudy nad státními zločiny odňaty senatorům a dány rytířům. Na druhý rok zvolen opět. Třetí rok už nezvolen, poněvadž senát nastrčil Livia Drusa za tribuna, který hleděl Gajovi odlouditi lid přemrštěnými a nemožnými sliby. Sliby se slibují a blázní se radují; něco Gajovo jim bylo málo a dostali Drusovo nic. Konsulem toho roku byl Lucius Opimius, úhlavní nepřítel Gajův. Ve sběhu lidu

pobiti stoupenci Gajovi a poházení do vody, Gajus sám utekl za Tiberu, kdež v háji bohyně Furiny poručil otrokovi, by ho probodl mečem. Hlava mu sřata a nalita olovem, poněvadř konsul slřbil za ni tolik zlata, kolik bude vářiti. — Po nějaké době zruřen zákon docela. Tak se nezdařilo dáti státu střední stav; další rozhodnutí se ponechalo meči.

Válka s Jugurthou.

(111—10\ př. Kr.)

Poslední král numidský Micipsa měl dva syny, Adherbala a Hiempsala, a po jeho bratru zůstal syn Jugurtha. Obávaje se, že by tento brojil proti bratrancům, přijal jej za svého a rozdělil říši mezi všechny tři. Ale Jugurtha hned po smrti králově Hiempsala zabil, Adherbala vyhnal a panoval sám. Adherbal šel do Říma o pomoc. Jugurtha však dřívě sloužil ve vojště římském a věděl, jak jednati s Římany. Uplácel senatory, až senát rozdělil říši numidskou na dvě a lepší západní polovici přisoudil jemu. Za nedlouho porazil Jugurtha Adherbala u města Cirty a dal jej i několik římských kupců nemilosrdně mučiti a odpraviti. V Římě volal lid po válce s Jugurthou; i vyslán tam konsul Kalpurnius Bestia. Jugurtha ho tajně uplatil a veřejně odvedl několik slonů, koní a něco peněz na znamení nabytého míru. Konsul pak oznámil senatu, že věc byla čestně vyřřzena. V Římě když se proneslo jak došlo k míru, strhla se bouře a tribun lidu Memmius žádal

povolati Jugurthu a vyslechnouti. Ten přišel a sotva Memmius předložil mu první otázku, druhý uplacený tribun pronesl „veto“ a bylo po vyšetřování. Když pak Jugurtha dal v Římě zavražditi příbuzného svého Massivu, vypověděl ho senat z města. Odcházeje pronesl památná slova, že celé město jest prodejně, jen kdyby se našel kupec. V zápětí mu táhlo vojsko římské; nevyřídilo však nic proti němu, ba Jugurtha podplativ přední stráž a některé vůdce dobyl tábora a poslal konsula s vojskem pode jho.

Senat byl rozhořčen. Posavadní vůdcové posláni do vyhnanství a vojsku dán v čelo poctivý Metellus. Ten pak porážel Jugurthu ráz na ráz, že mu nezbylo než utéci napřed k divokým Getulům a odtud ke tchánu Bokchovi, králi mauretanskému prosit o pomoc. Dostav ji byl znovu přemožen a válka se chýlila ke konci. Zásahu o vítězoslávu uchytil Metellovi před samým koncem Marius.

Gajus Marius

byl syn chudého rolníka z Arpina v zemi volské, kde vyrostl při polní práci. Těla byl kostnatého, mravů hrubých, pohledu strašného, ale rozum měl bystrý. Na vojně byl statečný a učelivý. Sloužil s Jugurthou pod Scipionem ve Španělech a vynikal už tehdy. Vrátil se do Říma zvolen tribunem; přísnou poctivostí nabyl důvěry lidu a jako homo novus zastával i jiné čelné úřady v Římě. Ve válce s Jugurthou byl Metellovým legatem čili podvůdcem a opět se vyznamenával,

neboť uměl v důležité chvíli bráti rozum a oči do hrsti.

Ctižádost ho však poháněla výše; chtěl se státí konsulem. Poprosil Metella o dovolenou, že půjde do Říma ucházet se o konsulat. Metellus ho s posměškem odbyl a přece pustil. Deset dní před volbou přišel do Říma a lid ho vítal s jásotem. Tam pomlouval Metella, že zbytečně prodlužuje válku s Jugurthou, a kdyby on byl konsulem, že by jim za krátko dovedl Jugurthu živého nebo mrtvého. Ta schlubnost líbila se lidu i zvolil ho konsulem (107) navzdory nenáviděným optimatům, kteří už prodloužili velitelství Metellovi.

Než se Marius vydal do Afriky, přibral si z domů vojska na posilu. Při tom zavedl novotu, že přijal za vojíny též chudé občany z nejnižší vrstvy, proletáře, kteří nemajíce ani v Itálii ani kde jinde čeho pozbyti chodili za vůdcem, který jim více platil a kdyby je vedl proti vlasti, nezpěčovali by se. Z občanského vojska římského stalo se žoldnéřské. Obrana vlasti přestala býti čestnou povinností zámožného občanstva; válka se stala živností a výdělkem nuzné chátřy. Když Marius docházel tábora afrického, Metellus už dříve odešel, aby se s ním ani nesetkal.

Marius nezažil své ošemetnosti dobrým. I jemu povstal nebezpečný soupeř, podvůdce jeho, urozený Kornelius Sulla, jinoch spanilý a vlídný, ve vědách honěný, tedy pravý opak Mariův; jen v nezkrocené ctižádosti byli si rovni. Bokchus král vida, že zastav se zetě Jugurthy popudil na se mocné Římany, zkázal tajně Sul-

lovi, by k němu přišel v noci s několika lidmi, že mu vydá Jugurthu. Pozvání bylo lákavé, ale povážlivé, neboť kdo chce zradit zetě, může také k němu býti nešlechtný. Nicméně se vydal k němu a opravdu dovedl spoutaného Jugurthu do tábora. Válka tím byla skončena a všude se rozlítla jeho chvála a zásluha. On sám si tak na tom zakládal, že si dal zajetí Jugurthy vyryti do prstenu a nosil jej Mariovi na zlost. Marius a Sulla se znepřátelili do krve a sotva které nepřátelství mělo v zápětí horší následky než toto jejich. Marius dal kus Numidie Bokchovi za odměnu, kus ponechán Jugurthovu bratru Gaudovi, ostatek přirazil k provincii Africe. Pak slavil krásný triumf; do státní pokladny vložil 3000 liber z'ata a 6000 liber stříbra krom ražených peněz; před jeho vozem kráčel pološlený Jugurtha v královské nádheře. Po průvodě když ho vedli pochopi do vězení, strhali mu drahý oděv i zlaté kruhy z uší. Byv pak uvržen do hrozného žaláře zahynul za týden hladem.

Již za bouří Grakchových udrželi se optimaté u vlády jen napjetím všech sil. Ve válce s Jugurthou se ještě více ukázala jejich slabost a zvrhlost. Proti nim stálo schudlé občanstvo. Nepřátelství jejich zahrotilo se ve dvou mužích: Marius byl náčelníkem chudiny, Sulla bohaté nobility.

Válka s Cimbrý a Teutony.

(113—101 př Kr.)

Dobývše Římané jižních půlostrovů evropských snažili se také podmaniti si kraje, kudy

šla cesta z Itálie na západ do Španěl a na východ do Macedonie. Přišlo jim tedy velmi vhod, když je město Massilia pozvalo na pomoc proti soušednímu divokému národu. Přišli, nepřítel porazili a podrobivše si jihovýchodní pobřeží Francie (122) založili tam osadu Aquae Sextiae, nyní město Aix (řekni É).

Té doby se pohnuli od severu asi z nynějšího Šlesvika-Holštýna germanští Cimbrové a Teutoni. Cimbrové táhnouce s ženami a dětmi, se psy a se vším činem na jih všude plenili a pálili až i ohrozili hranice římské. Vojsko římské vytáhlo proti nim až do nynějších Korutan a bylo u Noreje r. 113 poráženo. Po tomto vítězství Cimbrové nevtrhli do Itálie, nýbrž dali se na západ do jižní Gallie, kde se spojili s Teutony. Roku 105 podruhé porazili dvojitě vojsko římské u Arausia (Oranže) tak hrozně, jako kdysi Hannibal u Kanen.

V té útsni a nouzi obracely se oči všech Římanů po vůdci Mariovi, jenž tehdy ještě byl s vojskem v Africe. Ačkoli to zákon zakazoval, volili ho pětkrát po sobě konsulem (104—100). Marius si napřed uspořádal vojsko po své; legii rozdělil na deset kohort po 600 mužích, každá měla znakem stříbrného orla na žerdi; od těch dob bývala legie také jednak ozbrojena. Pak přitáhl do Gallie a utábořil se pevně. Vojsko jeho mělo si teprve zvykati pohledu na nevídaného nepřítel. Byl to lid divoký, velkého vzrostu, sivých očí, plavých a ryzých vlasů, oděný ve zvířecí kůže a železné krunýře,

na hlavě měděnou přilbu, v ruce dlouhý štít, meč a kyj. Teutoni chodili směle k táboru římskému vyzývajíce k boji. Když se Římané k něčemu neměli, umínili si vtrhnouti od západu do Itálie. „Jdeme do Říma“ volali na ně, „co zkážete svým ženám a dětem?“ Marius postupoval za nimi obezřetně, až ho přinutili k boji u Aquae Sextiae r. 102, kdež je porazil a zdtřil. Král jejich Teutobod padl v zajetí.

Bitva Římanů s Cimbrý.

Cimbrové táhli do Itálie od severu, podél řeky Adyže. Druhý konsul Katulus ustupoval před nimi, až Marius dokvapil a 30. července r. 101 strhla se u Vercelli na polích raudských bitva, v níž Cimbrové na hlavu poraženi. Boj dozřel ve vozové ohradě, kde německé ženy zardusovaly své děti, házely je koním pod kopyta a samy se zabíjely. Posledními obhájci německého tábora byli psi. V té válce opět se ukázala převaha umělého válečnictví nad surovou silou a srdnatostí.

Když vítězná zpráva donikla Říma, obětovali Mariovi jako nějakému bohu. Při jeho slavném vjezdě šli zajatí Cimbrové a Teutoni v průvodě na ukázkou. Marius byl za své činy nazván „třetím zakladatelem Říma.“

Marius byl výborným válečníkem, ale na státníka neměl dosti schopnosti. Dokud byl zaměstnán v poli věcmi vojenskými, byl ve vážnosti; jakmile však se usadil v Římě,jevila se jeho nevzdělanost a surovost pořád více. Předáci římstí mu to dávali na srozuměnou. Proto se Marius spojil s tribunem Saturninem. Roku 100 stal se Marius po šesté konsulem, Saturninus zbaviv se soka vraždou, opět tribunem. Vymohli zákon, že starým vojínům, veteranům Mariovým byly dány pozemky, některým v Africe, jiným v Gallii a v horní Italii.

Ničemný Saturninus počínal si tak násilně, že nikdo z předních osob nebyl v Římě jist životem. Jako demagog uměl vášně lidu rozdmýchovati, ale krotit jich neuměl. Senát a optimaté napomněli konsula Maria, by potrestal násill demagogů. Marius, aby nepozbyl poslední vážnosti, opustil svou vlastní stranu a přemohl ji v pouličním boji velmi krvavě. Chtěl sice něco svých stoupenců zachrániti, ale mladí optimaté i ty porubali. Opustiv stranu lidu a nezískav nobility Marius odevšad odstrčený a opovržený odešel pryč za slibem na cesty do Asie.

Druhý tento pokus demokracie, seslabiti nebo zničiti moc optimatů, neschopností a ni-

čemností vůdců lidu skončil tím, že optimáté opět nabyli převahy, ačkoli vážnost jejich značně byla podkopána.

Válka spojenská.

(91—88 př. Kr.)

Národové v dolní a střední Itálii jako Marsové, Samnité a Lukanové jakožto spojenci Římanů, neplatili sice poddanského poplatku jako římské provincie, ale také neměli římského práva občanského; stěžovali si tedy, že Římanům dávají vojáky do válek a pomáhají ve všech výbojích, ale nemajíce občanského práva že nemohou se ucházeti o žádný čelný a čestný úřad ve státě.

V nobilitě římské bylo několik prozíravých, kteří uznávali, že státu potřeba doma klidu a spokojenosti. Proto Livius Drusus, syn onoho Drusa, jenž odvrátil mladšímu Grakchovi lid, chtěje napravit, co zkazil otec, navrhl, aby se spojencům dalo občanství římské a zchudlému lidu aby se také vyhovělo, ovšem jen s mírou, aby všecku moc a vládu ve státě neuchvátil proletariát. Uspokojením spravedlivých tužeb chudiny chtěl čeliti demagogům, svůdcům lidu, kteří co chvíle byli hotovi strhnouti rozvášněný lid k anarchii. Návrhy Drusovy byly přijaty; nežli však se provedly, byl Drusus zavražděn; kde kdo věděl kým a proč.

Vidouce své naděje zborceny sestoupili se spojenci ve spolek italský a vybravše si Korfinium za hlavní město založili si vzdorostát. Zvolili senát o 500 členech, dva konsuly a 12

praetorů a vypověděli Římanům válku. Vojska měli na 100 000 mužů, kteří uměli bojovati s Římany. Od Hannibalových dob nebyli Římané v takovém nebezpečí. Sváry stran ustaly na ten čas, Marius a Sulla podvolili se jako legatové vrchnímu velení konsulů. Římanům se vedlo zle a velká válka tím skončila, že učinili z nouze ctnost a po něčem popouštěli spojencům občanské právo. Poháněl je k tomu též nový nepřítel z venku.

První válka občanská.

(88—82 př. Kr.)

Římané pospíchali utišiti spojence, poněvadž jim nastaly války v Asii s Mithridatem, králem pontským, jehož veliká říše se rozkládala kolem Černého moře. Mithridates VI. uměl prý dvacet a dvě řeči. Byl muž smělý, schytralý a ctižádnostivý a vojín otrlý; Římanů nenáviděl až do posledního dechu jako Hannibal. Předním úmyslem mu bylo býti pánem velké samostatné říše.

V Malé Asii, provincii římské, vřelo vše nespokojeností, poněvadž nájemci státních důchodův odřali lid a námořní loupežníci bez trestu plenili kraje. Mithridates tam přitáhl a šmahem se zmocnil Malé Asie. Římského vojevůdce Aquillia dal napřed na oslu voditi od města k městu a pak mu kázal do hrdla nalíti roztaveného zlata. Pak poručil pobiti v městech všechny Římany s ženami a dětmi; tak jich usmrceno na 150 000.

Nepřestávaje pouze na území asijském Mithridates odňal Římanům napřed ostrovy řecké

a pak poslal vojsko do Řecka samého. Zmocnil se Athen zradou a dostal i Boeoty a Sparťany na svou stranu. Mithridates chtěl jako někdy syrský král Antiochus vypuditi Římány z východu a zatlačiti je nazpět do Itálie.

V takovém nebezpečí bylo Římanům potřeba rychlé pomoci a dobrého vojevůdce. O toto místo se přela obojí politická strana, optimaté i strana demokratická; každá chtěla tam míti svého stoupence na důkaz své nadvlády. Z toho sporu vznikla nová pohroma, jaké ještě v Římě nebylo, občanská válka.

Počátek války občanské. Konsul Kornelius Sulla ustanoven za vojevůdce proti Mithridatovi. Starý jeho sok Marius tehda již sedmdesátiletý zahořel ctižádostí, aby on tu válku vedl. Ale Sulla byl zákonitě zvolen, i nemohl býti sesazen. Když už se chtěl odebrati k vojsku do Kampanie, v rozhodné chvíli přidal se k Mariovi tribun Sulpicius, jenž maje po ruce 3000 najatých ozbrojenců násilně se domáhal, by místo Sully jmenován byl Marius prokonsulem. Senát k tomu nesvolil, a Sulpicius poručil své tlupě tasiti meč. Všecko se rozprchlo strachem, Sulla zajat a doveden do domu Mariova. Tam mu nasadili meč na hrdlo, by pod přísahou se zřekl vůdcovství. Stalo se, a Marius se bezpečně chystal k vojně.

Ale Sulla, lest za lest, pospíchal do Kampanie a vykládal vojínům, že Marius nevezme jich do bohaté Asie, nýbrž své bývalé vojíny. Tu hned všecko volalo: „Ty nás vediž kam chceš, třebas

i na Řím, kde přebývá ten zrádce.“ Zakrátko se objevilo vojsko u Říma. Marius volal otroky do zbraně. Sulla to překazil a vkročil do města. Sulpicius byl na útěku z Říma zabit a hlava jeho nabodena na foru a vystavena. Strana optimatův opět byla na vrchu.

Mariovi se podařilo prchnouti; byl vyobcován, jakože vypsána odměna za jeho hlavu a statky zabaveny, poněvadž pobuřoval otroctvo proti právnímu konsulovi. Tím rozsudkem postižen i jeho syn a deset stoupenců. Marius dostal se v Ostii na loď, ale že bouře bránila dále jeti, vystoupil na břeh a skrýval se v houštích, neboť někoik jezdců bylo mu v patách. Opět se mu podařilo skočiti na loď a kolensky uprosil lodníky, že ho nevydali jezdcům. Však i ti strachem vysadili ho na břeh. Marius se skryl jezdcům v močále; našli ho a v městě Minturnách uvěznili. Starší města poslali naň do žaláře cimberského otroka, by ho mečem zabil. Když tam kročil, zdvihl se Marius na slámě a pohleděv naň strašlivým okem zahučel: „Človče, Maria chceš zabit?“ Otok utekl strachem. Pak rozpomněvše se jeho zásluh nechali Maria prchnouti; dostal se na Sicilii a odtud do Afriky. Z rozkazu praetorova všude se po něm slídilo. Když několik pochopů nalezlo jej na zříceninách města Karthaga a poručili mu, by jako psanec odešel z území římského, pravil jim: „Řekněte praetorovi, že jste viděli Maria na zříceninách Karthaga.“ Staroslavné město v ssutinách a starý konsular v bídě, „zakladatel Říma“ psancem — opravdu dva velkolepé příklady vrtkavého štěstí.

První válka s Mithridatem. Sulla dal než odjel v Římě zvoliti konsuly na r. 87. Zvolen jest oddaný jemu Oktavius a pochybný Cinna, na něhož měl podezření, že jest Mariovec a že náleží ke straně lidu. Proto ho zavázal slavnou přísahou, že za jeho nepřítomnosti nepodnikne nic proti němu. Pak se s vojskem odplavil do Řecka.

Tam lehko a rychle pozdobyval několika řeckých měst, jiná se mu strachem poddala a poskytla do války peněz i zásob. Pak oblehl Atheny, hlavní zbrojnici Mithridatovu. Na oblehací stroje dal nakáceti stromů v akademii. Město bylo ztečeno a vydrancováno, mnoho lidu zbito, hradby zbourány. Sulla hůře tam řádil než někdy Lysander. Z Athen táhl do Boiotie, kde porazil mnohem silnější voje Mithridatovy napřed u Chaeroneje (86) pak u Orchomena (85). Odtud přenesl válku do Asie.

Zatím se v Římě věci obrátily; strana Cinna tam nabyla převahy. Manželka Sullova přijela za svým manželem, poněvadž jim demokraté pobrali statky a domy zapálili. Sulla tedy honem učinil r. 84 s Mithridatem lacino mír: Mithridates propustil z panství svého všecky zabrané země, vydal Římanům 80 válečných korábů a zaplatil 3000 talentů (15 mil. korun) náhrady. Zpronevěřilá města v Malé Asii byla ztrestána těžkými pokutami. Zaplatila část válečných útrat a ještě 20 000 talentů (100 mil. korun).

Návrat Mariův. Cinna žádal po senatě, by vypovězení přátelé Mariovi byli povoláni do

vlasti a mnoha tisícům spojenců by se dalo právo občanské. Druhý konsul Oktavius se tomu opřel a tak došlo v Římě na foru k bitvě. Cinna poražen a vypuzen; brzy však nasbírav peněz i vojska zavolal Maria na pomoc a táhli na Řím.

Senát v nesnázi povoloval; i vyhnanství Mariovo a jeho přátel zrušil. Ale Marius nedočkav až se dohlasuje, vtrhl do města, dal brány pozavíratí a nastalo krvavé vraždění. Konsul Oktavius a mnoho senatorů zabito na náměstí. Pět dní a nocí se vraždilo a loupilo v Římě, po městech italských ještě déle. Aby zastřeli tuto krvelačnost rouškou zákonitosti Marius a Cinna dali se zvoliti na rok 86 za konsuly, Marius po sedmé; znenáhla vracel se klid do zpustlého města. Však Marius netěšil se dlouho novému vládařství. Staroba, duševní rozervanost, závist a strach před Sullou uvrhly ho v poloviční šílenost; omamoval se pitím a po sedmnácti dnech sedmého konsulatu zemřel náhle r. 86.

Návrat Sullův. Po smrti Mariově vládl Cinna dvě léta neobmezeně. Když Sulla oznámil senátu, že se vrací do Říma, chtěl Cinna s vojskem proti němu do Řecka, byl však zavražděn v Ankoně. Sulla přistál v Brundisiu se 40 000 muži, dosti málo proti Mariovcům, kteří měli hojně vojska, jen vůdců nebylo. Cestou se přidávalo k němu zámožnější obyvatelstvo a hojně čtyři vojska; Gnejus Pompejus, urozený jinoch sám nasbíral a dovedl mu tři legie. Mariovcí hájili Říma; byli však poraženi a mladší Marius vzal si život. V Praeneste měšťě bylo

pobito na 12 000 Mariovců; vůdcové Sullovi, zejména Pompejus, potírali pak stranu Mariovu krom Itálie i na Sicílii, ve Španělsku a v Africe. Pompeja nazval sám Sulla za to „Velikým“.

Sulla diktátorem.

(82 79 př. Kr.)

Zmocniv se Říma konal Sulla vítězný triumf nad Mithridatem; slavil jej dva dni, peníze vložil do státní pokladny a přijal název Felix t. j. šťastný. Brzy potom dal se voliti za diktátora, „aby stanovil zákony a spořádal říši“; moc měl neomezenou, na neurčitou dobu, ba směl bez senatu dávat zákony a rozhodovati o životě a smrti občanů. Takové moci dosud nikdo neměl.

Sulla jí hned hrozně užíval, aby se pomstil svým odpůrcům, odměnil přátelům a vládu lidu navždy zlomil. Na tři tisíce Mariovců vzdalo se mu a slíbena jim milost, ale pak zavření do cirkusu Flaminiova a porubání. Sulla právě v tu chvíli řečnil vedle ve chrámě bohyně Bellony, a když tam doléhal řinkot mečův a skučení zabíjených, napomínal posluchače senatory, aby jen poslouchali co jim praví, a nikoli co se děje venku. Pak vydány proskripční listiny, seznamy psanců, totiž občanů, kteří propadli život i majetek. Psance nikdo nesměl přechovávat, ani syn otce, ani otrok pána. Za hlavu psancovu vypláceno 12 000 denarův, asi 9 000 korun. Lidé neustávali nositi hlavy do domu Sullova a dostávali za ně míšky peněz. Na 6 000 občanů přišlo tak o život, mezi nimi 15 konsularů,

90 senatorů, 2600 rytířů. Statky jejich rozdány Sullovým přátelům a pomocníkům nebo rozházeny za laciný peněz. Krassus dostal a skoupil tolik domů, pozemků a otroků, že mu náleželo skoro půl města. Nejdaremnější lidé tehdy se obohatili, jako Sergius Katilina, o němž se ještě zmíníme. A zatím co se všechny ty hrozné věci dály, Sulla každý večer bujně hodoval a nestoudně hýfil.

Správu státu zřídil Sulla opět na prospěch šlechtických optimatů; doplniv senát třemi sty rytířů rozmnožil jeho moc a vrátil mu soudnictví. Za to tribunat skoro zrušil. Ale všechny opravy Sullovy nemohly býti trvalé; Sulla vracel státu staré tvary vládní a nepomněl, že se již nehodí do novějších dob. Urozená a bohatá vrstva už byla příliš chtivá svých vlastních prospěchův, aby byla ještě mohla vládnouti nestranně a souditi spravedlivě, ani už neměla té vážnosti a důvěry jako kdysi; a lidu se líbily náhlé a násilné převraty. Kde se mohly státi věci jako mezi Mariem a Sullou, tam už republika bylo na mále. Sulla ukázal, jak se kdo může domoci samovlády.

Pak dával Sulla veřejné hostiny, aby prý se lid zotavil po tolika strastech. Čtyřicetileté vřío teklo potokem a jídel bylo, že zbytky se házely do Tibery. 120 tisícům vojnů dal plné právo občanské a rozsadil je po Italii poručiv jim, aby v zemích spojenců vyhnali majetníky a usadili se místo nich; 10 tisíc otroků, jichž páni byli proskřívání, dostalo svobodu, právo občanské

a pole svých pánů. Jmenovali se po něm Korneliové a bývali mu za to bezpečnou stráží.

Po třileté diktatuře složil Sulla slavně svůj úřad, aby v ústraní na venkově v Kampanii po chuti hýřil. Praví se také, že se mu vyvalil nezhojitelný vřed a že mu tělo za živa uhnívalo. Zemřel za krátko chrlením krve. Mrtvola převezena do Říma a slavně spálena na poli Martově (78). Tak skončil Sulla, muž rovně neobyčejný ve mnoha neřestech jako v několika málo ctnostech. Své spoluobčany chtěl mít lepší než byl sám. Jiné chválil a vynášel, o sobě mluvil skromně přes to, že jím hýbala nezkrocená ctižádost. Byl prostopášný, ale kde toho žádala čest, uměl i vilnost krotit. Byl vzdělaný, ale vzdělanost byla mu jen zevnější nátlakem; polepšit a ušlechtit se jí nedal. Na hrob sám si složil nápis, že nikdo než on neučinil přátelům více dobrého a nepřátelům zlého.

Sertorius ve Španělsku.

(80—72 př. Kr.)

Sertorius byl po smrti Sullově hlavou strany Mariovy ve Španělsku. Za mlada bojoval proti Cimbrům a ve spojenské válce bylo mu oko vyraženo. V občanské válce mezi Mariem a Sullou zachoval si rozvážlivost a cit spravedlnosti. Když tenkrát Marius a Cinna zmocnili se Říma a nekázané tlupy jejich plenily a vraždily, Sertorius přepadl je s oddílem řádného vojska a potloukl mnoho těch netvorů.

Sulla dal jej do seznamu psanců, ale Sertorius byl tehda již propraetorem ve Španělsích. Uslyšev pak, že se z Říma chystá proti němu válka, odešel do protější Mauretanie (dnes Marokko). Lusitanové (v nynějších Portugalech) pozvali si ho však za vůdce, by je sprostil nenáviděné vlády římské. I vrátil se a za nedlouho nahledalo se kolem něho vojska domácího, španělského a uprchlých Římanů přes 100 tisíc. Sertorius tam r. 80 zřídil samostatnou vládu s vlastním senatem a správou, místo hynoucí už říše římské.

Sulla posílal proti němu vojsko za vojskem, ale on vytrvale jim odolával. Když r. 77 přidal se k němu Perperna, podvůdce Lepidův, stal se za krátko pánem celé Hispanie. Ani Pompejus vyslaný tam nic nezmohl proti němu, až vlastní jeho lidé se na něho spikli. Perperna maje prý se pomstit za jakousi urážku probodl jej u hostiny r. 72. Pompejovi pak se snadno zvítězilo a zajav Perpernu dal jej odpraviti.

Válka otročí a šermířská; válka loupežnická.

(73—71; 67 př. Kr.)

Ustavičným válčením mysl římského lidu tak zdivočela, že viděti a prolévati krev stalo se mu zábavou. Zvláštní podnikatelé skupovali zajatce a otroky, krmili je, aby nabyli těla a krve, pak je ve školách cvičili v zápase a šermu, a kdykoli se v některém větším městě konala nějaká slavnost nebo triumf neb okázalý pohřeb, vstupovali chudši gladiatoři do cirku, aby před několika tisíci diváků zápasili po dvou

nebo ve větších tlupách. Který z nich byl na smrt raněn, uměl se tak položit, aby diváci dobře viděli, jak mu řine krev. Římané byli do těch her jako blázni; oběd si dávali donášeti do cirku, a hladová chátra pokřikovala na náměstí o dvojí: panem et circenses t. j. chléb a cirkus.

Za otroka doveden do Říma Spartakus, syn knížecího rodu z Thracie a dán do učení na gladiatora do proslulé školy šermířské v Kapue. Se 70 druhy vylámal se r. 73 ze žaláře a zmocnivše se několika vozů se zbraněmi zhouřili se; otroci a zchátralá chudina se mu jen hrnula a brzy měl v táboře pod Vesuvem na 120 000 vojska. Poraziv několikrát voje vyslané na něho plenil a pátil kraj italský. V Římě zvolen vůdcem vojska bohatý Licinius Krassus; dlouho nemohl pořídit proti Spartakovi; teprve když v otročím vojstě popustila kázeň, porazili je Římané v Lukanii. Spartakus ještě kleče bojoval. 60 000 jich zbito, 6000 zajato a podél silnice od Kapue do Říma ukřižováno. Zbytek jich, asi pět tisíc utěklo do Gallie předalpské, ale Pompejus vraceje se ze Španěl připadl na ně a potřev je chlubil se, že on válku skončil.

Markus Licinius Krassus dostal se do předí hlavně svým bohatstvím; otroky svými přestavoval staré nebo zbořené domy a draho je prodával nebo pronajímal; po otci zděděných 300 talentů zmnožil na 7100 (přes 36 milionů korun). Takového boháče i státníci si vážili a hledali jeho přízně. Pompejus a Krassus spojili se s demokraty, aby jejich pomocí dosáhli

konsulatu; pak zrušivše ústavu Sullovu vrátili tribunům a sněmu bývalou moc. Krassus ještě nad to hostil lid na 10 000 stolec a každému občanu dal na tři měsíce žita na chléb.

Brzy se naskytla Pompejovi příležitost, aby ještě výše vystoupil ve slávě válečné. Od punských válek pokleslo římské námořnictví a z vyssávaných a odfraných krajů Malé Asie nasbíralo se mnoho tisíc námořních loupežníků, kteří schytávali lodě po středoziemském moři, ba drancovali na pobřeží sicilském a italském. Proti nim jmenován Pompejus vůdcem římského vojska i námořnictva. Místo povolených tří let oznamoval už za tři měsíce, že skončena je válka mnoholetá: 1300 lodí že spáleno, 72 zajato, 306 vydáno; 72 hradův a měst loupežnických že dobyto, 10 000 lupičů pobito a dvakrát tolik že se vzdalo.

Druhá válka mithridatovská; Lukullus.

Mír Sullův s Mithridatem z r. 84 nebyl trvalý. Mithridates se zdráhal splniti některé smluvené výjimky, a tak římský vůdce Murena počal r. 83 boj znova; byl však poražen a Sulla zaměstnaný doma válkou občanskou svolil r. 81 k míru novému, mírnějšímu.

Když umřel Sulla, Mithridates nemaje se koho báti, zrušil mír a dobyl skoro celé Malé Asie. Z toho nová válka, druhá mithridatovská (74—64). Vůdcem vojska římského jmenován Lucius Licinius Lukullus, muž bohatý, spravedlivý, vědecky vzdělaný a výmluvný.

Již v první válce mithridatovské byl podvůdcem Sullovým a vítězným velitelem loďstva. Nebylo tedy tehdy nad něho.

Napřed zavedl s neuprosnou přísností u vojska střídmost a kázeň. Pak se obrátil na rytíře, kteří půjčili městům oněch 20 000 talentů v první válce před osmi lety jim za pokutu uložených, a když jich města nemohla brzy splatit, brali z nich úroků 50 ze sta; nesplácené úroky přiřázeli ke dluhu a všechno se mělo úrokovati, až se dluhu nakupilo na 120 000 talentů (půl sedma sta milionů korun). Lukullus rozhodl, že úrok nemá se přičítati k jistině a že nesmí převyšovati 12 ze sta. Po té slevě vyplatila se města ze dluhů za čtyry leta. To se ovšem nelíbilo lichvářům.

Válku vedl Lukullus šťastně, že Mithridates byl nucen ustoupiti až do Armenie ku svému zeti králi Tigranovi. Římané se zmocnili Pontu a v 15 palácích královských nasbírali ohromnou kořist. Lukullus se pustil za Mithridatem jen s hrstkou vojska (10 000 mužů; na poselstvo mnoho, na vojsko málo, pravil Tigranes) ale porazil 150 000 nepřátel u Tigranocerty r. 69 a zkořistil veliké poklady. Roku 68 pronikl až k Artaxatě, druhému hlavnímu městu; ale v zasněžené Armenii počalo se mu z návodu svaka jeho Klodia vojsko zpírati a Mithridates zatím se vrátil do své říše. Lukullovi nezbývalo než obrátit. Zatím se podařilo nespokojeným lichvářům očerniti jej v Římě a na místo jeho poslán jiný a brzy potom Pompejus.

Lukullovi přece byl povolen slavný vjezd. Z průvodu jeho zvláště se připomíná dva metry vysoká zlatá socha Mithridatova se štítem posetým drahokamy, 110 dlouhých lodí, 20 nosítek stříbrného náčiní, 160 mezků s nákladem zlata. Lukullus tehdy dovezl také první třešňový štěp do Evropy. Pak pohostiv lid jako Krassus ustoupil z veřejného života. Stavěl si nádherné letohrádky se sloupením a lázněmi a ozdobil je drahými obrazy a sochami řeckých mistrů. Některé villy stály na hrázích daleko vystrčených do moře; vodil vodu z moře do rybníků, ba jeho ložnici zurčel potůček, by jej uspával. Skoupil si vzácnou knihovnu a každý učenec měl do ní volný vstup. Rád vídal u sebe muže učené a jinak znamenité a hostil je skvostně. Jednou se pozvali k němu na večer Cicero a Pompejus; řekli mu to až odpoledne, aby se jim nic zvláštního nemohlo uchystávati. Lukullus jen řekl domácím, ve které síni bude večeřeti a hle, hostina byla přeskvostná. Udiveným hostem pravil Lukullus: „Kdykoli jím v Apollinu, vědí moji lidé, že se má uchystati hostina za 50 000 drachem (45 000 korun). Tak draho za našich časů nehodují ani králové. Lukullus nebyl jediný v Římě, který tak marnil, ale dal k tomu zlý a záhubný příklad. Umřel doma a mnoho lidu želelo jeho smrti.

Markus Tullius Cicero.

Za těch dob žil Markus Tullius Cicero, veliký učenec a nejslavnější řečník, jehož spisy povždy zůstanou brusem a vzorem. Byl nadaný,

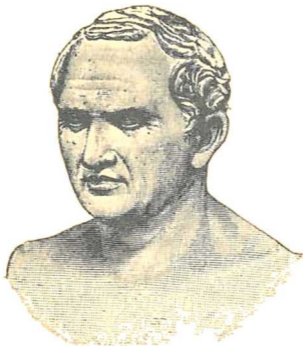
mnohostranně vzdělaný, pro vše ušlechtilé nadšený; v domácím i veřejném životě počestný a vlastnilovný. Nenadbíhal lidu, by na něm vyloudil přízeň a lásku; získával ji svými vlohami a poctivou snahou.

Narodil se v Arpině z příbuzenstva Mariova. Otec jeho rytíř měl v Římě dům, a když synkovi bylo na 12 let, dal jej do Říma; tam ho cvičili řecký básník Archias a právník Scaevola. Vojenskou službu konal ve válce spojenecké. Za Sullovy hrůzovlády ustoupil z veřejnosti a zabýval se řečnictvím zvoliv si za mistra řečníka Hortensia. Z první jeho činnosti sluší jmenovati, že roku 80 jako jinoch 26letý vysekal Roscia z nebezpečné žaloby.

Když mu bylo 28 let vydal se na cesty, aby posílil zdraví a doplnil vědomosti. V Athenách obcoval s přítelem Attikem a poslouchal přední mudrce a řečníky. Procestovav Malou Asii prodlé na zpáteční cestě u známých na ostrově Rhodu. Po smrti Sullově vrátil se do Říma zotavený a na duchu uzrálý a znovu a pevněji založil si pověst jako řečník a právní obhájce.

Maje zákonitý věk třiceti let zvolen byl všemi hlasy kvaestorem na rok 75; byl homo novus, neboť žádný předek jeho ještě nezastával úřadu magistratního. Poslán byl do Sicílie a že v Římě právě vypukl hlad, zásoboval město obilím; při tom si počíнал tak šetrně, že když vypršela jeho doba a odcházel do Říma, všecka města sicilská učinila ho svým právním zástupcem v Římě. Vraceje se domů poznal,

nemá-li kdo vypadnouti u lidu z lásky, že mu nesmí choditi s očí. Šestatřicetiletý stal se aedilem, čtyřcetiletý praetorem, vše „suo anno“ to jest „ve svém roce“, ve věku, kdy se o ten onen úřad směl zákonitě ucházeti. I v těch úřadech vedl vítězně soudní spory různých osob, vždy zadarmo, jen za slávu. Sicilským dodržel

Markus Tullius Cicero.

Mramorové poprsí ve vatikanském museu.

slovo tím, že praetora Verra, jenž tři leta sužoval provincii, obžaloval z vyděračství. Verres měl obhájcem slavného Hortensia, však Cicero nasbíral tolik důkazů, že Verres vida svou věc ztracenu, odešel z Říma.

Ciceronovi zbývalo jen ještě státi se konšulem. V tom úmyslu doporučil lex Manilia

v první své řeči státnické „de imperio Gneji Pompei“, z níž vane více advokátské obratnosti než lásky ku pravdě. Poštěstilo se mu státi se konsulem na rok 63, ačkoli jeho soupeřové hanebně podpláceli lid pro sebe. Za svého konsulatu prokázal vlasti velikou službu odvrátiv od ní nebezpečné spiknutí.

To byl vrchol slávy a života Ciceronova. Zachránil vlast, ale radost byla mu ztrpčena. Tribun Klodius provedl návrh, kdo dal odpravit římské občany bez soudu lidu, aby byl z vlasti vypověděn. Cicero cíť, že to naň namířeno, vyšel na náměstí ve smutečném rouše. Nepomohlo mu, návrh přijat. I odešel do Soluně; dům na Palatině mu zbořen a dva letohrádky spustošeny (58). Z vyhnanství psával přežalostné listy do Říma, až Pompejus svolil k jeho návratu. Když po desetiměsíčním vyhnanství vstupoval do města, vítal ho lid nadšeně a senát mu vyšel naproti ku bráně.

Od té doby byl Cicero jak nalomen; stranil se státních záležitostí a nerozhodně kolísal mezi politickými stranami. Za to si hleděl pilně řečnictví; přebýváje také na venkově zejména na statečku Tuskulu oddával se spisovatelství a nejša v rodině šťasten hledal ve filosofii útěchy.

Katilinovo spiknutí.

Lucius Sergius Katilina pocházel ze vznešeného rodu; byl neobyčejně nadaný a uměl si demonicky získávati přátely z nejnižší vrstvy lidu a strhovati je za sebou. Ze spustlé mládeže

Rímské byl nejhorší a nejdůležitější; nešťítel se žádného činu, aby si prohýřené majetek nějak nahradil. Za Sullovy hrůzovlády zabil svého bratra, aby dědil po něm, a pak ho teprve dal zapsati mezi proskribované. Svou manželku otrávil, aby si mohl vzíti bohatou vdovu, a když ta ho nechtěla, že měl již odrostlého syna, zabil i toho. Roku 68 stal se praetorem a po roce správcem provincie Afriky, již neslýchaně odfral.

Za těch dob již nobilita římská nelibě nesla převahu Pompejovu tíhnoucí k samovládě. Oba vůdcové lidové strany, Krassus a Caesar spojili se s Katilinou, vůdcem strany anarchistické, která již o to pracovala, by se zmocnili vysokých úřadů státních, rozchvátili státní poklad a proskripci a jinak nabyli peněz na zaplacení svých ohromných dluhův a na další hýření. Katilina chtěl se na to státi konsulem. Ale Cicero ho předešel. Katilina se utěšoval na druhý rok, ale Cicero na konci konsulatu řídil volbu, a Katilina opět propadl. Tu již Katilinovcům došla trpělivost i smluvili se, že jedné noci zavraždí konsuly a nejbohatší senatory a město se všech stran že zapálí; Gajus Manlius už měl na to nasbíraných 12 000 Sullových veteránů, poskrývaných v Apenninu.

Nikdo kromě Cicerona netušil, co se kuje. Katilina zatím chodil klidně po Římě i do senatu jako by nic. Napřed měl býti sklizen Cicero. Dva spiklí rytířové měli ho časně ráno navštívit a zavraždit. Cicero zvěděv o tom postavil před ložnici dvojí stráž a když opravdu přišli, nebyli

vpuštění. Cicero si složil řeč, aby vše vyložil senatu. Když pak vstoupil do senatu a uviděl tam klidného Katilinu, nechal nastudované řeči, jež se mu za těch okolností nehodila, a z čista jasna pustil se do Katiliny tak mocně a hromově, že udivení senatorové odsedali od Katiliny a on hroze vyšel ze senatu i z města. Cicero předložil listy, jimiž Katilinovci žádali Allobrogy, galský národ, o pomoc, a senát uznal, že za takovou vlastizradu potřeba rychlého trestu. Zjištění spiklenci byli bez právních okolností odpraveni v žaláři. Zástupy lidu stály před domem, kde se senát o tom radil, a když Cicero šel večer domů, doprovázeli ho vděční měšťané a osvětlili domy. Kato navrhl a senát přijal dáti Ciceronovi čestný název *pater patriae* = otec vlasti. Pak ještě poslali vojsko, jež u Pistorie v Etrurii zvítězilo. Spiklenci bojovali zoufale; mrtvoly jejich ležely v řadách, žádný nebyl raněn v zádech; Katilina padl jako hrdina za věc ničemnou r. 62.

Gnejus Pompejus.

O Pompejovi už se několikrát naskytlá zmínka. Dovedl Sullovi tři legie vojska, potíral jeho protivníky, přemohl Sertoria ve Španělsku, zdrtil zbytek vojska otročího a šermířského a skončil válku loupežnickou. Honosil se názvem „veliký“ a již dvakrát slavil triumf. Roku 70 stal se konsulem. Druh jeho v úřadě bohatý Krassus lid hostil a bavil, Pompejus zmírnil aristokratickou ústavu Sullovu na prospěch lidu. Kde kdo měl ho rád. Jak se uměl i v pokojných

dobách zalibovati, poznati třeba z tohoto rozmarného příběhu. Censoři sedíce na foru vyvolávali rytíře, kteří zákonitě vykonali povinnost válečnou. I Pompejus přišel v rouše konsulském a veda si koně za uzdu. Lid udiveně a mlčky na to hleděl. Censor vyslyšchal: „Pompeje Veliký, byl jsi v tolika bitvách jak se žádá v zákoně?“ Načež Pompejus: „Byl, a vždy pod vlastním velením.“ Po těch slovech strhl se nekonečný jásot v okolních zástupech.

Když se Lukullovi nedařila válka s Mithridatem, dali ji do rukou jinému a když ani ten nevtěžil hned, navrhovali přátelé Pompejovi, by se válka svěčila jemu a by se mu dala do ní podobně neobmezená moc, jakou měl nedávno proti mořským loupežníkům. To však nebylo nic jiného než učiniti Pompeja pánem říše. Povážlivý návrh ten učinil přece tribun lidový Manilius a lid byl Pompejovi tak nakloněn, že jen Hortensius a Katulus opovážili se býti proti tomu. Caesarovi byly takové samovládné výjimky po chuti, a Cicero maje v úmyslu státi se konsulem zastal se návrhu vše. Návrh přijat a Pompejus vytáhl do Asie. Poráží Mithridata hnal jej pořád dále do nitra země až do dnešního Krimu. Zeť Mithridatův, armenský král Tigranes, smřil se s Římany a vydal čeho byl nabyt. Proti Mithridatovi zbouřil se pak i jeho syn Farnaces. V rozmrzelosti požil Mithridates jedu, a když neúčinkoval, zabil se mečem. Farnaces se vzdal Pompejovi r. 63 a dostal od něho titul královský a říši nad Černým mořem.

Pompejus již r. 64 vyvrátil v Syrii panství Seleukovců. Roku 63 přišel do Palestiny, kde Židé opět se domohli samostatnosti. Potíraly se tam dvě strany: fariseové a sadduceové; oba královští bratři byli rozdvojeni; v čele fariseů stál Hyrkanus a náčelníkem sadduceů byl Aristobulus. Pompejus učinil Hyrkana veleknězem i světským vládcem a bratra jeho Aristobula odvedl v zajetí. Palestina byla tím v provincii syrské zvláště vyznačena. Později tam Caesar poslal za správce země Antipatra, ponechav Hyrkanovi jen správu náboženskou.

Pompejus dosazoval a sesazoval krále po své libosti bez opovědi senatu; v Římě se ho počali obávat, že sám již touží po samovládě. Uslyšev to Pompejus na svém návratě do vlasti propustil všecko vojsko poručiv mu toliko, aby se dostavilo k triumfu, a přišel jako soukromník do Říma. Myslíl si, že počká s královstvím, až mu je Římané sami nabídnou. Triumf jeho byl velikánský, že ho Římané ještě neviděli. Vojínové, ačkoliv už v Asii si hodně naloupili, ještě byli značně obmyšleni.

Potom chtěl Pompejus trojí věc provést: aby se stal konsulem na rok 60; aby senat vše schválil, jak on v Asii zařídil, a za třetí, aby jeho vojínům bylo dáno něco obecních pozemků. Snažil se a podplácel, marně.

První triumvirát: Caesar, Pompejus, Krassus.

(60 př. Kr)

Pompejus poznav, že mu římská oligarchie nepřeje, přiklonil se ke straně lidu; spojil se

s Caesarem, jenž opět získal Krassa, a tak vznikl triumvirat, spolek tří mužů, kteří si přísahali, že za všech okolností „budou co jeden to druhý chtít a nechtít.“ Byl to spolek důmyslu, slávy a bohatství; Caesar spoléhal na své schopnosti válečné i státnické, Pompejus na skvělou minulost, Krassus na ohromné bohatství. Vláda římská byla v jejich rukou. Caesar stal se r. 59 konsulem a splnil všechny tři požadavky Pompejovy. Konsulský kollega jeho Kalpurnius Bibulus bránil tomu, byl však zahrán domů a neukázal se za všecek ostatní čas na veřejnosti.

Po uplynulém roce konsulském dostal Caesar přední a zaalpskou Gallii na pět let za provincii. Než tam odešel, dal z Říma odstraniti pomocí zlotřilého tribuna Klodia nejnebezpečnější osoby strany optimatů, totiž Katona ml. a Cicerona, jak už jinde bylo zmíněno. Přátelství s Pompejem upevnil dav mu svou dceru Julii za manželku. Pak se odebral do Gallie; Pompejus a Krassus zůstali v Římě.

Caesar zatím slynul válečnou slávou v Gallii; Pompejus žárlivě naň přichyloval se k optimatům. V Římě páchala luza nejhorší násilností. Tribun Klodius nevycházel jinak leč provázen ozbrojenou rotou, tribun Annius Milo, navedený stranou optimatů činil také tak, i docházelo na veřejných místech ke krvavým srážkám. Přátelství Caesarovo s Pompejem vážně otřeseno, když Pompejus mlčel k návrhu Milonovu, aby Cicero, sloup strany optimatské, byl povolán z vyhnanství. Nesvorností ubývalo triumvirům moci, republika se posilovala.

Roku 56 sešli se triumvirové v etruské Lukce, obnovili smlouvu a upevnili přátelství. Rok na to byli Pompejus a Krassus konsuly; pak dostali nejvzácnější provincie do správy na pět let: Pompejus Hispanii, Krassus Syrii; Caesarovi povolena Gallie na dalších pět let. Pompejus však si zůstal v Římě poslav do provincie zástupce, legaty. Lidé na to reptali, ale Pompejus jednak je držel v uzdě vojskem, jednak je bavil nákladnými hrami. Vystavěl divadlo, v němž se směstnalo 40 000 diváků, a hned první slavnost, svěcení trvalo pět dní. Na zvířecí zápasy dovezeno 20 slonů a 500 afrických lvů, a všecko se to rozsápalo před očima římského lidu.

Krassus odešel do Syrie. Vyloupiv chrám jerusalemský pustil se svévolně do války s bojovnými Parthy, byl v bitvě u Karrh v Mesopotamii roku 53 na hlavu poražen a za nedlouho úkladně jat a zabit. Tím tedy přestal triumvirat jakožto trojspolek. Již rok před tím, když Pompejovi zemřela manželka Julia, dcera Caesarova, ochladlo přátelství ještě více. Když pak Pompejus oženil se s dcerou Caecilia Metella Scipiona, rozhodného optimata a tím zřejmě ukázal, že se již úplně odvrátil od strany lidu a od Caesara, počínalo se mezi Pompejem a Caesarem schylovati k boji o panství nad Římem.

Julius Caesar.

Gajus Julius Caesar — největší římský vojevůdce, rozený vítěz a vládce. Otec jeho ze starého rodu šlechtického záhy mu zemřel a matka

Aurelia vznešená šlechtična pečovala o zdárné vychování nadaného syna, začož jí do smrti byl vděčen. Caesarův původ se počítal až do Julia, vnuka Acneova. Těla byl útlého, ale je sřlil mřrností a cvikem; i na bujném koni jezdil někdy maje ruce vzad.

Mladost Caesarova spadá v začátek občanské války Maria se Sullou. Přední mužové z jeho přibuzenstva jakožto rozhodní optimaté, padli pod mečem Mariovců; s druhé strany však Marius, maje otcovu sestru za manželku byl jeho strýc. Tak se Caesarovi již záhy dostalo poznati vůdce stran i jejich snahy a nevážiti si ani těch osob ani té ústavy státní. A tak ku své upřimné a přívětivé povaze, ku své zanícené podnikavosti nabył jasného pohledu na osoby a okolnosti, který mu velřval, kdy klidně vyčkati a kdy rázně uhodit. K tomu ještě byl ducha tak bystrého, že mohl zároveň čísti, psáti, poslouchati a do péra povídati, nebo stačil šesti psářům diktovati. Jemu prvnímu šlo již o vlastní vládu a panství, už nikoli jak posud o nadvládu strany optimatské nebo demokratské.

Za manželku si zvolil Kornelii, dceru Cinnovu, známého nám již Mariovce. Když tedy Sulla opanoval v Římě, poručeno Caesarovi zapudit ji; ten však odvětil mužně, k tomu že ho nikdo nepřinutí. Dán za to do seznamu psanců. Když se několik přátel zaň přimlouvalo, řekl přý Sulla: „Bloudi, nevíte za koho prosřte; v tom chlapřku tají se více než Marius.“ Nechali ho tedy prchnouti do Asie, kde konal první službu

vojenskou. Po Sullově smrti se vrátil; že však tam strana Sullova byla ještě příliš mocna, odjel r. 76 na ostrov Rhodos, kde mu slavný rhetor Molo zdokonalil, co grammatik Gnifo při něm začal a čím se mluvená i psaná řeč Caesarova mile vyznačuje, bystrý sluch a jemný cit ku správnosti a půvabu jazyka, že sám Cicero uznal, *illum omnium fere oratorum latine loqui elegantissime*. U Miletu zajali loď námořní loupežníci, tehdy ještě neskrúšení, a poznávše velkého pána po družině a balech, žádali 20 talentů výkupného; Caesar uražen, že ho cení tak nízko, slíbil 50 a hned poslal do Mileta sehnat peníze. Zatím si na lodi poroučel jako velitel. Pak se vyplatil 50ti talenty, ale hned vyslav za nimi několik lodí dal je zjímati a odňav jim peníze vydal je soudu. V Římě bylo hned o tom plno řeči a chvály.

Po roce opět se vrátil Caesar do Říma r. 73 a žil nějaký čas jako švihák; stranil se veřejné činnosti, ale s rozmyslem si hleděl nakloniti lid; však dluhy, kterých si tím nadělal, troufal si později splatit z důchodů výnosného úřadu. Když mu tehdy zemřely manželka Kornelia a teta, vdova po Mariovi, vystrojil jim nádherný pohřeb a v pohrobní řeči na foru velebil poprvé Maria a Cinnu nic nedbaje, že pod trestem smrti bylo zakázáno vysloviti jejich jméno. Byv z toho obžalován obhájl se šťastně a lid jásal, že takový šlechtic se postavil optimatům.

První úřad jeho byla kvaestura v zadní Hispanii. Vrátil se po roce stal se aedilem. Tehdy učinil lidu slavnost, jaké v Římě do té

doby nebylo: předvedl mu v cirku 320 párů gladiatorů ve stříbrné zbroji. Z Katilinova spiknutí padl též na něho stín; alespoň řečnil proti náhlému soudu nad provinilci. Brzy potom se uprázdnilo místo velekněze po jeho strýci z matčiny strany, úřad to, k němuž docházeli jen ctihodní a starší senatoři. Ucházeli se o to místo dva takoví a třetí Caesar, ač mu bylo teprve třicet a šest let. Caesar mohl býti vyobcován za tolikou smělost. Matka plakala za ním, když odcházel k volbě. Lid volil a hle, většinu hlasů dostal Caesar. Tu již měl patrný důkaz přízně lidu.

Brzy potom stal se praetorem a po roce přikázána mu správa provincie zadošpanělské. Když se tam měl vydati, stalo se mu něco velmi všedního: měl už v Římě 830 talentů (na 4 mil. korun) dluhů, a věřitelé ho nepropustili, dokud se Krassus zaň nezaručil. Cestou tam jel kterýmsi velmi neuhledným městečkem a když podvůdce Caesarův o tom vtipkoval, Caesar na to: „A přece raději tu prvním než v Římě druhým.“ Ve správě provincie tak pamatoval na sebe, že skoro všechny dluhy si posplácel.

V létě r. 60 vrátil se Caesar do Říma už i jako válečník proslaven a hned učiněn triumvirat s Pompejem a Krassem. Stav se roku potom konsulem rozdal chudým občanům kusy státních pozemků, snížil rytířům o třetinu nájemné z daní a dal potvrditi Pompejova zařizení v Asii. Dal také přísnější zákony o správě provincií, ale provésti je neměl ani dosti moci ani vlastní chuti sám na sobě ukázati, jak se to činí. Všecko

ho mělo rádo, jen senat žehral na jeho velkomožnost, ale doufal, že Pompejus a Krassus nedají se mu přerůst; nevěděliť senatoři, že Caesar je s oběma potaji smluven. I Pompejus a Krassus pomýšleli při tom napřed na sebe; utěšovali se, že Caesar, takový dobrodruh, pomůže jim u lidu provést jejich záměry, a pak, až se ho lid nabaží, že jim uhne.

Caesar v Gallii.

(58 - 49 př. Kr.)

Když se triumvirové dělili o správu římského území, Caesar velmi rád přijal přední a zadní Gallii; mohl tam vyniknouti slávou válečnou a zjednat si mocné a spolehlivé vojsko. Gallie předalpská čili horní Itálie, úrodná a bohatá, dávala mu poklady a zaalpská, nynější Francie, nejsouc ještě římská, poskytla mu příležitosti k výboji. Podivno jak muž neznalý války leda snad jen z pozdaleka nebo z několika nepatrných dobrodružství, důmyslně a statečně si vedl, když počalo jíti do opravdy. S vojskem zacházel vlídně, nazýval vojíny svými druhy, cvičil a zkoušel jejich statečnost v bojích s divokými národy, snášel s nimi všecky potíže, obmýšlel je štědře, sliboval jim na starost klidné posezení na vlastním statečku, slovem zdál se býti všecek jejich. Získal si je tak, že se z Gallie vracel už jako pán Říma, pán světa.

Výboje Caesarovy počaly r. 58 a trvaly devět let. Caesar je sám jak mistrně vedl tak dokonale popsal v knihách „de bello Gallico“. V území

nynější Francie, Belgie a Nizozemí bydlelo několikero národů. Helvetové, obyvatelé nynějších Švýcar, tísněni jsouce od Germanů vtrhli do Gallie hledat si úrodnějších sídel. Caesar nechtě trpěti u hranic ani Helvetův ani Germanů, porazil Helvety u Bibrakta a zbytky zahnal nazpět. Pak se spřátelil s Aeduy a přiměl je, že odepřeli německému králi Ariovistovi poplatek. Ariovist překročiv Rýn přitáhl na ně, však Caesar ho zaskočil a porazil u Vesoncia (nyní Besançon).

Caesar táhne přes Rýn.

Vidouce to nebezpečí severní národové belgičtí spojili se na obranu svobody. Caesar to prohlásil za spiknutí proti Římanům, a než se spojenci srazili v mocný celek, vpadl r. 57 do Belgie a rozprášiv napřed jižní národky postoupil proti statečným Nerviům. Římané zvítězili v tuhém boji jen větším cvikem válečným; ze 60 000 nepřátel zbylo dle zprávy Caesarovy jen 500. Pak rozeslal podvůdce do různých krajů

Gallie, kde by ještě zbývalo co podmanit. Roku 56 podrobena kraje u zálivu biskajského a v Bretaňsku svedena vítězně i námořní bitva s bojovnými Venety. Gallie se znenáhla romanisovala.

R. 55 přešel Caesar po kolovém mostě Rýn a vkročil do Germanie. Když všecko před ním couvalo, vrátil se za 18 dní do Gallie. Zbudovav si loďstvo přeplavil se dvakrát (55 a 54) do Britanie. Také do Germanie ještě jednou pronikl r. 53. Všecky tyto výpravy měly ten jediný úspěch, že bojovné kmeny germanské byly na čas zastrašeny a jižní Britanie že povrchně uznala panství římské.

Gallové, že neradi snášeli cizí poddanství, zbouřili se r. 52. V čele jich stál Vercingetorix, kníže Arvernů. Caesar dověděl se o tom v Římě pospíchal do Gallie a byl poprvé poražen u Gergovie (Klermontu). Po té porážce odpadlo mu i těch několik věrných kmenů, že celá Gallie od Pyrenej po Rýn stála proti němu. Caesar sklíčil Vercingetoriga v pevnosti Alesii (v Burgundě) a vojsko, jež ho táhlo osvobodit, porazil. Alesia se vzdala hladem, Vercingetorix jat a poslán do Říma, kde zdobil Caesarův triumf a po dlouhé vazbě popraven.

Gallie se stala trvale provincií římskou. Latinská řeč a národnost tak rychle se tam ujímala, že Caesar už záhy bral Kelty do svých legií, kteří mu nemálo pomohli proti Pompejovi. Caesar po všecek svůj pobyt v Gallii nepouštíel očí s Říma a se všeho co se tam děje.

Druhá válka občanská.

Pompejus, Caesar.

(49—45 př. Kr.)

V Římě si Pompejus dovoľoval všelico proti zákonům. Byl pět let místodržitelem španělským, ale zůstal si v Římě; v tom čase učinil se konsulem, sám jediný, bez kollegy. Caesar tedy také si žádal konsulatu a dalšího místodržitelství v Gallii. Pompejus se tomu opřel v senatě a provedl, že za konsuly zvoleni dva protivníci Caesarovi. K jejich návrhu poručil senat Caesarovi, aby poněvadž Gallie už jest podrobena, odevzdal vojsko a ustoupil v soukromí, jinak že bude prohlášen za nepřitele vlasti. Caesar stojí už s vojskem v Ravenně, slíbil, ale jen až také Pompejus tak učiní. Tu konsulové dávající Pompejovi meč vyzvali ho, „by se postaral, ať republika neutrpí.“ Pompejovi lichotilo býti ochráncem státu, ale ničím se na to nechystal. Sedm svých nejlepších legií měl v Hispanii. Obavačného Cicerona odbyl slovy: „Jen dupnu a všecka Italie vstane mi k vojně.“

Caesar vida svou dobu stanul 12. ledna r. 49 nad říčkou Rubikonem, jež dělila jeho provincii od Italie, a přemýšlel; ale pak utuživ se v úmyslu překročil ji se slovy: „Alea jacta est“ = kostka je hozena. Tím počala druhá občanská válka. V Římě nastal poplach; to právě Caesar chtěl. Táhl přímo na Řím a senat i s Pompejem tak spěšně opustili město, že

strachem zapomněli tam i státní pokladnu. Cestou se k němu přidávaly tlupy vojska. Pompejus pospíchal do Brundisia, odkud asi s 25 000 bojovníků přeplavil se do Řecka, by si tam nasbíral vojska. Caesar přikvapil za ním do Brundisia den po jeho odjezdu, i nemohl mu v tom zabrániti. Nechav Pompeja vkročil pokojně do Říma. Za dva měsíce měl ustrašenou Itálii v moci. Ke každému se měl dvorně a vládně a vojsko nikde nesmělo pleniti. Všecko ho rádo poslouchalo.

Pak zanechav praetora Aemilia Lepida s několika legiemi posádky v Římě a učiniv Antonia vůdcem ostatních vojsk italských vydal se válečně do Hispanie proti legiím Pompejovým, aby prý napřed porazil vojsko bez vůdce a pak v Řecku vůdce bez vojska. Několika taktickými obraty přinutil je u města Ilerdy vzdáti se; zajatých něco propustil bez úrazu; většinu, že si toho přáli, zařadil si do vojska.

Zatím Pompejus nasbírav si vojska postavil se na pobřeží epirském. Roku 48 odebral se tam Caesar jako diktator s dosti slabým vojskem; stěžl mohl přistáti ku břehu a prohrál první bitvu. Druhá se strhla u Farsala. Caesar dal za sebou spáliti tábor, aby vojsko nemělo nač spoléhati. Poručil vojínům volati „milost“ a bodati jen do tváře. Vojsko Pompejovo bylo dšlem zbito dšlem přijalo milost a dalo se k Caesarovi. To vítězství znamenalo, že také východní část říše římské uznala Caesara. Caesar stal se samovládcem a republika monarchií, ještě ne sice dle jména, ale v pravdě již.

Pompejus ani nedočkav konce bitvy ujel s několika loďmi do Egypta, kde mladý král Ptolemaeus XII. Dionysos měl se sestrou Kleopatrou spory o trůn. Doufal tam naléztí pomoci, však místo ní tam našel smrt. Zlotřilý Řek Theodot poradil králi, aby dal Pompeja zabiti, že se tím zavděl Caesarovi a se strany Pompejovy že se nemá čeho báti, neboť prý „mrtvý neukousne“. Král poslechl té rady a když Pompejus stoupaje ze člunu na břeh opřel se o rámě svého propuštěnce, přiskočil bývalý římský setník Septimius a probodl jej; v té již sto jiných mečků se nad ním zablysklo a Pompejus ani nehlesnův padl propuštěnci do náručí. Ten mrtvolu spálil a popel donesl vdově.

Caesar se pustil za Pompejem do Egypta. Když mu tam ukázali jeho hlavu a prsten, zaplakal a dal mu vystavěti chrám a čestný sloup; vrazi byli odpraveni. Spor o trůn egyptský rozhodl Caesar na prospěch sličné princezny Kleopatry; za to strana králova oblehla Caesara v Alexandrii; ten však dovolav se pomoci porazil Egypťany u řeky Nilu; Ptolemaeus utonul na útěku v řece. Caesar prodlél v Egyptě rok, jakoby už zapomněl Říma; vyrušen byv z malátnosti zprávou, že pontský král Farnaces, syn Mithridatův, zabral kus Armenie, vypravil se proti němu — a letmo zdrtil jeho vojsko; do Říma o tom napsal jen tři slova: Veni, vidi, vici to jest: přišel (jsem), uviděl, zvítězil.

Sotva se Caesar vrátil do Říma, donikla z Afriky zvěst, že několik přednějších Pompejovců

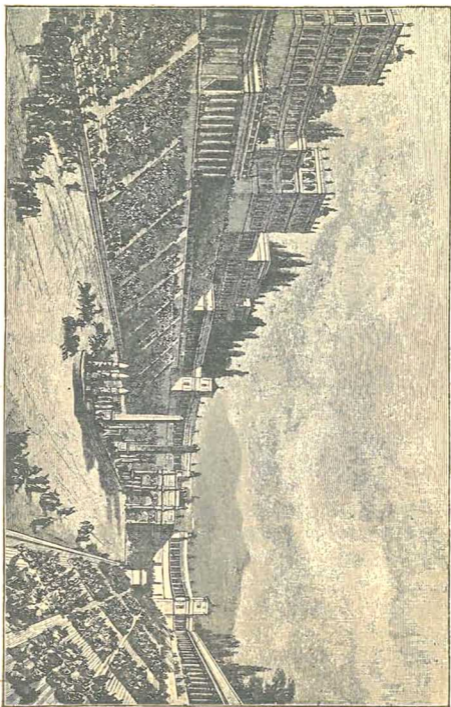
spojivše se s numidským králem J u b o u chystají se k dalšímu boji. Než se tam Caesar mohl vydati, bylo mu napřed potlačit anarchické komunistní hnutí v Římě a což více, uchlácholiti zpouřené svých starých vojáků v Kampanii. Veterani žádali hlučně propuštění z vojska a odměnu za dosavadní služby, sice že vyloupí Řím; do Afriky že již nepůjdou. Caesar tu provedl mistrovský kousek psychologický, že mu v dějinách není rovného. Z nenadání vkročil mezi rozlícené zástupy. Odevšad se hlučelo: „propuštění“; Caesar je každému hned uděloval nazývaje vojíny už nikoli „druhové“ nýbrž „kvirité“ (občané); odměny že jim budou dány v den jeho triumfu; tohoto triumfu však budou-li nyní propuštěni, že se nemohou účastniti. To byla rána do nich jako z čista jasna. Poznávajíce, že nejsou nenahraditelní, uznávajíce velkomyslnost svého vůdce a věrnost jeho v daném slově, pokořeni také, že jsou vyloučeni z triumfu: stáli mlčky, zaraženi a zahanbeni, až odevšad propukly hlasy, aby je Caesar opět milostivě uznal za své vojíny.

Potom se Caesar přeplavil do Afriky a po několika menších půtkách porazil spojence u Thapsa r. 46 tak dokonale, že Juba, Kato a Metellus sami se usmrtili, a synové Pompejovi s některými zbytky prchli do Hispanie. Caesar i tehdy si počínal velmi šetrně, rád přijímal na milost a poručil Karthago znova vystavěti.

Caesar samovládce.

Po bitvě farsalské všecko v Římě snažilo se zavděčiti vítězi. Byl jmenován konsulem na pět let, diktátorem na rok a tribunem na do smrti. Po vítězném návratě z Afriky jmenovali ho diktátorem na deset let, odevzdali mu jedinému censorství a právo dosazovati do všech úřadů státních. A že se Caesar chystal ke slavnému triumfu, mělo za ním kráčet 72 liktorů a do vozu směl si zapřáhnouti čtyry bělouše jako kdysi Kamillus. Také socha jeho byla postavena s věnováním „polobohu“.

Potom konal Caesar své velkolepé triumfy, čtyry v jednom měsíci: nad Gallii, Afrikou, nad Farnacem a Jubou. Nad Pompejem neslavil vítězství, aby nezkormoutil občanů římských, že to slaví nad nimi. Při každém triumfě vezl se na jiném voze: jeden byl vykládán sloní, jiný želvínou, a za ním hrdě si vykračovaly jeho legie zpívající posměšné písně o přemožených. V průvodě se vezlo přemnoho různých drahocenných věcí na odív a do pokladny se vložilo sřla peněz. Každý vojn ba každý občan i nevoják byl hojně obdařen penězi a potravinami. Pak byly slavnosti, jež trvaly některý týden. Na podívanou se prováděly bitvy polní i námořní; v cirku jednou bojovalo 1200 mužů se 40 válečnými slony. Na konec pohostil Caesar všecek římský lid na 22 000 stolech a na každý stůl připadl sud vzácného vína chiosského a sud falernského. V hostinu byla taková tlačence, že mnoho lidí bylo podušeno a pošlapáno.

Cirkus maximus za pozdní republiky.
V nově sestavil Rehlendor.

Město Caesar ozdobil nádhernými stavbami; vystavěl divadlo, nové forum a mnoho budov kolem něho. Aby vyhověl ješitné ctižádosti širších vrstev, rozmnožil senat na 900 členů, kteří byli bráni také z mimoitalských zemí. Zakládal osady, jako Karthago a Korinth, zamezil vyděračství v provinciích, zlepšil platy vojsku, pomáhal chudině a staral se o vzdělanost na zakládě hellenismu. Volal do Říma cizí učence a slavné muže. Sosigenes, alexandrijský matematik, opravil kalendář, který tehdy už tak byl v nepořádku, že nejkratší den připadal v únoru. Rok rozpočítán na 365 dní a 6 hodin a každý čtvrtý rok dostal o den více. Tehdy pátý měsíc Kvinktilis, nyní sedmý, nazván po něm Julius. Opravený kalendář se nazýval Juliův a Rusové se ho drží podnes. Ostatní svět počítá čas dle kalendáře opět opraveného r. 1582 papežem Řehořem XIII., dle něhož Rusové jsou vzadu o 13 dní.

V ty doby ještě jedna válka nastala Caesarovi. Mladí ale stateční synové Pompejovi nasbírali ve Španělských značných sil válečných. Caesar marně tam vysílal několik vojevůdců; vydal se tam tedy sám r. 45, ale shledal nepřitele silnějšího než se nadál. U Mundy strhla se tuhá bitva, i nejstatečnější legie Caesarovy už couvaly; Caesar skočiv s koně pobíhal mezi řadami volaje: „Nestydíte se vydati svého Caesara dvěma chlapcům?“ A legie pořád couvaly. Popadnuv tedy štít a meč jako prostý voják vrazil do nejprudší seče se slovy: „Budiž mi tento den poslední.“ Užaslé legie se zastavily a bojujce

s nevyrovnanou zuřivostí dobyly krvavého vítězství. To byla Caesarova poslední bitva; dorovnal svá vítězství na 50 a dobyl 1000 měst. Po bitvě vyznal, že tehdy poprvé bojoval o život, nikoli jen o slávu.

Pak Caesar konal svůj pátý triumf, hostil lid jako prvé a opět nebylo konce slávy. Senát mu vymýšlel nové pocty. Jmenoval ho diktátorem a censorem na doživotí. Nejvýznačnějším se mu stal titul *imperator*. Tak se posud jmenovával vrchní velitel, kterému senát nebo vojsko dalo vrchní velení („*imperium*“), vrchní moc vojenskou, soudní a správní. *Imperatorem* býval vrchní velitel jen dokud měl *imperium*, dokud válka trvala. Caesar první dostal ten název doživotně a dědičně. Za dědice Caesarova a jeho nástupců znamenal *imperator* císaře. Caesar dostal i dotud neslychanou výhradu raziti peníze se svým obrazem; to dle starověkých názorů znamenalo čirou samovládu.

Ačkoli Caesar býval vždy urozeně přívětivý, uměl i bolestně se dotknouti a raniti. Kdysi při slavnostním uvítání senatorů ani nevstal se svého zlatého křesla, by jim dal pocítit, že jsou mu jen poradním sborem. Jindy zase, když ho slavně vítali do Říma, někteří z lidu jej pozdravovali titulem „král“. Jméno to bylo však ještě ze starých dob v takové nenávisti, že tribunové dali je za to pozavíratí; Caesar tribuny sesadil a tím na se velmi popudil. Kdyby Caesar, maje všecku moc v hrsti, byl směle a veřejně sáhl po samovládě, tehdejší Řím snad by to snáze byl snesl

než takovou hru s planými republikánskými formami.

Smrt Caesarova.

(15. března 44 př. Kr.)

Caesarovy snahy a kroky k samovládě svedly na 60 jeho stoupenců neb na milost přijatých Pompejovců v tajné spiknutí proti němu. Význační z nich byli Cassius a Junius a Decimus Brutové. I různé pohnutky a příčiny k nespojojenosti s Caesarem byly v nich zosobněny. Brutus byl potomek onoho Bruta, který někdy vypudil krále Tarkvinia Superba; Caesar ho již dávno znal a měl ho rád, ale Brutus nespouštěl se ideální naděje, aby se republice vrátily staré časy; tímto smýšlením měl zlému činu dodati rázu počestnosti. Kassia vedla pouze nízká mstivost; za Pompeja těšil se značné vážnosti a Caesar mu sice daroval život a nižší úřad, ale neutišil jeho ctižádost.

Caesar netuše nic zlého chystal se k válce s Parthy. V Macedonii už mu stála armáda pohotově čekajíc jen svého vůdce. Caesar do té války zamýšlel vzít s sebou Oktavia, vnuka své sestry, který tehdy studoval v řecké Apollonii. Obecně se mysliło, že Caesar po vítězném návratě zřídí monarchii. Pochlebníci říkali, že v knihách Sibylliných jest psáno, že Parthy přemůže jen král; proto prý by se měl Caesarovi alespoň v provinciích dáti titul královský, v Římě ať si dále zůstane diktátorem. K tomu konci ustanovena porada senatu na den 15. března 44. Spiklenci zvolili si k činu právě ten den, kdy Caesar

naposledy před odjezdem měl přijít do senatu. Augur Spurinna varoval Caesara: „Chraň se 15. března!“ Choť jeho Kalpurnia nechtěla ho pustit, že prý se jí zdálo, že ho mrtvého měla v náručí. Caesar chtěl jí býti po vůli a zůstatí doma; ale když proň přišel Decimus Brutus, také ze spiklých, domlouvaje mu, jak by senat mrzelo, kdyby nepřišel, dal se tam nésti na nosítkách. Cestou mu řecký filosof Artemidor dostrčil lístek o spiknutí, on však ho nečetl. Potkav augura volal naň rozmarně: „15. března je tu!“ načež augur: „Ještě neminul!“

V senatě usedl na zlatém křesle pod sochou Pompejovou a spiklenci ho jako by po přátelsku obstoupili. Tullius Cimber ho požádal, aby dovolil jeho bratrovi vrátit se z vyhnanství. Caesar odepřel, a Cimber stáhl mu togu s krku. Na to smluvené znamení Kaska hned ho bodl do lopatky. Rychle se obrátiv Caesar zvolal: „Prokletý Kasko, co děláš?“ a chopil ho za ramě. V té už odevšad naň dopadaly dýky; když i Brutus ho bodl, pravil prý Caesar bolestně: „Et tu, mi Brute?“ (to jest: i ty, můj Brute) pak zahaliv hlavu togou klesl dostav ran dvacet a tři. Senatorové se rozprchli strachem a hrůzou.

Caesarovi bylo tehdy 56 let. Už za živa byl ctěn jako bůh; po smrti vřaděn mezi bohy jako mnoho jiných jeho nástupců císařů. Když byla mrtvola spálena, puštěn s lešení orel k nebesům; po té apotheose říkalo se mu Divus.

Smrt Caesarova byla neštěstím Říma; měla v zápětí dlouholeté války, jimiž se republika

římská vykrvácela. Ve státě mravně porušeném, kde za největší dobro se kladlo jen hodně zbohatnouti, už byla možna jen samovláda. A ze všech, kdož se v Římě o ni ucházeli, Caesar byl nejšlechetnější.

Druhý triumvirát: Oktavian, Antonius, Lepidus.

(43 př. Kr.)

Zpráva o smrti Caesarově uhodila jako z jasna blesk, v Římě i po celé říši. Všecko bylo zděšeno a čekalo, co se dále stane. Ale spiklenci nic dále neučinili na utvrzení republiky; mysliliť, že smrtí Caesarovou je zachráněna sama sebou. Caesarovi stoupenci a přátelé vylézali z úkrytu a nabývali smělosti. Konsul Antonius, muž velmi chytrý a výmluvný, zmocnil se pozůstalosti Caesarovy a přiměl Lepida, jenž byl na odchodu do Gallie, že zůstal v Římě. Senát té vraždy ani neschválil ani neztrestal. Antonius na oko také jako by vrahům odpustil, ale v dojemné pohřební řeči nad Caesarem a zvláště závěti nebožtíkovou, v níž velmi štědře pamatoval lidu, tak posluchače roznítil, že jako zběsilí běžající ulicemi přisahali pomstu vrahům. Markus Brutus a Kassius prchli z Říma, Decimus Brutus odešel do Gallie. Té nálady užil Antonius, by se postavil v čelo lidu a jeho pomocí by snad se vyšvihl na místo Caesarovo. Mátl a rozčiloval lid zprávami, že mu to a to ještě Caesar poručil ve své závěti a dal si na příští rok uděliti do správy předalpskou Gallii, zadanou již Decimu Brutovi.

Zatím přichvátal z Řecka do Říma 19letý jinoch Gajus Oktavius, vnuk Caesarovy sestry Julie, jehož si byl Caesar nemaje svých dětí vzal za vlastního a ustanovil dědicem. Přijav jméno Julius Caesar Oktavianus převzal i dědictví po Caesarovi a vyplatil římskému lidu vše, co mu Antonius jménem Caesarovým byl nasliboval, až i na to dosadil všecko své jmění a padl do dluhů. Za to nabyl u lidu více lásky než Antonius. Také Cicero se k němu přidal a spouštěl na Antonia v senatě hromové i bleskové řeči, jež sám nazýval filippikami, poněvadž se rovnají Demosthenovým proti macedonskému králi Filipovi. Cicero doporučoval senatu Oktaviana, že bude ochráncem republiky; Oktavian ho za to nazýval svým otcem.

Antonius odtáhl s vojskem do předalpské Gallie přinutit Decima Bruta, by mu popustil svou provincii. Ale že Brutus nechtěl, oblehl jej Antonius v Mutině (nyní Modena). Cicero dále hleděl Antonia ostouzeti; několik Antoniových legií pro týrání dalo se k Oktavianovi; Antonius prohlášen za nepřítel vlasti. Konsulové Hircius a Pansa posláni proti němu; Oktavian byl v jejich vojstě propraetorem. Ve dvoudenní bitvě u Mutiny r. 43 Antonius poražen a že oba konsulové padli, ocitl se Oktavian v čele vojska, jež ho hned prohlásilo za imperatora. Senát mu však odepřel žádaný triumf ba poručil mu, ať odevzdá vojsko Deciu Brutovi k další válce s Antoniem. Uražen touto nešetrností Oktavian zaměřil rovnou cestou na Řím; dav se jmenovati

konsulem přinutil senát, by odsoudil vrahy Caesarovy. Pak odešel k severu proti Antoniovi.

Ten se zatím spojil se starým Lepidem, místodržitelem zaalpské Gallie, a postupovali proti Oktavianovi. Lepidovi se podařilo smířiti Antonia s Oktaviem; i sešli se na ostrovku říčky Rhenu u Bononie před obličejem svých armád a za tři dny ujednali spolek nazývaný druhý triumvirát (43). V úmluvě bylo: Antonius, Lepidus a Oktavianus učinili na pět let triumvirát „k zařizení státu“. Uchycenou vládu dali si lidu potvrditi. Aby nabyli peněz, vydali proskripce ještě horší než byly Sullovy. V Římě nastaly krvavé časy, jakých dosud nezažil a nešetřilo se ani příbuzných ani mužů zasloužilých. Na koho padl stín podezření, že byl účasten vraždy Caesarovy nebo že tomu byl rád, byl syn smrti; tak padlo na 300 senatorův a 2000 rytířův. Antonius napsal jméno Ciceronovo na vrch, Lepidus dal zapsati svého bratra. Mrtvoly házeny do Tibery nebo předhazovány šelmám, hlavy vystavovány na foru. A co v Římě, dále se po vši Italii. Cicero uslyšel na statečku u Tuskula, že jest proskribován. Odhodlal se prchnouti do Macedonie. Poslal bratra Kvinta do Říma pro peníze na cestu; byl však tam i se synem poznán a zabit. Nemoha se ho dočkat z města dal se Cicero na útěk. Sluhové nesli ho v nosítkách k moři. Pochopi už jim byli v zápětí. Cicero se nahnul z nosítek a Popilius Laenas, jemuž Cicero před časem u soudu zachránil život, bodl ho třikrát do krku. Hlavu a pravou ruku

Jízda o závod v římském cirku.

jeho donesl Antoniovi, jenž mu za ni vyplatil desateronásobnou odměnu (přes 200 000 korun). Antonius postavil si ji napřed na stůl a mstivá jeho manželka Fulvia, bývalá vdova po známém už Klodiovi, probodala jazyk žhavými jehlicemi. Posléze hlava nabodena a ruka přibita na řečníště, kde se byl nebožtík tolik naskvěl svou výmluvností.

Poslední doby republiky.

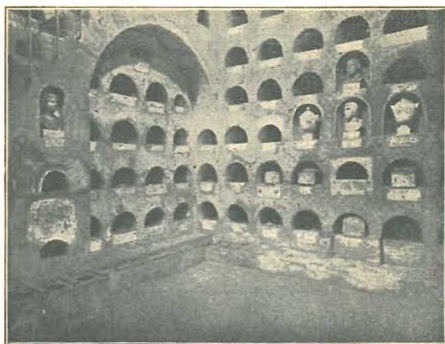
Brutus a Kassius, obhájcové republiky, nasbírali na východě značné síly válečné, 21 legií a 20 000 jízdy. Egyptská královna Kleopatra přispěla loďstvem. Republikáni nebyli svorní a nechali triumvirům dosti času, by se zmohli. Brutovi prý se v noci zjevil duch se slovy: „Jsem tvůj zlý démon, u Filipp se zuhlídáme.“ A v pravdě, u Filipp r. 42 srazili se triumvirové s republikány ve dvojité bitvě. Antonius porazil křídlo Kassiovo a tento mysle, že po všem veta, dal se svému propuštěnci prokláti mečem; na druhém křídle však zvítězil Brutus nad churavým tehdy Oktavianem. Večer se duch opět zjevil Brutovi na bojišti. Po 20 dnech došlo zase k bitvě, a Brutus poražen. Utíkáje se 4 legiemi na sever do hor a vida všude průsmyky obsazeny napadl na svůj meč a usmrtil se. Antonius dal mrtvolu spáliti a popel poslal matce. Bitvou u Filipp padl poslední silný sloup republiky.

Triumvirové po bitvě u Filipp se rozešli, ale bojům nebylo ještě konce, neboť vítězové si ne-

důvěřovali. Antonius zůstal na východě a ukládal krajům pokuty, aby měl vojnům na slíbené odměny a na své hýření. Vjížděl do měst přestrojen za Bakcha a měšťané ho vítávali jako satyři a dcery jako bakchantky. Do Tarsu, města v Cilicii povolal egyptskou královnu zodpovídat se, že pomáhala nepřátelům. Ta spoléhajíc na sličnost přijela směle a s velikou nádherou. Antonius zaslepen její rozenou i strojenou krásou počal se jí dvořiti a hostinám a radovánkám nebylo konce; pak s ní jel do Egypta a hýřil v Alexandrii. Jednou prý se založili, kdo z nich vystrojí dražší hostinu: Antonius poshledával nejvzácnější lahůdky, Kleopatra ho pohostila prostě, ale na konec vypila v octě rozpuštěnou perlu za dva miliony korun. Kdysi přišel kdosi do kuchyně Antoniovy, kde krom všeho ostatního právě se peklo na rožni osm divokých vepřů, a myslil, že Antonius má mnoho hostí, ale kuchař mu vyložil, že každý z vepřů nabodnut na rožeň o chvíli později, aby až se panstvu zabáhne, mohli vybrati, který jest právě v tu chvíli nejchutnější rozpečen. V noci se toulával ulicemi, pokoušel druhé a míval radost, když se mu to splácelo. Tak Antonius, mnohem nadanější než Oktavian zapadl do nemůžné rozmařilosti a nevážnosti.

Oktavian se vrátil do Itálie, aby podělil svých 170 000 veteránů slíbenými pozemky. Setkal se při tom s tuhým odporem, který silně podněcovala zmíněná Fulvia, manželka Antoniova a již se chýlilo k válce mezi Antoniem a Oktavianem. Fulvia nedlouho potom umřela; ranila

prý ji mrtvice právě když psala Antoniovi vyčítavý list do Egypta. Triumvirové se snřfili na schůzi v Brundisiu a znova se podřlili o řiři: Antonius dostal východ, Oktavian západ; Lepidus Afriku. Shoda utvrzena jeřtř tím, že Antonius vzal si za manželku starří sestru Oktavianovu, ctnostnou a spanilou Oktavii (40).

Kolumbarium, řimské pohřebiřtř.

Antonius dělal nřjaký řas dobrotu, ale na trvale vářný život byl uř přliř zřýralý. Opustiv manželku chytil se opřt záletné Kleopatry a tropil hřř než prve. Válku s Parthy vedl nedbale; teprv legat jeho Ventidius je skruřil a pořádal Asii; tehdy se Herodes stal námřstkem řimským v Judeji. Roku 37 obnovena smlouva

Oktaviana s Antoniem v Tarentě na 5 let; sprostředkovala ji jemná Oktavia, jež uměla hladiti protivy mezi chotěm a bratrem, ale už bylo patrné, že se brzy bude rozhodovati, který z obou bude pánem říše, Antonius či Oktavian.

Triumvirové dohodli se r. 39 také s mladým Pompejem. Oktavian mu postoupil Sicílii, Sardinii a Korsiku; Antonius měl mu popustit i Peloponnes. Že však se k tomu neměl, zdržoval Pompejus dovoz obilí do Říma a počal loupiti na moři. Oktavian poslal naň výtečného vůdce Vipsania Agrippu, jenž ho porazil u Myl r. 36; Pompejus ujel do Malé Asie a byl zabit v Miletě. Dědictví po Sextu Pompejovi domáhal se i válečně Lepidus, ale vojska jeho přešla k Oktavianovi a Lepidus zbaven i svých zemí afrických, které připadly Oktavianovi. Žil ještě dlouho jako pontifex maximus.

Oktavian rostl, Antonius klesal. Oktavian hojil rány zasazované Itálii ode smrti Caesarovy, stavěl nákladné budovy, vodovody a kloaky, aby dával lidu výdělek a všelijak i přetvářkou a lichocením hleděl se zalíbiti. Starý dobrodruh Antonius na východě svévolně rozdával římské provincie obstarlé Kleopatře a její dětem, ba nejstaršího syna jejího jmenoval si spoluvladařem. Oktavian zažaloval Antonia u senatu, že rozštěpuje římský stát. Senát vyloučil Antonia z triumviratu a prohlásil ho za nepřitele vlasti. Válka opověděna dle jména Kleopatře, v pravdě Antoniovi. Kleopatra dala do války něco peněz a loďstva a podpichla Antonia, že písemně vy-

kázal svou manželku Oktavii ze svého domu v Římě; tím si popudil Římány ještě více, neboť měli šlechetnou paní u veliké vážnosti.

Oktavian se vypravil proti Antoniovi do Řecka a zakotvil u břehu jižně od Epiru; měl všeho všude 250 lodí, 80 000 pěších a 12 000 jízdy. Proti němu zvolna po moři se blížil Antonius a pozemní vojsko táhlo Macedonií; měl s Oktavianem rovno jízdy, ale pěchoty o 20 000 více a lodí dvakrát tolik. Vůdcové Antoniovi radili bitvu na souši; Kleopatra však si přála viděti bitvu námořní, a stalo se po její. Dne 2. září r. 31 př. Kr. svedena památná bitva u Akcia. Menší lodice římské statečně se obracely mezi neobratnými egyptskými. Bitva ještě kolísala, a již Kleopatra ujela se svými lodmi, Antonius zbaběle za ní. Bitva ještě dlouho kolísala, až zvítězil vůdce Oktavianův Agrippa. Vojsko pozemní hořelo dychtivostí oplatiť nepříteli porážku námořní, ale když marně čekalo týden svého vůdce, vzdalo se Oktavianovi.

Na druhý rok teprv oblehl Oktavian Antonia v Alexandrii. Antonius ho vyzval na souboj, Oktavian odmítl. Když pak vytáhl proti němu, přešlo jeho vojsko k Oktavianovi. Ode všech opuštěný Antonius utekl do města. Ošemetná Kleopatra bojí se, že by jí Antonius vadil v záměrech s Oktavianem, zkázala mu lživě, že se usmrtila, načež on v zoufalosti se probodl mečem; uslyšev pak že jest živa, dal se zaslepenec ještě k ní donésti a umřel jí u nohou. Ještě toho dne otevřela Kleopatra brány města a vítala Oktaviana

sladce. Oktavian byl chladně zdvořilý; tajně poručil ji bedlivě hlídati. Vidouc že ho ani neobloudí ani nepohne k milosrdenství, dala si strachem, by nebyla v Římě vedena v jeho triumfě, donéstí s květinami jedovatého hada, jemuž se dala poštipati na ěadrech a za krátko zemřela.

Egypt, poslední říše, která po rozkladu veleříše Alexandrový až po tu dobu zachovala alespoň jméno a stín samostatnosti, stal se římským majetkem a počíná řadu provincií císařských. Oktavian vrátiv se do Říma slavil tam trojí triumf a vystrájel velkolepé slavnosti.

Život a literatura té doby.

S řeckou vzdělaností šířila se u Římanů mravní nákaza pořád hlouběji se zažírajíc. Bylo modou u zámožnějších rodů posílati syny na studie do škol athenských a rhodských, kde se naučili mnohemu dobrému, ale také ledačemu, co podrývalo mravní síly národa. Urozená a bohatá třída hledala si nejrůznějších požitků.

Hostiny bujné a drahé bývaly na denním pořádku. Od Řeků naučili se Římané při nich z pola ležeti. Levou rukou se opírali, pravou brali pokrmy a nápoje. Na sedátku měli zprvu prostřeny kozí kůže, později hedbávné koberce. Pokrmů bývala řada dlouhá z ryb a jiných živočichů mořských, pak zvířina zvláště divocí kanci, pávi a jiné drahé pernactvo, rozmanité paštiky atd. Začínalo se vejcem a končilo ovocem, odtud úsloví *ab ovo ad mala* t. j. od vejce do jablek. Vzácností byly Lukullovy třešně. Pokrmů

na hostinách bývalo tolik a tak chutných, že obyčejný žaludek nestačil na všechny; bývalo tedy zvykem požití něčeho na zvracení a pak se jedlo dále. Podivno, že ani mužové jako Caesar a Lukullus neviděli v tom nic neslušného, člověka nehodného.

Domy a letohrádky, jak u Lukulla připomenuto, vyzdobovány vně i vnitř nádherně, ponejvíce řeckou umělostí. Říman ani tomu tak nerozuměl jako spíše aby se měl čím chlubití. V domě bylo plno služebnictva, propuštěnců a otroků. Komorníci a komorné, vlásenkáři, klíčnice, stolníci a číšníci, zahradníci, kuchaři a kuchařky, pekaři a různí řemeslníci, paedagogové, předčítatelé a písaři, kteří také opisovali knihy a vynikající díla spisovatelů římských a cizích do knihovny svého pána. Tou dobou byly v Římě už i krámy knihkupecké se spisy latinskými a řeckými. Židů bylo v Římě hojnost a živili se hlavně lékařstvím, obchodem a lichvou.

Jazyk latinský ovládl v krajích kolem Středomořího moře a byl v písemnictví zvelebován a třiben; spisovatelé latinští se vymanili z otrockého napodobení řeckých spisů, ale vzorem jim zůstaly dále.

Za těch dob, za válek občanských dospěla prosa, volná řeč spisovná, svého vrcholu. Prosa měla tehdy zlatý věk. Povaha a ústava státní vedly Římány, že právě v tom nejvíce vynikli, čeho třeba každému občanu k životu a ke správě velkého státu. Právníctví se poroučelo samo sebou v tolika sporech osob a stran. V republice,

kde se vše jednalo veřejně, i řečnictví zakvétalo. Kdo chtěl vyniknouti a něčím se stát, potřeboval výmluvnosti. Každý státník byl i řečníkem, jako bratři Grakchové, Hortensius, Caesar, Cicero, Antonius. Nejznámější z nich je Cicero; jeho řeč se dochovalo nejvíce a vyznamenávají se krásnou a lahodnou řečí, dovednými obraty a vhodným ťukáním na cit. Cicero co sám uměl, i jiné učil. Víc o tom už se nahodilo jinde připomněti.

Jiný obor, z něhož se zachovaly zdárné spisy, jest dějepis. Ve spisech o válce s Jugurthou a spiknutí Katilinově Sallustius Krispus nakreslil jadrným slohem a slovem mohutný obraz tehdejší mravní skleslosti v Římě; že byla všeobecná poznati z toho, že sám pisatel nebyl toho prost, z čeho káře jiné. Kornelius Nepos podal životopisy mnoha slavných mužů řeckých a římských jazykem lehkým a čistým. V tomto nad něj vynikl J. Caesar svým popisem války galské a občanské.

Básnictví se nehrubě dařilo v době bouřlivé. Čestné zmínky zasluhuje jen něžný lyrik Valerius Katulus a didaktický básník Lucrecius Karus; v satirickém básnictví Gajus Lucilius a Varro. První zděné divadlo vystavil Pompejus Velký. Ale divadelní básnictví ani si nezachovalo, co mělo v dobách starších. V římském divadle opanovala hra mimus, kde se směšně líčily malicherné pošetilosti denního života; ženské úlohy hrály herečky. Byly to oplzlé frašky hrubého zrna a líbily se zvláště schátralému lidu; řeč v nich byla sprostá.

III. DOBA CÍSAŘSKÁ.

(30 př. Kr. až 476 po Kr.)

Caesar Oktavianus Augustus.

(30 př. Kr. až 14 po Kr.)

Když se Oktavian ocitl pánem říše, pánem světa, zdálo se, jakoby nevěděl jak zaříditi vládu říše. Staropoctivý válečník Agrippa radil mu nechati říši republikou a ustoupiti z veřejnosti; druhý rádce, jemný Maecenas naopak myslil, že stát může po tolika rozbrojích jen pod samovládcem okřáti, zvláště zachová-li se na oko republika, aby lid nenáhle zvykal samovládě. Zůstalo při této radě; sám Agrippa ji uznal. Oba rádcové zůstali Oktavianovi po boku a lidu se brzo počalo pod jeho vládou dařiti a líbiti. Senát i lid byl spokojen.

K návrhu Agrippově dal mu senát titul princeps, jako že přední v senatě, a od té doby měl právo první hlasovati. Po nějakém čase oznámil senatu, že se hodlá vzdáti vlády. Touto chytře vypočítanou skromností přiměl senát, že ho žádal a zapřisahal, aby neopouštěl a nezarmucoval lidu římského, načež Oktavian opět podržel vládu na 10 let. Ta hra se opakovala každých deset, později každých pět let až do jeho smrti. Pochlebníci ho nazývali Dominus — pán, on však si z chytré skromnosti poručil říkati Caesar; z toho posel název panovníka „císař“. Později ho lid povýšil nad Caesara přisoudiv mu čestný název Augustus t. j. Vznešený.

Augustus po něčem stahoval na se moc všech republikánských úřadův a hodností: jako imperator byl vůdcem vojska na suchu i na

Triumfující Oktavianus Augustus.
Socha ve vatikanském museu.

moři a rozhodoval o válce a míru; jako prokonsul byl vrchním správcem všech provincií, jako tribun lidu byl nedotknutelný a směl zrušiti každý veřejný úradek, jako censor mohl každého senatora vyloučit a jako pontifex maximus poroučel ve věcech náboženských. Později zavděčil se mu senát i titulem „otec vlasti“. Augustus se podobal ve mnohé věci Periklovi athenskému. Tvary a názvy jeho vlády zůstaly z republiky, obsah byl monarchický. Nejraději se nazýval princeps jako že první (v senátě), a odtud pochází název prvního období císařského (do konce III. století) principat. Jen názvu „diktator“ štítla se obojí strana, poněvadž upadl v nenávisť.

Senát spravoval některé provincie a tím také pokladnu říšskou a *erarium*, císař měl správu pokladny císařské čili fisku a provincií císařských. Mince ražené s jeho obrazem byly zlaté a stříbrné, senát razil měděné; „zlatý“ (*aureus*) platil asi 25 korun; měl 25 denarů nebo 100 sesterciů.

Povahy byl Augustus dobrý; všecku tvrdost a krutost, která ho nešvarnila jako triumvira, odložil jakmile neměl soupeře. Měl dar zachovávat klid a rozvahu i v bouřlivých dobách a nebezpečných okolnostech. Ducha byl jen prostředního, uměl však zužitkovati vlohy a vášně jiných. Bruta porazil Antoniem, Antonia Agrippou. Uměl skrývati své záměry; dychtě po samovládě dal se k ní prosit. I rádce si uměl obírati. Přední dva ve státní radě, zmíněný Agrippa a Maecenas vodili ho bezpečně po výšinách moci a slávy

a uměl jich býti v čas poslušen. Kdysi podpisoval v senatě rozsudky smrti a bylo jich už toli, že se jich Maecenas hrozil; nemoha k němu přistoupiti podložil mu tabulku, na níž bylo napsáno: „Ustaň, kate!“ a hned Augustus přestal.

Ať si cesty a prostředky, jimiž Augustus došel samovlády, byly jakékoli, Římané neměli příčiny litovati, že všechna moc přešla v jeho ruce. Zdálo se, že nemá jiné snahy a péče než zahojiti rány z dlouhých válek občanských a dáti své říši trvalý klid a mír, bezpečnost a právo. Obnovena úcta k zákonu, omezena svévole úřednictva v provinciích, postaráno o všechny potřeby říše a lidu. Město čítající tehdy obyvatel dva miliony, zvelebeno novými nádhernými stavbami, chrámy, paláci a lázněmi. Augustus směl říci, že zastal Řím z tihel a zanechal z mramoru. I chudině nastaveno laciných příbytků a když se jí nasbíralo v Římě více než uznával za dobré, dával proletáře rozvážeti do vzdálených provincií; obnovoval stará zbořená a vylidněná města, jako Karthago a Nový Korint, nebo zakládal nová, třeba Polu, Tergeste (Terst). Římské chudině rozdával hojně potravin a chystal hry, zápasy a štvance, aby nahrazovaly lidu bývalou činnost politickou ve sněmech a jinde na veřejnosti.

Hranice říše a pořádek v zemi chránilo vojsko 250 000 mužů. Skládalo se z 25 legií; každá měla 6000 pěších a 4 čety jízdy po 30 mužích. Na ochranu Říma byla osobní garda císařská, nazývaní praetoriani, devět kohort

po 1000 mužích. Každý schopný občan byl povinen službou vojenskou. Vojíní byli občané neb alespoň svobodníci, kteří po odvodě hned nabyli práva občanského; z rytířů, ze synů senatorských a senatorů bývali důstojníci a vůdcové. Kromě legií byli ještě auxiliaries, pomocná vojska lehké pěchoty a jízdy. U pomocných se sloužilo 25 let, začež dostal vojín občanské právo; u legie 20 let, u praetorianů čili gardy 16 let.

Doba Augustova nepostrádala ani válečné slávy, ačkoli Augustus vodil války jen kde jich nezbytně bylo potřeba. Alpské národy, kteří znepokojovali říši, podmanili pastorkové jeho Tiberius a Drusus. I část Uher připadla k říši jako provincie Pannonia, Raecie a Norikum. Dunaj se stal v těch končinách hranicí na sever. V Čechách usadili se asi r. 12 př. Kr. Markomani pod králem Marobudem, na Moravě Kvadové, oboji z kmene suevského. Starší usedlí Bojové oslabli a národnost jejich zahynula.

Do zabraných zemí posílány kolonie římské, z tohoto lidu i vojenské, v městech se zřizovaly latinské školy, vojenští veteráni tam dostávali pozemky a kraje se římanily dosti rychle. V čas míru vojsko krom svého cviku stavělo silnice, vysoušelo močály a konalo různé užitečné práce. Z vojenských kolonií vznikla města Vindobona (Víděň), Lencia (Linec), Akvinkum (Budín), Emona (Lublaň) a j. Tyto veliké úspěchy vnukly Augustovi velikou myšlenku: podmaniti germanské kmeny od Dunaje po Rýn.

Zlatý věk písemnosti.

Vladaření Augustovo jest alespoň po vnějšku vrchol moci a slávy římské. Po strastech a hrůzách občanských válek nastal trvalý mír a ve všem rozkvět. Tak bylo i ve vědách a v umění. Augustus sám jsa ducha čilého a vkusu jemného a maje nad to rádcem Maecenáše, znalce a přítele těch věcí, miloval a ctil vědy a krásnou písemnost, ba sám se zkoušel v básnictví. Co se dobrého a velikého vykonalo za jeho doby, mělo v něm ne-li svého původce, alespoň štědrého příznivce. Po jeho příkladě činili také jiní velmoži římsí a tak nastala v Římě doba jako někdy v Athenách za Perikla doba zlatá nebo po svém původci augustovská. Řecká vzdělanost pronikala Římany víc a více. Horác děl pravdu, že přemožení Řekové přemohli vítězné Římany.

I doba se k tomu hodila. Dříve se občanstvo zabývalo věcmi veřejnými, státními; za doby Augustovy vládl kníže svými úředníky a kdo měl schop a chuť, měl i kdy na čtení a psaní a zabývati se literaturou. Jen republikanská výmluvnost zanikla za dob monarchických, poněvadž jí byly ve veřejném životě podřaty kořínky.

Z prosy nejvíce pěstován dějepis. Titus Livius sepsal dějiny římské ve 142 knihách, z nich se zachovalo 35. Vypravuje obšírně a živě někdy až uchvatně, jen že nedosti rozeznává pověst od pravdy. Jiní jako Messala a Pollio popisovali dějiny své doby, ale netroufali si mluvíti tak volně jako za dob republikanských

třeba Sallust. Proto snad také Trogus Pompejus vrstevník Liviův raději se jal psát dějiny světa. Počal je od assyrského krále Nina a provedl až po svou dobu. Diodoros, Dionysios z Halikarnassu a nad jiné proslulý dějepisec a zeměznalec Strabo psali řecky, což je znamením stále trvajících vlivu vzdělanosti řecké.

Básnictví latinské mělo v době Augustově svůj zlatý věk. Virgilius složil podle vzoru Homerova velikou báseň Aeneidu, v níž vypravuje osudy Aeneovy po zkáze Troje a vede původ Juliovců, z něhož pocházel Augustus, od Jula, syna Aeneova, jak zmíněno z počátku římských dějin. Báseň, ačkoli se nevyrovnává zpěvům Homerovým, svědčí o veliké dovednosti a honosí se krásnou a zvučnou řečí. Zvláště zdařilé jsou Virgiliovy básně pastevčí (bukolika), a eklogy zemědělské (georgika). Mysl římská se v nich kochala po hrůzách válečných. Virgil byl dlouhé věky hojně čtán ve školách pohanských a zůstal oblíben i později v dobách křesťanských, kde se pohanské knihy jen opatrně mohly brát do rukou, ba Dante slavný básník katolický ve XIII. st. po Kr. učinil si ho ve své básni „Božská komedie“ průvodcem po „očistci“ a „pekle“.

Ovidius byl rodilý básník. Učil se za mlada řečnictví, ale řeči jeho bývaly hotové básně. Vše se mu pod rukou měnilo v báseň; v uhlazené formě se mu nevyrovná nikdo. Jen škoda, že ve mnoha básních odíval oplzlost pěkným a svůdným rouchem a kazil mládež. Augustus ho

vypověděl do dalekého města Tom (nyní Kys-tendže) u Černého moře a nechal ho tam přese všechny jeho žalostné listy a ponížené prosby až do smrti.

Nejznamenitější lyrik té doby Horacius byl za mlada stoupencem Brutovým. Přišel o majetek počal si básněmi hledati přízně, až se stal důvěrným přítelem Maecenovým a skrze něho Augustovým. Maecenas ho tak měl rád, že mu dal pěkný statek u Tibura, kde pak Horac ponejvíce žil a básnil. Ody skládal podle vzorů řeckých, v satirách a listech (epistolách) byl původnější. O umění básnickém napsal výborné dílko básnické. Z protivy mezi ideály mladosti a skutečností vyrostl mu satirický směr. Satira se mu zvláště dařila, kde s úsměvem na tváři mluvil pravdu někdy trpkou. Mluví tam povšechně nedotýkaje se ani osob ani zřízení státního, aby nikde nezavadil. Horac je duchaplný, ve slově prostý a obratný. Básně jeho nebyly jen umělecky smyšleny, nýbrž plynuly mu ze zkušenosti. Jest v nich mnoho vytříbené znalosti světa a lidí. Pravdivost citu, přirozenost myšlenky, ušlechtilé smýšlení a vyvýšený názor světový udržovaly ho po všechny časy v lásce vzdělaného světa. Vznešeného příznivce Augusta a dobrodince Maecenu oslavil více a trvaleji svými básněmi, než by se byli mohli proslaviti velikými bitvami.

V elegickém a milostném básnictví vynikli Tibullus a Propertius.

Pohanstvo ve stínu smrti.

Když Augustus po hrozných válkách občanských dal zavřít chrám Janův (od založení Říma teprv po třetí) na znamení trvalého míru, římská veleříše nikdy dosud nebyla na té výši moci a slávy jako tehdy. Co bylo kde na světě mocného a velkého, scházelo se v Římě a bohatství se tam stékalo ze všech končin. I římsko-pohanský duch rozkvetl tehdy a vydal nejkrásnější plody vědecké a umělecké. Než všechna ta krása byla jako v Řecku za časů Periklových jen na oko, jen jako pozlátko zvenčí; v nitru hlodal a kálil červ nevěry a nepravosti.

Več mohl ještě Říman věřit? Kolem sebe měl sice zástupy bohův, bohyň, bůžků a bytostí posháněných ze všeho světa, ale nebyli ani svatí ani spravedliví. Jakou úctu měl k nim, když jim připisoval horší náruživosti a neřesti než měl sám! Jak je mohl vzývat o pomoc, když jim bylo rozkoší hubit a ničit, a sám Jupiter byl podroben tajemnému, neodvratnému a neuprosnému osudu. Jaký byl zmatek pojmů o mravnosti poznati z toho, že skoro každá neřest měla svého boha, svou bohyni, a lidé se domnívali, že konajíce tu neřest uctívají božskou bytost.

Milovati bližního pohan neuměl, ani mu nenapadlo. Ve všem vládlo kruté sobectví. Kdo byl jiné vlasti, byl barbarem, rodilým nepřitelem; odtud ta ukrutnost ve válce. Nemocných a raněných nikdo neošetřoval; o chudínu se nikdo nestaral. A což to otroctví! V Římě bylo otroctva skoro polovic všeho obyvatelstva, po venkově

třetina. V otroku nikdo neviděl bratra. Některý Říman jich měl na 20 000 a mohl s nimi nakládati jak se mu kdy zlíbilo. Nelidský byl též osud gladiatorů, kteří druh druhu zabíjeli, aby se ukrutné panstvo a zdivočelá luza měli nač dívati.

Byli sice v pohanství moudří mužové, kteří se snažili poučovati a polepšovati, ale sami tápali ve tmách. Pohanství vynalezl nesčetné soustavy náboženské, ale žádná nedávala rozumu lidskému ani dosti světla ani srdci dosti tepla a klidu. Bludné cesty byly skoro všechny schozeny; plnou pravdu nalézt nepoštětilo se nikomu. Apoštol Pavel uviděl na náměstí v Athenách na oltáři nápis: „Neznámému bohu.“ V těch slovech viděti všecku zapadlost pohanství, ale také živou jeho touhu po pravdě. Nejšlechetnější mužové všech časů neviděli si východu z domněnek a pochyb; při tom není vyloučeno, že jdouce po hlase přirozeného rozumu a svědomí byli Bohem osvícováni. Možná, že někteří z nich jako Platon poznali písma židovská. I čistě přirozených ctností jako Aristidova spravedlnost, Regulova věrnost bylo pořádku. U přemnohých i přirozený zákon mravnosti byl zahlušen přílišnými neřestmi.

Pohanství samo sebou se blížilo zkáze. Marně se snažil Augustus voditi lid do opuštěných chrámů, obětovati na rozpadlých oltářích a brániti mravnímu rozkladu. Moc jeho dosahovala jen na člověka zvenku; v nitru naň neměla moci. Náboženství se ještě kazilo cizími živly hlavně z východu a pořád více se podkládalo a

hovělo nízkým vášním; jevilo se to hlavně necudnými obřady a průvody o slavnostech bohův a bohyň. Filosofie byla chabá a chybná, nemohla ukázati člověku pravou cestu; i tehdejší moderní filosofie stoická, jež poroučela žítí dle přírody, konečně vrcholila větou, že moudrému všechno, i nepravost je dovolena. Zádumčivá omrzlost života a sebevraždy se zmáhaly. S druhé strany zase ten pohanský strach ze smrti. Pohané dychtivě se chytali cizích mystérií a očištných obřadův, aby ukonejšili svědomí, ale pokaždé poznali, že se opět klamali. Když nestačila víra, pomáhali si pověrami. Z Chaldeje, Persie a z Egypta se hrnuli do Říma různí hadači a kouzelníci.

Do této temné propasti bludu a zoufalosti třeptila hvězda naděje. U národa židovského byla pevná naděje ve spasitele, založená na Božím slibu, oživovaná a pěstěná řadou proroků. Zraky všeho světa se obracely k Palestině. I k pohanům pronikla zvěst o příštím zakladateli nové šťastné doby. Cicero připomíná starých proctvů, že přijde král, jemuž každý se má pokoriti, kdo chce býti zachráněn, a táže se sám sebe, kdo a kdy že to bude? Básník Virgilius popisuje tu dobu skoro jako prorok Isaiáš; že se narodí tajemné dítě, syn boží, jenž obnoví všecko stvoření, zabije hada a smaže vinu; že se vrátí mír všemu světu. Pozdější pohanští historikové Tacitus a Suetonius ukazují přímo na Judeu, odkud že podle svatých písem přijdou mužové a založí novou vládu světovou.

Světlo světa.

Plnost času přišla. Poslední „břímě slova Hospodinova“ dostal prorok Malachiáš (400 př. Kr.); slíbil lidu: „Aj přichází“, ale zvěstuje též: „Nemám zaslíbení ve vás.“ Židé zachovali ještě víru v jednoho pravého Boha, však i ten kořen již podrývaly u vrtkavého lidu sekty farisejská a sadducejská. Fariseové byli horliví starověrci, jen že konali vše povrchně a lico-měrně; držíce se litery spustili se ducha zákona. Sadduceové se blížili nevěře chtějíce víru svou přispůsobiti pohanské filosofii. O tehdejší mravnosti napsal židovský dějepisec, že Jerusalema jest horší než Sodoma. Posléze i to se splnilo, že odňato žezlo od Judy: Herodes, Antipatrův syn a idumejský cizinec dal odpravit posledního Makkabejce a byl králem, vlastně místodržitelem římským.

Plnost času přišla. Ona zaslíbená: „Nepřátelství položím mezi tebou a ženou; ona potře hlavu tvou“ již dorůstala v Nazaretě. Starodávná otázka prorocká: „Kdož jest ta, jež kráčí jako dennice vycházející, krásná jako měsíc, vyvolená jako slunce, hrozná jako vojenský šik spořádaný?“ došla své odpovědi, když anděl Gabriel zvěstoval od Boha panně nazaretské nikdy co svět světem stojí neslyšený pozdrav: „Zdravas Maria, milosti plná, Pán s tebou, požehnaná ty mezi ženami.“

Stalo pak se v těch dnech, že vyšlo vyrčení od císaře Augusta, aby popsán byl všecken svět. Vstoupil pak i Josef z Nazareta do města Davidova, které slove Betlém, aby se přiznal s Marií, za-

snoubenou sobě manželkou. Stalo se pak, když tam byli, že se naplnili dnové, aby porodila.

I narodil se v Betlémě ve chlévě **Ježíš Kristus**, syn Boží, z Marie panny, z rodu Davidova. Tato udalost na pohled nepatrná, měla ve svých následcích nezměrný a světodějný význam. Syn Boží nebeským učením osvětlil zatemnělý rozum lidský, příkladem ukázal cestu, umučením otevřel brány nebes. Všecko při něm bylo velebné, svaté, božské: učení i život.

Božská síla prostého a šlechetného učení se ukazovala: bylo svěřeno dvanácti apoštolům, ponějvíce prostým neučeným rybářům, protivilo se náklonnostem a vášním lidským, potírali je židovští zákonníci, řečtí filosofové a světovládní Římané, a ono si razilo cestu

Ježíš Kristus.

Z katakomb u sv. Kallista; z doby Hadrianovy.

a vítězilo, až obnovilo tvář země a způsobilo za málo věkův obrat všech poměrů společenských, jakého doposud neviděl svět. Církev Kristova, zbudovaná na skále Petrově, stála od svého založení pevně a vítězně v bouřích světa.

Ježíš Kristus narodil se v 30. roce císařování Augustova, za Heroda krále. Císař Augustus žil pak ještě 14 let po narození Páně. Do časův Augustova nástupce císaře Tiberia připadá smírná oběť Kristova na dřevě kříže, jeho z mrtvých vstání, na nebe vstoupení, seslání Ducha sv. a počátky církve.

Augustova další vláda a smrt.

Doba Augustova byla dobou pokoje a míru, ale nebyla docela bez válečného hluku, více na obranu než na výboj, jak už výše pověděno. Po chrabrém Drusovi vítězil zase Istivý Tiberius v německých zemích na pravém břehu Rýna. Ale zpupný místodržitel těch krajů Publius Kvinktilius Varus byl příčinou, že se německé kmeny zbouřily a pod cheruským knížetem Arminiem porazili r. 9 po Kr. v nešťastné bitvě v Teutoburském lese Římany pod vůdcem Varem tak docela, že císař Augustus tluka hlavou o zeď volával: „Vare, Vare, vrať mi mé legie!“

Jako ve veřejném životě tak ani v domácnosti nebyl císař Augustus dokonale šťasten. Z jeho tváře vanul tichý zamklý zármutek. Neměl syna, jemuž by všecku svou moc a slávu zanechal. Otázka, kdo bude jeho nástupcem způsobila mu mnoho trudu. Ze tří manželek měl jen s druhou, jménem Skribonií, dceru Julii. Proto záhy obě první zapudiv pojal třetí, Livií za manželku, odňav jí muži jejímu Tiberiu Klaudiu Neronovi. Livia již měla z prvního manželství syny Tiberia a Drusa. Tak Augustus dostal dva pastorky, ale syna přece ne.

Livia byla paní sličná a duchaplná a v obcování zachovala vždy důstojnou laskavost. To se líbilo Augustovi, neboť tehdejší paní římské nebývaly takové, a on přece chtěl, aby jeho domácnost byla vzorem ostatních. Ale paní Livia byla potají nesrdečná a potměšilá, pravá Klau-

diovna. Nemajíc dětí krom jmenovaných synů byla by jim ráda po Augustovi zajistila vládu. Augustus překazil jí záměr; dospělou dceru svou Julii provdal za mladého šlechtného Marcella, syna sestry své, oné Oktavie, s níž Antonius zacházel tak nerudně. Marcellus byl oblíben u Augusta i po všem Římě a všecko v něm vidělo budoucího vládce; měl k tomu i mnohem více práva než Tiberius. Tu Livia počala krutě prováděti své záměry. Marcellus záhy zemřel a nikdo nepomýšlel, že snad byl otráven z návodu Liviina. Ani po Marcellově smrti nenaklonil se Augustus staršímu pastorku Tiberiovi a měl raději Drusa. To matku Livii mrzelo.

Livii se ještě jednou záměry zabortily. Augustus dal ovdovělou dceru svou Julii za manželku Agrippovi, svému zasloužilému vojevůdci. Synáčky dva z toho manželství, Gaja a Lucia měl Augustus velmi rád a ukázal je senatu jako své nástupce. Po nějakém čase umřel Drusus ve vojenském táboře u Mohuče, a po smrti starého Agrippy skončili také synové jeho Gajus v Asii a Lucius v Gallii za pomoci lékařské, dle všeho zase z návodu Liviina.

Livia i to provedla, že Tiberius zapudil milou manželku Agrippinu, dceru výše jmenovaného vojvody Agrippy, a přinutila ovdovělou Julii, dceru Augustovu s Tiberiem k manželství, jež mohlo býti jen nešťastné. Augustus churavěl a povoloval. Uslyšev pak o prostopášném životě dceřině poslal ji do vyhnanství na ostrov Pandatarii u Gaety. „Dal Bůh, volával, abych se

nebyl stal otcem!“ Pak již Augustus adoptoval Tiberia, ale přinutil ho, že hned adoptoval Germanika, nadějného syna po bratru Drusovi, aby aspoň po Tiberiu měla říše dobrého panovníka.

Augustus, churavý stařec sedmdesáti šesti let hledal si úlevy v mírném podnebí Kampanie, ale že mu tam přituzilo, vrátil se; v Nole zemřel r. 14 po Kr. ve 44. roce své vlády. Umíraje tázal se přátel, dobře-li hrál svou úlohu, a když ti že ano, pravil: „Tleskejte, přátelé.“ Tiberius hned uháněl do Říma, vojsko jej prohlásilo imperatorem a senát mu holdoval. Mrtvola císařova byla po slavném průvodě v Římě spalena, popel uložen v mausoleu. Po apotheose mu jako bohu vystavěn chrám a v něm Livia s Tiberiem konali kněžské služby.

Klaudiovci na trůně.

Tiberius.

(14—37 po Kr.)

Tiberius pocházel z hrdého a tvrdého rodu Klaudiovců; císař Augustus pojal jeho matku Livii za manželku a tak se Tiberius po mnoha krvavých úkladech matčiných stal císařem, když už mu bylo na 55. rok. Nechal se také prosit od senátu, by vládu přijal. Byl pravý syn své matky a krvavě úkladný jak ona. Germanikus, syn po nebožtíku Drusovi, statně si vedl jako vojevůdce proti Němcům. Závidě mu té slávy povolal ho nedůvěřivý Tiberius. Ve slavném triumfě Germanikově šla také manželka Armi-

niova Thusnelda s třiletým synkem Tumulikem. Potom Tiberius poslal Germanika do krajů východních dav mu za průvod nepřátelského Pisona. Germanikus za nedlouho zemřel a opět se říkalo že jedem. Umfraje prosil prý, aby přátelé pomstili jeho předčasnou smrt.

Klaudius a manželka
Agrippina ml.

Tiberius a vzadu matka
Livia.

Do kamene rytá práce antická, nyní v císařské klenotnici ve Vídni.

Tiberius odňal národnímu shromáždění právo jmenovati úředníky a přenesl je na senát, ale že senát měl sám úplně v moci, zasadil zdánlivě republice značnou ránu. Vida nespokojenost v lidu, svolal si praetorské kohorty a utábořil je za branami města, aby je měl po ruce. Jak už jeho

předchůdcové, i on bral vojny z cizích národů. Podle všech zpráv byla posádka jerusalemská za časů Pilátových německá. Němci tedy spolupůsobili při umučení a ukřižování Krista Pána, píše W. K. Reischl, universitní profesor mnichovský. Počaly žaloby pro urážku veličenstva; pro nepatrnou příčinu bylo mnoho lidí zbaveno statku, ztrestáno vyhnanstvím a smrtí. Dobře však měl, že bedlivě dohlédal na správu provincií a přísně trestal přehmaty; finance státní byly za jeho doby v pořádku.

Podivuhodno zůstane, že Aelius Sejanus, syn rytířův, nabyl nad ponurým a nedověřným Tiberiem veliké moci. Za nedlouho se stal velitelem císařské gardy a byl první osoba po císaři. Tajně však bažil po trůně. Drusa, syna a nástupce Tiberiova odstranil nenáhlým jedem a provedl, že Agrippina, vdova po Germanikovi byla vypuzena na ostrov Pandatarii a syn její Nero na ostrov Ponciu, odkud se ani syn ani matka nevrátili. Ba Sejan i Tiberia přiměl odstěhovati se na osamělý ostrov kaprejský (Kapri) v zálivu neapolském. Když už se Tiberiovi rozbřeslo, kam táhne Sejan, psával mu ještě přátelsky a ukolébav ho v jistotu poslal senatu tajný rozkaz zatknouti ho. Senát poslechl a dal v žaláři zardousiti muže, před nímž se do nedávna všecko třáslo.

Tiberia na stará léta tryznilo svědomí. Onemocněl cestou do Říma v Misenu a lékař mu dával jen dva dni. Tiberius ležel ve mdlobách a vůdce praetorianů Makro mysle, že již umřel,

prohlásil jeho nástupcem Kaligulu; když se Tiberius probral, naházel prý naň peřin až se zadusil.

Kaligula.

(37—41 po Kr.)

Po Tiberiově smrti byl císařem Caesar Germanikus Kaligula, syn šlechtného a několikrát už zpomenutého Germanika. Když měl dvě léta, odešla s ním matka za otcem do Germanie; tam vyrostl v táboře vojenském. Matka ho šatila po legionářsku a vojáci mu žertovně říkali po jeho malinkých botičkách kaligula, jako že stěvíček, botek. To jméno mu pak zůstalo.

Otec jeho byl ještě všude v dobré paměti a lid i v syna kladl velké naděje, že si oddychne po ukrutnostech Tiberiových. A věru, prvních osm měsíců nebylo lepšího panovníka nad Kaligulu. Zakázal trestati pro urážku veličenstva, povolil psancům návrat do vlasti, zmírnil daně a strojil lidu nákladné hry. Ale po těžké nemoci a snad i následkem svého vychování ve vojenském táboře změnil se v krvelačného tyрана. Státní poklad nastřádaný za Tiberia promarnil za krátko nákladnými hrami, nesmyslnými dary a hlavně prostopášným životem. Pak ukládal neslýchané poplatky a obnovil nebezpečné soudy pro velezradu, aby zabral statky odsouzců. Tehda bylo nebezpečno býti bohatým. Obědvaje díval se, jak žalovaní byli mučeni a odpravováni. Říkal, že by rád, aby římský lid měl jednu hlavu, aby jej mohl jednou ranou stíti. Miláčkem jeho

byl kůň incitatus = rychlý, jenž někdy jídal u tabule císařovy ze zlatého žlebu. Kaligula chtěl býti bohem; vystupoval jako Mars, Apollo, Jupiter ba i Venus; dal si vystavěti chrám, u něhož byl kůň incitatus knězem; pak ho jmenoval i konsulem. Při tom byl tak bázliv, že v boušku zalézal pod postel. Vypravil se s vojskem do Němec, pak do Britanie a vrátil se s nepořizenou. Střeštěné řádění skončil vůdce osobní stráže s několika jinými úkladnou vraždou r. 41.

Klaudius. — Sv. Petr v Římě.

(41—54 po Kr.)

Praetoriani uprázdnivše trůn sobili si také právo dosaditi naň nového císaře. Proto rychle, než by je senát předešel, vyhlídli Klaudia, letitého strýce Kaligulova za císaře. Ten slíbil každému praetorianovi značnou odměnu a oni ho radostí nosili po kasárnách a po náměstí všude ho pozdravujíce jakožto Caesara Augusta.

Klaudius se rád obíral knihami, ale byl velmi slabého ducha. Splnilo se na něm přísloví: posad' blázna vysoko, bude nohama klátit; postával nohy napříč, ústa otevřená a všemu se náramně smával. Z počátku vlády si počíнал mírně. Založil přístav na pravém břehu Tiberu a vystavěl dva velké vodovody (Aqua Claudia a Anio novus), jimiž se hnala pramenitá voda do vyšších poloh města. Brzy však císař ochabl, zvláště když ho počala ovládati zvrhlá manželka Messalina, žena nestoudná a ukrutná. Když se tak zapomněla, že se veřejně sezdala s jiným

a smýšlela císaři o život, dal císařský důvěrník Narcissus podepsat císaři rozkaz, že Messalina má být zavražděna. Císař nedbaje co píše podepsal a Narcissus pospíchal splnit rozkaz. Krátce potom se tázal po císařovně. Uslyšev o její smrti ani se nezarmoutil ani nezaradoval a jal se hodovati jako jindy.

Když ho před zápasem pozdravili gladiatoři: „Ave Caesar, morituri te salutant“ = zdrav buď, císaři, synové smrti tě zdraví, odpověděl jim ze své prohlouplé rozprávnosti: „Avete et vos“ -- i vy buďte zdraví. Z toho soudíce oni, že jest jim darován život, nechtěli zápasiti; byli však donuceni.

Tak neblahá vláda byla jen na Římě a po blízkém okolí; dál od Říma a v provinciích byli rozšafní místodržitelé a vedli si dobře. Na severu přibýlo říše proti Němcům a na východě nad Eufratem proti Partům; na jihu stala se Mauretanie po dvouleté válce provincií římskou a v Britannii podrobena jižní polovice; sám císař se účastnil nějaký čas té výpravy.

Po Messalině dal císaři Klaudioví velmožný důvěrník jeho Pallas za manželku než jeho Agrippinu, dceru Germanikovu. Právo sice zakazovalo sňatek osob tak příbuzných, ale Pallas nedbal zákona. Agrippina byla spanilá a chytrá, ale ještě horší než Messalina. Opět nastalo vraždění, jen že ne veřejně a násilně jak za Tiberia a Kaligule, nýbrž tajně, najatou dýkou a jedem. Agrippina přivedla si z prvního manželství syna Nerona, jemuž chtěla dohoditi vládu po Klau-

diovi. Slaboch Klaudius přijal jej za svého, ale když pak se obracel přec jen ke svému vlastnímu synu Britannikovi a Narcissus opět nabýval moci, Agrippina bojíc se, aby se jí nestalo jak Messalině, dala Klaudiovi s houbami jedu, a když neúčinkoval dosti rychle, pomohl lékař Xenofon silnějším jedem. Agrippina pak podplatila praetoriány a tak syn její Nero povolán císařem.

Roku 42 přišel sv. Petr apoštol do Říma a založil tam obec křesťanskou. Z malých a slabých počátků zmáhala se církev římská. Jako hvězdy na temné obloze tak pozírali křesťané jasným okem k nebesům z obecné pobloudilosti a mravní zkázy; a přibývalo těch hvězd, neboť šlechetnější pohané vidouce jejich bezúhonnost přidávali se k nim. Podobno bylo království nebeské kvasu; pronikalo vrstvu za vrstvou.

Křesťanství se rozmáhalo. — Vynikající obce křesťanské a církve apoštolské byly v Římě, v Jerusalemě, Antiochii, Alexandrii, v Efesu a Korintě. Hlavou jejich byla církev Petrova, římská. A byla vždy za ni uznávána. Hned v prvním století, když vzniklo hnutí v církvi korintské, nehledali rady a rozhodnutí u apoštola sv. Jana, jenž byl tehda ještě na živě, nýbrž se obrátili ku Klementu, třetímu nástupci sv. Petra, do dalekého Říma.

Nero.

(54—68 po Kr.)

Nero měl 17 let, když se stal císařem. Dva přední mužové pečovali o jeho vychování; Burrus

jej učil vědomostem válečným a státním, slavný filosof Seneka ve vědách a ve filosofii. Ti mu zůstali po boku i když se stal císařem, a tak počátek jeho vlády byl dobrý a šťastný. Když měl poprvé podepsati rozsudek smrti zasteskl prý si: „Kéž bych se nebyl naučil psáti!“ Liboval si v zábavách dosti neslušných, avšak vedle toho se zkoušel i v básnictví a ve hře na loutnu. Nero byl tehdy ještě jako na rozcestí; záviselo na okolnostech, kterou cestou se dá, dobrou-li či zlou.

Vlastní jeho matka byla příčinou, že záhy zvolil cestu zlou. Chtěla vládnouti a když jí bránil, hrozila že místo něho dosadí odstrčeného Britannika. Nero s ďábelskou chytrostí sestrojil úklady nenápadně utopiti matku, a když se to nezdařilo, dal ji v posteli probodnouti. Nevlastnímu bratru

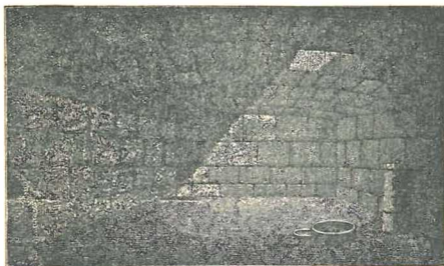

Nero císař.
Obraz na penzi.

Britannikovi dal u tabule podati pohár jedu a zapudiv první manželku Oktavii, dceru Klaudiovu a Messalininu, oženil se s ničemnou Poppaeou Sabinou, která se i v krvelačnosti podobala Messalině a Agrippině. Když takoví dva seděli na císařském trůně, nemělo zuření jejich konce kraje. I na vychovatele došlo: Burrus padl úkladně, starý Seneka směl si sám zvoliti smrt; dal si v lázni zotvřítí žíly.

Když se Nero pořád více nepřátelil se senatem,

dal za sebe vládnouti praefektu osobní strážě Tigellinovi, muži lakomému, zbabělému a venkoncem zlotřilému; Nero zatím jen básnil, zpíval a liboval si v různém sportě. Vystupoval veřejně jako herec a tanečník a rád se chlubil svým zpěvem; když pochlebnci stojíce před palácem žadonili, by jim popřál zaslechnouti jeho prý božský hlas, vycházel a zazpíval jim. Dával do lidu házeti kuličky a kdo ji uchytíl,

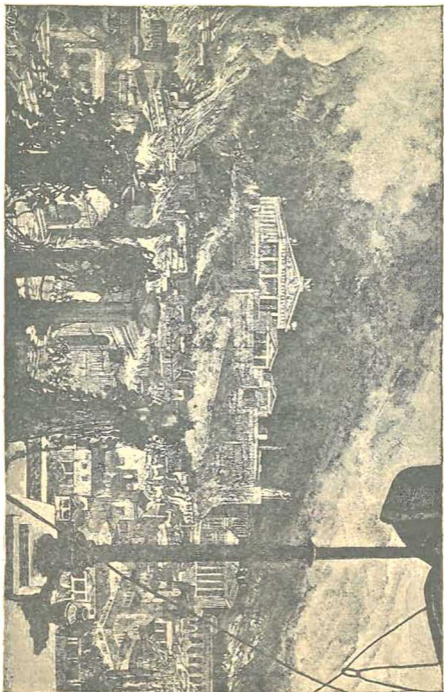
Žalát mamertinský.

dostal co na ní bylo napsáno: částku peněz nebo dům, statek a cokoli jiného. Rád cestoval s manželkou po říši a všude zanechávali stopy a památky svých zločinů.

Roku 64 vyšel v Římě požár a devět dní hořelo město. Hádalo se, že Nero jej založil, aby prý viděl, jak hořela Troja. Vina se sváděla na nenáviděné křesťany, kteří se již zmáhali v Římě a byli už i v družině Neronově. Byli jímáni a

krutě mučení. Zvláště známy jsou „živé pochodně Neronovy“ jak je s dojemnou pravdivostí zobrazil polský malíř Siemiradski. Křesťané byli zašiti do měchů vycpaných koudelí a politých smolou, pak na žerdích vsázeni v řadách do země a shora zapálení, aby jako pochodně svítili při nočních zápasech. Jiní jinak bolestně zmírali. To bylo první pronásledování křesťanů. Tenkrát umučeni také sv. apoštolé Petr a Pavel. Petr byl po desítiměsíčním vězení v žaláři mamertinském ukřižován 29. června r. 67 na pahorku vatikanském; nyní jest na tom místě velechrám svatopeterský. Toho dne byl také sv. Pavel v Římě štat; na místě jeho mučnické smrti vystavěn chrám svatopavelský, jeden ze sedmi hlavních chrámů římských. Těla obou sv. apoštolů odpočívají v kapli pod chrámem sv. Petra.

Nero po velkém požáru zveleboval Řím stavbami nádhernými a v pravidelných polohách. Sám sobě vystavěl skvostný a velmi rozsáhlý palác „zlatý dům“ se sloupením a budovami jako město, se sady a vinohrady, s polem a lukami, s jezerem jako moře a v oborách zvěř plachá i dravá. Hodovní síně měly tabulkovaný strop ze sloně; tabulky se mohly odsunouti a na hodovníky padaly růže a přely voňavky. Nejskvostnější síň se otáčela ve dne v noci. Nero prý řekl: „Nyní má člověk aspoň kde bývat.“ Římané se trpce vysmívali, že časem bude z celého Říma jediný dům, císařský palác, a Římané aby se odstěhovali do Vej; však ani tam

Požár Říma za Nerona.

že nejsou jisti, nepřipadnou-li Veje k tomu domu. Náklad na vše vydíral daněmi a jinak nepoctivě a krutě. Zhostiv se manželky Sabiny odebral se do Řecka účastnit se zápasů. Vypadl z vozu, ale plaziví Řekové zatajivše smích dali mu ve všem první ceny. Tam doslechl o veliké zpoufe židovské a poslal vojvodu Flavia Vespasiana ji skrotit.

Nespokojenosti všude přibývalo zejména od požáru římského. V Římě nastal hlad a nikdo z mocných nepomýšlel na pomoc. Když dojela do přístavu loď z Egypta, všecko mysliło že veze obilí, a ona dovezla nilský písek pro zápasy gladiatorské. Po tolika zkušenostech s nehodnými císaři pomýšlelo se v Římě obnoviti republiku; úkladné útoky na Nerona byly zmařeny — tu donikla do Říma zpráva, že španělské legie prohlásily svého vůdce Galbu imperatorem. Galba táhl na Řím, všecko se třáslo, senat se přidal k němu. Nero utekl na statek svého propuštěnce a když i tam ho našli pochopové, dal se otrokovi probodnouti. Nero byl poslední z rodu Julio-Klaudiova, z přibuzenstva Caesarova.

Galba, Otho, Vitellius

(68—69 po Kr.)

Když vojsko dosazovalo císaře, kdož pak směl ještě vojsku poroučeti, a co jest po vojsku bez poslušnosti? Galba měl 72 léta, když se stal císařem. Chtěl obnoviti vojenskou kázeň; přísnost a šetrnost nezjednaly mu náklonnosti ani u vojska ani v Římě. Mladý Piso stal se mu

pomocníkem ve vládě, však ani ne za rok zavražděn Galba od praetorianův a císařem vyhlášen Otho, bývalý manžel pověstné Poppaey Sabiny. Úplatkem získané legie římské zvolily si ho císařem. Že však jiné legie přebývajících v Germanii nad Rýnem chtěly za imperatora svého vůdce Vitellia, došlo mezi oběma soky k bitvě u Bedriaka nedaleko Kremony. Otho byv opuštěn a poražen usmrtil se.

Vitellius stal se císařem. Byl to největší břichopásek a jedlík, který kdy seděl na trůně. Denně konal tři čtyry velké hostiny. Když už nemohl, pomáhal si, aby zase mohl. Bohatí Římané byli velcí labužníci, Vitellius byl nade všecky. Zvával se také k jiným na hostiny; každá pak nejméně stála 100 000 korun. Byl však i krve a peněz lačný; na bojišti kdysi prohodil: „zabitý nepřítel voní dobře, ještě lépe zabitý občan.“

Tito tři císařové poseděvše na trůně jen kratinko, mihli se v dějinách jen jako stíny.

Jako germanské Vitellia, tak syrské legie vyhlásily chrabrého vůdce svého Tita Flavia Vespasiana imperatorem, právě když obléhal Jerusalema. Zanechav tam tedy syna svého Tita s částí vojska Vespasian s ostatním ubíral se do Itálie, kde zatím Antonius Primus porazil Vitelliany u Kremony, dobyl Říma a v paláci chyceného Vitellia dal vláčetí ulicemi města a hoditi do Tibery.

Vespasianem a jeho synem a nástupcem Titem zasvitlo jasněji na trůně císařském.

Císařové Flaviovcí.

(69—96 po Kr.)

Vespasian.

(69—79 po Kr.)

Vespasian, muž z lidu, zvykl si od mlada u vojska přesně plnit povinnosti. To pak činil i jako císař. Potlačiv na severu zpouř batavskou a dobyt Jerusalema dal zavřít chrám Janův, poprvé od časů Augustových, a snažil se s pomocí syna Tita blažiti

říši trvalým mírem a blahodárnými zákony. Obnovil kázeň vojenskou, naplnil státní pokladnu, vrátil senatu více moci, podporoval vědy a umění, založil veřejnou knihovnu a ustanovil chudým senatorům a učitelům řečnictví platy. Jako císař počínal si Ve-

spasian vážně a důstojně, v soukromém životě byl přátelský a vlídný. Žil skrovně jako římský patricij; každý občan směl k němu beze vší obřadnosti, ba zámožnější konajíce po tehdejších zvyku návštěvu ráno zastihli ho ještě na posteli.

Ze staveb jeho jest nejslavnější kolosseum, ohromné, obdélně okrouhlé divadlo pod širým nebem, 188 m dlouhé, 155 široké a 50 m vysoké, trojpatrové, každé patro s 80 oblouky, uvnitř i z venku mramorem vykládané; směstnalo se

Vespasianus.

Mincovní obraz.

v něm 40—50 000 lidí. Začali je stavěti po válce židovské; 30 000 lidí denně pracovalo, a stavba trvala osm let. Teprve syn jeho Titus ji dokončil a r. 80 se v něm poprvé hrálo. Mohutným zříceninám podnes se diví svět. Vystavěl také mnoho domů, které ještě z časů Neronových

Vespasian.

Antické mramorové poprsí v říšské.

nepovstaly z rumu, a opravil Kapitolium, porouchaný při dobývání Říma. Když mu mechanik nabízel nový stroj, jak by se za málo peněz mohly dovážeti veliké sloupy na Kapitolium, obdařil ho Vespasian hojně a vymluvil se mu, aby odpustil, ale že by rád popřál lidu výděleku. Umřel r. 79 maje let 71.

Zkáza Jerusalema.

(70 po Kr.)

Když r. 44 císař Klaudius učinil z Judeje římskou provincií, snášeli Židé, cítíce se národem vyvoleným, tuhou nadvládu římskou velmi neradi; nade vchodem do chrámu skvěl se jim na pohoršení zlatý orl římský a daň vymáhána tak krutě, že nájemci daně a celníci byli u veliké nenávisti. Židé se jítřili, odcházeli do pouště a skrývajíce se po slujích vedli drobnou válku loupežnickou. Za Nerona vypukla zpoura, neboť se našel svůdce, jenž se vydával za messiáše a sliboval, že je osvobodí ze jha římského. Válka již trvala nějakou dobu, když Vespasian jmenován vrchním velitelem v Judeji. Židé se mu všude bránili urputně. Šest neděl proleželo vojsko před pevností Jotapatou než jí dobylo; 40 000 Židů tam zabito, 1200 zajato; čtyřicet uprchlo do jeskyně a když je tam oblehlo oddělení vojska, zabili se sami až na dva; z těch dvou byl jeden spisovatel Josefus, jenž po řecku napsal dějiny té války a svého národa vůbec. Přiveden byv k Vespasianovi naklonil si ho proroctvím, že bude císařem. Vespasian mu vykázal roční plat a velký statek v Judeji, načež on přijal ke cti ochrancově jméno Flavius.

V Jerusalemě zatím dostala se na vrch strana zelotů, horlitelů pro zákon Boží, aby „jediný Bůh byl vládcem Judy.“ Zeloté zuřili proti straně mírných jako nejkřutější nepřítel. Popravy dály se v noci a nikdo si netroufal oplakávati příbuzné ani pochovávatí jejich mrtvol. Na

nešťastný Jerusalem přišla ohavnost spuštění. Vida to Vespasian odkládal s útokem a když důstojníci radili uhodit na město, pravil, že chytrost káže nechati nepřitele až se sám rozsápe.

Když se Vespasian stal císařem, syn jeho Titus přitáhl r. 70 s vojskem k Jerusalemu. Město mělo hojnost zásob i vody, Římané velmi strádali žízní. Ale město majíc jindy stovdvačet tisíc obyvatel, přechovávalo nyní dle Tacita šest set tisíc, Josefus Flavius počítá zahynulých ve válce ještě o půl milionu více. Římského vojska bylo 80 000; kolik bylo vojska židovského neví se, však jisto jest, kdo byl schopen, že se bránil zoufale pod heslem: svobodu nebo smrt. Kde se Římané ukázali blíže města, vypadali Židé na ně jako tygři. Jednou sám Titus stěžl se zachránit svou duchapřítomností a rychlostí koně. I pod zemí se bojovalo v průkopech.

Po strašném boji dobyl Titus předměstí; Židé couvli do hradu Antonie. Titus marně sliboval milost, aby se vzdali. Když pak Židé zapálili Římanům oblehací stroje, sami si zpečetili záhubu, neboť Římané za tři dni obehnali město zdí, aby se odnikud nemohlo nic potravy dodati. V městě se zmohl hlad a mor a čirá zoufalost. Na sta mrtvol vyhazováno z města. V chrámě se obětovalo a kněz ohlašoval začátek a konec sabbatu jako jindy. S ohrady města bylo viděti tábor nepřátelského vojska a na postrach ukřižované Židy. Mnozí se hrůzou zbláznili vidouce co jich čeká. Jedné noci když strážě usnuly, padla tvrz Antonia a s ní dolní město

do rukou římských. Už zbýval Židům jen hrad Sion a hora chrámová.

Zkáza se blížila pořád strašněji. Dlouhým a krutým bojem dobyto vnější zdi chrámové. Vojín římský postaviv se jinému na ramena hodil zlatým oknem hořící pochodeň do přístavku chrámového, suché dřevo cedrové hned chytlo a za nedlouho valily se plameny po všem chrámě. Požár praskotal a hučel, dobyvatelé jásavě útočili, umírající stonali a kněží hořekující zpívali úmrtní zpěvy nebo proklínali Římany. Podle Josefa Flavia chtěl Titus zachrániti chrám, ale rozkaz jeho prý zanikl ve hrozném hluku; spíše jest pravda, jak píše Tacitus, že bylo usneseno ve válečné radě zničiti chrám, aby se Židům zasadila rána do samého srdce.

Titus.

Titus opět marně nabízel milost. Boj počal znova; 22. den po požáru chrámu prolomili Římané hradbu svatého města a průlom den co den se šířil. Obhájcové umdlévali; něco se jich poskrývalo v průkopech a vodovodech. Co nepadlo mečem zahynulo plamenem. Když Titus kročil do města divil se pevným zdem a hradbám, a že bůh sám jim pomohl dobytí města. Švarní jinochové byli vybráni na triumf, mnoho zajatých ukřižováno, dravé zvíře předhozeno, mnoho pohynulo hladem nuceně i dobrovolně.

Skořistěno toli zlata, že v Syrii padlo v ceně na polovici. Všecky statky zemské prodány a daň odváděnou dosud chrámu platili pak Jovovi kapitolskému. Židé vypadli z řady národů s pevným jednotným sídlem.

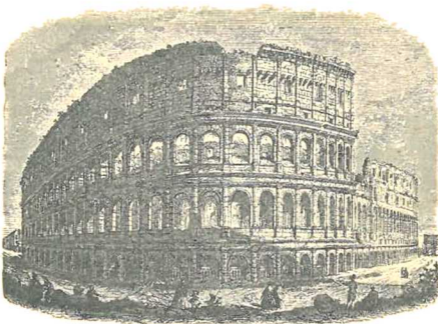
Výjev z války židovské na vítězném oblouku Titově.

Titus.

(79—84 po Kr.)

Po dobytí Jerusalema konal Titus slavný triumf. Na památku byla mu postavena mramorová vítězná brána, jež podnes stojí a zobrazení jsou na ní vojínové nesoucí židovské náčiní, oltář na zápalné oběti a zlatý sedmiramenný svícen. Otec Vespasian ho pak přijal za spoluvladaře. S jedné strany se proslýchalo o jeho

přísnosti a lakotě a v Římě si liboval v prostopáše zhyralosti; z toho se mysliło, že se vrátí doba Kaligulova a Neronova. Ale sklamali se, kdo tak soudili. Stav se Titus po smrti otcově císařem vypudil z Říma druhy své zhyralosti a propustil milostnici Bereniku, královskou dceru židovskou, která se již považovala za budoucí

Flaviův amfiteatr čili Kolosseum.

Počal Vespasian, dostavěl Titus.

císařovnu, a v Římě se reptalo, že nebudou poslouchati asijské panovnice. Titus ovládnuv sebe ukázal, že bude uměti jiným vlásti.

Teprve jako císař osvědčil své dobré a šlechetné srdce; zaslíbil se, že nikoho neodsoudí na smrt. Kde a jak moha uděloval milosti a prokazoval dobrodiní; nikdo prý nemá odcházeti smuten od císaře a počítával den za ztracený,

když nemohl nic dobrého vykonati. Dva patriciové přišli k němu, aby ho zabili; on věda to podržel je u tabule a obdařil je hojně. Pro urážku císaře nikdo nesměl býti stíhán, neboť kdo prý zle o něm mluví, buď mu křivdí, a je za to k politování chudák, nebo prý má pravdu a za pravdu nemá býti trestán.

Ve stavbě si zanechal Titus památku velkými lázněmi nebo thermami a zvláště dokončením kolossea. Když se otvíraly lázně a kolosseum, nebylo slavnostem a hrám konce, neboť i Titus uměl polehtávati lid. Dostalo se mu názvu „láška a slast pokolení lidského.“

Vláda Titova byla na venek tichá a klidná, za to v říši se staly veliké pohromy. Řím navštíven třídenním velkým požárem a morovou ranou, v níž některé rodiny vymřely do jednoho. Ještě hroznějším neštěstím bylo zemětřesení a

Výbuch Vesuvu; Pompeje.

(24. srpna r. 79 po Kr.)

Již 5. února r. 63 utrpěly Pompeje a jiná města kampanská veliké škody zemětřesením. Sotva že město povstalo ze ssutin, vybuchla sopka Vesuv od paměti lidské po prvé a hned tak silně, že zasypala a zalila města Stabie, Pompeje a Herkulanum. Plinius mladší byl právě s matkou a se strýcem starším Pliniem, znamenitým přírodopiscem v Misenu, na protější straně neapolského zálivu, odkud to viděl z pozdálí a dějepisci Tacitovi ve dvou listech popsal. Dne 24. srpna r. 79 právě když v divadle

pompejském bylo plno lidu, počal Vesuv soptit. Temná noc, osvětlovaná jen kmitavými vulkanickými blesky, prostřela se nad krajem a v jejím ponurém šeru valila a sypala se záhuba. Popel lítal až do Říma, kde nastal veliký strach, neboť

Ulice v Pompejích.

nikdo nevěděl, co se stalo; mysliło se, že se všecek svět obrací, slunce že padá do země a ta že se zvedá do oblak.

Když po třech hrůzostrašných dnech opět slunce proniklo dýmovými a popelnými mraky, zbytky města Stabií, zpusťošených ve válkách

občanských, pak i kvetoucí města Herkulanum a Pompeje s menšími osadami zmizely s povrchu zemského. Přes půldruha tisíce let zůstaly jako v temném hrobě.

Teprve roku 1711, když se kopala studně, přišlo se na podzemní město a z nápisu se poznalo, že to bylo Herkulanum. Na tlusté a tvrdé vrstvě lavy a popela stojí nyní Portici a Resina. Nalezlo se tam mnoho věcí z domácího života, soch spěšových a mramorových, pak i papírových závitků, které však se v ruce drtily a rozpadaly. Víc už se mohlo kopati v místech, kde stály Pompeje. Jsou již asi s jedné třetiny objeveny. Podivný jest pohled na „město mrtvých“. Malby a litiny zachovaly svěží krásu; tam zka-menělá mouka, tam ještě amfory na zítřejší slavnost. Člověk myslí, že každou chvíli vyjdou lidé z domů. Na dlažbě jest poznati antickými kolesy vyjeté koleje a na kamenném srubě viděti rýhu lanem vyhlodanou. Ještě nikdy a nikde nepodán obraz života přefatého tak náhle.

Z malého počtu vykopaných mrtvol se soudí, že lidu zahynulo aspoň ve městě samém nemnoho. Titus císař poináhal uprchlým a raději prodával své šperky nežby byl zemi uložil nové daně. Dobrodiní a radosti z takového panovníka užil římský lid jen dvě leta tři měsíce. Zemřel horečkou dne 13. září r. 81.

Domician.

(81—96 po Kr.)

Domician mladší bratr Titův, byl ve všem jeho živý opak. Byl sice také nadaný a nadšený,

ale že byl z míry vlády chtivý a neviděl si brzké naděje státi se císařem, spíkl se proti bratru Titovi, jenž mu ve své šlechtnosti odpustil. Dostav se pak mimo nadání brzy na trůn pojal ke všem nedůvěru až se stal horším ukrutníkem než Nero. Kdo byl bohat a znelíbil se mu, byl syn smrti. Z dlouhé chvíle lapával mouchy. Za jeho vlády byli křesťané opět pronásledováni; ani svých příbuzných nešetřil; dověděl se, že strýc jeho konsul Flavius Klemens a choť jeho Domitilla jsou křesťané, dal je odpravit a ji vypovědět; tehdy mučen za branou latinskou také sv. Jan evaňgelista a pak vypověděn na ostrov Patmos.

Domician se pokoušel též o válečnou slávu. Proti německým Chattům nepořídil mnoho. Dákové v krajích východních a dále k jihu spojivše se pod králem

Domician

Deceballem také s Markomany a Kvady vpadli do území římského. Nemoha jich vypuditi smluvil s nimi potupný mír, že jim bude ročně dávatí poplatek, začož oni že nechají říši za pokojem. Byl to příklad nebezpečný a neblahý, neboť později barbarové vymáhali válečnými zájezdy nové a vyšší poplatky. Slavný vůdce římský Julius Agrikola dobyv celé Britannie a učiniv z ní provincii římskou spravoval ji moudře a spravedlivě, až ho Domician ze žárlivé nedůvěry odvolal.

Domician se bál o život jako syrakuský tyran Dionysius. Stěny peristylia dal si vyložití boloňským světlovcem nebo průhlednými draho-kamy, aby viděl jako v zrcadle, co se za ním děje. Kdysi náhodou dostala manželka jeho Domicia do rukou lístek, na němž měl napsáno, koho chtěl dáti usmrtit. Vidouc tam i své jméno a jména obou vrchních praetorianů oznámila jim to a Domician byl probodnut ve svém pokoji.

Vrchol moci a slávy římské.

(96—180 po Kr.)

Trajan.

(98—117 po Kr.)

Po Domicianovi povýšen na trůn vážený senator Nerva. Vládl mírně a laskavě (97—98). Že však už mu bylo 64 let a nad to že se ne-uměl vojsku zavděčiti, nebylo by jeho vlády bývalo na dlouze. S do-brou se tedy potázal, že adoptoval a tak i svým nástupcem učinil Trajana, znamenitého muže a ve-litele legií porýnských.

Nerva.

Ulpius Trajanus pocházel z římsko-španěl-ské rodiny a získal si u vojska slávy a lásky, která mu jako císaři byla velmi vhod. Napřed táhl na Dáky smazat hanu poplatnosti z časů Domicianových. Zkrušil krále Decebalu, že mu

položil korunu k nohám, ale Trajan mu ji vrátil. Po dvou letech splanula válka znova. Trajan dal postavit přes Dunaj most u nynější Staré Ršavy, který se klenul na dvaceti pilířech a byl na 1200 *m* dlouhý. Decebalus byl poraněn a poražen a když Trajan dobyl jeho města Sarmizegethusy, vzal si v zoufalosti život. Dacie stala se provincií římskou, proložena římským vojskem a osadami a potomci dodnes se nazývají Rumuni.

Potom nastal mír a trval sedm let. Císař ho užil k velikým činům vladařským. Senatu potvrdil pravomoc, do-
sazoval dobré úřednictvo, usnadňoval obchod v říši, skupoval pozemky a osazoval je schudlými občany, že po tolika stoletích za jeho časů opět se

Trajan císař.
Mincovní podoba.

hlásil k životu stav selský. Také se štědře postaral o výchov chudých dětí ze svobodných neotrockých rodin. Spanilomyslná manželka Plotina byla mu v tom dobrou rádkyní. Křesťanům nebyl přízniv, neboť myslel, že učení jejich ubližuje císařskému majestátu.

Trajan ozdobil Řím krásným forem. Tam mu postaven pomník, známý sloup Trajanův, z jemného běloučského mramoru, 36 *m* vysoký,

zevně obložený obrazy z války dácké, v nitru dutý a se 192 schody až do vrchu; zachoval se podnes a stojí na něm socha sv. Petra I v provinciích kvetlo stavitelství, pročez nazývali Trajana „stavitelem světa“. Trajan dostal za dobrou vládu příjímí „Optimus“ (Nejlepší) a po něm se přávalo císařům: „Panuj šťastněji než Augustus a lépe než Trajan.“

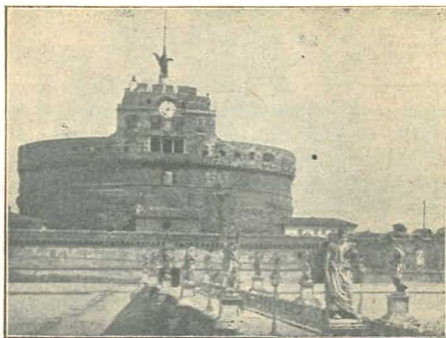
I Trajanova vláda je poskvrněna třetím pronásledováním křesťanů. Císař Nerva zastavil žaloby na křesťany pro „neznabožství a židovský život“, Trajan dával křesťany stíhati pro „tajné spolčování“. Teprve na výsost zajímavý list mladšího Plinia, správce Bithynie, přiměl císaře, že zakázal vyhledávati křesťany, a každý křesťan měl napřed býti souzen; usvědčený měl býti odpraven, odpadlík propuštěn. Tehdy mučen a ukřižován sv. Simeon, biskup jerusalemský, 120letý kmet, sv. Ignát, biskup antiochijský, dušička dobrá a učeník sv. Jana apoštola a miláčka Páně. Byl odsouzen „ad bestias“, roztrhán dravými šelmami v areně.

Poslední léta Trajanova zaujala opět válka s Parthy. Z Armenie učinil provincií a dobyl i Mesopotamie; zatím co vojevůdcové jeho potlačovali tam zpouř, zemřel císař náhle v Cilicii; ranila ho mrtvice. Tak rozsáhlá jako za Trajana nebyla říše římská nikdy, ani před tím, ani po něm.

Hadrian.

(117 – 138 po Kr.)

Císař Publius Aelius Adrianus neb Hadrianus byl příbuzný Trajanův. Byl neobyčejně silného těla a bystrého ducha. Trajan císař chtěl ho sice adoptovati, ale zemřel než tak učinil. Císařovna Plotina vědouc o záměrech Trajanových

Náhrobek Hadrianův.
Nyní hrad andělský.

pomohla mu na trůn. Protože by Mesopotamie pro takovou dálku od ústředí vlády byla působila mnoho zápletek a velikých nákladů, vzdal se jí a řeka Eufrat opět omezovala říši římskou od východu.

Nejsa výbojný a maje dosti říše jaká byla, Hadrian tím více se staral zvelebovati ji v nitru.

Několik let cestoval po říši — namnoze pěšky — a zařizoval, kde a jak uznával za dobré. Město Hadrianopolis (nyní Drinopol) má po něm původ a jméno. V Británii seslíl pohraničnou hráz a v Germanii dokončil Domicianem počaté pohraničné valy mezi Rýnem a Dunajem v délce 368 kilometrů. V Římě na pravém břehu tiberském vystavěl sobě a svému rodu hrobku (moles Hadriani), tak velikou a pevnou, že později se z ní stal „andělský hrad“.

Na svých cestách pozdržel se v Athenách, neboť byl horlivým ctitelem a dobrým znalcem vzdělanosti řecké a provedl tam nejednu pěknou stavbu. Hadrian také až do té doby pronásledoval křesťany. Svatá místa jerusalemská, Kalvarii a Boží hrob zneuctil pohanským chrámem a sochami Jupiter a Venus. V Athenách podali mu biskup Kvadrat a filosof Aristides apologie (obranu) křesťanství, kde se vyvracely různé pomluvy a Hadrian — první z císařů — poučiv se o křesťanství zakázal je dále pronásledovati.

V místech bývalého Jerusalema zřídil osadu pohanských vojnů římských, Aelia Kapitolina, a kde měl Jehova chrám, postaven chrám Jovu Kapitolskému. Židé se jítřili a když se jim postavil v čelo muž obrovské postavy a nezlomné vůle, Bar Kosiba, jehož rabbi Akiba prohlásil za mesiáše a nazval Bar Kochba (syn hvězdy), počali napřed vražditi křesťany a zpoura zrostla do takových rozměrů, že válka potrvála tři léta. Teprve když tam z Britannie poslán vůdce Julius Severus, skončila dokonalou porážkou Židů.

Přes milion lidu zhynulo, skoro všechna města zbořena, kraj zpustošen. Kdo to přečkal, byl nucen se vystěhovati. Národ židovský doražen a trvale rozptýlen; Palestina mu přestala býti domovem.

Antoninus Pius.

(138 - 161 po Kr.)

Císař Hadrian přijal Tita Antonina za vlastního, který se pak stal jeho nástupcem a pro lidumilnost dostal přímí Pius. Již za dvou posledních let života Hadrianova, když císař stížen těžkou chorobou popouštěl uzdu své ukrutnosti jako nějaký Tiberius, laskavý syn zmírnil a potlačil mnohý krvavý rozkaz císařův a mnohého přítele varoval před jeho hněvem a mstou.

Větších válek Antoninus nevedl, ale říši pevně chránil od nájezdů nepřátelských; říkal že raději jednomu občanu zachovati život než zabiti tisíc nepřátel. Panoval dobře a v trvalém míru; pořádal slavnosti náboženské a chudině byl velikým dobrodincem. Za jeho mírumilovnou vládu a péči o náboženství nazýván byl druhým Numou a doba jeho již tehdy se honosila názvem „zlatého věku“ římského císařství. Ještě za živobytí Hadrianova adoptoval dva jeho příbuzné Marka Aurelia a Lucia Vera, kteří po něm ujali vládu.

Ani za tak mírného panovníka nepoživali křesťané plného pokoje, ačkoli je císař několika veřejnými listy chránil. Pohanský filosof Justinus, neukonejšený filosofií pohanskou, nalezl posléze

hledanou pravdu v křesťanství a snažil se ji šířit a hájiti. Podal císaři Antoninovi obšírnou apologii (obranu) křesťanství, kdež mu vykládá různé články víry, o boží Trojici, o božství Ježíše Krista, o křtu, o mši sv., o svátosti oltářní právě tak, jakoby to byl za našich časů psal.

Tenkráté již se také někteří pokoušeli kaziti pravou víru různými domněnkami pohanských filosofů. Tito gnostikové byli první kacíři. Jeden z nich byl Marcion. Biskup Polykarp přišel do Říma z daleké Smyrny otázat se papeže Aniceta stran velikonoce. Když ho Marcion potkal a tázal se: „Znáš mě?“ odvětil Polykarp: „Poznávám prvorozence ďáblova.“

Markus Aurelius.

(161—180 po Kr.)

Z počátku vládl Mark Aurel se svým bratrem; bylo to poprvé, co vládli zároveň dva císařové. Ale vlastně vládl jen moudrý a rázný Mark Aurel, kdežto Lucius Verus hověl tupé zhýralosti. Mark Aurel byl poslední z velikých císařů, za něho se na dlouhou dobu naposledy zaskvělo císařství plným leskem.

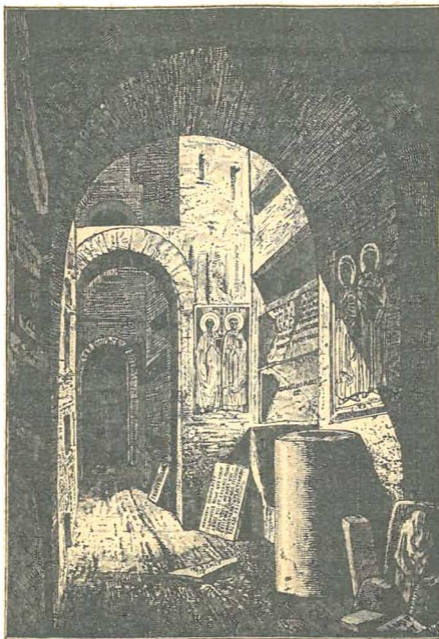
Byl dobře vycvičen ve filosofii stoické a rád se jí zabýval i na křesle vladářském. Byl to filosof na trůně. Každý den rozjímal v samotě a činil si o tom zápisky v řeckém jazyce; psal je v různých okolnostech života, v paláci i v táboře. Zemětřesení, morové rány, zpoury provincií stíhaly a ohrožovaly říši. Pomáhal ubožákům jak

moha, odpouštěl daně a prodával skvostné nářadí svého paláce.

Podivno, takový muž a pronásledoval křesťany. Napsal třeba o zapírání sebe: „Podobej se předhoří, na něž stále doráží příboj, a ono stojí a krotí vůkol zuřivé vlny.“ Tak psal a přece se nemohl jeho názor srovnati s křesťanským, poněvadž co bylo stoikovi vrchním cílem a koncem, křesťanovi jest jen prostředkem k vyšším účelům. Stoická statečnost trčela jako kůl do temného prázdna, křesťanská jest jako žebřík Jakubův stojící na zemi a dotýkající se nebe. Mark Aurel, horlivý modlář a všecek zaujatý lidskou vědou, považoval křesťany za nebezpečné státní. Když pak jeho fanatismus byl podněcován zmíněnými pohromami, snažili se i správcové provincií co nejkrutěji pronásledovati křesťany, neboť jim též kynul zisk ze zabraných statků. Ani starých zákonů se nedbalo, jako třeba, že sluha nesmí žalovat pána. Pronásledování počalo ve Smyrně, kdež umučen sv. biskup Polykarp. V Římě došel koruny mučnické zmíněný filosof Justinus, jenž podal císaři druhou kratší obranu víry křesťanské.

Z válek za té doby dlužno zpomněti, že Parthové na východě znepokojovali říši. Mnohem však tužší a delší byla válka markomanská v nynějších Čechách a na Moravě (od r. 166 do 180). V té vojně byly legie římské zaskočeny ve vyprahlých horách a hrozně je trápila žízeň. I modlili se vojínové křesťanští, a hojný déšť oživil prameny; nepřátelé byli zapuzeni hromem

a bleskem. Křesťanští vojínové sestaveni v legii, jež dostala jméno legio fulminatrix = blesková. Mark Aurel zkázal senatu, že křesťanská modlitba

Podzemní kostel sv. papeže Kornelia.

Ze II. století.

zachránila legie a zastavil pronásledování křesťanů. Ale již po třech letech vypuklo nové pronásledování v Gallii, zvláště kruté v Lyoně a Vienně.

Císař Markus Aurelius zemřel 17. března 180 ve válce markomanské ve Vindoboně v nynější Vídni. Jeho činy jsou zpamátněny tesaným dílem na sloupě mramorovém. Nyní na něm stojí spěšová socha sv. Pavla. Škoda že dobrý císař měl tak nezdárného syna.

Ohniska veřejného života.

Veřejný život římský se jevil hlavně na trojím ústředí: na foru, na Kapitoliu a na Palatinu; na forum se posháněl život občanský, na Kapitoliu byly svatyně státních božstev, na Palatině paláce královské.

Forum bylo obdélné náměstí nebo tržiště prostřed starého Říma, na 190 *m* dlouhé a 48 (na sevých. jen 33) *m* široké, vroubené na podélných stranách sloupením a podloubím s rozličnými krámy. Na foru se projednávaly veřejné záležitosti státní, jak už se hojně naskytlo zmínek; na foru byla vlastně dílna římské moci a slávy. Západní jeho část bylo vlastní forum, východní sloula komicium, zde se konala shromáždění lidu; mezi oběma bylo zděné řečniště, rostra, čelem obrácené ke komiciu. K severu byla kuria Hostilia, kde senát se scházel na své důležité porady; opodál byla graekostasis, otevřená síň; tam čekávali řečníci a vůbec cizí vyslanci, než byli puštěni do senátu. Po čase stál tam chrám vedle chrámu

a na volném prostoru pomníky, sloupy a sochy pěší a jízdné z kovu i mramoru a vítězné oblouky. Císař Augustus dal tam postaviti pozlacený milník, na němž bylo poznačeno, jak je po silnici daleko do kterého města. Tam se také scházeli na klepy darmošlapi, Židé a jiní lichváři. V dějinách fora rozeznávali trojí dobu: republikánskou, pak císařskou do požáru Neronova, ve které je císařové přestavovali a okraš'ovali, bourali a v nově stavěli, že se smí mluviti o foru Caesarově, Augustově a j. a posléze forum po požáru znova zřízené za Domiciana, forum Trajanum; v této třetí době už nemělo politického významu, jen památek tam pořád přibývalo až do toho množství, že tolik lesku a nádhery těsně vedle sebe skoro znechucovalo pohled.

Kapitolium bylo dvojhroté návrší prostřed starého Říma; tam byl veliký chrám Jovův a naproti chrám Junonin, krom jiných mnoha svatyň. Mezi obojím návrším bylo aerarium, státní pokladna a tabularium, státní archiv. Tam kdesi na jihozápadní straně byla tarpejská skála. Na rovině „Area Capitolina“ konalo se někdy národní shromáždění; na hradě „Arx“ byl za stara posvátný kamen „Auguraculum“, odkud augur pozoroval ptačí let a předpovídal z něho.

Palatinský kopec, Palacium, jest osamělý a na vše strany srázný. Tam byl původní Řím a sídlo králův. Za dob republikánských vyhybalo se tomu místu, aby se nezdálo, že kdo tam bydlí, baží po přednosti, po samovládě. Později se tam tlačili vynikající mužové; Caesar, Augustus měli

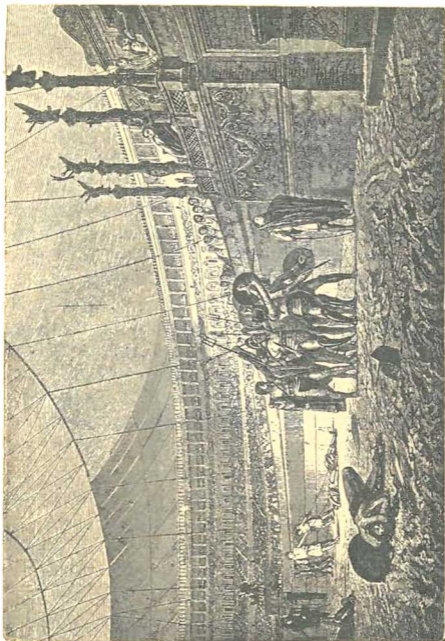
tam dům, ani ne tak nádherný jako leckterý Říman. Když si tam Augustus vystavěl krásné sídlo s pohledem na forum, stal se Palacium sídlem císařův, místem „palácův“. Jiný císař opět všelico zboural a znova stavěl a mnohý mohl o sobě říci, že čeho se dotkl, vše se mu měnilo v mramor a zlato.

Za občanská práva na foru v dobách republiky dostalo se lidu v dobách císařských náhrady v cirku. Tam se konávaly ponejvíce koňské dostihy; délky měl 670 *m* a když se objelo sedmkrát, ujelo se míli cesty. Dobří vozačové, jezdci a koni dobří běhouni byli velmi známi a oblíbeni; rozeznávali se dle barev ve čtyry skupiny: bílá, modrá, červená a zelená, později opanovala modrá a zelená. Obecenstvo od císaře do otroka rozštěpeno ve dvojí ostrou stranu proti sobě; hádaly se, která strana vyhraje, sázely se a jedna druhé hleděla škoditi kde a jak mohla. V Cařihradě bývaly z toho až i krvavé potrzky.

Divadlo římské se podobalo řeckému. Přední sedadla byla vyhrazena senatorům a vestalským pannám. Zvláštnost římská bylo dvojdivadlo, *amfitheatr*. Kajus Kurius dal r. 53 př. Kr. vystavěti na silných stežejích dvě dřevěná divadla oblým zadem k sobě, jevištěm od sebe. Ráno se hrálo v divadlech, k večeru rozebravše dějiště otočili divadla rovnými stranami k sobě v jedno veliké okrouhlé, a na písčitém prostředku byly zápasy gladiatorské a jinaké. Odtud jméno arena.

Veliké zděné dvojdivadlo bylo Flaviovo čili kolosseum. Na předním vyznačeném místě seděl císař a jeho dvůr; po levici bylo oděné panny vestalské, po pravé senatoři ve zlato-skvoucích úborech. Nad nimi výš a výše pořád v pozadí ustupující nepřehledné řady diváctva. Z temných zděných komor pod sedadly ozývaly se řevy vyhládlých šelem. V kolosseu se konaly zápasy s dravou zvěří. Dokud nebylo amfiteatra, bývaly v cirku. První štvance dával v Římě r. 186 př. Kr. Fulvius Nobilior, vítěz nad Aetolií. V provinciích zvláštní lovci sháněli potřebnou na to zvěř. Nová a nevidaná zvířata se dodávala do Říma, až i žirafy, krokodili, hroši a sloni. Dravá zvěř honila, trhala a požírala plachou; pak se rvali dravci mezi sebou; pak jim pouštění lidé, ponejvíce křesťané, aby buď s nimi zápasili neb aby uvázaní ke sloupu byli od nich rozsápáni. Z toho se přešlo k zápasům gladiátorským, jichž bylo několikero. Zvítězit se nesmělo náhle, Říman chtěl se pásti napínavým pohledem na zoufalý zápas; když vítěz kročil poraženému na šíji, těskalo mu obecnstvo pochvalu a on se rozhlížel, má-li ho usmrtit či pustit; obecnstvo rozhodovalo: zhůru palec znamenalo milost, palec dolů (police verso) značilo, že ho má dorazit. Rozsudek zníval obyčejně na „dorazit“; pohanství neznalo smilování: těžko z kamene olej tlačiti. Gladiátorské zápasy bývaly též koňmo a vozmo. Po větším zápase byl písek pohrabán a krvavý zápach přemožen voňavou sprchou. Když se „zasvěcovalo“ kolosseum, padlo na 11 000 kusů

dravé zvěře a 10 000 gladiatorů. — Teprve křesťanský císař Honorius r. 404 zakázal ukrutné hry gladiatorské.

Gladiatori v kolosseu.

Thermy bývaly veřejné lázně. Jižní podnebí poroučelo člověku časté koupele. Skrovné domácí lázně se časem zvětšovaly a zvelebovaly, až soukromí podnikatelé počali stavěti společné lázně, kde se každý mohl za nepatrný penízek okoupati. Po zdokonalování lázní také trochu poznati postup římského přepychu. Scipio vítěz nad Afrikou ještě se koupával v temné a těsné komůrce; za Pompeja už se koupalo ve světlých a volných prostorách a v Agrippových lázních měl i poslední proletář kolem sebe mramor a jinou nádheru a pouštěl si vodu stříbrnými kohoutky. U bohatších bylo přepychu ještě více; sloupení, sochy, mosaikové (z kamínků skládané) obrazy a j. v. A což teprve v lázních Neronových, Titových, Karakallových a ještě nad ně v Dioklecianových a Konstantinových. V lázních se procházelo po skvostných dlažbách mezi vzácně umělým sloupovím a drahocennými sochami, prováděly se hry, zápasy, divadlo, a různá kratochvil, v prostorných dvoranách a útulných výklencích společenské zábavy, básnické a spisovné přednášky a všeliká činná zahálka. A lázně byly na to vše dosti rozsáhlé. Nahražovaly Římanům řecké gymnasium a byly vlastně podle něho zbudovány.

Budiž tu ještě zmínka o pohřebištích. Římané zprvu mrtvoly zahrabávali do země. V zákoně 12ti desek zapovídalo se zakopávati je uvnitř hradby Serviovy. Později se stalo zvykem páliťi mrtvoly a zbytky v popelnici ukládati. Společná pohřebiště měli jen chudí;

zámožnější měli své hrobky porůznu na svých statcích. Některý rod neb několik rodin mívaly své vlastní podzemní pohřebiště, jež dle holubníkové podoby sloulo „kolumbarium“. Mnoho pomníků bylo též podél silnic, zejména podél královny silnic, vie Appie. Křesťané zanechali spalování mrtvol a opět pochovávali své nebožtíky do země ke dni zkříšení. Společné jejich pohřebiště se jmenovalo „coemeterium“, jako že místo klidného spánku, odpočinku; z toho slovenské cintorín = hřbitov. Nedaleko Říma, kde via Appia běžela nížinou, „ad catacumbas“, bylo rozsáhlé podzemní pohřebiště křesťanské, katakomby. V čas pronásledování scházeli se tam křesťané tajně na modlení a konali tam i služby boží, obyčejně nad hrobem některého mučeníka. Kdykoli je tam pohané vyslídili, bylo jich mnoho zjímáno neb na místě pobito. Katakomy byly velmi rozsáhlé; byl to jakožto podzemní Řím, Roma subterranea, město mrtvých, nekropolis.

Ze soukromého života.

Stará poctivost a prostota prvních dob republiky žila v této době už jen jako v pohádce; ani té statečnosti vojenské nebylo. Římský voják už nebyl jako kdysi za republiky neb aspoň za prvních dob císařských, velký a silný a nosil si sám nejbližší potřeby; za těchto časů byl už chabý, tělem i duchem zakrnělý; v Římě se ještě přímili a zvedali h'avy, ale kousek za městem již umdlávali; za každým nepatrným dílem vojska táhly se dlouhé řady vozů a otroků.

Nebylo to vojsko ani na parádu, tím méně do bitvy; nebyti cizích národů, Gallů, Germanů a Slovanů nebylo by tehdy ani římského vojska.

S podivem bývá čísti, že císařové jako Kaligula, Nero a jiní směli prováděti bláznovství a páchat ukrutnosti, jimiž na tisíce lidu přicházelo o život. Jaký pak to asi mohl býti lid? Zpravdilo se přísloví, že každý lid má vládece, jakého zasluhuje. Byla to pouhá chátra bez jakéhokoli vzletu a smyslu k něčemu šlechtěnému; jen hrubé smyslné požitky ještě ho vábily a dráždily. „Panem et circenses“ bylo jim heslem a když jim dával císař chleba a hry, mohl jim činiti co se mu zlíbilo. Šílenství jeho počítali za panské rozmary a ukrutnosti za přirozené výsady, v nichž by si každý buda císařem také sám liboval.

V užívání života bylo mnoho surovosti; ani z bohaté vrstvy neznali přemnozí jiné zábavy a rozkoše než pusté hýření. Na hostinách bývalo až i dvacatero jídlo. Kdo nabyl důležitějšího úřadu, vystrájel hostinu aspoň za 250 000 korun. Už ani se tak nedbalo, je-li co chutné, jen ať to jest nějaká drahá zvláštnost. Na císařské tabuli bylo jednou 600 pštrosích hlav. K tolika pokrmu se pijávalo do němoty. Aby více snesli, koupávali se teplo a studeno ve víně a voňavkách. Lékaři se snažili vynalézati, jak by kdo po nepřirozených prostopášnostech co nejdříve byl schopen nových. Kdo rozmařil majetek a zdraví, dával se z omrzlosti života probodnouti. A zatím co jedni hýřili dnem i nocí, druzí, otroci jejich

stávali o hladě s pochodní v ruce jako sochy a běda kdo se třeba jen mimovolně pohnul, zakašlal nebo kýchl. — Po venkově drželi si boháči tisíce otroků na polní práci.

V komnatě sedí urozená Římanka při ranním česání, kolem sebe komorné a jiné otrokyně. Běda jim, je-li paní nevyspalá, nevrlá. Mají ramena a lopatky odhaleny, aby paní měla kam bodnouti, třeba jen proto, že se jim nepodařilo vyhladit jí na tváři některou vrásku. Římanky, že mívaly od narození po většině černé vlasy, barvívaly si je rády na plavo nebo si je různě poprašovaly. Pak posnřdavše fíky neb jiné ovoce a sladké víno řecké oděly se skvostným rouchem a ozdobivše se perlami a vzácnými prsteny buďto vítaly u sebe dámy nesoucí různé novinky z města nebo již u dveří stálo šest silných otroků, by ji na skvostných nosítkách zanesli někam na návštěvu.

Život manželský a rodinný, již za posledních dob republiky nahnílý, kazil se dál a dále. Za dob staré republiky byl život rodinný ctihodný; neomezená moc otcova (*patria potestas*) bývala někdy až sice tvrdá, ale každá rodina ve své přísné kázni byla jako žulový balvan ve stavbě socialní a politické. Mravně zdravý život rodinný jest pevný základ národa.

Pohanská rodina však neměla svazku a rázu posvátnosti. Všecky domácí a rodinné ctnosti: věrnost, cudnost a poctivost považovány za veřejné, státní, jako že potřebné k zachování státu. Že to však bylo pouze zákonité, mohlo se časem

měníti, jako že se měnilo; tyto ctnosti neměly rázu náboženského a proto neměly ani trvalosti. Císař Augustus snažil se různým způsobem pozvednouti život rodinný; nedařilo se mu to, ba zvrhlo se někdy v opak; v dobrém úmyslu, oprávniti manželku v rodině, uvolnil ji v poměrech majetkových; ale z volnosti nastávaly časem nevázanost a manželské rozvody do nekonečna. Mnohokrát vdaná žena (*mulier multarum nuptiarum*) považovala se za emancipovanou; bylo ji vídati hráti v divadle, šermovati v areně, zápasiti s šelmami a gladiatory, neb opilou při pustých hostinách, na nočních toulkách; než by matkou, raději vrahyní. Péro nechce psáti dále. Jak poklesla vážnost bývalých matron!

Kterak možný potom život rodinný? O vychování dětí pečovali jen otroci a otrokyně. Ti nemohli dětem ani nahradit lásky mateřské a otcovy přísnosti, ani vštěpovati náklonnost ku věcem vyšším, jsouce sami nízké mysli, a tak dorůstalo pokolení čím dál nezdárnější.

Křesťanství se šíří a působí.

Prorocké slovo Páně: „A já když budu povýšen od země, všecko potáhnu k sobě“ (sv. Jan, evang. 12, 32) záhy se plnilo. Svatí apoštolé poslušni rozkazu Mistra rozešli se do světa a kázali evangelium všemu stvoření. Zejména sv. Pavel podnikl tři veliké apoštolské cesty po Malé Asii, Macedonii a Řecku, pak až na „nejzazší západ“, do Španěl. Po apoštolech to dílo konali jejich učenci a nástupci.

Jisto jest, že křesťanství do konce III. století už ve všech tehda známých dílech světa bylo známo. Hlavní církev v Asii byla v Antiochii, založená přednostou apoštolským, sv. Petrem a vedle ní mnoho jiných starých církví apoštolských. První evropskou církev založil sv. Petr v Římě, která již záhy dosahovala až do nejbližšího okolí císařova.

Z Říma padaly paprsky svaté víry dále po městech italských a nejedno se honosí apoštolským věrozvěstem; odtud do římských provincií, do Hispanie, Gallie, ba až do Britannie. V Germanii, pokud byla poddána Římu, také hned za stara byly obce křesťanské, zejména ve Špíru, Trevíru, Mohuči a Kolíně. I do podunajských zemí (nynějších alpských a rakouských) doniklo křesťanství zprvu římským vojnem a četnými uprchlíky z dob pronásledování. Nejstarší církev byla v Laureaku (u Lince), kde působil sv. Maximilian a r. 285 umučen v Celji v Kraňsku. Za Diokleciana pohubeno v těch krajích mnoho křesťanů najmě v Briganciu (Bregenci), Konstancii (Kostnici) a jinde.

Do Afriky přišli první věrozvěstové z Říma; prvním biskupem v Alexandrii byl evangelista sv. Marek, jehož tam vyslal sv. Petr. Do Egypta pronikalo křesťanství jen stěží, ježto mu bránili hojně tam usedlí Židé. Lépe se šířilo v Numidii a Mauretanii, kdež hlavním sídlem víry bylo Karthago.

Křesťanství se šířilo potichu; vyznavače mělo ze všech vrstev a stavů; každý křesťan, jak

otrok, řemeslník a voják, tak obchodník, úředník, učenec a urozenec konal dílo misijní; proto se o tom nedochovalo mnoho zpráv.

Církev se šířila, pronásledovaná a na konec přec jen vítězná. Tento vzrůst nelze vysvětliti jen příčinami a okolnostmi přirozenými; božskou její moc a sílu hned pozná, kdo uváží obrovské překážky, vnější a vniterné, jež překonávala. Gamaliel děl pravdu: jestli že z lidí jest to dílo, rozpadne se; pakli z Boha jest, nebudete ho moci zrušiti.

Církev rostla a záhy z ní byla říše světová; spojovala vzdělané i barbarské národy, západ s východem, sever s jihem a bourajíc mezi nimi hory cizoty a záští povznášela je u vyšší jednotu, v království Boží na zemi.

Křesťané pronásledováni.

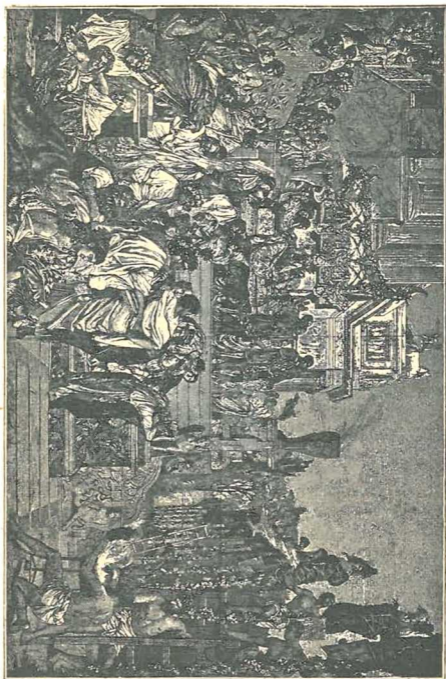
Učení Kristovo se šířilo a plnilo svět požehnáním. Křesťané byli dobří občané a věrní vojáci, poctiví v kupectví a ve všeliké živnosti; vychovávali svědomitě děti, starali se o chudinu svou i pohanskou; otroctví a krvina přestaly u nich, ženskému pokolení dostalo se přirozeného práva. A přece byli pronásledováni. Zprvu pohané považující křesťany za sektu židovskou, nevšímali si jich; ba císař Tiberius chtěl Krista přijati mezi římské bohy. Však již po několika letech, když jich užasně přibývalo, počali je krutě pronásledovati. Křesťané nikdy sice nepožívali plného pokoje po všech končinách říše, a může se říci, že tři sta let prolévána křesťanská krev,

nicméně podle sv. Augustina jest rozeznávati deset silnějších výbuchů proti křesťanům, a z nich zase nejzuřivější bylo pronásledování první, sedmé a desáté, za císařů Nerona, Decia a Diokleciana.

Křesťanství přišlo z Palestiny; proto přemnozí nedosti rozeznávali křesťany od nenáviděných Židů, kteří tak často rušili mír ve státě. Židé nad to vinili křesťany z nejohavnějších neřestí a pohané rádi tomu věřili. Že křesťané chovali některé části víry zejména o svátostech v tajnosti, že se tajně scházeli na mši sv. a přijímali tělo a krev Páně, vykládáno o nich, že pojídají děti, že páchají krvesmilství a jiné zločiny. Ještě se jim vytýkalo, že povrhují každým náboženstvím, že jsou neznabozi. Mnohý dobrý císař věřil, že bohové řmščí chrání stát, a poněvadž křesťané těch bohů neuznávali, považoval je za nepřátely státu. A že nechtěli vzdávati císaři božskou poctu, kladeno jim za vinu, že neuznávají císařského majestátu. Odsuzovali nenáviděné jednobožce „ad bestias“, k zápasům nebo na pospas dravým šelmám v areně bylo laciným prostředkem zalíbíti se schátralému lidu.

Křesťané zabanbovali svým ctnostným životem neřestné pohany; při takových protivách nemohlo býti smíru a shody mezi nimi, srážky byly nevyhnutelné. Pohané nemohli strpěti lepších lidí vedle sebe a místo aby se podle nich lepšili, snažili se je strhnouti k sobě do nevěry a neřesti. Kdo se jich stranil, upadl v nenávist, byl stíhán a mučen do krve.

Pohanští kněží ponoukali na křesťany, poněvadž jak křesťanů přibývalo, tak se jim chrámy

Živé pochodně Neronovy. Maloval Henryk Siemiradski. (Ke str. 481.)

prázdnily a důchody z obětí tenčily, jak svědčí památný a jinde již zmíněný list mladšího Plinia Trajanovi. Každou pohromu sváděli na křesťany jako původce, neb aspoň ji počítali za trest bohů za jejich nepravost.

Když takto pohané nadělali z křesťanů samé padouchy a nepřátele lidské společnosti, přišla ještě zvrhlá filosofie pohanská se svou trochou, aby je poznačila za hlupáky, líčíc učení a zřizování křesťanské za nedůsledné a nesmyslné. Ze svatých tajemství tropeny kruté posměchy. Zachovala se stará hrubá kresba ukřižované podoby lidské s oslí hlavou. Křesťané se hájili ústně i písemně; kříž si malovali málokdy a to jen jako písmě T, aby pohané nepoznali.

Státní zákony zakazovaly zaváděti nové kultury a tajná společenstva nebo hetaerie bez dovození státní moci. To dávalo jak zaslepenému lidu tak ukrutnému císaři nebo místodržiteli dosti volnosti, aby hleděl církev udusiti v její vlastní krvi a ještě při tom zůstat oděn pláštěm zákonitosti.

Na sta na tisíce mučeničků zhybnulo lidomorným žalářem, ohněm, vodou, hladem a různými hanebnými mučidly. Jiní nazí po střepeinách vláčení, do krve tlučeni, bodání, mrskání a posílání do areny k zápasům anebo na pospasy dravým šelmám. Pravda ve vodě neutone, v ohni neshoří. První křesťané jako jiní lidé znali strach a úzkost, ale Bůh byl jejich útěcha a síla; radostně kráčeli poslední cestu, ve tváři velebnost a líbeznou spanilost; pouta jim byla jako vzácný

šperk na svatebním rouše, libovůně vanula kol nich a kdo je viděl myslil, že jako stříbrem politi jdou na smrt. I v útlých pannách ráčil Bůh podati důkazy nadlidské statečnosti. Na věky památna zůstanou jména: Agatha, Lucia, Aneška, Cecilia, Anastasia a mnoho přemnoho jiných. Nebyl to fanatismus, nýbrž pokorná důvěra v Boha, v jeho ochranu a odměnu. Víra jejich přemáhala svět.

Křesťané v cirku.

Časy a boje prvních křesťanů byly a vždy budou oslavovány i od světských spisovatelů. Na živější doložení římského života z prvních dob křesťanských klademe tu obrázek.

Do cirku vstoupila dívka, oděná bílou řízou a zahalená závojem. Otrok ji uvázal ke stromu kolem pasu; pak jí strhl závoj a diváci spatřili tvář dokonalé krásy, bledou ale odhodlanou. Dívka, ačkoliv byla Římanu nenáviděnou křesťankou, dojala ušlechtilým zjevem diváky jinak velmi zatvrzelé. Zatím co zraky všech ještě na ni byly upřeny, otevřela se jiná branka, a do areny vstoupil jinoch; byloť zvykem dávat křesťanovi křesťanku za družku smrti, sestru nebo matku, aby mu přibýlo statečnosti. Ale křesťané volíce smrt mučnickou málokdy zápasili, třebas věděli, že se zachrání, když skolí tři šelmy na ně puštěné.

Náš jinoch, na němž bylo hned poznati sílu a mrštnost, vstoupil, a za ním dva otroci; jeden mu nesl meč a dvě kopí, druhý vedl numidského

koně. Ale nezdálo se, že bude zápasiti. Zvolna pokročiv rozhlížel se vůkol zrakem klidným a důvěrným; pak naznačiv rukou, že nepotřebuje ani koně ani zbraně, pozvedl zrak k nebesům a padnuv na kolena modlil se. Lid počal hlučeti a hroziti: přišliť se podívat na zápas a nikoli na mučenika, a proto již se ozývaly pokřiky: Na kříž, ukřížovat! Jinochu zazářily oči radostí, i rozepjal ruce jako na poděkovanou, že smí umříti smrtí Spasitelovou. V tom uslyšel kohosi za sebou zavzdycháti; ohledl se.

„Silo, bratře Silo,“ šeptem volala dívka.

„Agato,“ zvolal jinoch, vstal a běžel k ní.

„Silo, smiluj se nade mnou,“ vece Agata; „hned jak jsem tě poznala, kmitla mi naděje... Jsi udaten a silen; kdybys zápasil, snad bychom se zachránili...“

„A co smrt mučenická?“ pravil Silas prstem ukazuje na nebe.

„Ale bolest!“ zašeptala Agata smutně klopíc hlavu. „Já chudera jsem se nezrodila v městě posvátném; jak živa jsem ani slovíčka neslyšela z úst Toho, za něhož se hotovíme umříti. Jsem rodilá Korintanka, vychovaná v náboženství předků; moje víra a důvěra jest ještě mladá a slabá; slovo mučenice včera jsem uslyšela poprvé; snad přece bych umřela statečně, ale kdybys ty, Silo, přede mnou umřel smrtí zdlouhavou a ukrutnou...“

„Dosti, dosti, — budu zápasiti,“ řekl Silas a velitelsky pokynuv otrokům zvolal: „Sem koně, meč a kopí!“

Hejna diváků počala hlučně tleskati, neboť poznali z pohybu a hlasu, že uvidí herkulský zápas. Za tak krutými rozkošemi se honila jejich mysl všelikou jinou smyslnou rozkoší již otupělá.

Silas strhl s koně sedlo a uzdu; znalť on, rodilý Arab, jinak zacházeti s koněm ze svého kraje. Shodil se sebe, co by mu mohlo vaditi a červený plášť stočil kolem levého ramene; zůstal jen ve spodním šatě a v turbanu; po té se chopil meče, vzal kopí a zavolal na koně, že hned poslušně stanul jak sajka; i vyšvihl se naň a nahybaje se k jeho šíji a ničím koně neřídě leč kolenoma a hlasem, velikým kolem třikrát objel strom, u něhož byli uvázali Agatu; zdálo se, že se v něm probudila divoká zpupnost Araba a že zvítězila nad křesťanskou klidnou pokorou.

V tom se otevřela brána, a z ní vyrazil kordovský býk; byv již v kleci podrážděn otroky řval až hrůza. Denní světlo a hlasité pokřiky tolikera diváků ještě více jej rozdráždily. Sotva uběhl deset kroků, klesl na přední kolena, spustil hlavu až na zem a tupý, divoký zrak upíraje na Silu počal sebou zmitati, písek pod břicho hrabati, rohama kolem sebe rýti a dým z napjatých nozder vydechovati. Tu pořadatel her předhodil mu slaměného hastroše; býk rovnýma nohama naň skočil a šlapal po něm; ale v tom okamžiku, když zuřil nejvíce, zastihla jej stfela do lopatky takovou silou, že až vzduchem zavisťěla. Býk zařval bolestí, a z rány mu vystřikl pramen krve; pustiv nepřítel domnělého obrátil se k opravdovému: spustiv hlavu hnal se co jen

mohl na Syřana. Ten klidně stoje nechal si jej přijít na blíž; když pak byl již u samého, jinoch sevřev koně v bocích uskočil stranou: a když býk v divokém chvatu hnal se mimo něj, pustil mu do slabiny druhé kopí. Býk se zarazil, zachvěl se jako by již měl sklesnouti; ale hned se obrátiv hnal se na koně a jezdce; kůň dal do skoku a ubíhal před býkem, jako s větrem o závod.

Tak se hnali cirkem třikrát kolem; býk ustával; ve třetím kole klesl na kolena, ale hned se sebrav dal se do hrozného řevu, jako by hněvem, že již nedostihne nepřitele; rozhlédal se kolem, na čem by si schladil huňv: spatřil Agatu. Zdálo se, že chvilenu byl na pochybách, vidí-li bytost živou či sochu; tak nepohnutě stála bleďá dívka; ale hned natáhnuv šiji a nozdry několikrát si oddechl až ze slabin a napjav poslední sílu hnal se zrovna na ni. Dívka to viděla a zkríkla strachem. Silas vše dobře pozoroval; pustil se za býkem a věrný koník několika skoky jej dohonil až k samému. Jinoch seskočil s koně na býka a levicí chopiv jej za roh a zatočiv mu krkem, pravicí mu vrazil meč do hrdla až po jilec; býk sklesl skoro před samou Agatou, jež se zamženýma očima čekala smrt. Až hromový potlesk diváctva jí oznámil, že Silas zvítězil . . . však teprv poprvé . . .

Tři otroci vstoupili do cirků; dva z nich přivedli koně a zapřáhše je do býka vytáhli jej; třetí přišel se žbánem a číší, a naliv podal jinochovi. Ten sotva rty ovlaživ žádal jinou

zbraň; podali mu luk, šípy a kopí. V tom již diváci počali se zvedati; pod trůnem vytažena mříže a lev z Atlasu vážně vkročil do areny: tak opravdu vypadá král zvířat. Zařval jako by pozdravoval denní svit; diváci se zachvěli a kůň Silův, jako by nedůvěřoval štíhlým nohám, strachem zařehotal. Jen Silas zvyklý tomu mohutnému hlasu, jež tolikrát již slyšel se rozléhati po poušti od moře Mrtvého až ke zřídům Mojžíšovým, ani chvilenu nepozbyl klidu; postaviv se k obraně za strom na blízku toho, u něhož uvázali Agatu, kladl si na luk nejlepší a nejostřejší střelu.

Zatím lev s jakou silou s takou pýchou blížil se zvolna a jako nevěda, čeho se na něm té chvíle žádá, cenil zuby, šklebil se a mrskal písek ohonem. Aby jej podráždili, metali po něm pořadatelé her tupými klínky, jež byly ověšeny pentličkami různých barev; však lev nic toho nedbaje klidně a vážně si vykračoval; v tom náhle jej zastihla hvízdavá střela a vrazila mu hluboko do lopatky. Spíše z podivení než z bolesti stanul, jako nemoha pochopiti, kdo se mu osmělil ublížiti; rány si skoro ani nevšímal. Ale když spatřil krev, zalily se mu oči do ruda, tlama se rozevřela, a temný, táhlý řev jako rachot hromu valil se mu z hrdla jako z propasti. Lev vytrhl střelu z krvavé rány a rozdrtil ji v zubech; pak se rozhlédl kolem tak divoce, že diváci, jakkoli je chránila vysoká zeď, strachy se ukrčovali; lev patrně hledal, na čem by se pomstil. Tu spatřil koně třesoucího se, jak by

byl z ledové vody vystoupil, a přece byl spocen a sama pěna. Lev zařval zkrátka, a hned zase, a poskočil asi o dvacet kroků. Ještě jeden takový skok a již byl u samého koně; kůň strachem se choulil do pozadí, ale v té náhle se vzepjav skočil přes tlamu lví a uháněl; lev za ním skoky nestejnými, potřásaje hřívou a krátké vyráżeje z hrdla řevy; kůň se mu ozýval řehotem strachu. Třikrát bylo viděti jezdce mihnouti se jako stín. Ačkoliv se nezdálo, že se lev žene za nimi ze vsí síly, přece jich doháněl a ve třetím kole běžel již s koněm zároveň. Vida kůň, že neznikne nepříteli, vzepjal se na mříži a předními nohama křečovitě bil do ní; lev se blížil zvolna, jak činívá vítěz, má-li kořist jistou, zastavil se co chvíle, mručel, potřásal hřívou a rozrýval písek ocasem i drápy. Kůň strachem padl a bil sebou o zem. V té Silas spustil s luku druhý šíp, jenž hluboko zajel lvu do slabiny.

Lev na okamžik stanul; spatřil Silu, jenž právě vyňal z pasu třetí střelu a kladl ji na tětívu; lev se na chvilěnku zarazil. Ale v té Syřan poslal mu třetího posla bolěsti, jenž poraniv ho na hlavě zabodl se mu do krku; v té, než se kdo nadál, lev skočil po člověku, člověk jej přivítal kopím, a již lev i člověk se válí v tuhém zápase: tu a tam vyletí kus masa, a na blízké diváky stříká teplá krev. Agata přezalostně se loučí s bratrem; veta po ochránci, ale veta i po nepříteli, neboť lev jen o tolik přečkal člověka, co se mu mohl pomstit.

Kůň pošel, třeba lev ani se ho byl netkl.

Veškeré diváctvo divoce pokřikovalo a tleskalo. Zatím vstoupili otroci, aby odvěkli mrtvolu jak člověčí tak zvířecí.

Z časů pronásledování křesťanů.

V té chvíli zraky všech počaly se zase točiti po Agatě, jež po smrti Silově zůstala tu bez ochrany; pokud viděla bratra na živě, doufala a důvěfovala; ale vidouc ho padnouti poznala, že jest veta po všem. I počala šeptem se modliti a jako by za milost prositi: ale jen potrhané, stísnné zvuky vanuly jí přes bledé rty. Konečně — a to se stalo málo kdy — když diváci majíce ji dříve za Židovku poznali, že jest Řekyně, počínali pocítati s ní útrpnost. Ženy a jinoši počali reptati, ba několik diváků již se zvedlo, aby jí vyprosili milost; v té náhle s horních sedadel se rozlehnou pokřiky: Sedět! Sedět! Mříže se zvedla a do areny skočila tygřice.

Sotva z klece ven, tygřice se položila a divým ale klidným zrakem se rozhlížela kolem, pak si několikrát oddychnuvši počala se jako had plžiti k místu, kde se byl kůň zabil. Dopřívši se místa postavila se na zadní nohy, předníma se opřela o mříži, čichala k ní a hryzla železné pruty, spokojeně k tomu si povrkávajíc; čichala též kolem sebe, jako by ze mříže, z písku a ze vzduchu se chtěla dočichati, jaká jí tu asi kořist ušla. Již učichala výpary ještě vlažné krve, neboť otroci tentokráte neměli kdy písek porhabati. Tygřice rovnou cestou šla ke stromu a cestou hltavě požírala kusy masa, jež byl lev rozházel, kus po kuse trhaje ze Sily. Tygřice přišla ke kalužině krve, jež se posud nevpila do písku, a počala ji chlemtati; po té se opět dívala kolem a uviděla Agatu, která ještě jsouc u stromu uvázána zamžela oči a čekala smrt.

Tygřice spustivši se na břicho plížila se k ní; když již přešla asi na deset kroků, natáhla krk a nozdry, oddychla si až ze slabin a — skočila jí až k samým nohám. Diváci zkfikli hrůzou, že dívka bude za chvíli na kusy; z výkřiku bylo poznati, že se zalíbila divákům; ale tygřice před dívkou si lehla, houkala radostí a krotce a lichotivě jako sajka lízala nohy své bývalé pěstitelce. Agata všecka bez sebe otevřela oči a poznala Fébu, tygřici, již byla vychovala.

Se všech stran se ozývaly hlasy: Milost, milost; ostatně Agatě, že si vybyla tři zkoušky, patřila svoboda. Mysl lidu, jak už často bývá, náhle se změnila ze svrchované krutosti na svrchovanou přízeň. Byli by jí zrovna s takovou rozkoší tleskali ku smrti, s jakou nadšeností nyní jí házeli věnce a kvítí. Všecko vstávalo se sedadel a volalo na otroky, aby ji šli odvázat; vystoupil mouřenín Lybikus, hlídač tygřice, a rozřezal dívce pouta; ubohá hned padla na kolena; tělo strachem a strnulostí nemohlo se udržeti z přímá. Lybikus jí pomohl vstáti a vyvedl ji z cirku; vyšli branou sana vivaria, protože tudyto vycházivali, kdož se kdy z cirku dostali živi. Lid vida dívku vykročiti z divadla počal jí hlučně tleskati a byl by jí u vítězoslávě nosil po ulicích, kdyby Agata sepjatýma rukama se tomu nebyla bránila; i nechali jí, jen se rozestoupili a ona se ubírala odtud. Došla až chrámu Dianina: tam si sedla za sloupem a dala se do usedavého pláče, co se s ní dále bude dít; vidout se samu a samu na široším světě, přála si smrti; nemělať již ani

otce, ani ochránce, ani přítele, neboť otec byl dalek, a co se stala křesťankou, zřekl se jí, a co sv. Pavel a Silas utrpěli mučnickou smrt, pozbyla ochránce i přítele.

Když se stmívalo, Agata rozpomněla se známé rodiny a dala se sama a mlčky cestou — ke katakombám.

Večer se divadlo otevřelo znova; císař zase zasedl na trůně, a nové slavnosti počaly; pak zase vstoupili do cirku noví lvi a gladiatoři. —

Ze životopisů svatých.

Na sta na tisíce jest různých okolností, případů a způsobů, jak první křesťané dávali život za víru. Kladem tu jen jeden z neznámějších.

V Karthagu městě africkém byly krom jiných pro víru také jaty vdaná služebná Felicitas, čekající se v 7. měsíci a urozená Perpetua, 22 letá paní a matka s dítkem u prsu. Byly s jinými vsazeny do temného, těsného a dusného žaláře. Dva jáhnové vymohli jim za úplatek, že každý den směly na několik hodin na volnější místo a Perpetua kojivala dítě.

Když se roznesla zvěst, že budou souzeny, přišel otec Perpetuin, vážený muž a ještě pohan, prosit ji, aby se slitovala nad rodinou a obětovala modlám za blaho císaře; klekl před ní a líbal jí ruce. Perpetua ho těšila, že se nic nestane bez vůle Boží.

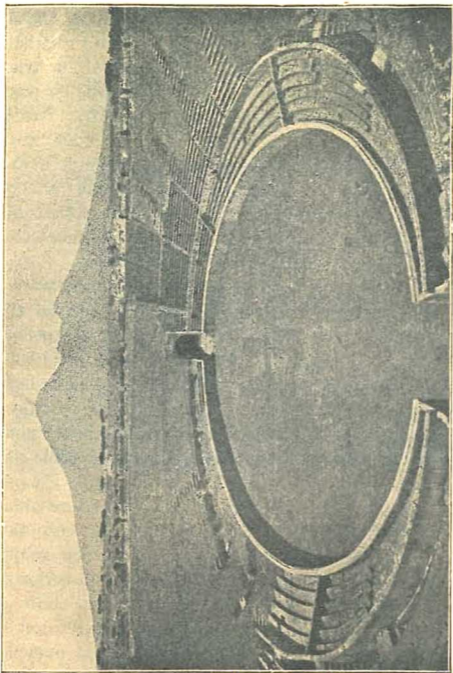
Druhý den byly odsouzeny „ad bestias“; měly býti předhozeny dravým šelmám o slavnosti, která se měla konati v táboře na počest císaře Gety.

Když se blížil slavnostní den a měly se konati hry, obávala se Felicitas, že nebude moci s ostatními podstoupiti mučnickou smrt, že tu pak zůstane sama, neboť ženy v jejím stavu nesměly býti odpravovány; ostatním jí bylo líto, modlili se tři dni a ona povila děvčátko, jež odevzdala své sestře.

Setník, velitel stráže, jemuž kdosi namluvil, aby si křesťané nepomohli ze žaláře nějak po čarodějsku, zacházel s nimi velmi krutě. Perpetua pevně mu hledíc do očí pravila: „Jak můžeš těm nepřáteli klidu, kteří mají oslaviti narozeniny císařovy? Nebude lépe, když budeme čerství a zachováni?“ Setník se zastyděl a zmírnil přísnost.

Večer přede hrami vystrojili jim hostinu a lidu se sběhlo podívat se na ně. Mučenici mluvili k nim vážná slova; Satur pravil: „Nenadíváte se na nás až zítra? Dobře si nás prohlédněte, ať nás poznáte v soudný den.“ Někteří prchli hrůzou, jiní zůstali a uvěřili.

Konečně nadešel den boje a vítězství; mučenici šli dlouhou řadou do divadla, Perpetua pevným krokem, oči cudně sklopeny, poslední. Bylo zvykem odívati muže červeným pláštěm, jak nosili kněží Saturnovi, a ženské rouchem jako kněžky bohyně Cerery, ale jak ti tak ony roucha nepřijaly. Tribun je tedy nechal každého ve svém oděvu. Když vstoupili, Perpetua se rozezpívala, jako by už byla zvítězila. Revokatus, Saturnius a Satur povolávali na lid a na místo-držitele, že jich nemine trest Boží. Lid hlučel, aby za to byli zmrskáni.

Amfiteatr v Pompejích. V pozadí sopka Vesuv.

Ještě v žaláři si vykládali, kterého zvířete se který nejvíc bojí a kterého si nejvíc přeje, aby naň bylo puštěno, a Ježíš Kristus, za něhož trpěli, dosti splnil jejich přání. Revokata roztrhal levhart. Saturnin si přál, aby všecka zvířata byla naň puštěna; levhart ho načal a medvěd ho pak dotáhl v tlamě až k samému hledišti. Satur pravil, že se bojí medvěda, že by nejraději, aby ho levhart zakousl najednou; pustili naň divokého kance, ale ten rozpárav dozorcí břicho Satura jen povalil a pošlapal; že tedy ještě zůstal živ, dovedli ho medvědovi; tomu se však nechtělo z klece; odstavili ho tedy na jiný zápas.

Pak došla řada na paní Perpetuu a Felicitu; byly svlečeny, zahaleny do sítě a pustili na ně divokou krávu. Lid vida je počal reptati, neboť jedna byla mladá a útlá, druhá teprv třetí den po malém. Směly tedy vystoupiti ze sítě a obléci se. První byla Perpetua. Kráva ji vzala na rohy, vyhodila, a ona padla na znak. Stydlivá paní jak poznala, že má šaty roztrženy, rychle je shrnovala; pak ohlednuvši se po Felicitě a vidouc ji raněnou ležeti v písku podala jí ruku a zdvihla ji. Obě myslily, že na ně pustí jinou zvěř, ale lid už nedopustil, a tak je vyvedli branou sanou vivariou. Tam uviděly katechumena Rustika a paní Perpetua ještě jako ve snách se ohlížela a tázala: „A kdy na mne pustí tu krávu?“ Řekli jí, že už se to stalo, ale ona uvěřila, až uviděla své rány a potřhané roucho.

Zatím stál zachráněný Satur u jiné brány a pravil žalářníku Pudensovi: „Uvidíš, že se

splní má předtucha; žádné zvíře mi posud neublížilo; až se vrátím na arenu, že mě zakousne levhart.“ Stalo se; levhart tak zuřivě ho kousl, že ho krev polila po všem těle. Diváci volali: „Pokřtěnče, jsi zachráněn, zachráněn.“ A věru byl zachráněn; zvítězil v boji. Zmíraje pravil Pudensovi: „S Bohem příteli, pamatuj na mne, má smrt ať tě sllí.“ Potom sňav si prsten a smočiv jej krví podal mu jej na záruku pevné a živé víry.

Pak jej a Perpetuu s Felicitou donesli na místo, kde ti, kteří ještě dýchali, bývali doráženi. Tentokráte však lid hlučně žádal, aby byli přivedeni a před jejich očima pobiti. Svatí mučenci vstali a políbivše se vrávorali druh druhu podpíraje na místo, kde je lid chtěl mítí a bez hlesu tam dokonali.

Satur zemřel první, jak ho Perpetua ve svém vidění ještě v žaláři prvního viděla vstupovati po žebříku do nebe; Perpetua nejdéle trpěla, kat jí bodl do žeber, a ona teprv mu ukázala, kam má mečem bodnouti. Těla svatých byla počestně schráněna a ještě v V. století zu časů sv. Augustina byly ostatky jejich ve velechrámě karthaginském. Sv. Perpetuu a Felicitu jmenuje kněz každý den ve mši svaté.

Počátky křesťanské písemnosti.

Podle slov Páně: „Jdouce po všem světě kažte evangelium všemu stvoření“ (Mar. 16, 15), nebo: „Co v ucho slyšíte, hlásejte na stěchách“

(Mat. 10, 27.) a jiných nebylo ani povoláním ani úmyslem sv. apoštolův a mučedníků Páně spisovati knihy a jmenovitě to, co byli ústně kázali, nýbrž jen někteří a to jen za zvláštní příležitosti a ze zvláštní potřeby některé věci zaznamenali.

Nejprve apoštol Matouš napsal své evangelium věřícím ze Židů, po něm Marek křesťanům římským, pak Lukáš evangelium a skutky apoštolské soukromníku Theofilovi a poslední psal apoštol Jan k výslovné prosbě církví asijských, hledě při tom doplniti předchůdce a obrániti pravé učení proti sektářům toho věku. Také epistolý byly rozličným církvím a osobám příležitostě psány a posílány. Z toho jde, že víra a církev Kristova nikoli na psaní, nýbrž na ústním kázání sv. evangelia je založena a že písmo sv. jest jen částka toho, co sv. apoštolé ústně hlásali.

Ze sebraných částí složený v Písmo sv. čili bibli (z řeckého slova biblia = knížky) starého i nového zákona. Přeloženo bylo v Alexandrii do řečtiny a v Itálii do latiny. Později latinský překlad z drsnosti uhladil, z chyb opravil a doplnil sv. Jarolim; překlad ten sluje vulgata (= obecný). I jemu šlo víc o přesnost než o krásu řeči.

Ačkoli první křesťané přijímali živým slovem, nikoli písmem, že tedy nebylo potřeba spisovati učené knihy, nicméně našli se mužové, otcové apoštolští, kteří jazykem řeckým složili spisy ponejvíce na způsob listů. Ty spisy jsou právě tím důležitý, že pocházejí hned z prvního století po Kristu Pánu, neboť pisatelé

jejich byli žáky a učeníky sv. apoštolů samých, jako sv. Kliment biskup římský, sv. Ignac biskup antiochijský, svatí Polykarp a Papias biskupové ze Smyrny a z Hierapole.

Druhé století vydalo nemálo literárních plodů, listů, rozprav a pojednání podle potřeby doby, rázu a směru ponejvíce obranně-bojovného; vedle toho podány práce z jiných oborů a zakvétalo také studium sv. písem.

Mezi spisovateli tu rozeznávají napřed církevní otce (patres ecclesiastici), kteří kromě své starobylosti vyznačovali se pravověrností, vynikající svatostí a uznáním církevním, a pak církevní spisovatele (scriptores ecclesiastici), kterým některá z těch vlastností chyběla. Oni otcové a svatí učitelé církevní z pozdějších dob, kteří vedle pravověrnosti měli výtečnou učenost, slovou církevní učitelé (doctores). Nejstarší církevní otec toho věku byl už jinde zmíněný sv. Justin, filosof a mučeník, sv. Irenej, žák sv. Polykarpa a j.

Básnictví nalezlo v křesťanství nevyčerpatelný zdroj nových myšlenek a netušených podnětů. Pravdy o vtělení Syna Božího, o vykoupení a posvěcení pokolení lidského, o mučnictví a skrytém životě svatých, o posvěcování sebe a t. d. dodaly mu nekonečně bohatou látku, otevřely neznámý svět pocitů.

První poesie Nového zákona navazovala přirozeně na starozákonní. Chvalozpěvný hymnus převládal. Plinius ve zmíněném už listě k Trajanovi připomíná „carmen“ (= báseň), jež prý

křesťané zpívají ku chvále Boží. Z té doby pochází mešní gloria, praeface, chvalozpěv „Te Deum laudamus“ a mnohé jiné.

Křesťanské hymny jsou vznešenější než pohanské; nejsou ani tak divoké jako bakchantské, ani tak zoufale žalostné jako třeba nad smrtí Adonisovou; zjasněny a prohrfáty jsou ušlechtilým zápalem a shora je polévají paprsky vyšší, nadzemské krásy.

Počátky umění křesťanského.

Křesťanská víra a milost zaujímá celého člověka, všechny jeho duchovní a tělesné schopnosti a síly; proto rozum i umělá ruka má člověku pomáhati ke chvále Boží a ke spáse duše. V tomto duchu vzala církev hned z počátku všechny druhy umění ve služebnost. Z počátku to arci šlo z těžka.

Křesťanství nemohlo hned rozvinouti umělecky všecku bohatou krásu, již v sobě chovalo, jednak že časy byly příliš nepokojné a trudné pro mnohá krvavá pronásledování, jinak mu bylo přednější úlohou a povinností uhájiti mladou církev a zabezpečiti její víru a dogmatický obsah proti útokům pohanské filosofie a velkým soustavám východního gnosticizmu, který se snažil rozumářsky vypáčiti křesťanství ze základův. A pak i napřed bylo potřeba vyhostit staré umění pohanské, jež tak dlouho a tak platně sloužilo pohanskému modlářství.

Umělec, který do nedávna ještě jako pohan pomáhal štětcem a dlátem oslavovati vášeň a

hřích, po oné veliké změně, která se s ním stala na křtu sv. zachoval si dovednost a umělost, ale bylo mu dáti výhost pohanským představám a naplniti mysl a srdce jinými obrazy a osobami. Středem jejich jest Vykupitel za živa, v utrpení a ve slávě, matka jeho od proroků předpověděná, svatí apoštolé jako sloupy a pilíře víry, zástupy mučenků a mučenic, vedle jichž hrobů chodil; s umělcem bylo pokřtěno, po křesťansku prodchnuto a posvěceno také jeho umění; maloval třeba sv. Štěpána neb Anešku, ale docela jinak, než kdysi jako pohan malovával zhýralého jinocha a rozmařilou dívku pohanskou.

Stísněnost a pak i chudoba prvních křesťanů nedopřávala uměním volného rozkvětu. V Římě jsou první ostýchavé počátky křesťanského umění v katakombách. Církev tajila některé články víry před nepovolnými; proto bylo malířské a sochařské umění rázu symbolického, kde věc a myšlenka se naznačovala a zobrazovala něčím podobným z obyčejného světa, jako: beránek, vinný kmen, pelikan, dobrý pastýř znamenali Krista, holubice s ratolestí značila Ducha svatého, lodice byla znakem církve, páv znakem nesmrtelnosti, kotev naděje a t. d.

Na služby Boží scházeli se první křesťané v soukromých bytech, venku a po slujích; v Římě v katakombách, kdež i chrámy si stavěli. Později pravda, když jim vzešlo slunce svobody, pučelo křesťanské umění z hlubokých kořenek a hnalo na květy pořád dokonalejší.

Povaha a pohanská literatura té doby.

Zlatý věk císařského Říma byl na pohled skvělý, ale mravní zpustlost postupovala dál a šíře. Vzdělanosti přibývalo a školy se zmáhaly, ale šířily pouhé vědomosti, nikoli mravnost a ušlechtilost. Byla to doba rozkladu. Antická kultura se zvrcholila a klesala. Vzdělanost jak se šířila, tak mělkla. Velké otázky filosofické byly už všechny dány a pokud možná zodpovídány; na jiné se nevědělo odpovědi. Nových mohutných myšlenek nebylo, ani jakých nálezů v jiných oborech, třeba ve vojenství nebo v hospodářství. Pohanská vzdělanost hynula a zmírala sama ze sebe, vysílením.

Povahu té doby nejlépe poznati ze života a zábav: boháči se brodili v pusté prostopášnosti, chudí nemajíce na jiné hýřili aspoň v pohledech na nelidské zápasy s lítou zvířfi. Starý pohanský Řím se hrnul ve svou záhubu; mravní zkáza chystala mu ji mnohem jistěji a strašlivěji než kterýkoli nepřátelský meč.

Za té obecné záhuby a zkázy vyrostala křesťanská obec, tři sta let zalévaná vlastní krví, pronásledovaná a přece nezdolně vítězná. Za dob Mark Aurelových už bylo hojně křesťanů po všech provinciích a ještě dále, až i v Persii, Indii a v Egyptě, v afrických pouštích a na vzdálených ostrovech. Mravně už dávno zemřelá společnost hověla si na světelném povrchu, budoucí silné pokolení rostlo v temném podzemí, v katakombách.

Síla římského státu přecházela ze spuchřelého středu, z Říma do obvodních provincií. Jazyk latinský se všude šířil a zmáhal; tehdy hlavně sloučením s jinými živly založeny řeči a národnosti románské. Svědkem tehdejší zámožnosti a síly v provinciích jsou lidnatá a mohutná města. Umění stavitelské zůstavilo z té doby vzácné památky.

Literatura římská jmenovitě v prose měla tehdy už jen stříbrný věk. Větším dílem se jen sestavovaly a rovnaly starší věci. Vše se mělo na pozoru před nedůvěřivým císařem; jedni strachem mlčeli, jiní se nehodně plazili; někteří lepší se horšili na zkaženou dobu. Plinius starší, jenž zahynul chtěje hodně z blízka pozorovati výbuch Vesuva za císaře Tita, sepsal veliké dílo věd přírodních (*Naturalis historia*); Plinius mladší složil chvalozpěv na císaře Trajana. Fabius Kvintilian napsal knihu o umění řečnickém. Dějepis dostoupil vrcholu Korneliem Tacitem, který přečkav nebezpečnou dobu Domicianovu vylíčil život a činy svého tchána Agrikole. Ve spise „Germanii“ popisuje německý kraj a lid; v „Letopisech“ a v „Dějínách“ vykládá děje za vlády Klaudiovců a Flaviovců. Maje na paměti dobu republiky Tacitus posuzoval dobu císařskou přísně a namnoze nespravedlivě; jinak líčí věrně, stručně a pronikavě. Jiný historik Suetonius napsal jasně životopisy císařův od Caesara po Domiciana, však již neměl toho rozhledu.

Z básnictví zakvetla jen satira; jmenujeme tu jen Marciala, jenž v epigramech po způsobě

feckém duchaplně a vtípně, někdy také neslušně a drsně rýsuje mravy své doby; pak Juvenala, jenž jako před ním Horác se smíchem na tváři sypal své době trpkou pravdu, káraje lidské pošetilosti a zlořády soukromé, společenské i veřejné.

Řečtina ještě v té době byla ve vážnosti. Nejedno dílo sepsáno v tom jazyku. Nejdůležitější a nejznámější jest Plutarch. Přišel mladý z Řecka do Říma došel takové přízně u císaře Trajana, že po vysokých úřadech svěřil mu vychování svého příbuzného a nástupce Hadriana. Plutarch sepsal řadu životopisů slavných mužů a to tak, že stavěl dva vedle sebe, Řeka a Římana a přirovnával je. Řecké satiry skládal Lukianos.

Sídlem vyšších věd zůstala Alexandria, školské vzdělání a filosofie (moderní sofistika) pěstovány hlavně v Athenách.

Úpadek císařské moci.

(180—284 po Kr.)

Po smrti císaře Marka Aurelia začala v dějinách římských doba smutná, doba vlády a namnoze hrůzovlády vojenské. Syn a nástupce jeho Kommodus, poslední Antoninovec na trůně, byl ukrutník jako poslední Flaviovec Domician a poslední Klaudiovec Nero. Jakého ducha byl, ukázal už jako 12letý hoch: otroka, že mu nachystal trochu horkou lázeň, dal hoditi do rozpálené pece. Později páchal těch ukrutností více, ani vlastních příbuzných nešetřil. Nad to ještě

mu napadlo býti Herkulem. Chodil po Římě s kyjem a jak ho chytila bláznivá, přerážel lidem kosti a házel jim peníze na léčení. V cirku často vystupoval jako gladiator a dal si za to pokaždé vyplatit milion sesterciů (asi 150 000 korun) ze státní pokladny. O vládu se nestaral a všecek pořádek hynul. Po dvanáctiletém řádění byl zardoušen v novoroční noci r. 193.

Ještě jednou podařilo se rozvážným mužům u dvora a v senatě dosaditi na trůn muže zkušeného. Pertinax se stal císařem; ale jsa šetrný nezavděčil se praetorianům a za několik měsíců zabili ho a hlavu jeho nosili na kopí po městě. Od té doby jmenovali praetoriani císaře. Kdo jim více vyplatil, toho přijali, a když se jim zmrzel zabivše ho vybrali si jiného. Za 120 let, od roku 180 do 300 bylo šest a třicet císařů, z nich mnoho ukrutníků, ztřeštěnců, zhýralců a všelijakých neřestníků. Jací vládcí, taká doba. Měšťané na pohled vzdělaní, ale v nitru nectní slaboši. A z venku na brány říše tloukli tvrdou pěstí barbarští národové. Jak dlouho jim odolá?

U bohatého ale na duchu slabého Didia Juliana byla právě hostina, když došla zpráva, že Pertinax je zavražděn. Mluvilo se o nástupci a kterýsi host prohodil, že by se jejich hostitel hodil za císaře. Ctižádostivá manželka jeho se toho chopila, ostatní hosté přizvukovali, až se Julianus odhodlal. Poslal tedy k praetorianům a sliboval hojně dary. Ale ti už si vyhlédli za císaře Sulpiciana. Uslyševše o nabídce Julianově počali drážbu, kdo dá víc.

Dvě jiná vojska také prohlásila své vůdce císařem, až r. 193 zůstal na vrchu drsný a nevrlý Septimius Severus, rodilý Afričan, vůdce legií illyrských. Dal praetoriany pobiti a ze svých legií vybral si osobní stráž čili praetoriany, kteří později nebyli o nic lepší prvních. Dbal o dobrou správu státu, řádné soudy a kázeň ve vojstě. Na křesťany byl zprvu dobrý, jen tu a tam je

Septimius Severus.

pronásledovali krutí místo-
držitelé a rozčertěná luza. Když pak r. 202 zapověděl pod přísnými tresty a pokutami obracet se ku křesťanství, nastalo kruté pronásledování. V Lyoně ze známějších umučen svatý biskup Irenej, v Alexandrii sv. Leonidas, otec slav-

ného spisovatele církevního Origena; tam i mladíčká otrokyně Potamiena nedavši se ani zlákatí sliby ani zastrašiti hrozbami hozena do kadlubu vřelé smoly; v Karthagu svaté paní a mladé matky Perpetua a Felicitas ještě s jinými předhozeny dravým šelmám. Když císař Severus zemřel na válečné výpravě do Britannie v Eboraku (York), nastoupil po něm r. 211 jeho nejstarší, ale nehodný syn

Karakalla; původní jeho jméno bylo Bassianus; Karakalla se mu říkalo po dlouhém řasnatém rouše galském, jež rád nosil a v Římě zaváděl. Otec poručil, aby lepší jeho bratr Geta vládl s ním, než oba se již od dětinství nená-

viděli, až Karakalla dal Getu zabiti v náručí matčině; stranu jeho pak pronásledoval krutě a slavného právníka Papiniana dal odpravit, že nechtěl veřejně hájiti jeho bratrovraždu. Aby si zvýšil důchody, dal r. 212 všem svobodníkům v říši římské občanství. Stavěl rád; zvláště památny jsou jeho lázně. Zabáhlo se mu napodobiti Achilla a Alexandra, ale skoro jen po nedobré stránce. Že v Alexandrii složili naň posměšnou báseň, způsobil tam veliké krveprolití. Vypraviv se znova proti Parthům zahynul tam r. 217.

Pak se na krátko stal císařem Makrinus, vůdce praetorianův. Legie syrské však prohlásily Heliogabala císařem, jenž r. 218 slavil vítězný vjezd do Říma. Bylo mu teprve 14 let a již byl veleknězem boha slunce Elagabala; zůstal nezvedencem i na trůně, ba snad nehned by se našel člověk spustlejší. Jeho bába ho přiměla, že adoptoval bratrance Alexandra Severa. Praetoriani sprovodili Heliogabala se světa a mrtvolu hodili do Tibery.

Alexander Severus stav se roku 222 císařem měl také teprve 14 let, ale byl zcela různého vychování; byl tak prostý, mírný, vlídný a ve mravech počestný, že již to bylo na císařském trůně skoro něco divného a jako by z jiného světa. Křesťanům přál; měla ho k tomu matka Mammaea, snad sama už tajná křesťanka. Za té doby zanikla říše parthská, když Ardažir z rodu Sassanova založil na Iranu mocnou říši novoperskou. Císař Severus bojoval na východě proti Peršanům, pak na severu proti hordám german-

ským, kdež i zabit u Mohuče z návodu legionáře Maximina. Jeho dobrá třináctiletá vláda uběhla jako pěkný sen.

Římský trůn zase byl na prodej. Maximinus původně svinda z Thracie, stal se císařem r. 235. Byl to barbar neobyčejně veliký a silný jak obr; vytrhl prostřední strom s kořenem a těžký vůz utáhl jednou rukou. Vojáci směli dělati co chtěli, občany dával zašiti do hovězích koží a předhazovati lvům. Křesťané byli pronásledováni zvláště v Pontě a v Kappadocii. Za tři leta byl zabit a pohozen psům. Senát pak jmenoval dva císaře Pupiena a Balbina; vojíni oba prý „senatorské“ císaře sprovodili téhož roku se světa a povýšili na trůn Gordiana.

Gordianus (238 - 244) mohl se jmenovati Třetí, poněvadž africké legie už děda jeho Gordiana prohlásily císařem, ten učinil hned syna Gordiana II. spoluvladařem, a oba zahynuli v občanské válce s Maximinem. Poraziv Gothy a Sarmaty v Moesii u dolního Dunaje vypravil se proti novoperskému králi Šapurovi a byl zavražděn. Za jeho mírného panování hlásilo se již mnoho vyznavačů do křesťanské obce, však se zním také plevy.

Filippus přijímám Arab, vrah Gordianův, stal se císařem. Za něho se slavilo 29. dubna r. 248 tisícileté jubileum města Říma. Poslal vůdce Decia do Pannonie potlačit povstání; povstalecké legie prohlásily ho císařem a v bitvě u Akvileje (Ogleje) padl Filip Arab.

Decius nebyl dlouho císařem, jen od roku

249 do 251, ale zhanobil si jméno v dějinách sedmým velmi krutým pronásledováním křesťanů. Roku 249 vydal rozkaz, aby úředníci

Vdova u hrobu mučeničkovy v katakombách.

nechajíce všeho počali hubiti křesťanství. Přísnými tresty a hroznými mukami nutili křesťany k odpadlictví. Mnoho křesťanův odpadlo, i biskupové a kněží, zvláště za časů Deciových. Někteří vpravdě obětovali modlám, jiní hodili něco kadidla na uhlí před modlou, opět jiní si koupili — nepravdivé — vysvědčení, že již obětovali, a tak si zachránili svobodu a život. Všechny tyto považovala církev za padlé a vyloučené. Vrátit se mohl padlý jen po různém pokání. Napřed se veřejně vyznal ze svého hříchu, ponevadž dal veřejné pohoršení; pak mu biskup uložil, jak dlouho má zůstat vyloučen a oděv ho zíněným rouchem a posypav mu hlavu popelem vykázal ho z kostela. Doma žil v samotě a mrtvení, v dobročinnosti a jiných ctnostech. V neděli chodil v kajicném rouše ke kostelu a stoje u dveří prosil mimojdoucí, by se zaň modlili. To byli plačící; pak směli v kostele u vchodu klečíce zpívati žalmy s druhými a poslouchati kázání; později směli jako stojící už obcovati také mši svaté, jen od svátostí byli ještě vyloučeni. Některému byl čas pokání zkrácen odpustkem, buďto že jevil v pokání velikou horlivost, nebo že se některý mučeník v žaláři zaň přimluvil, nebo když vypuklo nové pronásledování a potřeboval posily ze svátostí, nebo když vůbec nějak přišel do nebezpečí smrti. Kdo vydržel všechny podmínky kajicnosti, byl veřejně sprostěn kletby církevní, rozřešen a zase připuštěn k večeři Páně. Hlavní síla křesťanstva zůstala věrna; jen pleva odletěla od zrní. Blaho-

slavených mučeníků byla řada veliká. Decius zahynul ve válce s Gothy v močále.

Další císařové Gallus (251—253) a Aemilianus (253) dosazení a sesazení vojenským spiknutím. Potom císař Valerianus (253) přijal za spoluvladaře syna svého Galliena. Valerian vydal přísné rozkazy proti křesťanům; tehdy šel papež Sixtus a za tři dni mučen jeho jáhen Vavřinec; v Karthagu ověnčen korunou mučenickou sv. biskup Cyprian, bývalý slavný pohanský učitel řečnictví. Valerian vítězil proti Frankům a Gothům, ale ve válce s perským králem Šapurem byl sedmdesátiletý jat a potupně na ukázkou až do smrti vláčen po světě. Gallienus potom panoval sám do r. 268. Za něho již se mocně dobývali barbarové do říše. Mnoho místodržitelů dalo se vyhlásiti za císaře, pročež se té době říká „vláda třiceti tyranů“. Gallienus bez starosti hýřil až pak táhna proti vzdorocísaři byl vlastními vojíny zabit.

Po něm vládl krátce a dobře Klaudius II. (268—270) rodem z Dalmacie. Potřel vládu třiceti tyranů, vyhnal Alemany vniklé do Itálie a Gothy porazil u Nissy v Srbsku tak hrozně, že sotva byl v celé říši který dům, aby nebyl dostal zajatého Gotha za otroka. V Pannonii onemocněl morem a zemřel, od Septimia Severa první zase přirozenou smrtí.

Císař Aurelián (270—275) z nízkého rodu, zvolen legiemi dunajskými. Byl tak dobrý vojevůdce, že mu vojáci říkali „Ruku na meč“. Nedbal zevnějšku a šatil se prostě. Pohrdal

vznešenými a liboval si sprostou důvěrnost s lidmi nízkými a surovými. Voják mu byl nade vše; kdo nenosil zbraně, nebyl mu za nic; on sám zbraněmi se vyšvihl tak vysoko, zbraněmi chtěl ovládati svět. „Chceš-li býti tribunem,“ psal ještě jako vojevůdce komusi, „nebo chceš-li jen zůstatí na živě, měj k vojákovi respekt.“ Císař Valerian nesevěřil mu syna svého do tábora; „jest velmi přísný, nehodí se do naší doby,“ říkal o něm.

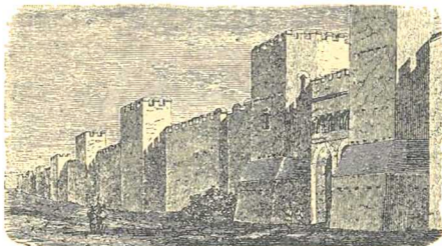
Aurelian.
Mincovní obraz.

Aurelian jako císař pořádal a opravoval záležitosti státní; starý spisovatel praví, že byl lékařem státu, avšak léčení jeho že bylo velmi tvrdé a bolestné. Nebyl ani zákonodárcem ani státníkem; byl všecko všude pouhý voják. I senatorům přikazoval, v jaké obuvi mají choditi.

Zahnal Vandaly a Gothy za Dunaj, Alemany a Markomany ještě dále; na východě v Arabii dobyl Palmyry, „královny pouště“, města krásného, kde vládla slavná a statečná královna Zenobia, „druhá Semiramis“, známá z dějin assyrských; zajatou a zlatými okovy spjatou královnu předvedl Římanům v triumfovém průvodě. Pak jí dal na výživu venkovský statek. I jiné země uvedl opět v poslušnost, že dán mu název „obnovitel říše“. Město Řím obehnal pevnou zdí proti vpádům barbarských národů — jako na

znamení ochablé statečnosti římské. Přes osm set let, od časů krále Servia Tullia nestavěli si Římané kolem města hradeb, ačkoli stará zeď už dávno byla těsná a mnoho domů bylo za hradbami. Aurelianova hradba, obnovená za císařů Honoria a Arkadia, stojí větším dílem podnes.

Na křesťany vypsál Aurelian nové pronásledování; bylo velmi krvavé najmě v krajích, kde byli krutí místodržitelé; nežli však rozkaz

Římská hradba Aurelianova.

donikl (do) nejdalších končin říše sešel císař se světa násilnou smrtí. Přední velitelé dostali do rukou listinu s padělaným podpisem císařovým, že jsou proskribováni; ti neměli nic pilnějšiho než předejítí to a zabili Aureliana.

Po osmi měsících povýšení senatem starý senator Tacitus, příbuzný zmíněného dějepisce na císařský trůn. Starý a nezvyklý vojenskému životu zemřel záhy ve vojenském táboře r. 275.

Po něm nastoupil Probus; bojoval s Němci tak úsilně, že za každou hlavu zabitého vojína germanského kázal vypláceti po zlatém penízi. Také v říši zjednal pokoj. Že však naháněl vojsko v čas míru do práce, aby stavěli silnice a vysoušeli močály, zabili ho r. 282; po něm stal se císařem náčelník osobní stráže Karus (282—283); sotva skončil válku perskou, zabil ho blesk.

Císařství neomezené.

Dioklecian.

(284—305 po Kr.)

Dioklecian pocházel z nízkého rodu, ale hlavu měl bystrou a vůli nezdolnou. Ještě děd jeho býval otrokem a potomní císař počal své štěstí jako prostý voják. Postupoval výš a výše, až nabyl důvěry císaře Proba a nástupce jeho Karus jmenoval ho vrchním velitelem vojska; odtud se snadno vyšvihl na císařský trůn. V zemi byly nepokoje a z venku hrozili nepřátelé. Dioklecian si umínil zjednati v říši pokoj a na hranicích bezpečnost. A věru, Dioklecian a nástupce jeho Konstantin prodloužili už už hynoucí říši o dvě století. Pravda, že v ní skoro vše bylo nové, třeba si k té obnově už přispěli císařové za principatu Hadrian, Aurelian a Probus. Panovník se stává majetníkem státu (dominus) jako perský padišah. Dioklecian stáhl všecku moc do své hrsti a odňav senatu poslední zbytek pravomoci a odděliv civilní moc od vojenské zlomil násilnou svévoli vojska. Dioklecian založil

vládu absolutní. Věděl, že jen neomezený panovník může ještě udržeti ve všem rozvolněnou říši. Však i té vlády bylo mnoho na jedna bedra. Proto si přibral pomocníka Maximiana a rozdělil se s ním o říši: Dioklecian panoval na východě, Maximian na západě. Dioklecian přeložil sídlo do Bithynie, Maximian do Mediolanu, protože v Římě ještě pod

Dioklecian a Maximian.

popelem doutnalo po republikánsku. Byl to nebezpečný pokus, zachrániti světovládnou říši, neboť už r. 307 přelo se šest císařův o vládu.

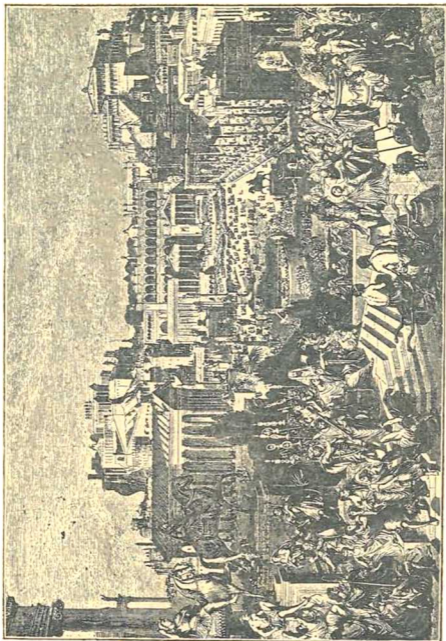
Dioklecian si dal jméno Jovius, jako že syn boha Jova, Maximian Herkulius na znamení síly. Roku 291 sešli se v Mediolaně; tam si řekli, že si každý ještě přiberou pomocníka s titulem „caesar“. Po dvaceti letech měli oba augustové ustoupit a místo jejich zaujati oba caesarové, kteří si opět měli jmenovati své caesary a nástupce, aby ani senat ani vojsko nedosazovali na trůn. Dioklecian vzal surovce Galeria, Maximian jemného Konstancia Chlora. O vládu se podělili tak, že Dioklecian jako vrchní hlava v říši spravoval Thracii, provincie asijské a Egypt, Galerius měl Illyrikum (nyní Bosnu a jižní kraje), pak Macedonii a Achaji; Maximian spravoval Itálii, Raecii, Afriku a ostrovy středomorské, Konstancius Chlorus Gallii, Španěly a

Britannii. Dioklecian sídlil v Nikomedii, Galerius v Sirmiu nad Savou, Maximian v Mediolaně a Konstancius v Trevru (tehdy Augusta Trevirorum). Dioklecian jako svrchovaný vládce státního celku zařídil si dvůr po způsobě východních panovnicků. Válek bylo na všech stranách a končinách. Po nich slavili císařové všichni čtyři zároveň slavný triumf r. 303, poslední v císařském Římě. Sláva Říma se ztrácela.

Jméno Dioklecianovo zapsáno v dějinách krvavým písmem: za něho bylo desáté, poslední všeobecné a nejkrutější pronásledování křesťanů. Z počátku vlády Dioklecian, ačkoli si liboval v pohanství, nebyl nepřitelem křesťanů; trpěl jejich bohoslužby a přijímal je do veřejných a vysokých úřadů. Církev se zmáhala vočihledě, místo starých kostelíčků stavěny větší a nákladnější. Za delšího klidu vloudila se však do církve ochablost a nedbalost, a Bůh na ni dopustil zlé časy. Caesar Galerius a pohanští fanaticové přemluvili pověrčivého Diokleciana, že si umínil vyhubiti křesťany, aby se říše upevnila a novou slávou zaskvěla.

Nepřátelství počalo r. 298 rozkazem, že každý voják má obětovati modlám; kdo neposlechl byl syn smrti. Tak umučen v Římě sv. Šebestian, křesťanský setník a dal příklad jiným; tak zahynula thebajská legie s vůdcem Mauriciem v čele; dvakrát po sobě prošli její řady a zabili každého desátého muže, a když ostatní pořád zůstávali věrni Bohu, porubáni všichni. V Noriku

(nynější Rakousy) umučen s jinými vojny sv. Florian; v Armenii sv. Blažej. Vlastní a všeobecné pronásledování počalo po sboření krásného kostela v Nikomedii o slavnosti termi-

Římské forum za císaře Diokleciána. Smrt sv. Ancešky.

nalí 23. února 303. Brzy po sobě vydána trojí vyhláška proti křesťanům. V první se poroučelo zbourati kostely, zničiti posvátné knihy a zbaviti křesťany všech hodností a občanských práv. Když pak vyhořel císařský palác a vina svedena na křesťany, vyšel nový rozkaz, uvězniti všecy kněze. V třetí vyhlášce se poroučelo, který kněz neodpadne, že má býti umučen; dodatkem pak rozšířen rozkaz na všecy křesťany. Tehdy žil slavný a ve slovanských krajích často opěvaný křesťanský hrdina Jiří. Prastará pověst ověnčila ho slávou, že osvobodil pannu, královskou dceru z drápů dračích; za tím se tají skutečnost, že se mužně ozval proti nespravedlivému pronásledování nevinných křesťanů a strhl krutou vyhlášku na bráně chrámu v Nikomedii, začož 30. dubna 303 ozdoben korunou mučnickou a věncem křesťanského hrdiny.

„Na východě a západě vyjma obojí Gallii (kde vládl mírný Konstancius), zuřily tři divé bestie“ proti církvi, napsal Laktancius. Nová roztodivná mučidla vymyšlena, mnoho křesťanů přebolestně zmíralo. Paním a dívkám působena hrozná muka duševní. Nemálo křesťanů zpronevěřilo se, obětovalo bohům a vydalo písma. A konec? Meče tupěly, kati umdlévati a křesťané zpívající chvalozpěvy chodili na smrt. Vida Dioklecian, že nezmůže křesťanů, zastavil popravu; byli od té doby jen mrzačení, na jedno oko osleповání a posílání do bání a tam utýráni. Posléze 30. dubna r. 311 zastavil Galerius pronásledování nadobro.

Konstantin Veliký.

(306 [323] až 337 po Kr.)

Dioklecian navládnuv se přes 20 let složil panství a přiměl spolucísaře Maximiana, že učinil též tak. Dioklecian se odebral do rodné Dalmacie na letohrádek Salonu, kde při práci polní a zahradní dožil se věku 80 let. Ve Spljetu dodnes viděti zříceniny paláce jeho.

Po augustech Dioklecianovi a Maximianovi stali se augusty dosavadní caesarové Galerius a Konstancius; za caesary vyhlášení Severus a Maximinus Daja. Konstancius za nedlouho zemřel a místo jeho na trůně zaujal syn jeho Konstantinus. Maximiana mrzelo, že se vzdal trůnu a spoléhaje se synem svým Maxenciem na stoupence v Římě prohlásil se opět císařem. Severus vyšel válečně proti nim, ale byl zabit a Galerius dosadil na jeho místo starého mrzouta Licinia za augusta. Tak se stalo, že Řím viděl zároveň šest císařů, samých augustů. Maximian a Maxencius se přidrželi Konstantina, Maximinus a Licinius Galeria.

Brzy však Maxencius vyhnal otce Maximiana z Říma; zapuzený se uchýlil ke Konstantinovi, však místo vděčnosti pobuřoval mu vojsko a byl za to odpraven. Na východě umřel r. 311 Galerius v Nikomedii hnilobou střev. Než umřel odvolal všecky výnosy proti křesťanům. Tak zbyli jen čtyři císařové: na západě Konstantin a Maxencius a v zemích východních Licinius a Maximinus.

Mezi Konstantinem a Maxenciem došlo brzy k boji; začal jej Maxencius, aby prý pomstil

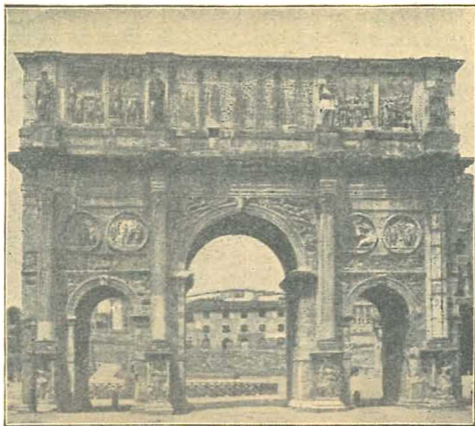
Konstantin.
Obraz na penzi.

smrt otcovu. Konstantin vstal k vojně a stanul s vojskem u Říma. Třásla ho starost, že Maxencius má převahu. V poledne uviděl on i vojsko na jasném nebi kříž a kolem něho nápis: in hoc signo vinces, v tomto znamení zvítězíš. Konstantin dal pak vojenské korouhvičky

(labarum) ozdobiti křížem a nad ním řeckými hláskami jméno Kristovo XP. Vojska se srazila 28. října 312 u mosta milvijského; Konstantin zvítězil, Maxencius utonul na útěku v Tibeře.

Konstantin pak vítězně vjížděl do Říma, však už nešel na Kapitol obětovat Jovovi, jak dosud bývalo zvykem, a když mu senát postavil na foru čestnou sochu, dal jí do ruky místo žezla kříž a pod sochu nápis: „Tímto spasným znamením, pravým to znakem statečnosti, osvobodil jsem vaše město ode jha tyrannova.“ Konstantin vydal v dorozumění s Liciniem slavný edikt milanský roku 313, v němž prohlásil úplnou svobodu náboženskou; křesťané směli volně konati své náboženství, přistupovati k církvi bylo dovoleno a kostely a církevní majetek byly jim vráceny. V Římě zbudován kostel lateránský, dosud považovaný za hlavní chrám křesťanstva. Tento čin Konstantinův kromě toho že byl sprá-

vedlivý byl i důmyslný; Konstantin se tím postavil v čelo mocného hnutí, jehož nemohl zadržeti; vyhověl spravedlivé věci a upevnil své panství. Téhož roku co vydán edikt, zemřel císař Dioklecian.

Vítězný oblouk císaře Konstantina Velkého.

Ještě toho roku 313 došlo na východě k boji mezi Liciniem a Maximinem, a Maximin poražen a zabit. Vládli tedy už jen Konstantin a jeho svak Licinius; když po desíti letech i Licinius odklizen, panoval Konstantin 14 let (323—337) jakožto neomezený samovládce. Veškeru

Křši rozdělil na čtyry praefektury, ty na třinácte větších správních obvodů čili diocesí a ty zase na 116 menších čili provincií. Vrchní náměstkové císařovi byli čtyři praefekti; jeden síděl v Římě nebo v Milaně maje pod sebou Itálii a Afriku, druhý z Trevíru spravoval západ, třetí v Sýrmii měl Illyrii a Řecko a čtvrtý z Cařihradu vládl východu. V čele diocese stál vikarius nebo zástupce praefektův a každou provincií spravoval rektor. Krom nich bylo sedmero dvorních úřadů na způsob našich ministerstev. Daň se platila zejména pozemková, živnostenská a z hlavy. Konstantin usazoval cizince, jak už i jeho předchůdcové, v území římském a přibíral hojně žvlů barbarských.

Konstantin zřídil si za krátko a velikým nákladem ze starého Byzancia nové hlavní a sídelní město, jež pojmenoval „Nový Řím“, ale všecek svět mu říkal město Konstantinovo, Konstantinopolis nynější Cařihrad a přenesl tam své sídlo. To bylo nemalou příčinou, že se říše římská rozpadla ve dvě, v západní a východní, a že se pak i církve východní odštěpila od římské. Pomáhalo tomu ještě, že řeč a kultura latinská opanovala jen na západě, kdežto východ zůstal hellenistický. To rozpoltění už bylo pozorovati za dob Caesarových, který tomu nadřžoval.

Císař Konstantin zasloužil si přes některé stinné stránky čestného názvu Velký. Maje v úmyslu přijati křest v Jordaně, ale zdržován starostmi vládními odkládal až ucítil blízkou smrt. Dal se pokřtíti a zemřel 22. května 337 u věku 63 let.

Církevní sněm v Niceji.

(826 po Kr.)

Po ediktě milanském r. 313 minuly doby pronásledování; církev Kristova mohutněla, ale již se také do ní loudilo všelico nehodného a z úmyslů nevždy čirých. Církev se podobala poli, kde s pšenicí rostl i koukol, vedle dobrých vyznavačů také jen křesťané po jméně. Dříve císařové církev utiskovali krvavě; od doby Konstantinovy nastalo nebezpečí, aby si neosobili více práv na církev než jim náleželo.

Dokud církev byla pronásledována, každý biskup byl více než kdo jiný v nebezpečí umřítí za víru. To přestalo ediktem milanským. Kněz Arius chtěl se státí patriarchou v Alexandrii egyptské; že však se místo něho stal sv. Alexander, roztrpčil se nadaný ale ctižádostivý Arius a když biskup onen kázal, že Bůh Syn jest roven Bohu Otci, ozval se proti tomu a nazval biskupa kacířem, poněvadž prý syn nemůže býti roven otci; proto Kristus není prý bohem, nýbrž tvorem otce, ovšem nejdokonalejším tvorem. Arius tedy popíral božství Kristovo.

Biskup se snažil vyvésti Aria z bludu, a že se nedal, vyloučil ho z církve. Arius odešel do Palestiny získal tam několik biskupů na svou stranu, a tak čeho nezmohlo za tři sta let krvavě násilí, za krátko zmohla hašteřivá nesvornost. Neposlední příčina tohoto bludu byla pýcha rozumu, přeceňování síly duševní, jakoby člověk omezeným rozumem mohl proniknouti tajemství

neomezeného Boha. Tato vypínavost i později zavinila mnoho jiných bludů.

Konstantin přičinil se o církevní shromáždění, které se konalo r. 325 v Niceji v Bithynii. Byl to nepočítaje shromáždění apoštolů v Jerusalemě první obecný sněm církevní. Biskupů se účastnilo 318; mnoho jich bylo různě zmrzačených, neboť od posledního pronásledování nebylo ještě dávno. Jaká radost jejich, jaká potěcha, když se poznali, poněvadž mnozí z nich se v pronásledování velmi proslavili svou statečností. Přítomen byl také císař Konstantin, ale za papeže, jenž pro starobu a churavění nemohl se dostaviti, předsedal jeho vyslanec biskup Hosius s kněžími Vítem a Vincenciem. Když Arius i tam trval na své ba mluvil rouhavě, učení jeho bylo zavrženo a výslovně stanoveno, že Syn Boží je s Otcem jedné bytnosti. Všichni otcové, až na dva, podepsali toto vyznání. Pak usneseno také, že se má velkonoc konati první neděli po úplňku měsíce po jarní rovnodennosti.

Na sněmě nicejském zvláště vynikl bohonadšený Athanáš, jáhen a tajemník patriarchy alexandrijského. Stav se r. 328 sám patriarchou, vytrpěl mnoho a nevinně, zvláště když i císař Konstantin se zaplétal do bludu Ariova. Athanáš byl vypovězen do Trevíru. Arius měl býti v Konstantinopoli slavně nazpět uveden do církve. V sobotu před nedělí, kde se to mělo státi, Arius obklopený četnou družinou procházel se vesele po městě; pocítiv potřebu odešel na stranu, tam mu z Božího dopuštění vyhrkla střeva a vypustil ducha.

Ze severních národů přijali křesťanství nejprv Gothové; donesli je k nim váleční zajatci a víra se zmáhala tak rychle, že na sněmu nicejském už byl i biskup gothský. Skrze Gothy pak se pokřesťanili Vandalové, Burgundi, Suevi a Longobardi, jen že to bylo křesťanství ariánské. Frankové, kteří později přistoupili, přijali už víru pravou, katolickou. Lichotný arianismus natropiv mnoho škody upadal až zanikl.

Život a literatura té doby.

Po vítězství císaře Konstantina r. 312 nad Maxenciem a zvláště po smrti Liciniově čili od r. 323 nastaly lepší časy v rozvoji církve. Rychle mohutněla a rozvíjela svůj vniterný život. Pozoruhodno zůstane, že také v dobách, kdy církev vyšla ze šera katakomb na jasný svit slunečný, mnozí se uchýlovali ze hluku všedního života v tiché ústraní dávající tím začátek životu poustevnímu a klášternímu.

Roucho Páně, jednota církve, bylo záhy naruženo, již za časův apoštolských. Apoštolé a po nich i nástupci jejich, svatí otcové vykládali a bránili články víry. Časem se těch bludů nakupilo, že již skoro všechny možné odchylné cesty byly ušlapány a schozeny.

Spory o věci náboženské bývaly nejednou původem nebo následem rozmršek a svárů politických.

Ve III. století byla činnost křesťanských učencův a spisovatelů již značná a zabírala celý obor bohovědy, ačkoli doba ještě dále požadovala

spisův obranných a bojovných proti nájezdům pohanským a sektařským. Většinou se psalo řecky, však už i latinsky. Proslulé školy byly tehdy v Římě, v Edesse, v Antiochii a jinde, a zvláště dvojí škola alexandrijská. I z té doby byli někteří nejslavnější muži už jinde zpomenuti, jako Origenes a první latinský spisovatel Tertullian.

Rozkvět patristické literatury spadá do IV. a V. století; tehdy vystoupili oni bohonadšení, důmyslní, učení a duchaplní mužové ze všech oborů vědy bohoslovné a spisy jejich jsou velevzácné jak bohatostí myšlenek tak dokonalou formou. I ve filosofii, ve vědě právní a jiných vědách působili zdárně a básnické jejich plody budily nadšení a podiv.

Církevní otce dělíti jest na východní a západní; východní psali řecky a syrsky, západní latinsky; u východních převládala snaha spekulativní, u západních praktická. Podle povahy kraje a lidu nejvíce sekt a bludů vznikalo na východě.

Z východních čili řeckých otců dlužno jmenovati Athanáše; Basilia Velkého; oba Řehoře, z Nazyance a z Nyssy; oba Cyrilly, jerusalemského a alexandrijského; Jana Chrysostoma, Epifania.

Ze západních čili latinských: Hilaria příjímím západní Athanáš; Ambrože; velevučeného znalce jazyků a překladatele písma sv. do latiny Jarolima, předního z církevních otcův; genialního Augustina; papeže Lva

Velkého a z pozdější doby papeže Řehoře Velkého.

Umění křesťanské nabylo také volnějšího dechu a vzletu. Převzalo antické, staropohanské tvary a vdechlo jim nového ducha. Chrámy už se nestavěly v nitru těsné a jen na pohled zvenku krásné jako pohanské, nýbrž podle potřeb křesťanské bohoslužby, a ta žádá ke společnému kázání a oběti mše sv. prostor vysokých a prostranných.

Místo pohanských chrámů zvedaly se k nebesům křesťanské basiliky s vítězným znamením kříže. V Jerusalemě dal Konstantin odstraniti se svatých míst pohanské zbytky a postaviti křesťanskou svatyni. Matka jeho sv. Helena vydala se tam, a když se jí podařilo nalézti zakopaný sv. kříž a objeviti Boží hrob, brzy se tam zvedal nádherný chrám; pak i v Betlémě a na hoře Olivetské vystavěny kostely.

Od té doby už také nikdo nesměl býti ukřižován, a z kříže, kdysi znaku potupy a hany stalo se znamení úcty a lásky. Konstantin nenutil také nikoho státi se z pohana křesťanem, sice by snadno bylo mohlo vypuknouti pronásledování pohanů, aby se křesťané vymstili za tolik utrpení za tři sta let; než křesťané se nemstili.

Konstancius.

(337—361 po Kr.)

Po Konstantinovi vládli jeho synové Konstantin, Konstancius a Konstans. Nebyli však svorní, dva padli v boji a Konstancius

opanoval sám. Byl horlivý arian, svolával církevní shromáždění, a který biskup nepodepsal učení Ariova, byl zapuzen a místo něho dosazen jiný. Pohanům zakázal oběti a pozavíral jim chrámy.

Proti příbuzným zuřil, až z nich nezbyl než Gallus a Julian, nevlastní jeho bratraci. Nemaje dětí jmenoval Konstancius Galla caesarem, však už záhy jej dal odkliditi; pak na to místo povýšiv Juliana poslal jej do Gallie. Ten dobyt tam slavného vítězství nad Alemany r. 357 dal se r. 361 v Paříži prohlásiti císařem. Konstancius chystaje se naň zemřel v Cilicii.

Julian odpadlík.

(361—363 po Kr.)

Julian byl od mala arianský křesťan; později prodlévaje na vysokých školách athenských horlivým čtením pohanských knih a zvláště obcováním s veleknězem eleusinských mysterií nadchl pohanstvím, že v nitru již tehdy a stav se císařem i veřejně odpadl od křesťanství. Byl by rád pohanství vyšperkoval a zdokonalil něčím ze vznešené mravouky křesťanské a něčím z pohanské filosofie; ale pohanství už bylo příliš nahnilé a tehdejší moderní filosofie novoplatonská, jejíž hlavním zástupcem byl Porfyrius, byla čirá pověra, podivný směs staré filosofie řecké s tajemnými živly židovskými a východními. Julian třeba velmi nefilosoficky zpytoval budoucnost ze vnitřností zabitých hovad.

Křesťanství pronásledoval novým způsobem, posměchem. Vypuzené biskupy všech stran a sekt

povolal zpět do země doufaje, že se haeretikům podaří zdolati církev. Církevní majetek darovaný Konstantinem pobral, aby prý chudobou usnadnil křesťanům cestu do nebe. Soudy nesměly přijímati od křesťanů žaloby, neboť prý Kristus poručil udeří-li kdo křesťana v pravé líce, že má mu nastavití druhé. Školy dal křesťanům pozavíratí, poněvadž prý křesťan má slepo věřiti

Zříceniny palmyrské (ke str 548).

a věda že mu v tom vadí. Spasitele světa nazýval po židovsku jen Galilejským nebo synem tesařovým. Nutil křesťany, aby rozpadlé chrámy pohanské znova zřizovali.

I pohan Ammian haní tyto císařské výnosy. Svatí otcové ozvali se rozhorleně, ale ve školách křesťanských zamlkli slovní učitelé. Sv. Řehoř z Naziance počal básniti svou neskonale zvučnou a uhlazenou mluvou, po něm také jiní, přibírali

do křesťanské písemnosti látky klasické a stará vzdělanost zachována věku křesťanskému.

Posléze Julianovi napadlo usvědčiti Krista ze lži. Svolal Židy ze všeho světa, aby si vystavěli znovu chrám jerusalemský a dal jim na to peníze. Když našli základy chrámu zhořelého, vybrali je, aby položili pevnější; a hle, sotva chtěli počítí, zachvěla se země a vyšlehly plameny. Nechali proto díla, jak i pohan Ammianus Marcellinus dosvědčuje, a od té doby nikdo se nepokusil znova budovati chrám jerusalemský. Tak sami pomohli doslova splniti prorocství, že nezůstal kamen na kameni. Julian panoval jen dvacet měsíců. Zdědiv po předchůdci válku s Peršany byl na ústupě z ní postřelen a zhybnul bídně. Kdo do nebe plije, na jeho vlastní tvář slina bije. Umíraje prý zvolal: „Zvítězil's Galilejský!“ Boj s církví se mu nedařil; to jej rozněcovalo až do zběsilého zteku, a nebyti smrti, jistě by se byla křesťanům vrátila doba Dioklecianova. „Míhl se jen jako mračínko“ napsal o něm Athanasius, jenž tehdy ještě žil a po jeho smrti trávil poslední věk pokojně.

Theodosius Velký.

(379—395 po Kr.)

Po Julianovi prohlásilo vojsko císařem Joviana, jenž za osm měsíců vlády zjednal v říši a v církvi opět mír. Tak zůstalo i za jeho nástupce Valentiniana I., jehož bratr Valens vládl na východě. Statečný Valentinian uhájil ještě na čas jednotu říše, ale cizí národové,

zejména germanští mocně se tlačili do ní. Synové jeho Valentinian II. a Gracian už se neubránili. K tomu ještě prudké spory mezi katolíky a ariany.

Pohanství zhasínalo. Císařové neutiskovali pohanů, jen bohoslužbu některou, noční nemravňou a hrubou pověru čarodějskou zakázali. Pohanství mizelo v městech a tratilo se na venkov; odtud vesničan = paganus = pohan.

Císař Gracian († 383) odmítl roucho pohan-
ského velekněze, odňal
chrámům důchody a
zrušil vestalkám výsady.
Pořád jasněji se jevil
neodvratný rozklad po-
hanství, až císař Theo-
dosius zakázal modlo-
službu. Věštnice ztichaly;
knihy Sibylliny dal Sti-
lichu, o němž brzy usly-
šíme, spáliti. V západní

Theodosius.

říši se drželo pohanství něco déle než na východě.

Za Theodosia konal se v Cařihradě druhý obecný sněm církevní r. 381 proti biskupu Macedoniovi a jeho sektě, kteří učili, že Duch sv. není pravý Bůh. Na tom sněmě rozšířeno vyznání nicejské a složeno ve způsob, jak se podnes modlí „credo“ ve mši sv. Už dávno známé a potřebované slovo „katolický křesťan“ zobecnělo za těch dob o pravověrných.

I za křesťanských dob vřelo v některém panovníku ještě po pohansku. Valentinian I. měl

vedle ložnice v kleci dva medvědy, aby neměl daleko se podívat, když jim házeli odsouzenec. Theodosius byl velmi prohlý. Když mu v Soluni zabili místodržitele, dal tam porubati 7000 lidí. Císař tehdy sídlil v Milaně; biskup tamní svatý Ambrož vytýkal mu písemně tu krutost, ale císař se dělal jako by se ho to netýkalo. Když brzy po tom šel do chrámu, kročil mu biskup Ambrož v cestu a že aby se napřed veřejně kál ze svého činu. Císař se uvolil k pokání a vydal i zákon, že hrdelné rozsudky mají se vykonávati až za měsíc po soudě. Biskup stal se obhájcem lidu proti samému císaři. Všecek lid byl dojat i statečností sv. biskupa i kajicností císařovou, v níž tajně setrval do smrti r. 395.

Rozdělení říše. Stěhování se národů.

Po smrti císaře Theodosia dostal jeho starší syn Arkadius východní část říše, jež se nazývala východořímská, východní, řecká nebo byzantská; mladšímu Honoriovi připadla západní. Že však oba princové byli mladi a nedosti schopni, vládli za ně na východě ministr Rufinus, na západě Stilicho. Obě říše na se řevnily jako kdysi v Palestině království Israel a Juda, až se dočkaly téhož konce, zániku.

V té době valily se na rozdělenou říši těžké pohromy. Na východě, v Asii pohnuli se divocí Hunové mezi Uralem a kaspickým mořem a jako hejna kobylek se hrnuli na západ do Evropy. Ammianus Marcellinus tak je popisuje: „Jsou

neslýchaně divocí. Nemají vousů, tváře mají jízvami zohyzděny, neboť již chlapečkům pořezávají líce, aby jim nerostly vousy. Zavaliti jsouce a našlapaní podobají se dvounohému zvířeti a jsou jak ze dřeva tesáni. Jsou vytrvalí a otrlí a nepotřebují ani ohně ani jemnější stravy; stačí jim kořinky a zeliny, maso si ujezdí na měkko a jedí je z pola syrové. Krytého bydlíště se straní jako hrobu; oděv mají plátěný nebo z koží menších zvířat; nosí jej ve dne v noci, až se na nich rozpadne v cáry. Pěšky neumějí bojovati, ale na koni sedí jak přirostlí, na koni kupují a prodávají, jedí a pijou, spávají a snívají; ani ve shromáždění neslézají. Pevné moci královské neznají; vůdce si volí ze svých náčelníků. V bitvě se ženou jako klín na nepřítele a s velikým jekotem; z pozdálí metají oštěpy a šípy, z blízka bojují mečem. Při tom rádi hážou lano po nepříteli, aby se nemohl brániti. Neznají orby, nemají domu, jen žijí ve svých vozech. Jsou nevěrní a nespolehliví, jen jak jim kdy napadne, nevědí o ctnosti a neřesti, o milosti a náboženství. Jen zlato je dráždí; za to by udělali vše.“

Hunové byli první Mongolové na nivách jižní Evropy. Vrazili zprvu do Ostrogothů nad Černým mořem; ti uhybajíce tlačili se na jih. Od severu již také se hýbaly kmeny germanské a táhnouce na jih proháněly se za krvavou rozkoší lupu a plenu. Německá zběsilost stala se příslovnou: „furor teutonicus“. Z toho hnutí nastalo veliké stěhování národů r. 375, v jehož vlnách se ztroskotala a utonula říše římská.

Hunové se pak valili na Visigothy (západní Gothy) a král jejich Athanarich marně se jim postavil, aby je zdržel za řekou Dněstrem. Nemoha zdolati návalu hunského ustupoval, až se uchýlil a nazatím uchránil za skalnatými hradbami horstva sedmihradského.

Hunové se pak rozptýlili po širočirých rovinách východní Evropy, které se jejich kočovnému životu a pastevčí živnosti dobře hodily. Majíce zatím dosti pastvy na nivách uherských a valašských zůstali tam a několik let o nich není zmínky.

Ostatní Visigothové netroufajíce si proti Hunům a také z nedostatku výživy žádali r. 376 císaře, by je přijal do své říše. Valens císař jim povolil přístup do říše, do Thracie a Moesie na způsob vojenských osadníků; a že neměli výživy, slíbil jim dodávku všeho potřebného do budoucích žní. Přijatí Gothové stali se křesťany po ariansku; hlavní příčinou byl jejich arianský biskup Ulfila, který jim také přeložil Písmo sv.

Ale nepoctivé a vyděračné úřednictvo římské zadržovalo dovážku potravin poskytujíc nejpotřebnější dávky jen za plat, za nějaký majetek, až i za syny a dcery. Gothům nezbývalo než buď zhynouti hladem nebo se brániti.

Dle rozkazu císařova měli Gothové též odváděti zbraně, ale lakomstvím zaslepení úředníci nechávali jim je také za úplatek, na svou vlastní záhubu. Když pak se dokonce roznesla pověst, že císařský místodržitel chce jejich vůdce zrádně

dáti povraždití, Gothové spojivše se s četnými tam germanskými osadníky, se zbytky Ostrogothů, s potulnými tlupami otroků, Hunů, Alanů a Sarmatů hrnuli se dále na půlostrov plenit na svůj vrub a loupit za obecného zmatku.

Alarich král visigothský poraziv císaře Valensa u Adrianopole r. 378 uvolnil si cestu a vpadl do Řecka. Theby se uchránily hradbami; Atheny se rychle vzdaly a došly milosti; Eleusis byla vyvrácena a mystérie zrušeny. Císař Arkadius aby se jich zhostil, obrátil chtivé jejich zraky na Itálii. Gothové tam vtrhli; Stilicho se bránil, ale po jeho zavraždění r. 408 vítězil Alarich. Gothové několikrát oblehli Řím, až ho r. 410 dobyli. Vyplenivše město odtáhli na jih do Kampanie, by se pustili do Afriky. Alarich umřel a Gothové spustivše ho na koni do hrobu v řečišti Busenta pustili řeku zase starým proudem; aby nikdo nezvěděl o hrobě, zabili otroky, kteří tu práci konali. Pak odtáhli na západ a založili v římské Gallii a Hispanii velkou říši.

Po smrti Honoriově vedl vládu dvě leta jeho tajný písař Johannes a pak se stal císařem sedmiletý Honoriov synovec Valentinian III. (425—455). Matka a poručnice Placidia svěřila vládu statečnému Aëciovi. Že však bylo potřeba postahovati vojska z provincií do Italie, uvolnila se souvislost a provincie odpadaly. Vandalský král Geiserich přeplavil se do Afriky a odtrhl africkou provincii od Říma. Provincii britanskou odňali a osadili Anglové a Sasi. V západním Španělsku byli Suevi; v Gallii Burgundi a

Frankové; na dolním Dunaji Gepidi; v Illyriku Ostrogoti.

Říše západofřímská už měla pouze Itálii. Aecius spojiv se s králem visigothským Theodoricem porazili hunského krále Attilu a jeho divoké hordy v rovinách katalaunských (francouzsky Chalons sur Marne) r. 451 v bitvě veliké; tam se vlastně rozhodlo, že v Evropě nemá opanovati barbarství a divoké pohanství, nýbrž křesťanská zvedenost a vzdělanost. Attila zachránil ostatek vojska vozovou hradbou. Po roce vpadl do Itálie; obyvatelé několika měst u řeky Padu prchajíce hrůzou před ním do mořských močálů založili město Benátky. Pak ohrozil Řím, ale papež Lev Veliký jej odvrátil od města. Posléze rozvaliv město Akvileju padl rukou vražednou a říše hunská zmizela z dějin.

Ponurý a prostopášný Valentinian sešel násilnou smrtí; vrah jeho Maximus stal se jeho nástupcem a přinutil ovdovělou císařovnu Eudoxii pojati ho za manžela. Ta ze msty povolala vandalského Geisericha na pomoc. Když přitáhl z Afriky a dobyl Říma, 14 dní tam „po vandalsku“ loupil a plenil, ale k žádosti papežově aspoň nepálil a nevráždil. Císaře se synem dal odpravit a císařovnu odvedl do zajetí. Když odvážel také sochy kapitolské a nářadí chrámu jerusalemského, loď se ztroskotala a posvátnosti pohanské a židovské zapadly na vždy do hlubin mořských.

Konec říše římské.

(476 po Kr.)

Když Vandalové odtáhli, nejmenoval římského císaře už ani jeho předchůdce ani senát neb vojsko, nýbrž cizinec Theodorich II., král visigothský. Ricimer, suevský válečník povoláný na obranu Italie, dosadil místo něho jiného, a když i ten se mu znelíbil, dosadil druhého, po něm třetího a čtvrtého. Nejhodnější z nich byl Majorianus, který by za jiných časů byl říši velmi prospěl — zkázy její však nemohl zdržeti.

Po smrti Ricimerově zmocnil se Orestes, římský vojevůdce vlády r. 475 a posadil na trůn svého mladičkého útlého synka Romula, jemuž dáno přijmí Augustulus t. j. malinký Augustus.

Vojsko žádalo za dlouhé služby něco pozemků v Italii a že Orestes jim nepovolil, prohlásili vůdce německých žoldnéřů Odoakara císařem r. 476. Orestes zabit; císaříček Augustulus třásl se jak plakal a prosil o milost; dostal roční plat a pěkný statek, bývalý Lukullův. To byl poslední císař; Romulem začal římský stát, Romulem skončil. Odoakar ujal vládu jakožto „král italský“. Císařské důstojenství navždy odklizeno. Italie připadla barbarům, nikoli v klidný majetek: stěhování nebylo u konce a východní říše strojila úklady.

Ježto východní polovina veleříše římské čili říše východořímská, byzantská nebo řecká již pozbyla vlastního rázu římského, může se ta doba považovati za konec římské veleříše.

Závěr.

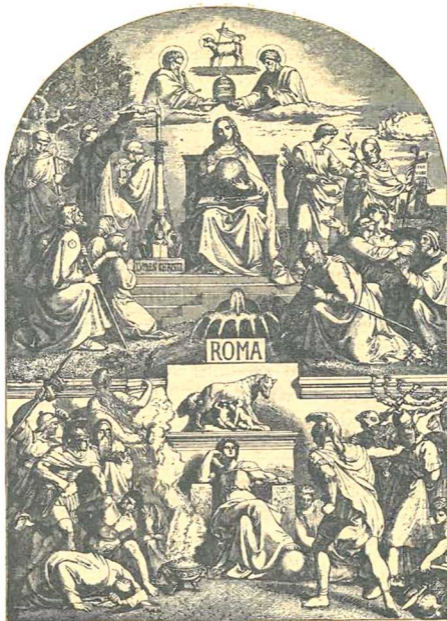
Zánikem veleříše římské končí dějiny starého věku. Nejmocnější říše potrvavší od založení města tisíc a dvě stě dvacet devět let rozpadla se nikoli náhlou nehodou a násilnou pohromou, nýbrž ochablostí a sešlostí po dlouhé vleklé chorobě. Stará říše se svou zdánlivou vzdělaností, mravní zkázou a hnilobou života rodinného zanikla, vlastně ustoupila jiné vzdělanosti, vyšší a dokonalejší. Původní vysílený lid z veliké části vybit, zotročen a cizími živly proložen a zbarbarisován; pole a nivy spustlé, města rozpadlá a vylidněná, silnice travou zarostlé.

Starý věk neznal rovnováhy národů; každý národ hleděl si podmaňovati sousedy a podle té zásady zhynula i římská říše. Kdyby nebyla zahubena, byla by sama sebou zhynula.

Zločin pohanské veleříše byl pomstěn a zhlazen: město veliké, které má království nad králi země, žena sedící na šelmě, plné jmen rouhání, která svět napájela krví a sama byla opilá krví svatých a krví mučedníků Ježíšových, tak že přišli hříchové jeho až k nebi a rozpomněl se Pán na nepravosti jeho, běda, to veliké město padlo; i zdvihl jeden silný anděl kamen veliký jako žernov a uvrhl jej do moře řka: Takovou prudkostí uvržen bude Babylon (= Řím), to veliké město, a již více nebude nalezeno. (Zjev. sv. Jana 17. 18.)

Řím pohanský a křesťanský.

Když se pohanský Řím uznal přemoženým a sklonil se pod kříž na Golgotě, všecek ostatní

Roma křesťanská a pohanská.
Obraz Führichův.

svět šel za jeho příkladem, jako byl Řím zastupcem veškerého světa.

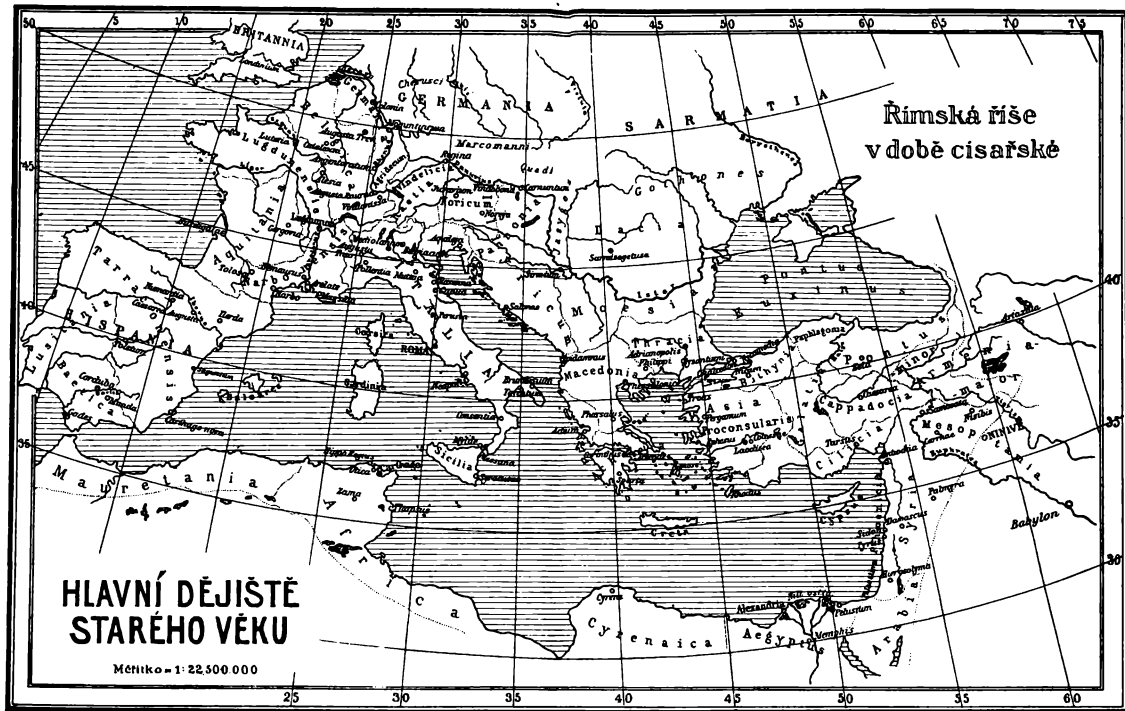
Z mohutných ssutin světové moci a císařské slávy vyčnívala církev jako pyramida z násypů písku. Na místo zbořeného trůnu caesarského povýšen prestol Petrův; místo válečného meče pokojný kříž, místo těžkého žezla — berla dobrého pastýře národův, místo vlčice — beránek.

Starý Řím měl vnukání a pud ke světové vládě a domáhal se jí zbraněmi a silou; nový, křesťanský Řím měl své povolání z úst Ježíše Krista, pásti všecky jeho ovce a beránky, zbudovati nad národy království míru a udržovati jim světlo pravdy ve vsí moudrosti a trpělivosti.

Noví národové se objevují v Evropě s novými jazyky a mravy, s jinými snahami a činy, a všecky je znenáhla osvěcuje nové světlo a jako kvas proniká nové náboženství, nové zákony a všecek způsob života nový, křesťanský.

Víc o rozvoji křesťanského světa a života náleží do středověku.

OBSAH.

1. obraz: Úvod.	Strana
Dějepis co jest a jak se dělí	5
Počátek dějin	7
Jednota pokolení lidského	9
Vznik státu	11
Počátky vzdělanosti	12
Modlářství	13
Naděje ve Spasitele	15
Dějiště a národové	16
2. obraz: Čiňané.	
Kraj a lid	18
Dějiny	19
Náboženství	20
Správa zemská	21
Řemeslo a umění	22
Řeč, písmo, písemnost	24
3. obraz: Indie.	
Kraj a lid	26
Dějiny	27
Náboženství. Brahma. Buddha	28
Kasty	30
Život rodinný	32
Stěhování se duše	33
Řeč a písmo	35
Umění	36
4. obraz: Egypt.	
Kraj a lid	38
Dějiny	40
Dějiny světa v obrazech	37

	Strana
Náboženství	43
Správa zemská a živobytí	46
Řeč, písmo, písemnost	48
Umění	50
5. obraz: Židé.	
Kraj a lid	55
Abraham	56
Mojžíš	57
Soudcové. Saul	59
David	61
Šalomoun	62
Rozštěpení říše. Konec samostatnosti	64
Poslední doby	65
Proroci	67
6. obraz: Fenikové.	
Kraj a lid	69
Dějiny	70
Náboženství	71
Písmo; průmysl	72
Obchod	75
Karthago	77
7. obraz: Babyloňané, Assyřané.	
Kraj a lid	79
Říše babylonská	81
Říše assyrská	83
Sláva a záhuba říše assyrské	84
Říše novobabylonská	87
Náboženství a věda	89
Král; vojsko	91
Pisemné památky	93
Památné stavby	95
Život a živnost	98
8. obraz: Peršané.	
Národové iranští	100
Medie	101
Peršané za Cyra	102

	Strana
Kambyses	106
Darius	109
Náboženství	111
Správa říše	114
Poslední doby. Zkáza	117

Řekové.

9. obraz: Povšechný pohled na Řeky.

Kraj a lid	119
Rozdělení země	122
Svazy jednoty národní	124
Náboženství	127
Věštírny, chrámy	134
Přehled dějin	137

10. obraz: Stará doba — báječná.

Počátky dějin	138
Věk herojský	140
Perseus	141
Herakles	142
Theseus	144
Výprava na Theby	146
Plavba Argonautů	148

11. obraz: Stará doba — polohistorická.

Válka trojská	150
Návrat z Troje	157
Cesty a příhody Odysseovy	159
Jádro básněloví řeckého	166
Počátky básnictví. Homer	169

12. obraz: Doba střední.

Po válce trojské	172
Kolonie	173
Nárys domácích dějin	174
Atheny a Sparta	177
Sparta	178
Lykurg	179
První válka messenská	186
Druhá válka messenská	188

	Strana
Atheny	190
Solon	192
Vznik a zánik tyrannidy	200
Umění a věda za těch dob	204
Doba poslední.	
13. obraz: Války perské.	
Příčina	209
Miltiades u Marathona	211
Aristides a Themistokles	214
Výprava Xerxova do Evropy	216
Leonidas u Thermopyl	217
Themistokles u Salamin	220
Pausanias u Plataj	223
Konec slávy Themistoklovy. Smrt Aristidova	225
Cimon skončil války perské	228
14. obraz: Po válkách řecko-perských	231
Boj sicilských Řeků s Karthaginci	233
Perikles	234
Zlatý věk athenský	236
15. obraz: Válka peloponneská.	
Příčina a prvních deset let války	247
Alcibiades	254
Výprava na Sicilii	255
Konec války. Zkáza Athen	257
Třicet tyranů. Smrt Alcibiadova	261
Po válce bratrské	263
Výprava 10 tisíc. Sparta pokořena	265
16. obraz: Věda a umění.	
Sokrates	266
Xenofon. Platon	270
Filosofie řecká po Sokratovi	273
Jiné vědy a umění té doby	276
17. obraz: Theby v popředí.	
Epaminondas a Pelopidas	279
Zánik svobody řecké	283

	Strana
18. obraz: Nadvláda macedonská.	
Alexander Velký	285
Dobyl přední Asie	288
Králem perským	291
Alexander v Indii	293
Smrt Alexandrova	295
19. obraz: Poslední Řekové.	
Aristoteles	296
Demosthenes	298
Focion	301
Život v Athenách	303
~~~~~	
Doba diadochů	307
Římané.	
20. obraz: Doba královská.	
Kraj a lid	310
Pověst o založení Říma	312
Romulus	314
Numa Pompilius	316
Tullus Hostilius	319
Ankus Marcius	321
Tarkvinius Priskus	322
Servius Tullius	323
Tarkvinius Superbus	326
Konec vlády královské	327
Řím republikou.	
21. obraz: Boje o rovnoprávnost.	
Nová ústava. První konsulové	329
Boje o republiku	331
Plebejové dostali tribunat	333
Psané zákony	337
Války vejentské	339
Gallové v Římě	340
Plebejové dobyli konsulatu a všech úřadů	343
Agrární poměry	345
Domácí život	347

	Strana
22. obraz: Římané páni Italie	
Poslední válka latinská	351
Vojny samnitské	353
Válka s Pyrrhem	358
Povaha té doby	361
23. obraz: Římané páni středoziemského moře	363
První válka punská	364
Mezi první a druhou válkou punskou	369
Druhá válka punská	370
Římané v Macedonii (Filip)	380
Římané v Asii	381
Válka macedonská (Perseus)	383
Třetí válka punská	384
Korint rozbořen	388
Římané v Hispanii	389
Rozvaha těch dějův	390
Počátky literatury	391
Rozbroje a převraty v říši.	
24. obraz: Předehra občanské války.	
Povaha doby	394
Bratři Grakchové	396
Válka s Jugurthou	399
Gajus Marius	400
Válka s Cimbrý a Teutony	402
Válka spojeuská	406
25. obraz: První válka občanská	407
První válka s Mithridatem	410
Sulla diktátorem	412
Sertorius ve Španělsku	414
Válka otročí a šermířská, loupežnická	415
Druhá válka mithridatovská	417
26. obraz: Lukullus	418
Cicero	419
Katilinovo spiknutí	423
Ciceronova smrt	447

27. obraz: První sokové o samovládě: Pompejus, Caesar.	Strana
Gnejus Pompejus	424
První triumvirát	426
Julius Caesar	428
Caesar v Gallii	432
Druhá válka občanská	435
Caesar samovládce	439
Caesarova smrt	443
28. obraz: Konec republiky.	
Druhý triumvirát: Oktavian, Antonius, Lepidus	445
Poslední doby republiky	449
Život a literatura té doby	454
Doba císařská.	
29. obraz: Caesar Oktavianus Augustus	457
Zlatý věk písemnosti	462
30. obraz: Plnost času: Vykoupení.	
Pohanstvo ve stínu smrti	465
Světlo světa	468
31. obraz: Klaudiovci na trůně.	
Augustova další vláda a smrt	470
Tiberius	472
Kaligula	475
Klaudius	476
Nero	478
32. obraz: Počátky církve	469
Sv. Petr v Římě; primat	478
První pronásledování křesťanů	480
Mučnická smrt sv. Petra a Pavla	481
33. obraz: Císařové Flaviovci.	
Přechod: Galba, Otho, Vitellius	483
Vespasian	485
Zkáza Jerusalema	487
Titus	490
Výbuch Vesuvu; Pompeje	492
Domitian	494

34. obraz: Vrchol moci a slávy římské.	strana
Trajan	496
Hadrian	499
Rozptýlení Židů	500
Antoninus Pius	501
Markus Aurelius	502
Ohniska veřejného života	505
Ze soukromého života	511
35. obraz: Křesťanství se šíří a působí	514
Křesťané pronásledováni	516
Křesťané v cirku	520
Ze životopisů svatých	529
Počátky křesťanské písemnosti	533
Počátky umění křesťanského	536
36. obraz: Úpadek.	
Povaha a pohanská literatura té doby	538
Úpadek císařské moci	540
37. obraz: Císařství neomezené.	
Dioklecian	550
38. obraz: Císařství křesťanské.	
Konstantin Velký	555
Církevní sněm v Niceji	559
Život a literatura té doby	561
Konstancius	563
Julian odpadlík	564
Theodosius Velký	566
39. obraz: Rozdělení říše.	
Stěhování se národů	568
40. obraz: Konec říše římské	573
Závěr	574
Řím pohanský a křesťanský	575

UKAZOVATEL

důležitějších osob a věcí.

(Kde nepomáhá »Ukazovatel«, snad pomůže »Obsah«.)

A.

- Aaron velekněz 58.
Abraham 11.
Adam a Eva zbrěšili 8 — pra-
rodiči 9.
Adherbal 3 9.
Adonis 72.
Aegeus král 144.
Aegospotamci 2.0.
Aelia Kapitolina 500.
Aemilius Paullus 374. — syn
383. — Aem. Lepidus 436.
Aeneas 154. 312.
Aeneis, bás. Virg. 463.
Aeolus 161. — ové 139.
Aerarium 459.
Aetolia 122.
Afrodita 132.
Agamemnon 140. 151. — návrat
158.
Ager publicus 333. 345.
Agesilaus 265. 281.
Agora ath. 306.
Agrikola 495. 589
Agrippa Menen. 335. — Vipsan.
452. 457.
Agrippina st. 471. — ml. 477.
Achaja 123. — ové 139.
Achaz 64.
Achilleus 151.
Aischylos 228 242.
Aischynes 285. 300.
Akademia 237.
Akciurn 453.
Akropolis ath. 123.
Alba longa 313.
Albanci 319.
Alexander Velký 27. 43. 65.
274. 285 358. 391.
Alfeus řeka 126.
Alkibiades 254 — smrt 262.
Amazonky 142.
Ambrož 568.
Amfiktyonie 125.
Amfipolis 253.
Amfiasa 285.
Amfiteatr 507.
Amon 43 45.
Ampère 7.
Amulius 313.
Anabasis Xenof. 271.
Anaxagoras 234.
Anaximander 204.
Anaximenes 205.
Andromeda 141.
Anchises 313.
Ankus Marcius 321.
Antalkidas 266.
Antigona 147.
Antilibanon 55. 63.
Antiochus 66. 307. 382.
Antisthenes 273.
Antonius 436.
Antoninus Pius 401.
Apollodor 241.
Apollon 131.

- Apologie Sokr. 270.
 Apotheosa 444.
 Areopag 196.
 Ares 130 154.
 Argo, Argonauti 149.
 Archontové 90.
 Archimedes 376.
 Ariadna 145.
 Ariman 112.
 Arion 242.
 Ariovist 433
 Aristagoras 209.
 Aristides 215 221 smrt 227.
 Aristobulos 426.
 Aristodemos 187
 Aristofanes 268, 277
 Aristogeiton 202.
 Aristomenes 188.
 Aristoteles 273 285 296.
 Arius 569.
 Arkadius 568.
 Arminius 470.
 Artafernes 212.
 Artaxerxes 117—118. 265.
 Artemis 131 152. 289
 Askanius 313.
 Astarte 72.
 Astrologie, eg 49. — chald. 91.
 — nomie eg. 49. — chald. 91
 Astyages 102
 Asurbanipal 85. 93.
 Ašoka 29.
 Ašuritiliani 86.
 Athanáš 560 a j.
 Atheny 123. 145. 230. — zkáza
 260
 Atilius Regulus 366.
 Atlas 141. 143
 Atreus 140.
 Atropos 133.
 Attalus král 397.
 Attika 123. 140.
 Aufidus 30.
 Augias král 143.
 Augurové 318
 Augustus císař 457. — smrt 472.
 — ulus 573.
 Aulis 151.
 Aurelian 547.
 Aventin 314. 321.
B.
 Baal 71. 89. — ňv chrám 96.
 Baalbek 63.
 Babel 9. 80.
 Babylon 80 a j.
 Babyloňané, Assyřané, kraj a lid
 79. — říše bab 81. — říše
 ass. 83. — sláva a záhuba
 říše ass. 84. — říše novobab
 87. — nábož. a věda 89. —
 král, vojsko 91. — pís. pam.
 93. — památné stavby 95. —
 život a živnost 98.
 Bagdad 79.
 Bakchos 132 — chantky 134.
 Baktrie 100. Baktry 83.
 Baltasar 88.
 Bar Kochba 500.
 Barak 60.
 Barů (Smerdis) 108.
 Básnictví čín. 25. — ind. 36. —
 eg. 47. — žid. 59 n. — fen.
 70. — bab. 95. — fec. ep.
 169. 204 — lyr. 241. —
 dram 241. řim. 392. 456.
 463. — křest. 536.
 Behistan 109.
 Bellona 316.
 Benevent 361.
 Benjaminovo pokolení 60.
 Berytus 70.
 Bibulus Kalpurnius 427.
 Bidpaj 36.
 Birs Nimrud 9. 96.
 Blažej sv. 553.
 Boeotia 123
 Bosphorus 110.
 Brahma 28
 Brahminové 27.
 Brasidas 253.
 Brennus 340.
 Britannie 76 434.
 Brutus 326. 443.
 Bubastis 39.
 Bucefal 286.

Buddha 28.
Bule ath. 195.
Byblus m. 70.
Byrs brad 78.

C.

Caecilius Metellus 388.
Caelius 321.
Caesar 428. — imperat. 442. — smrt 443.
Caveant consules 330.
Censor, census 324.
Centurie 324.
Cerberus 183. 143
Ceres 130.
Ceterum censeo 385.
Ceylon 27
Cicero 267. 419. — smrt 447.
Cimbrové 402.
Ciminský les 356.
Cimon 228. 2^o6..
Cincinnatus 336.
Cineas 359.
Cingvang 21.
Cinna 41°.
Církev založena 469. — se šíří 514.
Cirkus max. 323. — 507.
Comitia 315
Cynická filos. 273.
Cypr 75.
Cyprian sv. 547.
Cyrus 65 88. — ova mladost 102. — otec 115. — smrt 106
Cyrus mladší 258. 262. 265.

Č.

Čandalové 31
Čandragupta 27.
Čeu 19. 21.
Čína, kraj a lid 18. — dějiny 19. — nábož. 20. — správa 21. — řem. a um. 22. — čin. zeď 22. — řeč, písmo, písemnost 24.

D.

Daidalos 145.
Dalai-Lama 29.
Danaos 140.
Darius I. 27. 109. — „kramář“ 115. — hrobka 117. — II. 117. 211. — III. 118. 290.
Datis 212.
David 61.
Decemvirové 337.
Decius Mus 353.
Decius cí. 544
Deianeira 143.
Dejokes 101.
Dějepis, co jest 5. — pisec 6 — zpytec 6
Dějiny, počátek 7.
Dějště starých dějin 16
Deklena 257.
Delfy 105. 122. 125. 135 a j.
Delos 236.
Demagogie 177.
Demeter 130.
Demokratie 177.
Demosthenes 24. 288. 298.
Demotické písmo 49.
Den ve stvoření 7
Desátek 345.
Deukalion 139.
Diadochové 307
Diana 131.
Dido 77.
Diktatura 334.
Diodot 252.
Diogenes 273.
Dioklecian 550.
Diomedes 143. 151.
Dionysios 273.
Dionysos 132. 134.
Dioskurové 148.
Diskem házeti 126
Divadlo ath. 239. — ří. 344. 393. 456. 5 7.
Divan Neronův 99.
Divide et impera 361.
Dodona 130 135.
Domician 495
Dorové 139.

- Drakon 191.
 Drachma 235.
 Dramat. básn. ind. 36. — řeč 241.
 Drepanum 367.
 Drusus 398 — syn 406. — past. Aug. 470.
 Dryady 134.
 Duilius 366
 Dům ath. 303. — říím 347.
 Dunaj 110 a j.
- E.**
- Edikt milanský 556.
 Efesus :89.
 Efiates 219.
 Eforové 180.
 Egypt, kraj a lid 38. — dějiny 40 — nábož. 43. — správa a životy 46. — řeč, písmo, písemn. 48. — umění 50. — obchod 75. 140 a j.
 Eira 189.
 Ekbatana 101. 115. 295.
 Ekklesia 195. — astikon 235.
 Eknomus 366.
 Elatea 285.
 Eleazar 66.
 Elektra 158.
 Eleusis 258. — inské mystérie 134.
 Elis 124. 140.
 Elissa 77.
 Ellora 37.
 Elysium 133
 Eneas 154.
 Ennius 392.
 Epaminondas 279.
 Epidamnus 247.
 Epikur 274
 Epinikie 241
 Epirus 122. — Pyrrhus 358.
 Erechtheion 238.
 Eris 150.
 Eritrea 212.
 Erymantský kanec 142.
 Erynie 133.
 Esop (Aesop) 207.
- Esquilin 325.
 Eteokles 147.
 Etruskové 311. 323. ' 31. 356 a j.
 Euforbos 154.
 Eufrat 61. 63. 79. 98.
 Euklides 275.
 Eumaíos 165.
 Eumenidy 134. 147.
 Eupatridové 190.
 Euripides 243.
 Eurotas 124
 Euryklea 166.
 Eurymedon 230.
 Eurystheus 142.
 Evangelium 534.
- F.**
- Fabiové 340.
 Fabius Piktör 336. — Rullianus 354. — Maximus 356. — Maximus Verrucosus Cunctator 371. 374. »štít« 376.
 Fabricius 360.
 Faiakové 164
 Fajum 40
 Fakhir 35.
 Falanx mac. 284.
 Faraó 46.
 Farnabazes 262.
 Farnaces 437.
 Farsalos 436.
 Fasces 315.
 Farus 308.
 Faustulus 313.
 Feacialové 318
 Felicitas sv. 529.
 Fidenaté 120.
 Fidias ath. 239.
 Filip král mac. 283. 376. — s Hannib. 380.
 Filip lékař 289.
 Filippi 449.
 Filippiky Dem. 299.
 Filistinští 61.
 Filoktet 151.
 Filosofie řeč. 121. 204. 245. 273. — říím. 422. 479. 502. — hellenist. 540.

Filotas 293.
 Fineus 149.
 Fiskus 469.
 Flamincus 318.
 Flamininus v. Kvinkcius.
 Flaminius kons. 373.
 Flaviové císaři: Vespasian 485.
     — Titus 490. — Domician 494.
 Flavius Josef 487.
 Flavius Klemens 495.
 Florian sv. 553.
 Foedus aequum 333.
 Foenicáné, kraj a lid 69. —
     Dějiny 70. — nábož. 71. —
     písmo, průmysl 72 — ob-
     chod 75.
 Foenix 44
 Fokion 301.
 Fokis kraj 122.
 Forum rom. 324. 505.
 Fraortes 101.
 Fratric spart. 182. — ath. 190.
 Fregelly 354.
 Frixos 148.
 Frinichos 244.
 Fulvius Nobilior 498.
 Furie 133. 158.
 Furius Kamillus 339 341.
 Fyle spart. 182 — ath. 190.

G.

Gabie 326.
 Gadez (Kadiz) 76.
 Gaia 128.
 Galba 483
 Galerius 551.
 Galilaea 55.
 Gallie 433. — cisalpina 369. —
     transalp 432.
 Gallienus 547.
 Gallové 312. — v Římě 340.
     351. 357.
 Ganges 26.
 Gaugamely 292
 Gautams 28. 108.
 Gedeon 60.
 Gela 233.

Gelon 233.
 Genius 317.
 Geografie 6.
 Germané 470 a j.
 Germania 434.
 Germanikus 472.
 Gerusia 179.
 Geryon 143.
 Giganti 129.
 Gizeh 51.
 Gladiatori 415.
 Glaukos 154
 Gobryas 110.
 Gordianus 644.
 Gordium 289.
 Gorgias 275.
 Gorgony 141.
 Gosen 39. 57.
 Gothové 501. 569.
 Gracian 567
 Gracie 132.
 Grackhus v. Sempronius.
 Granikus 288
 Gylippus 256 264.
 Gymnasium ath 198. 238.

H.

Hades 130 132.
 Hadrian císař. 499.
 Halys 102. 383.
 Hamilkar 233. — Barkas 368.
 Hannibal 370. — smrt 332.
 Har, bůh 43
 Harmodios 202.
 Harpagos 103.
 Harpalos 300.
 Harpyje 139.
 Haruspex 318.
 Hasdrubal 370. 386.
 Heba 131
 Hebrejové 57 69.
 Hefaistion 290. — smrt 295.
 Hefaistos 130.
 Hegemonie ath. 227 — spart.
     263. theb. 279. — mac.
     283
 Hekatoncheirové 128.
 Ilcliaia 196

- Heliogabalus 543.
 Heliopolis 39
 Helios 131.
 Hella 148.
 Hellas 122.
 Hellenové 139.
 Hellenika Xenof. 271.
 Hellespot 148 211 a j.
 Helena 161.
 Heloté 181. 281.
 Hera 130.
 Heraklea 358
 Herakles 71. 142
 Herakleovčů návrat 172.
 Heraklit : 05.
 Hermes 131. — ovy sošky 256.
 Hermiona 159.
 Herodes 451
 Herodot 76. 125. 246.
 Heros, heroové 140
 Herostrat 289.
 Hesiod 124
 Hesperidky 143.
 Hestia 130
 Hiempsal 399.
 Hieratické písmo 48.
 Hieroglyfy 48
 Hieron 234. 305
 Himalaja 8. 26.
 Hippareta 254
 Hipparchos 202.
 Hippias 202. 211. 213.
 Hippokrates 277.
 Hipponikos 254.
 Iiram 61. 70.
 Hispanie 370 389.
 Histiaeus 111. 209.
 Iioa bůh 89.
 Hoangti 19.
 Homer 124, 159. 69 206.
 Homo novus 395
 Honorius 593.
 Horaciové 319.
 Horacius Kokles 332. — kons.
 338. — básn. 464.
 Hortensius 420.
 Hory 130.
 Hostilius Mancinus 390.
 Hunnové 568.
 Hyksové 40.
 Hyrkanus 426.
 Hystaspes 108.
- Ch.**
- Chaeronca 285. 410.
 Cham 13.
 Chaos 128.
 Charitky 132.
 Charon 133.
 Charybdis 163.
 Cheops far. 51.
 Chorsabad 83. 95.
 Chrám jerusal. 63. 428. 489.
- I.**
- Iberie 76. 78.
 Idey Plat. 272.
 Idomeneus 151.
 Ifigenia 152.
 Ikaros 145.
 I-king 25.
 Il, bůh; Ílat, bohyně 71.
 Ilerda 436.
 Ilias = Iliada 157.
 Ilion = Troja 151, 169.
 Illyrové 369.
 Ilu, bůh 89.
 Indie, kraj a lid 26. dějiny
 27. — nábož. 28 — kasty
 30 — živ. rod. 32. — stěh.
 se duše 33. — řeč, písmo 35.
 — umění 36.
 Indra, bůh 28.
 Indus, řeka 26. 100. 294.
 Iokasta 146.
 Iran 100.
 Iris 130.
 Isis 43.
 Isokrates 246.
 Israel, - ité 57.
 Issus 290.
 Isthmus 144. — ické hry 126.
 Itálie 3 0. — ikové 311. ský
 spolek 406.
 Ithaka ostrov Od. 164.
 Ithoma 187.

J.

Janikulum 323.
 Janus 316.
 Japygové 311
 Jason 148.
 Jefe 60
 Jehova 58.
 Jeroboam 64.
 Jerusalem 91. 63. 87. — zkáza 487.
Ježíš Kristus 469.
 Jiří sv. 554.
 Jonáš 83.
 Jonatas 66.
 Jon-ové 139.
 Jordan 55.
 Juba 438.
 1000leté jubileum Říma 544
 Judea 55
 Judas Mak 66.
 Jugurtha 399.
 Julian odp. 564.
 Julius 813.
 Juno 130.
 Jupiter 129. 316.
 Justinus fil. 501. mart.
 Juvenalis 540.

K.

Kadmea 140. 290. Kadmos, záhuba rodu 148.
 Kalauria 301.
 Kalendář chald. 91. — říj. 318. 441.
 Kalchas 152.
 Kalidasa 36.
 Kaligula 475.
 Kallias 305.
 Kalpurnia 444.
 Kalpurnius Bestia 599
 Kalypso 163.
 Kambyses 103. — »pán« 115.
 Kanaan 55.
 Kanny 374.
 Kapitolum 327. 331. 606.
 Kapua 354 a j.
 Karavany foen. 76. — bab. 99.
 Karkemiš 71. 87.

Karmel 69.
 Karnak 52.
 Karthagena 370.
 Karthago, původ 77. — 233. 364 a j
 Kassiopeia 141.
 Kassius 346. — 443.
 Kastor a P. 148. 333.
 Katakomby 511 a j.
 Katilina 413. 422.
 Kato v. Porcius.
 Katulus v. Lutacius.
 Kaudium, kaudisské jho 355.
 Keltové 312.
 Kekrops 140.
 Kerynejský jelen 142.
 Kirka 161.
 Klaudius App. 338. 360. — Kl. Pulcher 367. Kl. Nero 377.
 Klaudiové císaři: Tiberius 472.
 Kaligula 475. — Klaudius 476. — Nero 478. — Klaudius II. 547.
 Kleisthenes 203.
 Kleomenes 203.
 Kleon 252.
 Kleruchové 263.
 Klient 322.
 Klitus 289. 293
 Klodius 418. 422.
 Kloelia 332.
 Klotho 133.
 Klusium 340.
 Klytaimnestra 158.
 Knidus 266.
 Kodrus 175.
 Kokytos 133.
 Kolechis 148.
 Kollatinus Tarkv. 327.
 Kolosseum 485. 508.
 Kolosy Memn. 52.
 Komoedie ath. 277. — říj. 456.
 Konfutse 20.
 Konon 259.
 Konstancius Chlorus 551.
 Konstantin 555 nn.
 Konsul 329.
 Karakalla 542.

- Korfinium 406.
 Korint 123. 247. 260. — něm.
     285.   zboř. 188. — ská
     válka 255.
 Koriolan 336.
 Korkyra 161. 247.
 Kornelia, mat. Gr. 396. — manž.
     Caes. 429.
 Publ. Kornelius Scipio 377. —
     Afrikanus 380. — Luc. Korn.
     Sc 382. Asiatikus — Publ.
     Korn Sc. Aemilianus Afr.
     Min Num. 390. — Korn Sc.
     Nasika 393. 398.
 Koronea 266.
 Korsika 141 a j.
 Kothurny 242.
 Krassus v. Licinius
 Kreon 147.
 Kreta 75. 133. 145.
 Kristus, před Kr. a po Kr. 6.
 Křišna 28.
 Kritias 261.
 Kriton 270.
 Kroesus 104.
 Kroton 205
 Kšatriové 30.
 Ktesifon 300.
 Kunaxy 26'. 271.
 Kuria 325.
 Kurcius 352.
 Kuriaciové 319.
 Kurius Dentatus 357. 361.
 Kurulské křeslo 323.
 Kvinkcius Flaminius 380.
 Kvintilian 539.
 Kyaxares 86. 102.
 Kykloповé 128. 131. 159. —
     ské zdi 139.
 Kylon 91.
 Kynoskefaly 282 380.
 Kyzikus 258.
- L.**
- Labyrint eg. 52. — fec. 145.
 Lacedaemon 124.
 Laertes 165.
 Laestrigoni 161.
- Lachesis 133.
 Lajos 146.
 Lakonie 123. — ická teč 183.
 Laokoon 167.
 Lares 317.
 Larvy 317.
 Latifundie 394.
 Latinus 313. — ové 311. 352.
 Latium (Lacium) 313.
 Lavinia 313
 Lázně (thermy) tím. 150.
 Legat 330.
 Leges XII tab. 337. — agrar.
     336.
 Legio 315.
 Leiturgia 194.
 Lektisternie 344.
 Leonidas, král 217.   pěst.
     Alex. 291. — Sv. 542.
 Lepidus v. Aemilius
 Lernejská hydra 142.
 Lethe 133.
 Letopočet 6. — od stvoření
     světa 8.
 Leuktra 281.
 Libanon 63. 69.
 Libye 76. 291.
 Licinius Stolo 343. 347. . I.
     Krassus 413. — L. Lukullus
     417. — L. ang. 555.
 Ligurie 312. — ové 312.
 Liking 25.
 Liktor 315
 Lilybaeum 367.
 Livia 470.
 Livius, dějep. 462. — I. Sali-
     nator 377. — I. Andronikos
     392.
 Logika Arist. 297.
 Logograf 298.
 Lotofagové 259.
 Lotova žena 55.
 Luceres 321.   cria 355.
 Lucius 325.
 Lukrecia 328
 Lukullus v. Licinius.
 Lukumo 322.
 Lusitanie 389. — ové 415.

- Lustrum 424
 Lutacius Katulus 368. 404.
 Luxor 52.
 Lví brána myk. 138.
 Lyceum 238. 296.
 Lykanthropie 87.
 Lykurg 178. — ústava 179. —
 smrt 185.
 Lysander 259. 264.
 Lysias 246.
- MM.**
- Macedonie 283 prov. fim. 383.
 Macedonius 567.
 Magie 113.
 Magnesia 382.
 Mahabharata 36.
 Maharbal 375.
 Mamertini 365. ský žalář 481.
 Manasse 69.
 Mandana 103
 Manilius 425.
 Manlius Kapitolinus 342. —
 Torkvatus 352.
 Manové 317.
 Mantinea 355. 282.
 Manu 28. — úv zákonůk 36.
 Marathon 212.
 Marcellus „meč“ 376.
 Marcialis 539.
 Mardonius '11. 223.
 Gajus Marius 400. — státník
 405. — smrt 411.
 Markomani 461 495. — ská
 válka 503.
 Markus Aurelius 502.
 Mars 130 ové 311.
 Masinissa 378.
 Massageti 106.
 Matatiáš 66.
 Maximian 551.
 Maximinus 544. — Daja 555.
 Mauricius 552.
 Medea 149.
 Medie 86. 96. 101.
 Medimnové 194.
 Medusa 141.
 Megabazus 111.
- Megakles 172.
 Megaris 123.
 Melkart 71.
 Memfis 39 107.
 Memmius 399
 Memnonovy Kolosy 52.
 Mena 40.
 Menelaus 151.
 Merkurius 131.
 Mesopotamie 56. 79.
 Messalina 476.
 Messana 365.
 Messenia 124. — ská válka 186.
 188.
 Město mrtvých eg. 50. — fim. 511.
 Metafysika Arist. 297.
 Metaurus 311. 378.
 Metellus v. Caecilius.
 Metis 128.
 Metroikové 195.
 Mettius Fuffetius 320.
 Micipsa 399.
 Miltiades 111. 211.
 Mindaros 258.
 Minerva 131.
 Minos, soudce 133. - Král 145.
 Minotauros 145.
 Minturnae 409.
 Mithridates 407.
 Moiry 133.
 Mojžíš 67.
 Moloch 68. 72.
 Mons saccr 335.
 Moria 63
 Mrtvé moře 55.
 Mucius 332.
 Mudrců sedm 207.
 Mumie 45.
 Mummius 388.
 Munda 441.
 Murena 417.
 Musaeus 170.
 Musika ath. 197.
 Musy 131.
 Mutina 446.
 Mykale 223.
 Mykeny 128. 141. — ská doba
 137.

N.

Nabonet 88.
 Nabopolasar 86.
 Naevius 392.
 Nahum 86.
 Najady 134.
 Narcissus 477.
 Národní shromáždění spart. 180.
 — ath. 195.
 Nathan 61.
 Naukratis 39.
 Nausikaa 164
 Nebukadnesar 65. 87
 Necho 76.
 Neith 43.
 Nemejské hry 126. — ucm
 lev 142
 Nemesis 132.
 Neptunus 132.
 Nereus 132 - ovny 132 141.
 Nero cis 477.
 Nestor 151. — návrat 137
 Nicea 559.
 Nikias 252.
 Nil 38. 44 79
 Nimrod II. — ňv hrad 96.
 Ninive 80. 83. 87. 102.
 Ninus 83.
 Noe 8. 11. 12.
 Norea 403.
 Nubie 76.
 Numa Pompil 316.
 Numantia 389.
 Numitor 313.
 Nyμφy 134.

O.

Oba spart. 182
 Občané spart. 182. — ath 193.
 — říj. 362 obc. válka
 první 408 druhá 435.
 Obelisky 51.
 Obol 133.
 Obrana Sokr. 270.
 Oči královny 115.
 Odeon ath. 239.
 Odév spart. 183. 185. — ath.
 304. — říj. 349.

Odoakar 573.
 Odyssea 159.
 Odysseus 151. — návrat 159
 Ogygia 164.
 Ochlokratie 177.
 Oidipus 146.
 Oktavian 445.
 Mark Oktavian 397.
 Oligarchie 175.
 Olymp 122. — sídlo bob. 129.
 Olympia 126. — ada 127. —
 ké hry 126.
 Olynth 284 - ické řeči Dem. 299
 Luc. Opimius 398.
 Optimates 395.
 Oready 134.
 Orestes 158.
 Orfeus 148. 170.
 Orchomeros 148. 410.
 Orkus 133.
 Ormuzd 112.
 Osady řecké 173.
 Osiris 43
 Osud fec. 146.
 Otcové apoštolští 534. — cír-
 kevní 535. 562.
 Otho 484.
 Otrok spart. 181. — ath. 195
 říj 322. 415. 512 a j
 Ovidius 463

P.

Paeania rod. Dem. 311
 Paeon 169.
 Pagoda 37.
 Pakuvius 392.
 Palacium 314. 506.
 Palaestina 55. 61.
 Palaestra 197.
 Palladium 156.
 Pallas Athéna 131. 238 a j.
 Paměti Sokr. 271.
 Pamírská vys 100.
 Pan 134.
 Panathenaje 14.
 Pandaros 154.
 Pandataria 474.
 Panormus 367.

- Pansof 297.
 Papinian 543.
 Papirius Kursor 354.
 Pariové 131.
 Paris 150.
 Parky 133.
 Parmenio 293
 Parnassus 123. — věsta. 153.
 139
 Paropanisus 100.
 Paros 214.
 Parrhasius 278.
 Parthenon 238.
 Partbic 101.
 Paryzatis 117.
 Pasargada 10+.
 Patriarcha 11. — áluí vláda 11.
 Patricij 315. 321. 333 a j.
 Patroklos 152.
 Pausanias 223.
 Pavel apošt. 14. - cesty 514.
 smrt 481.
 Palasgové 138.
 Peleus 150.
 Pelias 148.
 Pelignové 311.
 Pelopidas 279.
 Peloponnes 123. - ský spolek
 250. — ská válka 250 a j
 Pelops 140.
 Pelusium 39. — bitva 42.
 Penelopa 165.
 Perikles 234. — smrt 251.
 Perio'kové 181. 281.
 Perpetua sv. 529.
 Persefona 132.
 Persepolis 106. — sídlo 115. —
 hrobky 116.
 Perseus heros 141. — král 383.
 Peršané 100 a j.
 Pindar 241
 Pindus 119. 122.
 Piraeus 123. 236. 260.
 Pisa, — ané 188.
 Pisander 257
 Pistratus 200.
 Pistoria 224.
 Plataje 223. 252. — ané 212.
 Platon 271 a j.
 Plautus 392.
 Plebej 321. 333 a j.
 Plemen patero 10.
 Plinius st. 492. 339. - ml. 492.
 498. 509.
 Plutarch 540.
 Pluton 132.
 Polifebišté 510.
 Pollux a K. 148.
 Polybios 392
 Polyfem 15.
 Polykarp sv. 503.
 Polyncikes 147.
 Polytheismus počátky 14.
 Pompeje 492.
 Pompejus Aul. 389. - Gnejus
 Velk. 411.
 Poncius 355.
 Pontifex max 318.
 Poppaea Sabina 479
 Populus Romanus Quiritium 345.
 Porcius Kato st. Censorius 381.
 385 392.
 Porsena 331.
 Porus 294.
 Poseidon 128. 180. 132.
 Postumius 333. 355. 358.
 Pošta per. 116.
 Potidaia 248.
 Praereste 441.
 Praetor 329 a j.
 Prameny dějin 5.
 Praxiteles 278.
 Priamos 151.
 Princeps 457.
 Prokrustes 144
 Pronásl křesť I 481. — II
 495 — III. 489. — IV. 503.
 — V. 512. — VI. 544. —
 VII. 545. — VIII. 547. —
 IX. 549. — X. 552.
 Propylaje 238.
 Proroci 67.
 Proserpina 132.
 Proseripce 412. 447.
 Prusias 382.
 Prytanové 196.

Psammetich 42. 106.
 Ptah 43.
 Ptolemaeus 308.
 Puanka 20.
 Puni = Poeni 69. — ské války 364. — 370. — 384.
 Pydna 383.
 Pygmalion 77.
 Pylades 158.
 Pylos 151. 253.
 Pyramidy 40. 50.
 Pyrifleteton 134.
 Pyrrha 139.
 Pyrrhus 358.
 Pythagoras 49. 205.
 Pythia 135. — ické hry 126.

R.

Ra 43.
 Radamantys 133.
 Ráj 8. — památka 9.
 Ramajana 36.
 Ramnes 315.
 Ramses 45. 64.
 Regillus 333.
 Remus 313.
 Republika řec. 175. — řím. 329.
 Revokatus 530.
 Rhea 128 — Sylvia 313.
 Rhodos 75.
 Roboam 64.
 Roma 313.
 Romulus 313.
 Roxana 293.
 Rubiko 311. 435.
 Rudé moře 61.
 Rufinus 568.
 Rytřící řím. 315.
 Řečnickví ath 246. — řím. 420. 456. 462.
 Řekové, kraj a lid 119. — rozděl. země 122. — jednota nár. 124. — nábož. 127. — věštnice, chrámy 134. — postava 120. — jazyk 121. — pohostinnost 125. — počátek dějin 138. — jméno 139. —

kmeny 139. — podrob. římu 383. — prov. v Achaja- 388.
 Řím či Karthago? 390.
 Římané, kraj a lid 310. — nábož. 316. obyvat. 321. — třídy obyvat. 324. — domy 347. oděv 319. — vychov dětí 350. — jídlo 350 — páni Itálie 351. — povaha té dody 361. — páni středozem moře 363. — válka v ýdělčkem 380. poč. liter. 391.

S.

Saba 63.
 Sabelli 311.
 Sabinové 311. 313
 Saguntum 370.
 Sahara 39.
 Sais 39.
 Sakuntala 36.
 Salamis 193. bitva 220. — na Cyp. 231.
 Saliové 318.
 Salmanasar 84.
 Sallustius 466.
 Salseta 36.
 Samaria země 55 — město 64. 84.
 Samarité 311. 353.
 Samson 60.
 Samuel 67.
 Sanherib 85.
 Sardanapal 85.
 Sardy 105. 116. 210.
 Sargon 84.
 Sarpedon 154.
 Satrapa, — ie 114.
 Satur, Saturnius 530
 Saturninus 405.
 Saturnus 128.
 Satyr, — ové 134.
 Saul 60.
 Scaevola 332. — 420.
 Scipio Aemilianus Afr. Min 387. 390. — v. Kornelius.
 Sebak 44.
 Secessio pl. 335

- Seisachteia 193.
 Sejanus 474.
 Seleukus 307.
 Semiramis 83. — vis. zahr 96.
 Senat 315. 330 a j.
 Seneka filoz. 479.
 Sentinum 357.
 Sempronius Tiberius, Grakchus 390. 396.
 Sempronius Gajus, Grakchus 396.
 Septuaginta 308.
 Sertorius 414.
 Servius v. Tullius.
 Sextius Lateranus 343
 Sextus 326.
 Severus Alexander 545.
 Severus Septimius 542. — Julius Severus 500.
 Sfinx eg. 52. — assyr. 96. — fec. 146.
 Sibylla 327. 443.
 Sicílie 78. 159. 256.
 Sidon 70. 71.
 Sichaeus 77.
 Silen 134
 Sinaj 58.
 Sinis 144.
 Simon 157.
 Sion 61.
 Sippara 87.
 Sireny 132. 162.
 Sisyfos 134.
 Sixtus sv. 547.
 Skaliger 8.
 Skamandros 153.
 Skiron 144
 Skopas 278.
 Skylla 163.
 Skytové 85. 110.
 Sloh. stav. dor. jon. kor. 239.
 Smerdis 108.
 Sněm spart. 180. — ath. 195.
 — říj. 315 — I. círk. 559.
 — II círk. 567.
 Sofisté 204. 245. 269.
 Sofokles 228. 242.
 Sokrates 245. 264 266. 277.
 Solon 104. 178. — ústava 192.
 Sosigenes 441.
 Soudcové 59.
 Sparta 124. 172. ané 178 nn.
 Spartakus 416.
 Spasitel 15. 467.
 Spisovatelé církevní 535.
 Stagira 296.
 Stát, vznik 11.
 Stěhování se národů 569.
 Stílicho 569.
 Stoa poikile 237.
 Stoikové 237. 274.
 Strabo 83. 119.
 Strategové 196.
 Stymfalští ptáci 142.
 Styk 133.
 Sudrové 31.
 Suetonius 539.
 Suisin 19.
 Sulpicius 408.
 Sulla Kornel. 401 nn.
 Sumerský živel 81. — král. 84.
 — písmo 95.
 Susa 101. 115.
 Sutriam 356.
 Symbolika 167. křesť. 537.
 Symplegady 149.
 Syrakusy 78. 233. 256. 273.
 361 a j.
 Syrie 55 61. 105.
 Šalomoun 62.
 Šapur 544.
 Šebastian 552.
 Ši-hoang-ti 20.
 Šiking 25.
 Šimon 66.
 Šinnoug 19.
 Šivu 28.
 Šuking 25.
- T.**
- Tacitus 539. — cíř. 549.
 Tadmor 63.
 Tanakvil 322.
 Tanec fec. 241.
 Tantalos 134. 140.
 Tarent 174. 368.

- Tarkvinius Priskus 322. — Su-
 perbus 326.
 Tartarus 133.
 Taurus 152.
 Taygetos 121.
 Teiresias 162.
 Telemachos 165.
 Terencius Varro 374. — básn.
 392.
 Terentilius Harsa 337.
 Terrilus 233.
 Teukros 151.
 Teutobur. les 470.
 Teutoni 402.
 Thales 49. 102. 204.
 Thapsus 438.
 Theby eg. 39. 40. — fec. 123.
 140. 146. 253. 260 a j.
 Themis 139.
 Themistokles 211. 215. 220. 225
 Theodorich 573.
 Theokratie 58.
 Thermopyly 122. 218.
 Thermy 510.
 Ther. n 233.
 Theseus 144 a j.
 Thespis 201. 242.
 Thessalie 122 a j.
 Thetis 150.
 Thoas 169.
 Thrakie 211.
 Thrasybul 234 258. 262.
 Thukydides 253. 277.
 Thutmes 41.
 Tibera 311 a j.
 Tiberius 461. 472.
 Tibur 394.
 Ticies 315.
 Ticinus 373.
 Tiglat Pileasar 84.
 Tigranes 418.
 Tigrys 79. 86. 100 a j.
 Tisafernes 257. 266.
 Titani 128.
 Titus Tacius král 315
 Titus vojv. 486 — cíš 490.
 Toga 315. 323
 Tomyris 106
 Tragoedie 241.
 Trajan cíš. 496.
 Trasimenské jezero 373.
 Trebia 373.
 Trh (agora) 306. — (forum) 505.
 Tribunat 334.
 Trilogie dram. 242.
 Triklinie 305.
 Trimurti 28.
 Tripolis 71.
 Triton 132. — ové 132.
 Triumvirat 420. 445.
 Troizen 144.
 Troja 38. 312. — ská doba
 137. ská válka 160.
 Tullia 325.
 Tullius Servius 323 nn.
 Tullus Hostilius 319.
 Tunety 366.
 Tunika 349.
 Tunis 77.
 Turkestan 8.
 Tyfon eg. 44. — fec. 130.
 Tyran 176. — ic 176. — ath.
 200.
 Tyrtaeus 188.
 Tyrus 61. 70 71. 87. 291.

U.

- Učitelé církevní 535.
 Ulfilas 570.
 Umbrové 311. 356.
 Uměňí čín. 22. — ind. 56. —
 eg. 50. — bab 96. — pers.
 160. — fec 121. 204. 237.
 278. — říms. 367. 392. —
 křesť. 536. 563.
 Ur město 56.
 Uranos 120.
 »Uši« královny 115.

V.

- Vajsiové 30
 Valens 566. Valentinian 566
 Valerianus 547.
 Valerius Poplikola 329. — kon-
 sul 338. — Korvus 352.
 Vandalové 571.

Varun 28.
 Vavřín 547.
 Vedy 28. 36.
 Veje 339.
 Veneti 312.
 Veni vidi vici 437.
 Venus 132.
 Vercellae 404.
 Vercingetosix 434.
 Verres 421.
 Vespasian 485.
 Vesta 130 3.6. 318. — alky
 313.
 Vesuv 492
 Věstnice 134. 135
 Veto trib 335 400.
 Veturia 336. us 355.
 Via Appia 361.
 Videant consules 330
 Viminal 325
 Virginia 238
 Virgilius Maro 463
 Viriathus 389
 Visuté zahr 96
 Višna 28
 Vitellius 484,
 Volskové 3 1 336
 Volturnus 311
 Volumnia 336
 Vulkanus 130
 Vuvang 19
 Vychování spart. 132. — ath.
 197.

X.

Xanthippa 268.
 Xantippos, ot. Perikl. 234.
 vůdce žoldn 366.
 Xenofanes 205.
 Xenofcn 265. 270.
 Xerxes 117. 216 nn.

Y.

Yao 19.

Z.

Zagros 79.
 Zajetí bab. 65. — ass. 65.
 Zákony psané ath. 191. — řím,
 337. — pozemk. 346.
 Zama 379.
 Zarathustra 111.
 Zeď čínská 22.
 Zeměpis 6.
 Zendavesta 111.
 Zeno 234 237.
 Zenobia 548
 Zeus, dítě 128. — vládce 129.
 Zeuxis 278.
 Zlaté okno jerus. 489.
 Zopyrus 09.
 Zorobabel 65.

Ž.

Židé, kraj a lid 56. — Abra-
 ham 56. — Mojžíš 57. —
 soudcové, Saul 59. — David
 61 — Šalomoun 62. — roz-
 štěp. říše; konec samostatn.
 64. poslední doby 65. —
 proroci 67. — Jerusalem
 zbořen 487. — kámen na
 kameni nezůstal 566. — Židé
 rozptýlení 490. 500.
 Život rod ind. 32. — eg. 47.
 — žid. 59. — bab. 98. —
 spart 183. — ath. 197. 303.
 řím. 347. — kazí se 454.
 — zkáza 511. 574.

Několik těch tiskových chybiček opraví si laskavě sám čtenář. Připomínáme tu jen:

- str. 59. řádek 7. zdola místo: Leni má býti: Levi;
» 179. » 9. » » svěřiv má býti: svěřil;
» 293. » 11. » » Parmenius má býti: Parmenio
(= ion);
» 534. » 15. » » Ze sebraných částí má býti:
Sebrané části;
» 534. » 7. » » přijímali má býti: přijímali
víru;
» 570. » 12. » » Ulfila má býti Ulfilas.

Rozlišovacích znamének kladeno trochu pošetrně; věty příliš rozčárkované, jak nyní bývá zvykem, nečtou se pěkně; co smyslem k sobě náleží, má těsně zůstatí při sobě.

STANOVY

Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje

v Brně.

---

§ 1. Účel Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje.

Dědictví pečuje o zvedení lidu moravského, jakého náš čas požaduje; o zvedení všestranné, avšak na základě víry katolické s vyloučením všeliké politiky.

§ 2. Prostředky k dosažení účelu tohoto.

Spisování a vydávání knih a sice netoliko výhradně náboženských, nýbrž vůbec vzdělávacích a k duchovním potřebám věku našeho prohlédajících, zvláště dějepisu, zeměpisu, poznání vlasti, přírody, řemesel a orby, atd. I v zábavných spisech obsažena býti má buď obrana, buď utvrzování pravdy některé katolické, jížto se odpor časový dotýká.

Vydávati se budou Dědictvím, pokud jmění stačí:

1. Obšírné životopisy svatých,
2. Spisy poučné,
3. Spisy zábavné,
4. Časopisy a všeliké listy běžné,
5. Předměty umělecké, ku př. obrazy, zeměvidy čili mapy atd.

Poznámka: Organem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje jest »HLAS«, časopis církevní.

§ 3. Šetření zákonův tiskových.

Při vydávání časopisův, knih běžných, obrazův atd. budou se stávající zákony tiskové zevrubně zachovávat.

§ 4. Zřízení Dědictví.

1. Spoluúdem Dědictví státi se může každý, kdo za sebe jedenkrát na vždy položí 10 zl. r. m.

2. Vklad tento může se zapraviti buď najednou, anebo ve dvou po sobě jdoucích ročních lhůtách po 5 zl. r. m., které až do dne 30. září každého roku vyplaceny budtež. Kdo by do té doby vklad nezaplatil, přestává býti údem Dědictví.

3. Kdo však témuž ústavu 100 zl. věnuje, považován bude za spoluzakladatele a obdrží 4 výtisky věci Dědictvím vydaných zdarma.

4. Kdo jednou na vždy dá 50 zl., bude téhož ústavu spoluúdem I. třídy a obdrží 3 výtisky. Kdo 20 zl. dá, stane se spoluúdem II. třídy a obdrží 2 výtisky. Kdo 10 zl. položí, bude spoluúdem III. třídy a obdrží 1 výtisk zdarma.

Spojí-li se manžel s manželkou v jeden toliko základ o 10 zl., vydávati se jim budou knihy jen do úmrtí toho, který první v diplomu poznamenán jest.

Poznamenání. Bylo-li by potřebí druhého nebo třetího vydání některé již vydané knihy, spoluúdomé ji dostávati nebudou, nýbrž knihy ty prodávati se budou ve prospěch pokladnice Dědictví, aby se nákladnější díla vydávati mohla.

Abý úmrtí spoluúda přišlo ústavu tomuto ve známost, žádají se vpp. duchovní pastýřové, aby úmrtí takové pokladníkovi Dědictví, třebaš přímo poštou oznámili ráčili. Podobného oznámení písemného potřebí jest, kdykoliv spoluúd některý buď k vyšší důstojnosti vynikl, nebo jinam se přestěhoval.

5. Řehole, děkanství (vikariáty), osady, knihovny, školy, rodiny, spolky, bratrstva atd. vstupují dvojnásobným vkladem za spoluzakladatele nebo za spolnúdy věčné do Dědictví podle tříd svrchu jmenovaných.

6. Každému volno doplněním vkladu u vyšší třídu postoupiti. Zašle-li tudíž na př. spoluúd III. třídy k prvním 10 zl. opět 10 zl., stane se spoluúdem II. třídy atd. Avšak spoluúdství postoupiti jinému nedovoluje se.

7. Každý přistupující račiž jméno a místo přebývání svého, jakož i biskupství a děkanství (vikariát) a poslední poštu zevrubně udati.

8. Každý kněz, který jest údem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, béře na sebe povinnost, buď ve slavnost, buď některý den v oktávě sv. apoštolů Cyrilla a Methoděje každoročně sloužiti mši svatou za všechny živé a mrtvé spoluúdy dotčeného Dědictví; a bude-li líbo a možno-li jinou mši svatou za obrdcent národů slovanských od jednoty církevní odloučených, kterouž pobožnost iisté každý spoluúd jakožto věrný katolík spolu konati neopomine.

9. Zemřeli, za které někdo vklad k Dědictví učinil, tak jako ti, kteří na smrtelné posteli nejméně 10 zl. za sebe do Dědictví odkázali, stávají se účastnými duchovních milostí v předešlém (8.) čísle jmenovaných.

Každý, jenž byl vklad ten učinil za mrtvého, pokud živ jest, knihy bez ohledu na velikost vkladu, ovšem nejméně 10 zl., po jednom výtisku dostávati má.

10. Správu Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje vede výbor sestávající z kněží, kteří buď v Brně, buď na blízkou přebývají.

11. U jiných osob a úřadů zastupuje Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje starosta, a nemá-li prázdňe od jiného zaměstnání, jeden z jednatelů.

12. Výbor schází se čtvrtletně a k vyzvání starosty i častěji v Brně, aby, čeho potřebí, v poradu bral, a většinou hlasů přítomných výborníkův o nálezích pro celé Dědictví platných rozhodoval. — Výbor má právo, počet úřdův svých odcházejících doplniti nebo i rozmnožovati, avšak ne jinak, než katolickými kněžskými, a každoročně uveřejňuje zprávu o činnosti své.

13. Každý spoluúd Dědictví má právo, písemné návrhy své činiti a přání svá projevovati dotčenému výboru, kterýžto při svých shromážděních zavázán jest, jich svědomitě v úvahu bráti a dle nich, pokud potřebno, prospěšno a možno jest, se zachovati.

14. Ve sporech, z poměru spolkového snad vzniklých, dře se odvolání k starostovi, a v domněle nedostatečném vyhovění ku příslušcím c. k. úřadům.

15. Kdo témuž Dědictví obětuje práce své literární neb umělecké, obdrží na výslovnou žádost honorář podle výbornosti, obšírnosti a důležitosti spisu svého, o čemž výbor úsudek pronese.

§ 5. Rozesílání knih a výtvorův uměleckých.

O rozesílání knih, spisův a jiných předmětů Dědictvím vydaných, postará se výbor. Každý přistupující k Dědictví hned račiž oznámí, ze které z ustanovených expedicí si knihy bráti bude.

Poznamenání I. Pravidlem v této věci zůstane, co na lístku tištěno jest: že na poukázání lístku svého každý spolu-úd v hlavní komisi u p. K. Winikera, knihkupce v Brně, v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze a Bedřicha Grosse v Olomouci knihy sobě vybíráti má. Kdo by však chtěl poštou knihy své dostati, račiž se obrátí frankovaným listem na jmenovaná knihkupectví a přiloží 3 kr., kterýžto peníz přísluší knihkupci za práci a obálku, mimo to ještě 6 kr. na kolkovaný list nákladní.

Poznamenání II. Všeliké dopisy v záležitostech Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje buďtež posílány pod adressou: Vd. msgr. Vladimír Štátný, bisk. rada a pap. komoří v Brně, starosta Dědictví Cyrillo-Methodějského; zásilky peněz a objednávký knih pak buďtež činěny v listech frankovaných pod adressou:

**Pokladnictví Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje
v Brně, ulice Antonská, biskupský alumnát.**

§ 6. Poměr k vládnímu řízení.

1. Vládnímu řízení se ponechává, nahlédati v jednání spolku, bdíti nad zachováním nařízení v propůjčeném potvrzení daných, anebo všeobecnými předpisy ustanovených, a uzná-li toho potřebu, přidati spolku od příslušícího úřadu určeného císařského komisaře.

2. Kdyby se spolek rozejíti měl, rozhodne výbor o jmění v Duchu Dědictví svatého Cyrilla a Methoděje, a podá o tom předběžnou zprávu vys. c. k. místodržitelství a svému P. T. nejdůstojnějšimu panu biskupovi.

Stanovy tyto potvrzeny jsou výnosem nejd. bisk. konsistoře v Brně ze dne 7. srpna 1879, č. 2297, a výnosem vys. c. k. místodržitelství v Brně ze dne 2. srpna 1879, č. 23.376.

Poznámka redakce. Dle § 5. stanov přijímají se rody položením 20 zl.; k tomu podotknouti třeba, že rod se béře, dokud jméno se netratí. Dcery provdané, není-li synův, odebíratí budou knihy, pokud žijí, dívky pak jejich, jiné jméno nesoucí, nemají už práva toho.

* * *

Údů stavu kněžského snažně žádáme, aby, jak stanovami určeno jest, a jak veškeré údstvo očekává, o slavnosti svatých apoštolů Cyrilla a Methoděje, nebo v některý den v oktávě téže slavnosti mši svatou za živé a zemřelé spoluúdy sloužili; mimo to, je-li možná a libo-li, druhou mši svatou za obrácení národů slovanských od jednoty církve odloučených. Ostatní údové nekněží konejtež s týmže nábožným úmyslem v naznačeném čase vroucí modlitby.

Nesmí se také mlčením pominouti fundace, kterouž učinil první starosta Dědictví František Sušil u ctihodných otců Minoritů v Brně, aby totiž v jejich chrámě každoročně v oktávě svatého Cyrilla a Methoděje dvě mše svaté za údy Dědictví se sloužily.

Údům, kteří o slavnosti sv. Cyrilla a Methoděje nebo v oktávě téže slavnosti svátosti hodně přijmou, některý kostel navštíví a na úmysl sv. Otce se pomodlí, udělil papež Pius IX. brevem ze dne 21. listopadu 1856 plnomocné odpustky, které se i duším v očistci přivlastniti mohou.

Prosba k velebnému duchovenstvu.

Stává se nejednou, že po úmrtí horlivého šířitele knih našeho Dědictví, jenž pro všechny jeho členy ve farnosti a v okolí obstarával vyzvedání ročního podílu v knihkupectví k tomu ustanoveném, odběrací lístky na tyto podíly přicházejí na zmar a že tím členové, kteří dle stanov povinni jsou na odběrací lístky své v dotčeném knihkupectví roční podíl vyzvednouti, ve veliké nesnáze uvedeni bývají, nevědouce, co sobě počítí. Obrátí-li se podilníci ti na představenstvo Dědictví, na starostu a pokladníka, jsou i tito v nemenších nesnázích, zvláště ztratily-li se podilníkům ve větším počtu i diplomy, v nichž čísla podilníkův a rok, v němž do Dědictví vstoupili, zaznamenány jsou. Pak nezbyvá, leč pracně vyhledávati v repertoiru jména podilníkův těch, vystopovati v matrice Dědictví rok a vklad jejich, a v knihkupectví, k němuž přikázání byli, vyšetřovati, kolik ročních podílů již sobě vyzvedl a kolik ještě vyzvednouti právo mají. To vše však s velikou ztrátou času a spolu s výlohami poštovními i s výlohou za nově vystavený lístek odběrací spojeno jest. A což teprve, když se ztratily nejen lístky a diplomy s čísly podilníkův, nýbrž i jména jejich nejsou známa a na představenstvu Dědictví se žádá, aby najednou veliký počet všech údů Dědictví celého okolí nebo celé rozsáhlé farnosti, jichž ani jména ani čísla nebyla udána, v matrikách vyhledalo a jim nové lístky vydalo!

Aby se takovým zmatkům a obtížím předešlo, prosíme velebné duchovenstvo, kteréž vyzvedání ročních podílů pro členy Dědictví z děkanství, z farnosti nebo z okolí obstarává, aby lístky odběrací na bezpečném místě, totiž v archivu farním uschovávalo a k němu i úplný seznam všech tamních členů Dědictví i s čísly diplomů přiložiti a tak zachovávatí ráčilo. — Zároveň se p. t. velebné duchovenstvo česko-slovenské snažně žádá, aby Dědictví Cyrillo-Methodějské opět, jak bývalo jindy, mezi lidem hojně šířiti, rovněž i samo do Dědictví hojně přistupovati ráčilo.

Vladimír Štátný,

starosta Dědictví.

K laskavému povšimnutí p. t. údům!

1. Každý úd nechť sobě lístek odběrací buď u sebe nebo na farním úřadě uschová, poněvadž toliko na poukázání jeho díla Dědictvím vydaná obdrží.

2. Kdo by list odběrací ztratil anebo komu dochází, nechť ve vyplaceném psaní (franko) od „Pokladnictví Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje v Brně“ nového listu sobě vyžádá a k témuž cíli číslo listu ztraceného udá, které v diplomu zaznamenáno valézá, a nemá-li ani toho, aspoň nechť řádně jméno své a rok přistoupení k Dědictví oznámí; na poštovní výlohy a za zhotovení nového listku nechť 20 h (nejlépe v poštovních známkách) přiloží.

3. Každoročně na podzim, když to oznámeno bude „Hlasem“, nechť každý úd list odběrací dá podepsati od svého duchovního pastýře na důkaz, že na živé jest a právo má, díla odebíratí, a takto podepsaným listem nechť se vykáže v knihkupectví na listě zpředu naznačeném, kde se mu kniha vydá.

4. Od vydávání a zaobalení zásilky každoročně platí se v knihkupectví za knihu po 6 haléřích. Kdo však ve dvou letech dle svá z knihkupectví nevyzdvihne, bude se za to míti, že se práva svého vzdává a je Dědictví věnuje.

5. Radno jest, aby všichni údové farnosti neb i celého dekanátu (vikariátu) se společně o svá díla v náležitém knihkupectví přihlásili, jelikož jim takovým způsobem povozných útrat ubude; ovšem musejí všichni své odběrací listky od duchovního pastýře podepsané neb aspoň čísla těch listků s připojenými jmény a s potvrzením vel duchovního pastýře na své knihkupectví zaslati, zároveň i poplatek vyjadající za vydání oněch knih po 6 h za knihu (jakož nad to 12 h za poštovní lístek, děje-li se zási ka poštou) připojiti a úraty zasláním způsobené sami zapraviti. Kdo by chtěl, aby mu byla jednotlivé podílňá kniha poslána pod křížovou obálkou, nechť ve vyplaceném listě svému knihkupectví pošle svůj odběrací lístek a přiloží ve známkách poštovních kromě 6 h za knihu ještě 30 h na poštovné.

6. Pro uvarování všelikého zmatku jest každý úd povinn, knihy své odebíratí z toho knihkupectví, kteréž mu zpředu vykázáno jest; přestěhuje-li se však blížě jiného, jemu přístupnějšího knihkupectví, nechť to „Pokladníkovi Dědictví Cyrillo-Methodějského“ oznámí, a stane se po vůli jeho

7. Úmrtí každého úda nebo vymření rodiny za úda zapsané ráčtež dpp. duchovní správcové nebo p. t. příbuzní zemřelého pokladníkovi laskavě oznámiti.

Řídící výbor „Dědictví sv. Cyrilla a Methoda“.

Msgr. Vladimír Štastný, pap. komoří a bisk. rada, rytíš. čís. rak. řádu Františka Josefa, em. professor gymn. v Brně, starosta. — Dr. Robert Neuschl, bisk. rada a konsist. assessor, profesor bohosloví v Brně, jednatel. — Antonín Adamec, bisk. rada a konsist. assessor, regens bisk. bohosloveckého ústavu v Brně, pokladník. — Dr. Josef Dvořák, profesor bohosloví v Brně. — Dr. Karel Elchler, konsist. rada, katecheta v Brně. — Tomáš Hájek, č. konsist. rada, farář na odpoč. v Kromětší. — Ferdinand Harna, farář ve Chvalkovicích u Olomouce. — Msgr. Dr. Jak. Hodr, síd. kanovník král. kapitoly, pap. komoří, bisk. rada a konsist. assessor, profesor bohosloví v Brně, revisor účtů Dědictví sv. Cyr. a Meth. — Dr. František Hošek, kons. rada, emer. prof. bohosloví v Meranu. — Alois Hruďička, bisk. a kons. rada, děkan a farář v Telči. — František Jauovský, kons. rada, c. k. professor náb. na ústavu pro vzdělání učitelek v Brně. — Msgr. Ed. Karlík, pap. komoří, bisk. a konsist. rada, kanovník a děkan v Mikulově. — Dr. Fr. Kolisek, konsist. rada, správce fary a I. vikář při síd. bisk. chrámu P. v Brně. — František Korec, konsist. rada a farář v Urbanově. — Dr. Jos. Kupka, bisk. rada a konsist. assessor, prof. bohosloví v Brně. — Jan Novotný, kons. rada, děkan a farář v Radostíně. — Msgr. Dr. Josef Pospíšil, pap. komoří, síd. kanovník král. kapitoly, em. prof. theologie, direktor a em. regens bisk. alumnátu v Brně. — Fabian Roháček, sídelní kanovník král. kapitoly, bisk. rada a konsist. assessor v Brně. — P. Alois Slovák, O. S. A., dieces. předseda sv. Josef. jednot. jinochů a mužů v Brně. — Josef Svoboda, č. kanovník, bisk. rada a konsist. assessor, arcikněz, děkan a farář v Lulči. — Tomáš Šilinger, O. S. A., redaktor „Hlasu“ v Brně. — Msgr. Robert Šuderla, inful. prelát I. a kapitolní děkan stol. chrámu Páně Brně, domácí prelát J. Svatosti, býv. revisor účtů Děd. sv. Cyr. a Meth. — Fr. Weber, farář v Miloticích, expositorio can. orn., rytíš. b. hrobu Jerusalem. — Maximilian Weinberger, konsist. auditor a II. vikář při bisk. chrámu Páně v Brně. — Msgr. Jan Kř. Vojtěch, inful. prelát II. a arcijáhen stol. chrámu P. v Brně, pap. komoří, em. direktor boh. alumnátu, em. prof. theologie. — Dr. Pavel Vychodil, O. S. B., ředitel tiskárny v Brně. — Theodor Wolf, č. kanovník, bisk. rada a konsist. assessor, c. k. prof. v Brně. — Ignát Wurm, vikář stol. chrámu Páně, kn. arcib. rada a konsist. assessor v Olomouci, rada nejd. biskupa Ďakovského, konsist. rada Bosenský, Srjemský a Lvovský.

Příjem a výdaj Dědictví sv. Cyr. a Meth.

od 1. ledna do 31. prosince 1902.

Číslo	Příjem a výdaj	Na		
		dpšlech	hotovosti	
		K	K	h
	Zbytek od roku 1900.:			
	A) Ve veřejných fondcích . . .	172100	—	—
	B) Na hotovosti	—	-058	44
	Nový příjem:			
I.	Úroky	—	7400	34
II.	Koupené jistiny	600	15	
III.	Vklady nových úřd, splátky, dary s odkazy*)	—	2186	40
IV.	Za prodané knihy	—	690	59
V.	Rozličné příjmy	—	12	12
	Souhrn příjmů . . .	172700	12472	89
	Výdaj:			
I.	Za tisk a papír	—	6051	05
II.	Honorát	—	802	04
III.	Za vazbu	—	2439	60
IV.	Dané (aequivalent poplatkový s přirážkou školskou)	—	385	69
V.	Za koupené jistiny	—	876	08
VI.	Poštovné a povozné	—	207	41
VII.	Různé výdaje	—	458	—
	Souhrn výdajů . . .	—	11219	87
	Bilance:			
	Když se od příjmů	172700	12472	89
	odpočítá vydání	—	11219	87
	zbývá koncem roku 1902	172700	1253	02
	*) Odkaz vdp. Jos. Javůrka, os. děkana na odp. v Klapě (po srážce přenosné daně)	—	356	80

Vladimír Štastný,

t. č. starosta.

Dr. Jak. Hodr,

t. č. zkoumatel účtů.

Antonín Adamec,

t. č. pokladník.

Seznam spisů,

které Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně za 52 roků své činnosti vydalo :

R. 1851. — Moravan, kalendář na r. 1852. (pořadatel v r. 1852 až 1859 B. M. Kulda)	ve	5.000	výt.
R. 1852. — Moravan, kalendář na r. 1853	"	2.000	"
Obraz sv. Ludmily od Jos. Hellicha	"	2.000	"
R. 1853. — Moravan, kalendář na r. 1854	"	2.000	"
Podíl č. 1. Procházka Tom., Putování Krista Pána po sv. zemi	"	2.000	"
Mapa Palestiny od Jana B. Fáborského	"	2.000	"
R. 1854. — Moravan, kalendář na r. 1855, ...	"	4.000	"
Podíl č. 2. Fr. X. Škorpík, Missie tichomořské, ...	"	3.000	"
Mapa Černé Hory od Jana B. Fáborského	"	3.000	"
R. 1855. — Moravan, kalendář na r. 1856, ...	"	4.500	"
Podíl č. 3. Procházka J., Montalbertův Život sv. Alžběty, ...	"	3.500	"
Manes Josef, Diplom pro údy D. sv. C. a M. (umělecká mědirytina) dává se každému novému údu.			
R. 1856. — Podíl č. 4. Sušil Fr., Josefa Flavia O válce židovské	"	4.000	"
Moravan, kalendář na r. 1857, ...	"	8.000	"
Mapa Palestiny 2. vyd.	"	2.000	"
Procházka Jak., Život sv. Alžběty 2. vyd.	"	2.000	"
R. 1857. — Moravan, kalendář na r. 1858, ...	"	10.000	"
Podíl č. 5. Štulc V., Život sv. Cyrilla a Methoděje	"	8.000	"
Obraz sv. Cyrilla a Methoděje od Jos. Hellicha	"	8.000	"
Podíl č. 6. Novotný V., Fabiola od Wisemana	"	8.000	"
Mapa Itálie stř. od Jana B. Fáborského	"	8.000	"
Obrázek sv. Cyrilla a Methoděje (8°) od Jos. Hellicha	"	24.000	"
R. 1858. — Moravan, kalendář na r. 1859, ...	"	10.000	"
Podíl č. 7. Valouch Fr., Život sv. Jana Kapistrana	"	10.000	"
Podíl č. 8. Dudík Ant., Právě dějiny sv. mučovníků vých.	"	10.000	"

R. 1859. — Moravan, kalendář na r. 1860, (poř. B. M. Kulda a Ig. Wurm)	ve 12.000 výt.
Podíl č. 9. Dr. Bílý Jan, Dějepis sv. kat. církve	" 12.000 "
Obraz sv. Vojtěcha od Jos. Hellicha	" 12.000 "
R. 1860. — Moravan, kalendář na r. 1861, (poř. v r. 1861—1866 Ig. Wurm)	" 15.000 "
Podíl č. 10. Procházka Jak., Život sv. Františka Borg.	" 13.000 "
R. 1861. — Moravan, kalendář na r. 1862,	" 15.000 "
Podíl č. 11. Procházka Mat., Život Bl. Jana Sarkandra	" 15.000 "
R. 1862. — Moravan, kalendář na r. 1863,	" 14.000 "
Podíl č. 12. Procházka Jak., Život sv. Angely z Mer.	" 13.000 "
R. 1863. — Moravan, kalendář na r. 1864,	" 14.000 "
Podíl čís. 13. Dr. Hošek Fr. X., Život a spisy sv. Augustina	" 13.000 "
R. 1864. — Moravan, kalendář na r. 1865,	" 13.000 "
Podíl č. 14. Ronovský Fr., Hospodářská kniha	" 13.000 "
R. 1865. — Moravan, kalendář na r. 1866,	" 15.000 "
Podíl č. 15. Dr. Chmelíček Jos., Cesta do sv. země I.	" 13.000 "
R. 1866. — Moravan, kalendář na r. 1867, (poř. Ig. Wurm a Jan Kř. Vojtěch)	" 12.000 "
R. 1867. — Moravan, kalendář na r. 1868, (poř. v r. 1868—1873 Jan Kř. Vojtěch)	" 14.000 "
Podíl č. 16. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do sv. země II.	" 13.000 "
R. 1868. — Moravan, kalendář na r. 1869,	" 12.000 "
R. 1869. — Moravan, kalendář na r. 1870,	" 14.000 "
Podíl č. 17. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do Francouz a Španěl I.	" 13.000 "
R. 1870. — Moravan, kalendář na r. 1871,	" 13.000 "
R. 1871. — Moravan, kalendář na r. 1872,	" 15.000 "
R. 1872. — Podíl č. 18. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do Francouz a Španěl II.	" 13.000 "
(Moravan, kalendář na r. 1873. vydán byl již nákladem Bedřicha hraběte Sylva Tarouccy.)	
R. 1873. — Podíl č. 19. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do Francouz a Španěl III. a Soukop Jan, Výlet do Solnohradu	" 13.000 "
R. 1874. — Podíl č. 20. Poimon Fr., Žena křesť. dle Marchala	" 12.000 "

R. 1875. — Podíl č. 21. Procházka Mat., Křesť. muž od Marchala	ve 12.000 vřt.
R. 1876. — Podíl č. 22. Kosmák V., Kukátko I.	" 13.000 "
R. 1877. — Podíl č. 23. Dumek J., Hospodářská čítanka	" 11 800 "
R. 1878. — Podíl č. 24. Kosmák V., Kukátko II.	" 11.500 "
R. 1879. — Podíl č. 25. Procházka Jak., Život sv. Františka Sal. I.	" 10.000 "
R. 1880. — Podíl č. 26. Procházka Jak., Život sv. Františka Sal. II.	" 10.000 "
R. 1881. — Podíl č. 27. Hakl Boh., Cesta do Říma	" 9.500 "
R. 1882. — Podíl č. 28. Dobrý J., Haringera Život cth. Klem. M. Hofbauera	" 9.500 "
R. 1883. — Podíl č. 29. Kosmák V., Kukátko III.	" 9.500 "
R. 1884. — Podíl č. 30. Procházka Mat., Sborník sv.-Methodějský	" 9 550 "
R. 1885. — Podíl č. 31. Rejzek A., Sv Josafat	" 9.050 "
R. 1886. — Podíl č. 32. Dr. Procházka Mat., Missie jesuitské	" 9.050 "
R. 1887. — Podíl č. 33. Eichler K., Poutní kniha I. díl, Poutní místa 1. část	" 9.050 "
R. 1888. — Podíl č. 34. Eichler K., Poutní kniha I. díl, Poutní místa 2. část	" 9.050 "
R. 1889. — Podíl č. 35. Rejzek A., Bl. Edmund Kampian	" 9.050 "
R. 1890. — Podíl č. 36. Kosmák V., Kukátko IV.	" 9.100 "
R. 1891. — Podíl č. 37. Jos Koudelka, Život sv. Aloisia	" 9.100 "
R. 1892. — Podíl č. 38. Kosmák V., Kukátko V.	" 9.100 "
R. 1893. — Podíl č. 39. Korec, Poutní kniha II. díl, Modlitby a písně	" 15.000 "
R. 1894. — Podíl č. 40. Rejzek A., Bl. Anežka Česká	" 9.500 "
R. 1895. — Podíl č. 41. Weinberger M., Obrazy z katolických missií	" 9 500 "
R. 1896. — Podíl č. 42. Čtvero vzorů kt. života. Napsali Fr. Tater, A. Hruďička, F Janovský	" 9 500 "
R. 1897. — Podíl č. 43. Tři povídky. Napsal František Valoušek	" 9.500 "
R. 1898. — Podíl č. 44. Učení katol. náboženství — Podíl č. 45 Tenora Jan, Život sluhy B. P. Martina Středy	" 8.000 "
R. 1899. — Podíl č. 46. Kolísek Leop, Lurdy	" 9.500 "
R. 1900. — Podíl č. 47. Bartoš Fr., Domáci čítanka	" 10.000 "
R. 1901. — Podíl č. 48. Zpět k Římu. Napsali Fr. Janovský, J. Weiss a P. Pavelka	" 9.500 "

R. 1902. — Podíl č. 49. Hrudička A, Františka Slavatová, Vrba R., O úpadku stavu rolnického, Perútka Fr., Katechismus střídmosti a zdrženlivosti	ve 9.500 výt.
Z toho zvláštní otisky:	
A. Hrudička, Františka Slavatová	1.500 „
R. Vrba, O úpadku stavu rolnického	1.500 „
Fr. Perútka, Katechismus střídmosti	1.500 „
R. 1903. — Podíl č. 50. Hlavinka Alois, Dějiny světa v obrazech. Díl I.	10.000 „

Oznámení.

Pan **Jan E. Tomola**, majitel ústavu sochatského a kamenického v Brně, v silniční třídě č. 43., jenž provedl pomník Sušilův a Procházkův, zhotovil ve prospěch téhož pomníku zdařilé sádrové odlitky medaillonu v průměru 41 cm. s dvojítm poprsím Sušila a Procházky. Medaillon ten bude milou památkou na oba naše slavné muže, pěknou ozdobou pokoje, a čistý výtěžek bude věnován na uhrazení výloh za pomník a na fond pro budoucí trvalé zachování pomníku; protož zvou se ctitelé obou našich oslavencův, aby sobě medaillon ten hojně objednávali.

Ceny medaillonu na místě u p. Tomoly v Brně jsou:	
medaillonu bílého	4 K 80 h
» bílého lakovaného	5 K 20 h
» bronzovaného nebo pozlaceného	5 K 40 h

Kdo by sobě přál zásilku poštou, nevyplacenou, dlužno, aby poslal kromě ceny za medaillon ještě 2 K 40 h za bednu, balivo a nákladní list.

Objednávky zprostředkuje

Ant. Adamec,

pokladník »Dědictví sv. Cyr. a Meth.« v Brně.

Výprodej knih

z Dědictví sv. Cyrilla a Methoda v Brně
za cenu velmi sníženou.

Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje má, jak z níže položeného seznamu spatřiti lze, hojnost knih na skladě, kteréž za velmi levnou, v témž seznamu naznačenou cenu prodává. I vybízí všechny ušlechtilé podporovatele dobrého čtení, aby si neobtěžovali tu neb onu knihu neb i více knih z našeho Dědictví buď pro sebe nebo pro místní knihovnu objednat. Poslouží tím předně sobě samým, neboť obdrží knihy obsahu dobrého, velmi poučného a namnoze i mile zábavného, na nichž spolu nelpí nic z onoho kalu jedovaté nevěry a nemravnosti, jimž za našich dnů mnohé knihy potřísněny jsou; poslouží tím však také našemu Dědictví a umožní, aby se budoucně úděm větší podily dávatí mohly. — Kdo si řečené knihy opatřiti hodlá, ať se obrátí ústně nebo písemně na pokladníka téhož Dědictví, vdp. **Antonína Adamce**, regenta v bohosloveckém ústavě v Brně, Antonská ulice, biskupský alumnát. — Kdo již napřed peníze posílá, přidejž, objednáva-li se více knih, ku ceně knih také 12 h na kolkovaný nákladní list, objednáva-li se jen jedna kniha, 20 h na vyplacenou zásilku pod křížovou obálkou. — Zároveň vybízí ctěné příznivce dobrého tisku, aby hojně za údy přistupovali. Vklad III. tř. pro osobu do životně obnáší 20 K, pro rod, pro knihovnu a podobné věčné údy na vždy 40 K, a mohou vklady i v ročních lhůtách po 10 K aneb i v menších jakýchkoli lhůtách dle možnosti se spláceti. Každý nově přistouplý úd obdrží ihned kromě posledního podílu ještě 3 knihy nádavkem v odměnu, a členové kněží slouží každoročně za všechny živé i zemřelé spoluúdy mše sv. — Ptp. údové, kteří na splátky do D. C. M. vstoupili, žádají se, aby další splátky a doplatky posílali.

Seznam knih, které Děd. sv. Cyr. a Meth. za snížené ceny prodává.

J m é n o d í l a	Počet exempl. na skladě	Pův. cena		Sníř. cena	
		K	h	K	h
<i>Valouch F.</i> , Život sv. Jana Kapistrana	62	3	20	1	50
<i>Dr. Blíž J.</i> , Dějepis církve katolické . . .	40	4	—	1	60
<i>Procházka J.</i> , Život sv. Františka Borgiaše	40	2	40	1	50
<i>Procházka M.</i> , Život bl. Jana Sarkandra	730	4	—	2	—
<i>Procházka J.</i> , Život sv. Angely	40	1	20	1	—
<i>Dr. Chmelíček J.</i> , Cesta do sv. země, II. díl	260	3	—	1	—
" Cesta do Francie a Španěl, I. díl	30	2	—	1	—
" " " " " " " " II. "	1022	1	50	—	60
" " " " " " " " III. "	1022	1	—	—	40
<i>Poimon F.</i> , Žena křesťanská	50	1	20	—	60
<i>Procházka M.</i> , Muž křesťanský	95	1	60	1	—
<i>Dumek J.</i> Hospodářská čítanka	1013	1	60	1	—
<i>Procházka J.</i> , Život sv. Františka Sal., II. d.	200	1	60	—	30
<i>Habl B.</i> , Cesta do Říma a do Neapole	140	2	—	1	40
<i>Dobřý J.</i> , Život bl. Klem. Hofbauera . .	60	1	80	1	40
<i>Procházka M.</i> Sborník svato-Methodějský	150	1	80	1	40
<i>Rejzek A.</i> , Sv. Josafat	180	2	—	1	60
<i>Procházka M.</i> Missie jesuitské	383	1	80	1	40
<i>Dr. Eöchler K.</i> Poutní kniha, I. díl Poutní místa I. část	50	1	60	1	20
" " " " " " " " 2. "	410	2	40	2	—
<i>Rejzek A.</i> , Bl. Edmund Kampian	535	2	40	2	—
<i>Koudelka J.</i> , Život sv. Aloisia	670	2	40	2	—
<i>Kosmák V.</i> , Kukátko, V. díl	150	2	40	2	—
<i>Korec</i> , Poutní kniha II. d. Modlitby a písně.	4380	3	—	2	—
<i>Rejzek A.</i> , Bl. Anežka Česká	1320	2	40	2	—
<i>Weinberger M.</i> , Obrazy z katol. missií	1550	2	40	2	—
<i>Tater, Hruďička, Janovský</i> , Čtvere vsorů lí života	1700	2	40	2	—
<i>Valoušek F.</i> , Tři povídky	2216	2	40	2	—
<i>Tenora Jan</i> , Život P. Martina Středý T. J.	2320	3	—	2	—
<i>Kolisek Leopold</i> , Lurdy a pout do Lurd	1875	2	40	2	—
<i>Bartoš Frant.</i> , Domáci čítanka	2320	2	40	1	50
<i>Janovský, Weiss, Pavelka</i> , Zpět k Římu .	2800	2	—	1	50
<i>Hruďička A.</i> , Františka Slavatová, Vrba <i>R.</i> , O úpadku stavu rolnického, <i>Perútko</i> <i>Fr.</i> , Katechismus střídmosti	3300	2	60	2	—
Z toho zvláštní otisky:					
<i>Hruďička</i> , Františka Slavatová	1078	1	40	1	—
<i>Vrba</i> , O úpadku stavu rolnického	1378	80	—	40	—
<i>Perútko</i> , Katechismus střídmosti	758	40	—	20	—
<i>Hlavinka Al.</i> , Dějiny světa, I. díl	10000	3	—	—	—
Mimo to je na skladě:					
„Moravan“, kalendář od roku 1804	—	—	72	—	80
" " " " " " " " 1871	—	—	72	—	80
" " " " " " " " 1872	—	—	72	—	80
<i>Obraz svatého Vojtěcha</i>	—	—	66	—	40
<i>Mapa Černégory</i>	—	—	20	—	6
<i>Mapa Střední Itálie</i>	—	—	40	—	10

Statistický výkaz údů Dědictví sv. Cyrilla a Methoda podle roků, kdy vstoupili.

Roku	pri- stoupilo úďů	z nichž jest zaklada- telů	I. třidy	II. třidy	III. třidy	Rodů a úďů větých	Kněží
1850	59	5	6	5	43	4	45
1851	350	10	5	17	318	61	168
1852	535	8	5	5	517	161	147
1853	745	—	—	4	741	221	71
1854	799	—	—	1	798	144	67
1855	1247	1	—	6	1240	268	137
1856	1228	1	—	2	1225	287	122
1857	1697	—	—	3	1694	276	259
1858	1291	—	—	2	1289	202	95
1859	1475	1	—	2	1472	352	107
1860	1041	1	—	—	1040	184	50
1861	831	—	—	1	830	186	70
1862	695	—	—	1	694	122	22
1863	593	—	—	—	593	77	25
1864	205	—	—	—	205	55	5
1865	126	—	—	—	126	14	2
1866	130	—	—	2	128	34	2
1867	151	—	—	—	151	50	10
1868	170	—	—	2	168	48	28
1869	106	—	—	—	106	36	10
1870	78	—	—	1	77	5	6
1871	40	—	—	—	40	—	2
1872	48	1	—	—	47	1	5
1873	50	1	—	—	49	2	9
1874	68	1	—	1	66	1	12
1875	49	1	—	9	39	—	11
1876	45	—	1	6	38	—	14
1877	47	1	—	9	37	2	10
1878	21	1	—	10	10	—	5
1879	64	1	—	13	50	8	12
1880	51	4	—	—	47	12	11
1881	56	1	—	—	55	3	14
1882	59	—	—	—	59	8	22
1883	54	—	—	—	54	7	14
1884	57	—	—	—	57	10	22
1885	162	1	—	—	161	32	36
1886	47	—	—	1	46	13	6
1887	38	—	—	—	38	8	4
1888	61	—	—	—	61	11	25
1889	66	—	—	—	66	13	27
Sašeeno	14635	40	17	108	14475	2918	1709

Roku	přistoupilo údů	z nichž jest zakladatelů	I. třídy	II. třídy	III. třídy	Rodů a údů věčných	Kněží
Přes celou	14635	40	17	103	14475	2918	1709
1890	105	—	—	1	104	15	57
1891	140	—	—	—	140	13	78
1892	183	—	—	—	182	16	114
1898	154	1	—	—	154	16	76
1894	151	—	—	—	151	14	61
1895	118	1	—	—	117	14	59
1896	149	—	—	—	149	14	89
1897	73	—	—	—	73	10	42
1898	172	—	—	—	172	7	123
1899	181	1	—	—	180	15	56
1900	86	—	—	—	86	19	33
1901	70	—	—	—	70	7	40
1902	81	—	—	—	81	12	33
Souhrn	16298	43	17	104	16134	3090	2570

Seznam zemřelých údů Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje.*)

Z diecése Brněnské:

Vdp. Ambrož Vilém, kons. rada a prof. náboženství v Brně, člen výboru D. C. M.

Bystřický Josef a Veronika v Mal. Němčičkách, zakladatelé rodu, Dobrovolná Anna v Maršovicích.

Dp. Jelfnek Josef, deficient v Brtnici.

Vdp. Klinkáč František, děkan a farář v Telnici, člen výboru D. C. M.

Cthp. Máchal František, bohoslovec v Brně.

*) Uctivě žádáme všech p. t. příznivců našeho Dědictví, aby úmrtí spoluúdů správě Dědictví rychle oznamovali, jelikož se to u mnohých teprve po letech stávalo.

Škorpík Karel a Anna z Dol. Kounic, zakladatelé rodu.
Suchá Johana v Kunštátě.
Vdp. Zelinka Hubert, kons. rada a farář na odpoč. v městě Žďáru.

Z arcidiecése Olomoucké :

Černík Vincenc z Bojkovic.
Dujka Kateřina z Březové.
Fišerova Tekla ze Štáblovic.
Floříkova Františka z Dřevohostic.
Dp. Gasser Josef ze Streitbergu, em. farář z Dědic.
Jakubcova Josefa z Křtomilí.
Janouškova Marie z Troubek.
Kellner Josef s manželkou Marií ve Slavkově.
Kozelec Vavřinec z Krhova.
Pavlaček František z Bojkovic.
Pořízek Václav z Mor. Prus.
Pospíšil Jan z Troubek
Pytlíček František a Františka z Týnce Velkého, zakladatelé rodu.
Šimerova Josefa v Mor. Ostravě.
Škobrtal Jakub z Litovle.
Škrbelová Johana ze Staříče.
Vagner Augustin z Kelešovic.
Vinklárek Ignác z Dřevohostic.
Vybralova Apolonie z Opatovic.
Záhofák Jiří z Neobúze.

Z arcidiecése Pražské :

Dp. Budina Ign., farář v Dobříši.
Vdp. Kulda B. M., kanovník na Vyšehradě, člen výboru D. C. M.
Dp. Macháček Vincenc, děkan a vikář ve Zdislavicích.
Metelka Josef, učitel v Nechanicích, zakladatel rodu.
Svoboda Václav ze Stražic.
Verner Antonín z Lošánek.

Z diecése Královéhradecké :

Bubnová Anna z Předměstí,
Dp. Čapek František, farář v Kostelci.
Dušek Karel z Předměstí.
Helvich Hartvík v Hradci Králové.
Hladík Václav ve Slatině.
Dp. Kestler Otmar, farář v Jificích
Košťál František ze Svobodných Dvůrů.
Kubát Jan z Benecka.
Kučera Jiří z Hradce Králové.

Novotný Josef, učitel ve V ý r a v ě.
Pefinovský Josef v Hradci Králové, zakladatel rodu.
Verner František v Solopiškách

Z diecése Litoměřické :

Čapek Josef v Semilech.

Tito v Pánu zesnulí údové poručení buďtež nábožným modlitbám údiv živých.

Modleme se. Bože, všech věrných Stvořiteli a Vykupiteli, duším služebníkův a služebnic svých odpuštění všech hříchů rač dáti, aby prominutí, kterého vždycky žádali, pobožnými prosbami dojiti mohli. Skrze Krista Pána našeho. Amen.

Odpocinutí věčné dejž jim, Pane, a světlo věčné at jim svítí! Ať odpočívají v pokoji. Amen.

Roč. 66. „HLAS“ 1904.

časopis věnovaný zájmům našeho lidu vůbec a jednotlivých stavů zvláště, psán jest slohem řízným, srozumitelným a jasným.

„HLAS“ přináší články úvodní o všech událostech sběh-nuvších se na poli politickém, národním, církevním, národohospodářském a společenském, dále přehledy politické, různé zpráv, dopisy, články hospodářské, literární, bursu, trhy, loterií atd. — Části zábavné věnuje se obzvláště péče. Jmenovitě píše pod čáru oblíbení u našeho lidu proslulí spisovatelé Dostál, Veselý, Kten a m. j. — Pro velikou svou rozšířenost hodí se „HLAS“ pp. obchodníkům, živnostníkům k ohlášení inserátů nejrozmanitějšího druhu. Ceny levně.

„HLAS“ vychází jako denník a týdeník.

Denník stojí poštou měsíčně 2 K 50 h, ročně 30 K, týdeník čtvrtletně 2 K, ročně 8 K.

Administrace „HLASU“ v Brně, v Besedním domě.

Oznámení.

Dědictví sv. Cyrilla a Methoda vydalo a hojnému šíření doporučuje:

POUTNÍ KNIHU.

Modlitby a písně.

Sestavili Fr. Korec, farář v Řezovicích, a Dr. Tomáš Korec, katecheta na c. k. II. českém gymnasiu v Brně.

Prodává se u pokladníka dp. Ant. Adamce, regenta bohosl. ústavu v Brně, ve snížené ceně za 1 zl. č. 2 K.

Poutní knize dostalo se církevního schválení a doporučení od nejdůst. biskupské konsistoře v Brně:

Přihlížejíc k žádosti ze dne 26. listopadu 1893 schvaluje biskupská konsistoř předloženou sobě »Poutní knihu« a přeje, aby dílo toto dlouhé a úsilovné práce hojného užítku mezi věřícím lidem přineslo. Spolu pak dosvědčuje, že odpustkové modlitby, v knize této uvedené, jsouce věrnými překlady modliteb v »Raccolta di orazioni e pie opere« obsažených, spolehlivými a správnými jsou a že odpustky za modlitby tyto — jak na str. 27. udáno jest — i duším v očištění způsobem přimluvy přivlastniti lze.

Dáno v biskupské konsistoři v Brně dne 30. listop. 1893, š. 5346.

Dr. Fr. Zeibert,
kapit. děkan.

Homolka,
sekretář.

Od nejdůst. arcibiskupské konsistoře v Olomouci:

Librum ab Haereditate SS. Cyrilli et Methodii pro anno 1893 editum »Poutní kniha« attentioni Ven. Cleri recommendamus. (Currenda Consistorialis IV, a. 1894, n. 5577.)

Zvláště pak schválila a všele doporučila »Poutní knihu« nejdůst. biskupská konsistoř v Hradci Králové:

Vyřizující žádost ze dne 31. března 1894, klademe sobě za čest sděliti, že v nejbližším čísle zdejšího Ordinariatního listu bude uveřejněno:

Poutní kniha. Modlitby a písně. Sestavil František Korec, farář v Řezovicích, a Dr. Tomáš Korec, katecheta na c. k. českém gymnasiu v Brně. Tiskem benediktinů rajhradských v Brně.

Po předmluvě a úvodu, ve kterém jest velmi dobré poučení o pouti a odpustcích, následuje na 837 stranách veliký výběr krásných, v duchu církevním sepsaných modliteb, rozjímání, promluvy a notami opatřených písní. Účelem knihy jest odstranění rozjímání, promluvy a písně nevhodné a nevkusné, které uvádějí samu poutní pobožnost v lehkost a nevážnost, a podati vědcům poutníkův a jednotlivým poutníkům pobožnosti dobré. Kniha tato vyhovuje tomuto účelu dokonale. Všele ji doporučujeme a žádáme, aby duchovní správy na ni důtklivě upozornili a obzvláště vědce poutníkův, aby si ji opatřili a jí jako nejlepší příručky užívaly. Úprava jest velmi slušná, cena (1 zl. 50 kr.) mírná.

Biskupská konsistoř v Hradci Král., dne 12. dubna 1894.

Ed. Prašinger,
gen vikář.

Fr. Hampl,
rada.

Z časopisů velmi příznivě posoudili a důtklivě doporučili „Poutní knihu“ „Obzor“, „Hlas“ a „Hlídkka“ v Brně, „Vlast“ a „Čech“ v Praze.

Roč. 27. „OBZOR“ 1904.

Časopis pro poučení a zábavu.

Vychází dvakrát za měsíc

Redaktor Vlad. Štastný.

Předplatné celoročně s poštovní zásilkou 4 K přijímá administrace „OBZORU“ v Brně.

Za heslem „Dědictví otcův zachovej nám, Pane!“ hledí „OBZOR“ hojným a vybraným čtením poučným i zábavným utvrzovati lid náš ve víře a lásce k církvi a vlasti a nabádati hlavně k dobře a po křesťanskou spotádanému životu rodinnému našich zbožných předků, který se bohužel čím dále tím žalostněji porušuje. — Cena ročníku 4 K (2 zl.). Každému řádnému předplatiteli jest volno objednatí ku svému výtisku libovolný počet výtisků mimofádných po 2 K na rok, čímž stává se „OBZOR“ nejlacnějším podobným listem. Zřejmo však, že může se udržeti jen hojným odebíráním a šířením ve všech vrstvách národa našeho. Budiž tedy údům našeho „Dědictví“ všele doporučen.

BUDOUCNOST.

Orgán českoslov. strany křesť.-socialní na Moravě a ve Slezsku.

(Dříve „Obrana práce a Dělnictva.“)

Vychází každý pátek.

Předplatné celoročně s poštovní zásilkou 4 K.

Redakce i admin. v Brně, Dominik. ul. č. 4.

**Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských
v Brně**

vydává tyto časopisy:

H L Í D K A.

Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii.
Redaktor Dr. Pavel Vychodil. — Sešity po 5 arších velké 8°.
Předplatné ročně 8 K.

Škola Božského Srdce Páně.

Měsíčník pro katol. lid, zvláště však pro bratrstva.

Celoročné i s poštovní zásilkou 3 K 20 h. — Přílohy ku
„Škole B. S. P.“ bývají ve zvláštním předplacení tyto:

Knihovna našeho lidu. Ročně nejméně 60 archů, krásného, zábavného a poučného čtení, předplatné jen 4 K ročně.
— **Knihovna duchovní.** Sběrka spisů vedoucích a povzbuzujících ku zdravé zbožnosti, vychází v ročníkách v předplacení za 4 K ročně. — **Anděl Strážný.** Časopis pro křesťanskou mládež, hojně obrázky vykrášený, vychází mimo prázdniny měsíčně o 2 arších v barevné obálce a stojí v předplacení 1 K 60 h ročně. — **Květy Marianské.** List měsíční ctitelů Panny Marie. Vychází měsíčně o 1 $\frac{1}{2}$ archu v barevné obálce a stojí v předplacení 1 K 60 h ročně.

Kosmák Václ. Sebrané Spisy. Nové vydání!

Vychází po sešitech. Posud vyšlo 53 sešitů.

Vydání lacinější předplatné na 5 sešitů 1 K 30 h; na lepším papíře 2 K.

MORAVAN.

Kalendář na rok 1904. Roč. 53. Uspořádal P. Kristin Lux,
O. S. B. Cena 90 h.

Benediktinská knihtiskárna má hojný sklad knih, obstarává tiskopisy všeho druhu správně a levně, a také má své vlastní kniharství a hojný výběr menších i větších obrázků. — Seznam knih lze dostat zdarma a franko.